4
X.6

TURUL

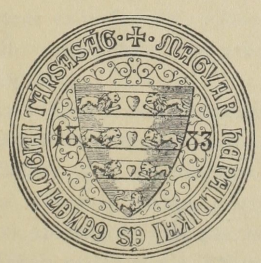
A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

SCHÖNHERR GYULA
TITKÁR

ÉS

VARJÚ ELEMÉR
AZ IGAZG. VÁL. TAGJA.

HUSZONHARMADIK KÖTET.

1905-IK ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMV.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

TARTALOM.

1. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
Csekei	Czimeres emlékalbum Egerből. *(Hat czimerképpel)*	130
Daróczy Zoltán	Adatok a Daróczyak történetéhez. *(Czimerképpel)*	20
— —	Az angol főkamarási méltóság magyar igényjogosultja	38
Éble Gábor	A gr. Károlyi család vérrokonsága herczegi nemzetségekkel. *(Egy leszármazási táblával)*	133
Gárdonyi Albert	Fejedelmi czimergyüjtő	87
Ghyczy Pál	Adatok a kar heraldikai szereplésének történetéhez. *(Egy táblával és egy czimerképpel a szöveg között)*	145
Horváth Sándor	Az «átkosemlékü» János diák leszármazása	34
— —	A Muronyi Weér-család czimerlevele 1509-ből. *(Szines czimerképpel)*	84
— —	Egy XIV. századi városi pecsét mint pecséttani különlegesség. *(Pecsétábrával)*	86
— —	Persevandus	88
— —	A Liptay családokról	136
— —	A hajdúk közös czimeres-nemeslevele 1605-ből. *(Czimerképpel)*	174
Dr. Iványi Béla	A történelmi segédtudományok oktatása Erdélyben 1848 előtt	112
Dr. Karácsonyi János	A sajómezei csatában elesett esztergomi érsek nemzetsége	86
Kemény Lajos	Kassa város czimerlevelei. *(Fénynyomatú mellékletlel)*	167
Kis Bálint	Egy oláh szakmunka, vonatkozásban a magyar heraldikával és genealogiával	179
R. Kiss István	Radvánszky László családtörténeti munkája	57
— —	A rudóbányai ev. ref. templom czimeres emlékei. *(Négy képpel)*	97
K—n.	Gyulay Balázs 1591. évi armálisa	32
Kolosi és Cseleji Kolosy István.	A Kálnási Kálnássy család. *(Leszármazási táblával.)*	157
Pór Antal	Pecséttani apróságok. *(Öt pecsétképpel)*	17
Dr. ifj. Reiszig Ede	Keszöi Jakab czimerlevele. *(Szines czimerképpel)*	127
Sárközy Imre	Hetény	86
Dr. Bártfai Szabó László	Proscriptió I. Mátyás király korából. *(Két közlemény)*	10, 63
Dr. Szendrei János	A Muronyi Weér czimer	183
Dr. Thalÿ Kálmán	A Rákóczi-ház kihalásának időpontja és egy ujabb nemeslevél II. Rákóczi Ferencztől	49
Varjú Elemér	Az esztergomi szenátorok társas-pecsétje. *(Négy pecsétképpel)*	139
Dr. Wertner Mór	A Bethlenfalvi Thurzó család eredete	1
— —	Ujabb nemzetségi kutatások. *(Ötödik, hatodik és hetedik közlemény)*	26, 76, 119
— —	Perseuandis	39
— —	A genealogia közép- és újkori fejlődése. *(Három közlemény)*	52, 104, 150
Zarándy A. Gáspár	A Tholway grófok	36
— —	A Brankovicsok	172
Dr. Závodszky Levente	A Gányi Mochkos család czimerlevele 1434-ből	135

2. Kisebb rovatok.

Lap

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései --- --- --- --- --- --- --- 40, 89, 142, 184
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1903. évi működéséről. Dr. SCHÖNHERR GYULA társasági titkártól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 187
† Dr. Illéssy János (1861—1905) --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 43
Szakirodalom. Karácsonyi János. Az első Lónyayak. Ism. Cs. E. --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 44
Vitezović. 1903—1904. Ism. ERNYEY A. --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 45
Szily Kálmán. A mágnás-czim a magyarban. Ism.* --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 46
Siebmacher's Wappenbuch. Ism. Á. --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 46
Zarándy Á. Gáspár. Árpád vére. Válasz a birálatra ZARÁNDY Á. GÁSPÁR-tól --- --- --- --- 47
Petri Mór. Szilágymegye monographiája. Ism. CSEKEI --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 89
Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje. I. k. Ism. SUFFLAY MILÁN --- --- --- 94
Farkasfalvi Mauks Ernő. Ungmegye multjából. Ism. VERIDICUS --- --- --- --- --- --- --- 143
Der Deutsche Herold. Ism. CSEKEI --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 143
Dr. Szendrei János. A magyar viselet történeti fejlődése. Ism. B. G. --- --- --- --- --- ---

*

Kérdés a Turul olvasóihoz --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 48
Kérelem a Turul olvasóihoz --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 144
Helyreigazitás --- 144

Melléklet.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1906-ban. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.) --- I—VIII

MAGYAR KIRÁLYI ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

A BETHLENFALVI THURZÓ CSALÁD EREDETE.

A Magyarország határain túl is jelentékeny hirnevü Thurzó család eredetét vizsgálva a régibb irodalom egyértelmüleg kimondta, hogy ősi fészke Magyarországon túl keresendő. A legtöbb kutató bebizonyitottnak vette, hogy Ausztriában már a XII. század kezdetén egy Thurzó nevücsalád létezett, mely a Lichtenfels, Rauheneck, Thurzenreit, Tirnstein, Aspern és Sonnberg előnevet valamint a «Turse» vagy «Turso» vezetéknevet használta s melynek egyik ága a XIV. században Zsigmond király idejében jutott Magyarországba.

Wagner és utána Fejér[1] egy 1263 és egy 1266-ból származó okmányt közölnek, melyeknek kibocsátójában mindketten a Turzó-család ősére akarnak ráismerni. Ezen oklevelek elseje szerint 1263-ban kijelenti Hugo de Liechtenvels, *ministerialis Austriae*, saját, úgy mint neje Kunigunda és fia Hugo nevében, hogy az Alsó-Ausztriában fekvő zwetteli monostornak bizonyos jövedelmeket adományoz; 1266-ban pedig ugyanezen Hugo elhalt neje lelki üdveért saját és fiai, Hugo és Henrik nevében ugyanazon monostornak ismét bizonyos adományt ad. Az 1263-ban kiállitott oklevél keltezése a következő: «in ascensione Domini, *quae sexto idus Maji illo anno evenerat*». Már most igaz ugyan, hogy a nevezett ünnep 1263-ban tényleg május 10-ére esett, csakhogy ezen, a régibb okmányokban szokatlan, szabatos magyarázat majdnem arra enged következtetni, hogy a miniszteriális úr már akkor is, midőn az okiratot kiállitotta, arról akart gondoskodni, hogy az évszázadok után élő kutatók az 1263. évi ascensio dominit kortani kézikönyv nélkül is megtudják határozni. A családtörténeti adatok dolgában egyáltalán sokkal bővebb beszédű és részletesebb mint kortársai; szükségesnek találja pl. annak kiemelését, hogy 1263-ban neki csak egyetlen egy fia van, hogy a tanuk között egyik a nagybátyja, másik a fivére, és 1266-ban, bár a tanukat névszerint felsorolja, az utolsó sorban megint szükségesnek tartja annak hangsúlyozását, hogy adománylevelét számos derék és tisztességes férfi előtt állittatta ki. E körülmények némi kétséget támasztanak az oklevelek hitelessége iránt; legyen azonban e két oklevél valódi vagy nem, annyi bizonyos, hogy egyetlen szóval sincs bennök kimondva, hogy Lichtenfelsi Hugó osztrák miniszteriális a Thurzó nevet viselte volna.

Bizonyos ennélfogva, hogy a Thurzók eredetének kérdésénél ezt az oklevelet kiindulásul fel nem használhatjuk. Másutt, nem a távoli Ausztriában, hanem itthon, a Thurzók régi lakóhelyén, a Szepességben kell a család legrégibb nyomait kutatni, hogy némi világosságot hozhassunk e régi nemzetség történetébe.

* * *

a) A szepesi káptalan 1273-ban szószerint a következőket mondja: «accedens ad nostram presenciam *Nicolaus* **canonicus** *cum fratribus suis Zgyslao videlicet, Mycus, Marco comite, fratreque suo Marcus filiis Gahala, et duobus* **germanis** *suis Bethlehem et Andrea, universis quoque cognatis suis*» előadja (t. i. Nicolaus canonicus), hogy a Tátra hegységben egy bizonyos földet

[1] Fejér, VII./I. k. 334, 335. l.

Ruthén fia Mikolának elad. Ezen föld határos bizonyos Prym nevü földesúr birtokával, továbbá a Szentgyörgy felé menő országúttal, Pokaj nevü faluval, a Szentgyörgyről Szentlászlóra vezető úttal és többek között egy oly bérczczel, mely az eladó és a vevő birtokát határolja; itt azonban az okirat az eladót «cano Nycolao»-nak nevezi.[1] Az okmány eredetijét nem ismerjük, szövegét csak egy, a szepesi káptalan által 1298 junius 12-én fentebbi Mikola fia, Széki Mikola részére kiadott átiratból ismerjük.[2]

Kutatásaim folytatása alatt ezen okirat zavaros volta mindinkább azon gyanut keltette fel bennem, hogy közlése helytelen. Mindenekelőtt nagyon feltünőnek találtam, hogy a szepesi káptalan e Miklóst, nem úgy, mint máskor és mint ahogy ezt a többi káptalanok is teszik, «socius et canonicus noster»-nek, hanem egyszerüen és pusztán, a nélkül hogy hovátartozandóságát kiemelné, «canonicus»-nak nevezi. Feltünő továbbá, hogy Gahala comesnek két Marcus nevű fiáról szól; hogy az eladó rokonait fratreseknek mondja és utoljára Bethlehemet és Andrást a «germanus» jelzővel idézi és végre feltünő, hogy az eladót (és azon helyen csakis ő róla lehet szó), a mint a kutfő kiadója is furcsának találja, nem «canonico Nicolao», hanem «cano Nicolao»-nak mondja.

Aggályaim teljesen jogosultak voltak. Az okiratot személyesen megtekintvén a Nemzeti Muzeum levéltárában a következőt találtam: «accedens ad nostram presenciam Nycolaus canus (can') cum fratribus suis Zgyslao videlicet Mycus, Marco comite fratreque suo Mareus filiis Gahala et duobus g'nis suis Bethlehem ac Andrea, universisque cognatis suis». Erre a következő megjegyzéseim vannak:

1. Az eladó e szerint nem Miklós kanonok, hanem, mert «canus» annyi mint ősz: *Ősz Miklós!*

2. Gahalának nincsen két Márk nevü fia; az egyik tényleg Márk, a másik pedig, a mint az okiratban nagyon világosan olvassuk, *Mareus*; ebből pedig családi hovátartozandóságukat is meghatározhatjuk. Tudjuk t. i., hogy bizonyos Gala nevű szepesi nemesnek Márk nevű fia volt, kinek többiek között Batisz, Miklós és Mareus nevü fiai voltak.[1] Az utóbbitól, kit okmánytáraink[2] némelykor — és ez éppen a helyes névalak — Máriusnak is neveznek, származik a Máriássi család. Miután tehát 1273-ban Gahala fiai Márk és Mareus mint a szepesmegyei Ősz Miklós fratresei a szepesi káptalan előtt bizonyos szepesmegyei birtok eladásába beleegyeznek, bizonyosra vehetjük, hogy — miután a Gala fia Márkról szóló ismeretes kronologiai adatok ellene nem mondanak — itt a Gömöri és Máriássi családok őseivel van dolgunk és hogy ennek következtében Márknak egy eddig ismeretlen fivérével ismerkedünk meg.

3. A mi Bethlehemet és Andrást illeti, láttuk, hogy a Hazai okmánytár VIII. kötetének közlője őket az eladó «germanusainak» vette, az eredeti okmány azonban az illető szót úgy irja, hogy csak a gnis betüket kiirja és felettük egy rövidítőjelt használ, melynek értelmében az egész szót épen úgy vehetjük «germanis»-nak, mint «generis»-nek. Ott, a hol a küljelek, vagyis a palæographiai érvek cserben hagynak, kényszeritve vagyunk arra, hogy a szó jelentőségét az okirat beltartalmának elemzése utján fejtsük meg; ennek alapján pedig a következő eredményre jutunk:

A germanus szó régi okmányainkban egyik esetben a testvért (fivért), másikban az unokaöccsöt jelenti. Ha Bethlehem és András Ősz Miklósnak édes fivérei vagy fivérének fiai lettek volna, akkor nem hisszük, hogy a káptalani kiadvány fogalmazója őket a fratresek soraiból kihagyva, ezek után a germanus szó különös alkalmazásával sorolta volna fel. Miután a frater szó nem mindig az édes testvéreket, hanem számtalan esetben csak a tágabb értelemben veendő «rokon»-t jelöli,[3] biztosra vehetjük, hogy Bethlehemet és Andrást, ha az eladónak nemzetségbeli rokonai és plane még édes fivérei vagy fivérének fiai lettek volna, az első hely illeti és hogy ha a fogalmazó már nem is hasz-

[1] Hazai okmánytár, VIII. k. 156, 157. l.

[2] Ugyanott, 378. l.

[1] Fejér, V. k. 1, 48. l. (do 1270) és Hazai okmánytár, VIII. k. 222. l. (do 1282), hol ezekről van szó, hamisitványok.

[2] Pl. Anjoukori okmánytár, II. k. 475. l., IV. k. 571. l., V. k. 587. l.

[3] Ennek fényes példáját adja Wenzel, XII. k. 389. l. de 1283, hol Iván és Kuthmek, keresztény kúnok mint a kún Ityk «*fratres seu cognati*»-jai szerepelnek.

nálta volna a «fratres uterinus»-t vagy «carnalis»-t, őket kétségkivül szintén «fratres»-eknek nevezte volna. Ha pedig nem nemzetségbeli rokonok, hanem pl. Ősz Miklós egyik nővérének fiai, akkor — nem tartozván az eladónak nemzetségéhez — a birtok eladásába való beleegyezésükre nem lett volna szükség. Az egyetlen helyes magyarázat tehát abban rejlik, hogy ama kérdéses szót «generis»-nek vesszük. Mint az eladónak vejei, kiknek nejei, Ősz Miklós leányai, az eladónak vagyonára leánynegyedi igényekkel birtak, teljes joggal jelentek meg mint érdekelt felek és nejeik képviselői, midőn apósuk egyik birtokát eladta. Megerősitik ezt különben alább következő fejtegetéseink és adataink is.[1]

Teljesség kedveért azonban a következőt el nem hallgathatjuk: Ismerünk egy okiratot,[2] melyben Ladomér esztergomi érsek tanusitja, hogy 1280-ban a következő Levk-i (ma Levkócz) nemesek: 1. Henrik fia *Miklós* comes fratreseivel; 2. Myke fia *Tóbiás;* 3. *Prim fiai* Curvinus és Rod; 4. *Betlen fiai Rufus és András*; 5. Szentes fiai; 6. György fiai; 7. Salomo fiai; 8. Miklós fiai; 9. *Thees* fiai, előadván, hogy miután paptól és templomtól egyaránt távol laknak, s ez által sok kárt szenvednek, kérik, engedje meg nekik, hogy saját ősi birtokukon templomot épittessenek. Az érsek, miután Háb esztergomi prépost állitásaikat igazolta, ezt nekik meg is engedte.

Miután az 1273. évi okiratban Ősz Miklóson kivül még Prim, Thees és Bethlehem nevű személyek szerepelnek és az eladott birtok Csütörtökhely közelében feküdt, biztosra vehetjük, hogy az itt emlitett Betlen az 1273. évivel rokoni viszonyban van. Csakhogy ezen okirat valódisága ellen nagy kételyek emelhetők. Mindenek előtt kiemelendő, hogy Háb 1280-ban és később is nem esztergomi, hanem egri prépost volt (Hazai okmánytár, VI. k. 265. l.); továbbá feltünő, hogy az érsek az emlitett nemesek küldöttségét Letán-ban fogadta, az engedélylevelet azonban nem ott, hanem «in Scepus» állittatta ki; midőn a vége felé mondja «ipsos nobiles» valaki ezt ujabb irással «de Levk»-kel kiegészitette és végre látjuk, hogy az egész okmány oly meglepő magyarázó czélzattal, részletes indokolással és felesleges bőbeszédűséggel van irva, hogy azt manapság még ügyvédnek sem kellene körülményesebben és előrelátóbban szerkesztenie. De azért nem állithatjuk, hogy az okirat egészen hamis; lényege teljesen igaz lehet és a legnagyobb valószinüség a mellett szól, hogy az okiratot valaki későbbi időben az eredeti szöveg módositásával és toldásokkal az elérendő czél szükséglete szerint változtatta s igy magyarázható, hogy az érsek előtt megjelent nemesek névsorát zavarosan és helyenként ferditve vette fel saját gyártmányába. A «Curvinus» és «Rod» nevek felette gyanusak; az eredetiben aligha állt «Betlen», hanem «Bethlehem»; továbbá hangsúlyozandó, hogy «Rufus»-t mint személy- vagyis keresztnevet akkoriban nem ismertek; «rufus» vagyis «Vörös» mindig és mindenütt a személy- (kereszt-) név után mint jelző vagy melléknév szerepel és igy — mindig feltéve, hogy az okiratnak valami eredeti mintája létezett — biztosra vesszük, hogy Betlen fia a «Rufus»-t csak mint melléknevet viselte, tulajdonképeni keresztneve pedig ezen darabból kimaradt. Igy tehát több mint valószinű, hogy e kimaradt név is «Bethlehem» és hogy ez esetben a két fivér atyja nem az 1273-ban szereplő Bethlehem, hanem ennek atyja. Arra pedig, vajjon az 1280-ban emlitett Ősz Miklós vejével azonos-e, határozott választ nem adhatunk; lehetősége sehogy sincs kizárva.

b) 1311. márcz. 21-én megjelenik a szepesi káptalan előtt két családcsoport, melynek tagjai a következők:

Első csoport:

1. néhai Adolf comes fiai Jakab mester, Kormos és Adolf,
2. néhai Péter fia Laczk,
3. néhai Tóbiás fiai Chyem és Mihály.

Második csoport:

1. *Bethleem fiai Iván, Bethleem és Péter,*
2. *néhai Miklós fiai Orbán és Domonkos,*

mindnyájan szepesi nemesek. Előadják, hogy a *villa Bethleem* és a Szentmiklós melletti *Villa Silvestri*-ben lévő örökölt birtokrészeik miatt pörben állnak és hogy egynéhány fogott biró közbejöttével az ügyet következőleg egyenlitették

[1] Mint utólagosan értesültem, e vitás szót dr. Fejérpataky László tanár úr is minden kétséget kizárólag *generis*-nek olvasta.

[2] Bárdossy, Suppl. Anal. Scepus. 155. l.

ki: Bethleem fiai a *Villa Cani Nicolai*-ban lévő örökös részük felét, *kivéve azonban az András comes nejét illető részt*, az első csoporthoz tartozóknak engedik át, mire Tóbiásnak és Péternek fiai azonnal kijelentik, hogy a Villa Cani Nicolai-ban most nyert részüket Adolf fiának Jakab mesternek birtokába bocsátják.[1]

Ezen alapvető okirat magyarázatára szolgáljon a következő másik.

A szepesi káptalan előtt 1294 nov. 22-én, Széki (de Ceyk) Tóbiás comes és fiai: Heym, Mihály és Menyhért két ekére való föld felét Kamar falu (= Komarócz) szomszédságában Miklós fia Benedek comesnek[2] eladtak. Ezen eladásba beleegyeznek: 1. e Tóbiás fivére András, 2. Herrik fia Péter és 3. Adolf comes mint az eladott birtok szomszédai,[3] a mi pedig sehogy sem zárja ki, hogy ők is az eladók nemzetségbeli rokonai s minden valószinüség szerint «Széki»-ek lettek volna.

Ezen okirat segitségével már most az 1311. évit jól értjük. Ősz Miklósnak volt t. i. két 1273-ban már férjnél levő leánya. Az egyiknek férje Bethlehem, a másiké András. Miklós halála után egyik birtoka, mely tőle a Villa Cani Nicolai,[4] vagyis Ősz-Miklósfalva nevet kapta, leányaira s ezek révén ezeknek gyermekeire szállt át. 1311-ben Bethlehem és (úgy látszik) neje már nem éltek. András, mert nem özvegyéről, hanem nejéről van szó, úgy látszik, nejével együtt még él, de e birtok tulajdonjoga sem az övé, sem esetleges gyermekeié, hanem még mindig nejeé. Bethlehemnek azonban Iván, Bethlehem és Péter nevű fiai vannak, kik az elhalt Miklós fiaival: Orbánnal és Domonkossal egyetemben néhai Tóbiás, néhai Adolf és néhai Péter fiaival bizonyos perben, mely köztük a villa Bethleem és a Villa Silvestri apud Sanctum Nicolaum nevű ősi birtokaik miatt már régebben folyt, egyezkednek. Miután itt ősi birtokokról és a mint már tudjuk, Bethlehem nejének atyai örökségéről van szó, magától értetődik, hogy ezen Orbán és Domonkos csak azon esetben voltak jogositva az ősz-miklósfalvai birtok ügyébe beleszólni, ha ők is Ősz-Miklóstól származtak. Ennek alapján tehát biztosra vehetjük, hogy az 1311-ben már nem élt Miklós, Bethlehemnek (valószinüleg legöregebb) fia, ki nevét anyai nagyatyja után kapta. Hogy a Székiek Bethlehem utódainak nemzetségi rokonai lettek volna, azt az okiratból ki nem betüzhetjük, de az adatok összegezéséből majdnem bizonyosan következtethetjük, hogy Ősz Miklós veje András, Széki Tóbiásnak 1294-ben felmerülő fivérével azonos.

Konstatáljuk továbbá az 1311. évi okiratból, hogy a palesztinai Bethlehem (eredetileg Bész Luhem = Luhem háza) helységnév, mely legrégibb okirataink csak mint személynév szerepel, jelen esetben már mint szepesmegyei[1] helységnév is emlittetik és hogy a Villa Bethlehem — az idők folyamán a Bethlehemből könnyebb kiejtés czéljából Betlem és Betlen lett — a még most is Szepesmegye hernádvölgyi járásában létező Betlenfaluval azonos; a Villa Sylvestri pedig valamely Erdőfalva lehetett, ha a mostani Walddorffal, illetve Erdőfalvával (Ó- és Uj-Leszna) nem azonos.

c) Midőn Venczel (László) király 1302 julius 6-án Görgei Jordánt, a szepesi szászok főispánját, a szepesmegyei (Nagy-) Őrrel megajándékozza, Adolf comes fiát Jakabot a beiktatás alkalmával közreműködendő királyi emberül jelöli ki.[2]

d) Egy keletnélküli okiratban Adolf comesnek még egy más nevű fiával találkozunk. Odouf fiai Jakab mester és Kurmus *fivéreknek*, *Odouf* (Adóf = Adolf) *fia Egyed* mesternek irják, hogy

[1] Anjoukori okmánytár I. k. 222. l.

[2] Ezen Benedek 1327 febr. 2-án a szepesi lándzsás nemesek szolgabirája (Anjoukori okmánytár II. k. 273. l.). Miután fia Miklós számos okiratban a «Széki» nevet viseli, több mint valószinü, hogy 1294-ben ő is széki birtokos volt.

[3] Hazai okmánytár, VIII. k. 342—343. l.

[4] Van Szepesmegyében egy Villa Canis is, melynek német neve (canis = kutya = Hund) Hundsdorf volt, jelenleg pedig Hunfalunak hivják. Ettől a Villa Cani Nicolai szigoruan megkülönböztetendő. Csánki (I. k. 257. l.) szerint egy Villa Ervz Miklósfalva 1405-ben, egy Ervs Miclosfalwa 1452-ben fordul elő, mely szerinte Tamási és Edősfalva között feküdt. Mi azt hisszük, hogy ez olvasási vagy irási hiba és hogy mindkét esetben a mi Ősz-Miklósfalvánk értendő, a mit azon körülmény, hogy 1452-ben a menedékkövi karthauziak ott birtokolnak, majdnem megczáfolhatatlanná tesz, mert alább majd meglátjuk, hogy e karthauziak 1327-ben Ősz-Miklósfalvát adományban kapták.

[1] Erdélyben már a XIII. században előfordul mint helységnév.

[2] Fejér, VIII./I. k. 93. l.

Hannus fiait Hannust és Miklóst, valamint Mihály nevű tisztviselőiket hozzájuk küldjék, mert Mihályt ki akarják Kakas mesterrel békiteni. Hangsulyozzák, hogy elég pénzük, de kevés szolganépük van. Kurmus mester még külön kéri, hogy Egyed a jelentkezőket Ernő fia István nádor falujába szállitsa és hogy maga a nádor vezesse őket hozzá. A kiadó [1] az oklevél keltét az 1325 körüli időre teszi, a mi helytelen. Egészen eltekintve attól, hogy az 1311. évi okirat Adolf fiát Egyedet már nem emliti, fontolóra kell vennünk, hogy Ákos nb. Ernő fia István nádort (már t. i. a nádori jelzővel) csak 1301-től körülbelül 1315-ig ismerjük és igy határozottan mondhatjuk, hogy az illető okirat sokkal korábban lett kiállitva, mint 1325-ben. A legnagyobb valószinüség a mellett tanuskodik, hogy kiállitási éve még az 1311 előtti korszakra esik. Hogy a nádor faluját hogy hivták, nem tudjuk. Az Ernefiaistvánpályi nevü falu, melyet 1322-ben emlitenek (Anjoukori okmánytár II. k. 45. l.) nem Szepes-, hanem Biharmegyében feküdt.

e) Szepesmegye egyik szolgabirája tanusitja 1315 febr. 6-án, hogy bizonyos Zschanta (kétségkivül ferditett név) fia László és Folk fia Máté között már régebben valamely birtokpör folyt, melynek elintézését a király reá bizta. Mielőtt azonban az ügyet elintézhette volna, a király Adolf fia Jakab comest, fentebbi László urát, *egy lengyelországi követséggel bizta meg* és miután Jakab kijelentette, hogy László nélkül el nem utazhatik, mert nagy szüksége van reá, a szolgabiró az ügy tárgyalását 1316 febr. 1-re halasztja.[2]

f) 1318-ban bizonyitja Druget Fülöp Szepesmegye főispánja, hogy bizonyos Orbán [3] és néhai Bethlem fiai Iván, Péter és Bethlem, valamint Miklós fia Orbán között a villa S. Nicolai miatt már hosszabb idő óta pör folyik. Orbán tagadja, hogy a vitás birtok Bethlem fiainak ősi tulajdonát képezné. Miután azonban alperesek tulajdonjogukat kellőleg igazolták, kimondja a főispán, hogy a nevezett jószág háboritatlan birtokában maradjanak.[1] Ezen okmányra megjegyezzük, hogy a Villa S. Nicolai esetleg közlési hiba is lehet; de ha nem Ősz-Miklósfalu, akkor csak azon Miklósfalváról lehet szó, melynek szomszédságában azon Erdőfalu állott, melyet már 1311-ben mint Betlem fiai ősi tulajdonát ismerünk. Miklós fia Domonkos, ki 1311-ben még Betlem fiai érdektársa, 1318-ban már nem él, mert csak fivére Orbán szerepel. Legérdekesebb az oklevélben az, hogy Bethlem utódai most már a «*de Villa eiusdem Bettleem*» családi nevet viselik, a mi arra enged következtetni, hogy Betlenfalu az 1273-ban szerepelt Bethlem-től kapta nevét; a vitás birtokról az van mondva, hogy azt még alperesek elődei szerezték meg.

g) A szepesi káptalan előtt 1327 jan. 23-án néhai Adolf fia, Jamniki Kormos végrendelkezik. Fratresei fiutódok hátrahagyása nélkül meghaltak, neki sincsenek gyermekei, minek következtében Viuera (?) nevű birtokát nővérének és Fekete Miklós nevü férjétől való fiainak, Mikének és Jánosnak hagyja.[2] Viuera kétségkivül ferditès. A legnagyobb valószinüség szerint azon szepesmegyei Vedrenichczel azonos, mely 1326-ban a Bethlenfalviak birtokával szomszédos (ma Vidernik),[3] lehet azonban a Jamnik mellett 1331-ben szereplő Vinyecz is.

E végrendeletről még Nagymartoni Pál országbiró egyik itéletlevelében is van szó. Szegi (de Zigh) János fia Máté és Bárczai Miklós fia János azzal álltak elő, hogy nekik nagyanyjuk, Boza comes leánya, Adolf neje révén a szepesmegyei Ősz-Miklósfalva nevű birtokból a kellő leánynegyed jár; miután pedig a birtok a menedékkövi karthauziak kezén van, felhivják a priort és az összes szerzeteseket, hogy a követelt birtokrészt nekik adják ki. A szerzetesek erre két okiratot mutattak fel, melyekkel a vitás birtokra vonatkozó tulajdonjogukat támogatták. Egyik volt a szepesi káptalan 1317 április 4-én kiállitott bizonyságlevele, melynek értelmében néhai Adolf fia Kormos, szepesi nemes, Mátyás éneklő- és Károly őrkanonok jelenlétében végrendelkezvén, «in Villa Nicolai Előz» 60 hold örökölt birtokát a menedékkövi

[1] Hazai okmánytár V. k. 100. l.

[2] Fejér, VIII/V. k. 104. l.

[3] Egy Orbán 1299-ben Szepesmegye szolgabirája (Hazai okmánytár, VIII. k. 400. l.) ugy látszik az Urbánfalviak őse.

[1] Fejér, VIII/VII. k. 119., 120. l.

[2] Fejér VIII/V. k. 179., 180. l.

[3] Anjoukori okmánytár II. k. 239 l.

szerzetesoknek hagyja. Másodsorban bemutatták ugyanazon káptalan 1311. márcz. 21-én kiállított bizonyitványát, melyből már fentebb tudjuk, hogy Bethlem fiai az Ősz-Miklósfalván birt részüket Tóbiás, Péter és Adolf fiainak átadják és hogy utóbbiak ezen részt azonnal Adolf fia Jakabnak (Kormos fivérének) engedték át. Az országbiró erre nézve világosan kimondja, hogy Adolf utódai e birtokot Bethlem fiaitól *vásárolták*

Miután Szegi Máté és Bárczai János ezzel szemben sem okiratokat, sem egyéb bizonyitékokat fel nem mutattak, ennek következtében pörüket elvesztették.[1]

Ezen okirat többrendbeli megjegyzésekre ad alkalmat:

1. Tudjuk, hogy Adolf fia Kormos 1327 jan. 23-án Máté szepesi éneklő- és Károly őrkanonok előtt végrendelkezett. Miután Kormos fentebbi okirat szerint 1317 ápr. 4-én ugyanazon kanonokok előtt a menedékkövi kartauziak javára is végrendelkezett, világos, hogy Fejér keltezése egyik helyen hibás és hogy a második végrendelkezés nem 1317-re, hanem 1327-re esik.

2. Maga Nagymartoni Pál országbiró itélőlevelét 1319 ről keltezi; ez is Fejér hibája. Nevezett országbiró csak 1328-ban kapta meg hivatalát, melyet 1349-ig viselt, és igy tekintettel arra, hogy Lajos király országbirájának nevezi magát, az okmány kelte, ha a kilenczes számjegyet elfogadjuk, csak 1349-re helyezhető, a mint ezt különben az itélőlevél eredetije is mondja.[2]

3. Fekete Miklós fiai Mikó és János, kik 1327-ben a «Viuera» birtokot kapták, az abaujmegyei Bárczai család tagjai. Előfordulnak már 1314 május 14-én.[3] 1350 január 7-én pedig János fia: Jepi Máté és Bárczai Miklós fiai János és Mikó bizonyos Péter fiával, Bosa falvi Laczkkal a Bosafalván őket illető anyai örökség miatt perben állanak.[4] Ebből tehát következik, hogy Adolf comes nejének atyja nem Boza, hanem Bosa vagyis Bózsa és hogy Kormosnak még egy másik nővére is volt, ki bizonyos Jepi (ez, úgy látszik, a Zyghi ferditése) Jánoshoz ment férjhez.[1]

4. Miután az országbiró világosan kimondja, hogy Adolf utódai és érdektársaik ama bizonyos birtokot Bethlem fiaitól vétel utján szerezték, majdnem teljességgel kizárhatjuk, hogy a vevők és eladók között nemzetségi rokonság létezett. Az anyai rokonság és a sógorsági kapocs pedig több mint valószinű.

5. Miután továbbá az országbiró Kormos birtokát teljes magyarsággal a «Eözmiclosfalva»-nak nevezi, a villa cani Nicolai-ra vonatkozó és az előbbi sorokban kifejezett állitásaim teljesen be vannak bizonyitva.

h) A szepesi káptalan bizonyitja 1339 szeptember 10-én, hogy *Bethlem fiai: Bethlemfalvai Dénes, János és Miklós* azon, Bethlenfalva területén fekvő malomrészt, melyet atyjuk, Bethlem azelőtt bizonyos Vernernek eladott, most e Verner fiától, Péter soltésztól visszavásárolják; e malom a Hernád folyón fekszik.[2] Itt tehát ifjabb vagy II. Betlem fiaival van dolgunk. Megjegyzendő, hogy néhai Miklós fia Orbán már nem szerepel és hogy Iván és Péter esetleges fiairól sincs emlités téve. Ebből azonban sehogy sem szabad azt következtetnünk, hogy az illetők fiutódok hátrahagyása nélkül haltak meg; sőt az ellenkezőt is lehet bizonyitani. Igy Péterre nézve a következő adatokat koczkáztatjuk meg:

i) 1344 szept. 5-én a szepesmegyei szentlászlói (= Csütörtökhely) polgárok fogott birái között *Péter fia: Betlenfalvi Detre* is szerepel.[3]

j) 1353 decz. 7-én a Berzeviczyek ügyében *Bethlemfalvi Detre fia Herrik* a javaslatba hozott fogott birák egyike;[4] igy tehát nem éppen lehetetlen, hogy Detre és Henrik az 1318-ig ismeretes Pétertől származnak.

k) Azon *Betlenfalvi Pált* pedig, ki 1347 márcz. 28-án a szepesi káptalan részéről a Cset-

[1] Fejér, VIII/II. k. 221—227. l.
[2] V. ö. Anjoukori okmánytár I. k. 222—223. l.
[3] U o. 345. l. (V. ö. Hazai okmánytár VII. k. 372. l.
[4] Ugyanott V. k. 349. l.

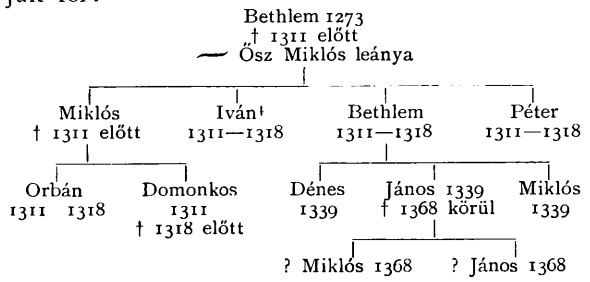
[1] 1248-ban Herrik alispán (vagy udvarbiró) a szepesmegyei Sulz nevű birtokában levő föidet bizonyos Pyrin nevű vendégnek adja el. A szomszédos birtokosok sorában Bosa is szerepel (Hazai okmánytár VIII, k. 53. l.) Péter fia Lack kétségkivül az ő egyenes leszármazottja. Bosafalva talán a mai Busócz (= Bauschendorf).
[2] Fejér VIII/VII. k. 322.
[3] Anjoukori okmánytár IV. k. 443. l. Mellette van Széki Benedek fia Miklós stb.
[4] Ugyanott, VI. k. 149. l.

nekiek ügyében kiküldendő fogott biróul működik,[1] nem tudjuk az eddig tárgyalt Bethlenfalviak nemzedékrendi táblájába beilleszteni.

l) Ugyanazon évben (1347-ben) *Bethlenfalvi István* valamely szepesmegyei ügyben fogott biró.[3]

m) 1368 május 10 én irja V. Orbán pápa Péter szepesi prépostnak, hogy — mint hallotta — János, a szepesi cistercita monostor apátja Szepesi Jakabot, a szepesi vár alvárnagyát azzal bizta meg, hogy egynéhány czinkostársával együtt a szepesmegyei Bethlehem nevű faluban néhai Bethlehemi Jánost armigert és jobbágyait kifossza. Ez meg is történt, *Jánost megölték*. Ezzel meg nem elégedve, János apát *a megölt János fiait Miklóst és Jánost* a szepesi egyházmegyéhez tartozó világi embereket szintén kifosztotta és mindenképen zaklatta; felhivja tehát Péter apátot, hogy ez ügyben szigoru vizsgálatot inditson és Jánost mozditsa el.[3]

Miután ezen «armiger» itt «Bethlemi»-nek neveztetik és jobbágyai vannak, világos hogy nem holmi közönséges és hivatásos viador volt, hanem hogy a pápai kanczellária az armiger alatt a máskor «miles»-sel kifejezett lovagot érti; igy tehát e Jánosban egy Bethlenfalvi nemesre ismerünk és alig csalódunk, ha őt az 1339-ben szereplő Jánossal azonosnak vesszük és ennek alapján a következő nemzedékrendi táblát állitjuk fel:

n) 1394-ben arról értesülünk, hogy *Bethlenfalvi Changer Pál* bizonyos Mathius fiát: Pethemeczi Andrást egynehány istvánfalvi telek elidegenitésétől tiltja, állitván, hogy ő (Pál) azokat zálogban tartja.[1] «Pethemecz» kétségkivül ferditès. Egy Istvánfalut pedig 1425 táján mint Bethlenfaluval határos helységet több izben emlitenek.[2]

o) 1412-ben *Bethlenfalvi János fia Miklós és Bethlenfalvi István fia: Jakab Deák* egy szepesmegyei birtokpörben királyi emberek minőségében szerepelnek.[3]

p) 1430-ban Zsigmond király arról tesz tanuságot, hogy *Bertalan fia Bethlenfalvi Márton* ujvári várnagy (kivel különben már 1429 decz. 19-én mint Szepesmegye alispánjával találkozunk)[4] és *rokona, János fia Bethlenfalvi* **Thurzó** *György* Nikápolynál (1396) harczoltak, hol két rokonuk elesett, ugyanott Márton az oláh vajda (Mircsa) fiát, Lajkót, ki Magyarországból szökött meg, fogságba ejtette, továbbá hogy ugyanezen Márton Ulászló lengyel királynál követségben járt, minek elismeréseül mindketten fentebbi évben királyi adományban részesülnek.[5] Márton esetleges utódait nem ismerjük, rokonától, Györgytől azonban a Bethlenfalvi Thurzó család származik, melynek további és részletes története már nem tartozik e sorok keretébe.

q) Midőn Zsigmond király 1437-ben a menedékkövi szerzeteseket az edősfalvi (ma hajdusfalvi) birtokba beigtatta, többek között *Bethlenfalvi Fodor Miklóst* és *Bethlenfalvi Tatár Miklóst* is, mint a beiktatásnál közreműködő királyi embereket emlitik.[6]

r) V. László 1456 febr. 19-én *Bethlenfalvi Szepesi Gergely*nek és általa édes fivérének (fratri carnali) *Fodor János* budai prépostnak[7] és az előbbi utódainak, hadi érdemeik jutalmául, az előbbi korszakokban a magyar királyoktól nyert régi családi czimerét megerősiti, melynek főképe, az oroszlán, fején arany kereszttel diszi-

[1] Ugyanott, V. k. 35. l.
[2] Fejér, IX/I. k. 583. l.
[3] Theiner, Monum. Hungar. II. k. 85. l.
[4] Teljesség kedveért legyen felemlitve, hogy 1332-ben a szabolcsmegyei Zelemér és Salamon nevű birtokok határjárása ügyében többiek között *Iván fia Zepusi András* és Nochk fia: Scepusi Booch mint bizalmi férfiak szerepelnek. (Anjoukori okmánytár, II. k. 596. l.)

[1] Fejér, X/II. k. 250. l.
[2] Csánki, I. k. 259. l.
[3] Fejér, X/V. k. 259. l.
[4] Hazai oklevéltár, 388. l.
[5] Fejér, X/VII. k. 217., 241. l.
[6] Fejér, XI. k. 189. l.
[7] E Fodor János 1459 okt. 11-én mint «presb. prepos. eccl. colleg. S. Petri apostoli de Veteri Buda» engedélyt kér a pápától arra, hogy gyóntatót választhasson. (Monum. Rom. episc. Vespr. III. k. 158. l.)

tett koronát, két mellső lábában pedig arany rózsát tart.[1] Az erről szóló eredeti okirat 1600 febr. 9-én Lithasy Pál és István ajándékozása utján Bethlenfalvi Thurzó György pohárnokmester birtokába került.

Miután 1437-ben egy Betlenfalvi Fodor Miklóssal találkoztunk, több mint valószinű, hogy Szepesi Gergely és édes fivére Fodor János e Miklós fiai. Tudjuk továbbá, hogy a Bethlenfalvi Thurzó család czimerében — bár más heraldikai elhelyezésben[2] — az oroszlán és a rózsa szintén a főképet alkotja s igy összefüggésben azzal, hogy (kétségkivül ezen ág kihalása után) az 1456. évi czímerlevél Turzó Györgynek ajándékoztatott, bizonyosra vehetjük, hogy az 1456. évi Szepesi Gergely és Fodor János szintén a Bethlenfalvi nemeseknek és igy a Thurzóknak nemzettségbeli rokonai, ellenkező esetben a czímerlevél Thurzó Györgyre nézve nem birhatott volna érdekkel.

* * *

Az eddig felsorolt adatokból a következő világlik ki.

1. 1273-ban bizonyos Bethlem nevű szepesmegyei birtokossal találkozunk, ki akkor már felnőtt ember és egy szintén szepesmegyei birtokosnak a veje.

2. A szepesmegyei Bethlenfalva egyik okirat bizonysága szerint 1311-ben tünik fel, egy másik szerint pedig — mert «Villa eiusdem Betleem» néven szerepel — nevét ezen 1273. évi Bethlemtől nyerte.

3. Ennek alapján jogositva vagyunk feltételezni, hogy mindazon családtagok, kik később a «Bethlenfalvi» nevet használják, ezen Bethlennek egyenes leszármazottjai. Összefüggő izenkénti és egészen ezen Bethlemhez felérő nemzedékrendi összeállitásukat azonban — sajnos — most még nem adhatjuk.

4. Bethlem egyenes ivadékai és a mennyiben ezek mellett talán mégis idegenek is kaptak Bethlenfalván birtokot, mely után magukat nevezték, kezdetben csak a puszta «Bethlenfalvi» nevet használták; és pedig legelőször 1318-ban. Be van bizonyitva azonban, hogy a közös törzsből eredő egyes családtagok egyike-másika, kétségkivül csak saját személyének szabatosabb megjelölése czéljából, bizonyos melléknevet adott magának, vagy kortársaitól kaptott ilyet, mely halála után egyenes ivadékaira átszállt és igy egy még sokáig virágzott családnak állandó vezetéknevévé alakult. Igy találjuk a Bethlenfalviak sorában a Changer (de ez, úgy látszik, ferditès), Deák, Szepesi, Tatár, Fodor és Thurzó nevet, mely utóbbi három családnévvé vált. Miután az első Thurzóról (György) tudjuk, hogy rokona Márton nem a Thurzó, hanem csak a Bethlenfalvi nevet használta, be van bizonyitva, hogy az esetleges melléknév a közös törzsből való származást sehogy sém teszi kérdésessé.

5. Arról, hogy Bethlenfalvi Thurzó György és rokona Márton Ausztriából jött volna Magyarországba, vagy hogy elődeik egyáltalában Ausztriában keresendők, eddig ismert hazai okiratainak egy árva betüt sem tudnak; az előbbi pontban kifejezettek szerint nincs is arra szükségünk, hogy a «Thurzó» név alapján őket ne Bethlenfalviaknak, hanem Bethlenfalván letelepedett osztrákoknak vegyük, a miről különben még szólunk.

6. Kétségtelen dolog, hogy a régibb német, illetve Ausztriántúli források, ha az akkor fénykorát élt Thurzó család tényleg Ausztriából származott volna, e nevet németesen, pl. Thursen, Thurse alakban irták volna. Ezen érv nem döntő ugyan, de az érvek lánczolatában mindamellett némi bizonyitó erővel bir. Fényes példát nyujt erre az «Augsburger Hochzeitsbuch» czimű forrás, mely az Augsburgban 1484-től 1591-ig kötött házasságokat sorolja fel és a Thurzó családból eredő tagoknak fénykorukban kötött augsburgi házassági frigyük alkalmával történt beiktatásait következő'eg adja:

a) 1497 Jerg *Turtzo*, Camergrauff (= kamara-

[1] Turul, 1904. évf. 36—37. l., a hol a közlő egész biztossággal állitja, hogy «*ezen czimerlevél soha sem volt sem a Thurzó család, sem azok őseinek czimerlevele.*» Ha a Thurzók genealogiáját csak valamennyire is ismerte volna, az ilyen állitástól bizonynyal óvakodik.

[2] Az «Augsburger Hochzeitsbuch» — melyről alább lesz szó — az elhelyezésre nézve a következő adatokat nyujtja:

a) (Turzó György 1497) vörössel és aranynyal vágott pajzs; fent növekvő oroszlán, lent a vágásvonallal összekötött fél vörös rózsa;

b) a pajzs alsó felében három (2.1) rózsa;

c) (Turzó Katalin 1512) a pajzs alsó felében 3 pólyamentén elhelyezett vörös rózsa.

gróf) in Hungern. Anna Fugger. Ugyanerről tesz egy második kézirat következőleg említést; «Herr Jerg *turschin* Camerer Inn Ungerin».

b) 1512 Herr Reimundus Fuggerr. Catharina *Turtzo.*

c) 1527 Christoff *Turtzo* 24. Juni. Magdalena Rechlinger.

d) 1535 Hans Philipp Schad. 25. Februar Ursula *Turschi.*

e) 1553 Jerg Weltzer. 6. Februar. Anna *Dorsi.*

f) 1553 Herr Erasmus von Gern. 15. October. Magdalena *Dorsi.* Ebből tehát látni, hogy mindenütt az eredeti magyaros nevet akarták kifejezni, csakhogy ezt mindenféleképen eltorzitották. Nem ismertek ausztriai német mintát.

* * *

A személy- és családi nevek történetében is bizonyos fejlődési időközöket ismerünk.

Azon emlékezetelőtti időszakban, midőn a legkezdetlegesebb társadalmi fogalmak felismerésének hatása alatt az emberek annak szükségét érezték, hogy környezetük egyes tagjait valahogy megjelöljék, minden egyes társadalmi tag kétségkivül csak egyetlen egy szóból álló nevet kapott. Mily irány vezette akkoriban az embereket e megnevezések kiszemelésében, nem tudhatjuk, de annyi áll, hogy rendszerről és irányelvekről még szó sem lehetett.

Midőn a társadalmi körök tágulásával, a művelődés és műveltség növekedésével, az egyes nevek túlgyakori előfordulta következtében szabatosabb megkülönböztetés vált szükségessé, úgy segitettek magukon, hogy az egyéni névhez még a szülők valamelyikének nevét is hozzácsatolták, mi kétség kivül az idők folyamán nemzetközi szokássá lett. De ez sem adott mindig elegendő módot a szabatos megkülönböztetésre, mert számtalan eset volt arra, hogy többen ugyanazon egyéni és patronimikus nevet viselték. Igy történt, hogy egyesek e két néven kivül még valami, kizárólag személyüket megjelölő melléknevet is kaptak, mely egyes esetekben a tulajdonossal kihalt, máskor pedig egyenes utódaira és ezen uton egy egész családra átszállt. Ez a még most is divó, állandó családnevek legrégibb eredete.

E tekintetben — a mint ez magától értetődik — a különféle népek és nemzetek már saját utjukon jártak. Magyar kutfőkben úgy találjuk, hogy e melléknevek többnyire az illető személy tartozkodási és származási helyével, foglalkozásával, testi és szellemi tulajdonságaival, társadalmi állásával, életkorával összefüggésben álltak és egyes esetekben — igaz! — a puszta véletlen alkalomszülte szeszélyeinek köszönték létrejöttüket; de az kétségtelen dolog, hogy egyes mellék- és családnevek, elenyésző kivételekkel, mindig valamely nemzeti motivumot foglalnak magukban.

Igy van ez a «Thurzó» névvel is.

Ha ezen név kizárólag csak a Bethlenfalván szerepelt családnál fordult volna elő és ha ebben a névben valamely külföldi motivum igen, magyar pedig sehogy sem volna kimutatható, igazuk lehetne talán azoknak, kik e család őseit az osztrák miniszteriális családok sorában akarták keresni. De nem úgy áll a dolog. A Thurzó, Thurse, Thursenreit stb. szónak tudtommal nincs jelentősége a német nyelvben és arról, hogy a család felmerültével, vagy még ennek előtte is ezen név a németeknél családi névként szerepelt volna, nincs tudomásunk.

A magyarban pedig «turzás» annyit jelent, mint ásványok és érczek bányászati kutatása, keresése (németül: schürfen), particepse (részese), tehát «turzó» vagyis az, a ki turzással foglalkozik.

1339 jan. 11-én arról értesülünk, hogy (Hontpázmán nb.) Forgács Miklós fiainak egyik lekenyei jobbágya «*Johannes dictus* **Turso**» azaz *Turzó János* bizonyos peres ügybe volt keveredve; 1340 nov. 20-án ugyanennek a Thurzónak ügyét újra elhalasztják.[1] Lekenye a Szepesmegyével határos Gömörmegyében van, mely felette hegyes és igy nagyon természetes, hogy a Forgács család jobbágyainak egy része turzással foglalkozott és hogy 1339-ben egyikök már a Turzó nevet viselte.

Ha már most kimutattuk, hogy a Thurzó név már egy századdal előbb fordul elő mint bethlenfalvi Thurzó Györgynél, akkor szintén nagyon természetesnek kell találnunk, hogy a hegyes Szepességben lakó Bethlenfalviak egyik-másikának főkeresete a bányászat volt — a Thurzók

[1] Anjoukori okmánytár, III k. 519. l., IV. k. 62. l.

e tekintetben később világhirüek — és hogy ennek következtében az egyik tagra, Györgyre ráragadt a Thurzó név, s miután utódai a turzást már nagyban művelték, egyenes utódaira állandó családi név gyanánt átszállt.

Azt hisszük tehát, hogy a bethlenfalvi Thurzó család sem a tatároktól, sem az osztrák Lichtenfelsektől nem származik, hanem hogy törzsökös szepességi család. Hogy ősei valamikor — a mint ezt a németlakta szepesvidéki családok nagy részénél kimutathatjuk — valamely német vidékből vándorolhattak be, az valószinü, okleveles bizonyitékaink azonban erre nézve nincsenek.

Dr. WERTNER MÓR.

PROSCRIPTIO I. MÁTYÁS KIRÁLY KORÁBÓL.

(Első közlemény.)

A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárának törzsanyagában családtörténeti kutatásaim közben egy XV. századbeli évnélküli irat vonta magára figyelmemet, amely bár puszta névlajstromon kivül alig tartalmazott egyebet, külseje után itélve hiteles okiratot mutatott. Első átolvasásra látnom kellett, hogy a véletlen egy sok tekintetben érdekes összeirást juttatott kezembe, amely egy vidék hirhedt gonosztevőit szedi sorba, akik közt nem egy országos jelentőségü család sarja volt.

Az irás alakjából következtetve, tárgyalandó proscriptionalis levelünk a XV. század közepéből való. Félivnyi papirlap mindkét oldalára van irva. Eredetileg 16-od rétre volt összehajtva, hátul két pecséttel lepecsételve úgy, hogy felirása az igy összehajtott irat elejére került. Utóbb 8-ad rétbe hajtották, s ujabb négy pecsét került rá; a felirás azonban így is látható volt. Tehát zárt alakban küldetett el az ismeretlen czimzettekhez, a kik tudomást szereztek tartalmáról. Az oklevél első lapján az alább 1—26 szám alatt közöltek nevei találhatók, a többi a másik oldalon van. Kiállításának szokatlan módját még sajátságosabbá teszi azon körülmény, hogy se a kiállító nincs rajta megnevezve, sem azok, kiknek szólott.

Registrum nobilium proscriptorum.

(A csillaggal jelöltek utóbb kihuzattak.)

1. Item Petrus de Kerekwdwar hospes furum.
2. « Ladislaus de Frych prædo sew latro.
3. « Andreas de Pazthoh hospes furum in castro sou Haznos.*
4. « Georgius filius Ruperti de Thar mutillator hominis.*
5. Item Blasius Enchy de Maczonka fur.
6. « Nicolaus de Rechk homicida et hospes furum.
7. « Thomas de eadem Rechk wlnerator et efusor sanguinis fratris carnalis.
8. « Franciscus de Istenmezeye conductor Bohemorum ad castrum Zonda contra dominum regem et regnum.
9. « Johannes de Zenthersebeth dispositor falsarum literarum.
10. « Johannes filius Dose de Redey de Zenthdomonkoas interfector cuiusdam Johannis Magni proprio arbitrio.
11. « Ladislaus filius Demetrii Toth de Eghazasbathor fur maledictus.
12. « Barnabas de Zenthmarya interfector hominum.
13. « Capitulum Agriense dator falsarum literarum.
14. « Blasius literatus de Farnos interfector cuiusdam sacerdotis et fur.
15. « Ladislaus de Zewles interfector fratris sui fratruelis.*
16. « Johannes filius Georgii Orzag* de Kemlew fur.
17. « Johannes Tharchay de Bew hospes furum.*
18. « Johannes Scwlde Comanus nobilis, in Assonzallasa commorans, interemptor et mutillator hominum.
19. « Anthonius Macza de Han interfector hominum.
20. « Stephanus Zomolyay de Han homicida.
21. « Johannes filius Stephani Zomolyay de eadem Han interemptor fratris.
22. « Ladislaus Layk de Berenzallasa hospes furum.
23. « Johannes Erdewthelky de Kyskal homicida et fur maledictus.
24. « Michael Zylaghy castellanus egregii Nicolai de Kompolth per ipsum in

castro Nana constitutus interemptor hominum propria voluntate.

25. Item Benedictus Bykzegy de Erdewthelek interfector cuiusdam presbiteri propria voluntate.
26. « Johannes filius Pauli Naghfay de Chenk commisit incendia in regno ac spolia et deprædationes cum Bohemis.
27. « Johannes Chasy de Athan officalis de Hewes mutillator hominum.
28. « Laurentius Fogach interfector fratris sui condivisionalis.
29. « Dyonisius Baby de Tharcha occisor hominum.*
30. « Blasius de Kenderes emannator et dispositor falsarum literarum.
31. « Nobilis domina Clara vocata consors Ladislai Weres de Erdewthelek commisit heresim cum compatre suo.
32. « Petrus de Chenk similiter heresim commisit cum glera *(igy!)* sua.
33. « Nobilis domina Margaretha consors Johannis Chenk heretica.
34. « Nobilis domina Barbara Czeczey consors Stephani de Chenk modo simili est heretica et commisit heresim cum germano mariti sui.
35. « Johannes Horwath de Tharcha homicida.
36. « Egidius Horwath de eadem hereticus, quia commisit heresim cum sorore sua carnali.

Mielőtt iratunk keletkezése és hitelessége felől véleményt mondanánk, a tárgyalás sorrendjében lássuk először tartalmát a benne előforduló személyek sorrendjét megtartva. Az első pillantás meggyőz bennünket arról, hogy Hunyadi Mátyás korabeli személyekkel van dolgunk, a kik Heves és a szomszédos vármegyékben lakó nemesek. Mindegyik bizonyos vétket követett el, miért az oklevél rövidszavú irója nevüket együttesen jegyezte fel vétségeik megjelölésével.

Fejtegetésünk czélja lesz egykoru emlékekkel lehetőleg megvilágitani tárgyalás alá vett oklevelünk adatait, s így hitelességüket is vizsgálni. E szempont mellett az egyes családok történetéhez is felhasználjuk a megtalált adatokat, melyek néha nagyon szűken folynak, az ismertebb embereknél azonban az eddigi adatokat kiegészitik, részben pedig módosítják az eddig fennállott nézeteket.

1. Az első helyen megnevezett Kerekudvari Péter valószinüleg a hevesvármegyei Kerekudvarról elnevezett család sarja s ott birtokos nemes, a ki orgazdaság hirében áll. Kerekudvar ma puszta Jászberény mellett, de hasonló nevü hely Bars megyében is van. A család inkább a hevesmegyei falutól vehette elnevezését.[1] Kevés adat található a család történetére s így csaknem emlékünk őrizte meg egyedül Kerekudvari Péter emlékezetét.

2. Frychi László az Aba nemzetség Omodeágából eredő család tagja. A család a XIV. században két ágra oszlik, Heves, Szepes és Sáros vármegyében birtokosok. Mátyás király korában már a gazdagabb nemesi családok közé tartozik. V. László Sirokai László egri kanonok és mislyei prépost érdemeire való tekintettel János fivérének, továbbá Aba nemzetségbeli rokonainak Frychi János és fia Lászlónak és másoknak czimert adományoz 1456 február 24-én.[2] Frychi László további életére kevés adatot találunk. 1466 szeptember 29-én a király előtt úgy egyezett ki a jószág- és fejvesztésre itélt Sempsei Frank fia Lászlóval, — akit egy jakabfalvai (Sáros vármegyei) birtokrész erőszakos elfoglalása miatt itéltek el, — hogy az elitélt alperes a kérdéses jószágot Frychi Lászlónak kezére bocsátja, de 200 arany forintért visszaválthatja.

A kérdéses birtok perének még 1472 szeptember 25-én volt folytatása, amikor Báthori István országbiró előtt Sempsei László az alperesként szereplő Wpori Pongrácz fiának egy évi halasztási időt enged, mely idő alatt köteles a birtokot Frychi János és fia Lászlótól visszaváltani.[3] Hogy milyen szerepe volt Frychi Lászlónak ezen és egyéb birtokperében, mely körülmények birták rá oklevelünk iróját a rabló elnevezésre, egyéb adatok hiján nem lehet bizonyosan megállapítani.

3. Általában ismeretes, hogy a Pásztóiak a Ratold nemzetség Domonkos ágából származnak. Pásztói András (apja Kis Jakab) a XV. század közepén nagybirtokos nemes, aki nem sza-

[1] Csánki: Magyarország történelmi földrajza, I. 65. l. Zichy okmt. VIII. k. 65, 321, 401. l. Anjoukori okmt. II. 115. l., V. 151. l. Fejér, IX/2. 207, IX/5. 120. l.

[2] Turul, XXI. 133—135. l.

[3] Oklevelek a Melczer család levéltárából, 93—94, 100—102. l.

lasztja el az alkalmat, mely birtokai nagyobbítását lehetővé teszi. 1463 november 16-án Ragáli János, Tari Margit és Erzsébet nevében tiltakozik Tari György birtokainak erőszakos elfoglalása ellen, melyet a Pásztói testvérek (köztük András is) elkövettek.[1] 1467-ben ujabb pöre kezdődik a Pásztói testvéreknek (János, András és László), melyet Rhédei János indított ellenük. Mátyás király meghagyja a nádornak és a Heves vármegye közgyülésén megjelenő bíráknak, hogy az ügyben késedelem nélkül hozzanak itéletet.[2]

Még ugyanezen évben a királylyal gyülik meg a baja. A Nagykőrösön levő birtokrészeitől járó adó összegyüjtésére Pásztói András emberei a jobbágyokon zsarolást követtek el, s azért őt Pest vármegye közgyülésén a király megbizott emberei előtt a király iránt hütelennek nyilvánították (proscriptum fuerit). A király azonban nagy szolgálataira való tekintetből megbocsátott neki (Buda, 1467 május 6-án), abbeli meggyőződését fejezvén ki, hogy ő és utódai rendesen fizetik az adót s többé nem erőszakoskodnak.[3] Kétségtelen, hogy ez a pör szolgált oklevelünk adatának alapjául. Pásztói András élete többi évében őrizkedett a király kegyének ujabb elvesztésétől. A budai káptalan 1473 január 10-én kelt jelentése szerint ez Dobozi Danfi Andrást és fiát Atkár és Szentjakab (heves vármegyei) birtokokba és a hasznosi birtokrészbe beiktatta, melyeket nekik Kompolty Miklós és Pásztói András zálogosított el.[4]

4. Thari György Mátyás király legkedveltebb embereinek egyike. Sok anyagi áldozattal és nagy bátorsággal követte urát a török és a csehek ellen vezetett hadjáratokban. A király bőven jutalmazta érdemeit, de Thari György maga is értett a birtokok gyarapításához. 1454 július 12-én a Pásztóiakkal megegyezik a birtokok felosztása iránt, melyek Heves, Nógrád, Borsod, Pest, Csongrád és Temes megyékre terjedtek ki.[1] 1461-ben Terpesen és Széken (Heves vármegyében) Bessenyei Mihály beiktatásánál mint királyi ember ő is meg van említve.[2] A Thari Györgyről fenmaradt oklevelek mind birtokperekről, eladásról, zálogosításokról szólnak. Ragáli János nevü embere 1463 november 16-án tiltakozik az egri káptalan előtt bizonyos birtokok elfoglalása ellen, amit a Pásztói testvérek vittek véghez.[3] A székesfehérvári országgyülésen pedig kinos hatást tett a jelenlevőkre Heves vármegye kiküldötteinek az a jelentése, hogy Thari György halállal fenyegette meg a birót, akinél Kazai Gyulafi Detre egyik adósa le volt tartóztatva.[4] 1465-ben arra való tekintettel, hogy örökös nélkül halhat meg, birtokait Ország Mihály nádornak és Kompolthy János fiainak hagyta.[5] Közbe megujult a családi örökségül fenmaradt évszázados ellentét a rokon Pásztóiakkal. Tiltakozik azok erőszakos birtokfoglalásai ellen.

Életének tragikus vége az volt, hogy ő maga is erőszakosságra ragadtatta magát. Erősen felhevült lelki állapotban saját kezével kitolta Pásztói Péter szemeit, s ennek következménye lett, hogy Heves vármegye közgyülése a nádor jelenlétében megfosztotta nemesi jogaitól (proscriptus et extradatus habebatur). A király pedig hozzájárult az itélethez, s minthogy Thari György időközben elhúnyt, 1472 október 5-én Visegrádon kiadott adományozó levelével a hütelenül és magtalanul elhalt Thari György összes birtokait Ország Mihály nádornak és Nánai Kompolthy Miklósnak adta.[6]

Tárgyalás alá vett proscriptiónk Thari György életének ezen mozzanatát őrizte meg; ezen adat tehát azok közé tartozik, a melyet más adattal is tudunk igazolni. Mindenesetre nagyon emeli tárgyalt oklevelünk hitelességét

[1] Békefi Remig dr., A pásztói apátság tört. 341. l. A család idevágó genealogiája:

Pásztói Kis Jakab
1345—1428

István	László	János	András	Lukács
1445-1465	1445-1489	1444-1464	1463-1503	1445

U. ott 247 l.

[2] Balázsy: Heves vármegye tört. I. 225—226. l.

[3] Papirra irt eredetije a Magyar Nemz. Múz. levélt. A szöveg alján a király sajátkezü irása: Fiat, rex.

[4] Békefi, A pásztói apáts. tört. 376. l.

[1] M. N. Múz. törzslt. (Az Orsz. Ltár 14855. sz. okl.)

[2] Széll, A Bessenyei család tört. 144. l.

[3] Pásztói apátság tört. 341. l.

[4] U. o. 345. 346—348. l.

[5] Balázsy: Heves vm. tört. I. 278—280. l.

[6] Pásztói apáts. tört. 203, 372—374. l.

és közelebb visz bennünket keletkezésének megfejtéséhez.

5. Az Enchy családbeli Balázs közbirtokos Heves vármegyében. A család a XIV. század közepén emelkedik ki s oklevelünk tanusága szerint Enchy Balázs nem igazságos uton is gyarapitotta birtokát. A család egyes tagjai közül Enczi Imre 1469-ben királyi ember Szurdokpüspökiben a Rhédei János kérésére tartott vizsgálatnál; továbbá Fülöp 1502-ben alispán és Pozsegai Gáspár szolgabiróval együtt Kazai Gyulafi Ferencz és Lukács pásztói apát ügyében tart vizsgálatot.[1]

6., 7. Oklevelünk irója a két Recski testvért, Miklóst és Tamást lopással, sőt testvérgyilkossággal terhelteknek mondja. Mindketten Tamás fiai. A család a XV. század elején lép előtérbe s a következő ismeretesebb tagjai élnek:

Recski Tamás. 1427

Pál	Miklós.	Tamás.
1427.	1427—1478.	1427—1468.

A Heves vármegyében előkelő szerepet vitt családról kevesen emlékeztek meg. A család történetére mégis csak a tárgy keretében terjeszkedünk ki, amennyire azt a XV. századbeli gyér adatok lehetővé teszik. 1427 május 22-én Figei Csathó László fia Miklós gömörvármegyei péterfalvi és hevesvármegyei domaházi birtokrészeit Recski Tamásnak és fiainak 14 uj forintért elzálogosítja.[2] 1456-ban a Dormánházi, Szentmártoni és Abafalvi családokkal uj adományul nyerik a hevesvármegyei Mákegyháza és Vilyó pusztákat.[3]

Recski Tamás fiai közül Miklós országos fontosságu tevékenységet fejt ki. 1447-ben Dormáni Jánossal együtt Heves vármegyét képviselte az országgyülésen, mely Hunyadi Jánost a kormányzói méltóságra emelte.[4]

Mátyás király alatt a nemesség még nem nyugodott bele a megváltozott viszonyokba, nehezen hajolt meg a király vasakarata előtt. Innen van, hogy főleg a külföldi háboruk idején az ország nemesei gyakran maguk biráskodtak peres ügyeikben. Az erőszakoskodás napirenden volt.

1465 junius 23-án Kenderesi Balázs és fiai nevében a budai káptalan vizsgálatot indit Nánai Kompolthi János özvegye, fiai és Recski Tamás ellen a fegyverneki jobbágyokon elkövetett erőszakosságok miatt. Recski Tamás tisztító esküt tett arról, hogy Szechédi Imre (Kenderesi Balázs jobbágya) nem az alperesek jobbágyainak nyilai következtében halt meg.[1] Miklós 1469-ben mint a király embere szerepel Thari György és Verebélyi Simon ügyében.[2]

1474 február 18-án Thari György özvegye kijelenti, hogy Ország Mihály, Nánai Kompolthi Miklós, Recski Miklós és Tamás őt néhai férje birtokaiból kielégitették.[3] A két testvér még 1478 julius 18-án is Guthi Ország Mihály és Kompolthi János birtokba iktatásánál királyi emberek gyanánt van jelen.[4] Hogy a proscriptio milyen körülmények között és mikor következett be, meddig tartott, sőt hogy birói itélettel bekövetkezett-e, egyéb adat hiányában nem tudjuk igazolni.

Mint a család történetéhez tartozó adatot említjük meg, hogy Recski István 1492 május 10-én mint Borsod vármegye alispánja állit ki oklevelet.[5]

8. Istenmezei Ferenczről oklevelünk azt állítja, hogy a csehekkel szövetkezve Szanda vár (Nógrád vármegyei) alá vezette őket és igy hazaárulást követett el.

A család a XV. században gyakran szerepel a rokon Szenterzsébetiekkel együtt. Tagjai közül ismeretesek:

Istenmezei Lőrincz 1466

Albert	János 1501 †	Ferencz

György 1422
Katalin
György 1527

A Rhédeiek és a Szenterzsébeti család közt hosszú birtokper folyt 1459 óta, mely az előbbiek javára dőlt el. A sértett fél nem hagyta

[1] M. Nemz. Múz. Rhédey cs. ltára; Pásztói apáts. tört. 459. l.
[2] Sztáray okmt. II. k. 255. l.
[3] Csánki: Magyarország történeti földrajza. I. k. 77. l.
[4] Kovachich: Vestigia comitiorum, 268. l.

[1] Károlyi cs. oklt. II. k. 366—369. l.
[2] Pásztói apáts. 369. l.
[3] Pásztói apáts. 388—389. l. Balázsy i. m. 286—287. l.
[4] U. o. 399. l.
[5] Oklevelek a Melczer család levéltárából. 126. l.

annyiban a dolgot. Mátyás királynak 1466 márczius 10-én Budán kelt oklevele szerint Szenterzsébeti János fiai, Istenmezei Lőrincz fiai és társai 1465 november 19-ike körül fegyveres embereikkel együtt megtámadták a Rhédei család Szentdomonkos nevü birtokát s onnan 350 sertést hajtottak el, Nagy Imre nevü cselédjüket véresre verték, sőt a család tagjai is csak menekülléssel kerülték ki a halált. Ugyanazon év szeptember 8-án kettős támadás érte a Rhédei családot: A Szenterzsébetiek a szentdomonkosi vetést pusztították el, az Istenmezeiek pedig a varaszói birtokra törtek, egy darab szántót elfoglaltak, a termést pedig elhordták.[1]

Istenmezei Ferencz életéről kevés adatunk maradt fenn. Mint tanu szerepel Tholyntha Máté és Pásztói Miklós ügyében.. Mátyás 1489 november 8-án kelt itéletlevele igazolta, hogy Pásztói Miklós és Iván, embereikkel együtt rátörtek Tholyntha Máté házára, feleségével együtt bántalmazták, sőt Hasznos várába fogságba vitték őket. Istenmezei Ferencz tanuvallomása szerint csak hirből értesült a dologról, de ő is terhelőleg vallott a vádlottakra, bár uj részletet nem tudott felhozni ellenök.[2] A csehekkel való szövetkezésre nem találtam ujabb adatot oklevelünk közlésén kivül. — A család tagjai közül még előfordulnak 1422-ben Istenmezei György leánya Katalin, fia György, akik Miklós fia Jakabbal bizonyos istenmezei birtok felett egyezkednek az egri káptalan előtt; továbbá az említett Lőrincz fia János, a ki 1501 május 30-án mint Iványi Varsa Ferencz hevesvármegyei rovó társa hal meg.[3] Továbbá Istenmezei Sandri, aki 1572. királyi ember és végül Istenmezei György, aki több hevesvármegyei nemessel együtt támadást intéz Eger város ellen, amiért a király kegyvesztettnek nyilvánitja (1527 november 30.).[4] Az előbb említett erőszakossági perben a Szenterzsébetiekkel Istenmezei Lázár szövetkezett; ez bizonyosan más ága a családnak.

9. Fontos oklevelünk közlése azon szempontból is, mert az egri káptalan oklevélhamisításán kivül még két hamisítót említ Mátyás korából. Ezek egyike Szenterzsébeti János.

Emlékeinkből nem lehet bizonyosan következtetni, hogy hány és milyen természetü oklevelek voltak a hamisítványok, sőt kétséget kizárólag azt se, vajjon megtörtént-e valóban a hamisítás. De a proscribáló levél állítását valószinüvé teszi az a körülmény, hogy a többi eset között igazolhatókat találtunk. Bizonyos, hogy birtokjogi oklevelek lehettek a hamisítványok. Két fontos eset fordul elő, melyekben érdekelve volt Szenterzsébeti János, azért ezekben lett volna észszerű a hamisítás eszközlése, bár az is feltehető, hogy mások ügyének előmozditására készitett Szenterzsébeti János hamis okleveleket. 1466 szept. 29-én Palóczi László országbiró előtt Szenterzsébeti János budai Deák György által panaszt emelt Rhédei Dósa Miklós, neje és fiai ellen, a kik a megelőző év november 25-én szenterzsébeti és leleszi birtokait megtámadták, 300 forintot érő sertéseit elhajtották és egyéb kárt is tettek. Állitásait 3 oklevéllel igazolta: 1., a budai káptalan, 2., egri káptalan, 3., Heves vármegye hatósága által kiadottakkal. Mivel az alperesek nem tudtak kellőképen védekezni, az országbiró eskü letételére itélte őket.[1]

Másik eset volt ennek viszonzása, a Szenterzsébeti és Istenmezei családok már említett egyesült támadása Rhédei Dósa Miklós ellen. A már felsorolt eseteken kivül a panaszos felperes azt is állította a király előtt, hogy Szenterzsébeti János fiai János és Lázár már 8 évvel előbb (1458.) a szentdomonkosi és varaszói erdőkből fát hordtak el, két őrleni való buzát szállító szerekekből az ökröket elrabolták, a pör folyása alatt sok határjelet megsemmitítettek; az említett Szentdomonkos, Varaszó és Hidegkuth birtokokra vonatkozó okleveleket elvitték, s maguknál tartják, igy a panaszosoknak 600 forintnyi kárt okoztak. A király a felperes kérésére Dombrói Mátyás kanczellária, Segwári György nádori jegyzőt és Balogi Miklós nevü embereit küldte ki vizsgálatra, a kik Budán, Heves vármegye kiküldötteivel együtt vizsgálták meg az ügyet s a panaszt valónak találták.[2]

[1] Balázsy, i. m. 219—221. l.

[2] Pásztói apátság, 437. l.

[3] M. N. Múz. törzsanyaga; Pásztói Apáts. 458. i.

[4] Kandra Kabos: Adatok az egri egyházmegye történetéhez. III. f. 454. l.; Királyi könyvek, I. folio 7.

[1] Balázsy i. m. 242—243. l.

[2] Eredeti a M. N. Múz. Rhédei cs. levéltárában. Kiadta Balázsy, i. m. 219—221. l.

Mindenesetre nagy kár, hogy a két ügy közül egyik lefolyását sem kisérhetjük figyelemmel. Talán jogosan következtethetjük mégis, hogy a hamisítás az előbbi esetben történhetett és pedig éppen az egri káptalan oklevelével. Bizonyos ugyanis, hogy 1466 végén kerültek ki hamis oklevelek az egri káptalanból és Heves vármegye hatósága éppen ezen időben bélyegezte meg a káptalant hamisítványai miatt, a mint oklevelünk ki is fejezi, és Mátyás király 1467 augusztus 9-én kelt megbocsátó leveléből is kiviláglik. Proscribáló levelünk e mellett különbséget tesz oklevélhamisitó (emanator falsarum literarum) és hamis oklevelet használó (dispositor) között. Szenterzsébeti János pedig az utóbbi minőségben van oklevelünkben megemlitve; minthogy ez időben (1460—1470.) éppen az egri káptalannak vannak rokontárgyú hamis oklevelei, lehet, hogy ezeket használta fel.

Szenterzsébeti János az említett eseteken kivül még egyebütt is előfordul okleveleinkben. Az egri káptalan jelenti 1451 junius 4-én, hogy néhai Nagyfay Tamás fia Pál (más néven Pálfy Jánosfalwai), a ki Varaszón Kánthor János leánya s az ő felesége Anasztáziától született a saját, János és Mihály fiai, továbbá Anglethe (Kebelkuthi Balázs felesége), Borbála, Krisztina, Katalin és Margit leányai nevében, végül néhai Egyházszenterzsébeti Mátyás fia Antal osztályos rokona részéről is vallotta, hogy nagy szükségei fedezésére egyházszenterzsébeti (Heves vármegyében levő) birtokát minden tartozékaival Szenterzsébeti Gáspár fia Jánosnak, továbbá Miklós és Lázár fiainak 200 magyar forintért eladta.[1]

Még 1489 április 25-én is él Szenterzsébeti János és tanuként szerepel Tholyntha Máté és Pásztói Miklós perében.[2]

A család a XV. században nagy kiterjedést mutat. A hevesmegyei tagok közül ismeretesek:

Szenterzsébeti Gáspár
|
Imre 1426, 1432. Gömöri és honti alispán.
|
I. János 1451, 1466.

II. János	Lázár	Miklós
1451, 1489.	1451, 1466.	1451, 1466.

Továbbá a heves vármegyei ágból még Szenterzsébeti Mátyás fia Antal (1451), Lőrincz fia György (1466). Egyes töredékek is ismeretesek: Szenterzsébeti Boldizsár (Garai Miklós nádor 1415 november 24-én kelt oklevelében);[1] Szenterzsébeti Juga fia János, birtokos nemes Körös vármegyében,[2] Szenterzsébeti Pelbárt, a kit a pestvármegyei Csév birtokba vezet be a székesfehérvári keresztes konvent (1483 május 9-én),[3] végül Szenterzsébeti Bernát, aki 1489 április 25-én szintén tanu Tholyntha Máté és Pásztói Miklós perében.[4]

10. Proscribáló levelünk érdekes adatai közt fontos értesitése tekintetében első helyen áll az, melyet Rhédei Jánosról mond: bizonyos Nagy János nevü embert saját elhatározásából megölt. Rhédei János nem ismeretlen alakja a Mátyás korának. A század egyik nevezetes családjából származott, de személyes kiválóságai is érdemessé tették őt a király kitüntetésére.

Rhédei Dósa Miklós és Szentdomonkosi Cheléni Klára 2-ik gyermeke.[5] Élete 1437 és 1475 közé esik. Az oklevél állítása azért fontos, mivel ismeretlen oldalról mutatja be Rhédei Jánost. Életrajzi adatai közül a legfontosabbak felsorolására szoritkozunk. Mátyás király mozgalmas korának embere ő is, a ki érdemeket szerez, melyeket a király megjutalmaz, de birtokai erőszakos megnagyobbításától se riad vissza.

1459 november 22-én az egri káptalan jelenti a királynak, hogy Palóczi László országbiró meghagyására lefoglaltatta a birói itélettel Belényi Péter ellen elmarasztalt Rhédei Dósa István és János varaszói, szentdomonkosi és rédei birtokait 2 részben a birói illeték fejében, a 3-ik részt pedig a felperes számára. A per oka az alperesek részéről történt erőszakos jog- és birtokfoglalás volt. Rhédei János azonban ellenmondott a birtokok lefoglalásának, és 1460-ban a pör ujabb tárgyalását nyerte meg a királytól.[6] 1463 október 31-én már Heves vármegye alispánja.[7]

1466 február 6-án Mátyás király megjutalmazza Rhédei János, Miklós és Bertalan érde-

[1] Eredeti a M. N. Múzeumban, a Dancs család ltban.
[2] Pásztói apáts. 436. l.

[1] Oklevelek a Melczer cs. levéltárából, 48. l.
[2] Teleky, X. k. 406. l.
[3] Károlyi család okit. II. k. 516. l.
[4] Pásztói apáts. 436. l.
[5] A családfát l. a Turul, I. k. 124 l.
[6] Balázsy, i. m. 210—215. l.
[7] Országos lt. 28273. sz.

meit és nekik czimert adományoz. A czimer viselésére ugyan nincs adatunk, mert a család már előbb is egyedül ágaskodó oroszlánt használ, de ebben is nagy eltérések vannak, úgy hogy a család tagjai ezután is vagy hétféle czimert használnak.[1] 1466-ban bonyolult perük folyik az említett Szenterzsébeti és Istenmezei családokkal. Kölcsönös birtokpusztításról vádolják egymást; nagy kár nemcsak a családok, de kortörténeti szempontból is, hogy a pör befejezése ismeretlen.[2] 1467 junius 26-án mint Heves vármegye alispánja végrehajtja a király rendeletét: Hegyes, Kenderes és Bő hevesvármegyei birtokok átcsatolását Pest vármegyéhez.[3] Ugyanazon évben Guthi Ország Mihály nádor levelet ir hozzá, mint a megye alispánjához, hogy az esztergomi érsek birtokait ne háborgassa, hanem szedje be az adókat azoktól, akiknek birtokai adófizetés alól nincsenek felmentve.[4]

Életében fontos mozzanatot jelöl, midőn a király kegye őt kinevezte erdélyi alvajdának. A lázadás leverése után hű és megbizható, sőt erőskezü ember kellett e fontos állásra, s ilyennek Rhédei János látszott a legalkalmasabbnak. Hogy mikor kelt a kinevezés, nem ismeretes, de 1467 végén kellett megtörténni, mert a következő év elején már eljár uj tisztében. 1468 január 18-án itéletet mond mint erdélyi alvajda Béldi János Bodula nevü birtoka ügyében.[5] 1468 november 10-én a szászok székeit értesiti, hogy Gerebi Simon nevü hű emberét küldi hozzájok bő utasítással.[6]

Érdekes kulturtörténeti mozzanatot őriz meg életéről egy 1469-ik évi oklevél. A budai káptalan jelentést ir a királyhoz, mely szerint Rhédei János szerződést kötött a Zaghwa (Zagyvafő Nógrád vármegyében) várában lakó csehekkel, hogy bizonyos mennyiségü élelmi szert szállít nekik, de ennek fejében nem szabad a környéken rabolniok. Midőn tehát az egyességet teljesítendő 3, 24 ökörtől vont szekéren 6 forintot érő fűszert és 40 forintnyi zabot szállíttatott, Thar közelében Chenkerházi György, Thamásy Miklós és Nádasdy Péter emberei megtámadták a szállítókat, a szállítandó anyagot Hasznosi János, László és András hasznosi várába szállították. Minthogy pedig a csehek a kikötött dolgokat nem kapták meg, megtámadták Rhédei János Cseke nevü birtokát (Nógrád vármegyében), ott Kis Pál nevü jobbágyát megölték, 14 másikat elhurczoltak Zagyva várukba; a birtokot teljesen elpusztították és az elfogott jobbágyokat később 12 forintért válthatta vissza Rhédei János. A káptalan és a királyi ember a vádat igaznak találván, a vádlottakat megidézte.[1] 1471-ben kettős birtokadományozásban van része Rhédei Jánosnak: Semjén Margit a Torda vármegyéb n fekvő Pyvár nevü birtokát adja neki; Mátyás király pedig a váczi káptalant utasítja (1471 május 10, Thorda), hogy a nógrádmegyei Koncshyda birtokba történt beiktatásról szóló levelet adja ki az alvajdának.[2]

1473 szeptember 25-én Mátyás király ujabb adományozásban részesíti: neki adja a Nagyut és Balpüspöki birtokrészeket Heves vármegyében a visszavett Boldogháziért (Gömör vármegyében), melyet Szentgyörgyvára ostroma alatt hősiessége jutalmául adott neki.[3] 1475-ben ujabb hatalmaskodási per indult meg ellene. Heves vármegye közgyülésén Verpeléten (augusztus 7-én) vizsgálat indult meg Lévai Cseh János és felesége, Szőllősi László és társai ellen, mert Rhédei János támogatásával elfoglalták Bessenyey János Szőllőstelki birtokát és egyéb birtokokat is. A vádat valónak találták.[4] Ez az utolsó határidő életére vonatkozólag, mert még az év hátralevő részében meghalt.

Halála körülményeiről az egri káptalan 1483 január 3-án kelt jelentése értesít. Ország Mihály nádor előtt Pelenyi Albert, Nagyrhédei János fia György és Szentmártonrhédei Miklós panaszt emeltek Mysei Bacha János ellen, a ki 10 évvel előbb a panaszosok Myse nevü birtoka a Tarna folyónak Farkasrév nevü helye

[1] Lásd a Turul II. k. 47—48. IV. k. 83—84. VIII. k. 83—86. l.; Teleky, II. k. 104—111. l.

[2] Turul I. 119—138. l.

[3] Károlyi oklt. II. 386. l.

[4] M. N. Múz. Rhédei cs. ltára.

[5] Eredeti, pecsét nyomaival, a M. N. Múz. törzsgyüjteményében.

[6] Eredeti ugyanott.

[1] Eredeti papiron a M. N. Múz. Rhédei cs. levéltárában. — Érdekes, hogy Zagyvafő még 1469-ben is a csehéké. Lásd Csánki i. m. I. k. 92. l.

[2] Turul, I. 123. l.; M. N. Múz. Rhédei cs. levéltára.

[3] Balázsy, i. m. 229—230. l.

[4] Bessenyey cs. tört. 162. l.

felé vezető nyilt uton, a merre a felperesek jobbágyai járni szoktak, épületet emelt, a birtokot pedig pusztította; mikor pedig Nagyrhédei János 7 évvel ezelőtt Váradon meghalt, és holttestét Rhédére hozták eltemetni, a kulcsok Fygedi Fekéch Sebestyén kezére jutottak, a kinek segitségével Bacha János a meghalt összes ezüstneműjét és selyemholmiját elrabolta, a mi által a panaszos birtokán (grangia) 400 arany forintnyi kárt ejtett. Sőt ezen kivül néhány — névszerint felsorolt — szomszédja segítségével, az emlitett Rhédei Miklós misei házára támadt, letépték az ajtókat és Oláh István nevü juhászt elrabolták Keérre. Mikor a juhász magát igazolni akarta, bizonyítékait nem fogadták el, hanem megölték. A káptalan embere a panaszosok előadásának hitelt adott, és az alperest a nádori szék elé idézte.[1]

Rhédei János élete végéig a király kegyelt embere maradt, tehát a proscribáló levél adatát nem tudjuk más egykoru adattal igazolni. Valószinü, hogy az ügy nem került a bíróság elé, mert ha Rhédei János elkövette is az említett gyilkosságot, elég hatalmas volt arra, hogy a vizsgálat megindítását késleltesse. Hihető, hogy a nádor nem fogadta el igaznak a vádat. Adat hiányában a kérdést meg nem világíthatjuk, a feltevések pedig nem adnak kielégítő feleletet.

Dr. BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ.

[1] Eredeti a Magyar Nemzeti Múzeum törzsgyűjteményében. XVI. sz. jegyzet kivül: Tarnamissén valami révre való útnak elfoglalásáról való perlekedés.

PECSÉTTANI APRÓSÁGOK.

(Öt pecsétképpel.)

(A Turul 1893. és 1897. évfolyamaiban megjelent közleményeim folytatásául.

Krakóból csereképen kaptam Nagy Lajos azon lengyel királyi nagy pecsétjének galvanoplasztikai lenyomatát, a melyet itt ábrában szerencsém van a Turul olvasóinak bemutatni.

A kerek pecsét átmérője 11 centiméter. Alakja hasonlit Nagy Lajos király második kettős pecsétje előlapjához, melynek rajza a Magyar Történeti Életrajzok 1892. évfolyama 374. lapján látható. Kétséget alig szenvedhet, hogy a magyar pecsét, mely az időben, midőn Nagy Lajost lengyel királynak koronázták meg, használatos vala, szolgált a lengyel «pecsétlikasztónak» mintául. A fökülömbség e két pecsét közt: hogy mig a magyar pecsét balfelén az apostoli kettős kereszt van a háromszögü pajzsocskába vésve, a lengyel pecséten ugyanott a jobbra néző lengyel sas diszeleg.

Leirását már ezért mellőzhetőnek tartom; a csatolt jó ábra különben is pótolja a leirást. Legendája:

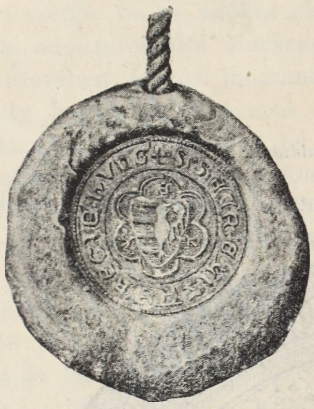

✠ S LODOVICI ✠ DEI ✠ GRACIA ✠ REGIS ✠ HUNGARIE ✠ POLONIE ✠ DALMACIE ✠ CHROVACIE ✠ ETCETERA

vagyis: *Sigillum Lodovici Dei Gracia Regis Hungarie, Polonie, Dalmacie, Chrovacie et cetera.*

Másodikul idősb Erzsébet királynénak egyik titkos-pecsétjét mutatom be, még pedig két ábrában.

Az egyiknek, az elől állónak eredetije a bécsi cs. és kir. államlevéltárban őrzött 1358 május 27-ikén kelt oklevélen függ, a mely oklevél már ki van adva Gelchich-Thallóczy: Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltárában (3. lap). Ez oklevélben Nagy Lajos király megállapitja a neki meghódoló Raguza kötelezettségeit és kiváltságait. A másik rajz egy galván másolatról készült, a melyet

Krakóból kaptam. — A pecsét átmérője 25 mm., benne hatkarélyos mezőn hasitott csucsives pajzs látható, egyik felében a magyar pólyákkal, másikban a vágásvonalból kibukkanó lengyel sassal. Sajátságos, hogy ezen egyesitett magyar-lengyel czimer daczára a királyné csak Magyarország uralkodónőjének nevezi magát; hangzik pedig a körirat eképen:

S· SECR : ELIZTB' REGIE ANGTRIE

vagyis: *Sigillum Secretum Elizabeth Regine Ungarie.*

A pajzs fölött (csak az egyik példányon kivehető) E betü, a királyné nevének kezdőbetüje látható.

A bécsi cs. és kir. állami levéltárból dr. Károlyi Árpád t. barátom szives közvetitésével jutottam Erzsébet anyakirálynénak másik, eddig kiadatlan titkos pecsétjéhez. E pecsét Erzsébet herczegnőnek, István herczeg, Nagy Lajos király öcscse árvájának azon 1340 márczius 5-én kelt levelére van nyomva, melyben tudatja mindenekkel, a kiket illet, hogy a házassági szerződést, melyet IV. Károly császár, Lajos magyar király és Erzsébet anyakirályné közte és Venczel cseh király között kötöttek, a császár engedelmével fölbontja; a császárt, Venczel királyt, Lajos királyt és anyját, nemkülönben a herczegeket egyházi és világi főurakat mindennemü kötelezettségük s esküjök alól feloldozza. Kiadta az okiratot *Fejér* CD. IX/IV, 244. Azért erősitette pedig meg ez oklevelet Eézsébet anyakirályné saját pecsétjével, mert az árva herczegnőnek magának pecsétje nem volt.

A pecsét fészke sárga viasz, benne fekszik a pecsétgyürü piros viaszu, hosszas nyolczszögalaku lenyomata. Ez oktogon átmérője hosszában 18 milliméter, széltében 15 milliméter. Az oktogon szélét nem egészen két milliméter szélességben a legenda foglalja el; e téren belül, jóval mélyebben fekszik a belső mező, mely szembe néző, koronás női főt tüntet föl nyakastul, de vállak nélkül. A főn gyöngyökkel ékes, liliomos korona van, róla a gyöngyök az alak fülénél jobbra, balra lelógnak. Nem szenved kétséget, hogy a pecsétmetsző idősb Erzsébet királynét akarta ábrázolni.

Körirata a következő:

SIGILAM ✠ MEAM ✠ SECRETAM . E A G R

azaz: *Sigillum Meum Secretum. E(lizabeth) D(ei) G(racia) R(egina).*

A köriratot illetőleg meg kell jegyeznem, hogy a négy utolsó betüt is, s így köztük a másodikat épp oly abszolut hüséggel adta vissza a rajzoló, mint a többit. Mihez képest nem az ő hibája, hogy D helyett U-t olvasott, hanem a vésnöké, ki valamiképpen megtévedt.[1]

[1] Az a lehetőség sincs kizárva, hogy a körirat végső négy betüje az E(lisabeth) A(n)G(arie) R(egina) szavaknak felel meg.

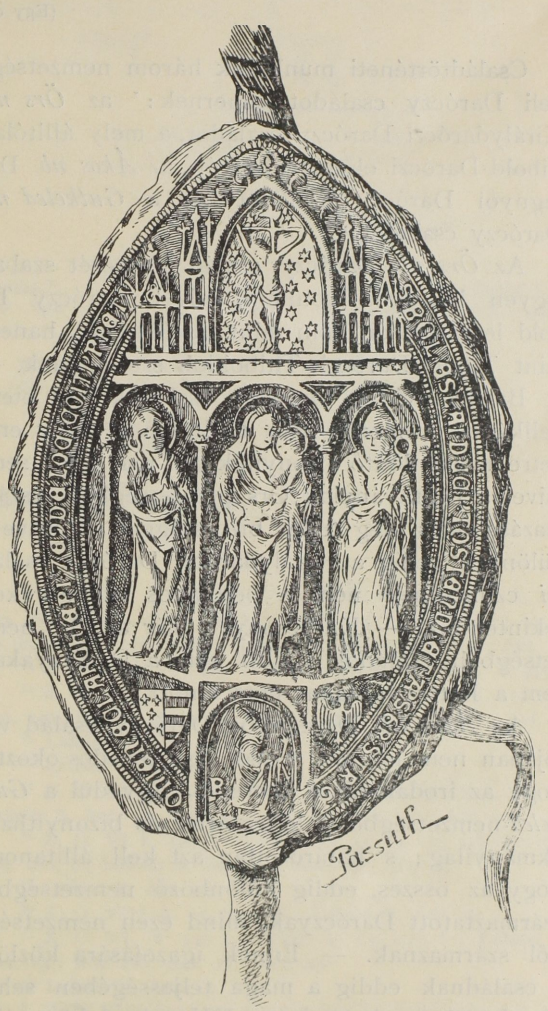
E gyönyörü pecsét, akár szokatlanabb ábrázolását, akár kifogástalan vésetét tekintjük, pecséttani emlékeink között kétségkivül előkelő helyet foglal el.

Arczképes pecsétek ebben a korban mindenütt, nálunk pedig különösen ritkák. A XII. században még a pecsétek nagyobb részén a tulajdonos képmása foglal helyet s ezt az ábrázolást csak a XIII. század kezdete óta szoritja ki a pecsétmezőre helyezett czimer. Azonban a czimeres pecsétek mellett még mindig maradnak képmásosak is, de már aránylag kis számban. Ilyenek első sorban az uralkodói nagy-pecsétek, herczegek, főurak lovaspecsétjei, a melyek mind egész alakban ábrázolják a tulajdonost, s inkább a fegyverzet, az öltözet, vagy az ezen alkalmazott jelvények révén jellemzik az ábrázolt egyéniséget, mint az arczvonások hasonlósága által. Az itt bemutatotthoz hasonló, egyedül a főt ábrázoló pecsétekre alig tudnánk hirtelenében egykoru példát mutatni, László opuliai herczeg 1385-iki ismert pecsétjén kivül (Turul, XIV. 149. l.), a melyen az Erzsébetéhez hasonló módon a tulajdonos feje látható. E pecsét azonban nem gyürüről van nyomva; kb. 38 mm. átmérőjü levén, már a nagyobb pecsétek közé tartozik.

* * *

Megirtam egykoron [1] Boleszló toszti herczeg, esztergomi érsek, Esztergom örökös főispánja, I. Károly király sógora és Erzsébet királyné rokona életét. Volt pedig e Boleszló a Piasztok nemzetségéből származó Bituni (Beutheni) Kázmér herczeg fia, Mária, Károly király első neje, valamint Meskó előbb nyitrai, aztán veszprémi püspök testvére, 1321-től 1328-ig esztergomi érsek. Nagyon érthető tehát, hogy pecsétje iránt érdeklődtem. Az esztergomi primási és káptalani levéltárakban ilyet nem találtam, de nyomára akadtam a budapesti országos, a pannonhalmi monostori és a szepesi káptalani levéltárakban. A lenyomatok azonban többé-kevésbbé mind hiányosak, töredezettek, kopottak; mégis sikerült mind a háromból a pecsét leirását és legendáját egybeállitani.

A sárga viaszba nyomott kétcsúcsu pecsét hossza 10, szélessége 6·5 czentiméter. Csucsives (gót) oltártáblát ábrázol, mely hosszában is, széltében is három részre van osztva. A főalak a középső fülkében az istenanya, bal karján a kisded Jézussal. Balról tőle szent (aureolás) püspök (sz. Adalbert) mitrával és pásztorbottal; jobbról női szent (Mária Magdolna) a kenőcstartó edénynyel. Legfölül feszület, Krisztus a

kereszten. Legalul Boleszló érsek térdel balra fordulva, fején hegyes püspöksüveg, melynek szalagjai hátul messze elállanak, mintegy lebegnek; mögötte, közel a kerethez, B, neve első betüje. A térdelő érsektől jobbra és balra egy-egy háromszögű czimerpajzs. A jobbikban a magyar Anouk által az időben használt czimer, liliomok és pólyák; a bal pajzsban a lengyel sas látható.

[1] Az *Esztergomvidéki Régészeti és Történelmi Társulat* III. évkönyvében 1900.

A pecsét körirata:

✠ S ✱ BOLɆSLAI ✱ DЯCI' ✱ TOSTƐN ✱ D̄I ✱
ƐT✱P·SƓR✱STRIGONIƐN✱ƐCL✱ARCHIƐPI✱
7 Ɛ9DƐ ✱ LOCI ✱ CDITI' ✱ PPƐTV.

azaz: *Sigillum Boleslai Ducis Tostensis. Dei Et Apostolice Sedis Gracia Strigoniensis Ecclesie Archipiscopi et Eiusdem Loci Comitis Perpetui.*

PÓR ANTAL.

ADATOK A DARÓCZYAK TÖRTÉNETÉHEZ.

(Egy czímerképpel.)

Családtörténeti munkáink három nemzetségbeli Daróczy családot ismernek:[1] az *Örs nb.* Királydaróczi Daróczy családot, a mely állitólag Tibold-Daróczi előnévvel is élt, az *Ákos nb.* Deregnyői Daróczy családot[2] és a *Gutkeled nb.* Daróczy családot.[3]

Az *Örs nb.* Daróczy család létezését szabad legyen kétségbe vonnom, mivel Daróczy Tibold leszármazói, nem mint Daróczynak, hanem mint Tibold-Daróczi Thiboldok szerepelnek. — A Batthyányi és Daróczy családok fiait etető pelikános czimerét nem tekintem a közös eredetre nézve döntő bizonyitéknak, már azért sem, mivel a Batthyányiak Örs nemzetségbeli leszármazása sincs még teljes biztossággal eldöntve;[4] különben pedig a Királydaróczi Daróczy család *ősi* czimerének nem a pelikános czimert kell tekintenünk. — Karácsonyi[5] már az Örs nemzetségbeli családok között sem a Daróczyakat, sem a Batthyányiakat nem emliti.

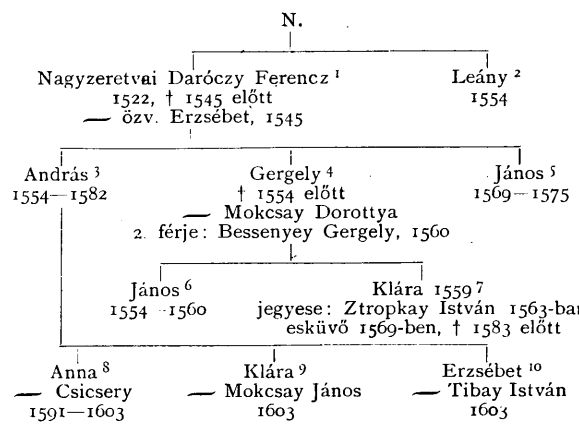
Az *Ákos nb.* Deregnyői Daróczy család valójában nem létezett, s csak egy tévedés okozta, hogy az irodalomban szerepel. Egyedül a *Gutkeled* nemzetségből való leszármazás bizonyitható okmányilag; s határozottan azt kell állitanom, hogy az összes, eddig különböző nemzetségből származtatott Daróczyak, mind ezen nemzetségből származnak. — Ennek igazolására közlöm a családnak eddig a maga teljességében sehol sem közölt leszármazását a XV. század közepéig. (Lásd az I. és II. táblát.)

A fenti családfákon kitüntetett Daróczyak *ősi* birtokai: Darócz, Syd és Rózsa; valamennyi Beregmegyében.

Lássuk most a család ágait egyenként.

Nagythoronyai ág. Birtokai: Kis- és Nagy-Darócz, Guth, Kirva, Began, Masarfalva, Kaponya, Kereszt, Pinkócz és Kis-Zeretva, Gelényes, Deda, Gulács. — Ősе Pál, ki hihetőleg egy személy Daróczy Nagy Pállal 1489–1516; neje Guthy Anna, 1519. (Lásd leszármazását a III. táblán. 22. lap.)

Nagyzeretvai ág. — Birtokai: Csicser, Vajon, Ujfalu, Gesztely, Kis-Darócz, Ubres, Zeretva, Palin, Mokcsa.

[1] Nagy I., Magy. orsz. csal. III. k. 240 l.; Pallas Nagy Lexikona V. k. 45. l.

[2] Nagy I., Magy. orsz. csal. III. k. 241. l.; Pallas Nagy Lexikona V. k. 45. l.

[3] Pallas Nagy Lexikona V. k. 45. l.

[4] Wertner, Magyar Nemzetségek II. k. 231. l.; Pallas Nagy Lexikona II. k. 735. l.

[5] Karácsonyi, Magyar Nemzetségek II. k. 419. l.

[1] Leleszi lt. Act. 13.; Prot. 1. fol. 73.; Ungm. lt. Prot. 1. fol. 11.

[2] Leleszi lt. Act. 43. fasc. 3.

[3] Leleszi lt. Prot. 12. fol. 321.; Act. 43. fasc. 3.; Prot. 13. fol 315.; Sig Lib. 2. fol. 185.; Prot. 27.; Ungm. lt. Prot. 3. fol. 160.

[4] Leleszi lt. Act. 43. fasc. 3.; Sig. Lib. 1. fol. 65.; Ungm. lt. Prot. 2. fol. 58.

[5] Leleszi lt. Sig. Lib. 2. fol. 172.; Sig. Lib. 5. fol. 4.

[6] Leleszi lt. Act. 43. fasc. 4.; Sig. Lib. 1. fol. 65.

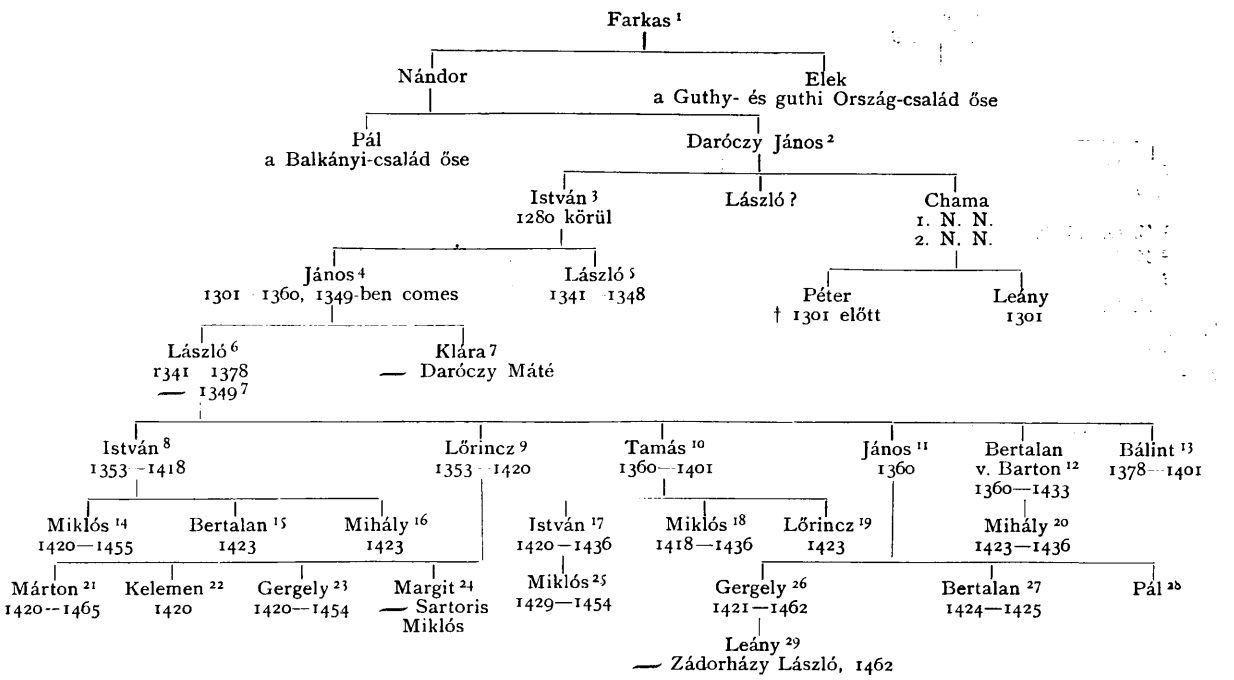
[7] Leleszi lt. Act. 43. fasc. 3.; Sig. Lib. 1. fol. 65.; Sig. Lib. 1. fol. 149.; Sig. Lib. 2. fol. 185.; Sig. Lib. 8. fol. 49.; Ungm. lt. Prot. 2. fol. 58.; Fasc. 5 Act. pal. No. 17.

[8] Leleszi lt. Prot. 37. fol. 19.; Sig. Lib. 16. fol. 3.

[9] Leleszi lt. Sig. Lib. 16. fol. 3.

[10] Leleszi lt. Sig. Lib. 16. fol. 3.

I. A Daróczyak leszármazása a XV. század közepéig.

[1] Karácsonyi: Magy. nemz. II. k. 71. l.

[2] Wertner: Magy. nemz. I. k. 279. l.; Z. O. II. k. 455. l.; III. k 124. l.

[3] Z. O. I. k. 70. l.

[4] Z. O. I. k. 577. l.; II. k. 455. l; VIII. k 345. l.; W. An. O. II. k. 254.

[5] Wertner: Magy. nemz. I. k. 279. l.; Z. O. II. k. 455. l.; III. k. 124. l.

[6] Z. O. I. k. 588. l.; II. k. 136, 211, 275. l.; III. k 11, 36, 42, 46, 63, 66, 67, 81, 82, 94, 97, 124, 379, 492. l.; IV. k. 6, 67, 69, 91. l.; VIII. k. 145, 345. l.

[7] Wertner: Magy. nemz. I. k. 279. l.; Z. O. II k. 455. l.; III. k. 124. l.

[8] Z. O. III. k. 395, 419, 429, 473, 475. l.; IV. k. 6, 11, 43, 45, 65, 67, 90, 107, 111, 115, 116, 127, 128, 142, 159, 180, 188, 203, 204, 238, (László), 250, 251, 255, 259, 261, 280, 282, 318, 347, 395, 433, 480, 482. l.; V k. 7, 8, 18, 22, 58, 79, 119, 148, 214, 235. l.; VIII. k. 345. l.; Leleszi lt. Stat. Lit. D. 245. l.

[9] Z. O. III. k. 475. l.; IV. k. 6, 65, 67, 90, 111, 116, 117, 127, 128, 142, 159, 203, 204, 238, 251, 255, 259, 261, 264, 282, 433, 480. l.; V. k. 8, 58, 214. l.; VI. k. 348, (Chama), 420. l.; VIII. k. 13, (Tamás), 44. 82, 345. l.; Leleszi lt. Stat. Lit. D 245. l.; Vet. Act. 21.; Act. 13.

[10] Z. O. III. k. 475. l.; IV. k. 6, 65, 67, 90, 117, 203, 238, 255, 264, 282, 433, 480. l.; V. k. 8, 58, 79, 119, 148, 214. l.; VIII. k. 13, 345. l.; Leleszi lt. Act. 4.; Vet. Act. 21.

[11] Z. O. IV. k. 65, 67, 90, 282, 433, 480. l.; V. k. 8, 58, 214. l.; VIII. k. 345. l.

[12] Z. O. III. k. 475. l.; IV. k. 6, 65, 67, 90, 117, 203, 238, 255, 264, 282, 433, 480. l.; V. k. 8, 33, 58, 214. l.; VIII. k. 13, 39, 44, 82, 86, 147, 235, 345, 348. l.; Leleszi lt. Act. 4.; Act. 13.; Act. 21.

[13] Z. O. IV. k. 433, 480. l.; V. k. 8, 58, 214. l.; VIII k. 345. l.

[14] Z. O. VI. k. 430. l.; VIII. k. 13, 39, 44, 82, 84, 135, 147, 152, 345, 235. l.; Leleszi lt. Act. 13.; Act. 17.; Act. 21.; Act. 41.

[15] Leleszi lt. Act. 13.

[16] Leleszi lt. Act. 13.

[17] Z. O. VI. k. 420. l.; VIII. k. 13, 147, 152, 235, 400. l.: Leleszi lt. Act. 13.; Act. 17.; Act. 21.; Act. 35.; Act. 41.

[18] Z. O. VI. k. 348. l.; VIII. k. 13, 44, 84, 135, 147, 152, 235, 345, 400. l.; Leleszi lt. Act. 13.; Act. 21.; Act. 35.

[19] Leleszi lt. Act. 13.

[20] Z. O. VIII. k. 13, 82, 147.; Leleszi lt. Act. 17.

[21] Z. O. VI. k. 420. l.; VIII. k. 13, 147. l.; Leleszi lt. Act. 13.; Act. 18.; Act. 42.; Act. 49.

[22] Leleszi lt. Act. 13.

[23] Z. O. VIII. k. 13, 39, 135, 147, 152. l.; Leleszi lt. Act. 13. Act. 18.; Act. 49.

[24] Leleszi lt. Act. 13.

[25] Z. O. VIII. k. 13. l.

[26] Z. O. VI. k. 420. l.; VIII. k. 13, (György), 44, 135, 147, 152. l.; Leleszi lt. Act. 13.: Act. 17.; Act. 18.; Act. 35.; Act. 49.; El. prot. D. fol. 63. prot. 4.; Act. 42.

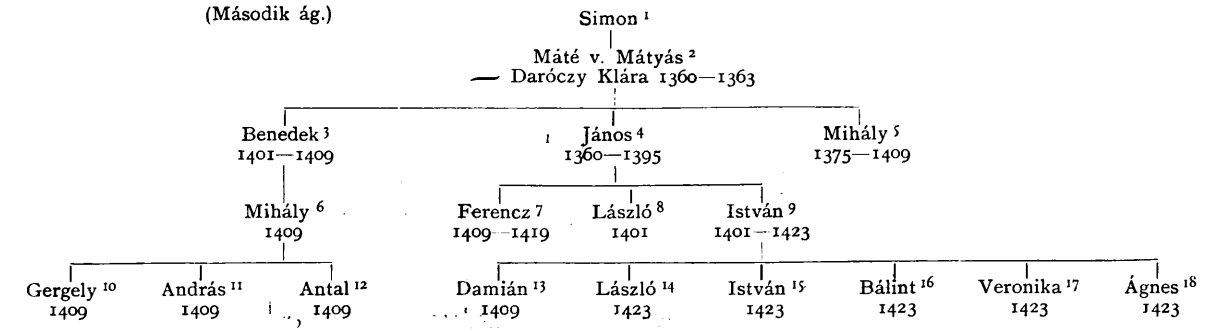
[27] Z. O. VIII. k. 84, 135, 153. l.

[28] Z. O. VI. k. 420. l.; VIII. k. 13. l.; Leleszi lt. Act. 13.

[29] Leleszi lt. El. prot. D. fol. 63. prot. 4.

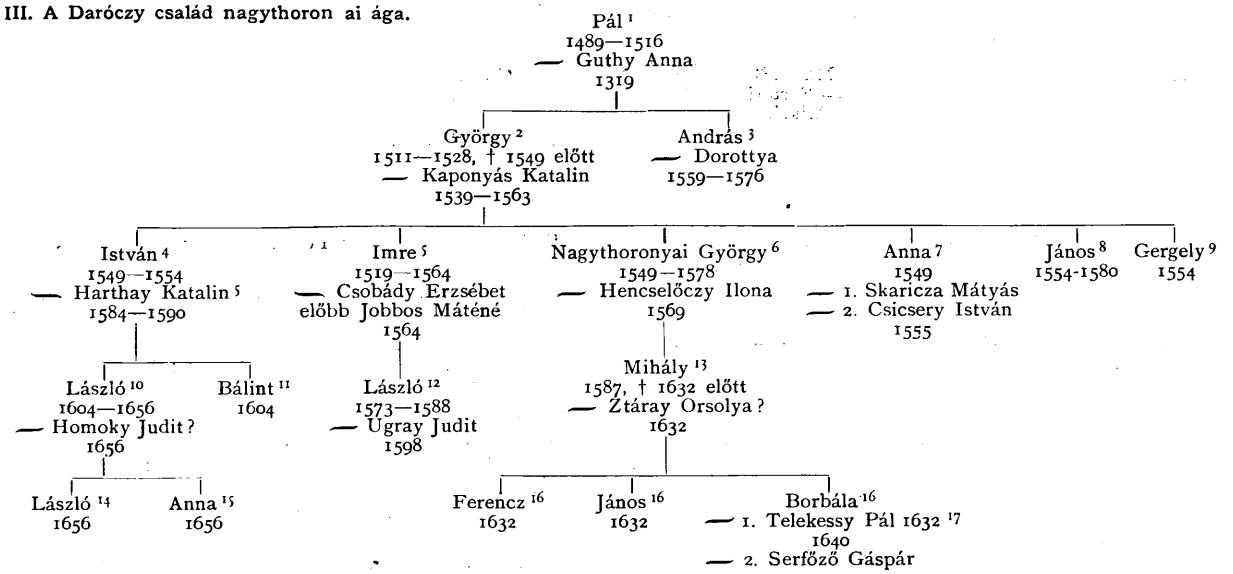
II. A Daróczyak leszármazása a XV. század közepéig.

(Második ág.)

[1] Z. O. III. k. 144. l.
[2] Z. O. III. k. 124, 144, 158. l.
[3] Leleszi lt. Act. 5.
[4] Z. O. III. k. 124, 135, 144, 158, 422, 452, 454, 455. l.; IV. k. 280, 281, 282. l.; Leleszi lt. Vet. Act. 21.; Act. 5.
[5] Z. O. III. k. 422, 452, 454, 455. l.; IV. k. 280, 281, 282. l.; Leleszi lt. Act. 5.; Z. O. V. k. 502. l.
[6] Z. O. V. k. 502. l.
[7] Z. O. V. k. 502. l.; VI. k. 372. l.
[8] Z. O. VIII. k. 84. l.
[9] Z. O. V. k. 502. l.; VIII. k. 84. l.; Leleszi lt. Act. 5.
[10] Z. O. V. k. 502. l.
[11] Z. O. V. k. 502. l.
[12] Z. O. V. k. 502. l.
[13] Z. O. V. k. 502. l.
[14] Leleszi lt. Act. 11.; Z. O. V. k. 502. l.
[15] Leleszi lt. Act. 11.: Z. O. V. k. 502. l.
[16] Leleszi lt. Act. 11.
[17] Leleszi lt. Act. 11.
[18] Leleszi lt. Act. 11.

III. A Daróczy család nagythoron ai ága.

[1] Leleszi lt. Metal. Bereg. 38. prot. 1. pag. 492.; prot. 3. fol. 243.
[2] Leleszi lt. Prot. 1. fol. 140.; Statut. D. 147.; Prot. parv. D. fol. 260, 263.; Act. 21.; Act. 41.; Vet. fasc. 15.; u. 11. pag. 204.; Act. 21; Act. 28. Prot. 5. fol. 161; Stat. D. 144. Prot. 6. fol. 32.; Act. 30. fasc 1.; Act. 31. fasc. 7.; Prot. 3. fol. 141; Act. 37. fasc. 3.; Act. 25.; Sign. 1. fol. 67.; Sign. Lib. 1. fol. 67.; Ungm. lt. Prot. 1. fol. 12, 43, 25, 26.
[3] Ungm. lt. fasc. 2. Act. 48.; Prot. 3. fol. 160.
[4] Leleszi lt. Act. 31 fasc. 7.; Prot. 3. fol. 332; Prot. 7. fol. 239.; Act. 28.; Act. 37. fasc. 3.; Act. 25. Sign. Lib. 9. fol 42.; Prot. 33. fol. 117.; Sign. Lib. 16. fol. 96.
[5] Leleszi lt. Prot. 7. fol. 239.; Act. 28.; Act. 25.; Sign. 1. fol. 64; Sign. Lib. 2. fol. 71.; Prot. 13. fol. 703.; Ungm lt. Prot. 1. fol. 25, 26.
[6] Leleszi lt. Prot. 3. fol. 332.; Prot. 7. fol. 138, 204.; Act. 25; Sign. 1. fol. 64.; Sign. Lib. 1. fol. 67.; Prot. 13. fol. 703.; Sign. Lib. 2. fol. 174.; Act. 25. fol. 2.; Prot. 21. fol. 69.; Prot. 20. fol. 170.; Sig. Lib. 5. fol. 196.
[7] Leleszi lt. Act. 25.; Ungm. lt. Prot. 3. fol. 183. et 207.
[8] Leleszi lt. Act. 28.; Prot. 13. fol. 315.; Sign. Lib. 1. fol. 67.; Sign. Lib. 2. fol. 99.; Act. 69. fasc. 2.; Ungm. lt. Prot. 3. fol. 183. et 207, 113.
[9] Leleszi lt. Act. 28.
[10] Leleszi lt. Sign. Lib. 16. fol. 96.; Sign. Lib. 31. fol. 18.
[11] Leleszi lt. Sign. Lib. 16. fol. 96.
[12] Leleszi lt. Sign. Lib. 4. fol. 59.; Act. 19. fasc. 3.
[13] Leleszi lt. Sign. Lib. 10. fol. 136.
[14] Ungm. lt. fasc. 11. Act. pol. Nr. 115.
[15] Ungm. lt. fasc. 11. Act. pol. Nr. 115.
[16] Leleszi lt. Sign. Lib. 21. fol. 17.
[17] Jászói lt. Stat. F. 12.

Nagydaróczi és deregnyői ág. — Ezen Akos nemből származtatott ág leszármazása ma sincs még tisztába hozva, pedig tekintve a család ősi származását, tagjainak országos szereplését, előkelő rokonságát [1] megérdemelte volna, hogy családtörténet-iróink figyelme feléje forduljon. A Nagydaróczi Daróczyak első ismert őse Simon volt, ki 1516—1528 körül élt, hihetőleg közeli rokonságban állott a Nagythoronyai Daróczyakkal, mit abból következtetek, hogy 1578-ban a leleszi konvent előtt Daróczy Simon fia György özvegye Bilkey Anna, most Gulácsi István neje, egyességet köt Daróczy Pál fia György fiaival Györgygyel és Jánossal Darócz helységben lévő birtokrészeire; [2] 1580-ban pedig Daróczy György, János és László testvérek óvást tesznek, ugyancsak a leleszi konvent előtt, Daróczy Szerafin ellen birtokrészeik elfoglalása ellen.[3] — Simon fia György neje Bilkey Anna volt (Bilkey Péter és Sztojka Anna leánya),[4] kitől született Magdolna, Szigethi Vas Mártonné, (Antal és Gulácsi Oroszy Katalin fia) [5] és Szerafin, Beregm. alispánja, a nagy vagyonszerző. Birtokrészeket szerez Barlabáson (Beregm.), Kőmérőn, Rákóczon, Bilkén, Misticsén, Lukaván, Dobrokán, Kis-Daróczon, Ugornyán, Kis-Muzsajon, Borsván és Orosziban; csere utján szerzi meg Perényi István özvegyétől Dobó Annától a nyalábi kastélyt. — Két végrendelete maradt reánk, az egyik 1577-ben,[6] a másik 1585-ben kelt; [7] 1587-ben már mint néhai emlittetik; két neje volt, az első Oroszy Krisztina, a második Irinyi Krisztina, ki 1592-ben, mint Miskolczy Ambrusné emlittetik.

Első nejétől született gyermekei: Ferencz, Anna, Borbála Anárchy Istvánné, Zsófia, Zólyomy Miklósné.

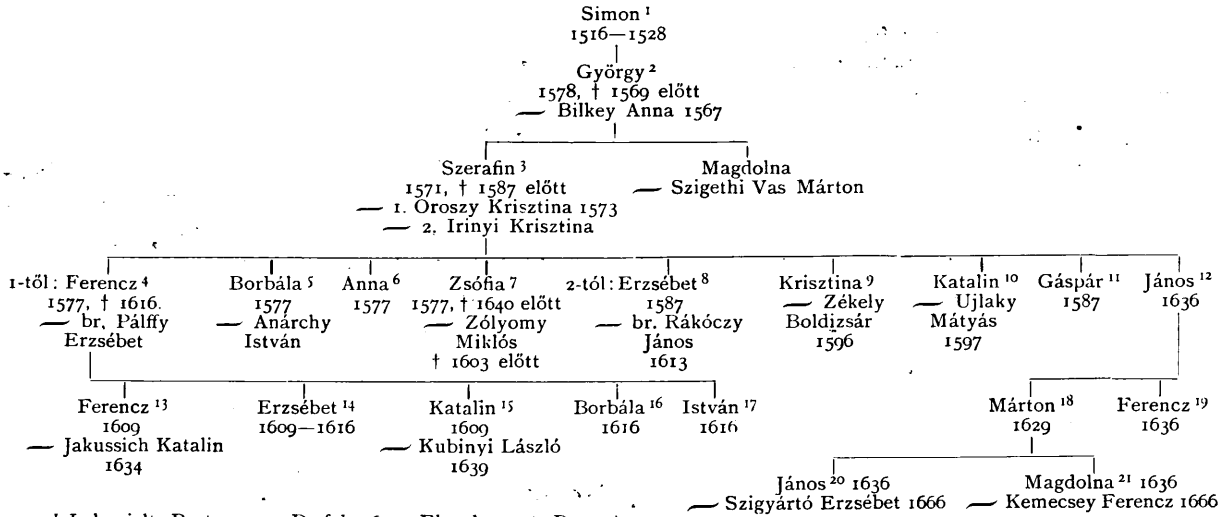
Második nejétől születtek: Erzsébet, kinek férje Felsővadászi b. Rákóczy János (Ferencz és Keczer Dorottya fia); [8] Krisztina, férje Zékely Boldizsár; Katalin, férje, Ujlaky Mátyás; Gáspár és János.

I. Ferencznek nevével először 1577-ben találkozunk, atyjának Szerafinnak végrendeletében; 1594-ben zálogba adja Fejercse, Misticze, Rákócz és Bilke helységekben lévő birtokrészeit Révay Katalinnak; [1] 1596-ban nővérével Krisztinával, Zékely Boldizsárnével és ennek fiával Ferenczczel tiltakozik a Thárkányiak ellen egy malomnak a Latorczán, Battyán határában való felépitése ellen; [2] 1597-ben nővérével, Katalinnal, Ujlaki Mátyásnéval; [3] 1600-ban Deregnyő, Gálszécs, Iske; [4] 1601-ben Csegöld; [5] 1609-ben Helmecz város és várkastélyba, továbbá Semjén, Kis-Géres, Ricse; [6] ugyanezen évben még Gelényes, Déda, Kászon; [7] ugyancsak 1609-ben nővérével özvegy Zólyomy Miklósnéval, fiával Dáviddal és leányával Erzsébettel a székelyhidi uradalomba; [8] 1614-ben Gulács és Papi; [9] 1615-ben Vámfalu helységben és Szinyérváralján lévő birtokokba igtattatik be.[10] — 1599-ben Daróczy Katalin végrendelkezése folytán megszerzi a férje által lekötött Ujlaki javakat.[11] — Ezen nagyszámu birtokszerzés szükségessé tette hol egyik, hol másik birtoknak elzálogositását; igy midőn az uralkodótól a székelyhidi uradalmat vette, hogy a szükséges pénzösszeget előteremtse 1604-ben a maga és Gáspár fivérének Keőmezeő helységben lévő részbirtokait Lónyay Krisztinának elzálogositja 1300 frtért; [12] 1610-ben pedig eladja Helmecz várost, a romban lévő várkastélylyal, Géres, Semjén és Ricse falvakkal Kisvárday Katalinnak 3000 frtért.[13] — Ferencznek, «ezen legfőbb erényü férfiunak» közpályán való szereplésérőI is megemlékezem néhány sorban. 1608 szepesi kamarai tanácsos [14] 1608. Mátyás főhg. tanácsosa és Ilyésházytól Erdélybe küldött Magyarország főkövete.[15] 1614—1616-ig Beregm. főispánja és szepesi kam tanácsos.[16] — Bárósá-

[1] Kubinyi F.: Kubinyi cs. tört. I k. 206. l.
[2] Leleszi lt. Act. 34.
[3] Leleszi lt. Sign. Lib. 7. fol. 37.
[4] Turul 1897. évf. 8. f.
[5] Nagy Iván, I. évf. 232. l.
[6] Leleszi lt. Prot. 11. fol. 114.
[7] Leleszi lt. Prot. 32. fol. 1.
[8] Csoma: Abaujmegye tört. I. k. 473. l.

[1] Leleszi lt. Prot. 40. fol. 33.
[2] Leleszi lt. Sign. Lib. 14. fol. 45.
[3] Leleszi lt. Stat. D. 139.
[4] Leleszi lt. Stat. D. 162.
[5] Leleszi lt. Stat. D. 148.
[6] Leleszi lt. Stat. D. 157.
[7] Leleszi lt. Stat. D. 160.
[8] Leleszi lt. Stat. D. 161.
[9] Leleszi lt. Stat. D. 116.
[10] Leleszi lt. Stat. D. 155.
[11] Leleszi lt. Act. 22.
[12] Leleszi lt. Sign. Lib. 16. fol. 88.
[13] Leleszi lt. Sign. Lib. 16. fol. 127.
[14] Tört. tár: 1879. évf. 392. l.
[15] Tört. tár: 1880. évf. 321. l.
[16] Tört. tár: 1879. évf. 228. l.; 1880. évf. 452. l.; Leleszi lt. Act. 1.

IV. A Daróczy család nagydaróczi és deregnyői ága.

[1] Leleszi lt. Prot. parv. D. fol. 263.; Eleuch. prot. D. 5. fol. 161.; Stat. D. 144.

[2] Leleszi lt. Prot. 14. fol. 11.; Sign. Lib. 2. fol. 172.; Act. 34.

[3] Leleszi lt. Sign. Lib. 3. fol. 2.; Prot. 19. fol. 184, 192, 199, 205.; Prot. 21. fol. 69, 132.; Prot. 22. fol. 152.; Stat. D. 145; Sign. Lib. 5. fol. 4.; Prot. 11. fol. 114.; Sign. Lib. 5. fol. 196.; Act. 12 fasc. 1.; Sign. Lib. 7. fol. 37.; Stat. D 142.; Prot. 28. fol. 71. Act. 5.; Prot. 31. fol. 85.; Prot. 32. fol. 1.

[4] Leleszi lt. Prot. 11. fol. 114.; Sign. Lib. 10. fol. 3.; Vetust. fasc. 17. 15. pag. 142.; Prot. 40. fol. 33.; Prot. 42. fol. 49; Sign. Lib. 14. fol. 45, 83.; Stat. D. 139.; Act. 22.; Prot. 45. fol. 51; Stat. D. 162, 148.; Prot. 48. fol. 62.; Prot. 49; fol. 66. Act. 8.; Sign. Lib. 16. fol. 88.; Stat. D. 157, 160, 161. Act. 27.; Sign. Lib. 16. fol. 127.; Act. 1. Stat. D. 116, 155.; Prot. 58. fol. 75.; Prot. 60. fol. 32.; Sign. Lib. 19. fol. 30.

[5] Leleszi lt. Prot. 11. fol. 114; Sign. Lib. 14. fol. 83.

[6] Leleszi lt. Prot. 11. fol 114.

[7] Leleszi lt. Prot. 11. fol. 114.; Act. 22.; Prot. 49. fol. 66.; Stat. D. 140, 161.; Prot. 57. fol. 4.; Sign. Lib. 21. fol. 151.; Prot. 75. fol. 88.; Act. 48.

[8] Leleszi lt. Vetust. fasc. 17, 15. pag. 142. Act. 22.; Prot. 17. fol. 3.

[9] Leleszi lt. Sign. Lib. 14. fol. 45, 83.: Act. 22.

[10] Leleszi lt. Stat. D. 139.; Act. 22.

[11] Leleszi lt. Vetust fasc. 17. 15. pag. 142.; Act. 22.; Sign. Lib. 16. fol. 88.

[12] Leleszi lt. Act. 60.

[13] Leleszi lt. Prot. 51. fol. 78.; Act. 20.; Prot. 70. fol. 48.; Act. 15.; Act. 19. fasc. 2.; Prot. 73. fol. 113.; Prot. 75. fol. 88.

[14] Leleszi lt. Prot. 51. fol. 78.; Act. 20.

[15] Leleszi lt. Prot. 51. fol. 78.; Act. 20.; Sign. Lib. 19. fol. 130.; Sign. Lib. 24. fol. 60.; Act. 13.

[16] Leleszi lt. Act. 20.; Sign. Lib. 19. fol. 130.

[17] Leleszi lt. Act. 20.

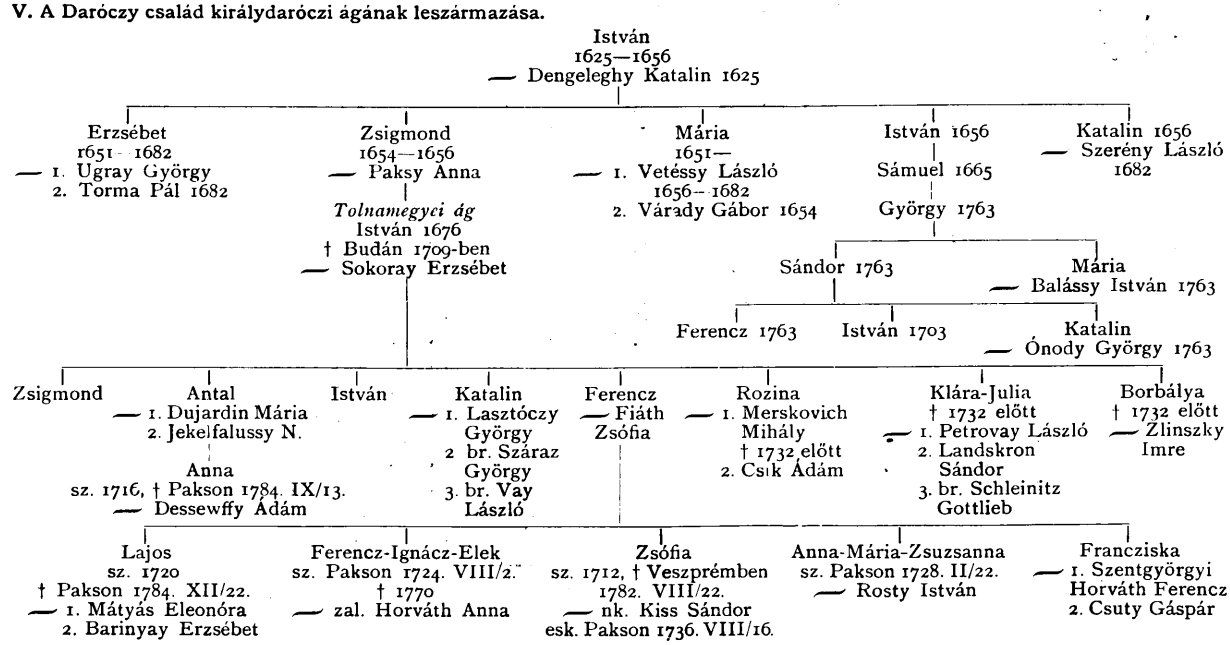
[18] Leleszi lt. Act. 17.; Sign. Lib. 22. fol. 150.; Act. 60.

[19] Leleszi lt. Sign. Lib. 22. fol. 150.

[20] Leleszi lt. Sign. Lib. 22. fol. 150.; Prot. 98. fol. 268.

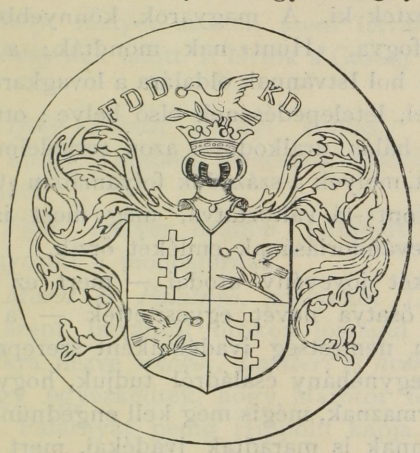
[21] Leleszi lt. Sign. Lib 22. fol. 150.; Stat. D. 233.

V. A Daróczy család királydaróczi ágának leszármazása.

got kapott. — Neje: báró Pálffy Erzsébet, Istvánnak a győri, csábrági és szitnyai főkapitánynak leánya; kitől születtek Ferencz, neje Jakusich Katalin; Erzsébet; Katalin, férje Kubinyi László; Borbála; István. — A család további történetét megirta Kubinyi Ferencz, családja történetének 206. és következő lapjain.

Családtörténeti iróink, akkor midőn a deregnyői Daróczyakat az Ákos nemből származtatták, abból indultak ki, hogy Deregnyő az Ákos nemzetség birtoka lévén, azon család, mely előnevét ezen birtokról vette, másünnen nem származhatott, mint az Ákos nemzetségből. Ezen következtetés meg is állaná helyét, ha Deregnyő a Daróczyak ősi birtoka lett volna, azonban a fenti adatokból azt látjuk, hogy Deregnyőt csak

Daróczy Ferencz szerezte meg s ezen birtokba 1600-ban igtattatott be s ennek folytán ezen előnévvel csakis 1602-től találjuk őt A heraldika is azon állitásomat támogatja, hogy a Nagydaróczi illetve Deregnyői Daróczyak a Gutkeled nemből származnak; ugyanis Daróczy I. Ferenczneк a Kölcsei Kende levéltárban fenmaradt czimere, mely a Turulban is közöltetett, négy mezejü pajzs az 1. és 4. mezőben a stilizált 3 ékkel, a 2. és 3. mezőben pedig 5 águ koronából kiemelkedő, repülésre kész madárral; a koronából zöld ág nyúlik ki, a mező jobb sarkában pedig 6 águ csillag. A másik czimert, melyet itt ábrában is bemutatok, királydaróczi Daróczy Ferencz II. használta 1713-ban; a két czimer lényegében teljesen egyezik; ebben is az 1. és 4. mezőben a stilizált 3 éket találjuk; a 2. és 3. mezőben pedig a madarat, azzal a különbséggel, hogy a madár ágon ül és csőrében gyűrüt tart; sisakdisz szintén ezen madár, a koronába tüzött zöld ágon ülve.

A Királydaróczi Daróczy család első ismert őse *István*, kinek nevével először 1625-ben találkozunk; neje Dengeleghy Katalin (Miklós és Parlaghy Anna leánya). 1631-ben Hirip és Ivacskó falvakba igtattatnak; ugyanezen évben Farkas István óvást tesz Dengeleghy Katalinnak, Királydaróczi Daróczy István nejének, Hirip birtokra nézve netalán tett, minden olyan bevallása és lekötése ellen, mely Thegzes Borbála, özvegy Farkas Pálné végrendelkezését sértené. 1584-ben Daróczy Borbálára iratja Thegzes Sándor részbirtokait; 1588. pedig Daróczy Borbála, mint Anárchy Istvánné fordul elő. Ezen utóbbi Borbáláról tudjuk, hogy Daróczy Ferencznek, báró Pálffy Erzsébettől született leánya s hihető, hogy 1. férje Thegzes Sándor volt, kitől született Thegzes Borbála, Farkas Pálné. — Daróczy Borbála fivéréül ifj. Ferenczet, az István fivérét emlitik; már most az a kérdés, hogy a fenti Királydaróczi Daróczy István és Deregnyői Daróczy István nem-e egy személy? A két család czimerét összevetve, ezt határozottan állithatjuk. Némileg igazolni látszik ezen feltevést az is, hogy mind Homokon, mind Szinyeváralján D. Istvánt és utódait, mint birtokosokat találjuk; Homokról pedig tudjuk, hogy az Daróczy Ferencz birtoka volt s ennek utódok nélküli elhunytával Eszterházy nádor az egész Homokot 1638-ban Kubinyi Lászlónak adományozza; 1652-ben pedig Daróczy Mária Várady Gáborné óvást tesz Daróczy Zsigmond ellen Homok és Hirip részbirtokai elfoglalása miatt. Fentebb láttuk, hogy Daróczy Ferencznek Szinyeváralján részbirtokai voltak s ugyan itt Daróczy István 1636-ban Rozsályi Kun Lászlótól csere utján egy puszta telket szerez és 1665-ben Daróczy Sámuel Vasvár, Batiz és Szinyérváralján lévő részbirtokokba igtattatik be. A felhozott adatok azt látszanak igazolni, hogy a két István egy személy volt; ellentmond azonban ennek idb. Daróczy Ferencz végrendelete, mely szerint összes javainak örökösévé fiát ifj. Ferenczet s ennek leszármazóit teszi; ha azonban ifj. Ferencz mag nélkül halna el, úgy az összes birtokok leányaira szálljanak. Nem tudom megérteni, hogy ekkor még kiskoru fia István vagy ennek leszármazói, miért nincsenek a végrendeletben második helyen, mint

főörökösök megjelelve. Különben a végrendeletben fivérével Jánossal is ily mostohán bánik, midőn azt mondja, hogy egyenes ágon való leszármazói kihalása esetén a vagyon nővéreire szálljon. — A család leszármazása a XX. század elejéig a közölt táblázaton látható.

A pelikános czimert a Daróczyak 1727. körül kezdik használni s a legrégibb ily czimerlenyomat 1727-ből maradt fenn; ugyanezen czimert a Paksy család XVIII. század elején készült leszármazási tábláin is megtaláljuk; pedig tudva lévő dolog, hogy a Rátold nb. származott Paksyak czimere a hársfalevél volt. A pelikános czimer eredetére felvilágositást ad egy 1688-ban irott családi feljegyzés, mely szerint pelikánnal akkor bővittetett a Paksyak czimere, midőn bárságot kaptak. Nem tudom a véletlen játéka-e az, hogy a Rátold nb. nősült Batthyányak ugyan ezen czimerrel éltek?

KIRÁLYDARÓCZI DARÓCZY ZOLTÁN.

UJABB NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Ötödik közlemény.[1])

II. Hont-Pázmán.

a) *Hont közvetlen utódai.*

Tudvalevő dolog, hogy a «Hunt» és «Pázmán» nevü fivérek vagy rokonok, svábországi pánczélos vitézek, eredetileg azt tervezték, hogy fegyvereseikkel együtt Magyarországon keresztül a tengervidékre vonulnak, közben azonban Gyécsa fejedelem őket saját szolgálatába vette fel. Nem is csalódott bennük. Midőn nem sokára halála után († 997.) fia s utódja, István a lázadó somogyi Koppán ellen vonult, akkor a két német a Garam folyó mellett felkötötte oldalára a lovagkardot; a Koppán elleni harcz pedig István győzelmével végződött.

Hogy ki volt a két jövevény? Ki tudna erre ma határozottan válaszolni?! Mindössze csak az egyik fivér nevét tudjuk megmagyarázni. Sz. István királynak a szentmártoni apátság számára kiállitott állitólagos alapitólevele[2] a két jövevényt «Cuncius» és «Poznanus»-nak nevezi; igaz ugyan, hogy ez okirat — a mint ezt számos mérvadó kutató ujra hangsulyozza — nyomós belső érveknél fogva hamisitvány, de a ki hamisitotta, nagyon is eltalálta az igazat, midőn az okiratba beirta, hogy a két jövevény egyikét 1001-ben «Cuncius»-nak, német hazájában «Kunz»-nak (= a Kuno név kicsinyitése) nevezték, a mit latinosan «Cuncius»-sal fejeztek ki. A magyarok, könnyebb kiejtésénél fogva, «Hunt»-nak mondták; a Garam vidéke, hol Istvánnak oldalára a lovagkardot kötötte fel, letelepedésének első helye; ott kapta meg a hálás uralkodótól azon terjedelmes birtokokat, melyek a századok folyamában «Chunt»-ból «Hont»-tá változtatva, még most is a két sváb bevándorlásának emlékét őrzik.

A két jövevény utódai — mert ez esetben a két ősatya nevét egyesitették — a Hontpázmán nemzetség ivadékaiként szerepeltek és habár egynéhány családról tudjuk, hogy Honttól származnak, mégis meg kell engednünk, hogy Pázmánnak is maradtak ivadékai, mert máskülönben nevének a fivérével való egyesitése nem jött volna létre.

Hont közvetlen utódaira nézve egy 1135. évi okirat[1] megbecsülhetetlen adalékokat nyujt. II. Béla megerősiti ez évben azon adományokat, melyekben *Lambert comes, neje Zsófia és fiuk Miklós* II. István utolsó éveiben (1127—1131.) az általa (t. i. Lambert által) alapitott hontmegyei bozóki premontrei monostort részesitik és ebben felsorolja a következő birtokokat:

1. Az első adomány *Bozók*, melynek határait az okmány körülirja, a nélkül, hogy megmondaná, miképen jutott Lambert birtokába.

2. *Szenográdot* Kálmán király bizonyos Szalárd fia Mihálynak és anyjának adta; az utóbbi odaadta a monostornak.

[1] Négy közlemény a Turul mult évi folyamában jelent meg.

[2] Fejér, I. k. 281 l.

[1] Fejér, VII./V. k. 100. l.

3. *Badin*, melyet Lambert comes bizonyos Eremér-től (Iremyr) vásárolt.

4. *Kökesző* bizonyos K(o)vazek-é (kétségkivül ferditett név), ki azt László király idejében (1077—1095.) — mert gyermektelen volt — fogadott fiának, Lambert comesnek adta; ettől kapta a monostor.

5. *Nénye* (Nema), melyet Álmos királyfi, bizonyos Prodsa magvaszakadtán, Lambertnek adományozott.

6. Az Olvár melletti *Zeorna* (ferditett név), melyet Lambert egy Porodom nevü birtokostól vásárolt.

7. *Csenke* a Duna mentén, melyben szent István király *néhai Hunt comesnek* egynéhány legelőt és szántóföldeket adományozott.

8. *Bény*, melyet szintén szent István *Hunt fiának Bény*-nek adott. E birtok a Garam mentén feküdt.

9. *(Ipoly-) Pásztó*, királyi szállás,[1] melyet László király Lambert comesnek *nővérének kezével* adott.

10. *Páld*, melyet szintén Lambert comes adományozott a monostornak.

11. *Maród és Palatnya*, melyeket Lambert comes szent Istvántól örökös jószágúl kapott. E birtokra nezve *unokái*, *Lambert és fivére Hippolit* úgy egyezkedtek, hogy Marótot fel nem osztják, Palatnyát pedig Hippolit kapja. Marótot a monostor kapta.

12. (Ipoly-) *Kürt*-ről csak azt mondja, hogy az Ipoly mentén való rétek és ligetek hozzá tartoznak.

13. *Voücta* pusztát (elferditett név, talán Visztoka) Lambert comes bizonyos Dragonytól vette.

14. *Szigetfőn* két szőlő, melyet László király Lambertnek *nővére kezével* adott.

15. A Duna mentén fekvő *Megyert* Lambert bizonyos Dávidtól szerezte meg.

16. *Ocyva*-ról (ferditett név) csak azt mondja, hogy ott három ekealját adott.

17. *Szebelében* tiz ekealját.

18. *Dopub* faluban (ferditett név) egy ekealját.

19. *Nyéken* szántóföldeket a kellő munkásokkal.

20. *Szőllősön* bizonyos Drask nevü százados szőlőt és szántóföldeket adott; ugyanannyit adott ott Elek százados.

21. *Chemer* faluban (ferditett név) két ekealját, melyet Lambert bizonyos Gergelytől szerzett.

22. *Litaván* bizonyos Száka két ekealját.

23. *Darázsin* bizonyos Zagor szintén annyit adott.

24. *Bori*-t egy László királytól kapott jobbágygyal Lambert comes adta.

25. Bizonyos Syrtin adott *Gyarmaton* két ekealját és *Szalatnyán* egy nagy rétet.

26. *Kyrnén* (talán Kernye vagy Kelenye) három birtokrészt adott Lambert, t. i. az övét, nejéét és Miklós nevü fiáét; *a negyedik rész Six nevü fiáé maradt.*

Végre még kiemelendő, hogy *elhalt fiának Bény*-nek lelki üdveért a monostornak egynéhány jobbágyot adományozott.

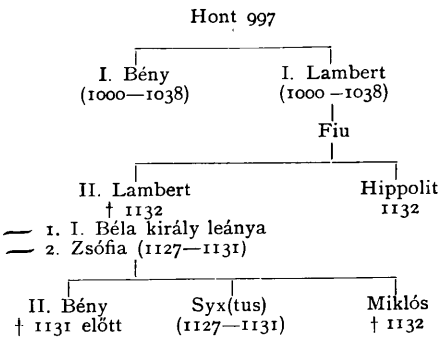
Miután ezen okirat lépésről-lépésre annak kimutatására törekszik, hogy a Lambert által a monostornak adományozott birtokok miképpen jutottak Lambert kezébe, magától értetődik, hogy ott, a hol nem mondja, hogy vétel vagy adományoztatás utján szerezte, csak ősi azaz örökölt birtokokról van szó; ennek következtében föltehetjük, hogy azon Hunt comes, kinek szent István a csenkei jószágot adta, a német jövevénynyel azonos. Lambert, ki ugyanazon királytól Marótot és Palatnyát kapta, Hontnak a fia, II. Lambert pedig, ki a bozóki monostort Feliczián esztergomi érsek idejében 1127- és 1131 között alapitotta, e Lambertnek az unokája stb.

Másütt[1] kimutattam, hogy II. Lambert neje Zsófia, a bozóki monostor társalapitója, László király nővérével nem azonos és Lambertnek második neje. Lambertről csak még azt akarjuk itt kiemelni, hogy 1124-ben az országnagyok sorában szerepel és hogy őt is, fiát Miklóst is 1132-ben megölték.

Az eddigiek szerint megkapjuk tehát a következő leszármazást:

[1] Tartózkodott ott V. István is, mint ifj. király. (Hazai okmánytár, V. k. 40. l.)

[1] «Az Árpádok családi története» cz. művem 169., 174. l.

b) *A Bényiek.*

A fentebbi nemzedékrendi táblán szereplő utolsó családtagoknak egyenes és közvetlen leszármazóit nem ismerjük. Számos e nemzetségből kisarjadzott családok ősatyáinak kora kétségkivül a XII. századig vezethető vissza, a nélkül hogy tudnók, vajjon Hont-tól vagy Pázmántól származnak és a nélkül, hogy őket szakadatlan nemzedékrendi lánczolatba tudnók beilleszteni; annyi azonban bizonyos, hogy az eddig felismerteken kivül még egy sereg család létezett vagy még létezik, melyeknek e nemzetséghez való tartozását csak a jövendő kutatás lesz hivatva megállapitani.

Azon *Pázmán nb. Kozma*, ki 1123-ban II. István alatt egyik orosz hadjáratban az ismert szerepet vitte s ki valószinüleg már 1113-ban Kálmán bárói sorában foglalt helyet, alighanem Pázmán utódja.[1] *Pázmán fia Farkas*, ki szelepcsényi és ebedeczi birtokát (Barsmegyében) 1165 körül a garan-szentbenedeki monostornak adományozza,[2] úgy látszik, szintén e nemzetség tagja; s ide tartozik minden valószinüség szerint azon *Farkas* comes is aki 1183-ban Kéménden egy ekealját vesz,[3] tekintettel arra, hogy Kéménden később e nemzetséghez tartozó földesurakkal találkozunk. *Amadé fia Lambert*, ki a Koppán nb. Paulint 1217-ben a valamikor a pozsonyi várhoz tartozott Berénybe statuálja és azon *Lambert*, ki 1232-ben az esztergomi káptalant Szebelébe beiktatja (ha itt csakugyan két különböző személyről van szó),[1] kétségkivül szintén idetartoznak; 1249-ben Hontpázmán nb. Lambert az esztergomi érseket az őrsi birtokba vezeti be.[2] 1262-ben előadják *Hontpázmán nb. Hont fiai Péter és Derzs*, valamint *István fia Ernő*, hogy atyáik a bozóki monostornak egynehány birtokot adományoztak. Hont comes adta *Konszkó* nevü örökölt falvát, *Pribel*-t, melyet bizonyos Murkep nevü embertől vett meg és *Varbók* nevü ősi birtokát. István comes *Domanyik* nevü ősi jószágát adta;[3] ezek tehát bizonyosan a fentebbi leszármazáson szereplők egyikének az ivadékai. De van ezeken kivül még egy család, mely minden kétséget kizáró módon ide tartozik és melyről a következőket tudjuk:

A többször emlitett leszármazáson látjuk, hogy Hont fia I. Bény szent Istvántól a Garam mentén nagy kiterjedésü szántóföldeket, kaszálókat és kisebb erdőket kapott. Az uráról elnevezett helység — Bény — jelenleg is létezik Esztergommegye párkányi járásában. Vajjon I. Bénynek, vagy II. Lambert szintén Bény nevü (= Benő = Benjamin) fiának voltak-e utódai? nem tudjuk; azon körülménynél fogva, hogy II. Lambert a maga alapitotte Bozóki monostornak bényi telkeket adományozott, valószinüvé teszi, hogy egyikök után sem maradt egyenes fiörökös és hogy a későbbi bényi birtokosok, Hippolitnak, Miklósnak vagy Sixtusnak az ivadékai.

Sorukat bizonyos *Amadé* nyitja meg, ki 1217-ben mint fiatal ember, II. Andrást a Szentföldre kisérte és elindulása előtt a bényi premontrei monostornak, melynek kegyura volt, *kéméndi* birtokát adományozta.[4] Hogy ő alapitotta volna a bényi monostort, a mint ezt egynehányan vélik, annak legkisebb nyomát sem találjuk. Palesztinában viselt dolgairól nincsen tudomásunk, valamint további sorsa egyáltalán ismeretlen. Egy fia és egy leánya maradt.

Fia *István* legelőször 1262-ben fordul elő. Midőn a hontmegyei Helembán lakó érseki népek és a dömösi apátság népe között a dunai halászat miatt bizonyos surlódások törtek ki és

[1] Birtokviszonyaira nézve a forrás (Hazai okmánytár VIII. 5 és 7.) azt mondja, hogy a nyitramegyei Sibel mellett és az ugyanazon megyebeli Stál (= Staul) nevü helységben voltak földjei.

[2] Knauz, I. k. 118. l.

[3] Knauz, I. k. 128. l.

[1] U. ott 214., 288. l.

[2] Ugyanott 377. l.

[3] Fejér, VII/V. k. 106—107. l.

[4] Fejér, V. II. k. 138. l.

István ifj. király az ügy elintézését egynéhány fogott bíróra bizta, ezek sorában Ipoly-Damásdi Karácsony, Mária-Nosztrai Jakab és Sándor comes előkelő nemesek mellett *Hontpázmán nb. Bényi Kázmér comest* és *István mestert* is találjuk.[1] István szerző ember volt, ki birtokait vétel utján gyarapitotta. Többek között Kurali Urkaval a hontmegyei *Vezekény* miatt hosszabb pöre volt, melyet Mihály, Zólyommegye főispánja olykép döntött el, hogy István Urkának a vitás földért köteles 10 márkát fizetni. Az esztergomi káptalan tanusitja 1269 julius 13-ikán, hogy Amadé comes fia István mesternek egyik tisztviselője, Szelestyéni Sólyom, nevezett napon ura nevében a tiz márkát lefizette s hogy Kurali Urkának veje, Egresi Márton a vitás birtokra vonatkozó iratokat a vevőnek atadta.[2] István nem sokáig élte tul e transactiót. Négy évvel később, 1273-ban meghalt; tetemeit a bényi monostorban temették el. Miután irásbeli végrendelete nem maradt, a temetésre összegyült vendégek között Hontpázmán nb. Pásztói István, Buben, Dezső, János, Barti Zsiba és bizonyos Lőka a sági és a bényi monostor tagjaival együttesen az elhunytnak *anyja, özvegye és nővére* előtt az előttük tett szóbeli végrendelkezés főpontjait következőleg adták elő: a *kéméndi* földeket, melyeket maga vétel utján szerzett, a Kéménddel határos *páldi* földeket, egész *Vezekényt, Kandajon* két szőlőt, továbbá malmot, lovakat és méhkasokat a bényi monostornak hagyományozta. E végrendelkezést a jelen volt Pongrácz, Kázmér fia, teljességében elismerte.[3] Kandajra nézve meg kell jegyeznünk, hogy ez Pilismegyében feküdt és hogy nem tudom, miképen jutott István birtokába. Fejér (IV. II. k. 37. l.) közöl egy regesztát, melynek értelmében a budai káptalan a pilismegyei Kandenek 1248-ban történt eladását tanusitja, de miután az eredeti okiratot nem ismerem, nem is mondhatom meg, kinek lett eladva. További történetére még visszatérünk.

Istvánnal kihalt a Bényiek ezen ága.

Fentebb láttuk, hogy Istvánnal együtt 1262-ben *Hontpázmán nb. Bényi Kázmér* is fogott biró volt és hogy e Kázmér fia *Pongrácz* 1273-ban István végrendelkezésébe beleegyezett. Az utóbbi körülmény minden kétséget kizáró módon bizonyitja, hogy Kázmér Istvánnak legközelebbi osztályos rokona volt, az izenkénti összefüggést azonban nem ismerjük; a valószinüség a mellett szól, hogy Kázmér Amadénak fivére vagy unokafivére lehetett. Kázmér — úgy látszik — 1288 május 11-én már nem élt, mert nevezett napon már csak fiairól van szó. Az esztergomi prépost előtt ugyanis a nevezett napon, Hontpázmán nb. Kázmér fiai, *Ugron, Péter és Lambert* mesterek, Borsodmegyében feküdt *Noé* nevü birtokukat Káta nb. Miklósnak az Ipoly mentén Hontmegyében fekvő *Pereszlény* és *Tesa* nevü birtokaiért cserébe adták és ugyanakkor az egri püspök Miklósnak Noéért egy abaujmegyei helységet adott cserébe, mibe Kázmér fiai bele is egyeztek;[1] ezek szerint tehát Kázmér fia Pongrácz, kivel 1273-ban találkoztunk, 1288-ban már nem élt.

Kázmér fiainak története 1290 után a hamisitatlan rablólovagok története: garázdálkodás, torzsalkodás és tönkremenés, mindezekben pedig nem csak a fentnevezettek, hanem *István* és *László* nevü fivéreik is részesek.

A III. András ellen támadt főurak elégedetlenségüknek azzal adtak kifejezést, hogy ellenfeleiknek birtokain hallatlan módon garázdálkodtak. Kázmér fiai már 1290-ben kezdték ezt tenni. László és fivérei mindjárt András koronázása után megrohanták az esztergomi érseknek kétyi alattvalóit, mig Ugron és László ugyanannak németszölgyéni jobbágyait zaklatták. 1293-ban Csák nb. Péter nádor, fiával, Csákkal egyesülve 1295-ig Börsön, Ölved, Szete, Berneche, Gyarmat, Farnad, Kéty, Szölgyén, Arad, Bajta, Muzsla, Kéménd, Sarló és Szalka nevü birtokokon az érseknek nagy károkat okoztak, minek az lett a következménye, hogy az alországbiró 1205 márczius 22-én a gonosztevők bényi és kéméndi jószágait az esztergomi érseknek itélte.[2] Lambertnek már azelőtt meggyült a baja a sági préposital, a mennyiben a Ságon elkövetett garázdálkodások fejében elzálogositott olvári birtokát nem tudván kiváltani, kény-

[1] Knauz, I. k. 471. l.
[2] Ugyanott 565., 566. l.
[3] Fejér, V II. k. 138. l.

[1] Fejér, V III. k. 439. l.
[2] Knauz, II. k. 365. sköv. l.

telen volt azt a prépostnak véglegesen átengedni.[1]

De a garázda urak ezen még nem okultak. A királypárti érseknek jószágait még tovább is pusztitván és András ellen nyiltan fellépvén, azt kellett megérniök, kogy András őket páldi és kisgyarmati birtokaiktól megfosztotta s azokat 1297 január 10-én az érseknek adta.[2] Ugron 1297 augusztus 21-én kéméndi birtokát az 1295. évi alországbirói itélet alapján az érsoknek át is adta.[3] 1298-ban pedig arról értesülünk, hogy Kázmér fiai Ugron, László és Péter Csepeli János birtokain hatalmaskodtak.[4]

Az Árpádok kihalta után a Bényieknek hosszú időre nyomát vesztjük. Úgy látszik, hogy Bény azóta vita tárgyát képezte, mert a Hontpázmán nb. Födémesiek 1349 julius 11-én a (Balassa-) Gyarmaton tartott megyei közgyülésen hivatalos bizonyitványt eszközölnek ki arra nézve, hogy Zalaba, Atagyarmat hontmegyei, *Ó-Bény* esztergommegyei és Genye barsmegyei birtokok a szent királyok ideje óta ősi örökrészüket képezték,[5] a miből azt lehet következtetni, hogy a Kázmérfiaktól elkobzott bényi jószágokat maguk számára reklamálták.

Hogy csakugyan igy történt arra van adatunk. Lajos király 1353 június 6-án kiállitott oklevelében világosan megmondja, hogy Károly király *Ugron fia Pongrácot*, *Cseh Miklóst* és rokonaikat hütlenségük miatt *összes birtokaiktól megfosztotta*; de miután anyja, Erzsébet királyné őt arra kérte, hogy fogadja vissza őket kegyelmébe, nehogy idegen tető alatt lakjanak és éhezzenek; elhatározta magát, hogy Bény nevü birtokukat visszaadja, a nélkül azonban, hogy egyéb, most már idegen kezekben levő jószágaikat visszakövetelhessék, különösen áll ez *Kandaj* nevü birtokra, melyet annak idején hütlenségük miatt vesztettek el és mely jelenleg az óbudai apáczáké.[6]

[1] Fejér, VI/I. k. 217. l.
[2] Ugyanott 395. l.
[3] Ugyanott 410. l.
[4] Botka, Barsmegyei okirattár 5. l., hol azonban igen zavaros adatok vannak. Szerinte Kázmér 1298-ban még él, a mi nem áll; «Ladislaus» helyett pedig «Pribislaus» van szedve.
[5] Anjoukori okmánytár, V. k. 300. l,
[6] Anjoukori okmánytár, VI. k. 88. l.

Fennebb láttuk, hogy Amadé fia István 1273-ban Kandajon levő szőlőivel rendelkezett; miután most már tudjuk, hogy Kandaj Kázmér fiai kezeiben is volt, uj bizonyitékot nyertünk arra nézve, hogy Kázmér fiai Istvánnak legközelebbi osztályos rokonai voltak. Kandajról tudjuk, hogy azt Károly király 1337 deczember 6-án kárpitosmesterének, Lyppuai Pálnak adományozta; Gergely fia Kandaji Dömötör 1353-ban egy kandaji szőlőjét a Klarissza-apáczáknak adja el.[1] 1354 május 6-án megujitja Lajos király Ugron fia Pongrácznak az 1353. évi okiratot, melyben ujra hangsulyozza, hogy Kandajra nézve keresetjoga nincsen; 1357-ben Kázmér összes unokáival megismerkedünk. Hontpázmán nb. Födémesi Miklós fia Miklós és István fia Jákó, kik már 1349-ben Ó-Bényre való igényeiket hangoztatták, *Péter fia*, *Cseh Miklós*, *Lambert fia István és Ugron fia Dömötör* elleni, Ó-Bény miatt inditott pörüket elhalasztják;[2] erre még megjegyezzük, hogy Kázmér fia Lambert neje Anna, Pilis nb. Mikó fia Péter leánya 1290 június 30-án még élt.[3]

1395-ben egyrészt *Bényi Ferencz* és *László*, másrészt a bozóki és esztergomi káptalan közt a felett folyt a vita, vajjon Páld a Bényieké-e? Miután ez ügyben IV. Bélának 1262-ben, II. Lambert adományozására vonatkozó okiratára hivatkoztak,[4] világos, hogy Bényi Ferencz és László szintén Kázmér utódai.

* * *

Bizonyos *Pongrácz fia Lambert* a dömösi prépostsághoz tartozó *Csepel* nevü birtokot erőszakosan elfoglalta. Fiutódok nélkül halt-e el? nem tudjuk, annyi azonban bizonyos, hogy Jób dömösi prépost *Lambert fivérét Kázmért* ez ügyben beperelte, mire 1236-ban a két fél között a következő egyezség jött létre: Kázmér átengedi a vitás csepeli földet (3 ekealját) az Ipolyvizzel együtt a prépostnak. E föld határos *Lontó*-val (hol Kázmér is birtokol), *Szete* nevü faluval és *Tésa* helységgel.[5]

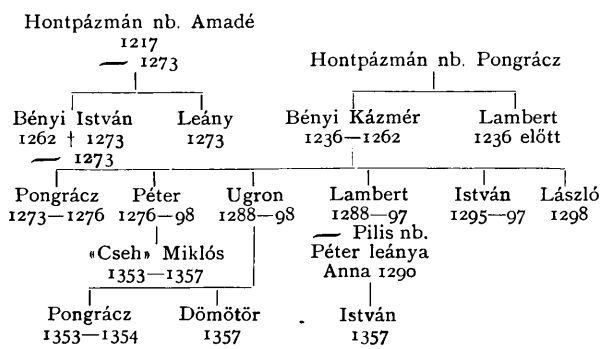
Miután fentebb láttuk, hogy Bényi Kázmér

[1] Ugyanott III. k. 437. l. VI. k. 40. l.
[2] Kubinyi, Hontmegyei okirattár, 201. l.
[3] Wenzel, V. k. 15. l.
[4] Fejér, XI. k. 451. l.
[5] Knauz, I. k. 317., 318. l.

fiai *Tésá*-t 1288-ban szerezték, hogy a 90-es években *Szetén* és *Csepel*-en hatalmaskodtak és maga Kázmér 1262-ben a *dömösi apátság* egyik pörében mint ennek szomszédja és fogott birája müködik, könnyen feltehető, hogy Lontó birtokosa, Kázmér valójában Bényi Kázmér. Hogy egy igy van, be is bizonyitjuk.

Kázmér comes fiai Pongrácz comes és Péter előadják 1276-ban IV. László előtt hogy *IV. Béla, atyjuktól, Kázmértól, lontói birtokát valamikor elvette*, miért is kérik, hogy ezt nekik visszaadja. Tekintettel már most arra, hogy ők IV. Bélának, V. Istvánnak és neki, különösen midőn *Csejte* nevü várukat cseh Ottokár serege ellen védelmezték, nagy szolgálatokat tettak, a király visszaadja Lontót Pongrácznak, Péternek *és ezek fivéreinek.*[1] Miután Kázmér 1262-ben nem Bélának, hanem Istvánnak a hive és miután fiai sorában 1273-ban Pongrácz, 1288-ban Péter és még mások merülnek fel, helyes uton járunk, ha Bényi Kázmérben a lontói birtokost ismerjük fel.

Ezek után megkapjuk a következő leszármazástöredéket:

c) *Az Ipoly-Pásztóiak.*

Azon tanuk sorában, kik 1255-ben az esztergomi káptalan vámjogainak ügyében szerepelnek, Hontpázmán nb. Márton bán fivére vagy rokona, Jákó mellett *Márton fia István* comes is szerepel.[2] Midőn IV. Béla 1265-ben a Márton bán által alapitott sági prépostságról szóló adománylevelet megujitja és a prépostság birtokait meghatároltatja, akkor *Márton comes fiai István comes és Lambert* mester mint *Felső-Almás* és a prépostsághoz tartozó Szőlősnek szomszédai szerepelnek.[1] Lambertről egyebet nem tudunk.

István 1273-ban jelen van Bény-ben, midőn Bényi Amadé fiát Istvánt az ottani monostorban eltemetik, de akkor már «*Pásztói*» néven szerepel.[2] E Pásztó a jelenlegi Ipoly-Pásztónak felel meg és tudjuk róla, hogy szent László nővére férjének, Hontpázmán nb. II. Lambertnek, ez pedig részben a bozóki apátságnak adományozta. 1273 után már nem találkozunk Istvánnal.

Hontpázmán nb. Márton fiai István fiai János, Lambert és fivéreik a hontmegyei *Kemence és Berzence* nevü birtokok határai miatt már régebben vitt pörüket 1283-ban barátságos uton egyenlitik ki.[3] *János* hatalmaskodó ember volt, a mennyiben Miklós fia Ferencznek kemenczei jószágát erőszakosan elfoglalva tartotta, mig nem III. András 1291 november 15-én Ferencz visszahelyezését el nem rendelte.[4] Nem sokára olvassuk, hogy *István fiai: Pásztói László, János és Miklós* az esztergomi érsek birtokain hatalmaskodtak, minek megtorlása végett III. András 1293 jan. 24-én az esztergomi keresztesek konventjét felhivja, hogy az érseket a Pásztóiaknak kemenczei birtokába vezesse be, a mi ugyanazon évi febr. 12-én meg is történt.[5] 1293 február 23-án tanusitja a sági konvent, hogy fentebbi Miklós fia Ferencz és neje, Márton leánya azon kemenczei birtokrészeket, melyeket a nő leánynegyedi öröksége, férje pedig IV. László adományozása utján kapott, István comes fiának Jánosnak örök áron eladják.[6] Miután itt az asszony leánynegyedéről van szó, nagyon valószinü, hogy atyja Márton az eddig tárgyaltak ősével, Hontpázmán nb. Mártonnal azonos.

A Pásztóiak épen úgy garázdálkodtak mint a Bényiek. Marczell alországbiró 1293 február 25-én előadja, hogy Pásztói István comes fiai *László, János és Miklós* már 1292 óta Börzsöny,

[1] Wenzel, IV. k. 74. l. Meg van ez okmány Hazai okmánytár, VI. k. 219. l. is, csakhogy ott Kazimir helyett «Oaznin» áll.

[2] Knauz, I. k. 425. l.

[1] Fejér, VI/III. k. 279. l. (de itt «Martini» helyett «Magistri» áll).

[2] Fejér, V/II. k. 138. l.

[3] Knauz, II. k. 174. l

[4] Ugyanott 301. l.

[5] Ugyanott 338., 341. l.

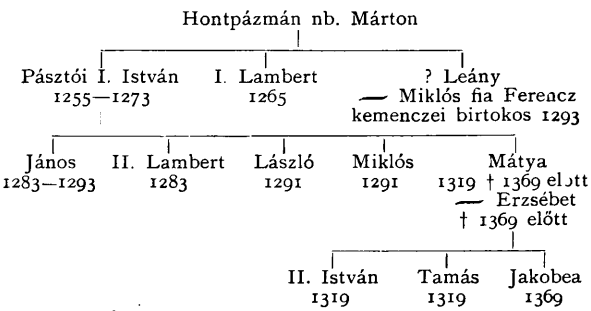
[6] Ugyanott 341. l.

Sarló, Szodó, Tajt, Olved, Bezente, Gyarmat, Kéty, Pásztó és Farnad nevü érseki birtokokban hatalmaskodtak, minek következtében kemenczei birtokaikat Ladamér esztergomi érseknek itéli.[1] 1293 után elvesztjük a Pásztóiak nyomait. Nem szenvedhet kétséget, hogy Istvánnak eddig ismert fiai az Árpádok kihaltával bekövetkezett zavaros időkben hatalmaskodásaikat és garázdálkodásaikat folytatván, hütlenségbe estek és hogy ennek következtében nyomukat vesztjük.

Csak 1319 május másodikán akadunk ujra Pásztói Istvánnak nyomaira, a mennyiben egy eddig fel nem lépett fiával, *Mátyá*-val találkozunk. Ez kijelenti, hogy a kemenczei birtokot, melyet néhai fivéreinek Lászlónak, Jánosnak és Miklósnak garázdálkodásai miatt az esztergomi érseknek itéltek, hosszabb ideig jogtalanul tartotta vissza, most azonban magába tér és saját, úgy mint *fiai István és Tamás*, valamint többi rokonai nevében ünnepélyesen kijelenti, hogy az érsekség birtokaiban általa elkövetett károk fejében és bizonyos vételár mellett a kemenczei birtokot az érseknek átengedi.[2]

Erre megint sokáig nem hallunk a családról, csak 1369-ben van alkalmunk ujra vele találkozni. László nádor 1369 szeptember 12-én Bars mellett, Barsmegye közgyülésén elnökölt, midőn Pásztói István fia *Mátya leánya : Jakobea* azzal állott elő, hogy a jelenleg a mária-nostrai remeték kezeiben lévő *Csatta* és *Genye* nevü barsmegyei birtokok atyjának, Mátyának, ősi tulajdonát képezték, miért is azokból nemcsak leánynegyedi részét, hanem anyjának, néhai *Erzsébet* asszonynak hitbéri és hozományi illetményeit is követeli. A jelen volt megyei tisztviselők Jakobea asszony előadását helyesnek nyilvánitották, mire a nádor a követeléseinek jogosultságát elismerő bizonyitványt állitott ki.[1] Ebből következtethető, hogy Jakobeának fivérei vagy firokonai 1369-ben már nem éltek.

Nemzedékrendje a következő :[2]

Dr. WERTNER MÓR.

[1] Ugyanott 342. l.
[2] Ugyanott 756. l.

[1] Zichy-okmánytár, III. k. 372. l.
[2] Szükségesnek tartom kiemelni, hogy ezen dolgozat már 1902 elején készen állott.

VEGYES.

Gyulay Balázs 1591. évi armalisa.

(Szines czimerképpel.[1])

Mihelyt azon szellem, a mely a neki megfelelő művészeti irányt uralomra és virágzásra juttatta, lanyhábbá lesz s kimerülve, teremtő erejét elveszíti, beáll a hanyatlás, melynek korszakában a tehetségtelen epigonok nagy elődeik utánzását tüzik ki főczélul ; de az utánzás is csak a formákban, gyöngéinek ápolásában, sőt tulhajtásában sikerül. E szellemtelen tulzások a lelkeket unalommal töltik el, a mely uj, életerős irány melegágya szokott lenni.

Az olasz renaissance nemzetünk szellemében oly kedvező talajt talált, hogy a természetszerüen konzervativ heraldikában is uralomra jutott és nemsokára virágzó korszakát is elérte. Virágzása a mohácsi vészszel, általános hatása körülbelül hazánk feldarabolásával szünik meg, a midőn Erdélybe szorul, a hol a nemzeti fejedelemség, mint a nemzeti szellemmel egygyé forrt irányt még hanyatlásában is dédelgeti és sokáig élteti. Nincs már ekkor benne semmi szép, semmi kiválóság, sőt feltünően gyarló, durva nehézkes, ellentéte önmultjának ; de élteti a kegyelet. E hanyatló olasz izlésnek, a pajzsheraldikának egyik elég késői termékét tünteti fel a Gyulay Balázs armalisa, a melyet épen azért érdemes szines másolatban is bemutatnunk, megemlitve azt, hogy tollrajzú ábrája és érdekes

[1] A szines czimerkép közlését Társulatunk elnökének, br. Badvánszky Béla úrnak bőkezüsége tette lehetővé.

GYULAY BALÁZS CZÍMERE 1591-BŐL.

MAGYAR KIRÁLYI
LEVÉLTÁR

ismetetése folyóiratunk VII. kötetében már megjelent.

Nem jelent meg azonban az armalis szövege, a melynek közlését a jeles irónk, Gyulai Pál birtokában lévő eredeti után szükségesnek tartjuk.

Nos Sigismundus Bathori de Somlio, waivoda Transsylvaniæ et Siculorum comes etc. Memoriæ commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis, quod nos, cum ad nonnullorum dominorum consiliariorum nostrorum, signanter vero magnifici domini Francisci de Gezth, consiliarii nostri propterea factam intercessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis nobilis Blasii de Giula, cubicularii eiusdem Francisci Gezthÿ, quæ ipse nobis et huic regno pro locorum et temporum varietate fideliter exhibuit et impendit, ac in futurum etiam exhibiturus et impensurus est, eundem Blasium Giwlaÿ ex statu et conditione plebea, in qua natus est et hactenus extitit eximendum, ac in cætum et numerum verorum regni Hungariæ et Transsilvaniæ nobilium annumerandum, aggregandum et ascribendum duximus, prout annumeramus, aggregamus et ascribimus. Decernentes expresse, ut idem Blasius Giwlaÿ, hæredesque et posteritates utriusque sexus universæ a modo deinceps pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi veræ et perfectæ nobilitatis eorum hæc arma seu nobilitatis insignia, scutum videlicet triangulare rubri coloris, quod spacio quodam ceu fascia cærulei coloris transversim in duas æquales partes dividitur, id vero Chrÿsii fluvii nota est, in superiori deinde scuti parte flos lilii candidi et in inferiori illi e regione resqondens rosa similiter candida, istius Blasii animi candoris probæque mentis certissima indicia, est depicta, prout hæc omnia in capite seu principio præsentium litterarum nostrarum docta manu et arte pictoris suis appropriatis coloribus clarius expressa et depicta esse cernuntur : animo deliberato et ex certa scientia nostra annotato Blasio Giwlaÿ, ipsiusque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, dedimus et contulimus, annuentes et concedentes, ut ipse, eiusdemque hæredes et posteritates utriusque sexus universæ, præscripta arma seu nobilitatis insignia a modo imposterum more aliorum verorum et nativorum nobilium armis utentium, ubique in præliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis ac aliis quibusvis exercitiis nobilitaribus et militaribus, necnon sigillis, cortinis, vexillis, velis, anulis, auleis, domibus, clypeis, tentoriis, sepulchris et generaliter quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub meræ et sinceræ nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cuiuscunque status, conditionis dignitatis et præeminentiæ homines existant, dici, nominari, teneri et reputari volumus ferre et gestare omnibusque et singulis illis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, prærogativis et immunitatibus, quibus cæteri veri et nati nobiles et militares homines prædicti regni Hungariæ et Transsilvaniæ quomodolibet de iure vel consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, uti frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam præsentes litteras nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas, memorato Blasio Giwlaÿ, ipsiusque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia, die tertia mensis Februarii, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo primo.

Sigismundus Bathori
Volffgangus Kovachoczÿ cancellarius.

Az armalis szövege szerint Báthori Zsigmond tanácsosai és különösen Geszthi Ferencz közbenjárására azon szolgálatokért, a melyeket neki és az országnak tett, megnemesiti és czimerrel is kitünteti Gyulay Balázst. A nemesitéssel kapcsolatos czimeradományozás a Jagello korban elég gyakori és az is előfordul többször, hogy ily esetben az intitulatióban, vagy narratióban a jobbágyi állapotban született és felnőtt adományost előre nemesnek mondja az armalis. Az sem uj dolog, hogy a czimer leirásában jelképiségre találunk, mert szórványosan előfordul Zsigmond korától kezdve és a reneszánsz uralomra jutása óta elég gyakorinak mondható. Nem épen kiváló, klasszikus tulajdonság; de önként kinálkozott és ezért a hanyatlási korszak nagyon felkarolja. A Gyulay Balázs armalisában is minden czimeralaknak meg van a maga jelentősége és ebben is némi reminiszczenciák lelhetők a mohácsi vész előtt divó czimermagyarázatokra. A pólya már e korban átalakul a természetes gondolkozás eredményeként folyóvá, a mitől csak egy lépés kell, hogy valamely czimer hullámos pólyája, illetve folyója a czimerszerző lakhelyének folyóját képviselje. A szóban forgó czimerben a vörös pajzsot — a szöveg szerint — bal haránt pólya osztja két részre, a mely azonban a *Körös* folyót jelzi. A pajzs felső osztásában fehér liliom, az alsóban pedig fehér rózsa van, a heraldika kedvelt virágai. Mindkettő már az élő heraldika korában szimbolikus jelentőségü; de nálunk eddigi adataink szerint az alakok jelentését nagyban befolyásolják a szinek. Ezért jelentheti a fehér (ezüst) pajzs (Hunyadi), a fehér liliom (Bursel), a fehér rózsa (Révay) egyaránt a tisztaságot, a tisztességet. Ime a régi, a mohácsi vész előtti czimermagyarázat megszólal a Báthori Zsigmond armalisában, mert ebben is a *fehér* liliom és rózsa egyaránt jelölik a tiszta jellemet, becsületességet.

A pajzs szerkezete — eltekintve a szimbolikától — hibátlannak mondható. Az egyetlen hibát, hogy a vörös pajzsot kék hullámos pólya szeli, a czimeriró kijavitja az által, hogy alapszinül fehéret (ezüst) használ s csak a durva árnyékolásnál követi az armalist. De már ezzel elárulja, hogy az olasz reneszánsz-irányban csak kontár; ugyanerre vall esetlen lilioma és szörnyü rózsája is. A czimer nehézkessége, durva kivitele és a vörös pajzs (mert a reneszánsz a kéket kedveli) annyira távol áll a reneszánsz

irántól, oly erős hanyatlást mutat, hogy ha teljes czimer lenne, nem ismernénk reá. Abban rejlik ugyanis az olasz renesszáncz hatása — a miben a legkönnyebb utánozni — a sisaknak és járulékainak elhagyásában.

K—N.

Az «átkosemlékü» János diák leszármazása.

Az «*átkosemlékü*» János diák (Johannes maledictæ memoriæ) nevével szoros kapcsolatban álló liptói és turóczi registrum kritikai szövegkiadásának és regestáinak közrebocsátása alkalmával[1] leszármazásáról és személyéről közelebbi adatok hiányában nem szólhattam. Később ebből a szempontból végig néztem *Nagy Iván* munkájában[2] az összes árva-, liptó- és túróczmegyei törzsökös családokat, miközben a *Felsőkubini Meskó* család történetének és leszármazásának leirásánál[3] a következőket találtam:

«1390 (in festo omnium sanctorum) Felsőkubini Litteratus Salamon tiltakozik a túróczi convent előtt, bizonyos Rásztokai Fábián fia Demeter és egyéb rokonai ellen, előadván, mikép *liptói Benedek fia Litteratus János, Domennek unokája*, Leschina helység megtelepitése felől Béla király neve alatt költ hamis oklevéllel a felsőkubyni határt elfoglalni szándékozik a följebbi rásztokai Demeter és egyéb Domichka nevü rokonság részére. Erre nézve nevezett János litteratus ládájában Béla királynak és egyéb káptalan- és konventeknek hamisitott pecsétei föltaláltattak a liptóvármegyei alispán által. Minélfogva Felsőkubini Litteratus Salamon nevezett Demetert és rokonait a koholt, hamis okmány melletti telepitéstől és az által a felsőkubini határnak megcsonkitásától érdekтársai nevében is eltiltotta».

Ezen adat alapján a Meskó család okleveleit kutatva, reá akadtam Meskó Márton munkájára,[4] amelynek oklevélfüggelékében a fenti oklevelet meg is találtam.[5] Az egyebütt kiadatlan, otthelyt pedig hibás és értelmetlen olvasással közölt 1390. november 2-án kelt oklevél teljes szövege ez:

Nos Ladislaus, prepositus monasterii Beate Marie Virginis de Thuruch, memorie commendamus, quod Salamon litteratus, filius Nicolai de Felső-Kolbin, coram nobis constitutus, protestatus est tali modo, quod sicut ipse ex veridico percepisset, Demetrius, filius Fabiani de Rastoka, unacum aliis fratribus suis, videlicet filiis Domitaka de eadem, sugestione (igy) ipsorum malitiosa preconcepta, et persecutione iniqua *cuiusdam manifesti falsarii, videlicet Johannis literati, (filii) Benedicti, filii Domen de Liptou*, litteras privilegiales condam domini Bele regis Hungarie falsas, super facto cuiusdam *plantationis sue Leschina* vocate, intra metas predicte possessionis Kolbyn vel (?) existens et silve eiusdem, pro se ipsis conari et conficere procurassent, in preiudicium ipsius Salamonis et fratrum suorum et iacturam. *Nam sigillum dicti Bele regis et aliorum regum regni Hungarie, etiam capitulorum et conventuum aliquorum, in scrinio ipsius, falsum,*[1] *his proximis diebus, per vicecomitem de dicta Liptou esset reprehensum et inventum;* factaque huiusmodi protestatione, idem Salamon suis, necnon universorum fratrum et cognatorum suorum in personis, predictos Demetrium et fratres suos universos ab huiusmodi persecutione nequitiosa, videlicet falsarum literarum et ab perpetuatione plantationis[2] et sylve predicte per se ipsos facta vel facienda inhibuit contradicendo, lege regni exigente. Datum in crastino festi omnium sanctorum, anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo.

Ezen oklevélből látjuk, hogy a tiltakozó Miklós fia *Salamon diák* volt, a Kubinyi család őse, amely egy törzsből származott a Meskó családdal.[3] A bitorlók pedig a Rásztokay család ősei, Demeter (Domithka) fiai: Miklós, Fábián és Hypolit, továbbá ezen Fábián fiai: Lack, Detrik és Demeter. Ezen utóbbi Demeter a Majláth Béla közölte családfán[4] hiányzik.

Megtudjuk továbbá azt, hogy *az átkosemlékü János diák atyja Benedek, nagyatyja pedig Domen (Dominicus?) de Liptou volt.*

A szóban forgott terület, *Leschina*, telepitett hely volt, a mai *Lestinye*, Árva vármegyében, Felsőkubintól keletre.

E szerint János diák a Rásztokay család ősei részére a Kubinyi család őseinek kárára Lestinye telepitett helyet illetőleg (IV.) Béla nevére hamis oklevelet készitett. Nem az első, de valószinüleg az utolsó hamisitása volt ez, mert ezen alkalommal a liptói alispán, őt házánál meglepve, ládájában sok hamis királyi pecsétet, egynehány káptalan és konvent hamis pecsétjét, tömérdek hamis oklevelet talált, amely cselekedetei miatt 1390. szept. 26-a előtt birtokai elvesztésére és máglyahalálra itélték.

Zsigmond király Madachfeldén (Madachháza, a mai Madocsán) birt részbirtokát Temesvárt, 1390. szept. 26-án kelt oklevelével Choltói Egyed fiainak: Jánosnak és Mártonnak adományozza;

[1] *Horváth Sándor*, «*A Liptói és Turóczi Registrum*», Tört. Tár, 1902. évf. és különlenyomat, Budapest, Athenæum, 1902.; «*Regesták a liptói és túróczi registrumhoz*». Tört. Tár, 1904. évf., és különlenyomat, Budapest, Athenæum, 1904.

[2] Magyarország családai, I—XIII. köt.

[3] U. O. VII. köt. 430. o.

[4] A Felső-Kubini Meskó család leszármazása és történeti emlékei, Gyoma, 1894.

[5] U. O. 79. o.

[1] A közlésben hibásan: falsorum.

[2] A közlésben hibásan: plantatos.

[3] Nagy Iván, VII. köt. 430. o.

[4] Liptómegye törzsökös családjainak története 1526-ik évig, különlenyomat a Turul VIII. és IX. kötetéből, Budapest, 1892. 6. o.

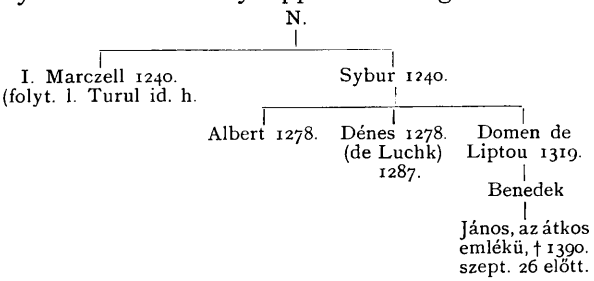
a beiktatást pedig a Bebek Imre országbiró által Boldogasszonyfalván 1391. szept. 13-án tartott közgyülés folyamán, általa kiküldöttek, 1391 szept. 22-én tartották meg.

Az érdekes és kiadatlan oklevél, amelyet kiváló tudósunknak, *Csoma József* urnak devecseri levéltárából, szives előzékenysége folytán közölhetünk, igy szól:

Nos comes Emericus Bubek, index curie serenissimi et magnifici principis domini Sigismundi, dei gratia incliti regis Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. ac marchionis Brandemburgensis etc., et inter ceteros honores comes Liptoviensis, memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit universis, quod cum nos ad legitimam petitionem m(agist)ri Johannis, filii Egidii de Cholto, per ipsum nobis porrectam, unacum magistris Nicolao de Chechen, regio et Stephano canonico ecclesie Scepsiensis capituli loci eiusdem hominibus nostrum hominem videlicet Stephanum, filium Benedi(cti), ad infrascriptam possessionariam reambulationem et metarum erectionem faciendam, de congregatione nostra generali universitati nobilium dicti comitatus Liptoviensis, feria quarta proxima post festum nativitatis Beate Virginis in villa Bodogazzon(fa)lva ex regio litteratorio edicto celebrata, destinassemus, tandem iidem exinde ad eandem congregationem nostram ad nos reversi, nobis concorditer retulerunt, quod ipsi feria sexta proxima, nono scilicet die dicte congregationis nostre ad faciem possessionis Madachhaza vocate, vicinis et commetaneis eiusdem universis illuc legitime convocatis et presentibus accedendo, eandem iuxta demonstrationem prefati magistri Johannis hocmodo reambulassent, quod primo incepissent in fluvio Topla vocato, ubi quidam rivulus Madachpataka nominatus caderet in ipsum fluvium Topla, unde directe per eundem fluvium Madachpataka asscensive versus partem occidentis ad caput eiusdem fluvii Madachpataka pervenissent, ubi supra caput eiusdem rivuli unam metam terream erexissent; abhinc ad eandem plagam similiter asscensive revertendo pervenissent ad unam viam, per quam populi de villa Topla de nigra silva pro usibus eorum ligna deferrent, que scilicet via (ips)am possessionem Madachpataka *(igy!)* a possessione *Thuran* nominata separet. Deinde per ipsam viam modosimili per cacumen eiusdem Beerch ad septemtrionem pergendo, in capite eiusdem Beerch unam metam terream fecissent. Exhinc ad eandem plagam procedendo in modico spatio, unam metam terream cumulassent, que scilicet meta a quodam lapide *Galichku* vocato supra ipsam metam habitam ad tres vel duos actus sagitte distaret. Que quidem meta terrea eandem possessio(nem) Madachhaza a possessione regali Luchka vocata separare inciperet, a qua directe ad plagam orientis per quandam silvam *Gaz* v(ocatam) procedendo, inter terras arabiles metam terream cumulassent, a qua ad eandem plagam amplius tendendo pervenissent ad dictum fluvium Topla, secus quam metam terream fecissent. Abhinc per ictum unius lapidis secus ipsum fluvium supra ad aquil(onem) procedendo et dictum fluvium relinquendo pervenissent asscensive ad partem orientis ad unum *berch*, ubi in latere ipsius *berch* metam terream cumulassent. Dehinc per unum *mesde* ad meridiem tendendo, pervenissent ad eum locum, *ubi dicta possessio Madachhaza a possessione Poch, filii Luchk separetur, ubi ad quandam arborem Gumulchyn* metam terream posuissent. Deinde descenssive penes dictam possessionem annotati Poch, ad partem occidentis veniss(ent) ad predictum fluvium Topla, unde in eodem fluvio pervenissent ad priorem metam, et ibi (termina)ssent. Hac itaque relatione prefatorum regii, capituli Scepsiensis et nostri hominum, facta et percepta, *presentibusque cunctis nobilibus et alterius cuiusvis status dicte congregationi nostre adherentibus hominibus* palam pronunciata et exposita, quia tempore reambulationis et metarum erectionis prefate possessionis Madachhaza, reambulationi ac metarum erectioni eiusdem nullius contradictio obviasse apparebat, *nunc etiam, videlicet in dicta congregatione nostra generali, eidem possessionarie reambulationi et metarum erectioni dicte possessionis Madachhaza nemo contradicebat*, pro eo nos unacum iudicibus nobilium iuratisque assessoribus eiusdem congregationis nostre, prescriptam possessionem Madachhaza vocatam sub iamdictis distinctionibus metarum, prefato Johanni statutam, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis, eidem magistro Johanni, filio Egidii de Cholto et eius heredibus relinquimus et committimus perpetuo possidendam, tenendam et habendam, salvo iure alieno. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes eidem magistro Johanni, filio Egidii, concessimus litteras nostras privilegiales, pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas. Datum decimo die dicte congregationis nostre in loco supradicto, anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo primo.

Az oklevél eredetije hártyára irva, rongált állapotban van, *ugyanazon kéztől való, mint a liptói registrum*, s róla Bebek Imrének ismert, elég ép pecsétje függ.

Ha már most az ezen oklevélben elmondottakat és a *Majláth Béla* czikkében[1] leirtakat összevetjük, és az ezen czikke végén közölt leszármazási rendet figyelemmel áttekintjük, úgy az ezen látható *Domen*-t az elül közölt oklevél *Domen*-jével *egynek kell vennünk*, és a nála hiányos leszármazást ilyképpen kell kiegészitenünk:

Azt hisszük, hogy ezzel a hirhedt, átkos-emlékü János diáknak hitelt érdemlő leszármazását megállapithattuk.

Személyére, foglalkozására, esetleges utódaira nézve, sajnos, eddig nem sikerült adatokat találnunk. HORVÁTH SÁNDOR.

[1] A Thuricki és Komjáthnai Thuránszky család 1240—1526., Turul, 1600. évf. 66—74. o.

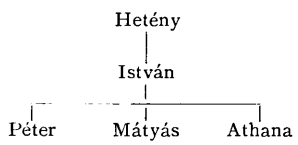
Két ismeretlen nemzetseg: Hetény és Kajár.

A magyar nemzetségekről kiadott munkákban a czímben jelzett két nemzetséget hiába keressük.

Az elsőről a győri káptalan 1416 május 8-iki leveléből értesülünk, a melylyel átirja a következő, eddig kiadatlan oklevelet:

Geuriensis ecclesie capitulum omnibus, presentes litteras inspecturis salutem et orationes in Domino. Universorum notitie duximus significandum, quod *Petrus*, filius *Stephani de genere Heten* in nostra assistens presentia, tam ex parte sua, quam fratrum suorum, *Mathye* et *Athane*, confessus est se terram suam, quam in Keuerushegh habebat abbati et patribus beati Martini de Pannonia pro triginta et septem marcis argenti vendidisse cum quinque servis, quorum nomina Scola, Pentec, Jeneies, Was, Cris. Quantitas autem terre est ad quatraginta iugera et exceptis hiis terram fimatam ad sex iugera et silvam in tribus locis continentem sub se duodecim iugera et septem vineas. De pretio autem predicti predii prefatus abbas solvit presentibus nobis in secunda feria post Ramispalmarum tredecim marcas dicto Petro sub fidei iussione Maichy filii Grab, missi ex parte Maurici comitis et in octava apostolorum Philippi et Jacobi debet solvere duodecim marcas et in tertio die post Penthecosten debet solvere iterum duodecim marcas. Anno ab incarnatione Domini M^{mo} CC^{o} XXX°. Testes, qui aderant hi sunt: Nicolaus cantor, Beda custos, Janus iconomus (!), Betes decanus et alii, Mychæl comes, Egidius comes, Jacobus primicerius.

Az oklevélből, a mely a pannonhalmi rendi levéltárban capsa 5, litt. N. jelzés alatt őriztetik, a következő kis töredéket kapjuk:

A Hetény nemzetségbeliektől eladott Körös-hegy somogymegyei falu, de Somogyban ily nevü falu nincs. Tekintve Szabolcs messzeségét, talán a komárommegyei ma is meglevő Hetény községgel lehet a nemzetséget kapcsolatba hozni.

A második nemzetségről szóló oklevelet kiadtam A pannonh. Sz.-Benedek-Rend története II. kötetében a 321—324. lapokon. Itt csak azt emlitem belőle, hogy Bertalan fia István azt mondta magáról (1347), hogy ő nemes ember a nagy Kajár nemzetségéből, ab exordio procreationis predecessorum suorum semper verum nobilem, in numeroque verorum et naturalium regni nobilium computatum et *de genere Kayar Magni* fuisse. Ha igazat beszélt, a mit nem hittek el neki, a győrmegyei Kajár névadójától eredt.

SÖRÖS PONGRÁCZ.

A Tholway grófok.

A «Vasvármegye» czimü lapnak egyik február elei számában (1905.) érdekes hír jelent meg. E szerint Takács Jenő magyar államvasuti főmérnök kimutatta, hogy ő egyenes és jogos (talán törvényes?) fiági leszármazója az 1812. szeptember 10-én Ferencz gróffal fiágon magvaszakadt Köpösdi gróf Tholway családnak. Miután ped g okmányait a kabinetiroda (a melynek mellékesen megjegyezve, épen semmi köze az ilyesmikkel) felülvizsgálta és rendben találta, legfelsőbb helyen elismerték Takács jogát a Tholway névhez, a grófi ranghoz és czimerhez.

Ebben az alakban ez a hir, amint előre látni lehetett, téves volt. A Tholway-család kihalása annyira ismert dolog, hogy belőle fiágon eredeztetni valakit képtelenség. Lapjaink (pedig nagy részük átvette a hirt), ennek daczára sem helyesbitették a vidékről nyert értesülést. Szükségesnek látjuk ennélfogva itt szóvá tenni a dolgot.

Lássuk tehát a valót!

Az első Tholway Hunyadi Mátyás király uralkodásának utolsó éveiben, vagyis a XV. század utolsó negyedében szerepel. Ez Tholway Balázs, a kinek unokái: Simon és János a középszolnokmegyei Menyő helységet megszerezték. Ettől kezdve a család tagjai Menyői Tholway néven fordulnak elő.

Simonnak vagy Jánosnak harmadik vagy negyedik izi unokája lehetett Menyői Tholway Ferencz, a Garay Katalin férje. Ennek a Garay Katalinnak azonban semmi bebizonyitható köze nincs a hires nádor-családdal. Ferencznek a fia: Tholway Péter Lehoczky szerint egy Puchaim leánynak volt a férje. Tudni — sajnos! — erről sem tudunk bizonyosat.

A Puchaim családfán ebben az időben (1600—1700) tizenhat olyan leány szerepel, a kinek sorsáról azon kivül, hogy születtek, nem tudunk egyebet. Az tehát nem lehetetlen, hogy Tholway Péter neje Puchaim leány volt. De a Puchaimok ekkor már sokszoros rokonságban voltak a Hardegg,- Oettingen, Polheim, Dietrichstein, Leiningen, Trautson, Stubenberg, Herberstein családokkal, a római szent birodalom és Ausztria legelőkelőbb nemzetségeivel. Tholway Péternek tehát már tekintélyes úrnak kellett lennie, ha ebből a családból kaphatott feleséget.

Menyői Tholway Péternek és a Puchaim leánynak állitólagos fia: Gábor a későbbi grófi család első igazolt őse. Pályáját mint ügyvéd kezdte, de már 1683-ban hadnagy volt a nemesi fölkelő seregben. Bécs embere volt, hüséges labancz, és négy évig ült is a kuruczok börtönében. Ezt Bécsben javára irták és 1697-ben királyi adományt kapott a szatmármegyei Mező-Terem helységre a Károlyiakkal. Tizenhárom éven át nádori itélőmester volt, majd a kanczelláriánál szolgált és 1709-ben Köpösdi előnévvel bárói rangot kapott.

Neje, Jászy Anna két fiuval ajándékozta meg. Az idősbik Landaunál esett el 1710-ben. az ifjabbik: János 1754-ben gróffá, 1760-ban szeptemvirré és aranykulcsos vitézzé lett. János neje Nagykéri gróf Kéry Julianna volt, családjának utolsó ivadéka, gróf Kéry János főlovászmesternek és Erdődy Julianna grófnőnek a leánya, és annak az átkos emlékü gróf Kéry Ferencznek az unokája, a kinek potyi kastélyában 1670. április 16-án Zrinyi Péter és Frangepán Ferencz nemzeti vértanuink megszálltak és a ki még ugyanazon az éjszakán értesitést küldött Bécsbe az összeesküvésről.

Jánosnak, az első grófnak, egyetlen gyermeke volt: Ferencz gróf, a dunáninneni kerületi tábla elnöke, a második és utolsó Tholway gróf, a ki 1812. szeptember 10-én halt meg Köpösdön. Hitvese Somoskeői báró Péterffy Anna († 1804) szintén utolsó sarja volt családjának és örökölte a somoskeői uradalmat. Három leányuk volt: Jozéfa, gróf Berényi Ferencz felesége, Alojzia, a nógrádmegyei Somoskeő, Somos-Ujfalu, Baglyasallja és a nyitramegyei Köpösd örököse, Starhemberg Antal gróf (1764—1803.) neje és Julianna, Simonyi, Korossi, Nagy és Kis Helbényi Korossy Flórián hitvese.

A Köpösdi gróf Tholway család nemzedékrendje tehát ez volna:

Menyői Tholway Ferencz
Neje: Garay Katalin
|
Menyői Tholway Péter
Neje: Puchaim leány?
|
Köpösdi báró Tholway Gábor
Neje: Jászy Anna
|
B. Tholway N. elesett 1710. Landaunál †
Köpösdi gróf Tholway János
Neje: Nagykéri gróf Kéry Julianna
|
Köpösdi gr. Tholway Ferencz sz. Köpösd, 1733, † 1812, szept. 10.
Neje: Somoskeői báró Péterffy Anna, † 1804
|
Köpösdi gr. Tholway Jozéfa
Férje: gr. Berényi Ferencz, † 1847.
Köpösdi gr. Tholway Alojzia
Férje: gr Starhemberg Antal, 1764—1803
Köpösdi gr. Tholway Julianna
Férje: Korossy Flórián

A Tholway grófoknak eszerint három virágzó leányága maradt és pedig:

1.

Berényi.

Karáncs-Berényi gr. Berényi Ferencz, † 1847
Neje: Köpösdi gróf Tholway Jozéfa
|
Gr. Berényi Lajos †
Gr. Berényi Erzsébet, 1792—1883
Férje 1814: Orczi br. Orczi György 1788—1871

Orczi báró Orczy:

Mária 1815—95 Férje 1865: gróf Károlyi István 1771—1881 †
Ferencz †
Erzsébet 1822—1903 Férje 1842: gróf Eszterházy László 1810—91 ↓
Béla, sz. 1823.
Andor sz. 1825. | Fogadott fiú: Andor sz 1871. Ő felsége legfelsőbb elhatározásával törvényesitve, mint báró Orczy 1883 óta
Ágnes 1826— 1876. Férje 1856: gróf Berényi Ferencz 1818—88.
Georgina sz. 1828. Férje 1845: Keglevich Gyula, 1824—65. ↓
Thekla, alapitványi hölgy, sz. 1831.

Eszterházy László grófnak (1810—1891) és Orczy Erzsébet bárónőnek (1822 1842 1903)

gyermekei:

I. Eszterházy Andor gr. †
II. Eszterházy Alice grófnő, 1850—1882. Férje 1873: Cziráky Antal gr., sz. 1850. Gyermekei:
— 1. Cziráky Margit grófnő, sz. 1874. Férje 1898: Eszterházy Miklós hg, sz. 1869. Gyermekei:
— — *A)* Eszterházy Mária hgnő, sz. 1900.
— — *B)* Eszterházy Pál örökös hg., sz. 1901.
— — *C)* Eszterházy Antal hg., sz. 1903.
— 2. Cziráky László gr., sz. 1876.
— 3. Cziráky Mária hgnő, sz. 1881.
III. Eszterházy Béla gr., sz. 1854
IV. Eszterházy Mária grnő, sz. 1856. Férje 1878. Cziráky Béla gr., sz. 1852. Fiai:
— 1. Cziráky József gr., sz. 1883.
— 2. Cziráky György gr., sz. 1885.
V. Eszterházy László gr., sz. 1857. Neje 1888: Teleki Katalin grófnő. sz. 1869. Gyermekei:
— 1. Eszterházy Erzsébet grófnő, sz. 1888.
— 2. Eszterházy László gr., sz. 1891.
— 3. Eszterházy Mária Anna Gábriella grnő, sz. 1894.

Keglevich Gyula grófnak (1824—1865) és Orczy Georgina bárónőnek (sz. 1828, férjhez ment 1845)

gyermekei:

I. Keglevich György gr. †
II. Keglevich Gábor gr., sz. 1848. Neje 1873: Blaskovich Clemence.
III. Keglevich Rozália grnő, sz. 1849.
IV. Keglevich Margit grnő, sz. 1850. Férje 1873: Almásy Kálmán gr. sz. 1852.
V. Keglevich Tibor gr., sz. 1852.

2.

Starhemberg.

Gróf Starhemberg Antalnak csupán egy gyermeke volt, szintén Antal († 1851), a kinek nemzedékrendje máig a következő:

gróf Starhemberg Antal [1764—1803].
Neje: Köpösdi gróf Tholway Alojzia, Somoskeő, Somos-Ujfalu, Baglyasallja és Köpösd örököse
|
gr. Starhemberg Antal, Köpösd, Somos-Ujfalu és Nagyoroszi ura, † 1851.
Neje 1816: Des Fours-Walderode Borbála grófnő. 1789—1869.
|
gr. Starhemberg István, Köpösd ura, cs. és kir. kamarás, 1817—1890. Neje 1863: Bajsai Vojnits Vilma, 1841—1873.
|
gr. Starhemberg Guidó, sz. 1864.

gr. Starhemberg Amália Férje 1839: Von Cary-Tardeven Lucius

gróf Starhemberg Ernesztina, Brünn-Mária-Schuli alapitványi hölgy †

gr Starhemberg István, sz. 1871. Neje 1898: Flesch Alexandrina, † 1902.
|
gr. Starhemberg Margit Amália, sz. 1898.

Ugy látszik tehát, hogy a Starhembergeknek ez a magyar ága is leányban végződik.

3.

Korossy.

A semmiféle szakmunkánk által nem ismert harmadik Tholway leány Simonyi, Korosi, Nagy és Kis Helbényi *Korossy* Flóriánnak lett a felesége. Ennek a leányágnak hiteles leszármazását gróf Takács-Tolvay József százados úrnak szivességéből ismerem, aki készséggel bocsátotta rendelkezésemre az adatokat. A leszármazás a következő:

Simonyi, Korossi, Nagy és Kis Helbényi Korossy Flórián.
Neje Koros, 1793, febr. 2: Köpösdi gróf Tholway Julianna, sz. Nagy Szombat, 1768. aug. 3.
|
Korossy Jozefina, sz. Simony, 1812. jun. 16, † Nyitra, 1885, máj. 28. Férje Köpösd, 1833 szept. 23: Csicsó-Polyáni Steer Márton Fer.
|
Steer Blandina, sz. Padova, 1840. szept. 20.
Férje Nyitra, 1871. febr. 4: Kis Jókai Takács Jenő.
|
Kis Jókai Takács István, sz. Czell-Dömölkön, 1875. jun. 25. cs. és kir. huszárfőhadnagy az 5. (pozsonyi) huszárezredben, Ő felsége adományából 1905 óta: Kis Jókai és Köpösdi gróf Takács-Tolvay István

Kis Jókai Takács József, sz. Czell-Dömölkön, 1876. október 26, létszámfeletti m kir. honvédszázados, József Ferencz főhg nevelője, Ő felsége adományából 1905 óta: Kis Jókai és Köpösdi gr. Takács-Tolvay József.

A vázoltuk tényállásból kétségtelenül kitünik, hogy a Köpösdi gróf Tholwayoknak egyáltalában *senki* *sem* lehet fiági utódja. Ő felsége kegyelmi úton támasztotta fel a legifjabb leányág utódjaiban a kihalt grófi nevet Abban persze nincs lehetetlenség, hogy a Menyői Tholwayok akárhány ága virágzik még ismeretlenül akár fiágon is, de a Köpösdi gróf Tholwayok kihaltak, miután grófi rangban nem is virágoztak fiágon tovább két nemzedéknél és ma is csak a király felségjoga folytán támadtak új életre nevükben.

ZARÁNDY A. GÁSPÁR.

Az angol főkamarási méltóság, magyar igényjogosultja.

Zarándy Gáspár urnak a «*Turul*» 1904. évi 2-ik füzetében fenti czimen irt dolgozata kiegészitésére a «*Turul*» 1904. évi 4-ik füzetében «Ki az angol főkamarási méltóság magyar igényjogosultja?» czimen megjelent czikkemet, illetékes forrásból nyert adatok alapján, módositom a következőkben:

Zarándy ur helyesen emliti mint egyedüli igényjogosultakat a *Tagyosi Chapó* és *Starkenbergi gróf Coreth* családokat, miután *báró Dillon Károly* örökösei meghatalmazottjuk *Dillon Carolina bárónő* személyében, összes jogaikról lemondtak a távolabbi, de szintén *De Vere* (Leicester Devereux viscount Hereford) 1670. vonalán származó *Sir Robert Burdett* javára anélkül, hogy utóbbi hasonló jogátruházást kieszközölni birt volna a *Dillon*-ok még két létező várományosa: *Chapó Vilmos* (idősb) és *gróf Coreth Rudolf* részéről is.

Sir Robert Burdett előkelő név és 30,000 font sterling évi jövedelem örököse, családi iratai közt föllelvén a *De Vere oxfordi* grófoktól való származásának bizonyitékait, igényt remélt támaszthatni első sorban a lordok háza tagságával járó *Badlesmere*-i baroniára és a főnemesi rang elnyerése után, magára a főkamarási méltóságra az igényjogosultságban őt megelőző *Dillon* családi ág mellőzhetése, vagy visszalépése esetén. Ezért kiküldötte 1845 őszén *Duffus Hardy* nevü meghatalmazottját, hogy a *magyarországi Dillon* rokonokat felkeresve, jogaiknak az ő személyére szükséges átruházását kieszközölje; mi részben sikerrel járt, a mennyiben a *Dillon Károly* családág *Burdett* javára némi anyagi kárpótlás és fényes igéretek fejében lemondott. Egy hasonló kisérlet a *Chapó* és *Coreth* unokafivérekkel szemben, főleg fiöröködseikre való tekintetből sikertelen maradt.

Akkor *Chapó Vilmos* az egész ügy anyaga és jelentősége iránt hiteles értesülést szerzendő, *herczeg Metternich* államkanczellárhoz folyamodott, ki viszont a *londoni* osztrák követségtől kért felvilágositást. Követünk, *gr. Dietrichstein* megbizván *báró Koller* követségi tanácsost, hogy a legelsőnek elismert genealogiai tekintély *Sir Harris Nicolas* véleményét beszerezze, meggyőződött a *Dillon*-ok kétségtelen jogairól, de azon körülményről is, hogy *Anglia* uralkodójának jogában áll a kérdéses méltóságok adomá-

nyozásánál, több igényjogosult közt tetszése szerint választani, mégis az igényttámasztó *Sir Robert Burdett*-nek kötelességévé tétetett, minden egyes bármily távoli jogosultat, köztük *Ferdinánd* császár és király hitvesét, *savoyai* kir. herczegnő minőségében, törekvéseiről előzetesen értesiteni. *(gr. Dietrichstein* jegyzéke *herczeg Metternich*-hez *London* 1846 jun. 20.)

Egy évvel később ismét követségünk közbenjárásával kisérlet tétetett, hogy azon esetre, ha az angol korona csakugyan *Sir Burdett*-re ruházná az igényelt *pear*-séget és udvari főméltóságot, a *jogosultabb Dillon*-örökösök kárpótlásban részesüljenek: mely kivánalomra azonban *lord Palmerston* 1847. évi márczius 20-ki jegyzékében kitérőleg válaszolt talán azon körülménynél fogva is, hogy Sir *Robert Burdett* miután ezen ügyben keresztlevelekre, házassági, halotti bizonyitványokra, családfák készitésére és kiküldöttjei utiköltségeire már 10,000 font sterlinget elköltött volt — tervének megvalósitásával felhagyni látszék! *(Dietrichstein Metternich*-hez).

De nemcsak az angol rokon által felvett fonál szakadt meg, hanem a kitört szabadságharcz izgalmai közt szünetelt a magyar családi ág érdeklődése is. Fenmaradt mindazonáltal a *Chapó* és *Coreth* családok *eszményi joga*, melyet *dr. Schönherr Gyula* ur titkári jelentésében, bizonyára az érdekeltek ellenmondása nélkül, «genealogiai kuriozumnak» minősitett.

KIRÁLYDARÓCZI DARÓCZY ZOLTÁN.

«Perscuandis.»

A Turul 1904. évf. 183-ik oldalán a Horváth Sándor ur által közölt Nagykapusi Hofmaister Miklós számára V. László király által 1454-ben adományozott czimerlevélben többek között a bárók, nemesek, kapitányok, hatóságok mellett még a heroldoknak és a «perscuandis» parancsoltatik, hogy a czimerlevél határozatait tiszteletben tartsák. A levél közlője határozottan hangsulyozza, hogy a szó az eredetiben tényleg igy (sic!) van irva, megjegyzi azonban, hogy ezen szónak értelmét megadni nem tudja, szerinte azonban éppen úgy mint a «heraldis» valami hivatalt, foglalkozást jelent. A közlőnek ebben a tekintetben igaza van; a szó magyarázata pedig a következő:

A német herold (francziául «héraut») középkori értelmezésében annyit jelent mint czimermester vagy czimernök. A czimerészet embereit a középkorban egy közös testület vagy czéh tagjainak tekintették, melynek keblében, éppen úgy mint akármelyik más czéhben különböző rangfokozatokat állitottak fel. Az egész czéh neve volt «Heroldie». A legalsóbb fokhoz tartoztak a gyalogos és lovas hirnökök; a második fokhoz pedig a «*Persevant*»-ok, németül «die Persevanten», a mi nem más mint a francia «*Poursuivant d'armes*» német alkalmazása; ezek voltak a *tulajdonképeni heroldoknak segédei*, kik előbb tanonczok, azután segédek lettek; kioktatásukat a heroldmesterektől kapták és kétévi szolgálat után soraikból kerültek ki a mesterek. Az egésznek feje volt a czimer-király.

A fentebbi oklevélben tehát a *c* betü helyett *e* betüt kell vennünk és megkapjuk a «perseuandis» vagyis a «persevandis»-t, a mi az értelmet teljes helyességgel megadja *(= czimernök-jelölt)*.

Dr. WERTNER MÓR.

Helyreigazitás.

A «Turul» 1904. évi folyamának 182—185. lapjain általam közölt «*Nagykapusi Hofmaister Miklós, küküllői főesperes és testvérei, János, Bertalan és Gáspár czimereslevele 1454-ből*» cz. czikk 184. oldalán olvasható állitásom, mely szerint: «A lobogó és szász szineket tüntetvén fel, talán a czimerszerzők *nemzetiségére* akar czélozni», tévedés. Mert ebben az időben még a magyar (piros-fehér-zöld) szinekre nézve sincsenek adataink, annál kevésbbé beszélhetünk tehát «*szász szinek*»-ről!

A lobogó szineinek magyarázatot adni nem tudunk; azokat tisztára esetlegeseknek tartjuk.

HORVÁTH SÁNDOR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1905 február 28-án tartotta meg ez évi első ülését melyen *báró Radvánszky Béla* társ. elnök elnöklete alatt *id. Bánó József* másodelnök, *Barabás Samu*, *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu*, *Csánki Dezső*, *id. Daniel Gábor*, *Illésy János*, *Karácsonyi János*, *Pettkó Béla*, *ifj. dr. Reiszig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József*, *Tagányi Károly* ig. vál. tagok, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldásy Antal* jegyző és *Töth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, napirend előtt megemlékezett a társulat másodelnökeinek egyikét, *Fejérpataky Lászlót* és *dr. Schönherr Gyula* titkárt ért családi gyász felől, a kik közül az előző hónap folyamán az előbbi nejét, az utóbbi édesatyját veszitette el.

Az elnök inditványára az igazgató-választmány a társaság e két vezető tagját ért veszteség felett őszinte részvétének adott kifejezést s erről részvétiratban leendő értesitésüket elrendelte.

Ezután *dr. Áldásy Antal* jegyző felolvasta *dr. Wertner Mór* ig. vál. tagnak «A genealogia közép- és ujkori fejlődése» czimü értekezését, mely a Turulban fog közzététetni.

Elnök ugyancsak napirend előtt bejelentvén, hogy Zsilinszky Mihály vallás- és közoktatásügyi államtitkár 10 éves államtitkári jubileuma alkalmával a valóságos belső titkos tanácsosi méltósággal tüntettetett ki, az igazgató-választmány régi érdemes és buzgó tagjának e legmagasabb helyről jövő kitüntetéséről örömmel vett tudomást s őt ez alkalommal átiratban rendelte üdvözölni.

A folyó ügyek élén évdijas tagokul felvétettek 1904-től: *gróf Csáky Vidor*, Szepes-Görgő (ajánlja a titkár), 1905-től: *dr. Bán Ágoston* ügyvéd, Budapest (ajánlja Éble Gábor), *Berwalszky Kálmán*, Igló (ajánlja a titkár), *dr. Herczegh Mihály* egyetemi tanár, Budapest (ajánlja a titkár), *dr. Iványi Béla* orsz. levéltári tisztviselő, Budapest (ajánlja Horváth Sándor), *dr. Koós Jenő* min. titkár, Budapest (ajánlja br. Győrffy Samu), *Csicseri Orosz György* cs és kir. kamarás, Nyiregyháza (ajánlja Petrovay György), *Relkovič Néda* k. a. Budapest (ajánlja Fejérpataky László m.-elnök.)

Ezután az elnök jelentést tett az igazgató-választmánynak a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv második sorozata, a Nemes Családok I. kötetének megjelenéséről, bemutatva annak a sajtó alól kikerült első példányát és jelenti, hogy az ülés napjáig 332 előfizetési megrendelés érkezett be.

Dr. ifj. Reiszig Ede ig. választmányi tagnak a maga és szerkesztőtársa részéről az ig. választmányhoz intézett köszönő szavai után, melyekben a társaság részéről szerkesztői működésükben tapasztalt támogatásért köszönetet mond, az igazgató-választmány a kötet megjelenését örömmel vette tudomásul és az elnök inditványára a szerkesztőknek: *Pettkó Béla* és *dr. ifj. Reiszig Ede* ig. választmányi tagoknak az igazgató-választmány buzgó és eredményes fáradozásaikért jegyzőkönyvileg mondjon köszönetet. Egyben elhatározta, hogy a 2000 példányban kinyomott kötetnek a társulat igazgató-választmányi tagjait dijtalanul, a pártoló tagokat tagilletmény fejében megillető példányain felül annak készletét az évdijas tagok számára 10 koronáért, nem tagok számára 12 koronáért bocsátja forgalomba. Végül kimondta, hogy a második kötet kiadásának előmunkálatait már most megkezdeni óhajtja s azok folytatásával az első kötet szerkesztőit megbizza.

A titkár bemutatván a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv uj kötetének bizományba vétele tárgyában a Pfeiffer Ferdinánd könyvkereskedése, a Franklin-Társulat, az Eggenberger-féle könyvkereskedés, Ranschburg Gusztáv és Toldy Lajos könyvkereskedők részéről beérkezett ajánlatokat, melyekben a megnevezett czégek mindenike Toldy Lajos kivételével 40% engedményért hajlandó az egész készletet bizományba venni, az utóbbi pedig 50 példánynak 30%-ért való átvételére tesz ajánlatot, Boncz Ödön, id. Bánó József, Csánki Dezső és az elnök felszólalásai után az igazgató-választmány utasitotta az elnökséget, hogy még néhány, a terjesztésre alkalmas czéggel lépjen érintkezésbe, a legelőnyösebb ajánlattevővel belátása szerint egyezkedjék a bizomány-ügylet megkötése iránt, s annak eredményét hozza a legközelebbi igazgató-választmányi ülés tudomására.

A titkár jelentése alapján, mely szerint a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv most megjelent kötetének tiszteletdija ivenként 80 koronában hozatott előirányzatba, az igazgató-választmány a szerkesztőknek járó tiszteletdijat a 41½ iv után 3320 koronában állapitotta meg, s felhatalmazta az elnökséget, hogy az annak az előfizetési dijakból befolyó összegen felüli részét előlegképen a társaság alapitványi jelleggel nem biró, 3400 koronát kitevő tőkéjéből fedezhesse s e végből az osztrák-magyar banknál letétbe helyezett értékpapirokra 3000 korona erejéig 4%-os kölcsönt vegyen fel, mely összeg kamataival együtt az ezután befolyó előfizetési dijakból lesz visszatéritendő.

A pénztárnok kimutatása a társaság 1904. évi záró-számadásairól, a költségelőirányzat és a tényleges eredmény összehasonlitásával a következőkben terjesztetett elő:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.

	Előirányzat K. f.	Eredmény K. f.	Különbözet K. f.
1. Pénztári maradvány 1903-ról	416 91	416 91	— —
2. Értékpapirok kamatai (24.800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelzálog hitelbanki nyer.-kölcsönkötv. után 4%	1000 —	1008 —	+ 8 —
3. Be nem fizetett alapitványok után 5% (5400 kor.)	270 —	230 —	— 40 —
4. Tagdijak: *a)* pártoló tagok után 2500 K *b)* évdijas tagok után 2700 «	5200 —	4758 —	442 —
5. A társulati kiadványok eladásából: *a)* a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből	400 —	208 —	192 —
b) egyéb kiadványokból	200 —	266 50	+ 66 50
6. Alapitvány-befizetés	200 —	200 —	— —
7 Postai megbizások költségeiből megtérülés	40 —	44 60	+ 4 60
8 Rendkivüli bevétel	50 —	12 96	+ 37 04
Összesen	7776 91	7144 97	— 631 94

A tényleges bevétel e szerint 631 kor. 94 fillérrel kevesebb az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirányzat K. f.	Eredmény K. f.	Különbözet K. f.
1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	1600 —	1600 —	— —
2. A Turul irói és szerkesztői tiszteletdijai *(a)* 24 iv irói dija, ivenként 48 k. 1152 k.; *b)* szerkesztés ivenként 10 k., 240 kor.)	1392	1450	+ 58 —
3. A Turul nyomatása és egyéb nyomdai költségek	2700 —	2029 18	— 670 82
4. Szinnyomatok készitése	600 —	600 —	— —
5. Metszetek, rajzok készitése	300 —	264 74	— 35 26
6 Postai megbizások	80 —	59 48	— 20 52
7. Irodai átalány	120 —	120 —	— —
8. Társulati szolga dijazása	120 —	120 —	— —
9 Ujévi ajándékok, pénzbeszedési dijak, másolatok stb.	240 —	200 80	— 39 20
10. A Nemzets. Zsebkönyv II. részének munkálataira	400 —	435 16	+ 35 16
11. Tőkésités	200 —	196 80	— 3 20
12 Rendkivüli kiadás	20 —	— —	— 20
Összesen	7772 —	7076 16	695 84

A tényleges kiadások tehát 695 kor. 84 fillérrel kevesebbet tesznek ki, mint az előirányzatban.

Előirányzott maradvány	4 kor. 91 fill.
Tényleges maradvány	68 « 81 «
A többlet tehát	63 kor. 90 fill.

Vagyonállás 1904. decz. 31-ikén:

1. Alapitványi tőke: *b)* értékpapirokban (21,800 kor. koronajáradék) 21,800 kor.		
b) kötelezvényekkel biztositott alapitványok 4400 kor.		
c) kötelezvény nélküli alapitványok 800 kor.	27,000 kor.	— fill.
2. Alapitványi jelleggel nem biró tőkésités (3200 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyeremény-kölcs.-kötvény)	3400 «	— «
3. A Nemzetségi Zsebkönyv alapjára a takarékpénztárban elhelyezve *a)* szines mellékletekre és szövegközti czimerekre 656 kor.		
b) előfizetési dijak 280 kor.	936 «	— «
4. Az 1904. évi pénztári maradvány	68 «	81 «
Összes vagyon	31,404 kor.	81 fill.

A pénztári kimutatással kapcsolatosan a számvizsgáló-bizottság részéről *Borovszky Samu* ig.-vál. tag felolvassa a bizottság jelentését az 1904. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által bemutatott 1905. évi költségvetési előirányzatról.

A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő:

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904-iki pénztári állapotának és számadásának megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a folyó évi február 17-ikén teljesitett számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni:

Eljárásunkban az eddig szokásos módot követvén, mindenekelőtt a pénztári naplókönyvet vizsgáltuk át s annak 1904. évi minden egyes tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdij befizetésére nézve pedig a tagok nyilvántartási könyvében is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s azt 1904 deczember 31-ikével 7144 kor. 97 fill. bevétellel, 7076 kor. 16 fill. kiadással és a folyó 1905. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átviendő 68 kor. 81 fill. pénzmaradványnyal lezártuk.

Ezután a kézi pénztárt vizsgáltuk át. A pénztár 1904. évi tételeit, kezdve a mult évről átvitt és fentebb kimutatott 68 kor. 81 fillérnyi pénzmaradványnyal, bezárólag február 17-ikéig összegeztük és 689 kor. 81 fill. bevételt, 503 kor. 70 fill. kiadást, vagyis 186 kor. 11 fill. pénzmaradványt állapitottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 128 koronát előleg-nyugtákban, 58 kor. 11 fillért készpénzben, minélfogva a kézi pénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

A kézi pénztár megvizsgálása után áttértünk a Nemzetségi Zsebkönyv alapjának számbavételére s azt találtuk, hogy az 1904 decz. 31-ikéig befolyt 936 kor. mely összeg átvitette az 1905. évre, 1905 febr. 17-ikéig

befolyt 1059 kor. 14 fill., kiadatott 500 kor.; e szerint a Nemzetségi Zsebkönyv alapja a mai napon, miként arról a takarékpénztári könyv megszemlélése által meggyőződtünk, 559 kor. 14 fillér.

Vizsgálat alá vettük ezután a törzsvagyonkönyvet. E szerint a társaságnak a mai napon 6 ezer-koronás (6000 kor.), 36 négyszáz-koronás (14,400) és 33 kétszáz-koronás (6600 kor.) alapitó tagja lévén, az alapitók száma nem emelkedett. A felsorolt, összesen 27,000 koronát tevő alapitványokból be van eddig fizetve 21,800 korona és fizetetlen még 5200 korona. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben (szám szerint 8 darabban) biztositva van 4400 kor., amiről közvetetlen szemlélet és számbavétel alapján meggyőződtünk, ellenben 800 kor. kötelezvényekkel biztositva nincsen.

A társulat törzsvagyonához tartozik még az az alapitványi természettel nem biró 3400 kor. összeg is, a mely megtakaritásokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyona összesen (27,000 + 3400) 30,400 koronát tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 21,800 kor. befizetett alapitvány és a megtakaritott 3400 korona, összesen 25,200 koronából 25,000 kor. az osztrák-magyarbanknál, 200 kor. pedig a társaság pénztárában őriztetik, a bank 6 db letéti jegyének, nemkülönben egy legutóbb befizetett 200 kor. alapitvány tőkésitéséből származó járadékkötvénynek megtekintése által győződtünk meg.

Ezek szerint a társaság teljes vagyonállása a föntebb emlitett 30,400 kor. törzsvagyonnal, továbbá a Nemzetségi Zsebkönyv alapján befolyt és a takarékpénztárban elhelyezett 936 kor. összeggel és a mult évi 68 kor. 81 fill. pénztári maradványnyal, tehát 1904. évi deczember 31-ikén összesen 31,404 korona 81 fillérrel állapittatott meg.

A mi az 1904-iki zárszámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárszámadásnak részletes összehasonlitását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a bevétel az előirányzatnál 631 korona 94 fillérrel kevesebb volt; ezzel szemben azonban a kiadás is 695 kor. 84 fillérrel tett ki kevesebbet, úgy hogy az előirányzott 4 kor. 91 fill. maradvány helyett a tényleges maradvány 68 kor. 81 fillért tesz ki, a többlet tehát 63 kor. 90 fillér. Megjegyezzük, hogy a kiadásoknál a Turul tiszteletdijainál mutatkozó 58 kor. többlet a folyóirat ivszámának egygyel való növelésében nyeri magyarázatát; a bevétel pedig azért volt kevesebb, mert a Czimeres Emlékek eladásából 192 koronával kevesebb összeg folyt be, mint a mennyi előirányozva volt, s a tagdijakból befolyt összeg is 442 koronával maradt az előirányzat megett. Ezzel szemben a kiadásoknál nyomdai költségekből az előirányzott 2700 kor. helyett csak 2029 kor. 18 fillér fizettetett ki, annak reményében, hogy a tagdijhátralékok utólagos behajtása és a tagoknak a Nemzetségi Zsebkönyv megjelenése után várható szaporodása módot fog nyujtani e rovat egyensulyának helyreállitására.

Tekintettel arra, hogy a tagdijaknál a tényleges eredmény 442 koronával maradt az előirányzat mögött, inditványozzuk, a t. elnökség a rendelkezésére álló eszközökkel oda hatni méltóztassék, hogy a hátralékos tagdijak befizettessenek.

Mindezek után jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmult évben is reálisan és körültekintőleg gazdálkodott, javasoljuk a tekintetes választmánynak, hogy Tóth Árpád társulati pénztárnok urat a mult 1904. évi számadásokra nézve a szokásos fentartással felmenteni méltóztassék.

Áttérve az 1905. évi költségvetési előirányzatra, annak tételeit 7378 kor. 81 fillér bevétellel, 7372 kor. kiadással s igy 6 kor 81 fillérnyi előirányzott maradványnyal van szerencsénk javaslatba koznunk.

Budapesten, 1905 február hó 17-ikén.

Dr. Borovszky Samu, számv. b. tag. — *Szinnyei József*, számv. b. tag.

Békefi Remig, számv. b. tag.

Csánki Dezső ig. vál. tag a nyomdai számláknál mutatkozó hátralékra utalva, kivánatosnak tartja, hogy az évi vagyonmérleg megállapitásakor a társaság tartozásai is feltüntessenek, kimutatást kér továbbá évenként a társulat tagdijhátralékok czimén fennálló követelésének összege felől, s tagdijhátralékok behajtására erélyes intézkedéseket kér alkalmazni.

Az igazgató-választmány a számvizsgáló-bizottság jelentését annak kimondásával, hogy a jövőben a társaság vagyonmérlege összeállitásánál a tartozások és a tagdijhátralékokból eredő követelések is kimutatandók, tudomásul vette, Tóth Árpád pénztárnoknak a felmentést a szokásos fentartással megadta, a számvizsgálóbizottságnak pedig buzgó fáradozásáért köszönetet szavazott. Egyben felkérte az elnökséget a tagdijhátralékok behajtása érdekében szükséges intézkedések megtételére.

A számvizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság költségvetése az 1905. évre a következőkép állapittatott meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1905. évre.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány 1904-ről	68 kor. 81 fill.
2.	Értékpapirok kamatai (24,800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyer.-kölcsönkötvény után 4%)	1000 « — «
3.	5400 kor. be nem fizetett alapitvány után 5%	270 « — «
4.	Tagdijakból:	
	a) pártoló tagok után 2500 K	
	b) évdijas tagok után 2700 K	5200 « — «
5.	A társulati kiadványok eladásából:	
	a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből	250 « — «
	b) egyéb kiadványokból	300 « — «
6.	Alapitvány-befizetés	200 « — «
7.	Postai megbizások költségeiből megtérülés	40 « — «
8.	Rendkivüli bevétel	50 « — «
	Összesen	7378 kor. 81 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	1600 kor.	— fill.
2. A Turul irói és szerkesztői tiszteletdijai (*a*) 24 iv irói dija, ivenként 48 korona 1152 kor.; *b*) szerkesztés ivenként 10 kor., 240 kor.)	1392 «	— «
3. Nyomdai költségek	2700 «	— «
4. Szinnyomatok készitése	600 «	— «
5. Metszetek, rajzok készitése	300 «	— «
6. Postai megbizások	80 «	— «
7. Irodai átalány	120 «	— «
8. Társulati szolga dijazása	120 «	— «
9. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési dijak, másolatok stb.	240 «	— «
10. Alapitvány-tőkésités	200 «	— «
11. Rendkivüli kiadás	20 «	— «
Összesen	7372 kor.	— fill.
Előirányzott maradvány	6 kor.	81 fill

A titkár jelentése, hogy Magyary-Kossa Dániel az igazgató-választmányhoz intézett levélben mondott köszönetet levelező-taggá történt megválasztásáért, és hogy Vizakna város tanácsa a város czimere ügyében közölt véleményére az igazgató választmányhoz intézett leiratában adott köszönetének kifejezést, tudomásul vétetett.

Ezután a titkár jelentést téve a felől, hogy a Turul el nem adott füzeteinek készlete, mely ez időszerint a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában van elhelyezve, onnan helyszüke miatt rövid idő alatt ki fog szorulni és a társaságnak magának fog kelleni annak elhelyezése felől gondoskodni, bemutatta Ranschburg Gusztáv könyvkereskedő irásbeli ajánlatát, mely szerint a nevezett könyvkereskedő a készletet, mely 1057 teljes évfolyamból, 1572 egyes füzetből s a Tárgy- és névmutató 143 példányából áll, 1000 koronáért hajlandó megvásárolni.

Az igazgató-választmány a titkártól nyert felvilágositás után, mely szerint tekintettel arra, hogy a szóbanforgó készlet eredeti áron 13,926 korona értéket képvisel és hogy a folyóirat egyes példányonként való eladásából a legutóbbi tiz év alatt 2510 kor. 93 fill. folyt be a társaság pénztárába, Ranschburg ajánlatát nem tartotta elfogadhatónak, s helyette a bizományba adással óhajtva kisérletet tenni, felhatalmazást adott az elnökségnek, hogy ez irányban egyes fővárosi könyvkereskedőkkel tárgyalásokat folytasson. Ezzel kapcsolatban az elnök javaslatára kimondta, hogy a Turul öt évnél régebbi évfolyamaiból 15 példány eredeti áron való értékesitését tartva fenn, a többi példányokat az 1887. évi folyamtól kezdve évfolyamonként 5 koronáért, az egyes füzeteket 1 koronáért, egész sorozat megvétele esetén évfolyamonként 3 koronáért bocsátja forgalomba, egyben utasitotta az elnökséget, hogy a készlet bizományba adása iránt ezen az alapon inditsa meg a szükséges tárgyalásokat.

Berzeviczy Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter leiratára, melyben az egyesületet a Jókai-szobor gyüjtésének előmozditására szólitja fel, az igazgató-választmány a nemes czél támogatását tagjainak figyelmébe ajánlotta.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig befolyt 772 kor. 81 fill., kiadatott 505 kor. 73 fill., pénztári maradvány 267 kor. 51 fill., vagyonállás: 1. alapitványi tőke *a*) értékpapirokban 21,800 kor., *b*) kötelezvényekkel biztositott alapitványok 4400 korona, *c*) kötelezvény nélküli alapitványok 800 kor., összesen 27,000 kor. 2. Alapitványi jelleggel nem biró tőkésités értékpapirokban 3400 kor. 3. A Nemzetségi Zsebkönyv alapja takarékpénztárban elhelyezve 579 kor. 14 fill. 4. Pénztári készlet 267 kor. 51 fill., összesen: 31,246 kor. 65 fill.

Több tárgy nem levén, az elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *Pettkó Béla* és *ifj. Reiszig Ede* ig. vál. tagokat kérte fel, s ezzel az ülést bezárta.

Dr. Illéssy János
1861—1905.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társulatra az utóbbi években szomorú idők jártak: régi választmányi tagjai, mind megannyi oszlopa a társulat által müvelt történeti segédtudományoknak, egymás után dőltek ki a sorból. A még alig megnyilt 1905-ik év is megkivánta már áldozatát; a halál elragadta közülünk Illéssy Jánost, java férfikora derekán, munkaereje teljében. Elszomorodva nézünk körül; vajh nől-e oly gyorsan új, munkára kész s a régieket pótolni hivatott nemzedék, mint aminő hamarsággal a régiek elhagynak bennünket?

Az elhunyt a történettudomány azon derék müvelői közé tartozott, akiknek sok aprólékos tárgyat felölelő munkássága éppen széttagolt volta miatt nem hozhatja meg a jól kiérdemelt elismerést, de akik nélkül a történelem jeles épülete épp úgy nem emelkedhetnék fel, mint nem állhatna az erős palota az egyszerű kőművesek munkája nélkül. Ez a sors majdnem mindazoknak osztályrésze, akik történelmi emlékek nagy tömege közt élnek s nem képesek ellentállni a vágynak, hogy a kinálkozó érdekes adatokat mihamarább közhasználatra bocsássák. Illéssy fiatalon, már 1887-ben az Országos Levéltárba, történetirásunk alig kiaknázott kincse-bányájába jutott. Csoda-e, ha egyre-másra irta a kisebb-nagyobb dolgozatokat egy-

mástól gyakran igen távol eső tárgyakról, messze elkalandozva a céltól, amelyet ifjan tüzött volt ki maga elé: szülőföldje a Jász-Kunság történetének kritikai feldolgozásától. E feladatot az évek folyamán úgyszólván csak kerülgette; de végül hova tovább, mindinkább erre fordította erejét; utolsó műve is, amely a Századokban látott napvilágot, a Jász-Kunság eladásának szomoru történetét tárgyalta. E dolgozat mutatja legjobban, mit várhattunk volna tőle. Ám a toll kiesett kezéből; sic fata tulere.

Tizenegy éve volt társulatunknak választmányi tagja, még régebbi idő óta munkatársa a Turulnak, amelyben legelőször egy terjedelmes összeállítása jelent meg az Országos Levéltár helytartótanácsi osztályában őrzött nemeslevelekről. Hasonló jellegüek önállóan megjelent családtudományi munkái is. Közkézen forog nélkülözhetetlen kézikönyvünk a királyi könyvek lajstroma, amelyet Pettkó Bélával együtt állított össze. Épp ilyen becses az a műve, amelyben az 1754/55-iki nemesi összeirás hatalmas anyagát tette könnyen hozzáférhetővé; szükebb körnek szánvák, de szintén igen hasznosak a Községi kiváltságlevelek és a Vásárszabadalmak jegyzéke. Genealogiai dolgozatai részben napilapokban s nem szakbeli folyóiratokban láttak napvilágot s akárhány csak kis körben vált ismeretessé.

Irásait ugyanaz jellemezte, ami az egész embert: az igazságnak mindenekfölött való szeretete. S a történetkutatónak ez a legfőbb, legbecsesebb tulajdonsága, mely nélkül minden, amit felépít, csak pusztában feltünedező délibáb. E tulajdonság teszi maradandóbb értékűvé Illéssy Jánosnak még kisebb dolgozatait, ez tette különösen kedvessé előttünk az embert, aki mindnyájunk tiszteletét s becsülését birta. Áldás emlékére! *V.*

SZAKIRODALOM.

Dr. Karácsonyi János. Az első Lónyaiak. Családtörténeti tanulmány. Nagyvárad, Sz. László nyomda, 1904. 8-r. 121 old. és egy leszárm. tábla. Ára 2 kor.

Sajátságos, hogy hazánkban éppen a nagy levéltárakkal biró s a kutatások költségeit legkönnyebben viselő főúri nemzetségek leszármazása van legkevésbbé tisztázva. A legtöbb közülük megelégszik azokkal a többé-kevésbbé hamis s a józan kritikát ki nem elégitő családfákkal, amelyeket valamely családi prókátor, iródiák vagy tudálékos iskolamester, tehát rendszerint hozzá nem értő állitott egybe s ezek alapján büszkén hivatkozik a családinak nevezett, de rendszerint a mondottuk forrásokból eredő hagyományokra. Holott, ha ezen családok megnyitnák levéltáraikat a kutatók előtt s szakavatott emberre biznák genealogiájuk összeállitását, hamar tisztázódnék a hiteles, kétségbevonhatatlan leszármazás, amely — többnyire — nem lenne disztelenebb a koholt, hazug genealogiáknál.

A magyar nemesség általában nem szorult koholmányokra. A régibb családok hiteles lászármazása oklevelek hiján a külföldön is ritkán vihető vissza a XIII. századnál régebbi időkre, viszont eddig rendszerint nálunk is kimutatható. Természetes azonban, hogy Magyarországon, ahol a levéltárak szerte-szét szóródtak s az oklevelek százezrei estek a folytonos háborúknak áldozatúl, jóval nehezebb a kutatás, több szakavatottságot, nagyobb ismereteket kíván, mint például Német- vagy Angolországban, ahol a legtöbb régi nemzetség gondosan megőrizte levéltárát.

Karácsonyi Jánosnak, régi családtörténetünk fáradhatatlan buvárának köszönhetjük, hogy ismét tisztázva van egyik előkelő főúri nemzetségünk leszármazása. A Lónyaiak is azok közé tartoztak, akiknek multját egy régi hamis oklevél alapján az ismeretlenségnél is (a történetiró szemével nézve) rosszabb téves feltevések fedték el. Soha sem élt ősapától származtatták le a családot, holott erre szükség nem volt, mert enélkül is az Árpádok korába nyulik vissza a családfa.

Szerző először is a házassági összeköttetések alapján, amelyek a Lónyaiak őseit a XIII. században igen előkelő családokkal hozták kapcsolatba, kimutatja, hogy az időben, amikor az első Lónyaiakkal találkozunk, a család már a tekintélyesebbek közé tartozik, tehát régen tul van az első felemelkedés korszakán.

Ezt konstatálva, természetszerűen felveti a kérdést, nem lehetne-e a családot valamelyik nemzetséghez csatolni? Erre nézve már történtek kisérletek. Hol bizonyos *Keme*, hol meg a *Csák* nemzetségből eredeztették a családot; azonban egyik feltevés sem állja meg helyét; kritikailag vizsgálva, mindkettő tévesnek bizonyul. Karácsonyi jobb, biztosabbnak igérkező nyomokon indul el, amikor a legrégibb birtokok alapján a Dunántul keresi a kérdéses nemzetséget s a birtokok fekvésének azonossága révén a hatalmas Koppány nemzetségre mutat rá mint olyanra, amelyből nagy valószinüséggel a Lónyai család kiágazott. Sajnos, döntő bizonyságai nincsenek, s így a kérdést véglegesen megoldottnak még nem tekinthetjük.

A családot illető első biztos adatok a XIII. század végső évtizedeiből valók. Ez időtájt él az első igazolt ős, *Küke Jakab*, aki jól nősülvén, megveti a család későbbi gazdagságának alapját. Ez szerzi meg az eredetileg neje tulajdonát képező Lónyát is, amelyről utódai magukat elnevezik. Fiai közül Pósát

mint bánt (még pedig valószinüleg mint tótországi albánt) emlitik az oklevelek. Ő az első s egész a XV. századig utolsó tagja a családnak, aki országos hivatalt viselt; a többiek jómódú birtokos nemesek módjára perek s erőszaktételek közt élik napjaikat. Egyik-másik, mint a királyi had tagja, Károly és Nagy Lajos királyok hadjárataiban vesz részt; azonban vitézi szolgálatainak a család valami jelentősebb jutalmát nem látta.

Nem lehet eléggé sajnálnunk, hogy szerző kulturhistóriai adatokban bővelkedö tanulmányát a XIV. század végével megszakitja. A következő, Magyarország történetében is legmozgalmasabb század a Lónyayak családi történetében uj korszakot nyit meg, ugyanis ekkor lép be a család a tulajdonképeni főrendüek sorába Lónyay Atberttel. Hogy némiképen kárpótoljon bennünket, szerző függelékül adatokat közöl Lónyay Albert pályafutásához. Azonban ezen adatok az érdekes férfiúnak csupán magánéletét, birtokpöreit illetik; nyilvános szerepléséről vajmi keveset tudunk meg; pedig, mint Mátyás király követe a franczia udvarnál, később mint velenczei ügyvivő, majd négy éven át zenggi főkapitány, a történelem szereplő egyéniségei közé tartozik. Ám az adatok épp ott hiányoznak, ahol legjobban kellenének s igy a felébredt érdeklődés kielégitetlen marad.

A munkához XXXIV számból álló okmánytár járul 1280—1493 közti oklevelekből, melyeknek nagy része eddig kiadatlan volt.

Karácsonyi János érdekes munkáját örömmel igtatjuk be családtörténetünk lassan gyarapodó bibliografiájába, mert azon kevesek közül való, amelyeket nem a családi hiuság rendelt meg s nem a dilettantizmus készitett el; e könyv komoly munkának hasznos gyümölcse. *Cs. E.*

Vitezović. Mjesečnik za geologiju, biografiju, heraldiku i sfragistiku. Urednik Emilij *Laszowski.* God. 1. Zagreb, 1903—1904. 3—12. füzet. (Előfizetési ára 6 korona.)

A «Vitozović», melynek megindulásáról tavalyi második füzetünkben adtunk számot, befejezte első évfolyamát. A szerkesztő örömmel tekinthet vissza a folyóirat első évi pályafutására; a mit programmjában igért, beváltotta: a füzetek gazdag, változatos tartalma minden várakozást kielégitett.

Az évfolyam legterjedelmesebb czikke Velimir Deželić munkája volt: *Vrhovác Miksa püspök életrajza.* A különben gondosan megirt dolgozatot túltengő horvát nemzeti érzés jellemzi; sajnos, ettől a hibától horvát véreink közt még a komoly történetirók sem mentesek, elannyira, hagy még tudományos munkáikról is érdemlegesen politikai lapokban kellene referálni. Kicsinyes «horror hungari»-juk annyira megy, hogy még a magyar tulajdonneveket is elferditik, az elkerülhetetlen magyar idézetekben pedig szinte szándékos hibákat ejtenek. Hogy is várhatunk itt elfogulatlan munkálkodást, előitélet nélküli véleményt? Vrhovac zágrábi püspök (1752—1827) élete Horvátország legmozgalmasabb éveibe esik s legszorosabban összefügg politikai és kulturális mozgalmaival. Ifjú korában jakobinus elveket vall, titokban olvasgatja a franczia túlzók egyházellenes munkáit, személyesen is részt vesz a horvát szabadságfák állitásában, de kifelé azért autokrata, a ki megfegyelmezi papjait és nekik monarchikus elveket hirdet. Bár a nemzetiségi velleitások már korán nyilatkoznak benne, sokat érintkezik Bacsányival, megismerkedik Martinovicscsal s terjeszti eszméiket. Pörbe fogják, mint az összeesküvés részesét, de bizonyitékok hiányában felmentik s a jakobinus pap az uralkodó kegyeltje lesz. Megtagadja a franczia barátságot s egész lelkével a terjedő pánszláv eszme szolgálatába áll. Nyiltan ellenszegül a magyarosító törekvéseknek, terjeszti Kollár, Safarik eszméit és e mellett uralkodója érdekében Napoleon ellen lázit. (1809.) Horvátország kétségkivül sokat köszönhet a rajongó lelkü püspöknek, a ki megvalósitotta Gaj merész álmait, erkölcsi és anyagi áldozatot nem kimélve, végrehajtotta egész politikai progammját s az által lehetővé tette a «nemzeti öntudat» felébresztését. A pánszláv eszme miatt csaknem összekülönbözött az udvarral, s bár pl. a nyomdaperben kénytelen volt engedni, elveit azért nem adta fel.

Élete végén a nagy demokrata mégis megkivánta az udvar teljes kegyét, megbánta ifjukori botlásait s pánszláv eszméi fentartásával piaristává lett Emberbatáti alapitványokat tesz, intézeteket létesit, jótékonyságot gyakorol mindenfelé. Hálás nemzete mindamellett inkább a politikust tiszteli benne, a ki a mai fejlődés utját nyitotta meg számára.

Kétségtelen, hogy a püspök, épen úgy, mint elvtársai, a nálunk is forró eszmék behatása alatt állott; ezért behatóbb tanulmányt érdemelne a nevéhez füzödő mozgalmak keletkezésének története, hogy kitünjék, mi bennük az eredeti horvát ötlet és mennyi a magyar eszmék átültetése; Decsy, Gáti, Vedres, Baróczy, Rácz stb. műveinek közvetlen visszhangja, a mire röviden a szerző is ráutal.

A másik fontosabb czikksorozat magának a szerkesztőnek 10 számra terjedő tanulmánya a horvát nemességről, melyben a horvát illetőségü családok magyar, és osztrák nemesi czimereit ismerteti képek kiséretében. Adatait a jobbára magántulajdonban levő armálisokból meritette, a mi által Bojničić művét (Der Adel von Kroatien) bővitette és helyes-

bitette. — Új adatokat szolgáltat igy a Makay, Miksics, Barabás, Trumbitas stb. családok történetéhez. Ugyancsak a szerkesztő pótló adatot közöl Nagy Iván abbeli állitásához, hogy a Skerlecz család a veronai Scaligerek leszármazottja. Több oklevelet idéz 1415—1466-ból, melyek a Skerlecz, Skrlacz, Skalig, Scaliger név azonosságát és rokoni származását igazolják. — Ugyancsak a szerkesztő három czikkben czimeres horvát ex libris-eket mutat be s ezek kapcsán gróf Zrinyi Miklósnak, a költőnek ex libris gyanánt szolgált két arczképét közli. Az első 1643-ból való s a köriratos czimfelsorolás mellett két jeligével van ellátva : Nemo me impune lacessitt. — Sors bona nihil aliud. A másik arczkép 1652-ből való. Ugyancsak Laszovszky ismerteti a zágrábi levéltárban levő eredeti nyomán az utolsó (1851) nemesi összeirás jegyzékét, mely a Zágrábmegye területen talált igazolt nemesi családokat foglalja magában. A 360 főnyi nemesség közt a következő elhorvátosodott magyar nevek találhatók : Babočaj vide Čeh Batyan aliter Bukovič, Bornemisa, aliter Stolnijković Kuliffay, aliter Zerec, Jacopići aliter Sam. Szegediensis ; Koos aliter Grabović. Koos II. aliter Slyvay. Továbbá : Somogyi, Pénzes, Rády, Ráskay, Huszár, Magyar, Mankó, Lábas, Kovácsy, Hadas stb. horvát orthographiával eltorzitott nevű magyar családokat.

Horvát K. a Zakmárdi-Diankovečkiek történetéhez szolgáltat érdekes adatokat. A XVI. sz. folyamán Szatmármegyéből Horvátországba szakadt Zakmárdy György birtokokat szerez ; fia, nemes Z. Iván «De Diankouy» előnévvel báróságot kap (1666), de a magyar név hová-tovább elvész, hogy helyet engedjen a horvát előnévnek. Az apróságok rovatában találjuk a Vojkffy grófok családfáját, néhány Olaszországba szakadt horvát eredetű nemes család emlékezetét és rövid szakirodalmi referatumokat. *Ernyei A.*

Szily Kálmán A mágnás-czim a magyarban. Történeti és népnyelvi tanulmány. Budapest, 1905. Ára 40 fillér. — Három századon át, egész a XIX. végéig, irodalmunkban az volt az általános szokás, hogy a mágnás-czimet a név *elé* tették (Herczeg Eszterházy Pál, Gróf Zrinyi Miklós, Gróf Batthyány Lajosné) ; de ujabban sokan a név *után* irják (Tisza István gróf, Csáky Albinné grófné, Bánffy Dezsőné báróné) azon hiszemben, hogy igy magyarosabb. E különbségek tisztázása czéljából szerző kérdést intézett egy sereg történetiróhoz, nyelvészhez, sőt etnografusokhoz is, és a nyert válaszok alapján arra az eredményre jutott hogy a magyar, a többi európai nyelvektől eltérőleg, az urat legvégül s a vezetéknevet a keresztnév elé teszi. A mely körülmények s társadalmi viszonyok e sorrend létrejöttét okozták, ugyanazokban rejlik a mágnás-czim előretételének oka is. Munkájában röviden vázolja a magyar családnevek történeti fejlődését időrendi kialakulásukban. Legrégibb egyénhatározó a *keresztnév;* ez elé kerül, mint első jelző, a *vezetéknév;* ennek is eléje a *nemesi előnév*, mint ujabb jelző, s mint ekkoráig legvégső fejlemény mindezeket megelőzi a *mágnásság czimjelzője.* Ezek a jelzők nemcsak magára az illető egyénre vonatkoznak, hanem átöröklődnek gyermekeire is, ellenben azok a névhatározók, melyek csakis magát az illető egyént különböztetik meg, tehát nem öröklődnek át, a *keresztnév után* jönnek. A keresztnév, hogy úgy mondjuk, a kristály magva, s e köré, eléje s utána — rétegeződnek a többi névhatározók: *eléje az átöröklődők s utána az át nem öröklődők.* *

A *J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch*-ból ujabban a következő füzetek jelentek meg ; *Galizischer Adel*, Bojničić Iván dr. szerkesztésében, két füzet, a Skarga—Wiectanvski nevek közti nemességet tartalmazva. *Der Oberösterreichische Adel*, egy füzet, melyet báró Starkenfels Alajos szerkesztő halála után Kirnbauer János végzett be. Ezzel a füzettel a felsőausztriai nemességről szóló kötet befejezést nyert. *Niederösterreichischer Adel*, egy füzet, Kirnbauer János szerkesztésében. Tartalmazza a Hörleinsperger—Kätzler nevek közti nemeseket. *Porosz nemesség.* Nemes családok II. rész, egy füzet, szerkesztette Mülverstedt G. A. Siemenstől Wittken-ig terjedő családok. *Der abgestorbene Anhaltische Adel*, szerkesztette Mülverstedt G. A. Két füzet. Aldenburg—Traupitz. E két füzet az első, mely ebből a részből eddigelé megjelent. *Der abgestorbene Württembergische Adel*, egy füzet, szerkesztette Seyler A. Gusztáv, Brausser—Zimmern. *Bürgerliche Geschlechter*, egy füzet, szerkesztette Seyler A. Gusztáv. E füzet az V. kötetnek 7. füzete, mely a 21—40. számu táblákat tartalmazza. *Die Deutschen Souveraine und Lande* egy füzet, szerkesztette Seyler A. Gusztáv. Tartalmazza a Pomerellen és Porosz-Lengyelországról szóló rész befejezését, továbbá a Mecklenburgi nagyherczegi házat, a schwerini és tecklenburgi grófokat. Végül *Die Siegel der Universitäten*, egy füzet, melylyel szintén egy uj kötet indul meg, dr. Gritzner Erich szerkesztésében. Tartalmazza az altdorfi, aschaffenburgi, bambergi, berlini, bonni, boroszlói, bützowi, casseli, culmi, dillingeni, düsseldorfi, duisburgi, ellwangeni, erfurti, erlangeni, oderamenti frankfurti, freiburgi, fuldai, giesseni, göttingeni, greifswaldi, hallewittenbergi, heidelbergi, helmstedti, herborni, jenai, ingolstadti, kieli és kölni egyetemek pecséteit, 18

táblán. A hozzávaló szöveg kulturtörténeti szempontból is becses; rövid történetét adja minden egyes egyetemnek. *A.*

Zarándy A. Gáspár: Árpád vére. I. rész: *Hohenlohe. Válasz a bírálatra.*

A *Turul* előző számában *Bús Viador* megbirálta munkámat a maga nézőpontjából. A biráló, sajnos, nem tartotta érdemesnek a kötetet a maga teljességében megismerni. Itt-ott lapozott benne és ennek a lapozgatásnak eredménye azután a tárgyi igazság tekintetében csakis téves lehetett. Ime egy példa. — Azt mondja *Bús Viador:*

— «Hogy szerzőnek munkája teljességéről mondott szavai fizikai értelemben sem állják meg helyüket, bizonyitja például az a körülmény, hogy a 28—29. oldalon IV Béla leányának, Annának hatodik gyermekét, ifjabb Margitot, a nyulakszigeti apáczát hiába keressük nála» . . .

Ha a biráló ur könyvemet érdemesnek tartotta volna beható figyelmére, először megnézte volna a betürendes tárgymutatóban az M. betüt. Ott áll (128. l.)

— «Margit (II.) magyar hgnő, apácza, IV. Béla leánya: 31»

S ha ekkor felüti a 31. lapot, ott találja, mint IV. Béla király és Laszkarisz Mária kilenczedik gyermekét (mert IV. Béla leánya, nem pedig IV. Béla leányáé, Annáé):

— «IX. Margit hgnő, apácza a Nyulak-szigetén, 1242—1271 Kihalt.»

A mi az egész birálatot együttesen illeti, meglehetősen zavarba hoz a válasz. A birálat ugyanis két részből áll: alanyi és tárgyi részből.

Az alanyi rész tisztára a biráló egyéni véleményét tartalmazza, a mely homlokegyenest ellenkezik az enyémmel. *Bús Viador* azt tartja, hogy «a szigoru genealogiai kutatás és a *közvélemény* azalatt, hogy valaki egy bizonyos családból származik, rendesen (tehát még sem mindig?) a fiágon való levezetést érti és ebben csak a természet utmutatását követi, mely arra utal, hogy az egyéni tulajdonságok az esetek oroszlánrészében, mint atyai örökrész szállanak át az utódokra» . . .

Tessék az angol főnemesség czimereit megnézni. A hánynak Plantagenet vagy Stuart leány került az ősei közé, mind fölveszi a királyi czimert mellékczimerül és ott hordja büszkén czimei közt: «of the royal blood of the Plantagenets.»

Az tehát, a mit *Bús Viador* a leányági leszármazás értéktelenségéről mond, bebizonyitatlan és bebizonyithatatlan föltevés, az ő nézőpontjából való alanyi igazság, a mely épen úgy lehet tárgyi igazság, mint az én ellenkező alanyi igazságom. Sőt az is lehet, hogy egyikünknek sincsen igaza, mert a gyermek egyenlően örököl apai és anyai ágon. Istenek lennénk, ha a természetnek ezeket a titkait is fel birnók deriteni. A hogy ma állunk, hasonlithatatlanul értékesebb, mert igazabb a nőági leszármazás a fiáginál. Mert bizonyosabb is: Mater semper certa est, pater est, quem nuptiæ demonstrant.

Bús Viador forrásidézést követel, munkám árát kérdezi és a számitó könyvkiadó nyelvén kutatja, hogy ilyen munkára egyáltalában van-e szükség?

Intézzük el először az anyagi kérdést. Munkámnak nincsen ára. A magyar tudománynak, tekintélynek és születésnek minden előkelősége megkapta ingyen. A munka megirásával Szemere Miklós bizott meg, a kinél tisztább magyar vérü ember talán kevés van e hazában (még nőági összes ősei közt sincs háromszáz év óta egyetlen német, vagy más idegen.)

Szemere Miklósnak ugyanis feltünt, hogy a közönség általában a legnagyobb tájékozatlanságban van az uralkodóházak származási rendjét és vérségi kapcsolatát illetőleg. Ott van ugyan dr. Wertner Mór jeles munkája az Árpádokról és a délszláv dinasztiákról, ott vannak Karácsonyi János megbecsülhetetlen munkái és vagy ötezer kitünő tanulmány a Turulban, Századokban, Történelmi Tárban, Erdélyi Muzeumban és még egy sereg folyóiratban. De a szaktudósokat kivéve ezeket a dolgokat senki sem ismeri és még a szaktudósnak is rettenetes fáradságába kerül némely dolgot felkutatni a tömérdek folyóiratból.

A tudományt — akármelyiket — kétféleképen kellene művelni. Az egyik gazdagitsa, fejleszsze, a másik pedig tegye közkincscsé. Amaz becsesebb, emez hasznosabb munkálkodás a közjó tekintetében. Nálunk az a baj, hogy egyáltalában alig van tudósunk, a ki a közönség számára dolgoznék. Igy esik meg, hogy valaki, történésznek nevezve ki önmagát, vagy hat év előtt II. Vilmos császárt megtette Szent István királyunk vérének. Ha ez igaz lenne, akkor II. Vilmos prioritas sanguinis dolgában megelőzné királyunkat is, mint Árpád ivadéka. Miután eddig mindenki úgy tudta, hogy Szent István vére úgy fi, mint leányágon kiapadt, II. Vilmost mód felett meglepte az uj felfedezés. Az állami levéltár igazgatója révén bizonyitást követelt és a bizonyitást nyomon követte a berlini udvar részéről «ein herzhaftes Lachen» a magyar «történész» felett, a mint a Berliner Tageblatt és a Pester Lloyd akkoriban megirták. A «történész» urnak azonban gondja volt rá, hogy sikerét még a leleplezés előtt közöljék a magyar lapok, és mert a közönség számára irt, lexikonszerü használható könyvünk nincs, az összes magyar napilapok gyanutlanul közölték a mesét, a melyből azután kipattant és felburjánzott Eitel Fritz porosz herczeg magyar trónigényének a mérges bojtorjánja.

Szemere Miklós tehát azt kivánta, hogy a százfelé szétszórva lévő anyag ne a tudósok, hanem a közönség számára gyüjtessék össze. Ennek a bölcs és hasznos kivánságnak én meg is feleltem.

Kijelentem, hogy soha nem irtam, nem irok és nem fogok irni tudósok számára. A czélom az volt, az ma is és az lesz mindig, hogy a tudománynak egy tárgyra vonatkozó egész kincstárát közkézre adjam. Ma már, mikor mindenhol megvan a könyvem, nem fog sikerülni a genealogiai szédelgés semmiféle hamis Árpádsarj vérével.

Hogy munkámban hibák is vannak? hogyne lennének! Hiszen a munka 75. lapján őszintén kijelentettem, hogy:

— «lehetőleg kimeritettük az összes mai Hohenlohe fejedelmeknek és herczegeknek *közös* Árpád — ősvonalait, a melyeknek a száma néhány százra rug, a mely óriási számon nem változtat semmit, ha kimutatásainkba minden vigyázatunk daczára *itt-ott hiba csuszott volna.* Végre is mi is gyarló emberek vagyunk

és . . . a feldolgozott óriás adattömeg *merő hibátlanságát lehetetlennek tartjuk.*»

Azon csodálkoznám, ha akármelyik biráló nem találna hibát a munkában. Valami 15—20 ezer adat, évszám és név közt, talán ezernél is több vonal között összesen 13 mondd: tizenhárom *állitólag* hibás vonalat talált *Bús Viador*. Teljesen meg vagyok elégedve ezzel az eredménynyel.

De nézzük a felhozott hibákat!

Nem hiszem, hogy *Bús Viador* maga is nem tartja egyszerü tollhibának azt, hogy III. Endre királyunk két névtelen törvénytelen fivére, fiakul csuszott le a táblázaton, a mikor folyó szedés számára irtam át a táblázatot. Egyáltalában fölösleges is volt tőlem ezt a két névtelen fiut emliteni, a kikről mást sem tudunk, mint hogy voltak.

A Croy herczegeknél *Bús Viador* tévesen idéz. Ott nem az áll, hogy *ha a Croyak egyáltalában Árpád vérei*, mert én *a Croy herczegeket kétségtelenül* Árpád véreinek tartom, csak azt nem tudom sem én, sem más, hogy melyik Árpádfi vérei.

Én Géza herczegnél (20. lap) szóról-szóra ezt irtam:

— «(Nagy Géza véleménye szerint talán az ő) utódjai: **Croy** (és ha egyáltalában Árpád vérei): **Crouy-Chanel** és **Rubempré.**»

A *Bús Viador* által emlitett és általam is felhozott legnagyobb valószinütlenség csupán a Crouy-Chanel és Rubempré családokra vonatkozik, a legnagyobb bizonyosság pedig csakis a Croy herczegekre. Bocsánatot kérek tehát, de nem engedhetem összeházasitani a két különböző tárgyu állitásomat. Tessék csak úgy venni, a hogy irva van.

A mi Zsófia magyar királyleánynak és Weimar-Orlamündei Ulriknak, Kraina és Isztria őrgrófjának két leányát: Richárdiszt és Willibirget illeti, ezek *Bús Viador* szerint, mai napig mindenütt csak kérdőjel mellett szerepelnek.

Richárdiszról tény (Ottokar Lorenz: Genealogisches Handbuch der europäischen Staatengeschichte: Berlin, Wilhelm Hertz, 1895: Tafel 8: Habsburger und Wittelsbacher), hogy Scheyern II. Ottó pfalzgróf egyik fiának: vagy Ekkehárd pfalzgrófnak, vagy III. Ottó pfalzgrófnak volt a felesége, de akármelyiké volt (csak ez nem bizonyos), az bizonyos, hogy V. Ottó, Scheyern, majd Kehlheim és végül Wittelsbach pfalzgrófja, a Wittelsbach-ház törzsapja Richárdisz fia volt. Az is lehet, hogy Richárdisz mindkét fivér neje volt és innen a zavar, a mely azonban csupán a férjnek a személyére terjed, nem egyszersmind a gyermekére is.

Kérdőjellel Weimar Richárdisz és Willibirg csupán Voigtel-Cohn: Stammtafeln (Band I. Braunschweig, 1871 Tafel 208.) munkájában szerepelnek. Voigtel-Cohn (Tafel 41) nem is emliti már ujra Willibirget, de emliti egészen bizonyosként Lorenz Ottokár (a már idézett helyen (Wallburga néven, mint Przemisl I. Konrád morva, majd cseh herczegnek a feleségét), a kinek vonala azonban a harmadik nemzedékben megszünvén, az élő genealogia tekintetében nem bir érdekkel. De az én munkám nézőpontjából Weimar Richárdisz sem lényeges, mert hiszen unokájának fia: I. Lajos, bajor herczeg Przemisl Ludmilla cseh herczegnőt, Erzsébet magyar királyleány leányát vevén nőül, II. Ottó bajor herczegtől (1206—1253) kezdve *minden Wittelsbach kétségtelenül Árpád vére.* Hogy ötven vonalban-e, vagy csak negyvenkilenczben, az bizony nagyon kevéssé lényeges.

Ugyanez áll az Orseolo-Babenberg vonalra nézve is. Ha ez kétes is, *legkevésbbé sem kétes* II. Géza leánya, Ilona magyar királyleány révén az Árpád-Babenberg-Hohenlohe vonal.

En a *Bús Viador* által kétségbe vont valamennyi vonal helyett tizet, huszat, ötvenet is állithatok olyant, a mely merőben kétségtelen.

Úgy látszik azoban, hogy valójában *Bús Viadornál* mindez mellékes; fő előtte nem a tudomány, hanem — a Hohenlohék hazafisága. S ebbvn igaza van; *teljesen osztom véleményét.* Hanem — fel kell világositanom — ebben a pontban téved legerősebben.

Hohenlohe Klodvig herczeg nagybirtokos, Zsig. mondháza ura, *huszonöt év óta magyar állampolgár.* Három fia kitünően beszél és ir magyarul. Az egyik: Miklós, Rómában magyar-osztrák attasé; a középső: Frigyes Ferencz az 5. (magyar) tüzérezred hadnagya; a harmadik: Károly Egon, gróf Majláth Gusztáv erdélyi püspök megyéjében papnövendék. A három herczegfi édes anyja Esterházy Francziska grófnő a csákvári vonalból (1856—1884), mostoha anyjuk Majláth Sarolta grófnő. Klodvig herczeg atyjának és anyjának atyai nagyanyja egy és ugyanazon személy: Reviczky Judit bárónő (1753—1836), Hohenlohe II. Károly Albert fejedelem hitvese, Reviczky János bárónak és Perényi Rózsa bárónőnek a leánya, Revisnyei Reviczky Andrásnak és Nedeczky Juliannának, továbbá Perényi Adám bárónak és Fráter Erzsébetnek az unokája. Ez többé nem az 1868-iki, évről-évre folyton felöntött bor! ez kétségtelenül 50 %-ot jóval meghaladó magyar vér. —. Es ha a herczeg 1905. február 9-ikén hozzám irt levelében hivatkozik, mint magyar állampolgár, az ő nemzetségének «*mélyen meggyökeresedett szeretetére szép hazánk iránt,*» az én szerény véleményem szerint, a melyben a hazafiaknak jó nagy tábora osztozik, mi nekünk kötelességünk ennek a szeretetnek őszinte voltát elhinni, s nem lehet, nem szabad a nemzetünkhöz való csatlakozást gyanuval és ellenszenvvel viszonozni. *Zarándy A. Gáspár.*

Kérdés a Turul t. olvasóihoz.

Ki tudna felvilágositást adni afelől, hogy a Sáros vármegyében a XVI—XVII. században virágzott *Trocsányi* és *Gyármán* családok kihaltak-e? s ha igen, irataik (házasság, birtokátruházás, stb. révén) hová jutottak? Szives válaszok a folyóirat szerkesztőségébe küldendők.

A Turul első tíz évfolyamának teljes és hibátlan példánya eladó. A tulajdonos czimével szolgál a szerkesztőség.

A RÁKÓCZI-HÁZ KIHALÁSÁNAK IDŐPONTJA ÉS EGY UJABB NEMESLEVÉL II. RÁKÓCZI FERENCZ FEJEDELEMTŐL.

Réges-régen, a «Turul»-nak még 1884-ik évi folyamában (89—96. ll.) irtam volt egy czikket, «*A Rákóczi-ház utolsó tagjairól és kihalásáról*». Ebben közvetetlen, eredeti adatokra támaszkodva kimutattam, hogy a dicső emlékü fejedelmi ház a nagy II. Rákóczi Ferencz ifjabb fiában, az a Páris melletti Chapelle de St. Dénisben utódok hátrahagyása nélkül elhunyt *György* herczegben férfiágon az *1756-ik év junius havában halt ki.* E tényt kiderithetni is merőben új dolog vala akkor, azonban az utolsó Rákóczi herczeg *elhalálozásának napját* megállapitanom, pontos adatok hiányában, nem sikerült.

Mindazonáltal nem szüntem meg azóta sem bővebben nyomozódni. Mert ámbátor a hallhatatlan szabadsághősnek minden emberi törvény és méltányosság ellenére felvigyázat alatt Bécsben visszatartott s czélzatosan *agyon nevelt*, anyanyelvüktől s dicsőséges családi nevüktől is megfosztott két kis fia (József és György) épen nem fejlődött atyjukhoz méltóvá s kivált az ifjabbik alig játszott valami szerepet: elvégre mégis Rákóczi herczegek voltak ők és György vala e fényes ház utolsó tagja, kiben a nagy nemzettség kifogyott; e körülmény a történelem előtt érdemessé teszi őt legalább annak pontos meghatározására, hogy őseinek fényes sorozata eme végivadékban mikor, melyik év melyik napján záródott le végképen? És e meghatározás most már el-valahára, hosszu évek mulva idézett czikkünk megjelenése után, sikerült.

Ugyanis a már ott emlitett Duc de *Luyne*, XV. Lajos udvaráról irott Mémoires-jai XV-ik kötete 131. lapján Rákóczi György herczegnek — mint édesanyja, Hesseni Amália-Sarolta s illetőleg nagynénje, Erzsébet-Sarolta orleansi herczegnő után a Bourbonok elismert és e réven a családi kincstárból évi apanage-al ellátott vérbeli rokonának — haláláról 1756 junius 23-iki dátum alatt ezt jegyzi föl:

«Mr. le Prince Ragotzi, qui s'appeloit cidevant le Comte Terislaw,[1] *est mort a la Chapelle, faubourg Saint-Dénis.* Il avoit 20,000 livres de pension du Roi; cette pension étoit sur l'hôtel de ville.[2] C'étoit un homme de peu d'esprit et qui n'avoit d'autre considération que celle, que son père s'étoit justement acquis.»

Ezeket olvasván, azon iparkodtam, hogy az elhalálozási hely, a ma már Párisba egészen beolvadt Chapelle de St.-Dénis plébániája halotti anyakönyveiben az 1756. év junius haváról foglalt bejegyzésekből a Rákóczi György herczeg haláláról s ennek eltemetésének napjáról szóló hiteles adatokhoz juthassak. Ez iránt a szükséges lépéseket megtevém; de azon sajnos eredményre bukkantunk, hogy a keresett anyakönyvek nincsenek meg többé. Nevezetesen III. Napoleon alatt a központositás ugy kivánta, hogy a párisi összes plébániákról a régi anyakönyveket összehordják és a központi városházán helyez-

[1] R. György első nejével, Bethune marquisével is ezen álnév alatt (a mely egyébiránt tollhiba lesz lengyelországi uradalma *Jaroslau* helyett) esküdött meg 1732-ben.

[2] Vagyis Páris városa közjövedelmeinek terhére vala utalványozva.

zék el. E hatalmas épületet pedig 1871-ben a communárdok elpusztitván, a kőolajjal élesztett tüzvészben az összes anyakönyvek ott égtek.

Ezen az uton tehát czélomat el nem érhetvén, Párisban tanárkodó tudós hazánkfiát, *dr. Kont Ignácz* urat kérettem föl a M. Tud. Akadémia által: lenne szives alkalmilag az ottani nemzeti könyvtárban és a többi nyilvános könyv- és levéltárakban herczeg Rákóczi Györgyöt s különösen halálát illető följegyzések után kutatni. Az ő szorgalmas kutatásainak köszönhetem most már a nevezett herczeg magánéletére érdekes világot vető s halála napját is kideritő nehány egykoru hiteles titkos rendőri tudósitásnak föllelését és lemásolását a *párisi arzenál levéltárából.* (Année 1753., Volume 10,244.)[1] Kelt e becses följegyzés az 1753. év utolsó napján, deczember 31-én; czime: «Le Prince de Ragotzi et la Demoiselle Pinthereau de Bois l'Isle, Dame de Cléry en Vexin, Normandie». Rövid ismertetéssel kezdődik, ez György herczeg apjáról, II. Rákóczi Ferenczről és anyjáról, Hessen-Rheinfelsi Amelie-Charlotte-ról, s amannak Rodostóban 1735. april 8-án és emennek Párisban 1722. febr. 18-án történt haláláról és hogy e második fiuk 1701. augusztus 8-án Bécsben született.

Azután egyszerre általugrik a tudósitás az 1753-ik évre, leirván, minő életet él jelenleg a herczeg Páris melletti magányában, la Chapelle de St.-Dénisben, a hová egy esztendő előtt költözött. Azelőtt sokáig, vagy öt éven át, a rue des Bernardins-ban lakott, egy kis házban. A herczeg, ki a király évi járadékosa — folytatja a jelentés, — monstruozus vastag, kövér ember. («C'est un homme d'une figure monstrueuse pour la grosseur»). E nagy kövérséget — a melyből kimagyarázhatjuk a sok mozgást igénylő, tevékeny életre alkalmatlan mivoltát, tehát kényszerü tunyaságát is, legalább korosb életszakában, — a herczeg anyjától örökölte, a kiről unokanővére Erzsébet-Sarolta orleansi herczegnő irva hagyá, hogy 1720. Párisba érkeztekor már igen elhizott volt, ámbár arczán az egykori szépség nyomai még látszottak. De általában a churhesseni fejedelmek között sok volt a vastag ember, pl. maga Luther hires védője, Hesseni Fülöp választó-fejedelem is. Rákóczi György herczeg tehát ezekre az anyai őseire ütött. A tudósitás elbeszéli azután, hogy a herczeg roppant termetéhez illőleg dusan is táplálja magát, jól eszik-iszik, naponként 10—12 palaczk bort kiürit, a nélkül, hogy legkevésbbé is felizgatódnék s a nélkül, hogy az ivástól őt visszatartaná az urnője: «Demoiselle de Boislile, *avec laquelle il vit depuis plus de 12 ans*». Tehát akkor 1753-ban több mint tizenkét év óta él vala már együtt e nővel, vagyis 1741-ben kerültek össze, György első nejének Bethune őrgrófnőnek halála után. Ez a Boislile jóarczu, nagy, magas, kövér asszonyság. Jó családból való, földbirtoka van normandiai Vexinben, s a magáéhoz még a testvérbátyja részét is megvette, a ki itt kapitány volt egyik gyalogezredben, de a franczia szolgálatot megunván, Rákóczi herczeg ajánlólevelével Konstantinápolyba ment és a török hadseregben kapott alkalmazást.

A herczeg háztartását teljesen a tevékeny, erélyes Mademoiselle vezeti, jó rendben tartja, s a konyhát baromfival, galambokkal, terményekkel, a lóistállót zabbal, takarmánynyal stb. az ő bois l'islei föld bérlője látja el. (Tejet-vajat a kerti ólban tartott három tehén elegendőt ád). A ház cselédsége is mind onnan, vagy a szomszéd községekből kerül ki, mert ezeket az urnő megbizhatóbbaknak tartja a városiaknál.

Biztosan nem tudhatni: hogy a herczeg megvan-e esküdve a háziasszonynyal, vagy sem? De föltételezik.[1] (On soupçonné qu'elle est mariée avec le Prince». Ismét: «Quelques uns veulent, qu'ils soient mariès; le fait est, que de leur union ils ont en un garçon, qui n'a pas réçu»). Az azonban bizonyos, hogy a Demoiselle nem étkezik együtt a herczeggel az asztalnál, hanem az ételeket a maga szobájába viteti, valamint az az öreg báró is, («un vieux Baron»), ki a herczeg pensionáriusa, s a ki előbb *a magyar királynőnek* (Mária Terézia) *állott szolgálatában.* («Le Baron a été au service de la Reine d'Hongrie»).[2]

A kerttel környezett ház a Verrerié-utczá-

[1] Vannak ott R. Györgyről már 1746-ból is ilyszerü titkos jelentések. Ausztria érdekében környezték őt kémekkel már 1744, sőt talán már bátyja halála óta.

[1] A cléry-i egyház anyakönyvében, 1768. decz. 23-án, mikor az urnő elhalt; mint *Rákóczi György herczeg özvegye* van bejegyezve. (L. idézett értekezésemet, 95. l.)

[2] Sajnos, hogy ezen «*báró*» (talán magyar nemes) neve nincs följegyezve a tudósitásban.

ban, a melyben a herczeg lakik, Sieur Magoule párisi polgáré, a ki tőle 700 livre bért kap; a kertésznek pedig 400 livre-t fizet, s neki és családjának lakást, élelmezést ad a herczeg. Regnard-nak, a ki régóta szolgálatában áll s őt utazásaiban hiven kisérte, viszont 600 livre nyugdijat fizet. Komornyikját, szakácsát, kocsisát és a többi cselédséget is mind jól dijazza; általában Rákóczi herczeg pontos fizető és adósságai nincsenek.

A herczeg annyira visszavonulva él, hogy lakását sohasem hagyja el, kivévén, ha misét hallgatni kikocsizik.

Ime ennyi minden és még számos más érdekes apróságot tartott fenn számunkra az az egy pár, arzenál-levéltárbeli titkos rendőri tudósitás az öreg napjaira Chapelle de St.-Dénis-i remeteségébe félrevonult fényesnevü fejedelemfi magánéletéből; a ki bármily igénytelen vala is személyére nézve, utoljára mégis csak a nagy II. Rákóczi Ferencz édes fia, XV. Lajos királynak vérrokona és egy sirba szálló dicső fejedelmi háznak utolsó sarjadéka volt és ezért megérdemli figyelmünket.

A tudósitások lapszélein itt-ott egykoru, kiegészitő jegyzetekre is találunk. Ezek közül a legbecsesebb az ismertetett 1753. deczember 31-iki tudósitás végén olvasható, szó szerint igy:

«*Le Prince de Ragotzki est mort, — dit on, — le jeudi 17. Juin 1756.*» Tehát ime megleltük és ismerjük most már a történelmi nagy nemzetség végivadékának halálozási napját. Igaz, hogy a lelkiismeretes följegyző a «*dit on*»-t is oda tevé: de e junius 17-iki adat annyira közel jár, annyira egyezik a Duc de Luyn-féle emlékiratok föntebb idézett junius 23-iki bejegyzésével, hogy miután e Mémoires bejegyzései egynehány nappal majdnem mindig később kerülnek toll alá, a Rákóczi viszonyait mint láttuk tövéről-hegyére ismerő arzenáli tudósitónak a halálnap meghatározását illető pontosságában jó lélekkel megbizhatunk és igy a genealogiákban a fejedelmi Rákóczi-ház kihalását egész bátran 1756. junius 17-ikére tehetjük.

Minthogy pedig már a «Turul» 1884-iki folyamában foglalt, idézett czikknél járunk: legyen szabad e 21 év előtt készült tanulmánynak egy pár téves adatát, az azóta napfényre került forrásokból helyreigazitanunk. Ugymint a 90-ik lapról, hol Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem atyjáról Jánosról, Nagy Iván után az iratik, hogy *Likava* várának vala kapitánya. Mint azóta eredeti okiratokból kiderült, ez névcsere, vagy tollhiba; mert Rákóczi János nem a Liptó vármegyei Likava, hanem a Bogát-Radván nemzetség törzsfészkében, Zemplénmegyében fekvő *Csicsva* vára kapitánya volt.

Alább, a 95-ik lapon Bauffremont-Courtenay herczeg és a d'ornansi apáczakolostor adatai nyomán bőven szólok vala Rákóczi idősb fiának, állitólagos nejétől, Marie de la Contancière-től Párisban 1736. decz. 11. (nem 23!) született leányáról, Josephinről, vagyis Josepha-Charlotteról. A ki, habár a zárdában mint «*Princesse Rákóczi*» vétetett és neveltetett föl, még sem volt az, mint most már biztos forrásból: az általam azóta teljes szövegében a bécsi titkos levéltárból közzé tett végrendeletéből[1] atyjának, Rákóczi József trónkövetelő herczegnek tudjuk; ki is testamentumában e leányát «*nostre fille naturelle*»-nek, vagyis természetes gyermekének nevezi. Josephine neve e szerint a családfáról törlendő, valamint anyjáé is, mint törvényes hitestársé.

De még valamit Rákóczi József végrendeletéről. Az ebben elősorolt hagyományok egyik tétele igy szól:

«*Item*, nous legons et delaissons deux mille piastres à monsieur de Bon (titkára volt), *qui apporté le toison d'or*». (Az id. h. 418. l.) Erre mindjárt megjegyeztük csillag alatt a következőket: «Ebből tudjuk meg, hogy Rákóczi József herczeg *az aranygyapjas rendnek lovagja volt*, bizonyára V. Fülöp spanyol király adományából», a ki ugyane magas kitüntetést néhai atyjának II. Rákóczi Ferencznek is adományozta volt, XIV. Lajos közbenjárására.

Most ez ügyben ujabb megerősitő adatra hivatkozhatunk és pedig nem kisebb embernek, mint XV. Lajos franczia királynak a szájából. Ugyanis Duc de *Luynes*nek már emlitett Mémoires-jai II. kötete 249. lapján az 1738-ik év szeptember hava 22-ikéről e bejegyzést olvassuk:

«Le Roi dit même jour, que le Prince (*Jo-*

[1] L. a *Történelmi Tár* 1890-iki évfolyamában. Itt az anya «Madame de Peravex»-nek mondatik, u. l. néhai (avagy *utóbbi* ?) férje után.

seph) Ragotzki avoit été excommunié par le Pape. Il n'y a qu'environ deux mois, *que le Roi d'Espagne lui donne la toison d'or, qu'avoit le feu Prince (François) Ragotzki, son père.*»

Itt tehát az a furcsa eset állt elő, hogy azt a trónkövetelő herczeget, a kit a törökkel való szövetkezéseért *a római pápa* (osztrák ösztökélésre) az egyházból kiátkozott: viszont a *legkatholikusabb király* a legmagasabb érdemrenddel tüntette ki, a mit csak római katholikus fejedelem kaphat.

Megjegyezzük itt még, hogy a két Rákóczin kivül az aranygyapjas rendet az erdélyi fejedelmek közül csupán Báthory Zsigmond birta, kit sógora II. Rudolf császár diszitett föl ezen régi eredetü, előkelő rendjellel, különben a Habsburgok családi rendjével.

* * *

És most térjünk át czikkünk második, sokkal rövidebb tárgyára.

Ugyancsak e becses szakfolyóirat a «Turul» 1895-iki évfolyama II. füzetében, (49. s köv. ll.) értekeztünk a II. Rákóczi Ferencz fejedelem által kiadott czimeres nemeslevelekről s ezeknek nagy ritkaságáról, ugy, hogy mi ilyet, négy évtizeden tulterjedő kátatásaink folyama alatt csak *egynehányat* ismerhettünk meg. Ezek közül egyet, — a Nyuzó Mihály és János testvérek, hires vitéz hadi főtisztek részére Szerencsen, 1707. május 20-án kibocsátottat, — mindjárt szó szerint közöltünk is, mintegy mintájául az akkori erdélyi fejedelmi cancellária stylusnak.

Most, kedves meglepetésünkre, t. *Orosz Ernő* ur, Heves vármegye levéltárnoka tudósit bennünket, hogy az e fajta nagyon ritka armálisok számát egygyel ő is szaporithatja. Ugyanis törvényhatósága levéltárában egykorulag föl van jegyezve, hogy II. Rákóczi Ferencz fejedelem 1707. évi október 28-án (tehát szintén Szerencs városában) kelt armálisával *Almásy Mihály* gyöngyösi lakost nejével Benke Klárával és törvényes utódaikkal nemesi rangra emeli. Mely nemeslevelet azután Heves vármegye hatósága a következő 1708. évi legelső közgyülésében szabályszerüen ki is hirdetett. Sajnos azonban, hogy ez az érdekes czimerlevél sem eredetiben, sem másolatban nem maradt fenn, legalább a vármegye levéltárában nem. De ugyanitt nyoma van, hogy Almássy Mihály uram, — a szathmári békekötés után a Rákóczitól nyert nemeslevél érvénye kétségessé válván, — 1712-ben III. Károly királytól kér és nyer ujabb armálist. Neki és ivadékainak a megyei iratok közt nincs további nyoma; valószinü tehát, hogy utódok nélkül halt meg.

Különben Heves vármegye jegyzőkönyveiből kitünik, hogy ez a törvényhatóság 1707. junius 26-ikán tartott közgyüléséből még *Vida Ignáczot* is megnemesitésre ajánlja; azonban e kérelmet a fejedelem nem találá teljesithetőnek, s a nevezett Vida utóbb szintén III. Károlytól szerzett armálist.

Ezeket a föntebb idézett czikkünk kiegészitéseül érdemesnek itéltük pótlékokként közölni.

THALY KÁLMÁN.

A GENEALOGIA KÖZÉP- ÉS ÚJKORI FEJLŐDÉSE.

(Szent-Iványi Zoltán úrnak ajánlva.)

I.

Középkor és a genealogiai irodalom kezdete.

A nyugatrómai császárság bukásától egészen a Karolingok hatalmának megszilárdulásáig terjedő időszak a képzelhető legmeddőbb a genealogia történetében. A világhóditó Rómának tönkremenetelével lezajlott események egyenesen megakadályozták a genealogia kifejlődését. Az alkatrészeire oszlott római világuralom századokon át a legheterogénebb elemeknek csupán az uralomért folyó küzdelmekre nyujtott alkalmat. Népvándorlások — a benszülött lakosságnak idegenek által való kiszoritása, melyek rövidebb-hosszabb időig tartott uralom után megint más tolakodók által szorittattak ki, — folytonos küzdelem, melyet sem a vallásos jobb indulatok, sem a szellemi müveltség nem nemesitet-

tek, a klasszikus görögségnek és római hősiességnek teljes elhanyatlása, továbbá az erősebb ősi jogának győzelme, kit ismét valamely más erősebb legyőzött; ezek képezik a nyugatrómai császárság bukásától a Karolingok által inaugurált uralom megszilárdulásáig Európa képét

Nem szabad tehát azon csodálkoznunk, hogy a genealogia művelése e meddő korszak alatt teljesen szünetelt.

Megszilárdult, alkotmányos állami életről szó sem lehetett; előkelő családokból álló szabadalmazott rendnek keletkezését és felvirágzását az egymást felváltott különböző állami alakulások rövid tartama akadályozta; a mult és ennek hős alakjai iránti tiszteletet és az ezzel járó utánzási vágyat megfojtotta a mindennapi létért folyó durva küzdelem, sem a művészet, sem az irodalom meg nem világitá e sivár korszakot, — mindezeknek tehát az lett a következménye, hogy a kis számu krónikások, kik e korszak eseményeit az utódok számára leirták, számba veendő családtörténelmi anyagot nem szolgáltatnak. Ők csak a mindenkori uralkodók puszta neveit emlitik, a nélkül hogy a genealogiai vagy nemzedékrendi összefüggést tekintetbe vennék egyes családok összefüggő történetét náluk nem találhatjuk.

Kevéssé, vagy csak részletekben ismerjük a nyugati gót, szvév, keleti gót és longobárd királyok nemzedékrendjét; tökéletesebben már a vandálok és burgundiakét, legjobban pedig az angolszász királyokét (Kent, Sussex, Westsex, Essex, Kelet-Anglia, Mercia, Deira, Bernicia, Northumberland).

E korszak khaoszából végül oázként oly állami alakulás merül fel, mely nem csak egy állam megszilárdulásra adott alapot, hanem egyuttal a genealogia kezdetét és első látható hajtásait eszközölte, a melyben megtaláljuk az örökös rend és a genealogiai érzék nyilvánulásait és ezen állami alakulás a Meroving Chlodvig által megszilárditott *Franczíaország*.

Galliának német lakossága közt a rendek különbsége eredetileg többnyire és lényegben a születésen alapult, mely a lakosokat csak szabadokra és nem szabadokra osztotta fel; de nem szabad még ekkor a szabadok alatt valamely különös *rendet* értenünk.

A szabadokból már a hatodik században a frankok országában különös *rend* fejlődött ki, melybe kétségkivül azon nemzetségek is felvétettek, melyek már német hazájukban nemeseknek elismertettek. E nemesség alapját képezé a majdnem összes európai államok által lassanként elfogadott «*hübéri rendszer*», mely többnyire azon, teljesen odaadó, személyes hüség alapján fejlődött ki, mely már a német úr s annak kiséretében hatalmas eszmévé alakult. Ezen eszme a frankok országában gyors elterjedést nyert, mi által a régi népi- és kerületi alkotmányt megsemmisitette vagy korlátozta. Midőn t. i. a kiséretté lett egyesitésnek czélját elérték s az országnak elfoglalása által a kiséret tagjai földbirtokot nyertek, akkor valószinüleg a legtöbb tagnak az úrhoz való viszonya, vagy legalább a szorosabban veendő különös függősége feloldatott. Azon korlátozott hatalomnál fogva, melylyel a kiséret ura, mint király, fel volt ruházva, kivánatos lehetett előtte, hogy harczias és tekintélyes férfiak nagy számát továbbra is személyéhez kösse. Az osztályrészül eső birtokok elegendő eszközt nyujtottak neki arra; a kiséret tagjainak pedig azon kivánsága, hogy nagyobb földbirtokhoz jussanak s hogy a királyhoz való szorosabb csatlakozás által állami hivatalra tegyenek szert, elősegité a király kivánalmának kivitelét. Szabad férfiak saját birtokukhoz még a királytól is kaptak földbirtokot (beneficium) s ezért különös hüségre s állandó hadi szolgálatra kötelezték magukat. Ez által, úgy, mint azok, kik beneficium nélkül ugyanazon kötelességeket vállalták magukra, a király hivei, *leudes* vagy *antrustioni* nevet viseltek. (Schmidt.)

Megjegyzendő itt, hogy a hübéreseknek előkelőkre és alsóbbranguakra való, már korán fellépett felosztása sem intézményen, sem pedig valamely különös törvényen nem alapult; a hübéri nemesség számos családjánál vagy régi és hires nemzetségből való leszármazás, vagy állami és udvari tisztségekkel való gyakori felruháztatás, esetleg a *nagyobb vagyon* adhatták az első lökést a megkülönböztetésre.

Idővel pedig a hübéri nemesség magasabb és alsóbbrangu osztályának keletkezésére az adott okot, hogy alsóbbrangu szabadok a leudeshez hasonló viszonyba léptek, mint a melyben a leudes beneficium elfogadása által a királyhoz álltak. Az alsóbbrangu szabadok ezt azért tették,

hogy nagyobb földbirtokra és biztosabb oltalomra tegyenek szert, mint a minőt nekik a király belzavargások alatt adhatott. Eljött tehát azon idő, midőn a hübéres földbirtoka egyes részleteinek átengedése által, oltalma alatt álló kisebb hübéresek főurává emelkedett. A leudes név különben teljesen elvész a Karolingok idején s a hűbér birtokosai azóta vazallusoknak neveztetnek.

A frankok országában már akkor a későbbi *dinasztikus* ősi nemesség első nyomaira is ráakadunk. A frank királyok t. i. valamely kerület főnökét, kit a «comes» vagy «grafio» czimmel felruháztak, saját kiséretükből nevezték ki. Több ilyen grófság élére (a VI. században 2—4 a király egy herczeget nevezett ki. A grófnak voltak alárendelve kisebb járások főnökei s azoknak helyettesei a vikáriusok. Mindezen magas állami tisztviselők élethossziglan lettek ugyan kinevezve, de hivataluk tartamára nézve mindig csak a király szeszélyétől függtek. Némely daczos és hatalmas grófnak és herczegnek sikerült az árnyékkirályok gyenge uralma s az ország belzavarai alatt, e méltóságot családjukban örökössé tenni, vagy az önállóság oly polczára emelni, hogy a király felsőbbsége csakis névlegessé vált s igy az eredetileg királyi tisztviselőkből oly grófok és herczegek lettek, kiknek állása és hatalmi köre semmiben sem különbözött egy korlátlan államfő hatalmától.

Mindezen viszonyok megszilárdultak akkor, midőn a Karolingok a Merovingok örökségét átvették. Nagy Károly az állandóság s a törvényesség elvein alapuló egyeduralmat megalapitotta; csakhogy ezen monarchia utódainak gyengesége és czivódásai folytán nem vivhatta ki magának az állandóságot, minek az volt a természetes következése, hogy az egyházi és világi arisztokraczia s a hatalmas hübéri nemesség váltak a politikai élet tulajdonképeni tényezőivé. Mig a szabad birtokosok lassanként hübérségi viszonyba léptek, addig az alsóbb ranguak, kiknek kevés vagy semmi földbirtokuk nem volt, erőszak, nyomás és az idők inségei által a jobbágyság sorába szorittattak, úgy hogy idővel vagyonuk utolsó maradványát: szabadságukat is elvesztették.

Ezek a Karolingok óta Európában lezajlott politikai és társadalmi folyamatnak első kezdetei, melynek eredménye abban mutatkozik, hogy a népesség *nemesekre és nem nemesekre* (nobiles, notables, ignobiles) feloszlott s hogy a nemesek között megint egyes rangfokozatok képződtek.

Hogy e folyamat végeredményei az összes európai államokban nem ugyanazon gyorsasággal mutatkoztak, hogy helylyel-közzel a tömegek rendekre való felosztásában lényeges különbségek merültek fel, hogy a nemesség kiváltságai nem mindenütt egyöntetüleg alakultak, mind ez nem változtat azon tény igazságán: *hogy a Karolingok ideje óta a genealogiai érzék s a genealogia gyakorlati alkalmazása minden országban kifejlődött.*

Miután a nemesség lényegét sohasem keresték tökéletesen azon értelemben, melyet a szó maga s a nemességi fogalomnak metafizikai elemzése nyujtanak, hanem inkáb a nemesség lényegét és feladatát kevés kivétellel abban vélték feltalálni, hogy a notáblok bizonyos örökölhető kiváltságok elnyerése által az állami és társadalmi élet tulajdonképeni vezetőivé és tényezőivé váljanak, — s miután végül minden korszak és minden nemzet nemessége a rendelkezésére állott rend előnyeit nemcsak teljesen kihasználta, hanem féltékenyen, mint valami szükséges életkelléket őrizte[1]: kézzel fogható, hogy a rendezett politikai élet megszilárdulása, valamint az állam az és egyház által is szentesitett hatalmának elismerése következtében a Karolingok utáni időben a nagyobb európai államokban arra kellett törekedniök, hogy az egyesek és az egész rend jogai megőriztessenek, hogy hivatlanok nemességi kiváltságokat ne bitorolhassanak s hogy a nemesség nimbusa a tömeg előtt, a mennyire csak lehetséges, emeltessék. A nemességet környező tekintély fentartására pedig egyik leghathatósabb eszköz volt a származás régi s előkelő voltának nyilvántartása és megbecsülése.

A könyvnyomtatás feltalálása előtt a genealogiai ellenőrzés, valamint az összes genealogiai ismeretek kizárólag csak szóra és irásra voltak utalva. Egyes családok családi emlékeiket, sta-

[1] Az ellenkezőre is vannak példák, p. o. hazánkban, ahol a nemmesség *önkényt* mondott le legbecsesebb előjogairól. *Szerk.*

tisztikájukat, genealogiai történetüket vagy krónikákba és emlékiratokba gyüjtötték össze, vagy megelégedtek azzal, hogy genealogiai ismereteiket atyáról fiura szóbelileg átruházták. Nyilvános anyakönyvek hiányában és mivel elég gyakran (pl. lovagjátékok és házassági összeköttetések alkalmával) feltétlen genealogiai bizonyiték kivántatott, természetesen oda kellett jutni, hogy a bizonyos alkalomból szükségessé lett s a nyilvánosság elé bocsátott, genealogiai adatok és ismeretek szóbeli vagy irásbeli megőrzés utján az idők folyamán a kritika előtti korszak minden genealogiájának alapját képezték; igaz, hogy ez oly genealogia vala, mely a történeti igazság és kritika itélő székének megbirálását meg nem állhatta. Miután az emlitett korszakban sem az akkori, sem a keresztény korszak előtti és utáni kutfőket nem vették a kritika boncz/kése alá, miután az elődök minden tudósitását odaadó kegyelettel elfogadták, nem került sok fáradságba, hogy e korszak genealogiáját mesékkel és regés alakokkal kitöltsék. Példát vettek a régi rómaiaktól és számos családnak Achilles, Aeneas és más trójaiaknál nem kisebb ősatyákat adtak. Hisz a franczia Lévis család a régi leszármazás netovábbjának tekinté, midőn megengedte, hogy a Lévi nevü zsidó törzstől származtassák le, mert Lévitől a teremtő Istenig már a szent irásban volt megadva a szakadatlan nemzedékrend.

A könyvnyomtatás, fennállásának első két-három századában mit sem változtatott az eddig mondottakon; a mit Gutenberg mesterségének feltalálásáig szóval és irásban a genealogiában hazudtak, azt hazudták most nyomtatásban. Nem lehet e sorok feladata, hogy genealogiai bibliografiát adjanak; megelégszünk azzal, hogy a XV. és részben még a XVI. századnak roppant kiterjedésü genealogiai irodalmát csak egyes, kiemelt példákban röviden bemutassuk, mert irányzatra és irodalmi értékükre nézve mindnyájan egymáshoz hasonlók.

A genealogiai bizonyitékokat többnyire a lovagjátékok (tournier) alkalmával kivánták.

A tornaképességet (Turnierfähigkeit) többnyire az ugynevezett tornakönyvek (jegyzékek) segitségével szokták megvizsgálni. Mindenki, ki valamely lovagjátékban részt akart venni, három herold (bajnokmester, czimernök) jelenlétében a torna vezetője (Turniervogt) által nevét a tornakönyvbe beiratta, miből szokásossá vált, hogy mindenki elődeinek a tornakönyvbe történt beiktatására hivatkozhatott, ha tornaképességét esetleg kifogásolták. A tornakönyvek tehát a tornaképes nemzetségek nyilvántartására szolgáltak és igy az ősi próbák hivatalos kutfői gyanánt szerepeltek.

Rüxner (Jerusalem) *György*, országos herold, ily tornakönyvet állitott össze, mely először 1530-ban következő czim alatt jelent meg: «Anfang vrsprung vnnd herkommen des Thurniers in Teutscher nation. Siemern, bei H. Rodler.» A mi a történelmi helytelenségeket illeti, ritkitja párját, igy tehát teljesen használhetetlen. Tartós utóhatása miatt kiemeljük e helyen *Magnus Jánost*,[1] ki 1555-ben Rómában «Historia de gentibus septentrionalibus» czimü saját munkáját, 1544-ben pedig fivérének, *Olaf*nak «Historia de omnibus Gothorum Sueco-rumque regibus» czimű művét adta ki. Magnus Jánosnak a svéd királyokat elsoroló jegyzékében több Károly nevü is szerepel, kiket a szerző teljes komolysággal a Krisztus előtti korszakból idéz; ezen helytelenségnek köszönhető, hogy az 1872-ben elhalálozott Károly svéd király még mai nap is mint e néven tizenötödik szerepel.

Jellemzésül szolgál továbbá *Claude Paradin* (1565 kör.), ki «Alliances genealogiques des rois et princes de Gaule» czimü, 1561-ben Lyonban megjelent művet adott ki. E műben franczia ember a franczia királyi és egynéhány franczia főrendü ősnemes család (Toulouse, Champagne, Blois, Flandria, Nevers, Beaujeu, Bourbonnais, Bretagne, Burgund stb.) házassági összeköttetéseit olyképen tárgyalja, hogy az időszámitás és a történeti események közelebbi figyelembevétele nélkül a férj nevét az egyik lapra, a feleségéét a másikra, a gyermekekéit pedig az atya lapjára helyezi. A mű tele van helytelenségekkel; a szerző a személyeket és az időszámitási adatokat folyvást összevéti, adatai rendkivül hézagosak, gyakran egy egész nagyivü

[1] Született 1488-ban Linköpingenben, IV. Adorján pápának követe Svédországban: később upsalai érsek; meghalt Rómában 1566-ban. Fivére *Olaf* előbb prépost Stregnes-en, később upsalai érsek meghalt Rómában 1544-ben.

lap csak egy-két sorral van kitöltve, úgy hogy bátran lelkiismeretlen papirpazarlónak nevezhetjük. Ugyanezt mondhatjuk a házassági összeköttetések illusztrációja céljából hozzácsatolt czimerekről is, mert valamint a szerző genealogiai adatait be nem bizonyitja okirati anyaggal, ép úgy elhanyagolta a czimerleirás bizonyitékait is. Ha valamely család czimerét nem ismerte, egyszerüen úgy segitett magán, hogy czimere helyére üres pajzsot helyezett.

Nem sokkal alaposabbak voltak *Lusignani István* művei. Ez 1537-ben Nicosiában (Cyprus szigetén) született, limissoi püspökhelyettes lett, 1571-ben a törökök elől Olaszországba menekült, 1577 óta Párisban élt, hol 1590-ben meghalt. Saját családja történetén kivül még a következő családtörténeti munkákat is irta:

«Genealogie de la royale maison de Bourbon» Páris 1580; «Genealogie de soixant-sept maisons trés nobles, issues de Merovée Roi d'Austrasie», Páris 1586—1587.

A későbbi Laboureur azt mondja, hogy Lusignani István genealogiai művei a történelem blasfémiái.

A városi patricius nemzetségeknél és örökös polgári családokban nagy mérvben kifejlődött genealogiai érzék — főleg Németországban — a családtörténeti munkák egész nagy, különálló czoportját hozta létre.

A XVI. századi efféle termékek egyike gyanánt kiemeljük az 1580-ban megjelent «Geschlechterbuch, der löbl. Stadt Augspurg» czimü művet, amely a régi nyolcz hiján kihalt patriczius nemzetségekkel foglalkozik.

Ezen osztályba tartozik *Tinto G. Ferencz* 1590-ben megjelent műve «la Nobilta di Verona» és *Ammirato Scipio*[1] «delle famiglie nobili Napoletane, Firenze 1580» czimü dolgozata.

A specialismust *Texera*[2] műve képviseli «Exegesis genealogica sive explicatio arboris gentilit. Galliarum regis Henrici IV. — Lugduni Batavorum, 1592, Plantin.»

A Delftből származó németalföldi *Pontus Henterus*[1] 1583-ban a Valois-családbeli burgundi fejedelmekről szóló történelmi művével összefüggőleg mindazon előkelő franczia és belga (németalföldi) családok genealogiai összeállitását kiadta, kik Burgund történetében szerepeltek.

Henter munkája elég rossz. Hiába keresünk benne történelmi kritikát, genealogiai hűséget és következetességet. Fő érdemei: hogy az úgynevezett természetes ágazatokra, főleg a burgundi Valois-knál, különös figyelmet fordit és hogy a dinasztiák eredetét — a kor szokásától eltérőleg nem keresi a mesés őskorban.

Mielőtt a XVI. század két főgenealogusára áttérnénk, szükséges, hogy az *ókori* genealogiával foglalkozó munkákról is mondjunk valamit.

A genealogia hivei és tisztelői napjainkban csak szánalomteljes vállvonással néznek az ókori genealogia művelőire, holott tagadhatatlan, hogy az ilyen irányú kutatások sok érdekkel birnak. A XV., XVI. és XVII. század genealogusai az ókori népek, nevezetesen a rómaiak genealogiáját különös előszeretettel ápolták és az e téren elért eredményeik ma is értékkel birnak.

Streinn-Schwarzenau Rikhárd báró[2] kiadta 1559-ben «Gentium et familiarum romanarum stemmata» czimü művét. Ha megjelenése korát tekintetbe veszszük, valóban elismerésre méltó munka ez! Teljesség tekintetében nem vagyunk ugyan vele megelégedve, mert sem az összes római családok nemzedékrendjét nem nyujtja, sem pedig az egyes családok összes tagjait fel nem sorolja, de munkája az utána fellépett kutatók számára megbizható alapul szolgált.

A legtöbb előkelő családról rövid genealogiai és történeti összefoglalást ad, a kutfőket miunciózus lelkiismeretességgel idézi, az időszámitási adatokat sehol ki nem hagyja s a hol

[1] Volt firenzei kanonok, ki annak idején nagy hirnévnek örvendett. Született a nápolyi Lecce nevü városban. Számos külföldi utazása után Flórenzbe vonult vissza, hol a nagyherczeg támogatásával tudományos kutatásainak élt. 1603-ban halt meg.

[2] Texe(i)ra József (mások szerint Ferencz) portugál nemes család sarja, született 1543 kezdetén. 1565-ben belépett a Domonkos-rendbe, 1578-ban a santareni konvent perjele volt. Meghalt Párisban, 1604 utolsó napjaiban. A fentebbin kivül számos más történelmi, genealogiai és életrajzi munkát is irt.

[1] Henter vagy Hesjter, kit «Pontus Henterus» néven ismerünk, született 1535-ben a hollandi Delftben. Előbb gorcumi kanonok volt, majd az arnheimi prépostságot kapta. Meghalt 1611 aug. 6-án.

[2] A római nemzetségekről szóló munkáját 1557-ben kezdte meg, 1558 májusában végezte be. Számos egyéb művei még nincsenek közzé téve.

csak lehet, ott mindenütt az illető családtag társadalmi állását is közli.

Nyomdokaiba léptek *Augustinus Antal*[1] és *Orsini Fulvio*[2] a következő művel: «de Romanorum gentibus et familiis.» Lugd. 1587 és 1592.[3]

1574-ben *Steinhemius R. R.*-rel találkozunk, ki a régiek genealogiáját már *terjedelmesebben* művelte. Bázelben megjelent munkája a következő czimet viseli: «Syntagma de familiis, quæ in monarchiis tribus prioribus rerum potitæ sunt.

[1] Augustin Antal kiváló spanyol tudós született Saragossában. 1557-ben Alise püspöke; 1558-ban leridai püspök; 1574-ben megkapta a tarragoniai érsekséget. Meghalt 1586-ban 68 éves, korában.

[2] Fulvio Orsini, állitólag a hires olasz Orsini-család egyik törvénytelen sarja, született 1530-ban. A lateráni sz. János-egyház kanonokja és Farnese Sándor és Eduárd biborosok könyvtárnoka volt. Halála előtt kéziratait a vatikáni könyvtárnak, 6000 darab könyvét pedig a Delfini családnak hagyta. Meghalt Rómában 1600 junius 18-án.

[3] Legalkalmasabb lesz, ha e helyen mindjárt a XVIII. századi *Rupert György Sándor* stadei conrectort, 1814 óta Bremen és Verden herczegségek superintendensét is megemlitjük († 1839 márcz. 14-én Stadén). Számos hittani s történelmi munkán kivül kiadta a «Tabulæ genealogicæ sive stemmata nobilissimarum gentium romanarum» czimü müvet, Göttingában 1794-ben.

Ő sem szolgáltatja az összes római családok genealogiáját, de példás kronologus és az illető családtagok társadalmi állásának felkutatásában ernyedetlen; a hol a genealogiai összefüggést kutfő segitségével be nem bizonyithatja, ott inkább a táblázatszerinti összeállitás szépségét és terjedelmét áldozza, mintsem hogy valamelyik tagot helytelen alapon sorozna be.

Ezen R. R. Steinhemius nem más, mint *Reineck (Reinuccius) Rajner*. Született 1541-ben a Paderborn melletti Steinheimban; történettanár az Odera melletti Frankfurtban, 1583-ban Helmstadtban, hol 1595-ben meghalt. Még más családtörténelmi munkákat is irt, többek között összeállitotta a régi Makedónia genealogiáját.

Reineck becsületére válik, hogy különös szorgalommal kidolgozott művei — tekintettel azon korszakra, melyben azokat irta — felette nagy kritikai érzékkel vannak szerkesztve. Annál sajnálandóbb, hogy követői ezen dicséretet egyáltalában meg nem érdemlik. Közülük nevezetes:

Reusner Illés, történet- és költészettanár Jenában († 1612-ben), tárgyunkra tartozó munkái:

«Genealogia regum, electorum, ducum, principum atque comitum, qui origines suas a Wedekindo deducunt». Lipcse, 1610.

Ezen mű czime irányát is visszatükrözi; Reusner csupa jóhiszemüségből számos családot Wittekindre vezet vissza.

«Basilicon, opus genealogicum catholicum de præcipuis familiis imperatorum, regum etc.» (Frankfurt 1592) czimü műve pedig Reusner egyoldalu és irányzatos álláspontját már czimében is elárulja.[1]

[1] Miután Reusner *protestáns volt*, nem értjük mire czéloz szerző, mikor a korhoz méiten érdemes és lelkiismeretes munkáját *irányzatosnak* mondja. *Szerk.*

DR. WERTNER MÓR.

RADVÁNSZKY LÁSZLÓ CSALÁDTÖRTÉNETI MUNKÁJA.[1]

A régiek a genealogiát két szempontból müvelték; vagy az illető család mondai származásának és dicsőségének bizonyitását, vagy pedig a nemzedékrend gyakorlati czélból való, de nem mindig hiteles összeállitását tüzték ki czélul. Az előbbi igyekezet a hiuság meddő legyezgetése lévén, komoly figyelemre nem méltó, az utóbbi pedig, mint örökségi és más birtokjogi, ügyek mutatója, még ha hiteles, akkor sem tarthat számot a *tudományos* jelzőre. A dolog természetéből folyik, hogy e két törekvés erős gátja volt az igazi, tudományos genealogia fejlődésének, úgy hogy sok idő telt el, mig szakithattak a hagyományokkal és a genealogia igazi czélját megtalálván, históriai módszerrel, kritikai alapon, tudományos szinvonalra emelték. A fejlődés lassuságát mutatja, hogy szigoru szempontból külföldön sem lehet szó tudományos genealogiáról a XVII.

[1] Mutatvány a következő legközelebb megjelenendő munkából: A Radvánszky család története 1738-ig. Irta Radvánszky László, forditotta és bevezetéssel ellátta R. Kiss István.

századig, nálunk pedig még élnek olyan emberek, a kik fejlődését születésétől kezdve mostanig figyelemmel kisérték.

Ez alkalommal egy olyan családtörténeti munkát van alkalmam bemutatni, a mely a magyar tudományos genealogiai irodalom történetét egy századdal viszi előre, mert Radvánszky László 1754-ben a saját családja történetét a hiu dicsekvés, örökségi és jogi czél háttérbe szoritásával, a történeti tudás emelése czéljából, okleveles alapon, összefüggően, élvezhető előadással irta meg.

Munkája irodalmi viszonyainkhoz mérten oly előkelő szinvonalon áll, hogy méltán fölmerülhet az a kérdés: mi inditott arra egy XVIII. századbeli előkelő, gazdag, magyar nemest, hogy becses könyvtárába, a zajtalan magánéletbe visszavonulva, történelmünk tanulmányozására szentelje életét és — a mi ennél most jobban érdekel — a *saját* családja történetét kritikai alapon feldolgozza?

E kérdésre életrajzából egy-két vonás felvilágositó feleletet ad.

1701. év végén született és igy gyermekkora, első benyomásai összeesnek a nemzet lélekemelő, nagy küzdelmeivel, a melyekben atyjának olyan nevezetes, nagy szerep jutott. Csoda-e, ha olyan küzdelmes időben a gyermek korábban alkot fogalmat arról, hogy mi az a hazafiui nagyság; csoda-e, ha ezt az eszményképet a multban is keresni óhajtja azon Radvánszky János fia, a ki maga is szeretettel foglalkozott történelmünkkel és eseményekben gazdag élete alatt nemcsak megőrizte irásait, hanem naplókat is vezetett? És az a gyermek, a kit lelke, családi hagyományai is a történelem kedvelésére, művelésére serkentenek, Beszterczebányán és később Pozsonyban a tanitványait munkatársaiul fogadó, nagy Bél Mátyás vezetése alá kerül.

E nagy ember vezetése alatt fejlődik tudományszeretete, nyer ösztönt az erényre és dicsőségre törekvő lelke, úgy hogy példája tanulótársait is lelkesiti.[1] De a Bél hatása még növekedett azután, hogy tanulmányait bevégezte. Mennyire is éleszthette a bámult tudós az iskoláit alig végzett ifju lelkesedését, munkakedvét, a midőn kéziratát átnézés végett megküldi neki,[1] mennyire növelhette önbizalmát, a midőn nemcsak anyaggyüjtéssel bizza meg, hanem elfogadja Zólyom vármegyére vonatkozó bő értesitéseit, feldolgozását.[2]

Mestere nemcsak az általános históriában volt jártas. Halleban nemcsak azt tanulta meg, hogy a földrajzot hogyan kell a történelemmel összekapcsolni; hanem a pietismussal együtt megismerte a pietisták prófétája, Spener Fülöp Jakab heraldikai munkáit is[3] «a ki nemcsak családtörténeti és czimertani ismeretei, hanem közismert istenfélelme miatt is hires vala» (Tentzel).

Bizonysága ennek az is, hogy a Notitiái-ban Spener rendszere szerint a genealogiát a heraldikával kapcsolva, a jelesebb családoknak nemcsak történetét, de *heraldikai szabályok szerint* szerkesztett czimerét is közölni akarta.[4] E terve ugyan az egyes családok részvétlensége és álszemérme miatt nem valósulhatott meg, de a ki figyelmesen lapozgatja a *Notitia Hungariae* vaskos köteteit, az észre fogja venni, hogy Bélnek a kor szinvonalán álló genealogiai és heraldikai ismeretei voltak.

Szükséges e figyelemre nem méltatott tény kifejtése, mert ebből érthetjük meg, hogy Bél Radvánszky Lászlónak nemcsak az általános történelemben, hanem annak segédtudományaiban, különösen pedig a genealogiában is mestere volt. Hiszen ő volt az, a ki családja történetének kutatására, megirására serkentette. Ő hozta

[1] Tomkaszászky János Jenából 1721. irja róla: Inusitatus ille amor literarum et ad virtutem gloriamque erectus animus, quo Posonii omnes ad industriam excitabat, perpetuo mihi versatur ob oculis. Br. Radvánszky levéltár. III. o. LVI. cs. 161. sz.

[1] I. h. 1. sz. 1720. Kéri, hogy a nála lévő Barsmegye leirását küldje meg Nagy Boldizsárnak, Zólyom vármegye térképét javitsa ki és összegyüjtött adatait közölje vele.

[2] U. o. 3. sz. Radvánszky László irta neki, hogy tervét egyedül nem valósithatja meg, azért vállalkozott segitségére. Bél elfogadja, mert helyesen mondja Plinius, hogy minden földet szülöttei irhatnak le legjobban.

[3] Historia insignium illustrium, seu operis Heraldici pars specialis stb. Francofurti ad Mœnum 1680. és Insignium theoria. U. o. 1690.

[4] Radvánszky Lászlót értesiti e tervéről. «Possent autem, immo deberent, arma familiarum singularum ex artis Heraldicae præscripto subiungi æri incidenda. 1724. febr. 2. III. o. LVI. cs. 3. sz. Hasonló óhajtását fejezi ki a *Prodromus* 122. lapján. *Auctoris desideria* czímen.

legelőször összeköttetésbe az Okolszky Orbis Polonicus-a II. kötete alapján a lengyelországi előkelő Radvánszkyakat a magyarországiakkal. Felfedezéséről örömmel értesiti tanitványát s egyszersmind arra is buzditja, hogy kutasson tovább.[1]

Radvánszky László e tanácsot megfogadta és mestere nyomdokain haladva a leglelkiismeretesebben hajtotta végre. Családtörténete a czimtől a módszerig Bél hatását mutatja. E hatás adja meg munkája kiválóságát és e kiválóság kelti fel érdeklődésünket az iránt, hogy mi módon irta meg munkáját?

Előre elhatározta, hogy forrásul egykoru, hitelre méltó adatokat, de különösen *okleveleket* használ.[2] Ezért előbb Dobay Székely Sámuellel együtt rendezte a családi levéltárt, azután pedig maga megirta levéltáruk *Directoriumát.*[3]

Ez mutatja, hogy mily magas szempontból itélte meg az okleveleket abban a korban, a mikor más a legérdekesebb oklevélre is rávezette: *haszontalanság*, avagy: *Ez nem jószág keresésre és conservválásra való;* ez mutatja, hogy mily praktikus, könnyen áttekinthető módon rendezte a levéltárt, de a mi legfontosabb: ez a kézirat volt családtörténetének alapja. A Directorium ugyanis nemcsak az oklevelek kivonatát, regestáit tartalmazza, hanem az oklevelek alapján összeállitott genealogiai táblákat, levezetéseket, a levezetések bizonyságait *(Deductio graduum* és a mellette lévő hasábon szemlélhető módon*: Proba deductionis)*, a Radvánszky és rokon családok személyi és birtokjogi ismertetéseit (Notitia tam personalis, quam realis) is. Ezen kivül a fontosabb birtokjogi kérdéseknek külön fejezeteket szentel.[4]

Hasonló rendszerrel ir a Bakó, Kaszai, Névery és Palugyai-Máriássy családokról.

Bár első sorban családja történetét okleveles alapon akarja megirni, felhasználja az addigi csekély históriai irodalmat: idézi Forgách Ferencz kéziratát, Rezikét, a Laniena Eperjesensis-t, atyja naplóit, elbeszéléseit és egy helyen a Rajcsányi Ádám véleményét is, a kit személyesen ismert és a kivel nehányszor genealogiai kérdésben levelet is váltott. De mindenből csak azt használja, a mi hitelre méltó, *fidedignum.* Már bevezető soraiból is látjuk, hogy mennyit ad erre és ez elvét pontosan keresztül is vitte. Pedig milyen jó alkalom kinálkozik úgy az országok, mint az egyes családok hajdankorának, származásának kérdésénél a mesék elfogadására, a mikor azoknak erőt nyujt az adatok hiánya és tudásunk gyöngesége! A Radvánszky családról akkoriban egy monda és egy könnyen magával ragadó feltevés, mondjuk két mese volt ismeretes. Általában mesélték, hogy a Radvánszky család őse Iván nevű juhász volt, kinek Hunyadi Mátyás király valami örvendetes hir megviteléért annyi földet adományozott, a mennyit egy nap kecskéivel körül járhatott. Az e miatt örvendező Ivan neveztetett volna Rad-Ivan-nak (Rad tótul örvendező, a miből a Radván szó származott.[1]

Hogy e nem éppen dicső ősre mutató etimologián alapuló mese az oklevelek tanuságával ellenkezik, már Bél Mátyás kimutatta; de ő is

[1] Explorata scribo et gravissimorum auctorum suffragio comprabata. *Agat modo Spectabilis Dominatio Vestra et quo poterit, domesticae celebritatis documenta conquirat,* quibus parvitas mea affundet lucis nonnihil. III. o. LVI. cs. 3. sz.

[2] Erre mutatnak a következő, szövegbe szőtt szavai: Hæc historiæ avi mei causa cetera narratione prætermissa *ex fidedignis monumentis genuine depromere volui* és más helyen; Ego privatam familiæ nostræ historiam ex nexu imprimis documentorum scribo.

[3] Teljes czime: *Directorium archivi familiae de Radvan, elaboratum anno 1735. per Ladislaum de* Radvan. Ivrét. 1—444. l. Kéziratban a br. Radvánszky levéltárban.

[4] Módszerének ismertetése végett közlöm itt a Radvánszky-családra vonatkozó fejezeteinek czimeit (1—208. l.):

1. *Index* continens seriem litterarum, iura familiæ de Radvan tam personalia, quam realia, factum imprimis bonorum Radvanensium concernentium secundum seriem annorum consignatus et in fasciculos notabilioresque materias divisus.

2. Notitia familiæ de Radvan tam personalis, quam realis ex præmissis documentis in seriem reductis elaborata.

a) Huc pertinet tabula genealogiæ masculini sexus familiæ de Radvan Sub. No. 1. *suo tempore et loco authenticanda.*

b) Deductio graduum masculini sexus.

c) Proba deductionis.

d) Tabula sub No. 2. videlicet utriusque sexus familiæ de Radvan *pro privata notitia conservanda.*

e) Deductio graduum feminini sexus.

f) Proba deductionis.

[1] V. ö. *Bél Mátyás:* Notitia Hungariæ novæ II. köt. 453. l. és *Budai Ferencz:* Magyarország polgári históriájára való lexicon. Első kiadás. III. Darab. 143. l.

a bizonytalan névazonosságból indulva ki, a család nem igazolható lengyel származásának lett első magyar hirdetője. Ő hozta ugyanis Okolszky alapján a magyar tudósok közül először összefüggésbe a lengyel és magyar Radvánszkyakat, bár a lengyel Radvánszkyak már előbb felajánlották a rokonságot, és küldöttek is egy hosszú értekezést Radvánszky Jánosnak a dicső Radván nemzetség származásáról, a mely magát 1029-től tudja levezetni.[1]

Radvánszky János a maga jellegzetes irásával rávezette: *Radványi documentumok közé való*, fia, László pedig, bár még azután három lengyel Radvánszky kereste fel őket részint levél által, részint személyesen és igérték az összeköttetés okleveles bebizonyitását — ámbár óhajtotta a család dicsősége kedvéért — de oklevelek hiányában nem fogadja el. Igen, mert előtte a családi levéltár kivonata, a vaskos Directorium, a mely megőrzi attól, hogy a biztos talajt elhagyja.

A Directoriummal ezen kivül még két igen fontos czélt ért el. A rendezés alkalmával amúgy is megismert okleveleket ujból alaposan áttanulmányozta, *tárgyát tökéletesen megismerte;* a notitia personalissal lerakta családtörténete alapját, a realissal és a fontosabb birtokjogoknak okleveles alapon *külön is megirt* ismertetésével pedig elejét vette annak, hogy családtörténete csupa száraz jogi fejtegetés legyen. Ez által kerülheti azt, még ott is, a hol ősei téves jogi lépése panaszt csal ajkára és jogi fejtegetésekre csábitja, mert egyszerüen Directoriumára utalhat (Nagy stréczei birtokjog). Nem is akad fel szépen, nemes egyszerüséggel folyó elbeszélése jogi fejtegetéseken, nincs is annak jogi ize.

De hát miért irta munkáját, ha sem a hiu dicsekvés, sem a praktikus jogi czél nem vezérelte?

Az ő szelid tartózkodása minden esetre távol tartotta attól a gondolattól, hogy a közönség számára kinyomassa. Hiszen ő még azt sem engedte meg, hogy Bél Mátyás támogatásáért nyilvános köszönetet mondjon neki. Épen ilyen «szemérmetesen» küldött Rajcsányi Ádámnak is «néminemű emlékezetet familiájárul parancsolatjára» és több kivánsága sincs; «ha közelebb lakhatnék, az Uram Bátyám dicsőséges munkájában szivesen *iró-diákja* volnék, mert ilyen emlékezetes igyekezeteket (elő) kell hazánk dicsőségére mozditani».[1]

E szemérmetességből kifolyólag munkáját csak a családtagok részére, «*privatae notitiae causa*» irta, hogy még azok is élvezettel olvassák, a kik a terjedelmes, unalmas Direktoriumot nem forgatták volna. Ebben bőven találhattak, ha kerestek, pöranyagot, de családtörténetében nem, mert ő irtózott a pörösködéstől, úgy hogy óhajtja genealogiai táblájának birói hitelesitését, de csak úgy, hogy ne pörben legyen arra szükség.

Munkája magánjellegéből foly közvetlensége, de ebből származik egy hibája is, hogy *nem egységes*. Mivel a Directoriumban úgy is megtalálható minden adat, nem törekszik arra, hogy azokat régi elődeire nézve pontosan felsorolva az ország akkori állapotát, művelődési viszonyait személyekhez kötve, elevenen mutassa be, hanem megelégszik azzal, ha egy-két érdekesebb adattal igazolja levezetése helyességét és egy-egy feltünőbb történetnél (erőszakos vérontás, emberölés és más hatalmaskodás) az akkori állapotokra is következtetést von. Nem törekszik teljességre, mert hiszen igy munkája kötetekre is terjedt volna — az ujabb kornál sem, a hol munkája *feltünően megbővül* és igen érdekessé lesz. Nagyatyja eperjesi kivégzése és atyjának erre következett tiz évi küzdelme és tanuságos élete munkájának legbővebb része és fénypontja.

Azon boldog gyermekek közé tartozott, a kik korán tudják bámulni és méltányolni atyjuk nagyságát; az ebből származó jámbor fiui kegyelet és atyja kérése teszi munkáját aránytalanul bővebbé az eperjesi vértörvényszéktől kezdve; de a historikus örömmel bocsátja meg ez aránytalanságot, mert neki *forrásmunkát nyujt* és bizonyosan mások is meghatottsággal, rokonszenvvel fogják olvasni szeretetteljes, őszinte, igaz szavait.

A ki figyelmesen olvassa, valószinü, hogy olyat is fog észlelni, mintha itt-ott az elbeszélés fonala megszakadna, sőt benne nagyobb ür is tátongana. Ennek oka azonban az, hogy ő régi módszer szerint szivesen hallgat, ha dokumentumait beszéltetheti; ezeket pedig mellőznöm

[1] *Radwan alias Wirbow delineatio.* Radványi levéltár. III. o. XLV. cs. 92. sz.

[1] Fogalmazvány. III. o. LIX. cs. 151. sz.

kellett, mert külön, a többi oklevelekkel és levelezésekkel együtt fognak megjelenni. Ezért kellett magamnak is rontani azon a munkán, a melylyel oly szeretettel foglalkoztam.

Bírálni sokféle szempontból lehet, de mi, a kik tisztán látjuk, hogy az iró milyen alapos, lelkiismeretes munkát végzett, a kik összehasonlitottuk más hasonló irányú munkákkal is, azt tartjuk, hogy szerény családtörténeti irodalmunkban már koránál fogva is oly kiváló hely illeti meg, hogy megismertetése által nem végeztünk haszontalan munkát.

Mielőtt befejezném tájékoztató soraimat, megjegyzem, hogy nemsokára meg fog jelenni Radvánszky László bővebb életrajza, melyben másirányú irodalmi munkássága és érdemei is méltatást találnak.

Radvánszky László bevezetése.

1. §. Családunk Bél Mátyásnak Okolszky Orbis Polonicus cz. munkájából vett állitása szerint Lengyelországból származik; de hogy mikor és hogyan jöttek be, nem fejtette ki.[1] A Lengyelországban élő és virágzó Radvánszkyak nemcsak elismertek rokonaiknak; hanem már régen kölcsönös barátságra is szólitottak fel, de igéretük szerint még nem bizonyitották be a leszármazást megbizható adatokkal. Nem régen ugyanis Radvánszky Antal, majd János megtisztelő leveleket intéztek hozzánk[2] és hasonló udvariasságot tanusitott Radvánszky N. Domokos atya, a mikor ő ezelőtt 8 évvel Rómából visszatérve, minket Radványban meglátogatott. Ő beszélte el először hosszasan, hogy mikor a bátor Boleszláv lengyel királyt Szaniszló krakói püspök meggyilkolása miatt trónjától megfosztva az országból kiűzték és VII. Gergely pápa kiátkozta, barátjához, László magyar királyhoz menekült 1080 körül; akkor az udvarában élő lengyel nemesek részint Magyarországban, részint Sziléziában telepedtek le. Azt állitotta ama tisztelendő atya, hogy ősünk akkor mint Boleszláv kisérője telepedett le Magyarországban és megigérte, hogy azt családi levéltára adataival, leszármazásunkat pedig *Radvanustól*, a ki 1021-ben Lengyelország kanczellárja volt, bőven bebizonyitja.

Többen irnak Boleszláv dicsőséges, de szerencsétlen uralkodásáról, bőven emlegetik a Radvániakat is, de hogy mégis hogyan kell családunkat a lengyelekkel összekötni, annak kutatására és közlésére a Lengyelországban és Sziléziában több ágra oszlott, jómódu rokonokat kellene inteni és kérni a mi dicsőségünkért és a lengyel nemesség méltóságáért. Egyébiránt nem keresünk hazug dicsőséget, mert különben hazánkban is elég régi nemesek vagyunk, csakhogy igy egyéb is járulna dicsőségünkhöz.

2. §. Elhatároztam, hogy levéltárunk adatai alapján — a mennyire azokat annyi változás és oly hosszu idő alatt megőrizhettük — röviden elbeszélem a Magyarországban élő Radváni család történetét. És hogy tervem annál jobban sikerüljön, előbb bemutatom a genealogiai táblát, a melyet én levéltárunk mutatójában[1] már régen eredeti oklevelek alapján állitottam össze. Bárcsak valaha biróilag is hitelesitenék, de ne pörben legyen arra szükség, a melyet nem szivelhetünk. Senkit ne inditson kétségre az, hogy öt század alatt csak 15 nemzedéket talál, mert hosszú életüek voltak, a mint ujabban is III. Ferencz például szolgálhat, a ki majdnem 70 éves korában hunyván el, mint utószülöttet hagyta hátra IV. Györgyöt.[2]

3. §. Előbbi időtől óhajtottam genealogiánkat kezdeni, de a jártas történetkedvelők tudják, hogy a magyar nemeseknek ötszáz évvel ezelőtt ritkán volt állandó családi nevük és magukat mindig nem is birtokaikról nevezték el, hanem pl. Saulus fia Tiburtius. Igen gyakran használtak idegen személynevet és többnyire a rokonok, sőt édes testvérek is különböző lakóhelyeiktől kapták nevüket. Ezért gyakran megtörténik, hogy az összetartozás tudata elvesz. Tudni kell

[1] Bél Mátyás: Notitia Hungariæ novæ historico-geographica. II. köt. 452. l.

[2] Egy lengyelországi Radvánszky János még az öreg R. Jánost felkereste levelével később pedig nagyobbik fiának, Györgynek irt Radvánszky Antal 1743. nov. 19. (Br. Radvánszky lt. III. o. LI. cs. 64.) Radvánszky János a podoliai palatinust Szászországba kisérvén, Tót-Prónáról ir meleg hangu levelet. (I. h. LIV. cs. 32. sz.)

[1] Directorium archivi familiæ de Radvan, elaboratum anno 1735 per Ladislaum de Radvan. Kéziratban a család levéltárában. A Radvánszky családról két genealogiai táblát készitett, egyet csak a férfi ivadékokról és egy közöset.

[2] Öt századra rendes számitás szerint éppen 15 generatio esik. Ez is érv lehet a genealogia helyessége mellett.

még azt is, hogy régen az okleveleket csak a barátok őrizték és a tatárpusztitás alkalmával a káptalanokkal együtt igen sok elpusztult. Ezért úgy vélem, hogy mesét mond az, a ki azzal dicsekszik, hogy hiteles genealogiája 500 évnél több időre terjed, hacsak nem az osztályos atyafiságból és történeti emlékekből meriti bizonyságát. Mind ezen akadályokat én is tapasztaltam családom történetének kutatásánál, de megelégedtem azzal, hogy addig menjek el, a meddig biztosan juthatok, azon túl menni nem merészelvén.

Tapasztalom, hogy különböző nevek alatt régen virágzott családunk, de világos genealogiai bizonysággal nem szolgálhatok. Későbbi békés időkből, melyek alatt megmaradtak az oklevelek és a szú sem emésztette meg azokat, legmegbizhatóbbnak tartom azon határjárásról felvett oklevelet,[1] a melyet László király 1287-ben *Yurk* fiának, Radváni *Dénesnek* adott, a mely a radványi birtokot több birtokrészszel bővitvén, elválasztja a királyi halászok földjétől.

Dénes, a mint ezen oklevélből kitünik, Kun Lászlóval harczolt a Habsburg-dinasztia megalapitója, Rudolf érdekében s e harczban halálos sebet is kapván, utódainak a dicsőségesen uralkodó felséges ausztriai ház előtt is érdemet szerzett.

Hivségét a hitszegő kunok elleni ütközetben is vérével bizonyitotta a Hód-hely mellett, a mely puszta a Tisza mellett Csongrádmegyében[2] van.

E kiváltságlevél bizonysága elégséges Dénesünk hadi dicsőségére vonatkozólag. Már előbb volt tehát saját birtoka, a melyet a régiek földnek hivtak és hogy radványi ispánnak is neveztek, megelőző okmányok bizonyitják.[1] Régen ugyanis a nemeseket szolgáknak nevezték, azért mert felültek és katonai szolgálatot teljesitettek, a kik pedig ezek közül kiválóbbak valának, a királylyal való társalgás és kisérésről comeseknek neveztettek.

Meg kell ezektől különböztetni azokat, a kik hivatalból comesek, igy pl. a megyék főispánjai. Fellépett időfolytán, miután idegen fejedelmek kezdettek uralkodni, egy harmadik comesi méltóság czimadományozás folytán (gróf).

Nem sok idő mulván, 1291-ben ugyanazon Dénes comes az emlitett királyi halászok földjét nyeri András királytól. Mindkét kiváltságlevélben jelölt határok bizonyitják, hogy azok Kremnicskáig (Körmöcske) Kalnipotok közelében Királyfalvát körülzárják. Hogy ez mi módon szakittatott el örökségünktől, annak gondosan utána kellene járni.

Van egy oklevél (No 23), a mely által 1376-ban a váczi káptalan előtt Dénes zólyomi főispán tiltakozik az ellen, hogy Lajos király Radvány szomszédságában lévő Halászi, most Becsi nevü birtokát másnak adományozza. Hogy ezt a Becsi nevü birtokot, mint királyi falut, Királyfalvának is nevezték, bizonyitja egy 1417. kelt levél (No. 27.)

Dénes békében is háboruskodott. Szokásos volt ez ama ősi időkben. 1280-ban a ságí convent előtt Egyed fia Kemény, Bede fia Boko és Kopláni Pál fia Péter kijelentik, hogy birtokaik rombolásáért elégtételt szolgáltatott nekik. És szintén 1286-ban ugyanazon convent előtt Yurk fia, Dénes ispán Albert fiával, Tamás ispánnal és unokáival, Alberttel és Stoyzával és más rokonokkal azért, mert Tamás ispán fiát, Mártont, állitólag megölte, 50 márkában kiegyeznek.

Úgy látom, hogy hosszu életü volt, mert már 1254. előfordulnak ügyei, a mint Miklós esztergomi érseknek hozzá irt leveléből látható.[2]

[1] Megvan 1358. másolata is a 20. sz. alatt. A jeles levél következő szavai a legérdekesebbek:

«Mi tehát figyelembe véve ugyanazon Dénes hüségét és érdemes szolgálatait, a melyekkel országunk különböző hadakozási alkalmatosságával oly dicséretes önfeláldozással viseltetett irányunkban és különösen a mi és országunk régi ellensége, a cseh király (Ottokár) ellen viselt háborunkban, melyben ugyanazon Dénes irányunkban tartozó hivségéhez képest halálos sebeket kapott, sőt a Kunokkal való kénytelen megütközésünk alatt is a Hód helynél hivségét saját vére kiontásával bizonyitotta meg», azért teljesitette kérését. R.

[2] A kéziratban locus Hod áll, innen a félreértés. Radvánszky III. János a szélére is jegyezte: Rectius fors ad lacum Hood, qui in Transsylvania est. R. László még hozzá teszi: Rebelles erant regi Ladislao Cumani, Cumanæ tamen pellices, melyet feleslegesnek tartok a szövegben forditva adni.

[1] *R. János széljegyzete:* Dénes mester Zólyommegye főispánja volt 1317. (V. ö. Bárdosy: Animadversiones — in opus de insurrectione nobilium autore Josepho Kereszturi. Budæ 1792. 27. l.) A Radvánszky család levéltárában azonban ugyanazon Dénesről csak 1287—1296. van adat.

[2] E levél azonban száz évvel később kelt és II. Dénesre vonatkozik. Az eredetiben most és úgy látszik már akkor is, egy C-nél a hártya valami sav behatása következtében összezsugorodott és megbarnult, úgy hogy csak két C látszik.

R. KISS ISTVÁN.

PROSCRIPTIO I. MÁTYÁS KIRÁLY KORÁBÓL.

(Második, befejező közlemény egy pecsétrajzzal.)

11. Bátori (oklevelünk szerint Egyházasbátori) Tóth Demeter fia László a tolvajság bűnével vádoltatik. A nagy kiterjedésü Tóth család ezen ága kevéssé ismeretes, okleveles anyagunk sincs róluk. A család tagjai közül a XV. század második felében él Ambrus, a ki tanuként szerepel Tholyntha Máté és a Pásztói testvérek pörében tartott vizsgálatnál, 1489 április 25-én.[1]

12. A Szentmarjai család tagjai a Guthkeled nemzetségből erednek. Proscribáló levelünk Szentmarjai Barnabást gyilkosnak nevezi. Az állitás igazságát védeni vagy megczáfolni adatok hiján nem áll módunkban. Barnabás tekintélyes Heves vármegyei nemes, még 1478-ban is királyi ember Gúthi Ország Mihály és Nánai Kompolthi János beiktatásakor Ágasvár, Sirok és egyéb birtokokba.[2] A család tagjai közül még ismeretesek: Domonkos fia Lőrincz, a ki az egri káptalan előtt vallomást tesz bizonyos pörben; Mihály fia János, kir. ember Taksonyban;[3] Heves vármegye hatósága 1464 január 9-én itél Szentmarjai János özvegye és Vécsi Simon ügyében. Az előbbi Vécsi Simon feleségétől lovakat vett 60 arany forintért, a vásárt Vécsi Simon eltagadta, a lovakat visszavette, mert állitása szerint a lovak nem a feleségéé voltak. Minthogy a tisztitó esküt nem tette le, az özvegy kielégitésére itélték.[4] Több izben találkozunk Szentmarjai Györgygyel. 1478 jul. 18-án Gúthi Ország Mihály és Nánai Kompolthi János beiktatásánál királyi ember,[5] hasonló szerepe van 1478 augusztus 2-án Sirokon,[6] és tanuként szerepel Tholyntha Máté és Pásztói Miklós többször emlitett perében[7], a hol Szentmarjai Miklós is jelen van. Végre előfordul még a család Imre nevü tagja, a ki 1504 november 20-án szintén királyi ember gyanánt emlittetik.[1] A család az új korban is él. Ugyancsak Szentmarjai Imre királyi ember 1574-ben Füzesi Tamás mester háza nemesitésénél; Mihály pedig birtokos nemes, a ki 5 lovassal vesz részt Eger vára védelmében (1589—1590.)[2]

13. Hazai hiteles helyeink történetében sajátos helyet foglal el a XV. században az egri káptalan. Zsigmond király halála után rohamosan veszt régi fényéből, s a század közepén elveszti hiteles helyi jellegét.

A Mátyás királyunk korabeli huszita mozgalmak főleg Heves és Nógrád vármegyékben voltak érezhetők, s az ezek legyőzésére irányuló törekvésből folyt, hogy az emlitett vármegyékben és a szomszédos területeken a birtokok gyakran cseréltek gazdát, nemcsak a királyi kegy jutalma vagy büntetésképp, de erőszakos uton is. Ebből vélem magyarázhatónak azt a különös jelenséget, hogy a legnagyobb mérvű hamisitások huzamosabb időn át éppen az emlitett vármegyék területeire terjednek ki. Ha a birtokhoz új gazdája nem jogos uton jutott, szinte természetes volt, hogy annak igazolására is nemtelen eszközhöz folyamodott.

A bennünket érdeklő hamisitók sorát a XV. században Zemlényi Gábor diák kezdi meg, a ki felett az 1448-ik évi országgyülés mond kemény itéletet. Halála előtt 45 oklevél hamisitását vállalta magára, s bár vallomásával megvédeni iparkodott az érdekelteket a bűnrészesség vádja ellen, a hamisitványok természete olyan, hogy sok esetben feltételezi azok bűnrészességét, a kik számára készült. Zemlényi Gábor előkelő család sarja. Zemlényi Dávid 1418 julius 5-én czimeres levelet kap Zsigmondtól több rendbeli érdemei jutalmazására. Hogy közelebb a család melyik

[1] Orsz. Levéltár Dl. 19441. Tóth Gergely 1518-ban Nagy Mátyás és Mikótelki Tamás ügyvéde. Balázsy, i. m. 258. l.

[2] Pásztói Apáts. 400 l.

[3] Károlyi család oklevéltára, II. 88—92. l.; 1339. Anj. O. III. 543. l.

[4] Magy. Nemz. Múz. törzsgyüjteményében.

[5] Pásztói Apáts. 245.

[6] Ugyanott, 399. l.

[7] 1489 április 25. A névhez tett jelző szerint itt egy második, ifjabb Györgyről van szó. Ugyanez és Ferencz II. Ulászló 1506 decz. 14-én kelt oklevelében fordúlnak elő; a Grassalkovich levéltárban, Hédervárott.

[1] Széll F.: Bessenyey cs. története, 168. l.

[2] Heves vármegye tört., II. 321., 209., 274. l.

ágából származott, nem tudom adatokkal igazolni, s igy egyelőre a Turul X. k. 14. lapján közölt családfába se beleilleszteni. Az egri káptalan hamisitott pecsétjével négy oklevelet állitott ki: 1. Rozgonyi Péter egri püspök és Rozgonyi István fia János ünnepélyes bevalló levelét Széchényi László részére; 2. a káptalan beigtató levelét Zsigmond királynak szintén hamisitott beigtató parancsára, Orros fiai részére, a Garák ellen Abony birtokba; 3. bizonyos birtok határjárásáról szóló oklevelet,[1] és végül 4. Pohárnok András, Sandrin és Mátyás részére a káptalan által kiállitott, s a lelki kegyelmekben részesitő oklevelet. Ezeken kivül a legtöbb oklevél az ország északkeleti vármegyeire vonatkozik, s nagyrészt Zsigmond király korára vannak hamisitva. A városok közül Zsigmond nevével hamisitott kiváltságleveleket készített Gyöngyös és Szabadka számára, Ulászló pecsétjével a máramarosi városoknak, Nagy Lajoséval pedig Buda és Pest lakosai számára. Legsikerültebb hamisitványának tartotta ő maga a Jakab vajda fia László részére adott birodalmi privilegialis levelet Dávid bán fia György ellen. Zemlényi az oklevél felső szélére olyan hűen utánozva irta a császár beleegyezését kifejező szavakat, hogy Mátyás püspök kanczellár azt saját irásának nézte.[2]

Ha Zemlényi Gábor hamisitásaiban nem volt a káptalannak semmi része, rövid idő mulva a káptalan kebelében akadt hamisitó, a ki a már kétséges hitelességet teljesen lerontotta. Mint ismeretlen hamisitót láttuk már Szenterzsébeti Jánost, a ki ugyan maga nem készit hamis okleveleket, hanem tudatosan használja őket. Ilyen hamisitványok pedig ebben az időben éppen az egri káptalan kiadványai közt kezdtek feltünedezni. Proscriptiónk állitása igaznak bizonyul be, mert a király parancsára meginditott vizsgálat vétkesnek találta a káptalan tagjait. A terhelő adatok alapján a nádor, Guthi Ország Mihály, Heves vármegye rendeit 1467 junius 5-ére Heves mellé hivta össze a király határozott parancsára közgyülésre, a melyen birói itélettel kimondták, hogy a káptalan hiteles helyi minőségét, pecsétje erejét veszti, tagjai eltiltatnak ez irányu működésüktől. Az eset rendkivüli volta azonban nemsokára arra inditotta a királyt, hogy visszaadja a káptalan hiteles helyi jogait. Az erdélyi lázadás leverése után az ország főnemeseivel Egerben tanácskozott a cseh háboru meginditása felől. Ez alkalommal került elő az egri káptalan ügye; a káptalan tagjainak kérésére s valószinüleg az egybegyült rendek közbenjárására a király még ugyanazon év augusztus 9-én visszaadta a káptalan előbbi jogait.[1]

A későbbi hamisitók sorában még Kenderesi Balázs szerepel, kiről alább szólunk. A káptalan nevére a későbbi időben hamisitottak közül egy 1487 márcz. 27-éről keltezett található a Nemzeti Múzeum törzsagyagában. A káptalan birtokba iktató levele Lövői Orbán fia János pap, Lövői János özvegye, Kamanyai János felesége részére az egri ferenczesek ellen a lövői birtok fele részébe. Rendkivül ügyetlen hamisitvány, a káptalan függő-pecsétje kézzel van formálva, a szöveg pedig mesterséges áztatással elhomályositva. Készitője ismeretlen. A sorozat teljessége czéljából megemlitjük még Móré Lászlót, ki 1523 szept. 1-én nyer a királytól Heves és Hont vármegyében birtokokat; mint ismeretes, egyike a gyenge királyt környező könnyelmü udvaronczoknak. Magánélete se tiszta, az egykoru irók pecsét-hamisitással, rablással is vádolják.[2]

14. Farnosi Balázs diákról oklevelünk azt állitja, hogy egy papot megölt, s e mellett tolvajlással is élt. Az adatot máshol nem találtam feljegyezve. Farnosi Balázs kevésbbé ismert embere Mátyás korának. Az egri káptalan 1454 aug. 4-én kelt oklevelében mint királyi ember szerepel Heves vármegyében,[3]

A család hevesvármegyei ága a Szalók nemzetségből származott le a XIV. században. Őse Farnosi István, aki Kömlővel határos birtokos, s eskütársa Makranczi Simonnak 1344-ben. A század végéről több tagot ismerünk. 1393 decz. 1-én az egri káptalan előtt Tenki László és rokonai Farnosi Pál elhunyt felesége hitbérét illetőleg kiegyeznek egymással. Az itt található Farnosiak:

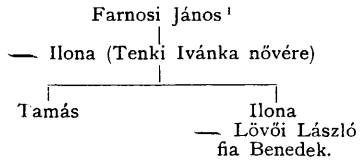
[1] Talán ez a Kakso helység határának megállapitásáról szóló 1262. évi hamisitvány, mely Karácsonyi János szerint (Hamis, hibás kelt. stb. oklevelek jegyzéke 22. l.), is a XV. században készült.

[2] Werbőczy: Tripart. II. 14, 51—84. §.

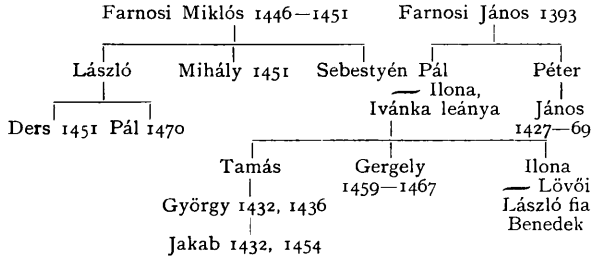
[1] Magy. Tört. Tár, II. 46. l.

[2] Sebők L. Gyöngyös tört. 113—116. l.

[3] Országos Levéltár, Dl. 14838.

Ugyanezen időben a Zách nemzetségből is kiválik egy Farnosi család, melyet Imre fia János alapit meg Tolnamegyében 1355 körül.[2] Erdélyben is találunk Farnosi Miklós fia Jánost, kinek fiai Veres Dénes és Kemény, de ez a család egészen külön áll a többitől. Farnosi János fiainak Jákótelken van birtokuk, melyet $^1/_3$-ában Walkói István fiai János és Péter ellen birói uton nyernek (A kolozsmonostori konvent jelentése, 1449 április 17-én). Ugyanott van egy másik Farnosi Péter és Benedeknek is birtoka.[3] Hasonlókép külön család tagjai Farnosi Vid fiai László és Sebestyén, a kik a Vidffy-család megalapitóivá lesznek.[4] A családok törzsének birtokai Heves, Nógrád és Pilis vármegyében voltak. 1420-ban Dersen és Kokaton van zálogos birtokuk. 1434-ben kékkői és körmendi részeket kapnak a Sike családtól.[5] 1459 február 25-én a király Bessenyei Mihály alnádornak, Farnosi Jánosnak és Gergelynek adja Tepély birtokot, melyet már őseik is birtak.[6] Ehhez járul királyi adomány kép Bekölcze és Felső-Szólát 1484-ben.[7] Az összefüggésbe hozható családtagok leszármazási rendje ez:

[1] Anj. O. IV. 397. l.; Bessenyei cs. tört. 131. l.
[2] Wertner, Magy. Nemzets. II. 400 l.
[3] Teleki, II. 17—33. l.; Országos Levéltár.
[4] Nagy Iván, Magyarorsz családai, IV. 142., XII. 181. l. Az itt található egyetlen Farnasi család megjelölése tévedésen alapulhat. V. László 1455 márcz. 11-én (Országos Levéltár), István dömösi prépostnak és *Farnosi Vid Miklós* fiai László és Sebestyénnek adományozza Bya birtokot Pilis vármegyében, mely magszakadás folytán szállott a koronára Tehát Farnoson lakó Vid családról van szó, mint a szintén hevesvármegyei Kenter és Vatha családoknál is? A családfán található Miklósnak nincs Vid előneve.
[5] Csánki i. m. I. 19. l.
[6] Bessenyei cs. tört. 141—150. l.
[7] Csánki i. m. 75., 79. l.

Farnosi Miklós a budai káptalan 1446 junius 10-ikén kelt oklevele szerint Pomázi Csikó Sándor és János ügyvédje.[1] Garai László nádor előtt 1451 márcz. 19-én Budán megjelentek Farnosi Miklós és fiai, László, és Sebestyén, másrészről Jánoki Egyed fia, László, ennek fia Ders és László, fivére Mihály Palóczi László országbiró levelével, és kijelentették, hogy a Farnosi Miklós és fiai által Jánoki Egyed és fiai ellen Nagycsalomja birtok miatt kezdett perüknek véget vetnek, és a peres Váralja, Kozmalehotalja, Borosznak, Kármánháza, Garáb és Zalathna birtokok ügyét is békés úton elintézik.[2] László fia Pál az egri káptalan 1432 október 31-iki és a budai káptalan 1470 szeptember 21-iki oklevele szerint királyi ember Heves vármegyében.[3] Ez a család nógrád vármegyei ága.

A Farnosiak hevesi ágából János, fia Pál, ennek gyermekei, Tamás, Gergely és Ilona előfordulnak az 1393 deczember 1-én kelt egyezséglevélben.[4] — Tamás fia György királyi ember a segedelemvölgyi karthauzi barátok beiktatásánál a hevesújvármegyei Bothond birtokba, az egri káptalan 1432 október 31-én kelt jelentése szerint.[5] Továbbá ugyancsak királyi ember 1436 április 7-én a hevesvármegyei Kenderesen.[6] — György fia Jakab királyi ember a már emlitett Bothond birtokban, továbbá 1454 augusztus 4-én ugyanazon vármegyében.[7]

Farnosi Gergely szintén több esetben szerepel a király embere gyanánt; 1459 febr. 25-én (Mátyás király Budán kelt oklevele szerint),[8] 1461 julius 6-án,[9] végül 1467 márczius 2-án, ugyancsak hevesvármegyei birtokokban.[10] Péter fia János hosszu életet él. Nem czélunk aprólékos adatokba bocsátkozni, azért csak kereteit adjuk e helyen életének. Királyi ember: 1427 november 8-án (egri káptalan oklevele), 1428 márczius 9-én, 1436 április 7-én Kenderesen,

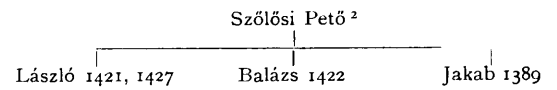
[1] Sztáray oklevéltár, II. 374. l.
[2] Kapy cs. levéltárában a Magy. Nemz. Múzeumban.
[3] Országos Levéltár Dl. 12470. sz. okl.; Bessenyei család története, 159. l.
[4] Bessenyei cs. története, 131. l.
[5] Országos Levéltár Dl. 12470. sz.
[6] Károlyi család oklevéltára, II. 172. l.
[7] Országos Levéltár Dl. 14838. sz.
[8] Bessenyei cs. tört. 140. l.
[9] Ugyanott 141. l.
[10] Ugyanott, 147. l.

1459 február 25-én, 1461 julius 6-án, 1467 márczius 2-án, május 5-én, minden esetben hevesvármegyei birtokokban.[1] Volt birtoka Beregmegyében is. A vármegye hatósága 1463 január 28-án vizsgálatot tart Ilosvai Karácson László erőszakoskodásai ügyében, és ennek birtokával Munkács felől szomszédos birtokosok Farnosi János és István.[2] — Guthi Ország Mihály nádor előtt 1469 október 6-án Tari György nevében Aszúpataki Hencz Benedek panaszt emelt Verebélyi Boldizsár ellen, kinek jobbágyai 1455-ben elfoglaltak Tarszurdok földet és Henczvölgy erdőt. Az alperes jogutódai (Verebélyi Simon és György nevében Farnosi János ügyvéd jelent meg. Szerinte Henczvölgy már régóta jogos birtoka volt Verebélyi Boldizsárnak, s nincs is Boldogasszony határában, a mit a szomszédokkal is tud bizonyitani.[3]

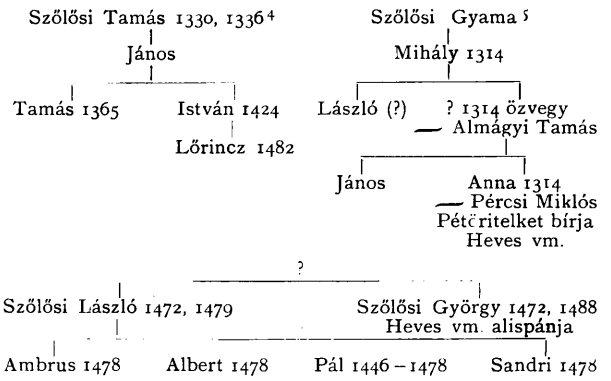
A családfán nem közölt tagokon kivül a XV. században a következő Farnosiak élnek: Antal (az egri káptalan 1432 julius 9-ikén kelt oklevelében[4]) Lőrincz, Bothond birtokban királyi ember (1432 október 31-én, egri káptalan),[5]; Barnabás Lövőn birtokos (1454 márczius 16);[6] István Munkácson határos birtokos Ilosvai Karácson Lászlóval;[7] végül Bálint 1470-ben Heves vármegye alispánja. Az ujabb korban Farnosi János tanú a Recski testvérek és Rhédei Pál birtokperében (Heves vármegye hatóságának 1554 április 25-én kelt oklevele).[8]

15. A nagykiterjedésü Szőlősi család hevesvármegyei ágából eredt Szőlősi László, a ki oklevelünk szerint testvérgyilkosságot követett el. Az illetékes bíróság vizsgálata azonban nem igazolta a vádat, azért ki is hurzták nevét a proscribáltak lajstromából. Minthogy kevés adat ismeretes a család történetéből, nem lesz fölösleges azokat összegezni.

Körülbelől egyforma időben Dunántúl és Bodrog vármegyében jelenik meg a Szőlősi család: a zalavári konvent 1421 julius 15-én kelt oklevele szerint Rezi és Piliske várakban királyi ember Szőlősi László.[1] Bodrogmegyében Szőlősi Pető két fia szerepel: László, szolgabiró (1421 aug. 16. 1422 junius 6.), megyebeli birtokos nemes (a kalocsai káptalan 1427 augusztus 13-iki oklevele szerint), fivére Balázs szintén szolgabiró:

Ugyanezen ág tagja Fülöp, a ki Csipcsi István ügyvédei egyike.[3] A család hevesvármegyei ágából a következők ismeretesek:

Szőlősi János fia Tamás 1365 junius 25-én megjelent Heves vármegye hatósága előtt, és Szentimrei Loránd fia Sebestyénnel a fenforgó vitás ügy elintézésére választott bíróságot kötött ki.[6] János fia István 1424 julius 25-én mint biharmegyei birtokos fordul elő.[7] Lőrincz a váczi káptalan 1482. oklevelében emlittetik.

Szőlősi László életéről kevés adatunk van. Birtokai Heves vármegyében voltak, ezekről szólnak meglevő okleveleink. Báthori István országbiró 1472 julius 11-én elrendeli Szőlősi László és György kérésére, Örs-, Igar- és Gyanda-bir-

[1] Ugyanott, 110., 114., 172., 140. 147—149. l.
[2] Teleky cs. oklevéltára, II. 42. l.
[3] Pásztói Apátság tört. 368—370. l.
[4] Károlyi cs. oklevéltára, II. 145. l.
[5] Országos Levéltár Dl. 12470. sz.
[6] Sztáray cs. oklevéltára, II. 512. l.
[7] Teleky cs. okl. 42. l.
[8] Balázsy i. m. 228.; Heves vármegye tört. II. k. 307. l.

[1] Zichy okmt. VIII, 24. l.
[2] Ugyanott, 34., 53., 56., 337. l. Pető fia Jakab birtokainak 1/3-át Bebek országbiró foglalja le, a többit Zemlékházai Miklós fia Kilián diáknak és György fia Bertalannak adta, mert az alperes ezek csanádmegyei birtokaira erőszakosan rátámadt. Magy. Nemz. Múz. másolatai közt.
[3] Ugyanott, 593. l.
[4] Egri kápt. 1330 szept. 7. és 1336 november 19. (Országos Lev.).
[5] Ugyanaz, ugyanott.
[6] M. N. Múz. törzsgyűjteményében.
[7] Károlyi család oklt. II. 91. l.

tokok határainak megjárását.[1] Hosszabb birtokperei voltak a Bessenyei családdal. Bessenyőt és Szőlőstelek pusztát Rhédei János és társai 1475-ben elfoglalták, Szőlősi László és Fogacsi Bánó György pedig Egyházas-, Szentmárton- és Vakméra helységekre tették kezüket. Az áldatlan állapotnak békés kiegyezéssel iparkodtak véget vetni. 1478 márczius 12-én Báthori István országbiró előtt megjelent néhai Bessenyei Mihály alnádor fia János és György, másrészről Szőlősi László, Ambrus Albert, Pál és Sándor fiaival, hogy egyezségre lépjenek.

Elhatározták, hogy Szentmártonmérán és Vakmérán levő birtokrészeiket, továbbá Mérai György diák fia Simon Felsőmérán levő birtokait 500 forintért a Szőlősieknek adják, kivéve Mérai Györgynek ott levő udvarházát és annak tartozékait, de ennek egyéb birtokai, úgy szintén a Tarna folyón levő malom, melyet Szőlősi László ujból felépitett, a Szőlősieké lesz, úgy, hogy Mérai György is épithet uj malmot. E mellett Szőlősi László választhat Szentmártonmérán udvarháznak megfelelő telket, a hozzátartozó részeket azonban két részre osztják fel. Ha a király újabb adományt ad a Bessenyeieknek, azt is felosztják a Szőlősiekkel. A ki újra pert kezd, 600 forintot fizet előre a másiknak.[2]

A kiegyezés azonban tartós volt. A következő évben (1479 augusztus 21.) ugyanis a budai káptalan előtt Baya János a saját és testvérei nevében tiltakozott az ellen, hogy Bessenyei János Mezőmérát, Szentmártonmérát és Vakmérát a királytól adománykép kérte, noha az nekik igértetett, sőt hogy a vele kötött egyezség értelmében vagy más efféle alapján Szőlősi László Mezőmérán udvarházak és épületek emelésébe is belefogott. A per további folyásáról nincs tudomásunk.[3]

Szőlősi László fia Pál a budai káptalan 1446 jun. 10-iki oklevele szerint Pomázi Csikó Sándor és János ügyvédje,[4] 1463-ban pedig a királyi kanczelláriában jegyző (Mátyás király levele Kassa városához, Futak, 1463 június 23-án).[5]

A család tagjai közül Szőlősi Péter 1439 szeptember 24-én (váczi káptalan jelentése) jelen van Perényi János tárnokmester beiktatásánál Füleken. Szőlősi György 1480 márcz. 4-én Bessenyei János bizonyos heves vármegyei birtokait és birtokrészeit 1000 arany forintért zálogba vette.[1] A család újabbkori tagjai közül kettő nevezetes: János kamarai tag, a ki 1548 elején alkudozik Perényi Péter özvegyével Eger vár átadása iránt. Továbbá Márton, 1557-ben Heves vármegye alispánja, borsodvármegyei birtokos, tanu Rhédei Pál és a Recski testvérek emlitett birtokperében.[2]

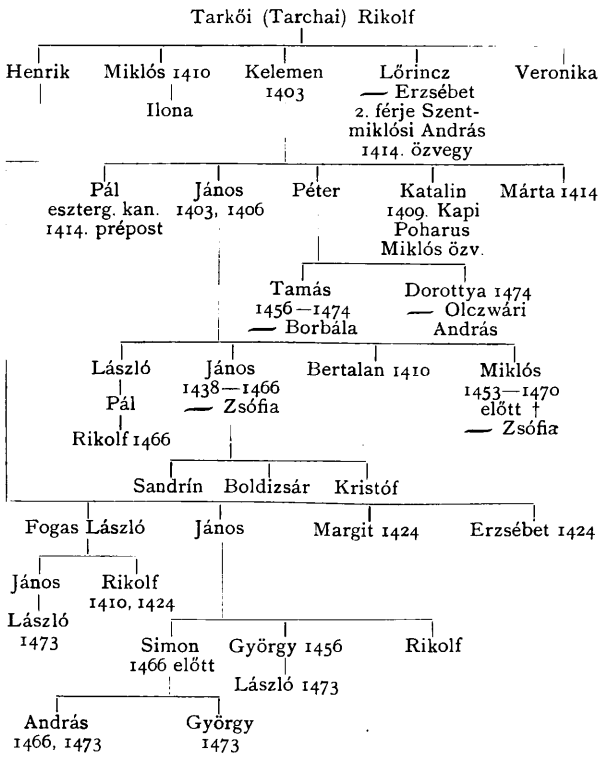
16. A proscribáló levél következő adata Kömlői György fia Jánosról szól, a ki tolvaj hirében áll. A szövegben volt Ország név ki van törölve. A család maga is a jelentéktelenebb köznemesek sorába tartozhatott. A birtokon sok család osztozkodott, s főleg a XIV. században sok bajuk van a szomszédos átányi (Athan) birtokosokkal. A Kömlői családból eredő György királyi ember 1439 okt. 23-án (győri káptalan, Országos levéltár) a Rozgonyi család tagjainak beiktatásánál Novatháta birtokba. Valószinüleg ennek a Györgynek fia az a János, és ennek László és Zsigmond fiai is, a kit a budai káptalan előtt 1468 február 5-én János egri szücsmester a saját és gyermekei nevében eltilt Kömlő helységben levő birtoka elidegenitésétől és eladásától.[3]

17. Az orgazdának nevezett Bői Tarczay János szintén köznemes család sarja. A lajstromot felülvizsgáló bizottság azonban törölte a proscribálandók közül; úgy látszik, hogy az első értesités nem bizonyult hitelesnek. Az ősök hosszu sorozatával diszelgő család birtokai Szepes-, Nyitra-, Pest- Heves- és Nógrád vármegyére terjedtek ki. Heves vármegyében Kömlőn, Bőn és Botondon voltak részei; Pest vármegyében pedig Mártonvágáson és Gödöllőn. Első hevesvármegyei tagja Tarczai Ivánka fia Pál (1322). Mátyás király 1466 és 1468-ban adott nekik több birtokot. A bennünket első sorban érdeklő Tarczai János 1438—1453-ig az ó-budai apáczák ügyvédi tisztségét látja el s őket több izben képviseli (Albert, 1438 márczius 27.; V. László 1453 szeptember 29.). Később is találjuk nyomát

[1] Balázsy i. m. 318—320. l.
[2] Bessenyei cs. története, 23, 163—165. l.
[3] Magy. Nemz. Múzeum törzsgyűjteményében.
[4] Sztáray oklt. II. 374. l.
[5] Teleki cs. oklt. VI. 63. l.

[1] Országos Levéltár; Magy. Nemz. Múzeum levélt. Orsz. Levélt. Dl. 18341. sz.
[2] Heves vármegye története, II. 73., 178., 218., 242., 309. l.
[3] Bessenyei cs. tört. 152. l.

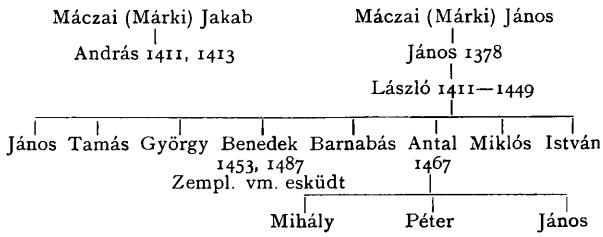
okleveleinkben. A budai káptalan 1461 julius 5-én kelt oklevele szerint a Zágorhida nógrádvármegyei birtok miatt pereskedő Tarczai János a saját és fiai nevében Lévai Cseh Jánossal úgy egyezett ki, hogy a nádor előtt Szent Mihály napján bemutatja a birtokra vonatkozó okleveleit.[1] A XV. századi családfa a következő:

Tarczai János fogott biró a segedelemvölgyi-tárkányi karthauziak és az Eger melletti pálosok birtokperében (egri káptalan, 1466 június 10.).[2]

18, 22. Szülde János kún nemes és Layk László teljesen ismeretlen emberek. Az első gyilkos és csonkitó, az utóbbi orgazda, valószinüleg szintén kún. Tartózkodási helyük: Asszonyszállása és Berényszállása.[3]

19. A Hanyon lakó Máczai család kiterjedt birtokos nemes Mátyás király korában. Heves vármegyei birtokain kivül 1411-ben a Buttkai és Ráskai családdal együtt kapja Varsányt, Ilk és Bacsó pusztát Szatmár, Hugyaj, Gáva és Félegyház falukat Szabolcs vármegyében.[1] A Nagy Iván VII. kötetének 278—279. l. közölt családfából és egyéb adatokból összeállitott rész a következő:

A családfán előforduló András fia Jakab és János fia László zemplénvármegyei nemesek, a kiknek a Butkai és Ráskai családokkal együtt hosszas perük van a Berczeliekkel, ezek erőszakosságai következtében. Szinte évszázados harcz folyik köztük.[2] A pörösködés egyik tárgyát képezte Máczai Antal tette is, a ki összeirásunk szerint gyilkosságot követett el. Az adat túloz, a menynyiben csak csonkitás miatt fogták perbe. Az egykorú emlékek szerint 1466—1467-ben (nem Rhédei János halála után) Máczai Antal és Benedek fegyveres emberekkel megtámadták Berczeli Pál udvarházát, midőn annak tulajdonosa is benne volt. Erőszakos uton elvitték Paszab helységről (Szabolcs vármegyében) szóló zálogos levelét és szolgájának Tar Balázsnak lovát, sőt mikor ez lova visszanyerése czéljából Tokajba ment, a két testvér a szolga szemeit kitolatta. Az ügyben megindult vizsgálat a panaszosnak adott igazat, s a kihallgatott tanuk is a vád alaposságát bizonyitották.[3] Az összeirók ebből az esetből meritették értesülésüket, de az kissé megnagyitva került hozzájuk.

Kora neves embere Máczai Benedek, a ki Ónodi Czudar Simon és Csobádi Gergely hatalmaskodási perében Perényi János tárnokmester ellen az utóbbi megbizott emberei közt emlittetik (Leleszi konvent, 1453 január 6.). Később

[1] Magy. Nemz. Múz. törzsgy.

[2] Ugyanott. (AzOrszágos Ltár Dl. 16362 .sz. oklevele). Bessenyei cs. története, 149. l., Heves vármegye története. II. 150,477. l. A genealogiát a Berzeviczy cs. okleveleiből állitottam össze.

[3] Asszonyszállás ma puszta, Karczag felett Jász-N.-K.-Szolnok vármegyében; Berényszállása pedig a mai Jászberény.

[1] Fejér, X/5. 151. l. Máczai János fia János 1378-ban Málczán és Kathon birtokos. Nemz. Múzeum másolatai.

[2] Zsigmond király a leleszi konventhez, 1411 decz. 26., Fejér, X/5. 152. l. Rozgonyi Simon ugyanahhoz, 1413 szeptember 1., Fejér X/5. 451. l. A káptalan beiktató levelei 1411 február 29., 1412-ből, ugyanott 211., 382. l.

[3] Bessenyei cs. története 30. l.

hosszú ideig (1467—1487.) Zemplén vármegye esküdtjei közt szerepel.

20, 21. Szomolyai István és János gyilkossággal vannak vádolva, az utóbbi testvérgyilkossággal. Nagy hiánya az egykorú emlékeknek, hogy oklevelünk rendkivül érdekes adatát mással nem tudjuk megvilágítani. A család eredete az Árpádok koráig nyulik vissza, s a XV. században már több ágra (hevesi, borsodi, nógrádi) oszlik. A hevesvármegyei ág megalapitói:

Szomolyai Tamás 1348 — Miklós

Szomolyai Demeter 1348 — János

Tamás fia Miklós és Demeter fia János a Bessenyei Márk és Miklós egri püspök közt forgó perben a püspök részéről nádori emberek (1348 julius 4.). Hogy melyik ágból eredt a család Hanyon lakó része, tehát István és István fia János, eddig nem tudtam megállapitani. A XIV—XV. században sok tagja szerepel.[1]

23. A Kiskáli Erdőtelki család szintén az ismeretlenek közé tartozik. Kiskaal birtok fekvése felől se vagyunk tájékozva bizonyosan, de valószinü, hogy Verpelét körül feküdt. Összeirásunk a család János nevü tagjáról értesit, a ki gyilkos és átkozott tolvaj. A család tagjai közül ismertesebbek: Erdőtelki Márk fia Márk (egri káptalan, 1322.); Mátyás fia János, Kömlőn királyi ember, (1347 május 16, Heves vármegye hatósága)[2] Madaras György és Kápolnáserdőtelki Kis Miklós királyi emberek (egri káptalan, 1436 április 7.);[3] Zsigmond (1467 márczius 2, Mátyás király),[4] továbbá egyházaserdőtelki Leuszták,[5] végül Erdőtelki Bálint, a ki 1504 november 20. (Ulászló király alatt) királyi ember.[6] Az egri káptalan 1438 október 28-iki levelében a következő családfa van:

Erdőtelki György[7]

Tamás — Ozvald

24. A nagykiterjedésü Szilágyi család eredeti birtokai közismeretüleg Heves vármegyében voltak, melyeket 1408-ban cserélnek el a Garázda család horogszegi birtokáért. E család valamelyik ágának tagja az a Szilágyi Mihály is, a ki Kompolti Miklós nánai várnagya volt, s a proscribáltak közt emberölés vádjával illettetett. Életéről nem találtam egyéb adatot. 1475-ben Dersi Benedek a nánai várnagy.[1]

25. Hasonló módon ismeretlen ember Bikszegi Benedek is, a kit egy pap megölésével vádoltak. Heves vármegyében Biki köznemes család ismeretes, Bikszegi kevésbbé. A vád komoly jellegü lehetett, világosan megjelöltetik, hogy szándékosan ölt meg valami papot.

26. A Nagyfái család a nógrádvármegyei köznemes családok egyike. A XV. században egy része az ősi Pálfalván (Pálfi János falván), másik ága Tenkén lakott. Ez utóbbiból eredt a proscriptiónkban előforduló János is:

Nagyfái (Pálfi János-Falvai) Tamás
Pál 1451
— Varaszói Kántor János leánya Anasztázia

János — Mihály 1451, 1469 — Köbölkúti Balázs — Anglét — Borbála — Krisztina — Katalin — Margit

A fentebbi családfa Nagyfái Pál vallomásából tünik ki, melyet az egri káptalan előtt 1451 junius 4-én tett; e szerint saját és gyermekei, továbbá néhai Szenterzsébeti Mátyás fia Antal osztályos rokona nevében bizonyos szükségletei fedezésére Szenterzsébeten levő birtokát (Heves vm.) minden tartozékaival együtt Szent-Erzsébeti Gáspár fia Jánosnak, Miklós, János és Lázár fiának 200 forintért eladta.[2]

Tárgyalt oklevelünkben megemlitett Nagyfái János tehát Pál fia, egyike azoknak, a kik a cseh zavargásokban a király ellen részt vettek, és annyi gondot okoztak Mátyás királyunknak. Az adat nem valószinütlen, s mint a korviszonyokba beleillőt, valónak fogadhatjuk el, bár

[1] Bessenyei cs. története, 126. l., Teleki XI. 427. l., Kandra, Adalékok az egri egyházmegye tört. III. füz., 415—416. l. Anj. O. IV. 41—42. l.

[2] Bessenyei cs. tört. 120. l. Anj o. V. 63. l.

[3] Károlyi cs. levéltára, II. 172. l. Albert király, 1438 április 4, (Országos Levéltárban).

[4] Bessenyei cs. tört. 148. l.

[5] Egri káptalan 1438 julius 27. kelt beiktató levele Debrői Imre számára (Orsz. Levélt.)

[6] Ugyanott 168. l.

[7] Az Országos Levéltárban.

[1] Ugyanott, 23. l. Az egri káptalan Albert király 1438 szeptember 15-én kelt levelére beiktatja a Rozgonyi családot Szászberek hevesvármegyei birtokba. Rozgonyi Péter hű emberei közt emlittetik Szilágyi Gergely szarvaskői várnagy.

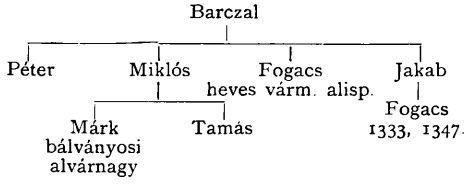
[2] Eredeti hártyán, a Dancs cs. levéltárában, a Magy. Nemz. Múzeumban.

az adatot más oklevéllel nem tudjuk megerősiteni.

János testvére Mihály Tari György és Verebélyi Boldizsár fiainak emlitett ügyében mint királyi ember jár el (1469 november 23.).[1]

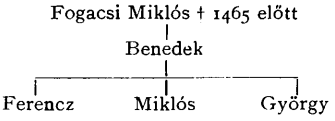
27. Császi János hevesi tisztet embercsonkitással vádolja oklevelünk. A birtok a Nánai Kompoltiaké, tehát az ő emberük. Boczonád és Heves közt folyó határperben (1346 április 2., Pál országbiró előtt) a szomszédos birtokosok közt van Császi Pál.[2] 1403-ban Zsigmond király a hütlen Császi Gergely és András Csász nevü birtokát Heves vármegyében Bessenyei Lászlónak adja, mivel Imre vajda fiaival a pártütők közé álltak.[3] A mohácsi vész utáni időből Császi Bálint ismeretes, 1536-ban hevesvármegyei szolgabiró, királyi ember, Császon és Körén birtokos, a ki jelen van Verbőczy István és fia beiktatásánál.[4]

28. Fogacsi Lőrincz osztályos testvérét ölte meg. Nagy kár, hogy az eset bővebb vizsgálatába nem bocsátkozhatom, mivel adatok hozzá előttem nem ismeretesek. A család története a XIV. századig megy vissza. I. Károly 1333 január 2-án Tamás erdélyi vajda fogacsi várjobbágyai közül Barczalt és fiait a havasalföldi hadjáratban szerzett érdemeikért felszabaditja. A családfa a következő:

1346-ban Heves vármegye hatósága előtt vizsgálat folyik volt alispánja Fogacs ellen, a kit lopással vádoltak, de avval védekezett, hogy az elhajtott barmok neki birság fejében jártak.[5] Ez az alispán eddig ismeretlen a megye történetében, s 1340—41, vagy 1342—44-ig viselhette az alispáni tisztséget. Ugyane Fogacs királyi ember Boczonádon István királyi jegyző bevezetésénél (1347 november 8.);[6] Fogacsi György szintén királyi ember a Hasznosi Nagy család perében Csetneki Péter ellen.[1]

A váczi káptalan előtt 1465 május 25-én Fogacsi Benedek a saját és fiai nevében tiltakozott a fogacsi birtokrész elfoglalása miatt Fogacsi Bálint és Lukács, Bodonyi Miklós ellen.[2] A családfa XV. századi része igy alakitható meg ezen oklevél alapján:

29. Baabi Dénest törölték a proscribálandók sorából, a gyilkosság vádja alaptalannak bizonyult. A család szintén nevezetes — eddig kevésbbé ismert — régi köznemeseink egyike. Bár teljes leszármazási rendjét még nem sikerült megállapitanom, mégis hasznos dolognak tartom némely rá vonatkozó adatok közlését.

Első tagja a nyitrai káptalan 1343 máj. 3-iki oklevelében fordul elő, melyben Baabi László és Zsámbokréki Horváth Miklós arbiter gyanánt szerepel Turcsányi Orbán és Györgynek Rudnai Bernald és Ozvald ellen folytatott perében. Nem sokkal később már a hevesi ág is jelentkezik. Baabi Lőrincz szomszédos birtokosa Kömlőn Rikolf fia Lászlónak (1344 márczius 3-án, budai káptalan). 1349 julius 16-án Heves vármegye Színhalmán tartja meg közgyűlését, a melyen István, a király magánjegyzőjének, Istvánnak jegyzője, Baabi Szegény András fiával Istvánnal abban egyezik meg, hogy az András fia István és Kún Péter közt fennforgó vitás ügyet fogott birák döntésére bizzák.[3] A XV. században több ággal találkozunk.

1464 május 21-én Heves vármegye hatósága jelenti a nádornak április 14-én kelt levelére, hogy azon perben, melyet Boldogasszonyrédei Pál fia János inditott néhai Forgách János gyermekei és Hegyaljai István fiai és társaik ellen bizonyos boldogasszonyrédei birtokrész elfoglalása miatt, a megye Baabi Márton fia Bálintot küldte ki vizsgálatra, a ki a vádat igaznak találta.[4]

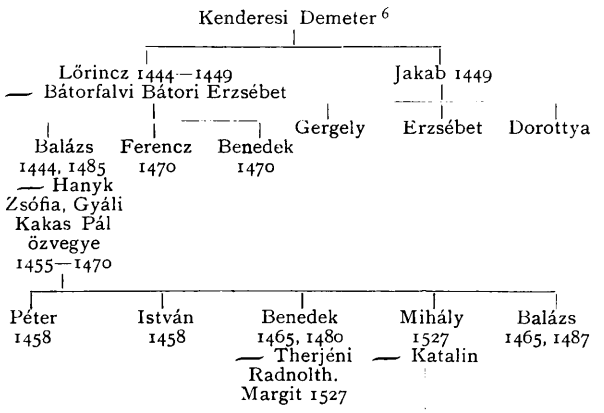
[1] Pásztói Apátság, 369. l.
[2] Országos Lvt. Dl. 3833. sz.
[3] Bessenyei cs. története 20,134. l.
[4] Heves vármegye tört. II 45., 46., 321 l.
[5] Fejér, IX/1. 456.; l. VIII/3. 679. l. Anj. Ok. V. 154. l.
[6] Anjoukori Okmt. V. 154. l.

[1] Ugyanott, 221. l.
[2] M. Nemz. Múz. törzsgyűjteményében.
[3] Fejér, IX/1. 134—137. l.; Anjoukori Okmtár, IV. 397. l. V. 305. l. Ugyanő kir. ember Kenderesen (egri kápt. 1407 decz. 31.), Országos Levéltárban.
[4] Országos Ltár Dl. 28,275. sz.

Nevezetes szerepe van Baabi Lászlónak. 1468—1469-ben alispánja a megyének,[1] királyi ember Rédey János beiktatásánál Szurdokpüspökibe (Ország Mihály nádor oklevele, 1469 márcz. 1.). Ugyanott szerepelnek Pál és Máté is.[2] — 1470 szeptember 21-én (budai káptalan) emlittetik Baabi Imre, Bőn birtokos nemes.[3]

A család tagjai közül még 1480-ban Baabi László és Dénes szerepelnek, a kik értelmileg részesek Rhédei Mikócza Bertalan támadásában Mikócza Miklós ellen. Bizonyosan másik ágbeli az a Baabi János szolgabiró, a kit a vármegye ez ügyben a vizsgálatra kiküld.[4] Péter, Dénes és János 1438-ban is több ízben királyi emberek a Rozgonyiak heves- és pestvármegyei birtokaiba történt beiktatásakor.[5] Baabi Péter (de Kerekudvar) a budai káptalan egy 1513-ik évi oklevele szerint Apczon is birtokos felesége, Klára örökrészében.

30. Az előzőkben tárgyalt oklevélhamisitók sorához csatlakozik Kenderesi Balázs, a ki proscribáló levelünk szerint fel is használta a maga gyártotta okleveleket. Ősrégi család sarja, s az adat annál érdekesebb, mert nyomát se találjuk a róla szóló egyéb adatok között. A család fája a XV—XVI. század folyamán igy alakult ki:

(Folytatását lásd a következő hasábon).

[1] Orsz. Lev. Dl. 16674. és 16684. sz. Ezt se közli Balázsy a vármegye ispánjai közt.

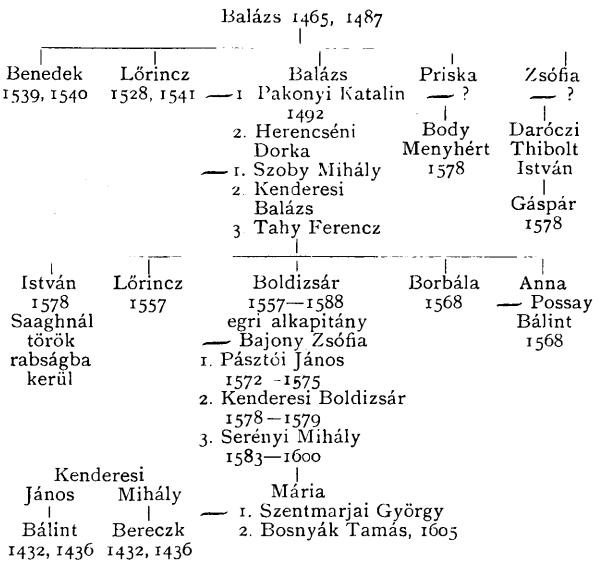
[2] M. N. Múz. Rhédi cs. levéltára.

[3] Bessenyei cs. oklevéltára, 158. l.

[4] Balázsy i. m. 240, 250. l.

[5] Albert király, 1438 április 4; október 28. Országos Levéltárban.

[6] Az illető évszámok jobbára a Károlyi család oklevéltárának II. és III. kötetére utalnak, melyekből a családfát összeállitottam.

Mellőzve az ismeretes család történetére vonatkozó adatokat, a fontosabb mozzanatokat emlitem meg Kenderesi Balázs életéből. 1444 szept. 5. Rozgonyi György országbiró előtt Kenderesi Balázs anyjának Bátorfalvi Báthor Jakab leányának leánynegyed jogát kereste Kenderesben és Kelenyén Hlyniki László ellen. Az országbiró az alperes okleveleinek bemutatására új határnapot tűz ki.[1] E pör a felperes igazságával végződött, mert 1449 febr. 21. a kenderesi leánynegyedét Kóvári Lászlónak 3 jobbágytelkért átengedi.[2]

1453 augusztus 15-án a budai káptalan Kenderesi Balázst beiktatja Kánthor István bői birtokrészeibe, királyi adományként.[3] 1455 február 10-én Pálóczi László országbiró előtt Hanyk János nádori itélőmester és Kenderesi Balázs, feleségével Zsófiával (Hanyk János nővérével), másrészről Sáry Péter mester, Hunyadi János kanczellárja és rokonai a Kakas Pál fia János (Kenderesi B. mostoha fia) halálával rájuk szállott s megszerzett Gyál, Esső (Pest vármegyében) és Szentkirály (Csanád vármegye) birtokokban két egyenlő részben megosztoznak.[4]

Az előbb emlitett bői birtokra nézve Kenderesi Balázsnak és Bey Miklós fia Demeternek

[1] Károlyi cs. oklevéltára, II. 238—239. l.

[2] Ugyanott, 269—273. l.

[3] Országos Levéltár.

[4] Károlyi család oklt. II. 303., 305. Beiktató parancs ugyanott, 313—314. l.

és Csehi Cseh Jakabnak V. László 1455 ápr. 19-én megengedi, hogy a Tiszán át kompot járassanak.[1] A budai káptalan 1458 május 27-én kelt oklevelében ujabb birtokokkal találkozunk. Kóvári László a saját, felesége és fiai nevében Pándi Péterrel és Kenderesi Balázszsal Bátorneve, Terbegőcz (Bainustelke) és Mitvar hontvármegyei birtokok negyedére, továbbá Kenderesre nézve megegyeztek.[2] 1460 november 5-én Verneltelke pusztát illetőleg egyezkedik a nádor előtt Kerekegyházi Péterrel.[3] Ekkor kezdődnek meg nagyobb szabásu birtokperei.

1461 november 15-én Mátyás király a budai gyülésen utasitja Nógrád vármegye hatóságát, hogy Kenderesi és felesége panaszára Ujfalu birtok jogtalan elfoglalása miatt Nisai János, Thúróczi Benedek és László ellen inditson vizsgálatot. A vádat a kiküldöttek igaznak találták.[4]

Tárgyunkra nézve azonban legfontosabb birtokpöre 1465 junius 23-án kezdődött a budai káptalan előtt Nánai Kompolthi János, fiai és Recski Tamás ellen tett vallomásával. Hosszú ellenségeskedés előzte meg. A káptalan a Kenderesiek részére Gál éneklő kanonokot, az alperesek számára Ábránfalvi Miklós kanonokot küldte ki, hogy a Kenderes és Fegyvernek közt felmerült határkérdés és hatalmaskodás ügyében vizsgálatot tartsanak. A helyszinén 6—6 embert választottak ki, a kik kölcsönösen bizonyitották, hogy a kérdéses Feketehalom tulajdonuk, sőt Márk pálos barát is előállott, s rendje nevében kétségtelen birtokuknak mondta a kérdéses területet. E mellett hat ökröt és egy szekeret visszaadtak Kenderesinek, két elvett ökörért két arany forintot fizettek, két megölt lóért megesküdtek, s azt is bizonyitották, hogy Kenderesinek Szecsédi Imre nevü jobbágya nem erőszakosan halt meg.

A nagyszabású per folytatásából eddig csak annyi ismeretes, hogy Mátyás király ugyanazon évben (1465 deczember 15.) a Kenderesi Balázs birtokában levő hegyesi, kenderesi és bői birtokrészeket kivette Heves vármegye hatósága alól, s Pest vármegyéhez csatolta, mivel az emlitett helyek közelebb vannak ennek törvényszékéhez. Ez 1467 junius 26-án ment végbe.[1]

Mátyás királynak fontos oka lehetett az intézkedés megtételére. Valószinü, hogy a nagyarányú birtokper elintézésére nem tartotta minden érdeket mellőzőnek a heves vármegyei hatóságot, melyben a Kenderesi családnak sok rokona, lekötelezettje volt. Ha hamisitott oklevelet Kenderesi Balázs, úgy ezen perben tette, most volt rá leginkább szüksége. A tárgyalás további folyamán merülhetett fel az okleveles bizonyitás kérdése, minthogy mindhárom érdekelt egyenlő meggyőződéssel mondta magáénak a kérdéses területet. A hamisitott oklevél tehát Kenderes birtokra vonatkozott, valamely régibb adománylevél mintájára. Nagy kár, hogy ezen adatot nem tudjuk bővebben megvilágítani, mert a tárgyalt birtok határjáró leveleiben Feketehalom nem fordul máshol elő, s nem tudjuk meghatározni, hogy milyen időtől kezdve számitják egyik vagy másik birtokhoz.[2] Csak neheziti a kutatást, hogy az oklevél hamisitásáról semmi nyomunk nincs, sőt Kenderesi tovább is a király kegyelt híve marad. Viszont proscribáló levelünk adatát se lehet kicsinyelnünk. Fontos, hogy külön megjegyzi a hamis oklevél készítését és felhasználását, a mi határozottabb jelleget ad a róla szóló értesitésnek.

Kenderesi Balázs életének további részletezésében is okleveles anyagra támaszkodhatunk.

1465 deczember 8-án a király neki adja a berivói-szentiváni és policharai birtokrészeket (Kőrösm.), melyeket Bod Márton szentgyörgyi várnagytól és Lengyel Miklóstól hütlenségök miatt elvett.[3] 1466 október 15-én ellentmond Bakari Leusták beiktatásának Nyitvarcz puszta birtokába.

A Kenderesi szántók miatt 1470 szept. 21-én megujult a perlekedés. A budai káptalan terjedelmes jelentést ir Mátyás királyhoz a parancsára és a panaszosok kérésére Kenderesi Balázs

[1] Országos Levéltár.
[2] Magyar Nemz. Múzeum levéltárában.
[3] Károlyi cs. oklt. II. 331—332. l.
[4] Ugyanott, 339—340. l.

[1] Ugyanott, 372—373, 386—387. l.
[2] V. ö. Árp. Uj Okmt. VIII. 37—41., Hazai Okmt. VIII. 84—86., Fejér V/r. 72., 165., X/5. 189. l. A részletes határjárás nem Kenderes és Fegyvernek, hanem Zamla felé történt, s ez az oklevél hamis is (Anjoukori Okmt. I. 65, és Fejér IX/1. 135—157. l.), de Feketehalom délre esett, a kenderes-fegyverneki, ut mellett.
[3] Ugyanott, 383—384. l.

ellen történt vizsgálatról. A Buda-feletti Szent-Lőrincz zárda pálos barátai, Bessenyei Mihály nádor, Bői Demeter, Berczel János és Ludasi Zsigmond jelentették a királynak, hogy Kenderesi több törvénytelen lépésre ragadtatta magát, igy Szent Lőrincz napja körül több emberével «Kissziget és Tövises sziget» nevű területen levő széna lekaszálásával 100 forintnál több kárt okozott a felpereseknek. Novemberben a környékbeli kúnokkal elrontotta a kenderesi határt, továbbá a barátok Remete János nevü jobbágyát megverette.

A per további folyamából kiderül, hogy az első itélet az előbb tárgyalt határkérdésben nem volt Kenderesire nézve kedvező, mert négy évvel előbb (1466-ban) a pálosok földjéből 100 ekénél nagyobbat elfoglalt a Kenderes és Fegyvernek közt vezető út mellett, s ezt a panasz benyujtása idején is megtartotta. Hamis oklevél használatáról szó sincs a vádban, nem is lehet belőle rá következtetni. Annyi bizonyos csak, hogy a vármegye által kiküldött — alább ismertetett — bizottság előtt felmerült az oklevél hamisitás ügye, de a nádor nem talált kellő okot a nyomozás megtételére. Igy is jellemző, s növeli adataink számát Mátyás király kora embereinek jellemzéséhez. Felrótták Kenderesinek továbbá azt is, hogy a király 1469-ik évi látogatásának költségéből a reá eső 25 forintot a barátoknak nem akarta megfizetni. A panaszosok előadását a vizsgálat igazolta s az alperest Gyál birtokon megidézték.[1]

Élete további folyamán se lábal ki a folytonos birtokperekből. 1470 szept. 26-án Pakoni Balázs és társai ellen emel panaszt. Cső nevű birtokán megverték János nevű pásztorát, három évvel előbb elrabolták két ökrét, Oláh Mihály nevű jobbágya házát elpusztitották stb.[2] 1477—1482-ig folyik a pere György ságí prépost ellen több hont vármegyebeli birtokfoglalás miatt. A panaszt igaznak találják a kiküldöttek.[3] — 1483 november 17-én a budai káptalan előtt Kenderesi Balázs a saját, Benedek és Mihály fiai, Kóvári Simon pedig a saját és László fia nevében kölcsönösen örökbe fogadják egymást birtokaikat illetőleg. E szerint Kenderesi Balázsnak 1483-ban a következő birtokai vannak: Gyál, Esső, Palást (Mitvarcz); birtokrészei: Albertin, Kenderesen, Hegyesen és Kelenyén (Pest vármegyében), Szentkirályon Csanád vármegyében.[1] Ennek folytatása volt, hogy másnap ugyanazon káptalan előtt a Szent-Lőrincz kolostor levéltárában elhelyezték megőrzés czéljából a Hont- és Pestvármegyében levő birtokaikat illető okleveleket, a honnan csak egymás közös beleegyezésével vehetnek ki másolatokat vagy eredetieket.[2]

Utolsó emlékünk róla Mátyás király 1485 november 13-án Budán kelt oklevele, melylyel Alberti Miklóst és társait bizonyos alberti birtokrészről folyó perben Kenderesi panaszára meg nem jelenés miatt a birságban elmarasztalta.[3]

31. Művelődéstörténelmi szempontból fontos esetek a következők, melyekben a proscribálás oka a husszita felekezetre történt áttérésben rejlik. Erdőtelki Veres László felesége is ezt a vétket követte el valamelyik atyafiával együtt. A család régi hevesvármegyei köznemes, első tagjaival az egri kápt. 1345. kelt oklevelében (Erdőtelki Veres János királyi ember), továbbá I. Lajos 1347 június 25-én kelt oklevelében, végül 1348 julius 4-én találkozunk, a hol a vármegye nádori emberei közt Johannes Rufus de Erdew-Teluk és fia László is emlittetik.[4] Ezek utódja tárgyalás alatt levő iratunk Veres Lászlója is. A család a XVI. században is él, egyik tagja, Miklós Külső-Szolnok vármegye szolgabirája 1519-ben.[5]

32., 33., 34. Proscribáló levelünk három Tenkivel ismertet meg bennünket: Péterrel, Jánossal és Istvánnal. Mindhárom huszita lett, vagy felesége lett azzá, azért kerültek a lajstomra.

[1] Országos Levéltár Dl. 17062. sz.

[2] Károlyi cs. oklt. 409—413., 491—495. l.

[3] Ugyanott, 465., 466., 409—510. l.

[1] Magyar Nemzeti Múzeum törzsgyűjteményében. Hátán XVI. sz. elejéről való jegyzet: budai káptalanban tetek illyen vegezest az Kenderesi nemzet és Kowary, hogi az mellyiknek magva zakad egyben zalando legen fijjok.

[2] Károlyi cs. oklevéltára, II. 318—319. l.

[3] Ugyanott. 520—521. l.

[4] Anj. Ok. IV. 552. l. V. 97. l.; Bessenyei cs. ok levéltára, 126. l.

[5] Balázs i. m. 258—260. l. Az emlitettekhez csatlakozik Veres Miklós és fiai, György és Péter, a kik Gombaszegen levő birtokaikat 1371 május 9-én (egri káptalan előtt) az újból felépitendő ágostonrendi kolostorra hagyják. Magyar Nemz. Múzeum másolatai közt.

A család egyike Heves vármegye legrégibbjeinek.

1310-ben határt járat az egri káptalan az ősi Tenk birtok körül. A családnak ekkor 3 ága van:[1]

Tenki Demeter — János
Ivánka — Csirke Péter 1314—1374
Jakab — Jónás, Beke 1350.

A család későbbi tagjai közül ismertebbek: Tenki Gál, aki a Kompolthiak birtokaival szomszédos;[2] László, Tamás fia Péter ügyvédje.[3]

A XIV. század végéről egy másik családfa öredéket találunk: 1393 decz. 1-én Tenki László és rokonai a Farnosi Pál néhai felesége Ilona (Tenki Ivánka testvére) hitbére és jegyruhájára nézve az egri káptalan előtt magukat Tepély [illegible] kielégítetteknek mondják.

Tenki Ivánka[4]
László, János
Imre, István

Adatok itt újra hiányoznak, s nem állapitható meg, ki az — oklevelünkben felemlített három Tenki atyja:

?
Tenki Péter 1467
János — Margit
István † 1467 előtt — Czéczei Borbála 1467

Tenki Péter maga lett eretnekké. (Hogy mit jelent a szövegben álló glera szó, hosszu kereséssel se tudtam megállapitani.) Heves vármegyei birtokos nemes, 1457-ben kiküldött ember a segedelemvölgyi tárkányi karihauziak birtokperében.

Tenki János életéről is keveset tudunk. 1467 márcz. 2-án jelen van Bessenyei Mihály beiktatásánál Tepélyen.[5]

A harmadik Czékeinek felesége Czéczei Borbála szintén huszitává lett a sógorával együtt. A család törzsökös abaujmegyei, s Csoma József iparkodott eredetét felkutatni.[1] Az ott közölt családfa XV. századi részét némi kiegészítéssel így állithatjuk össze:

Czéczei Miklós
Mátyás 1438 — Tamás 1450
(Kis) Máté 1482—1493, 1482. liptói és sárosi főispán
Bereczk 1485
Lőrincz 1486—1517
Hedvig — Papi Kelemen
Borbála 1467 — Tenki István

A már megjelent adatokat óhajtom e helyen néhány regestával kiegészíteni. Abauj vármegye két alispánja Bwzlói Miklós és Czéczei Bereczk 1485 január 26-án az országbiró parancsára vizsgálatot tartanak a gönczi pálosok által bevádolt Fülöp egri káptalani jószágkezelő ellen.[2] 1485 máj. 11-én Czéczei Máté és Koromházi Korom Bálint Piaczkafalva birtoknak a Papisháziak részére történt beiktatása ellen tett tiltakozásukat visszavonják.[3]

Upori Borbálának, Czékei János özvegyének sok baja volt Sempsei Lászlóval, Czéczei Kis Mátéval, a kik hosszú birtokperben állanak vele 1487—1490-ig. Egy 1499 márczius 4-én Czékén kelt oklevelében Zernyegi Tamásnak, a vár hű gondozójának özvegysége idejében, őszinte köszönetét fejezte ki.[4] A tartalmilag is ritka levélen rajta van az özvegy zöld pecsétje, melyről a Czékei család czímere a következő módon állapitható meg; körives pajzsban koronából kinyúló kardot tartó pánczélos kar, a pajzs balsarkában

a kard fölött kisebb ötágú, alatta nagyobb négyágu rózsa.

Ulászló 1492 február 23-án meghagyja Szapolyay Istvánnak és Czéczei Lőrincznek, hogy Szemercsényi Simon, Szentiványi Balázs és Nádasdi Tamás csorbai és vaseczi birtokait a vámmentességben ne háborgassák.[5] Egy 1498-ik évi székesfehérvári keresztes konventi oklevélben Czéczei Péter emlittetik királyi ember gyanánt Bogárd

[1] Fejér, VIII/6. 190. l. Ugyanezek vannak Tamás erdélyi vajda választott birái közt Boczonádon, 1340 okt. 21 Anj. O. V. 97—99. l. (A proscr. levélben Chenk hiba, Thenk olvasandó). Csirke Péter Boroszlókon kir. ember, Fejér, IX/7. 369. l. Jakab fia Beke Gyöngyösön királyi ember, 1350 jun. 21-én; az Anj. O. V, 385. l.

[2] Anj. O. II. 231. l.

[3] 1380. Fejér, IX/5. 436.

[4] Bessenyei cs. tört. 131. l.

[5] Bessenyei cs. tört. 148., 151. l.

[1] Abauj-Torna vármegye nemes családjai. 154—158. l.

[2] Országos Levéltár Dl. 19013.

[3] A Szent-Iványi cs. levéltárában a M. N. Múzeumban.

[4] Eredetije Országos Levéltár Dl. 20823.

[5] Ugyanott.

birtokon Fehérmegyében.[1] Végül Ország Mihály nádor előtt 1467 junius 22-én Tenki István özvegye nemes Borbála asszony bizonyos szükségletei fedezésére hét ekényi földön levő termését Tenk birtokon Rhédei Jánosnak adja oda, azon 8 aranyért, melylyel neki tartozott.[2]

A család tagjai közül még Pált emlitem meg, a ki II. Ulászló 1506 decz. 14-én kelt oklevelében királyi ember Gyöngyösön.[3]

35—36. A Tarczán lakó Horváth-család tagjai közül János emberölés, Egyed pedig eretnekség bűne miatt került a proscribálandók lajstromára. A sok Horváth család közül igen nehéz s nem értekezésem szük körébe vágó feladat e két ember hovátartozását megállapitani. Horváth János valószinüleg azonos azzal, a ki Dalmady Miklós deák lévai várnagy Margit nevű leányának 1485 körül első férje volt (a második 1508 körül Horhy Péter).[4]

A tárgyalás elején kitüzött sorrendet betartva vizsgáljuk közelebbről a proscribáló levél létrejöttének körülményeit. A letárgyalt részleteket összegezve, oklevelünk 1466 végén, vagy 1467 legelején iródott.

Az 1467 május 22-én Hevesen megnyilt vármegyei közgyülés nagyszabású volt. A király határozott kivánságára Ország Mihály vezette a tárgyalást, melynek részleteiből csak kevés jutott elszórtan oklevéltárainkban reánk. A nádorra váró sok tenni való magyarázza meg oklevelünk létrejöttét is. Hogy a közgyülésen tárgyalandó ügyekhez szükséges okleveleket a nádor a helyszinére elvigye, s hogy a megfelelő tárgyi ismeretet előre megszerezhesse, valószinüleg felszólitotta a vármegyét, hogy állitsa össze azok névsorát, a kik felett törvényt kell ülnie. Ez az eset nem volt az egyedüli, s proscribáló levelünk azért becses, mert egyike azon középkori emlékeknek, a melyek a pörök közbeeső folyamát tüntetik elénk. Az irat létrejöveteléről feltett véleményem támogatásául szolgál az is, hogy a király erősen rajta volt, hogy a szükséges gyorsasággal hozzanak itéletet, például Rhédei János ismertetett s ezen vármegyei gyülésen tárgyalt perében a Pásztói testvérek ellen.[1]

A vármegye kiküldöttei tehát a valószinüség szerint tárgyalandó ügyekben előzetes vizsgálatot tartottak, s irásban jelentették annak eredményét. Ők állitották ki a proscriptionalis levelet, a melyet pecsétjökkel lezártak. A vármegyei hatóság átvizsgálta, valószinüleg ez törölte az emlitetteket, bár úgy is történhetett, hogy a nádori törvényszék húzta ki azok neveit, a kiknek ügyét már tárgyalta (Tari György, Pásztói András), — azután saját pecséteivel lezárva küldte el a nádornak. Így került rá a 4 ujabb záró pecsét.

A dolog természetéből következik, hogy a benne foglalt tények előzetes kutatás eredményei, — bár így is élénk világosságot vetnek Mátyás korának társadalmi életére, — továbbá az is, hogy az akkori Heves vármegyére terjednek ki, legfeljebb a több megyében birtokos családok által érintkeznek a szomszédos megyékkel is. Tartalma is elég zártkörü, ugyanazon eset többször ismétlődik. A legtöbb adat emberölésről szól (15), kevesebb rablásról (6), orgazdaságról (5), eretnekségről (5), testcsonkitásról (4). Fontos a három oklevélhamisitás felemlitése s a hazaárulást jelentő cseh szövetkezés (2).

A részletek tárgyalásából kitünik végre az is, hogy előkészítő megismertetés volt az emlitett vármegyék tárgyalandó állapotáról, tehát 1467 május 22 előtt kellett létrejönnie. A sok bizonyitó adat ujabb felsorolása helyett csak az egri káptalanról mondottakat ismétlem. A hitelesség megszüntetése a vármegye gyülésen történt, de már augusztus 9-én visszavonta a király a proscriptiót. Nem lett volna értelme, hogy az oklevél irói tovább is proscribáltnak tartsák a káptalant. A figyelem esetleges elkerülésének feltevését kizárja Pásztói András, Tari György, Szenterzsébeti János esete, a kiknek ügyét a biróság már a vármegyei gyülés előtt, vagy azon tárgyalta. Viszont megjegyzendő, hogy ellenük már 1465 végétől folyt a per az ország valamelyik főbiróságánál, tehát a proscriptió létrejöttét tehetjük 1466 végére. Egyéb bizonyitékok közt van végül a Tenki Jánosról tárgzalt is, a ki a proscribáló levél szerint még életben van, az 1467 junius 22-iki közölt adat szerint pedig már özvegy a

[1] Hazai okmánytár, V. 390. l.
[2] Balázsy i. m. 226. l.
[3] Grassalkovich hg levéltára, Hédervárott.
[4] Turul, VII. 92. l.

[1] Balázsy i. m. 225. l.

felesége. Ennyibe foglalható össze az alakilag és tartalmilag is érdekes oklevél ismertetése. Mint a maga nemében egyetlen emlékünk bizonyára nem jelentéktelen mozaik a Mátyás korabeli társadalmi élet megrajzolásához, az egykoru események megértéséhez és megitéléséhez.

Dr. BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ.

UJABB NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Hatodik közlemény.)

5. A Szentgyörgyi-Baziniak szabolcsmegyei ága.

Ismeretes, hogy a Szentgyörgyi és Bazini család első kimutatható ősének, Tamásnak, legkorábbi birtokai a szatmármegyei Fentős és Kékes voltak és hogy Tamásnak két fia volt: Sebes és Sándor. E két fiuról csak azt tudtuk, hogy 1216-ban királyi pohárnokmesterek, pedig Tamás fiainak korábbi pályafutását is meg lehet némileg rajzolni, mi által az árpádkori archontologia megint egy lépéssel haladhat előre. *Sebes t. i. 1214-ben Krasznamegye főispánja*, mi abban találja bizonyitékát, hogy *mellette fivére, Sándor Abaujvármagye főispánja.*[1] *Sándor azelőtt, 1209- és 1213-ban Somogy-, 1213-tól 1214-ig Abauj vármegye főispánja.*[2] 1216-tól 1217-ig pohárnokmester; 1233-ban II. András országnagyjai sorában szerepel, a nélkül, hogy az illető forrás az általa viselt tisztséget megnevezné; kétséget nem szenved, *hogy Andrásnak 1234- és 1235-ben előforduló pohárnokmesterével és a szintén még András alatt 1235-ben müködő Sándor nevü lovászmesterrel azonos.*

I. Sándornak, kinek halálozási évét nem ismerjük, három fia volt: I. Kozma, Achilles és egy névleg ismeretlen, ki 1241-ben a tatárok ellen a Sajónál vivott csatában elesett. Tudjuk, hogy az 1216-ban véghezment osztálynál Sándor a szatmármegyei fentősi és kékesi részeket választotta magának és hogy ezeken kivül Pozsonymegyében is részint királyi adományozás, részint vétel utján szerzett birtokai voltak;[1] igy tehát egészen természetes dolog, hogy fiai, nevezetesen Kozma és Achilles a szatmárvidéki uradalmakat örökölték és azokat lehetőleg gyarapitani iparkodtak. Ennek hatalmas bizonyitékát képezi István társkirálynak 1266-ban kiállitott okirata, mely a következőt tartalmazza: Kázmér, az ifjabb király jegyzője arra kéri urát, hogy bizonyos Ékes Joakim szabolcsi várjobbágynak magvaszakadtán a koronára szállt, Szabolcsmegyében a *Tisza mentén* fekvő (névleg meg nem jelölt) birtokot adja neki. E birtokot azonban a tatárok kivonulása után **Sándor fiai: Kozma** és **Achilles** István király tudta és beleegyezése nélkül magukhoz ragadták. István teljesiti Kázmér kérelmét és a jegyzőt ellentmondás nélkül be is igtatják. *Sándor fia Kozma akkor még él, Achilles helyett azonban már csak fia Tamás szerepel*, kiket a király figyelmeztet, hogy e birtok tulajdonjogára vonatkozó esetleges okirataikat hamisitványoknak fogja nyilvánitani. Ezt István 1271-ben, IV. László 1272-ben megerősiti.[2]

Achilles fia Tamásnak nemcsak családtörténeti, hanem országos szerep is jutott. Hol tartózkodott és mit müvelt 1266-tól 1273-ig, nem tudjuk, de 1273-ban már kitünő hadfinak bizonyul. Cseh Ottokár és IV. László között 1273 nyarán ujra kitört a háboru; a két ellenséges tábort csak a Morva folyó választotta el egymástól; Marchegg táján összeütköztek és ez alkalommal tüntette ki magát Tamásunk, miután a pozsonyi várjobbágyok élén sikerült neki az ellenséget szétugrasztani. Midőn Ottokár ujabb csapások után az erős Laa várba zárkózott és a vár falai előtt az ellenségek ujra összecsaptak, Tamá-

[1] Fejér, III/I. k. 163. l. Sebes itt «comes Crasouien» a mi esetleg «krassói» főispánnak is vehető. Miután azonban nem igen hihető, hogy a két fivér két egymástól oly roppant távolságban fekvő megyében, mint Abaujvár és Krassó, müködött volna, hajlandóbbak vagyunk elfogadni, hogy «Crasouien» Fejérnél csak a Kraszna ferditése.

[2] Fejér, III/I. k. 163. l. VII/I. k. 202. l. (év nélkül). Wenzel, I. k. 133. l. (tévesen 1214.) VI. k. 360., 368. l. XI. 94., 102., 118. l.

[1] Fejér, III/I. k. 176. l. Wenzel, XI. k. 231. l.

[2] Wenzel, VIII. l. 146., 147., 337. l. IX. k. 3. l.

sunk parancsnoksága alatt Magyar nb. Olgyai Farkas, csallóközi várjobbágy tüntette ki magát.[1] Harmadszor 1273-ban találkozunk Tamással, midőn Detrekő vára előtt fennebbi Olgyai Farkas fivére Péter harcz közben sulyosan megsebesül, miből következik, hogy Tamás e hadjárat minden egyes mozzanatában tevékeny részt vett, mert Tolvaji a mai pozsonymegyei Boldogfa, Szempcz mellett Jakab Győr előtt is kitüntette magát.

A hadjárat bevégezte után Tamás már országnagy. 1275 márczius 24-én országbiró, Pozsony- és (június 4-én) Semptemegye főispánja; június 4-én még országbiró, deczember 4-én azonban már szlavóniai bán, mely tisztséget 1276 első feléig viseli; 1276 augusztus 9-e óta czimzetes bán és Nyitramegye főispánja, 1277-ben a mellett komáromi és pozsonyi főispán, mely méltóságokban 1277 november 10-ig található,[2] de miután 1277 után már nem találkozunk vele, több mint valószinü, hogy 1277 végén meghalt.

Halála hosszadalmas örökösödési perre adott okot.

Tamásnak nem voltak egyenes fiörökösei, minek következtében Szatmármegyében feküdt *dobosi*, *pályi* és *dégi* birtokrészei legközelebbi nemzetségi rokonaira, t. i. Kozma fiaira *Kozmára* és *Pálra*, valamint bizonyos *Sándor* nevü nemzetségi rokonára szálltak.

Kozma fiairól, Kozmáról és Pálról már eddig is tudtuk, hogy pozsonymegyei birtokaikban nyugtalankodtak és erőszakoskodtak; de Szabolcs- és Szatmárvidéken sem viselkedtek jobban. A László király és egynéhány lázadó között 1286 és 1287 körül kitört viszályok alatt Kozma fiai és rokonaik a lázadókhoz csatlakoztak, minek az lett a következménye, hogy a király 1287 julius 30-án Szabolcsmegyében a Tisza mentén fekvő *dombrádi*, *dobosi* és *beszterecz*i birtokaikat a Kállaiaknak adományozta;[3] nem csoda tehát, ha Tamás bánnak hátrahagyott birtokaihoz annál jobban ragaszkodtak.

Egy 1294 szeptember 6-án kiállitott okirat erről a következő adatokat nyujtja: Nevezett napon megjelenik András király előtt Aba nb. Péter fia Göde mester, másrészt pedig Küke Jakab, neje fivéreinek képviseletében: e fivérek pedig Kozma fiai: Pál és Kozma.[1] A felek czélja az, hogy a dobosi birtok iránt már régen folytatott pört bevégezzék. Megjegyzendő, hogy Küke Jakab neje, I. Kozma leánya, első ízben Rozsd nb. Kis Mihályhoz ment férjhez, hogy 1285 előtt már Küke Jakabnak a neje, hogy ez utóbbi 1291-ben dombrádi birtokos és hogy tőle származik a Lónyai-család.

A királynak bemutatott periratokból kitünik, hogy Aba nb. Péter *néhai Tamás bán nővérének a férje* és hogy kettejük fia anyai örökségét a dobosi birtokból követeli. Péter comes e czélból mindazon itéletleveleket és ügydarabokat bemutatja, melyeket külömböző birák külömböző időben ez ügyben kibocsátottak és melyeknek értelmében bizonyos *Sándor és többi fivérei*[2] szintén kötelesek voltak a leánynegyedet kiadni. Domonkos alországbirónak (ki IV. László idejében 1274 óta szerepelt) egyik keletnélküli levele arról tanuskodik, hogy Tamásnak hagyatékát 400 márkára becsülték, hogy Tamás nővérének leánynegyede 100 márka értéket képviselt és hogy Sándor az örökségnek reá eső részét tartozott kiszolgáltatni; de midőn az itéletet végre akarták hajtani, akkor Sándor a végrehajtásra megjelent vegyes bizottságnak fegyveres kézzel ellenállott. Ennek következtében, bár többször óvást emelt, a dobosi birtokrésznek ujabbi kiszolgáltatásában marasztalták el, a mi IV. László alatt annyiban érvényesült, a mennyiben Sándor a dobosi, pályi és dégi birtokrészeket Gödének átengedte. Miután azonban úgy Sándor, mint Kozma fiai, Kozma és Pál a birói idézéseknek meg nem feleltek és makacskodtak. András király fentebbi napon úgy itélkezett,

[1] Hazai oklevéltár, 72. l.

[2] Fejér, V/II. k. 240., 245., 278. l. Knauz, II. k. 50., 76. l. Wenzel, IX. k. 114., 117., 147. l. XII. k. 116. l.

[3] Wenzel, IX. k. 560. l. Kelet nélkül, de Pauler Gyula szerint 1287-re helyezendő. — Miután az okiratok Kozmát és Pált mindig csak Kozma fiainak nevezik, azt hiszem, hogy az illető okiratban «Pauli et Fratrum suorum filiorum Cosme» helyett helyesen «Pauli et fratris sui filiorum Cosme» mondatnak kellene állnia.

[1] Ez bizonyiték arra nézve, hogy I. Kozmának csak e két fia volt. Ha ezeken kivül még egy vagy több fia lett volna, akkor kiemelné az okirat, hogy Küke Jakab ezeket is képviseli.

[2] Ez is ujabb bizonyiték arra, hogy e Sándor nem volt I. Kozma fia; az «aliis fratribus suis» nem vonatkozik II. Kozmára és Pálra.

hogy Péter neje 1. néhai Tamás bán hagyatékát mint leánynegyedet, 2. Sándor birtokrészét hatóság elleni kihágása és okirathamisitása, 3. Kozma fiai Kozma és Pál részeit pedig azon 20 márka birság fejében kapja, melyre ezek a birói idézések megsértése miatt lettek elmarasztalva; ez alkalommal kiemelik, hogy Péter neje nem csak leánynegyedét, de Tamás bán anyjának — tehát saját anyjának — hozományi illetékeit is kapja. Hogy mikor adta ki Sándor az ő részét? nem tudjuk. Kozma fiai Kozma és Pál dobosi, pályi és dégi birtokuk felét 1296-ban adták ki Péter nejének.[1]

Mielőtt Kozma és Pál további sorsáról egyetmást mondanánk, szükséges hogy egy másik kérdéssel végezzünk.

Az eddigiekből láttuk t. i. hogy Tamás bán hagyatéki ügyében bizonyos Sándor is szerepel. Kijelentettük és indokoltuk, hogy e Sándort nem tartjuk I. Kozma fiának és hogy fratresei alatt nem I. Kozma fiai II. Kozma és Pál értendők. Midőn ezt ujra hangsulyozzuk, e Sándor személyére nézve a következő megoldást adjuk, melyről feltételezzük, hogy — ha csak minden jel nem csal — a kérdésre teljesen kielégitő és elfogadható választ ad.

Miután Sándor, ki egyuttal fivéreit is képviseli, Tamás bán után éppen úgy örökölt, mint Kozma fiai: világos, hogy Tamás bánhoz ugyanazon foku rokonságban kellett állnia, mint Kozma fiaihoz. Tudjuk, hogy Sándor pohárnokmester fiai, Kozma és Achilles 1241-ben a Sajónál a tatárok ellen harczoltak és hogy ugyanott akkor egy névleg ismeretlen fivérük elesett.[2] A tatárjárás után Sándor fiai, Kozma és Achilles Ékes Joákimnak Szabolcsmegyében a Tisza mentén fekvő jószágát bitorolták; fivérük akkor már nem élt, hátrahagyott fiai valószinüleg még zsenge koruak lehettek; 1349-ben pedig Hontpázmán nb. Sándor fia, Petri Sándor egyik nemzetségi rokonával, Petri Tamással együtt Dobosón, Dégen és Pályin birtokos.[3] Ebből tehát kiviláglik, hogy 1. *azon Sándor, ki 1294-ben Kozma fiaival együtt Tamás bán nővérének leánynegyedét kifizeti, Sándor pohárnokmester azon fiának a fia, ki 1241-ben a Sajónál elesett és hogy ennek folytán a Petri és petri Derzs családok ősei e Sándornak fivéreiben keresendők; miután pedig tudjuk, hogy a Petriek őse Lőrincz,*[1] *egyuttal kimondhatjuk, hogy Sándor pohárnokmesternek mindeddig ismeretlen nevü, 1241-ben elesett fia e Lőrinczczel azonos.*

* * *

Karácsonyinak a magyar nemzetségekről szóló művében[2] a következőt olvassuk: «A dobosi uradalomban birtokos volt bizonyos Tamás bán. Ezt minden hasonlatosság mellett sem szabad egynek vennünk a Szentgyörgyi-Cseklészi-ágon emlitett Ehellős fia II. Tamás bánnal. A két Tamás birtokainak roppant távolsága s családi összeköttetésük mutatják a különbözőséget. A Szentgyörgyi-ágon látható II. Kozma fiait sem tarthatjuk egy személyeknek a Beszterczi-ágon levő I. Kozma fiaival, noha a keresztnevek teljesen egyeznek. Ámde Szentgyörgyi-ágbeli II. Kozma fiai *1295 előtt meghaltak* (F. VI/I. k. 353. l.) Beszterczi-ágbeli I. Kozma fiai pedig 1296-ban még élnek stb.» Ez tehát fentebbi kutatásaink eredményével legmerevebb ellentétben áll.

Ennek az ellentétnek az az oka, hogy Karácsonyi az 1266. évi okiratot nem vette tekintetbe. A ki nem tudja, hogy I. Kozmának még Achilles nevü fivére volt, hogy az utóbbinak fia Tamás és hogy, mert Ékes Joákim birtoka Szabolcsmegyében a Tisza mentén feküdt, e családtagok a Dobosi urakkal azonosak, kénytelen két Tamás bánt elfogadni, kiknek egyikét el nem helyezheti. Elhihetjük, hogy egy és ugyanazon nemzetségnek két különböző ágában egy-egy Kozmának Pál és Kozma nevü fiai lehettek, azt azonban hogy két különböző ágban egy-egy Sándornak Kozma és Achilles nevü fiai, Kozmának Pál és Kozma, Achillesnek pedig szintén Tamás nevü fia lett volna, nem igen hisszük. A birtokok roppant távolsága sehogy sem mérvadó; van akárhány nemzetség, mely az ország keletén és nyugatán, vagy északi és

[1] Wenzel, X. k. 145., 147., 224—226. l.

[2] Wenzel, II. k. 269. l.

[3] Károlyi okmánytár, I. k. 181., 460. l. Anjoukori okmánytár, VI. k. 519. l.

[1] Fejér, VII/II. k. 130. l. Hazai okmánytár, VII. k. 389. l. (mindkettő 1284. kör. kelt.)

[2] II. k. 234. l.

déli vidékén egyaránt birtokos volt, Szentgyörgyi Sebesről pl. tudjuk, hogy Temesmegyében is volt birtoka, holott Pozsony- és Szatmár-, illetve Szabolcsmegye között a távolság nem is oly nagy, mint Pozsony- és Temesmegye között; a mi pedig a családi összeköttetéseket illeti, tudjuk, hogy ugyanazon Sebes, bár pozsonymegyei birtokos volt, a Borsodmegyében törzsökös Miskócz nemből választott magának feleséget. Hogy Szentgyörgyi II. Kozma fiai Kozma és Pál 1295 előtt meghaltak volna, *nem áll.* Fejér, VI/I. k. 353. l. szerint 1295 május 29-én már nem élnek ugyan, de Fejér keltezései nem mindig és nem mindenütt megbizhatók. A fődolog azonban az, hogy *Kozma fiai: Bazini Pál és Kozma 1295 február 20-án még élnek*, a mennyiben nevezett napon a nagyszombati polgárokkal bizonyos egyezséget kötnek.[1] Hogy Kozma fiai Kozma és Pál utódokat hagytak volna maguk után, arról nincs tudomásunk.[2] Fejér, VI/I. k. 353. l. szerint egyiküknek sem volt fia, mert haláluk után nemzetségi rokonuk, Szentgyörgyi Ábrahám az, a ki Homorói István fia László t a csallóközi Felistál birtokában megerősiti. Igaz ugyan, hogy Fejér (VIII/VI. k. 12. l.) szerint Aba nb. Szikszai Mihály és Hontpázmán nb. Battyáni Mihály között 1308-ban a szatmármegyei Dobos miatt per folyik és hogy az idézett forrásban Hontpázmán nb. Kozma fiáról Kozmáról, ez utóbbi fiáról Pálról, továbbá Kozma leányának negyedéről és Tamás bán anyjának hitbéri illetményéről van szó és hogy Aba nb. Péter (Szikszai Mihály fivére) és fia Göde beleegyeznek, hogy Szikszai Mihály a birtokot Battyáni Mihálynak átengedje, de az egész genealógiai előadás itt oly zavaros, hogy el nem fogadhatjuk. A való csak az lesz, hogy — miután Tamás bán anyját is emlitik — nem Kozma fiáról, hanem *fivéréről*, Pálról van szó, ki 1296-ban Péter fiának Gödének a Dobosi örökséget kiadta, hogy Péter és Göde ezen örökséget Szikszai Mihálynak eladták és ennek következtében a Battyáni Mihálynak történt átadásba beleegyeztek.

[1] Wenzel, XII. k. 571. l.

[2] Teljesség kedveért még a következőt is megemlítjük: 1297 jan. 27-én előadja Kozma comes özvegye: Erzsébet asszony János pozsonyi plébános és kanonok előtt, hogy férje — ki nem rég hunyt el — halálos ágyán Horpó nevü birtokát, mely kelet felé Rasolyz és Lapychaz (?) nevü helységek között fekszik, Gotthard fia Péter comesnek hagyományozta s hogy ebbe most ő és fia Achilles is beleegyeznek (Wenzel, V. 175. Knauz II. 400). A nevek (Kozma, Achilles) ismétlődése alapján könnyen hihetnők, hogy itt Bazini Kozmával van dolgunk; kijelentjük azonban, hogy erre semmi néven nevezendő támaszpontunk nincs. A birtoknevek el vannak ferditve, de mindamellett mégis felismerhetők. E helységek Nyitramegye holicsi járásában még most is léteznek; nevük *Chropó, Dadosócz* és *Lopassó*.

5. Márton bán.

András herczeg (a későbbi II. András király) horvátországi udvarában 1200-ban és 1201-ben többiek között a Maty nádor-párti Márton comes is szerepel;[1] 1202-ben ugyanott már mint bán fordul elő.[2] 1202 után egy ideig nyomát vesztjük ugyan, de miután feltételezhető, hogy András őt trónra lépte után nem mellőzte, biztosra vehetjük, hogy ő azon Márton nevű országnagyok egyike, kik II. András uralkodásának első éveiben szerepeltek. Azon Mártont, ki 1203-tól 1206-ig Vasmegye főispánja, s a Kaplyon nemzetség tagja, nem lehet a bánnal azonositani; 1208 és 1209 között bizonyos Márton Trencsénmegye főispánja, kinek pristaldusa, Ribniki Sztajsa a trencsénmegyei Szala nevü birtokot határolja meg.[3] 1209-ben egy Márton egyszer Abaujvár, egyszer pedig Hevesmegye főispánja. 1211-ben Woya fia Márton comes, mint királyi pristaldus a topuskói ciszterciták at iktatja be Horvátországban[4] és azért jogositva érezzük magunkat őt azon Mártonnal azonositani, ki 1212 és 1213-ban a tótországi bán.[5] 1214-ben András király róla már csak mint volt bánról tesz emlitést, ki annak idején tehát 1212 és 1213 között Barán zágrábi kanonokot Sopnica vidékén statuálta;[6] azt hisszük, hogy 1214-ben előbb Csanádmegye főispánságát, azután az országbirói állást kapta.[7] 1217-ben el-

[1] Wenzel, XI. k. 74., 77. l.

[2] Ugyanott 79.

[3] Hazai okmánytár, VII. k. 5. l.

[4] Wenzel, XI. k. 112. l.

[5] Fejér, III/I. k. 118. l. Wenzel, VI. k. 359. l. XI. k. 118 l.

[6] Wenzel, XI. k. 128. l.

[7] Fejér, III/I. k. 163. l. Wenzel, VI. k. 368. l. XI. k. 129. l.

mondja András király, hogy Márton bán ezelőtt podgorjai birtokát a zágrábi káptalannak adományozta, ez időben azonban (1217-ben) csak czimzetes bán.[1] 1222-ben egy Márton Fejérmegye főispánja.[2] Az 1224-ben szereplő Márton, Vasmegye főispánja, tőle megkülönböztetendő személy, de 1224-ben Béla trónörökös oldalán mint Márton bán szerepel;[3] utoljára Márton bán 1234-ben a kalocsai érsek elnöklése alatt, több más fogott bíróval együtt, a somogymegyei garábi monostor és a Zsadány nb. Ivánka közötti birtokügyben itél.[4] 1245-ben már nem él; ekkor azt mondja Béla király, hogy a Horvátországban fekvő Bakonok birtok királyi adományozás utján előbb *Wajk fia Márton bán*, utána Róbert esztergami érsek († 1239), ezután Csák nb. Pósa bán, aztán Atyasz bán, utóbb Kálmán herczeg kezébe jutott.[5] Miután e birtok kizárólag csak magyar nemzetségü főurak kezében volt, világos, hogy Wajk fia Márton sem volt horvát ember és hogy a nevezett birtok többnyire a bánok jutalmaztatásául lett eladományozva.

* * *

Az eddigi soroknak nem az volt a feladatuk, hogy az 1200-tól 1234-ig ismert, Márton nevü országnagyok sorából kizárólag csak a Hontpázmán nb. Márton bán nyomait kiemeljék, hisz ez több oknál fogva megdönthetetlen bizonyossággal úgy sem állapitható meg; csak oly nyomokat akartunk nyujtani, melyek alapján egy későbbi kutató az addig kétségkivül nagyobb számra nőtt ujabb anyag segitségével a Hontpázmán nb. bánt biztosan ki tudjuk mutatni. Jelen soroknak különben az a főfeladatuk, hogy egyáltalában egy Hontpázmán nb. Márton bán létezését bizonyitsák, miután azt találjuk, hogy egyik, a magyar nemzetségekről szóló ujabb műben Márton bán a Hontpázmán nemzetség tagjai közé nincs is felvéve.

a) Márton bán özvegye 1247-ben az esztergomi érsek előtt kijelenti, hogy Hontmegyében fekvő *dalmadi* birtokrészét, melyet királyi adományozásból kapott, Jakab kalocsai kanonoknak, ennek Péter és András nevü fivéreinek, valamint Jakab nevü rokonuknak azért adományozza, mert a nevezettek úgy elhalt férjének, mint neki is, fiatalságuk óta nagy szolgálatokat tettek.[1]

b) 1265-ben az (ipoly)sági monostor apátja, mert pénzszükében van, a monostor *olvári* birtokát *Mángya* Márton bán özvegyének eladja.[2]

c) Béla királynak 1265 szeptember 9-én kelt egyik okleveléből tudjuk, hogy néhai Márton bán, mivel egyenes utódai, kikre vagyonát hagyhatta volna, nem voltak, engedélyt kért arra, hogy összes birtokait az általa alapitott (ipoly-)sági premontrei monostornak hagyományozhassa. Miután az erre vonatkozó királyi engedélylevél a tatárjárás alatt elveszett, Márton bán özvegye most azon kéréssel áll elő, hogy a király ez elveszett okirat tartalmát egy ujra kiállitandó okiratba foglalja össze. Márton bán a nevezett monostort Jakab nyitrai püspök idejében (ismerjük 1224-től 1241-ig) alapitotta és az alapitásnál bizonyos Hippolit nevü nyitrai kanonok végezte a püspöki kiküldött teendőit. Ugyanezt szemelte most ki a király, hogy az annak idején a monostornak adományozott birtokokról jelentést tegyen. Jelentéséből kiviláglik, hogy Márton bán a monostornak a következő hontmegyei birtokokat adta: 1 (Ipoly)*Ságot*, melynek határában *Mahud* fiai is birtokosok, 2. *Szőlőst*, melynek szomszédjai *Márton comes fiai István* és *Lambert* és *Szoboszló fia Lambert*, 3. *Dalmadot*, 4. *Egegyet*, melyben *Hont fia Péter* is birtokos; 5. *Palojtát*, melylyel *Csalomjai Miklós fia Farkas* határos birtokos, 6. *Dobát* Hevesmegyében, 7. *Ivá(n)*-t, 8. *Hátszót* (mindkettő a Zagyva mentén Külső-Szolnokmegyében), 9. a garammenti *Nyéket*, 10. a Garam mentén lévő *Husznajt*, 11. *Pogányszert*, 12. a *toboldi* szigetnek őt illető részét (egy része *István* comesé), 13. *Leándot* a Garam mentén, 14. *Nádast* Hontmegyében és 15. *Gent* (Gyén vagy Genye).[3]

d) Béla királynak 1268-ban kelt levele a sági monostor alapitására vonatkozó egyéb érdekes adatokat is tartalmaz. Ezek szerint ő maga is jelen volt a monostor beszentelésén és akkor az egyenes fiutódokkal nem biró Márton bán *fivéreit* (fratres):

[1] Fejér, III/I. k. 220. l.
[2] Hazai okmánytár, V. k. 10. l.
[3] Fejér, III/I. k. 448., 468. l.
[4] Wenzel, VI. k. 557. l.
[5] Fejér, IV/I. k. 386. l.

[1] Hazai okmánytár, VIII. k. 50—51. l.
[2] Fejér, IV/III. k. 308. l.
[3] Fejér, IV/III. k. 276—282 l.

Mahodot és *Istvánt*, valamint *az utóbbinak fiát*, *Jakabot*, úgymint összes egyéb bármily néven nevezendő rokonságát (consanguinei et cognati), *kiket az ügy érdekelt*, sor szerint megkérdezte, vajjon van-e nekik a monostor alapitására és az ennek adományozott birtokokra vonatkozó joguk? mire az összes rokonok egyhangulag kijelentették, hogy a monostor kegyuraságára vagy egyéb viszonyaira vonatkozó jogaik és igényeik nincsenek.[1]

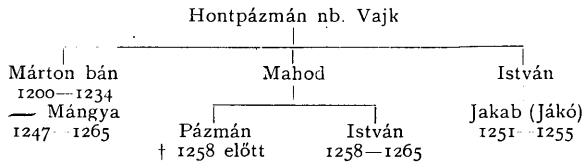
e) 1255-ben Márton bán fratere, Jákó comes az esztergomi káptalan tanujaként müködik.[2]

f) Egy 1251-ből származó, de nem egészen megbizható okirati adat nyomán találjuk, hogy akkor Márton bán fratere, Jákó Esztergommegye főispánja.[3]

g) Az esztergomi káptalan előtt 1258-ban *Hontpázmán nb. Mahod fia István* a sági monostor képviselőivel perben áll. István fivére *Pázmán* 1258 előtt parassai birtokát a nevezett monostornak adományozta. István már most azt állitja, hogy ezen birtok fele őt illeti; a pörnek az lett a vége, hogy István a vitás kis birtokot a monostornak engedte át.[4]

* * *

Midőn Márton bán a sági monostort beszenteltette, fratreseit: Mahodot és Istvánt, valamint az utóbbi fiát Jakabot és összes egyéb rokonait arra hivta fel, hogy a monostorra vonatkozó esetleges jogaikat előadják. Ebből világosnál világosabban kitünik, *a)* hogy az összes rokonság csak nemzetségi lehetett, mert ellenkező esetben — ha t. i. nem a nemzetségi jog értelmében voltak érdekelve — nem kellett volna őket megkérdezni, *b)* hogy Mahod és István alatt nem távolabb értelemben veendő rokonait, hanem édes fivéreit kell értenünk. Hogy Mahod fiai Ság mellett birtokosok, hogy István fia Jákó több alkalommal Márton bán rokonának neveztetik és hogy Mahodot határozottan Hontpázmán nembelinek nevezik: azt a fentebbi okirati adatokkal eléggé bebizonyitottuk; ezeknek alapján tehát határozottan mondhatjuk, hogy a Hontpázmán nb. Márton bánnak, a sági monostor alapitójának nemzedékrendje a következő:

Azt ismételten hangsulyozzuk, hogy Mártonnak 1200-tól 1234-ig vázolt pályafutását nem akarjuk teljesen bebizonyitottnak tekinteni; lehet, hogy egyik-másik neki tulajdonitott tiszti állás esetleg más Márton nevü férfiura vonatkozik; kétséges is, vajjon ő-e az 1211-ben előforduló Vaja fia Márton és hogy Fejér okmányai a fivéreire vatkozó adatokat helyes genealogiai irányban vázolják-e és vajjon 1265-ben tényleg Mahod fiairól van-e szó, miután tudjuk, hogy Pázmán 1258-ban már nem élt? Annyi azonban bizonyos, *hogy a sági monostor alapitója, Márton bán a Hontpázmán nemzetség egyik hontmegyei ágának az ivadéka.*

6. Rászló utódai.

Bizonyos *Rászlónak*, kiről nevén kivül mitsem tudunk, *Miklós* nevü fia maradt, ki 1254-ben Bogát-Radván nb. Sztáncstól ennek Zemplénmegyében fekvő *Halám* nevü birtokát megvette.[1] E Miklósnak fiát az oklevelek *Garabus*-nak hivják ugyan, de mi biztosra vesszük, hogy ez csak a magyar *Garáb* vagy *Gráb* névnek latinositása. Garáb életéről semmit sem tudunk. Családját fiai, János és Elles folytatták.

János nyomára legelőször egy oly okiratban akadunk, melynek nincsen keltezése, de mely minden valószinüség szerint a XIII. század utólsó éveiből származik. Ez okirat azt mondja, hogy Garabus fia János comes többek ellen pert visel és hogy ellenfeleit Guge fia Ábrahám comes elé idézi a biróság. A megidézendők névsora a következő: 1. Grancs fiai Jakab comes és János, Izsépen, 2. Garabus fia Csépán, Deteken, 3. Elles fiai Dénes, Bökény, Izsák, Tamás és Péter, Redmeczen, 4. Pós és fia Egyed

[1] Ugyanott, 433—434. l.
[2] Knauz, I. k. 425. l.
[3] Ugyanott, 431. l.
[4] Fejér, IV/II. k. 477. l.

[1] Fejér, IV/II. k. 260. l.

Kolbászából, 5. Eczer fia László. Az okirat[1] a helységneveket igen rosszul adja; Detek helyett Decherk áll, Redmecz helyett Rednuk, Kolbásza helyett Kulkasa, úgy, hogy minden bizonyosság szerint Izsépi Granch helyett is Sztáncs olvasandó, kiben az 1254-ben szereplő Bogát-Radván nb. Sztáncsra ismerünk. Miután 1270-ben Redmecz közvetlen szomszédságában bizonyos Gyug Kozma nevü helységben birtokos, meg lehetünk győződve arról, hogy azon Grab fiai, kik ugyanakkor Redmeczen birtokosok, fennebbi Garabus fiaival azonosak.[2] Detek, Redmecz és Kolbása akkor Abaujmegyében feküdtek, Kolbását később Zemplénmegyéhez számitották, Izsép pedig akkor is zemplénmegyei helység. Pózs és fia Egyed a Kendi és Kellemesi család őseihez tartoznak.

Jánosnak két fia, Miklós és Detre és három leánya volt, kiknek utódai a XV. század elején örökösödési pert inditottak.

Az egyik — névleg ismeretlen leány — a zemplénmegyei Lasztóczi Pósa fia Tanalch comeshez ment férjhez. Az egri káptalan előtt 1303-ban *Hontpázmán nb. Garabus fia János comes* Zemplénmegyében fekvő Halám nevü birtokának felső részét leányának és férjének, Pósa fia Tanalch comesnek adományozza.[3] Ezen Tanalch özvegye 1356-ban még élt.[4] E házasságból született Lasztóczi Péter, ki 1370 augusztus 19-én — úgy látszik — már nem él. Nevezett napon ugyanis a nádor előtt Lasztóczi Péter neje Erzsébet és e Péter fiai: Dénes és Miklós egy nőrokonukkal együttesen a zemplénmegyei Leszteméri család tagjainak a Lesztemérből és Kis-Lázonyból járó leányi negyed és hitbér felől felmentést adnak. Előadják, hogy *Leszteméri* Ivánnak és nejének, Neszténck (valószinüleg az Anasztázia név röviditése) *leánya*, *Neszte «Garabus» Jánoshoz ment férjhez*,[5] minek következtében ifjabb Neszte, nagyanyja leánynegyedét és öregebb Neszte hitbérét követelte.[6] 1413-ban pedig e Lasztóczi Dénes fiai, János és Péter magukat Thanalch comes és neje (Razló fia Miklós fia Garabus fia János leánya) utódainak vallják és határozottan kiemelik, hogy Miklós valamikor Halám birtok felét megvásárolta;[7] ugyanezen János meghatárolitatja 1408-ban a Lasztócz, Kozma és Izsép között feküdt Halámot.[8]

Jánosnak másik leányától, *Erzsébettől* bizonyos Mátyás származik, ennek fiától, Gergelytől pedig egy Anna nevü leány. Ezen Annának leánya bizonyos «Pyurgi»(?) Lászlóhoz ment férjhez, ki 1413-ban, mint nejének képviselője Lasztóczi Jánossal együtt szerepel (l. f.) E levezetésre azonban megjegyzendő, hogy Fejér ezt kétségkivül hibásan közli, hogy tehát óvatosan veendő.

Jánosnak harmadik leánya, kinek nevét nem ismerjük, Baksa nb. Csapi Tamáshoz ment férjhez. Fia, Miklós Kaplyon nb. Nagymihályi Katalint vette nőül, mely házasságból többek között Csapi Pál is született, ki 1413-ban szintén Lasztóczi János oldalán szerepel.[9]

1341 május 5-én a jászói konvent előtt a

[1] Wenzel, X. k. 454—455. l.

[2] Wenzel, VIII. k. 257. l.

[3] Fejér, VIII/I. k. 151—152. l.

[4] Adalékok Zemplénmegye történetéhez, 1899. évf. 185. old. Megjegyzendő azonban, hogy a rokonsági viszonyok itt igen zavarosan vannak adva, amennyiben Tanalcsi Jánosnak a leánya, Lasztóczi Pósa fia Péternek pedig az özvegye, ami — mint később látjuk — nem áll.

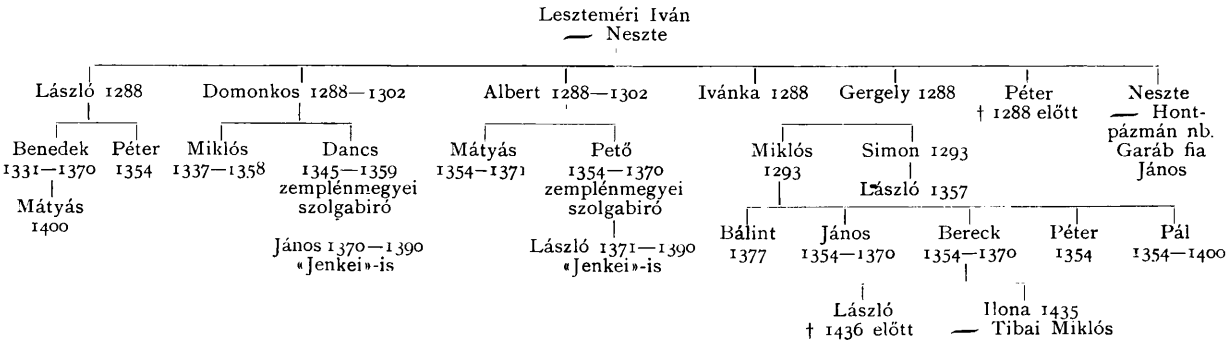
[5] Az első Lesztemérieket a következő nemzedékrendi öredék mutatja be:

[6] Sztáray okmánytár, I. k. 369. l.

[7] Fejér, X/V. k. 441. l.

[8] Adalékok stb. 1900. évf. 185. old.

[9] v. ö. Fejér, X/V. k. 720 l.

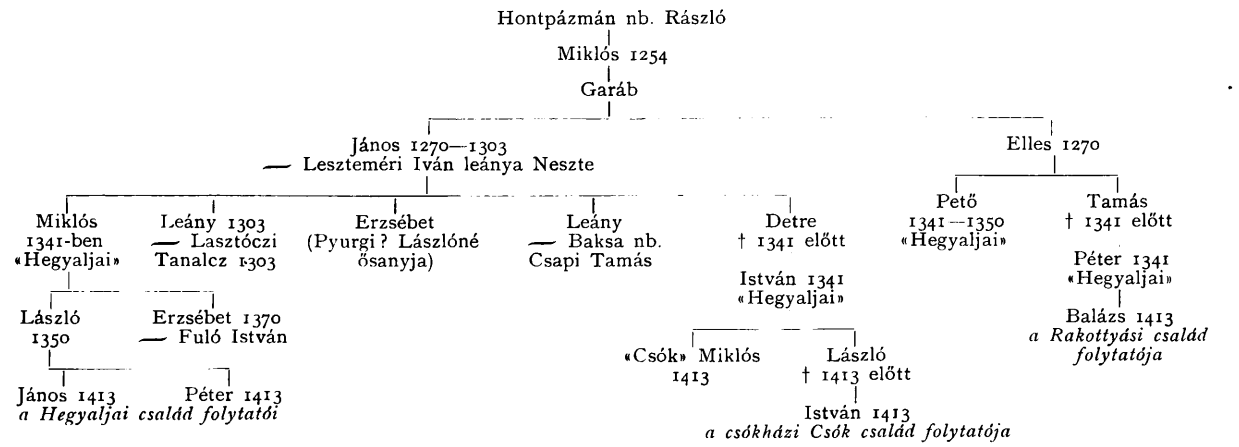

következő *Hegyaljaiak:* a) *János fia Miklós, Detre fia István, Elles fia Pető* és *ugyanazon Elles fia Tamás fia Péter* a következőt vallották: Csupor László hegyaljai birtokát végrendeletileg az egri püspökségnek és káptalannak hagyományozta. E birtokot kellett volna Hegyaljai András fia Györgynek 1341 május 1-én Miklós egri püspöktől kiváltania; de miután György e határnap előtt meghalt és a kiváltás joga a Hegyaljaiakat illeti, kifizetik a zálogösszeget, mire a hegyaljai részbirtokot megkapják.[1] Hogy Csupor László és András fia György nemzetségbeli rokonaik voltak, alig szenvedhet kétséget, de az összeköttetés módját nem ismerjük. Hegyalja pedig — mely 1341-ben Abaujmegyéhez tartozott — nem más, mint a mai hegyaljai puszta Kolbásza mellett Zemplénmegyében.[2] Volt ott azonban még egy másik Hegyalja is, melynek birtokosáról, az 1350-ben előforduló Tamás fia Lászlóról, nem tudjuk, vajjon ugyanazon nemzetséghez tartozott-e? Midőn Szendi Tamás, füzéri várnagyot 1350-ben az abaujvármegyei Kuchlin nevü birtokba beigtatják, királyi küldötként *Miklós fia: Hegyaljai László* is szerepel; ez alkalommal megjelenik az egri káptalan előtt *Elleus fia Pető* is.[3]

Látjuk tehát, hogy Garáb fia János fia Miklós, ennek unokaöcscse István és nagybátyjának Ellesnek fia s unokája 1341-ben már a «Hegyalja-i» nevet viselik. Miklósnak 1350-ben szereplő László nevü fián kivül még *Erzsébet* nevü leánya is volt, ki 1370 augusztus 19-én bizonyos «Fuló» Istvánnak a neje s Lasztóczi Péter fiaival együtt a Leszteméríektől nagyanyjának, Leszteméri Nesztének leánynegyedét követelte (l. f.). E Fuló István, — úgy látszik, a szabolcsi Fuló család őse.[4]

1413-ban a következő családtagokkal ismerkedünk meg: 1. Rászló fia Miklós fia Garabus fia János fia Miklós fia László fiai: *Hegyaljai János és Péter*; 2. Ugyanezen Garabus fia János fia Detre fia István fia: «*Chok*» *Miklós-sal és fivérének László-nak, fiával «Chokházi» Istvánnal*, 3. Garabus fia Elles fia Tamás fia Péter fia *Rakottyási Balázzsal*, kik Garabus fia János leányainak utódaival együtt szerepelnek.[5] Csókháza nevü helységet találunk 1427-ben Abaujvármegyében; 1433-ban Zemplénmegyében is van; de miután 1436-ban az utóbbi megyében a csókházi Csók családot Mérk helység részeibe iktatják, azt hisszük, hogy a két helység csak egynek veendő s hogy 1413-ban Abaujvármegyében feküdt, hol 1427 és 1437-ben a csókházi Csók-család szintén szerepel. Hegyaljáját már fent meghatároztuk. A Hegyaljai család 1405-ben és 1454-ben Abaujmegyében van; 1411-ben Zemplénmegyében hegyaljai Baglyas János szerepel.[6] Rakottyás helység 1427-ben Abaujvármegyében van; ugyanott szerepel a Rakottyási család 1427, 1447 és 1456-ban.[7]

Az eddigiek szerint a következő nemzedékrendi töredéket állithatjuk össze:

[1] Sztáray okmánytár, I. k. 162. l. (v. ö. Fejér VIII/IV. k. 423, 424 356. l.)

[2] Csánki, I. k. 208. l.

[3] Anjoukori okmánytár, V. k. 420—422. l.

[4] A szabolcsi Fuló Jakab fiai, István, László és Péter, 1417-ben, mint az Upori Imre fiai István, László, János és az utóbbi fiának, Istvánnak osztályos rokonai szerepelnek. (Fejér, X/VIII. k. 585. l.

[5] Fejér, X/V. k. 441—442. l.

[6] Tört. Tár, 1901. évf. 64. old.

[7] Csánki, I. k. 205, 208, 216, 345, 370. l.

Ebből tehát kiviláglik, hogy az Abaujvármegyében és Zemplénmegyében birtokos csókházi Csók, Hegyaljai és Rakottyási családok a *Hontpázmán nemzetségnek eddig ismeretlen három hajtását képezik.* De mi azt hisszük, hogy ezeken kivül a nevezett megyékben még más Hontpázmán nb. családok is léteztek, amit a következővel akarunk indokolni.

Midőn Garáb fia János a XIII. század végén a Bogátradván nb. Sztáncs fiait, Izsépi Jakabot és Jánost, mint alpereseket megidéztette, akkor az utóbbiak társaiként a következők is szerepelnek: 1. a Detek-en lakó *Garáb* fia Csépán, 2. a Redmeczen lakó *Elles* fiai: Dénes, *Bökény*, Izsák, Tamás és Péter, 3. Pósa és fia Egyed, a Kendiek és Kellemesiek ősei, 4. Eczer (?) fia László (l. f.). Miután a Garáb, Bökény, Elles (= Achilles) nevek a Hontpázmán nemzetségnél divók és a Rakottyásiak őse szintén Elles, jogositva lehetnénk föltételezni, hogy a fentemlitett deteki és redmeczi földesurak Garáb fia Jánosnak nemzetségbeli rokonai voltak. Hogy azon Csupor László, ki hegyaljai birtokrészét az egri püspöknek hagyományozta és azon András fia György, ki 1341-ben meghalt, a Hontpázmán nb. Hegyaljaiaknak kétségkivüli nemzetségbeli rokonai, azt már fentebb megállapitottuk.

Dr. WERTNER MÓR.

VEGYES.

A Muronyi Weér család czimer-levele 1509-ből.

(Szines czimerképpel.)

Bárczay Oszkár 1897-ben megjelent Heraldikájában tizenhárom olyan 1526 előtti czimeres-levelet sorol föl, a melyekről tudomást szerzett ugyan, de a melyekhez, egyik része lappangván, másika pedig az ország különféle vidékein, magánkezekben őriztetvén, hozzá nem férhetett. Ezek közül folyóiratunkban azóta a *Wesselényi* és *Both* család czimerlevele nyert ismertetést. Egy harmadik pedig, a *Muronyi Weér* családé 1901-ben az Országos Levéltár tulajdonába ment át, miután azt *Weér György*, brassói magyar kir. örvényszéki elnök az Országos Levéltárban örök letéteményképen elhelyezte.[1] Kivánatos volna, ha a többiről is mielőbb bővebb tudomást szerezhetnénk.

Ezen alkalommal tehát Muronyi Weér Andrásnak Prágában, 1509. évi szeptember 29-én kelt czimerlevelét mutatjuk be.

Az oklevél szövege igy szól:

Wladislaus, dei gracia rex Hungarie et Boemie etc., tibi fideli nostro egregio Andree Weer de Mwron, dapifero suppremo et familiari serenissimi principis domini Lodovici regis, filii nostri charissimi, salutem gracie atque favoris nostri regii augmentum. Pulcher rimum duximus, munerisque nostri regii esse arbitrati sumus dotes animi simul etiam ea, que firmitudinis milicie sunt, in his maxime excolere et litterarum monumentis celebrare, qui a puero suapte natura curiam nostram sequuti, non solum nobis, sed nostri gracia etiam stemmati nostro inclitissimo, fide et integritate probata sedulo servire enituntur. Hinc te colligimus, quem inter ceteros ordinis tui domesticos familiares ipsius serenissimi ac dilectissimi filii nostri munificencia nostra non indignum plane censuimus, quippe ut virtutes tuas, vel verbo uno attingere liceat, etate tua pene tenera, in curia nostra decursa, ubi tandem serviciis ipsius serenissimi filii nostri, ex nostro quidem beneplacito te addixisti, maturitatem, probitatem morum, denique integritatem coniunctam pari sollercia, insectans maiori in dies studio prompciori ut florida iam placide tue adolescencie etas exposcit, animo atque sedulitate indefessa, officio atque rei a te gerende incumbere sategisti, plane indicans te ab hiis virtutum tuarum, quas in te ubertim sitas esse perspeximus iniciis, ulterius citra torporem progressurum et fastigia humanitatis prudencie et ceterarum par cium ipsarum virtutum studio ferventi amplexurum. Quo fit, ut facile nobis persuadeamus, viribus quoque et elegancia corporis, eas partes animositatis, strennuitatis, intrepideque constancie, dum ad id deventum fuerit, sicuti vel simulacrum presencium armorum facile indicat, te sectaturum, quas in rebus bellicis illustres, et ad mortalitatem laudum suarum inflamati viri[1] pre se ferre consuevere. Quum igitur hec de te animo concepta nobiscum reputaremus, placitum ir maiestati nostre visum est, arma presencia paterna quidem et avita, eoque per incuriam predecessorum tuorum ea amissa fuisse intelleximus, denuo tibi et tuis posteris conferre. *Que figuram, sew simulacrum armigeri perpulche compositi, dextra ensem scapulotenus vibratam, simistra vero pugionem circumcinctam continere videtur.* Prout hec in capite presencium nostrarum (litterarum) pictoris non mo-

[1] Ld. 181/1901. évi okt. sz. A czimereslevél jelzete: Dl. 38791., mint letéteménynek pedig Lad. RRR. 24. sz. XVII. századi egyszerü másolata a czimerkép nélkül a M. N. Múzeum levéltárában van. Ld. *Áldásy*, a M. N. Múz. könyvtárának czimjegyzéke. II. czimereslevelek, 24. l.

[1] Ezen szó betoldva.

ULLMANN J. FIA BUDAPEST.

MURONYI WEÉR ANDRÁS CZIMERE 1509-BŐL.

dica manu distinccius sunt figurata et expressata, animo deliberato et ex certa nostra sciencia tibi et cuncte posteritati tue denuo et ex novo dedimus et contulimus, decernentes, ut a modo perpetuis semper successivis temporibus his ipsis armis, ubique in preliis, hastiludiis, velis, cortinis, anulis, ceterisque omnibus exercitiis nobilitaribus, et generaliter quarumlibet expedicionum generibus, ad instar aliorum nobilium armis utencium, libere perpetuo uti, frui et gaudere possis et valeas, totaque tua posteritas valeat atque possit. Et nichilominus, cum ex habundanciori plenitudine gracie nostre, tum vero volentes providere, ut in locis dominio nostro subiectis pax et securitas prebeatur, malefactorumque et nocivorum hominum iniquitas deleatur, et ut subditorum nostrorum, victum cum labore querencium commodo et quieti consulatur, tibi, heredibusque et posteritatibus tuis universis id duximus annuendum et concedendum, plenamque facultatem dandam et attribuendam, ut tu in teritoriis universorum bonorum tuorum, ubilibet habitorum et existentium, patibulum, rotas, palos, et aliorum tormentorum genera erigere, universosque fures, latrones, vispiliones, incendarios, intoxatores,[1] incantatrices, homicidasque et alios malos st perversos homines, in eisdem bonis tuis reprehensos, in personis detinere, detentosque, prout iuri videbitur expediri, laqueis suspendere, decollare, rotare, incinerare, ac aliis condignis penis, iuxta eorum excessus et demerita ferire et extinguere, necnon ea omnia et singula in hoc, iuxta regni nostri Hungarie consuetudine fieri solita et consueta facere et expedire possis et valeas, heredesque tui et posteritates universe valeant atque possint. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas, vobis duximus concedendas. Datum Prage, in festo beati Michælis archangeli, anno domini millesimo quingentesimo nono, regnorum nostrorum Hungarie etc., anno vigesimo, Bohemie vero tricesimo nono.

Ad relationem venerabilis magistri Francisci prepositi Transsilvanensis, secretarii regie maiestatis.

A felhajtás jobb külső szélén: Relatio magnifici domini Johannis Pethew, quo ad arma duntaxat Franciscus, prepositus Transsilvanensis.

A király titkos pecsétje az oklevélről hiányzik.

Maga a czimer, a melyet a szöveg csak hézagosan ir le, a következő: Aranynyal keretelt kék táblán feketével szegélyezett, kerekalju arany pajzs, melynek felső pereme a két sarkon kakassarkantyu alakban hajlik lefele; benne szemközt álló, jobbra tekintő pánczélos alak, fején lebocsátott, nyakvédős sisakkal, melyből csak az alak arczának egy kis része látszik; a vitéz a pánczél alatt egészben feketével diszitett vörös ruhában van, a mely jobb karján és jobb lába szára hátsó részén kilátszik; lábán széles orru pánczélczipő, lába szárán sinpánczél; maga a pánczél lába szára feléig ér le; könyökben hajlott jobbjában hosszu, egyenes, arany keresztvassal és a végén arany gombbal diszitett kardot tart, a melynek markolata vörös bőrrel van bevonva; csipőjéhez szoritott baljában, hegygyel lefelé ugyanilyen kardot tart. Bal lábát egy a nagy pajzshoz hasonló kis vörös pajzs födi el, a melyben egy ötlevelü stilizált fehér rózsa lebeg. A vitéz jobb lába tul lépi a pajzs keretét, a mi határozott heraldikai hibának veendő. A paizsra alig reáhelyezett, jobbrafordult csőrsisak tetejéről jobbra-balra arany-ezüst levéldisz lobog.

A czimert és a szöveget 16 zöld, égkék, sötétkék és rózsaszinben váltakozó stilizált, aranynyal diszitett, nagyobb méretü viráglevéldisz veszi körül.

A czimereslevél szövege részletesen elmondja Weér Andrásnak érdemeit és szolgálatait, a melyek elismeréseképen nyerte el a királynak ezen irányban megnyilatkozott kegyét. A három éves Lajos királyi herczegnek volt főétekfogója és familiárisa, egyébként is fiatal kora óta teljesitett már szolgálatokat II. Ulászló király udvarában, a hol vitézségének elég jelét adhatta.

A czimer, a melyet ez alkalommal nyer, nem új; ősinek mondja azt a szöveg, és az ősök gondatlanságából elveszettnek pótlásaképen kapja, a pallos joggal együtt. A czimerképet, a melyről a leirás is azt mondja, hogy igen szép fegyverzetü vitézt ábrázol, teljességénél fogva is, legérdekesebb viselettörténeti emlékeink közé kell sorolnunk. Ennél csak az 1460. évből való Both-czimer[1] becsesebb, amennyiben I. Mátyás korából való és mivel alakjában *Fejérpataky László*, a hires fekete sereg egyik vitézét látja. A festményt illetőleg azonban a Weér-féle, mint az olasz reneszánsz alkotása, amazt messze tulszárnyalja.

Nem indokolatlan az a feltevés, hogy Weér András ősei is I. Mátyás királyunktól nyertek czimereslevelet, a mely esetben a vitéz minden esetre a Both-czimeréhez hasonló, vagy talán éppen egyező pánczélzatot mutatta, a mely azonban igy a festő izlése folytán és a korhoz mérten eltérést, a vértezetben nagyobb fejlettséget tüntet fel.

A kitüntetett Weér András a békésmegyei Murony (Mwron)-ból való; a család e megyében már az 1470-es években birtokos volt.[2]

A család történetét Nagy Iván[3] elég hiányosan tárgyalja. Részletes, 1428-tól kezdődő le-

[1] Igy, intoxicatores h.

[1] Ld. a Turul 1901. évf. 38. o. és *Fejérpataki László*, Magyar czimeres emlékek, Budapest, 1902. II. füzete 57—59. ll.

[2] Ld. *Csánki*, I. 653., 663. ll.

[3] Magyarország családai, 12. k. 115—118. ll.

származással szolgál Karácsonyi János munkája,[1] csakhogy az általa közölt czimer az eredetitől eltérést mutat.

HORVÁTH SÁNDOR.

A sajómezei csatában elesett esztergomi érsek nemzetsége.

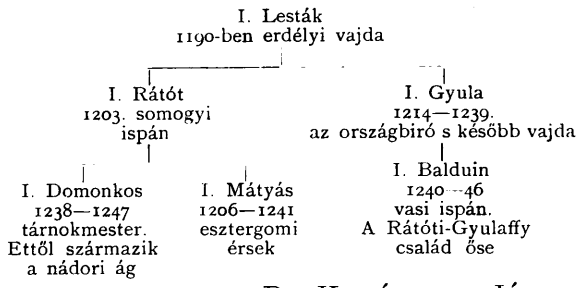
Ismeretes, hogy a Sajónál 1241 ápril 11-én elesett esztergomi érseket Mátyásnak hivták, s hogy ez érsek gyermekkorában IV. Bélával együtt nevelkedett a királyi udvarban. Ez utóbbi dologból helyesen következtette Knauz, hogy Mátyás nagyon előkelő nemből származott;[2] de hogy melyikből, azt egyelőre gyanitani sem lehetett.

Egy roppantul megviselt, vizfoltos, de azért nagyon érdekes perirat most egyszerre fényt vet e homályban maradt kérdésre. E szerint az 1240-ik évben Kolonda fejérmegyei főesperes, a veszprémi püspök rokona és meghatalmazottja kifogást emel az ellen, hogy a veszprémi püspök és a bakonybéli apát közt M(átyás) esztergomi érsek legyen a biró. «Te, érsek uram — mondá a meghatalmazott — nem lehetsz biró az én uram, a veszprémi püspök ügyében. Érdekelt félnek tart téged: mert nagyon kedvezel vele perben álló káptalanodnak . . . továbbá, mert gyöngitetted az én uram joghatóságát azon monostorban, a mit Rátóton alapitottál.»[3]

Mivel pedig a veszprémmegyei (és egyházmegyei) Rátótot a hasonló nevü memzetség birta s a Rátót nemzetség volt az itt alapitott prépostság kegyura is, világos, hogy e monostor alapitója, Mátyás esztergomi érsek a Rátót nemből származott.

Igy értjük meg aztán, miért nevezte el Rátóti I. Lóránt, a hires nádor egyik fiát Mátyásnak.[4] A hirneves érsek-atyafi tiszteletére történt az. Igy értjük azt is, miért volt 1235—41-ben egyszerre három főméltóság: az országbirói, a tárnokmesterség és a vasi ispánság a Rátót nembeliek kezén. Mátyás a hatalmas kanczellár, utóbb váczi püspök, végül esztergomi érsek sok mindent kivihetett IV. Béla királyunknál.

Mivel e Mátyás érsek IV. Bélának kortársa volt, körülbelül 1205-ben született. Ennélfogva az időrend még inkább támogatja abbeli véleményünket, hogy a Rátót nemnek Gyulaffy ága és nádori ága szorosan összefügg és a leszármazás ez volt:

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

[1] Békésvármegye története, 1894. III. köt. 157—161. l.

[2] Monumenta eccl. Strigoniensis. I. 334.

[3] A bakonybéli apátság története. I. k. (A pannonhalmi szent Benedekrend története. VIII. k.) 285. l.

[4] Karácsonyi: A magyar nemzetségek. III. 6—10. l.

Hetény.

A Turul f. évi 1. sz. 36. lapján Sörös Pongrácz a *Hetény*-nemzettségről a következőket mondja: «A Hetény nemzetségbeliektől eladott (1416) Kőröshegy somogymegyei falu, de Somogyban ily nevü falu nincs. Tekintve Szabolcsmegye messzeségét, talán a komárommegyei ma is meglevő Hetény községgel lehet a nemzetséget kapcsolatba hozni stb.»

Legyen szabad erre vonatkozólag kiegészitésül a következőket megjegyeznem. Nemcsak Kőröshegy van meg ma is Somogyban a Balaton partján szép középkori templomával, de meg van a keresett Hetény is, mint puszta, Somogyban, Dombovár felett (Alsó-Hetény). Felső-Hetény is meg volt már a jelzett időben, sőt még sokkal előbb, már 1138-ban is. (Csánki: Magyarország földr. III. 429.) A Hetény-nemzetségnek tehát ez a Hetény lehetett ősi fészke. Nem lehet figyelmen kivül hagyni azt a körülményt sem, hogy a szomszédos Baranyában még két Hetény nevü község van, t. i. Hosszu-Hetény és Lovász-Hetény (Pécsváradtól nyugatra és keletre), a mi szinte arra enged következtetni, hogy a Hetény nemzetségnek ezen a tájon lehettek ősi birtokai. Csánki szerint különben Harsány vidékén is volt még egy Hetény (II. 455., 490.), a mi szinte csak ezt a föltevést támogatja.

SÁRKÖZY IMRE.

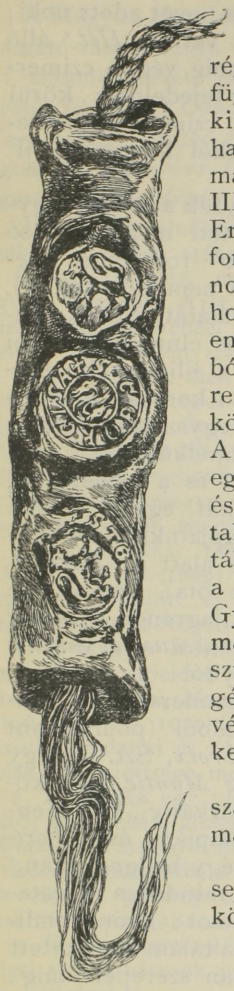
Egy XIV. századi városi pecsét, mint pecséttani különlegesség.

Pecséteinknél ez ideig a köralaku, tojásdad, pajzsalaku, háromszögletü, négyszögü, csűrlő (ruta), és karajos stb. alakuakat szoktuk észlelni.

Az a pecsét, amelyet ismertetni módomban van, alakjára nézve tudtommal eddigelé teljesen ismeretlen volt a hazai pecséttanban.

Az Orsz. Levéltár DL. 3045. számú, 1337. márcz. 3-án kelt oklevelén függ. Az oklevelet

Esztergom városának tanácsa állitja ki, arról, hogy Jakab aranymüves és fiai, Jakab és Domonkos, házukat István mester, visegrádi várnagynak 14 márkáért eladják.

Az oklevelen tulajdonképen Esztergom város jól ismert régi kettős pecsétjének kellene függenie, a melyet N. Lajos királyunk körülbelül haláláig használt, és amelynek hasonmását a M. Nemz. Története III. köt. 32. lapján láthatjuk. Erre utal az oklevél pecsételési formulája is: «duplicys sigilli nostri munimine roboratas». Csakhogy az oklevél kiállításakor az emlitett pecsét — valami okból — nem állott a tanács rendelkezésére, és ezért azt a következőleg pecsételték meg: A rendes viaszanyagból kézzel egy szabálytalan, 8·3 cm. hosszu, és 2 cm. széles hengert alakitott, tak, amelynek hossztengelyén huzták át a sárga-zöld selymet. Erre a hengerre nyomta azután reá György a biró és két esküdt a maga pecsétjét. És pedig a vizszintesen tartott henger alsó végénél, amelyen tul a selyem végződik kezdve, rajta a következő pecsétek láthatók:

1. Tojásdad körben egy kardszarvu kecskebak; köriratából már csak egy-két betü látszik.

2. A középen: kettős kör belsejében egy lépkedő sárkány; körirata:

S. GEORGII . SR.

azaz: Sigillum Georgii senatoris.

3. Körben egy lépkedő kutya; körirata nem volt.

Ilyen alaku pecsétre a német birodalmi gyakorlatban nem találunk példát. Némileg emlékeztet reá azon, szabálytalan téglányalaku pecsét, amelyen három vésetlen gyürüpecsét lenyomata látható, és amelyet a boroszlói állami levéltár őriz. Hasonmását Seyler[1] közli.

Esztergom városának lakosai ezen időben olaszok lévén, talán nem tévedünk, ha azt állitjuk, hogy a pecsételés ezen alakja olasz jelleget hord magán.

HORVÁTH SÁNDOR.

[1] Geschichte der Siegel, Lipcse, 1894. 177. o.

Fejedelmi czimergyüjtő.

A nemes családok összeirása korán megtörtént hazánkban és pedig hivatalosan. Leszármazási táblák összeállitásával sokan foglalkoztak, mivel az elmult századok hosszura nyult pereiben ezek jó szolgálatokat tehettek. Egyedül a nemesi czimerek azok, melyekre nem forditottak figyelmet. A magyar nemességnek a czimer nem volt lényeges kelléke, inkább csak külső diszül szolgált, s csupán a legujabb időben fordult felé fokozottabb mértékben a közfigyelem. Annál érdekesebb jelenség, hogy a mult század elején fejedelmi gyüjtőnk akadt, ki a magyar nemes családok czimereit kutatta. Ferdinánd trónörökös ez, a későbbi V. Ferdinánd magyar király, a ki magyar főnemesi és nemesi családok czimereit gyüjtette a maga számára. A Péchy családnak a M. N. Múzeumban elhelyezett levéltára őrizte meg Berzeviczy József szolgabiró 1819 július 17-iki levelét Péchy Sándor Tamáshoz, melyben a Péchy család czimerét kéri a trónörökös számára. A czimert vörös viaszba nyomott pecséten kellett beszolgáltatni s a mint a mellékelt levél szövegéből kitünik, hitelesitették is.

A levél szövege a következő:

Tekintetes és nemzetes Direktor ur, különösen tisztelt uram! Ő császár-királyi fensége, Ferdinánd, fenséges koronaherczeg ur, a vármegyénkhez intézett legujabb magas rendelet értelmében czimereket gyüjtet a maga számára, az egyes czimereket tizenhatodrét nagyságu papiroson, vörös viaszban nyomott pecséten, megfelelő czimerleirással kivánván és pedig az összes magyar mágnások czimereiről, a nemes családok közül azonban csak a régebbiekről. Mivel pedig tekintetes Uraságod nemzettsége a legrégiebbek közé tartozik, és úgy a magyar állam, mint vármegyénk körül is jogos érdemeket szerzett, a mennyiben tekintetes Uraságod elődei vármegyénket alispáni tisztségben, úgyszólván, századokon át kormányozták, ennélfogva tekintetes Uraságodat hivatalosan felszólitom, hogy jeles családjának az előadott módon papirra nyomott czimerét, melyet a legközelebb megtartandó közgyülésen nyilvánosan is be fogok mutatni, nekem megküldeni kegyeskedjék stb. Berzevicze, 1819. július 17. napján Berzeviczy József alszolgabiró.

Péchy Sándor Tamás nem tett eleget a megtisztelő felhivásnak, melyet különben a megkeresett családok gyorsan igyekeztek elintézni, annyira, hogy 1820 márczius 27-én a vármegye alispánja kénytelen megsürgetni a felhivás elintézését. E sürgető levélből megtudjuk, hogy a helytartótanács közvetitette a trónörökös kivánságát s ugyancsak a helytartótanács gyüjtötte össze a beérkezett adatokat. A czimeren kivül a családi adományok és kiváltságok rövid kivonatát is tartalmaznia kellett a tizenhatodrét nagyságu lapnak, a mit helyszüke miatt igazán csak kivonatosan lehetett leirni.

A sürgető levél szövege a következő:

Tekintetes és nemzetes táblabiró uram,
Különösen tisztelt bátyám uram!

A magas helytartótanács mult évi rendeletének megfelelően, hogy a felséges Ferdinánd koronaherczeg ur kívánsága szerint a megyebeli összes családok adomány és kiváltságleveleinek rövid kivonatát a családi czimerek lenyomatával együtt a fenséges koronaherczeg gyüjteményének kiegészitése czéljából küldjük meg a magas helytartótanácsnak, miután a nemes Péchy család czimerlenyomatán kivül a többi megyebeli családé már a kezemben van, felhivom tekintetes Uraságodat, hogy a tizenhatodrét iven a jelzett rövid kivonatot elkésziteni, a család hiteles pecsétjét ugyanazon lapra rányomni s rövid idő alatt hozzám juttatni sziveskedjék stb.

Lubotin, 1820 márczius 27.

Dessewffy Imre alispán.

Érdekes volna megtudni, hogy milyen eredménynyel járt a gyüjtés s milyen sorsra jutott a gyüjtemény? GÁRDONYI ALBERT.

Persevandus.

Ezen szó, amelyet folyóiratunk 1904. évf. 183. oldalán hibás olvasással közöltem, és amelyet Wertner Mór ur az 1905. évf. I. füzetében helyesen fejt meg, középkori heraldikai emlékeinkben *csakis ezen egy izben* szerepel. Bárczay művében[1] persevandust, czimernagy-segédet, hiába keresünk; sőt Ströhl heraldikai munkája[2] is csak éppen hogy megemliti a «persevant»-okat.

Ezért, és mivel Wertner Mór ur magyarázata nem kimeritő, és nem is egészen hibátlan, a kérdést tisztázni óhajtom.

A czimerkirályokra, czimernagyokra és czimernagy-segédekre és azok müködésére vonatkozólag Anjoui René szicziliai király (1435—1442), kézirata a legrégibb irott emlék, amelyet a Bibliothèque Nationale-ban őriznek. Az ebben megirt szabályok voltak mérvadók továbbra is a franczia-knál, és némi módositásokkal a németeknél is.

A czimernagy-segéddé (persecutores armorum, persevant, poursuivant d'armes persuivant d'armes, pursuivant of arms) azon nemes származásu egyén lett, aki mint lovas-hirnök 3 esztendeig becsülettel szolgált, és a czimertanban kellő jártasságra tett szert; az ilyen az illető fejedelmi udvart, nemkülönben mesterét, a czimernagyot mindenüvé követte, a czimernagynak mindenben segitségére, szolgálatára volt. Ünnepségek alkalmával — éppen úgy, mint a czimernagy — ura czimerpalástját viselte; csakhogy a czimert a palástón nem elül-hátul, hanem kizárólag *bal vállán* hordhatta; kezében fehér pálczát tartott; fejét tollakkal diszitett, négyszögü süveg födte. A czimernagy-segéddé avatás rendes ünnepséggel történt, amely a templáriusokéhoz hasonlitott; a czimerkirály egy vasárnapon, számtalan nemes jelenlétében vizzel és borral rendszeresen megkeresztelte és nevet adott neki; azután beöltöztették és esküjét vették. *Hét*[1] álló esztendeig kellett szolgálnia, mig végre czimernagygyá lehetett. A német fejedelmek közül csakis azoknak állott jogában czimerkirályt nevezni ki, akik királyi tisztségekkel (honores regii) voltak felruházva.

Egy 1644. évi franczia jegyzék a czimernagy-segédek 3 osztályát különbözteti meg; az első 200 livres, a másik kettő 100—100 livres fizetéssel; a francziáknál azonban nem eskették fel, és bármikor elhagyhatta szolgálatát. Nevük rendesen valami vig és mulatságos elnevezés. A roi d'armes palástjának alapdisze a liliom volt; pálczája liliomos, fején és pajzsán korona. A poursuivant d'armes czimerpalástja egyszerübb, liliomnélküli volt; pálczája is liliomnélküli.

A francziáknál, angoloknál és a németeknél a czimerkirályok, alattvalóikkal együtt külön czéhet képeztek. Angliában napjainkban is fennáll a norfolki herczeg vezetése alatt a «*Herolds-College*» (Herold-Office) (1340 óta), amely áll: három czimerkirályból, a térdszalagrendé, a *Garder principal*, a déli tartományé *clarenceaux*, az északié pedig, *Norroy*; 6 czimernagyból: a windsori, chesteri, yorki, lancasteri, sommerseti és richmondi; és 4 czimernagy-segédből (poursuivant of arms) és pedig: a *Rouge Croix*, Szt. György keresztjéről elnevezve, a *Blue Mantle* (kék köpeny), a *Rouge Dragon* (vörös sárkány), VII. Henrik jobb oldali pajzstartója alapján, és a *Portcullis* (kapurács), VII. Henrik egy badge-e után.[2]

Heraldikai emlékeinkben mindezen hivatalokra nézve alig találunk nyomot; amint emlitettem, a persevandus szó az általam ismertetett czimereslevélben egyedül állóan szerepel idáig; aligha is létezett nálunk ezen külön czéhhé alakult foglalkozás, mert különben gyakrabban szerepelnének középkori czimeres leveleinkben egyik vagy másik néven.

Az I. Ferdinánd, aragoniai király által a Hetyey és Bátéi családnak adott czimereslevélben[3] olvasható *armorum capitaneus*, a heroldusnak (czimernagy), az *alguatzonius (alguacil)* a persevandusnak, a czimernagysegédnek felel meg.

[1] A Heraldika kézikönyve, Budapest, 1897.
[2] Heraldischer Atlas, Stuttgart, 1899. 1. o.

[1] Nem pedig két esztendeig, amint azt Wertner ur állitja.
[2] Ld. *Ersch u. Gruber*, allg. Encyclopædie der Wissenschaften u. Künste; *Ménestrier*, La chevalerie; *Encyclopédie ou Dictionnaire* raisonné des sciences, des Artes et des Métiers; *Larousse*, Grand Dict. universel du XIX. Siècle stb.; *Encyclopaedia Britannica*.
[1] *Fejérpataky*. Magyar Czimeres Emlékek, II. füz. 17—18. l.

HORVÁTH SÁNDOR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1905 április 27-ikén tartotta ez évi második ülését, melyen *Barabás Samu*, *Békefi Remig*, *id. Daniel Gábor*, *Csánki Dezső*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Pettkó Béla*, *ifj. Reiszig Ede* ig. vál. tagok, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

A társaság elnökének és másodelnökének távollétében az elnöki széket *id. Daniel Gábor* foglalta el.

Elnök az ülést megnyitván, *dr. Áldásy Antal* jegyző felolvassa *Kiss István* r. tagnak Radvánszky László családtörténeti munkájáról szóló dolgozatát, mely a Turul jelen számában lát napvilágot.

A folyó ügyek élén a társaság tagjaivá megválasztattak: pártoló tagul *Kürthy Lajos*, Zólyom vármegye főispánja, Beszterczebánya, (ajánlja báró Radvánszky Béla). Évdíjas tagokul: *Kisvárdai Csizmadia János*, m. kir. sóellenőr, Késmárk (aj. Doby Antal.) *Orosz Ernő* vármegyei levéltárnok, Eger, (aj. a titkár.) *Turchányi Ödön*, Nagysurány, (aj. ifj. Reiszig Ede.)

Ezután a titkár bemutatta a Franklin-Társulattal a Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv bizományba vétele tárgyában létrejött és márczius 16-ikán életbelépett megállapodás szövegét, mely következőkép hangzik:

1. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság a kiadásában megjelenő «Magyar Nemzetségi Zsebkönyv második sorozata, Magyar nemes családok I. kötet» czimü kiadvány 1000 (egyezer) példányát a Franklin-Társulat irodalmi és könyvnyomda czégnek évi elszámolás kötelezettsége mellett bizományba adja.

2. A munka egy példányának bolti ára 12 (tizenkettő) koronában állapittatik meg, és ebből az árból a Franklin-Társulatot 40 (negyven) % illeti meg, tehát a társaság pénztárába a Franklin-Társulat részéről minden eladott példány után 7 kor. 20 f. (hét korona husz fillér) szolgáltatandó be.

3. E 40 (negyven) % összegből a Franklin-Társulat fedezi a könyvárusok jutalékát és a kezelési és terjesztési költségeket.

4. A Franklin-Társulat tartozik a kiadásában megjelenő lapokban a könyvet hirdetni.

5. Kötelezi magát a Franklin-Társulat, hogy a könyvet nemcsak fővárosi, hanem a vidéki nagyobb könyvkereskedőknek terjesztés czéljából megküldi.

6. Az első elszámolás 1906 június 30-án történik, a következő elszámolások évente egyszer, mindig június hó 30-án történnek.

7. A kezelés közben esetleg megrongálódott példányok a végelszámoláskor el nem adott teljes példányoknak lesznek tekintendők s a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság által mint ilyenek fognak visszavétetni.

8. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság fentartja magának a jogot mindazoknak, kik a jelen megállapodás keltéig a művet nála közvetlen megrendelik, az előfizetők részére megállapitott 10 (tiz) korona árért közvetlenül eladni, ugyszintén fentartja magának a jogot a jövőre, saját régi, valamint ujonan belépő tagjai részére, a mennyiben a megrendelés a társaság titkári hivatalánál történik, a munkát ugyancsak 10 (tiz) korona árért áruba bocsátani. Minden egyéb, nem társulati tag részéről a titkári hivatalhoz érkező megrendelés a titkári hivatal által a Franklin-Társulathoz tétetik át.

E megállapodás alapján a Franklin-Társulatnak bizományba adatott 1000 példány; a többi 1000 példányból tagilletményül 193, előfizetőknek 360, tiszteletpéldányul 25 és kötelespéldányul 4 küldetvén szét, a társulat titkári hivatalában az ülés napján 418 példány állott rendelkezésre.

Jelentette továbbá, hogy a szerkesztői tiszteletdij kifizetése az igazgató-választmány felhatalmazása alapján a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól 4% kamattal felvett kölcsönből megtörtént, s maga a kölcsönösszeg az időközben beérkezett előfizetési dijakból visszafizettetett.

Mindkét jelentés tudomásul vétetett.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig befolyt 1716 kor. 81 fill., kiadatott 1469 kor. 32 fill., maradvány 247 kor. 49 fill. A Nemzetségi Zsebkönyv II. része alapjánál befolyt *a)* előfizetésekből 4268 kor. 77 fill., *b)* a II kötet czimerrajzaira 50 kor., kiadatott 3829 kor. 50 fill., maradvány 489 kor. 27 fill. Vagyonállás: *A)* Vagyon: 1. Alapitványi tőke *a)* értékpapirokban 21,800 kor., *b)* kötelezvényekben 4400 kor., *c)* kötelezvény nélküli alapitványokban 800 korona, össz. 27,000 kor. 2. Alapitványi jelleggel nem biró tőke értékpapirokban 3400 kor. 3. A Nemzetségi Zsebkönyv alapja 489 kor. 27 fill. 4. Pénztári készlet 247 kor. 49. fill. 5. Tagdijhátralékok 4350 kor. Összesen 35,486 kor. 76 fill.

B) Teher: 1. Nyomdai tartozás 3569 kor. 99 fill. 2. Szinnyomatokért tartozás 193 kor. Összesen 3762 kor. 99 fill. Tiszta vagyon: 31,723 kor. 77 fill.

A jegyzőkönyv hitelesitésére az elnök Makay Dezső és Pettkó Béla ig. vál. tagokat kérte fel, mire az ülés véget ért.

Az igazgató-választmány nyilvános ülését zárt ülés követte, melyen az igazgató-választmány a tagdijhátralékok ügyével foglalkozott.

SZAKIRODALOM.

Dr. Petri Mór. Szilágy vármegye monografiája. V. és VI. kötet. Budapest, Franklin-Társulat nyomdája. 1904. Nagy 8-r. 868 és 840 oldal.

Az a hatalmas munka, a melyben Petri Mór Szilágy vármegye történetét megirta, az V. és VI. kötettel befejezést nyert. Az egyes köteteket megjelenésük sorrendjében bemutattuk volt olvasóinknak, ám azért most, a mikor az egész mű előttünk fekszik, illő, hogy visszapillantsunk rá s összefoglaljuk eredményeit.

Egy évtized szakadatlan, kitartó munkásságának gyümölcse a hat terjedelmes kötet. Érdeme szerint csak az méltányolhatja, a ki hasonlón dolgozott; a ki tudja, mennyi aprólékos, száz helyről, az oklevelek tizezreiből összehordott adatból épül fel egy ilyen

nagyszabású monografia. Es adat-bőség dolgában ez a munka talán összes társain túl tesz; szerzője tisztában volt feladatával, a mikor vármegyéje életének legaprólékosabb megnyilvánulásairól is számot ad, tudta, érezte, hogy ilyen szabású munkában semmit, a mi a megye multját illeti, nem szabad mellőzni.

Valójában ez a háromszáz nyomtatott ív nem is egy megyének a történetét tartalmazza. Szilágymegye ujabbkori alakulás, a mely a három Szolnok vármegyét és Krasznát is magában foglalja. E megyék általános története az első kötetet foglalja el, melynek legtöbb fejezete önálló, kerekded dolgozat. A legérdekesebb részek: a Szilágy vidéke a honfoglalás előtt (Porolissum), a régi Szolnok és Kraszna vármegyék keletkezése, Szolnok és Kraszna vára, a három Szolnok vármegye, a Partium hadi története, Közép-Szolnok és Kraszna vármegyék közjogi és egyházjogi helyzete, közigazgatása, a török hódoltság kora, a Wesselényiek szerepe, műemlékek (Szent Margit meszesi monostora, Ákos monostora, a somlyóújlaki egyház, a kusalyi kolostor), a megyében született vagy élt irók népviselet, népszokások, a szilágysági régi sóutak stb.

A II. kötet a várak (Aranyos, Cseh, Hadad, Somlyó, Valkó stb.) történetéről a Bánfi, Báthori, Drágfi, Gyulafi, Kusalyi Jakcsi stb. családokkal kapcsolatban s a megye gazdasági s különösen változatos hadi történetéről szól, sok, eddig ismeretlen adatot juttatva felszinre. Már e kötetben megkezdődik a községek részletes története a vármegye székhelyének, Zilahnak behatóismertetésével, a mely külön monografia huszonnégy fejezetből áll.

A III. és IV. kötet több mint ötszáz helységnek, az V. és VI. kötet pedig a családoknak részletes történetét tartalmazza.

Bár családtörténeti adatokban az egész munka bővelkedik, mégis főleg a két utolsó kötet az, a mely bennünket közelebbről érdekel.

Nem kevesebb, mint kétezerötszázkilenczvenkét családról van e két kötetben említés. Némelyikről csak szórványos adatokat kapunk, másokról viszont összefüggő dolgozatot. Szerző nem elégedett meg azzal, hogy csak a vármegye szerepet játszott családjait sorolja fel, megemliti a legszegényebb köznemes családot is, ha valamelyik tagját a megyei levéltár iratai megnevezik.

A tárgyalt családok jó része teljesen hiányzik forrásmunkáinkból, viszont az ismeretesekről igen sok uj, eddig sehol sem közlött adatot kapunk. A hol módjában volt, szerző a teljes genealogiát összeállitja, gondot fordit a birtokok részletes meghatározására, adománylevelek, kihirdetések, nemesi bizonyságlevelek keltét pontosan feljegyzi, csupán a czimereket hanyagolja el, a mi annál sajnálandóbb, mert a megyei levéltárban XVIII—XIX. századi czimeres pecsétek nagy számban találhatók. Az is megtörténik, hogy szerző a megyében tisztségeket viselt család czimerét — Nagy Iván után irja le, holott a zilahi levéltárban a család több tagjának czimeres pecsétjét volt alkalma látni

Azok kedvéért, a kiknek nincs módjukban Petri Mór nagy munkáját megszerezni, ide igtatjuk a két utolsó kötetben tárgyalt családok névlajstromát.[1]

[1] Meg kell jegyeznünk, hogy e családok közt nem kétségtelen nemesek sőt itt-ott jobbágyok is akadnak.

Adi (Odi), Adorján, Agárdi, Ajtai, Aknai, Alagi, Alard, Alárdi, Albach, Albert, Albertfi, Albesi, Albisi, Alcsi, Almási, Alsó, Alsóvári, Alszegi, Altorjai, Alvinczi, Amade, Amánt, Ambruj, Ambrus, Amka (mk. Anka), Anarczi, Anda, Andorkó, András, Andrási, Andréka, Andró, Angi, Angyal, Angyalosi, Anner, Antal, Antos, Apafi, Apagyi, Apáczai, Apáti, Apor, Aracs, Arany, (l. az I. kötetben), Aranymezei, Ardai, Ari, Aspremont, Aszalai, Asztalos, Átyai, Avasán, Ábrán, Ábránfi, Ács, Ádám, Ágoston, Ákony, Ákori, Ákos nemzetség, Ákosi, Ákosmonostori, Álgya, Álmosdi, Álmosdi l. Csire, Ámánt (Amánt), Árgyelán, Árma és Árna, l. Árva, Áron, Ártánházi, Arva, Árvai, Ávrám.

Babonás, Babos, Babós, Babó, Bacz, Baczán, Baczoni, Baczó, Bacsik, Badzey, Bagaméri, Bagosi, Bai, Bajkó, Bajnai, Bajnát, Bajnóczi, Bajomi, Bak, Bakacs, Bakai, v. Bákai, Bakányi, (l. Bokányi), Bakcsi, Bakos, Bakó, Baksa, Baksai, Baksányi, Baktai, Bala, Balabán, Balabás, Balai, Balajti, Balaskó, Balassa, Balás, Balázs, Balázsházi, Balázsi, Baldázsi, Balka, Balku, Balla, Balog (több, különböző előnevü család), Baló, Balyika, Bamodi, Bancsa, Bandics, Banga, l. Dobai, Banka, Bankos, Banyara, Bara, Barabás, Barabási, Barancsi, Baranyai, Baranyi, Baráth és Baráti, Baráta, Barátosi, l. Balog, Barbolovics, Barbucz, Barcza, Barczai, Barcsa, Barcsai, Barcsi, Bargován, Bari, Baricz, Barkóczi, Barla, Barlai, Barna, Barnucz, Baros, l. Boros, Barota, l. Borota, Baróti, Barsa, Barsai, l. Borsai, Barta, Bartha, Bartalics, Bartalus, Bartavölgyi, Barthai, l. Barcsai, Barthali, Barthos, Barzi, Basa, Batha, Batizi, Bató, Báboni, Bácsmegyei, Bágyoni, Báldoni, Bálint, Bálintfi, Bályog, Bályoki, Bán, Báncza, l. Boncza, Bándi, Bánfi, (lásd a II. kötb.) Bánházi, Bánóczi, Bánpataki, Bántó, Bányai, Bányász, Bányi, Bárány, Bárczi, Bardi, Básti, Baszta, Bátai, Báthori, (l. II. kötet), Bátori, Bebek, Beczenczi, Beczkai, Beczó, Becse-Gergely nemz., Becsehelyi, Becsei, Becski, Bede, Bege, Beke, Bekecs, Beki, Belényesi, Beli, Bellenics, Bencze, Bende, Bendő, Bendre, Bene, Benedek, Benedikti, Benes, Beniczki, Benkő, Benolcsi, Benoldi, Benyeki, Berczi, Berczik, Berde, Bere, Bereczk, Bereczky, Beregi, Beregszászi, Berei, Berendi, Berentés, Berkes, Berkeszi, Bernard, Bernardi, Bernát, Bertalan l. Birtalan, Berthók, Berzenczei, Berzétei, Berzi, Bese, Bessenyei, Besi, Bethlen, Betlendi, Betleni, Bezdercz, Béczi, Bécsi, Békés, Békési, Béla, Béldi, Bélteki, Béres, Bialis l. Olasz, Bibarczfalvi, Bibard, Bibárcz, Bideskuti, Bihari, Bika, Bikfalvi, Bilgezdi, Bili, Bire, Biró, Birta, Birtalan és Bertalan, Bisztrán l. Kis, Blasek, Blága, Blezsán, Bocz, Boczikai, Bocsánczi, Bocskai, Bocskor, Bocsor, Bod, Boda, Bodai, Bodnár, Bodoki, Bodoni, Bodor, Bodó, Bodzási l. Borzási, Boér, Bogándi l. Bogdándi, Bogár, Bogárdi, Bogáti, Bogdán, Bogdándi, Bogdánfi, Bogdányi, Bogoviczi, Bohonoczki, Boja, Boján, Bojtor, Bojtos, Boka, Bokányi, Bokotán, Bolczon, Boldi, Boldizsár, Bolducz, Bollos, Bonczos, Bondiszló, Bonyhai, Bonykai, Bonyó, Bor, Bora, Borbás, Borbát, Borbély, Borbola, Bordás, Bornemissza, Boronkai, Boronyai l. Baranyai, Boros, Borosnyai, Borota, Bors, Borsai, Borsi, Borsoló, Borsos, Borsvai, Borza, Borzás, Borzási, Borzi, Borzovai, Bosánczi, l. Bocsánczi, Bossányi, Bot, Bota, Botai, Botka, Botos, Botyári, Bozóki, Bódi, Bódis, Bóné, Bögözi, Bökényi, Bölöni, Bölönyi, Börvei, Böszörményi, Bőjti, Bőlyei, Bőnyei, Bős-

házi, Bősi, Bőtös, Brassai, Braun, Brán, Bráta, Bráti, Brátis, Brener, Bréda, Brini, Bruckner, Bucsi, Bucsumán, Buda, Budafalvi, Budaházi, Budai, Budusán, Buja, l. Boja, Bujdosó, Buk, Bukoviczi, l. Bogoviczi, Bulcsi, l. Bucsi, Bulusán, l. Budusán, Bumba, Bumbucz, Bund, Burbulás, Burger, Burja, Burján, Buslai, Buta, Buth, Butkai, Butyka, Buttyán, Buzás, Buzgó, Buzutai, Bükk, Bülgözdi, Bülkei.

Czakó, Czanó, Cząp l. Marinkás, Czecz, Czeglédi, Czejti, Czerjék, l. Czirjék, Czéczei, Czégényi, Czibere, Czibók, Czigány, Czikmántori, Czikó, Czinak, Cziple, Czirják, Czirjék, Czo, Czobor, Czokassi, (Csókássi?) Czompó, Czucz, Czudar, Czverg, Csabai, Csaholczi, Csaholyi, Csakai, Csalmási, Csama, Csanádi, Csapai, Csapi, (?) Csaponyi, Csapó, Csarnai, Csarnavodai, Csasztonczi, Csata, Csatár, Csatári, Csatlós, Csató, Csatóházi, l. Csató, Csába, Csák, Csákány, Csáki, Csányi, Császár, Császári, Császkai, Császlai, Csávási, Csecs, Cseffei, Cseg, Csegedi, Csegei, Cseh, Csehi, Cseke, Csekei, Cseki, Csele, Csemperdi, Csengeri, Cserei, Cserepes, Cseri, Csernátfalusi, Csernátoni, Csernecz, Csernyáczki, Csete, Cseteházi, Csetei, Csetneki, Csiglenyán (oláh kántor, akit előbb *Csigleni*-nek hivtak), Csigola, Csikai, Csikos, Csikós, Csillag, Csinos, Csire, Csires, Csiszár, Csizér, Csizmadia, Csoba, Csobánkai, Csobod, Csoknyai, Csoldán, Csolt, Csolti, Csoltya, Csoltyán, Csoma, Csomafái, Csomai, Csomaközi, Csombor, Csomor, Csomorkányi, Csomós, Csompász, Csonka, Csontos, Csontó, Csorba, Csordás, Csorja, Csovai, Csóka, Csórai, Csögi, Csök, Csucsi, Csukai, Csukat, Csukás, Csula, Csulak, Csupor, Csuri (mk. Csűri), Csuti, l. Kis, Csutyán, Csürös.

Dabolczi (Dabolcsai), Daczó, Dacs, Dadai, Dali, Danczos, Dancs, Dancsházi, Dancsi, Dankuj, Darabant, Darabán, Darah, Darai, Dari, Daróczi, Darvai, Dálnoki, Dán, Dániel, Dánus l. Dancs, Dányádi, Dárai, Dászkál, Dávid, Deák, Deáki, Debreczeni, Debreni, Debrinán, Debrősi, Demaneczki, Demes, Demeter, Demény, Demján, Demjén, Dengelegi, Derebán, Deései l. Dobokai és Harsányi, Dersházi l. Désházi, Dersi, Detre, Devecseri, Dezső, Dezsőfi, Décsi l. Szabó, Décse, Décsei, Décsi, Dédácsi, Dégenfeld, Délczeg, Dénes, Dér, Dés, Désán, Désházi, Dési, Dévai, Diáczek, Dienesi l. Dénes, Dimb, Diósadi, Diósi, Diószegi, Divéki, Divinyi, Doba, Dobai, Dobokai, Dobola, Dobolyi, Dobozi, Dobó, Dobóczi, Dobrai, Dobrácsi, Dobrányi, és Dobronyi, Dobronkai, Dobszai, Doka, Dol, Dolhai, Domahidi, Dománhidai, Dombi, Domján, Domokos, Donáth, Doós, Dorostyek, Dóczi, Dózsa, Drabont, Dragomér, Draveczki, l. Dráviczki, Drág, Drágfi, l. Dragomér, Drági, Drágomir, Drágos, Dráviczki, Dregán, Druget, Drusán, Dudás, Dul, Dulf, Duló, Dunai, Dunka, l. Bányász, Duri, l. Altorjai, Durus, Durusán.

Eczetes, Ecsedi, Edelényi, Egei, Eger, Egeresi, Egloffstein báró, Egregyi, Egri, Egyed, Egyházasdobai, Eke, Elek, Elekes, Elvei, Ember, Endrédi, Enyedi, Enyingi, Eödönfi l. Ödönfi, Eperjesi, Erdei, Erdélyi, Erdődi, Erdőhegyi, Erdős, Erdőteleki, Erkedi, Ernyei, Erős, Espáczai l. Spáczai, Espán, l. Ispán, Esze, Eszes, Eszenyi, Esztári, Eszterházi, Etei, Eder, Édes, Éltető, Éradonyi, Érsekujvári.

Fabriczius, Fadgyas, Fajfer, Falaus, Fancsikai, Fantics, Faragó, Farczádi, Farkas, Farmati, Farmatin, Farnel, Farnos, Farnosi, Faur, Fazakas, Fábián, Fái, Fát, Fecski, Feddi, Fegyverneki, Fejedelem, Fejes, Fejér, Fejérdi, Fejéregyházi, Fejértói, Fejérvári, Fekete, Felföldi, Felmán, Felsőbáldoni, Felsőbányai, Felszegi, Felvinczi, Fenyő, Ferenczi, Fetés, Félegyházi, Fényes, Fics, Ficsor, File, Filep, Files, Filkei, l. Fülkei, Filpesi, Fina, Fiók, Flóra, Flórián, Fodor, Fogarasi, Fogas, Folti, Forgács, Forrai, Forró, Fosztó, Fónyi, Fóris, Földvári, Főző, Francziszki, Fráter, Frendl, Fribeisz, Frid, Fridrik, Frigy, Frutsinger, Fugi, Fura, Fúrós, Fúrú, Fülesdi, Fülkei, Fülöp, l. Filep, Fülöpházi, Fülpösi, l. Filpesi, Fürményesi, Füzeri (Füszeri).

Gabir, Gaborján, Gabriel, Gabris, Gadnai, Gakus, Galajda, Galambfalvi, Galló, Galsai, Garai, Garda, Gardi, Gavrilla, Gazda, Gazsó, Gál, Gálczi, Gálfalvi, Gálfi, Gálocsi, Gáltői, Gárdos, Gáspár, Gáti, Gávai, Gebart, Geberjényi, Gecze, Geczó, Gecse, Gedai l. Gidai, Gedő, Geges, Gelenczei, Gelendi, Gellért, Gencsi, Gerbert (v. Gerbeth de Ilosva) Gere, Gereblyés, Geregye nemz., Gerendási, Geréb, Gergely, Gergelyfi, Gerő, Gersenyi, Gesztes, Géczi, Gicz, Giczi, Gidai, Gidófalvi, Gilbert, l. Gerbert, Gimbulucz, Girolti, Glodán, Godsa l. Gosa, Gogan, Gogota, Goldos l. Zsoldos, Golopi, Gombás, Gombási, Gombkötő, Gombos, Gora, Gorgyán, Goris, Gosa, Goszte, Gosztonyi, Gothi, Govai, Gozmán l. Pap (Márkaszéki), Gólya, Göde, Gödri, Gönczi, Görbet, l. Gerbert, Görcsöni, Görgei, Görgényi, Görgői, Görög, Gőcze, l. Szomoldi, Gőnyei, Greblás, Grillerger, Gubán, Gudor, Gulacsi, Gurzó, Gút, Gúti, Gútkeled nemz., Gügyei, l. Gyügyei, Gyalai, Gyamali, Gyarabi, Gyaragi, Gyaraki, Gyarmati, Gyáni, Gyárfás, Gyene, Gyerőfi, Gyimán, Gyöngyösi, Győrfi, György, Györgyfi, Győri, Gyújtó, Gyulafi (l. II. köt.), Gyulai, Gyurácz, Gyurkó, Gyúrói, Gyügyei.

Habuk, Haczi, Haczkó, Haczoki, Hadadi, Hadászi, l. Hodászi, Hagit, Hagymási, Hajas, Hajdu, Hajduk, Hajtviger, Halabori, Halasi, Halász, Haller, Halliárszki, Halmágyi, Halmi, Halmosi, Hamar, Hanké, Hankóczi, Harabori, Haraklányi, Harangi, Haranglábi, Harasztosi, Harczi, Hari, Harinai, Harmat, Harmati, Harsányi, Hartmann, Hasadi, Hasas, Hatfaludi, Hatvani, Havaseli, Hátszegi, Hegedős, Hegedűs, Hellei, Helmeczi, Henczes, Henczi, Henczelődi, Henin, Henrics, Henter, Herczeg, Herczegszántói, Herman nemz. és család, Hermanóczki, Hermeszi, Hers, Hetei, l. Etei, Heténi, Héczei (Héczi), Hécző, Hégen, l. Szénási, Hévizi, Hézső l. Hécző Hidalmási, Hidi, Hieh (?) Híri, Hobicz, Horz, Hodász, Hodor, Hodosi, Holya, Homoki, Hont-Pázmán nemz., Hora, Horhi, Horkai, Horner, Horogszegi, l. Szilágyi, Horvát, Horváti, Hosszu, Hoványi, Höczi, Höcs, Hubai, Hubán, Hubert, Hucz, Hugyin, Hunyadi, Huszár, Huszián, Huszti.

Ibrányi, Iczik, Ifjai, Ifju, Igaz, Ignácz, Ijgyártó, Ikafalvi, Iklódi, Iktár, Ilosvai, Ilotai, Ilucz, Ilyefalvi, Illyés, Imre-Deák l. Csata, Imrefi, Incze, Inczédi, Inotai, Inován, Ippi, Iregy l. Frigy, Irinyi, Irófi, Ispán, Istvándi, Isztári, l. Esztári, Ithon, l. Iktár, Ivácson, Iván, Ivándi, Ivánfi, Ivánka, Izsák.

Jakab, Jakabfi, Jakcsi, Jakó, Jaksics, Jancsó, Janka, Jankovics, Jankó, Jákob, l. Jakab, Jákobfi, Jánki, János-Deák, l. Deák, Jánosi, Jánó, Járai, Jármi, Jártó, Jász, Jászfalvy, Jenei, Joga, Johai, Jonai, Jonucz, Jordán, Josinczi, Jó, Jódi, Jóna, Jónás, Józsa, József, Józsika, Judovics, Juhász, Juhos, Juhosi, Jura, Juren, Jurenda, Jureni, l. Irinyi, Juricskai.

Kabai, Kabos, Kabós, Kacsics l. Kökényes-Radnót

nemz., Kacsó, Kaiszler, Kaizler, Kakas, Kakucsi, Kalandai, Kalik, Kalina, Kallós, Kalmár, Kalocsai, Kalpag, Kalugyer, Kamarás, Kamuthi, Kandel, Kandó, Kanyó, Kapcsos, Kapi, Kaplyon nemz., Kaposi, Kapronczai, Kapus, Kapusi, Kara, Karabecz, Karancsi, Karácson, Karánsebesi, Karczagi, Karda, l. Korda, Kardos, Karsai, Karsó, Kassai, Kasza, Kaszó, Katona, Katra, Kavasán, Kavják, Kába, Kádas, Kádár, Kákony, Káli, Kállai, Kálmán, Kálnay, Kálnoky, Kálnói, l. Kálnai, Kánai, Kántor, Kánya, l. Kónya, Kápolnai, Károlyi, Kása, Kászoni, Káta nemz., Kátai, Kávási, Keczeli, Kecseti, Kecskeméti, Kecskés, Kecsmér, l. Kraczmer, Kedmenes, Kedves, Kegyei, Kegyes, Kejlényi, Kele, Kelecsényi, Kelemen, Kelemenfi, Keller, Kemecsei, Keméndi, Kemény, Keményfi, Kencsei, Kende, Kendefi, Kenderes, Kenderesi, Kendi, Kenesi, Kengyel, Kenyeres, Kerczegi, Kercsi, Kerekes, Kereki, Kerepeczi, Keres, Keresi, Keresztes, Keresztesi, Keresztszegi, Keresztúri, Kertész, Keserű, Keszi, Keteli, Kezen l. Keszi, Kéczi, Kék, Kémeri, Képes, Kérei, Kéri, Kétszeri, Kéval, Kibédi, Kicze, Kidei, Kilegezi, Kilin, Kincs, Kincses, Kincstár, Kinizsi, Kira, Király, Királyi, Kirilla, Kis, Kisdobai, l. Dobai, Kisdobszai, Kisfaludi, Kishatvani, Kiskereki, Kiskéméri, Kispaczali, Kisserjéni, Kisszarvasdi, Kisújszállási, Kisvárdai, Klausz, Klobusiczki, Koberausz, Kobzos, Koczek, Koczka, l. Kosztka, Koczog, Kocsi, Kocsis, Kodrán, Kodre, Koimár, Kolbai, Kolcza, Kolcsár, l. Kulcsár, Kolozsi, Kolozsvári, Kolumbán, Koly, Komann, Komáromi, Komjáti, Komjátszegi, Komlósi, Komornyik, Kompolti, Koncz, Konde, Kondor, Kontrás, Kopasz, Kopil, Kopp, Koráncsi, Korbács, Korbuj, Korda, Koricsánszki, Korlát, Kornhoffer, Kornis, Koroján, Koroknai, Koroncs, Koronka, Korpaszdi, Kos, Kosán, Kosik, Kosok, Kossuth, Koszorús, Koszta, Kosztán, Kosztin, Kosztka, Kosztos, Kovács, Kovácsi, Kovácz, Kováczi, Kovási, Kovásznai, Kovrik, Koza, Kozma, Kozmás, Kóczi, Kóka, Kólya, Kóma, Kónya, Kóródi, Kósa, Köblös, Köbölkúti, Ködri, Kökényes-Radnót, Kökösi, Kölcsei, Költő, Könnyű, Könyves, Köpeczi, Körmendi, Körösfői, Körtési, Körtvélyesi, Köteles, Kövendi, Kövesdi, Kövesi, Kövér, Középlaki, Kőnigsbergi, Kőrösi, Kőszegi, Kővári, Kraczmer, Krajcsovics, Krasznaczégényi, Krasznai, Krájnik, Krecsun, Krisán, Kriszbai, Kriszté, Kromer, Kuj, Kuk, Kulcsár, Kullin, Kún, Kupás, Kurcz, Kurcsuly, Kusalyi, Kusztós, Kutasi, Kúthi, Küküllővári, Kürti.

Laczló, Laczoka, Ladányi, Lakatos, Laki, Lakó, Lancz, Laskai, Lasztóczi, Lator, Latrán, Lauffenbach, Lazsia, Láda, Lánczi, Lándorfehérvári, Láposi, Lásin, László, Lászlóczi, Lázár, Lázsin, Lebi, Lecsméri, Lele, Lelei, Leleszi, Lemján, Lendvai, Lengyel, Leopold, Letkán, Lészai, Lévai, Libar, Liczkai, Ligner, Lindvai, Linkner, Lipcsei, Lipniczki, Lipován, Lippai, Lippert, Lipsai, Lipták, Liszkai, Liszkó, Liszti, Literáti, Literátus, Loboncz, Lodi, Lorán, Lorántfi, Losonczi Lovász, Lónyai, Lörti, Lövei, Lövő, Lőfi, Lőke, Lőkös, Lőrincz, Lőrinczi, Luczás, Lugosi, Luka, Lukacsik, Lukács, Lung.

Macs, Macsi, Macskási, Macsoki, Madai, Madar, Madarasi, Madarász, Madas, Madári, Madrai, Maftyéi, Magas, Mághi, Magya, Magyar, Magyari, Magyarosi, Magyarói, Magyi, Majádi, Majod, Major, Majos, Majs,[1] Majtényi, Makai, Makari, Makoldi, Makó, Makrai, Makri, Maksa, Makszim, Malya, Manaszi, Manasses, Mancz, Manyul, Marán, Marczi, Marczin, Margit, Margitai, Margitás, Marhát, Marinka, Marinkás, Marinyi, Markos, Markovics, Markó, Marnas, Marosán, Marosi, Martini, Marton, Massai, Matasi, Matkó, Matolcsi, Matuzlai, Matuznai, Mád, Máda, Mádi, Mágner, Májer, Mák, Mál, Málnási, Mán, Mándi, Mándoki, Máriás, Márkis, Márkuj, Márkus, Mármarosi, Márta, Márton, Mártonfi, Máté, Mátéka, Mátyás, Mátyus, Mecs, Medgyaszai, Medgyes, Medgyesaljai, Medgyesi, Medi, Mediomontanus, Meggyes, Meggyesi, Melit, Menszáros, Menyhárt, Menyői, Mercs, Mercse, Merkás, Messzer, Mester, Meszesi, Meze, Mezei, Mező, Mezőgyáni, Mezőgyulai, Mécs, Ménesági, Mérai, Mészáros, Mézes, Mihálcz, Mihálka, Mihály, Mihályfalvi, Mihályi, Mihályka, Mikai, Mike, Mikes, Mikle, Miklós, Miklósi, Mikola, Mikolai, Mikó, Mikói, Miksa, Mile, Miller, Milner, Mindszenti, Mionreskü (?), Miron, Miske, Miskei, Miskolcz, Miskolczi, Mislei, Mitai, Mocsi, Mocsirán, Mocsolyai, Modvas, Moga, Mogu, Mogyoró, Mogyorósi, Mohai, Moja, Mojs, Mojszi, Mojzer, Mojzi, Mokcsai, Moldován, Moldvai, Molnár, Monai, Moni, Monor, Monoszló nemz., Montanensis, Morár, Morócz, Morvai, Mosdóczi, Mosolig mk., Mosolygó, Mosonyi, Mosóczi, Módi, Mók, Móré, Móricz, Murányi, Murás, Murza, Mustárdi, Muszka, Muzsai, Muzsnai.

Nagy (e néven igen sok, különböző előnevü család), Nagyadi, Nagyangyalosi, Nagycsögi, Nagydobai, Nagyerdődi, Nagyfalusi, Nagyidai, Nagylaki, Nagylelei, Nagymihályi, Nagymoni, Nagypaczali, Nagysurányi, Nagyszarvadi, Najádi, Naláczi, Napakor, Napok-Meszte nemz., Napradán, Naszályi, Naszki, Naváczki, Nábrádi, Nádasdi, Nádudvari, Nán, Nánási, Náprádi, Nedőczi, Nemes, Neményi, Nevosel, Néb, Némedi, Német, Németi, Nisze, Nodofi, Noé, Nogyisán, Nováki, Nóbis, Nógrádi, Nólik, Nuszlai, Nyága, Nyárádi, Nyári, Nyegrán, Nyeste, Nyikita, Nyilas, Nyirasán, Nyirbátori, Nyiri, Nyirmoni, Nyirő, Nyiszte, Nyisztor, Nyitrai, Nyujtódi, Nyulag.

Óbis, Obiskúti, Ocsvai, Odor, Olasz, Olaszi, Oláh, Olcsai, Olgyai, Onagten, Ondi, Oravecz, Orbai, Orbán, Orbó, Orbók, Orczi, Ordai, Orgonás, Orgován, Orha, Orhai, Ormos, Orosi, Orosz, Oroszi, Ország, Osvát, Osztián, Osztrosics, Otlik, Ottmájer, Ónodi, Ótományi, Óvári, Ödönfi, Ölvedi, Ördög, Örményesi, Örsi, Örvedi, Örvendi, Ötvös, Öri, Ösz, Oz.

Paczali, Pahó, Pacsai, Pakot, Paksi, Pakulár, Paladini, Palakai, Palaticz, Palánki, Palkó, Pallagi, Pallovics, Palmeri, Palotai, Palóczi, Panaszi, Paniti, Panka, Pankotai, Pap (sok, részben nem nemesi család), Papdán, Papfalvi, Papi, Papóczi, Parajkó, Parlagi, Pasztyán, Patai, Pataki, Patkós, Pató, Patócsi, Paulovics, Pazoni, Páczai, Páczek, Páka, Pál, Pálfi, Pályi, Pándi, Pánki, Pápai, Pártonyi, Páska, Páskuj, Pásti, Pástyán, Pásztai, Pásztor, Pásztói, Pávai, Pázmán, Pecselyi, Pegios (?), Pejri, Pekri, Pelbárdi, Pelei, Peleni, Peleszarvadi, Peleskei, Pelte, Perczel, Perecseni, Peres, Perényi, Perger, Perjémesi, Perneszi, Pesfesi, Pesti, Pete, Peteházi, Petenyei, Peterczki, Peterdi, Petkes, Petki, Petkő, Petlendi, Pető, Petők, Petrán, Petrás, Petri, Petrik, Petrikás, Petrovai, Petrovicza, Petróczi, Petrucz, Pécsi, Péli, Péntek, Pénzes, Pércsi, Péter, Péterfi, Pikler, Piktor, Pilisi, Pintér, Pintye, Pipalyi, Pipis, Pipó,

[1] Személynév.

Pirbát, Pirv, Piskolti, Pistáki, Pobrányi, Pocsaji, Pocsi, Pogány, Pogonyi, Poises, Pok nemz., Pokol, Polgári, Polhos, Polos, Pongrácz, Pop és Popa l. Pap, Popojes, Popovics, Porczi, Porcsalmi, Porkoláb, Porteleki, Porzsolt, Posta, Posztós, Pota, Poti, Potyász, Potyó, Potyódi, Pozsgai, Pozsonyi, Pócs, Pócsik, Póka, Pósa, Praff, Prágai, Preksa, Prendli, Prezneri, Préda, Prépostvári, Prokup, Pruski, Puha, Pungur, Purkereczán, Puskás, Puszkajler, Pusztai, Putnoki, Pünkösti, Püsök, Püspök, Püspöki.

Rabéczi, Rabló, Radák, Radics, Radnót, Radnóti, Radvánczi, Radványi, Rajak, Rajkai, Rakamazi, Ramocsa, Ramocsaházi, Ravaszdi, Rácz, Ráczkai, Ráczkevi, Rád, Ráda, Rádi, Rájhert, Rájsz, Rájter, Rákos, Rákosi, Rákóczi, Rápolti, Ráskai, Rátkai, Rátoni, Rázel, Rázmány, Rázsó, Redecs, Redmeczi, Regetei, Regéczei, Regés, Reszegei, Rettegi, Reviczki, Récsei, Récsi, Rédei, Rémes, Réner, Répás, Rét, Rétei, Réti, Révai, Révész, Roff, Rohodi, Román, Romonczai, Ronkovics, Rosu, Rozgonyi, Rozmán, Rozmányi, Rozsos, Róka, Rótmájer, Rózsa, Rövid, Rucs, Rud, Rufi, Rufus, Rusz, Ruszkó, Rusztig, Ruth(a) (l. Rud.)

Sajgi, Sajókeresztúri, Salamon, Salánki, Salai vagy Sallai, Sallári, Samu, Sarangi, Sarádi, Sarkadi, Sarmasági, Sarolyáni, Sas, Sasi, Saskó, Sági, Sájter, Sámel, Sámelházi, Sámi, Sámsondi, Sámsoni, Sámuel, Sándor, Sándorházi, Sánta, Sápi, Sárándi, Sárdi, Sárga, Sárkány, Sárközi, Sárosberkeszi, Sárosi, Sárvári, Sebe, Sebes, Sebestyén, Segnei, Seléndi, Selin, Selyki, Selymes, Semlyénfalvi, Semsei, Sennyei, Sepsi, Sere, Seredeni, Seres, Serédi, Serlegi, Serpe, Sicz, Siegel, Sike, Sikolya, Sikos, Siló, Simai, Simándi, Simer, Simoka, Simon, Simonfi, Simoni, Simor, Sinka és Sinkai, Sinor, Sipos, Sirák, Siráki, Siska, Slem, Sléziai, Smercsányi, Smidt, Smuczer, Sobri l. Zsobri, Sofron, Soklos, Solymosi, Somai, Somi, Somlya, Somlyai, Somodi, Somogyi, Somosi, Somtő, Soproni, Sorbán, Sospesser, Sófalvi, Sós, Sönstein, Spáczai, Spányi, Spicz, Spiget, Springer, Stall, Stankovszki, Stefucz, Steglin, Stenczel, Stevári, Suba, Sudah, Sugadi, Sulyok, Suki, Sulán, Suppán, Surányi, Surki, Sut, Sutak, Sutakújlaki, Sükösd, Süle, Sülelmedi, Sülyi, Sütő, Süveges, Svarcz, Sváb, Svájczer, Svájnicz, Svájsz, Szabad, Szabados, Szabadszállási, Szabó, Szadovszki, Szakács, Szakácsi, Szakára, Szaklányi, Szalacsi, Szalai, Szalánczi, Szalárdi, Szalkai, Szalontai, Szamaróczi, Szamfira, Szamosán, Szamosközi, Szaniszló, Szaniszlófi, Szaniszlói, Szappanos, Szarka, Szarvadi, Szarvas, Szatmári, Szatmárnémeti, Szántó, Szántói, Szántus, Szárkándi, Szász, Száv, Száva, Szávuly, Szebeni, Szecsei, Szegedi, Szegeti, Szekeres, Szekeresi, Szekér, Szele, Szelei, Szelek, Szelezsán, Szeléndi, Szemere, Szemerei, Szendrei, Szengyeli, Szentandrási, Szentannai, Szentegyedi, Szentes, Szentesi, Szentgyörgyi, Szenthegyi, Szenti, Szentiványi, Szentkeresztfalvi, Szentkirályi, Szentlászlai, Szentmarjai, Szentmihályfalvi, Szentmihályi, Szentmiklósi, Szentpáli, Szentpéteri, Szennyesi, Szepesi, Szerdahelyi, Szerencsi, Szerémi, Szerváczius, Szezsemlei, Szécseni, Szécsi, Székely, Székelyhídi, Székesfejérvári, Széki, Szél, Széles, Szélszegi, Szénási, Szép, Széri, Szfet, Szidor, Szigeti, Szigyártó, Sziki, Szikszai, Szilasi, Szilágyi, Szilágyszegi, Szili, Szilvási, Szintai, Szinyei, Szipoly, Szirmai, Szoboszlai, Szodorai, Szoklányi, Szokoli, Szokolyai, Szolga, Szombatfalvi, Szombati, Szomléni, Szomoldi, Szongot, Szoponár, Szopós, Szopri, Szódi, Szölinczei, Szőcs, Szőcsi, Sződemeteri, Szőke, Szőlős, Szőlősi, Szőlőskei, Szőnyi, Szőrös, Sztán, Sztárai, Sztecska, Sztercz, Sztojka, Szuinyi, Szuka, Szunai, Szunyog, Szurdukán, Szurkos, Szücs, Szügyéni, Szűz, Szvára, Szvúrn.

Taböcs, Takács, Talambó, Talinger, Tallóczi, Talpas, Talpasi, Tamasán, Tamás, Tamásdi, Tamásfalvi, Tamási, Tanka, Tanógi, Tar, Tarczali, Tarczán, Tarcsa, Tarcsi, Tardi, Tarjáni, Tarnóczi, Tarpai, Tarsoly, Tasi, Tasnádi, Tatai, Tatár, Tábori, Tájlinger, Tálas, Tánczos, Tárkányi, Tárnoki, Teczka, Tegze, Teke, Tekeházi, Tekenős, Tekesit, Telegdi, Teleki, Teleszki, Temesvári, Tepesit, Terebesi, Teremi, Terhe, Terhes, Terjényi, Teserán, Teszkás, Tezárovics, Técsi, Téglás, Téglási, Térei, Téti, Tiboldi, Tiburcz, Tihanyi, Tikos, Timár, Tisza, Titkos, Tivadar, Toka, Tokai, Tokos, Tolcsvai, Toldalagi, Toldi, Tollas, Tolnai, Tolvaj, Toma, Tomaj nemz., Tomája, Tombolt, Tomori, Tompa, Tompos, Tomsa, Topai, Toperczel, Tordai, Torma, Tormás, Tornya, Toroczkai, Tógya, Tóhátán, Tót, Tótfalusi, Tótprónai, Tököli, Tömösvári, Törei, Törkös, Török, Töröri, Tőcs, Tőkés, Tőtős, Treleczki, Trif, Tripon, Trógeri, Trusza, Tulogdi, Tunyogi, Turbucz, Turbulya, Turi, Turner, Turoly, Turóczi, Turzai, Turzó, Tüdős, Tyira, Tyukodi.

Udvarhelyi, Uglai, Ugrai, Ugrin, Ugron, Ujfalusi, Ujfalvi, Ujhelyi, Ujlaki, Ujnémeti, Ujvári, Ujvárosi, Ungi, Ungur, Ungvári, Urai, Uráczi, Uránovics, Urbán, Urházi, Ursz, Urszuj, Uszkai, Uza, Uzoni, Ütő.

Vadai, Vadas, Vadasdi, Vadász, Vadkerti, Vagner, Vai, Vajai, Vajasdi, Vajda, Vajdai, Vajna, Vajó, Vajú, Vajvoda, Vakarcs, Valk, Valkai, Valkó, Vallyán, Vanka, Varasdi, Varga, Vargyasi, Varjasi, Varjú, Varró, Varsányi, Varsolczi, Vas, Vasali, Vasvári, Vatai, Váczi, Vádon, Vájsz, Válaszúti, Vályi, Váncsa, Váradi, Várai, Váraljai, Várdai, Vári, Várkonyi, Várközi, Vásárhelyi, Vedi, Vele, Vendi, Venter, Verbőczi, Verdas, Verdes, Verebélyi, Veres, Veresmarti, Verestói, Veréczi, Vergye, Verőczi, Versán, Versegi, Versényi, Wesselényi,[1] Vestim, Veszprémi, Vetési, Veverán, Vezendi, Vécsei, Vég, Vékony, Vér, Vérvölgyi, Vicsai, Vid, Vida, Vidu, Vidi, Víduj, Vig, Vilhelm, Villás, Vincze, Vinczellér, Vinkler, Vinter, Virág, Virágosi, Virginás, Virteta, Viski, Viznyai, Vit, Vitéz, Vitkai, Vittelki, Vizi, Vizkeleti, Vizlai, Vladár, Vlád, Von, Vörös, Vultur.

Zabolai, Zaholy, Zai, Zaj, Zajkás, Zakariás, Zakerczka, Zakkai, Zalányi, Zarándi, Zádor, Záh, Zálnoki, Zámbó, Zárkándi, Zátori, Záv, Zelemér, Zelinszki, Zemléni, Zerif, Zics, Zicsi, Zilahi, Zima, Zoárdfi, Zob, Zojkás, Zoltán, Zombori, Zoványi, Zólyomi, Zöld, Zudor, Zutori, Zsadányi, Zsarolyáni, Zsámbó, Zsibai, Zsidó, Zsigmond, Zsiló, Zsobri, Zsoldos, Zsombori, Zsuki, Zsurki.

Az utolsó évtizedben egymást követő megyei monografiák közt egy sincs, a melyik családtörténeti anyagunkat ilyen mértékben gyarapitotta volna. Ha a példa követőkre talál, úgy csakhamar birni fogjuk az utolsó három század összes magyar nemes családainak kimeritő jegyzékét.

Azonban a megyei monografiák családtörténeti része csak akkor fog teljesen megfelelni feladatának,

[1] A Wesselényi családról hosszabb ismertetés jelent meg a munka I. kötetében.

ha a feldolgozók a családok czimereinek felkutatását és közlését sem mellőzik. Forrásokul — természetesen — ne a kézkézen forgó Siebmacher-féle czimerkönyv és Nagy Iván kötetei szolgáljanak, hanem a levéltárak eredeti armálisai és főleg pecsétjei.

E hiányosságától eltekintve, Petri Mór munkája a legnagyobb elismerésünkre érdemes. A szerző szebb, illőbb ajándékkal nem kedveskedhetett volna vármegyéjének, a mely büszke lehet a multját megörökítő szép munkára.

Említsük még meg, hogy a könyv diszes nagy nyolczadrétü köteteit kétszázat meghaladó kép disziti, köztük nehány önálló melléklet is, jórészt hasonmások.

Az ár aránylag olcsóra, 48 koronára van szabva. Megrendelhető Budapesten a Franklin-Társulatnál, Zilahon pedig Seres Samu könyvkereskedőnél.

Csekei.

Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje olim «Campus Zagrabiensis» dictae. Collegit et sumptibus eiusdem communitatis edidit *Emilius Laszowski.* I. kötet 1225—1446. Zágráb 1904. XLIV., 529. l. 8.°

A milennium emlékére Magyarország számos városa, egyházi hatósága és vármegyéje megiratta monografiáját. Ez a példa buzditó hatással volt a horvátokra. A Tkalčić-féle, Zágráb városra és egyházára vonatkozó müvek után most kapjuk a második nagy vállalatot: Turopolje nemes község oklevéltárának első kötetét, mint sokat igérő bevezetést e község készülőfélben levő s nagy arányokban meginditott történetéhez. Az oklevéltár, a mint előszava sejteti, három kötetre van tervezve; a tulajdonképeni monografia, mely a fontosabb oklevelek horvát forditását is magában fogja foglalni, legalább is egy kötetre fog terjedni.

A közlött oklevelek száma összesen 364; a kor, melyből származnak 1225-től 1466-ig terjed. Remélhetőleg minden közzé van téve, a mi e korból a község mostani területére vonatkozólag korunkra jutott. Csak egyetlenegy nem diplomatikai emlék található ebben a kötetben. Ez a zágrabi főesperességhez tartozó turopoljei parochiák jegyzéke, a mely a János gercsei főesperes által 1334-ben szerkesztett káptalani statutumokban maradt fen. (51. sz.) És sajátságosan csak ebben a jegyzékben fordul elő a község tulajdonképeni és ma általánosan használt neve Turovo, mig a középkori oklevelek e területet kivétel nélkül Campus Zagrabiensis-nek, Campus ultra Zavam-nak, vagy egyszerüen csak Campus-nak, vagy *Mező*-nek (pl. 1352-iki Lajos király oklevele: dicitur nobis in personis universorum nobilium iobagionum castri Zagrabiensis de *Mezeu.* 67. sz.) nevezik.

Nem lehet czélom ez érdekes, a maga nemében páratlan Száván tuli község történetével foglalkozni; a monografus munkája ez, a ki ebben és a következő kötetekben felhalmozott adatok segit-égével azt nagyon érdekesen irhatja meg. Itt csak az oklevelek közlési módjáról kell szóllanom; s emellett egy pár dologra figyelmeztetem az olvasót, melyek képesek e kötet értékéről fogalmat nyujtani

* * *

Az okmánytáraknál fontos szerepet játszik az előszó. Rendesen az előszó bizonyos tekintetben feldolgozza a tárgyat; mint tette pl. Magyarországon Thallóczy (a Blagay család oklevéltárában), Horvátországon Tkalčić. Itt az ilyen előszó hiányzik, mert, mint az előszóban közölt községi megbizásból kiviláglik, külön monografia volt a vállalat főczélja. De még igy sem elégit ki bennünket az előszó. A szerző tulságosan röviden számolt be a forrásokról, a melyekből anyagát meritette. Érdekes volna hallani valamit közelebbről a horvát községi, családi és falusi levéltárakról, az egyes gyüjtemények sorsáról. Könnyü és hasznos dolog lett volna legalább a szerző által átkutatott horvát gyüjtemények jegyzékét közzétenni; jó előmunkálat lett volna ez olyan kutató számára, a ki Horvátországra nézve aféle munkát vállalna magára, a milyet Thallóczy (Századok 1885, 34. és kk. ll.) és főleg Zimmermann (Archiv des Vereines für Siebenb. Landeskunde, Neue Folge 23. [1890], 616. és kk. l.) a magyarországi levéltárakra és gyüjteményekre vonatkozólag már nyujtottak.

Csoportosan találta a szerző a községre vonatkozó okleveleket a magyar orsz. levéltárban. Nem tartotta azonban érdemesnek felemliteni, hogy mi módon kerültek ezek ide, holott éppen olyan jól tudja mint a biráló, hogy a hires anspachi csoporthoz tartoznak. A nyughatatlan brandenburgi őrgróf, György, ki nejének, Frangepán Beatrixnek, Corvin János herczeg özvegyének jogán birta egy ideig Turopolje tetemes részét, midőn neje halála után Németországba takarodott, magával vitte hazájába a község levéltárát is, vagy legalább annak a birtokviszonyokra vonatkozó részét. Ezen okmányok II. József idejéig Anspachban penészedtek.

A mi magát az oklevelek szövegét és kritikai közlését illeti, mondhatni, hogy a közlés hü, pontos és lelkiismeretes; meglátszik e munkán, hogy szerkesztője tisztaban van az oklevél kiadványok tulajdonképeni és legfőbb czéljával (v. ö. Fejérpataky: Oklevelek kiadása, Turul 7. [1889], 133 és kk. l.), hogy állásának megfelelően (a szerkesztő t. i. a zágrábi horvát orsz. levéltár allevéltárnoka) a maga szakmájában teljesen otthon levő ember. Csak két pontban vétkezik a helyes közlési mód ellen. A tulajdonneveknek kezdőbetüvel való jelzéseit nem mindig oldja fel, és ha fel is oldja, erre különböző zárójeleket használ. Igy pl. a 2. számból (3. l.) való két sigla: N et D. ugyanabból az oklevélből pontosan megállapitható: prima meta terre, quam emit a Nicolao et Dobca... (4. l.) A 37. szám alatti oklevél úgy kezdődik: Nos St[ephanus] banus stb. Itt a szerkesztő a St. sigla megoldását szögletes zárójelekkel jelezi, mig ezek nála is rendesen csak az oklevélben előforduló hézagok kiegészitéséül használtatnak. E jelentéktelen hibáknál sokkal sulyosabb, hogy a szövegben előforduló számos dátum akár zárójelek közt, akár lapszélen nincsen megoldva. (L. pl. 85., 105., 139., 133, 236., 240., 311. sz.)

A turopoljei oklevelek közül csak egy kis rész ismeretes egyéb kiadásokból. A község és a Zágráb város közötti viszonyokat tartalmazó oklevelek csoportja a Thalčić-féle Monumenta civitatis Zagrabiensis-ben lett közrebocsátva. Éppen azért és főleg, mert ott hibátlan alakban találhatók a szerző nem is ismételte ezeket, hanem a megfelelő helyen csak utalt erre a kiadványra. Máshol, mint pl. Fejérnél, Wenzelnél vagy Kukuljević-nél közölt oklevelek ujból való kiadását csak dicsérhetjük, mert a szerkesztő minden egyes esetben

az első forrásra ment vissza, a közlési módban pedig a tudományos színvonalon álló rendszert alkalmazta.

Az összes oklevelek közül csak az első nem nyujt megbízható történelmi anyagot. Ez a Béla ifjabb király 1225-iki kiváltsága, melyben Budunát és nemzetségét «ab obligatoria servitute castri Zagrabiensis» felmenti, hogy «liberati inferioris officii vinculo gaudeant de honesta societate seruientum regis et concesse libertatis nobilitas in totam successionis eius prosperitatem transfundatur, introducti in participium regalis domus glorientur de libertatis munere, quod adepti sunt fidelitatis deuocione.» A mint a kiadó terjedelmes megjegyzéséből látható, ez oklevél valódisága felett eltérnek egymástól a legkiválóbb magyar és horvát tudósok véleményei: Pauler, Bojničić, Klaić hamisnak tartják, mig Tkalčić és Wertner Mór valódiságát védik. Saját véleményét a kiadó határozottan nem nyilvánitotta, mégis úgy látszik, mintha Wertner nézetéhez csatlakozott volna, a ki ez oklevelet a fentebb idézett alapeszmére való tekintetből valódinak tartja. Nincs szándékom a diplomatika szempontjából pontról-pontra kimutatni e kiváltságlevél hamis voltát. A czikornyás mondatokon kivül, melyeknek gyanusságát már Wertner kifejtette, feljegyezhető talán az a szembetünő szabálytalanság, hogy az aránylag rövid narratio két terjedelmes arrenga közzé van ékelve. De az oklevél alapeszméje, vagy jobban, nemesitési záradéka nézetem szerint nem lehet valódi. A XIII. század kezdetén mindenütt még mindig a várjobbágyok foglalták el a nem nemesi rend sorában a legelőkelőbb társadalmi és jogi állást. Tulnyomó részük a nemesi rend sorába emelkedik fel az által, hogy a királyi kiváltságok következtében azon földbirtokokat, melyeket a várjobbágyok eddig különös hadi kötelezettség fejében birtak, szabad tulajdonul kapja. E korszakban tehát még mindig az egyszerü «exemptio a jobbagionatu castri vagy a várbirtokok nemesi birtokokká emelése (lásd e kötet indexét 507. l.) teszi nemessé, nem pedig olyán czikornyás fordulat, mint a fentebbi, mely azt a benyomást kelti bennünk, mintha a későbbi zárt főuri rend számára kiállitott holmi kiváltságlevélből vették volna át. Hozzá járul az a fontos körülmény is, hogy a zágrábi káptalan 1228-iki oklevele (2. sz.) e hamis okiratban is előforduló Milovan, Miklos et Dobca nevét emlitvén, nobilis voltukról egy szót se tud. Mivel pedig itt már földjük felett szabadon rendelkezhetnek, világos, hogy akkor a várnépek közé nem tartoztak, hanem mint sok más Száva melléki nemzetség (v. ö. 23. sz.) várjobbágyok volta. Ha továbbá hozzá veszszük, hogy a várrendszer szlavon földön akkor indul meg erőtelyesebben, mikor Imre s II. Endre idejében Magyarországon már hanyatlik (l. annak okait a Blagay család oklevéltárának bevezető fontos tanulmányában XVI—XIX. l.), akkor valószinü, hogy Béla ifjabb király egy olyan oklevele (v. ö. a Joachim szlavon bán 1271-iki oklevelét, hol emlittetik, hogy Béla herczeg egy másik turopoljei nemzetséget «in iobagionatum castri Zagrabiensis» akart áthelyezni. 23. sz.), mely a Buduna nemzetségét a várnépek különféle gazdasági szolgáltatásaitól mentette fel, a hamisitvány gyártásának mintául szolgálhatott. Ebben találná magyarázatát az a tény is, hogy e hamis oklevélben előforduló főpapok és főurak sora összevág a többi egykoru hiteles oklevelekéivel.

* * *

Mivel e kötetben sok a még eddig sehol közzé nem tett oklevél (csak a XIII. szazadra 24 uj darab esik), természetes, hogy benne sok becses adatot talál nem csak a község vagy Horvátország történetirója, hanem az etnografus, nyelvbuvár és a jogász is. Miután az oklevelek kivétel nélkül a szávamenti vidékekről valók, érdekes fényt fognak vetni a történelmi Szlavonia fejlődésének kérdésére, ha a kutatók belőlük a történeti és nyelvtörténeti topografia fontos adatait kivonják és e tanulmányokból kifolyólag a települési viszonyok fejlődését megállapitják. Hogy az oklevelek a XIII. századnál nem régibbek, nem lehet akadálya e terület eredeti állapotára való visszakövetkeztetésnek. A magyar királyok általában eleinte nem is bántották e terület belső életét, s mikor 1091-ben s intenzive csak 1180. után alkalmazni kezdték reá a magyar szervezetet, ez csak fokozatosan történt úgy, hogy a XIII., sőt részben a XIV. században is a kutató éles szeme könnyen elkülönitheti az ős állapotok maradékait az új szervezet hatásától. S habár ennek a vármegyei szervezetnek nagy volt a beolvasztó hajlandósága a régi zsupa-intézménynyel szemben, mert a magyar anyaföldön is ebből fejlődött ki, mégis e kettő közötti különbség a XII. és XIII. században nem volt oly nagy, hogy a szlavon földön való párhuzamos létezésüket akkor már érezték volna. Csakhogy abban a pillanatban, a mint Thallóczy (id. m. XX. l.) mondja, mikor a királyok a szlavon emberre a magyar nemesség rendszabályait terjesztik ki, a szláv zsupák ős egybefüggése megtörik. Azért látunk e XIII. századi oklevelekben még mindig comeseket, a kik nem nemesek, hanem várjobbágyok, és azért szerepelnek párhuzamosan jobbágyok és castrensisek «nobilis» prædicatummal (l. az oklevéltár indexét, a mely valódi mintaképe annak, hogy kell ilyent szerkeszteni).

A szlavon köz- és magánjogi viszonyok eredeti állapotban való tartósságának magyarázatára fontos továbbá az eddig nem eléggé hangsulyozott tény, hogy a magyarok sokban a talált szláv állapotokhoz alkalmazkodtak, s habár azokat az idők folyamán nemzeti jellemüknek megfelelően átalakitották, ez átdolgozás az első századokban még nem jutott teljesen érvényre. A Dráva és Száva közén a magyar királyok meghagyták a XII. századon át az eredeti viszonyokat (a Thallóczy által felsorolt okokon kivül) azért is, mert az anyaterületükéitől való különbség akkor még alig is volt észrevehető. Nézetem szerint az ezen oklevéltárból megismerehető szlavon viszonyok, — mivel a szávamenti terület tisztább ethnografikus volta következtében sok esetben fentartották a pannon szlávság ős állapotát, mely a magyar szervezetre nagy befolyással volt, — uj módot nyujtanak a magyar intézmények helyes értelmezéséhez. Hogy ez igy van, erre itt csak egy példát hozok fel. Ez az egyéni birtoklás fejlődése Magyarországon.

A magyarok első megtelepedésük alkalmával még félnomád életet éltek, azért egyéni földtulajdonról való jogfogalmuk nem is lehetett; csak a nemzetség által elfoglalt szállást (descensus) ismerték mint a nemzetség közös tulajdonának objectumát. S habár kétség nem lehet afelől, hogy ezekben a nemzeti szállásokban az egyéni birtoklás csirái benne vannak, mégis a nemzetség közös tulajdonától a magán földtulajdonhoz vezető ut oly hosszu, hogy annak tulrövid időben való

megjárása (v. ö. Timon: A magyar jogtörténet 1902., 323. és főleg 326. l 12. jegy.) csak a magyarnemzet abnormális fejlődésének tudható be. Eddig ez abnormalis, az egyéni birtoklás felé haladó kifejlődésnek okát a földmivelés elterjedésében látták (Timon id. m. 66. l.) és teljes joggal; csakhogy hatási módjának felfogása nézetem szerint téves. A jogászok elfelejtették, hogy a földmivelést a magyarok a szlávoktól tanulták. Ez pedig nem hatott az ősi magyar államszervezetre *indirekte* mint impulsusa a magán földtulajdon eredeti föltalálásának, hanem *direkte* mint az akkori szláv, részben még a nemzetségi szervezettel korlátozott egyéni birtoklás vivője. Csak úgy, ha elfogadjuk, hogy a magyarok e tekintetben alkalmazkodtak a pannon szlávok intézményeihez, magyarázható a magyaroknál divó elővétel joga is, melynek szokása ugyanaz volt náluk, mint a szlavoniai szlávoknál (l. a magyarokra nézve az elővételi jognak szép példáját Zichy oklevéltár I. 85. l., v. ö. Timon i. m. 341. l.; Szlavoniára l. oklevéltárunk 13., 16., 17. stb. és főleg 15. sz.), sőt Szerbiában és Dalmáciában is. S ép azért, mert fel kell tennünk, hogy a pannon szlávok, kik a X. és XI. században nem voltak kitéve a byzanczi befolyásnak, már akkor az elővételi joggal éltek (különben a magyarok nem vehették volna át), nagyon kétséges az a feltevés, hogy e jognak egy XIV. századi szerb oklevélben (Glasnik srp. 35 [1872], 121. l.) található nyomai, annak a poljicai község statutumaiban (ed. Jagić, Monum. slav. merid. historico-iur. 4., 59. l.) s a tengerparti Horvátország szláv okleveleiben (l. az 1448. és 1449-iki oklevelet, Monum. hist.-iur. 6., 175., 417. ll.) való használata a byzanczi *προτίμησις* befolyásának köszönhető; sőt ha szembe vesszük a byzanczi tartományok külön jogának szivósságát a birodalmi joggal szemben (v. ö. Mitteis: Reichsrecht u. Volksrecht in den östlichen Provinzen des röm. Kaiserreiches 1891. passim.) és azt a körülményt is, hogy az elővétel jogával először csak Roman Lakapenos 922-iki novellája foglalkozik (l. Zachariæ: Geschichte des bysant. Rechtes, III. 236—248, v. ö. Jireček: Gesetzbuch des serb. Caren Dušan, Archiv für slav. Philologie 22 [1900], 160. l.), akkor a *προτίμησις*-nek tiszta byzanczi jelleme erősen megingog és valószinüvé válik, hogy az emlitett novella csak a szláv tartományokban már régóta divó szokást emelte törvénynyé.

Becses adatokat nyujt tovább e kötet a szlavon mezőgazdaság történetéhez. Ez okmányok tanusága szerint, hogy ismét egy példát hozzak fel, Szlavoniában vagy legalább annak szávamenti területén a szabad birtokok nagyságát az egész középkoron át a «vreten» (wreten, vereten) szerint határozták meg. Mivel pedig a vretent az adriai Trau városában ép úgy mint a Száva partján a földbirtokok mértéke gyanánt használják (Statutum, Trau. 3. lib. 46 cap.: quod quicumque . . . agrum vel vineam comparaverit, eum vel eam ad numerum vretenorum debeat comparare), alapos bizonyitékunk van e mérték nagy elterjedése és ősi volta mellett. Oly gyökeres volt a szlavon és horvát területen e mérték használata, hogy sem a káptalanok oklevéliró papjai, sem a traui statutumok olasz szerkesztői nem merték vagy nem tudták latinul visszaadni. Csak a XV. század közepén merül fel az okleveleinkben párhuzamos latin kifejezés «dimensio» maior attributummal (1445. 275. l.: quindecim maiores dimensiones vulgo ureten dictas) megkülönböztetéséül «dimensiones vulgo methy-től. (1435. 240. l.). Hogy a *vreten* (*vrten, vrteti = fordítani, mikor az ekét fordítják, v. ö. magy. forduló,) vagy a Zára városában használt szláv *gónaj* (az oklevelekben: gognai), ha nem is oly direkte mint a magyar *aratrum* eredetileg az ekével, a föld mivelésének e leghatalmasabb eszközével állott összefüggésben, kétség nem lehet. Hogy eredetileg a vreten mennyi földterületet jelentett, körülbelül sem állapitható meg, mert, mint a szó eredete mutatja, akkor még a pontosan eszközölt mérésekről nem is volt szó. Mutat erre tovább az okleveleinkben előforduló, már emlitett más érdekes mérték: met (meth, meeth, metk; többes szám: meti, mety, methy), melyet a földbe vetett mag mennyisége szerint állapitottak meg (v. ö. a német *muth*) és a gónaj, mely eredetileg dülővel függ össze. A XIII században, mikor először emlittetik a vreten, már elvesztette eredeti jellemét és ép úgy, mint az aratrum már sikmértékké változott át. De akkor is, mikor a XIV. és főleg a XV. században már pontos mértékké vált, biztosan csak annyit lehet mondani, hogy az éjszaki szlavon vreten nem lehetett oly nagy mint a magyar eke (l. Wenzel: Mezőgazdaság története 169. l., Timon i. m. 324. l.), sem ugyanolyan, a minő a dalmát oklevelekben és a traui statutumokban fordul elő. Itt a latin kultura befolyása alatt már korán pontosan meg van határozva. A statutum ugyan nem mondja meg, de az okleveleklből látni, hogy passusokra oszlott a zárai gónajhoz hasonlóan, melynek nagyságát a városi statutumok (3. lib. 144. cap.) igy állapitják meg: quod omnes gognay sint viginti passus per longum et totidem per amplum ad mensuram illius passus, qui signatus est in porta ecclesiæ s. Petri situatæ in platea civitatis Jadrensis. (L. bővebben Sufflay: Die dalmatinische Privaturkunde. Sitzungsberichte 147., 118. l.) A szlavon vretennek nagyobbnak kellett lennie, mert több metet foglal magában, melyeknek a XV. században ismét kisebb sub divisiójuk van: wdylnycze (először 1435. 241. l.: unam . . . dimensionem wlgo meth dictam et quinque minores dimensiones wlgaliter wdylnycze vocatas). Az összes itt közlött oklevelekben csak egy hely van, mely a vreten és met közötti viszonyt eldönthetné, és ép e passus csonka.

E kötet méltánylásául szolgáló példák választásában iparkodtunk olyanokat felhozni, melyek ez okleveleknél régibb korra áraszthatnak fényt; végezzük is hát egy ilyennel. A zágrábi káptalan 1228-iki oklevelében (2. sz.), melyben egy turopoljei nemzetség tagjai «aliquam partem de sua terra propria» eladnak, az eladott föld határai között emlittetik valami «terra Boyemorum.» Ugyanazt a földet érti Tibor, zágrábi ispán 1257-iki oklevele (10. sz.), mikor azt mondja, hogy Lonka birtok «ab occidente . . . terre populorum-qui dicuntur Chehy commetatur.» (A birtokosok nemzeti neve azután átmegy magára a birtokra: Cheh, Chehi, Chehy, Chehe). Itt kétség nem lehet, hogy egy szávamenti cseh letelepedésről van szó. E tény önkénytelenül eszünkbe juttatja, hogy ez a telep csak a zágrábi püspökség alapitásához lehet füzve és hogy Duhhal, az első zágrábi püspökkel Szent László a cseh bevándorlók egész csoportját küldte a Száva vidékére.

Dr. Sufflay Milán.

A RUDÓBÁNYAI EV. REF. TEMPLOM CZIMERES EMLÉKEI.

(Négy képpel.)

Borsod vármegye egyik kedves falujában, Rudóbányán, mely a XIV. században mint nevezetes előkelő bányaváros szerepel és sok viszontagság után ma is az ország egyik elsőrendü bányatelepe, van az ev. ref. egyháznak egy kis temploma. Ez a kis egyház valamikor nagyobb, diszes, oszlopzatos gót izlésü mű volt és csak sok pusztulás s nem épen műértő, szegényes javitások után lett izléstelen, de még mindig értékes és érdekes rommá, a mely kifejezés nem zárja ki azt, hogy az ottani ev. ref. gyülekezet, mint templomát, még ma is gondozásban részesiti.

Hogy ebben, a sok pusztuláson és ugyanannyi javitáson[1] átment kis templomban (mérete 12½ × 9 m.), a mely tulajdonképen a régi, nagy egyház nyugati hajója és a melynek régiségére csak kapuzata, gyámkő nélkül való gót boltozat-borda töredékei és ablakai vallanak, oly becses, régi műemlékek maradhattak, hogy érdemes róluk hosszasabban értekezni, igazán csodával határos.

A templomnak bővebb régészeti ismertetését és története szempontjából érdekes feliratainak közlését mellőzvén, három műemlékét, vasajtaját és két sirkövét mutatom be, a melyek czimertani szempontból kiváló figyelmet érdemelnek. Szükségesnek tartom azonban előre is megjegyezni, hogy ezek közül kettőnek rajza és ismertetése már megjelent, de részint a rajzok gyarlósága, részint az ismertetések fogyatékossága és alapos tévedései miatt[1] a hüségre és pontosságra törekvő, szemlélet alapján irt ismertetés annyi helyreigazitani és mondanivalót talál, hogy az ujság ingerével bir és feleslegesnek nem mondható.

Még láthatók voltak a templom első részének romjai, a midőn Vereby Soma, a kevés imeretü, dilettans régész, de mozgalmas, élesszemü és termékeny iró az ötvenes években *A testvérhaza történeti kincsei* czimü munkája I. füzetében a Borsod vármegyei egyházakról irván, a rudóbányai ev. ref. templomra és vas ajtajára is kiterjeszté figyelmét. Bár értékét és jelentőségét nem fogta föl és járatlansága miatt gót betüi is megfejthetetlen rejtélynek tüntek fel előtte, a homályos és szokatlan dolgok iránt való önkénytelen érdeklődés reá birta arra, hogy lerajzolja és kiadása által a szakemberek figyelmét rá felhivja. Annyira számitott az általános érdeklődésre, hogy be sem tudta várni emlitett munkájának befejezését, hanem mutat-

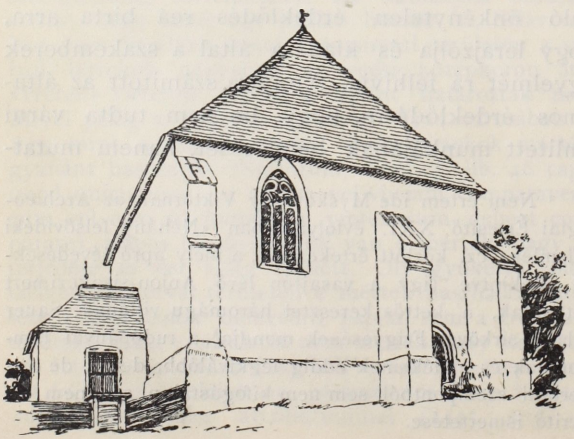
[1] A templom épitési idejét a XIV. századra tehetjük. A pusztulásról elég fogalmat nyujt az, hogy csak részben maradt meg és keleti fala is későbbi (Myskovszky). A templomban megmaradt feljegyzések szerint kétszer (1664, 1758) javitották. Pusztulása főokának a reformációt kell tekintenünk, a mely tudjuk, hogy az emlékeknek nem kedvezett.

[1] Nem értem ide Myskovszky Viktornak az Archæologiai Értesitő XXI. évfolyamában «Néhány felsővidéki műemlék» cz. közlött értekezését, a mely apró tévedésektől eltekintve (igy a vasajtón lévő Anjou-sisakczimert hattyunak, a kettős keresztet háromágu villának, Sauer Erhard sirkövét Frigyesének mondja), a rudóbányai templomnak és emlékeinek eddig legkiválóbb, derék, de czimertani szempontból sem nem kifogástalan, sem nem kimeritő ismertetése.

ványul a *Budapesti Visszhang* 1856. évf. aug. 28. számában erről irt rövid, történeti és régészeti járatlanságát fényesen bizonyitó, de jóindulatra mutató ismertetését kiadta, s ebben «a felirat rejtélyének megfejtését szakavatottakra» bizza. Sikerült is felkeltenie az érdeklődést, mert Paur Iván, az ismert nevü történetiró egy nappal később irt róla néhány ismertető sort és közölte a *Magyar Sajtó* aug. 31. számában. Bármennyire bizott is jártasságában, a megfejtést ő is csak a III. sornál kezdi és csak 4 szót *(Maria, Caspar, Melchior, Balthazar)* volt képes megfejteni. A megfejtetlen betüket hajlandó a donator, vagy mester nevének tartani; a betük között előforduló alakok és pajzsok meg épen megfejthetetlen hieroglifáknak tüntek fel előtte. Különben szerinte «a betük alakja oly határozott bevégzettségü, hogy e műkincset minden habozás nélkül Zsigmondtól Mátyás királyig terjedő kornak itélném oda. Az interpunctiot helyettesitő kis pajzsok és képletek a legérdekesebb, mi lehet, és az egésznek holmi egyptusi külsőt kölcsönöz, a laikust még könnyen félrevezetőt».

Már e sorokból is kilátszik, hogy a laikus láthatárán ő sem emelkedett tul; de úgy az ő, mint Vereby sorai felkeltették az Ipolyi Arnold[1] figyelmét, a ki be sem várva a Vereby munkájának megjelenését, a *Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* II. (1857) évfolyamának augusztusi számában (219. l.). Die archäologischen Publicationen ungarischer Zeitschriften

[1] A czikk alatt St. betü áll. Rómer, a kinek tudomása lehetett arról, hogy ki irta, Ipolyinak tulajdonitja, Myskovszky Viktor pedig azt állitja, hogy egy Hieser nevü épitész.

czim alatt nemcsak kiegésziti a etbük megfejtését a *Maria* szó előtti M. sigla helyes kiegészitésével (Mater, oder Mutter) és a hilf szó helyes olvasásával, hanem az ajtó tudományos, archæologiai méltatását is adja; sőt a betük között lévő alakok magyarázását is megkisérti. Igy fejti ki, hogy a *Mutter Maria hilf* fohász és a három szent király neve harangokon, templomajtókon külföldön is szokásos; igy ismeri fel helyesen a csillagot, napot és holdat; de szó nélkül átsiklik a következő mezőn, a pelikánt meg, a mely az anyaszentegyház ismert jelvénye, skorpiónak, vagy nyilnak, az előbbi égi testekkel összefüggő planetajegynek tekinti. A többi alakokon, elfogadva Paur azon nézetét, hogy azok az irásjeleket helyettesitik, még kényelmesebben csuszik át, a felirat további részének megfejtését meg sem kisértve.

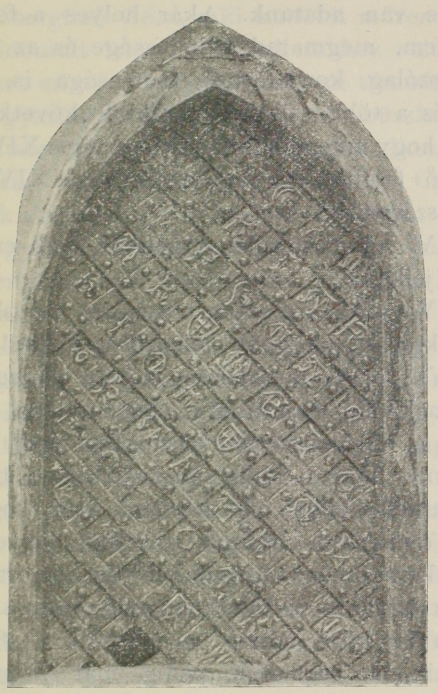
Megpróbálja az ajtó készitésének idejét is meghatározni, s azt kifejezett szép gótikus majuszkulái és csucsives hajlása miatt kétségkivül a XV. századból eredőnek állitja.

Ezután irodalmunkban tudtommal 1871-ig nem volt szó a vasajtóról, a midőn a Magyar Történelmi Társulat leleszi kirándulása alkalmával egy, «a kastélyszerü kolostor első emeletének keleti részén a templom tőszomszédságában a sekrestyével egy szük csigalépcsőzet által összekötött — kamaraszerü szobában» felfedezett, igen régi félkörives vasajtót Lehoczky Tivadar megvizsgált, lerajzolt és közölt az *Archaeologiai Értesitő* V. kötetének 277—280. lapján, hozzácsatolva feliratának tulságosan merész és el nem fogadható megfejtését.

Az emlitett folyóirat akkori szerkesztőjének dr. Rómer Flórisnak feltünt a leleszi és rudóbányai vasajtók között lévő feltünő hasonlóság és rövid összehasonlitásukat hozzáfüzte az előbbi értekezéshez. Ugyanekkor megkisérté a Paur és Ipolyi által megfejthetetlennek jelzett betük olvasását is, de sikertelenül. Mosolyra késztető erőlködését azzal az okos, ma is érvényes állitással fejezi be, hogy oly szokatlan és nagy röviditésekkel van dolgunk, a melyeket addig, a mig több hasonló emlék elő nem kerül, meg nem fejthetünk.[1]

[1] Ehhez hasonló ajtó, annyi különbséggel, hogy pántjai vizszintesek és függőlegesek lévén derékszögü négyszögü

Ennél többet a feliratokra nézve nem irhatott Myskovszky Viktor sem, a ki *Néhány felsővidéki műemlék* czimü értekezésében [1] terjeszkedik ki rá. Ő az első, a ki tudományos készülettel és a helyszinen végzett vizsgálat alapján foglalkozott ez ajtóval. Utána — a mit teljesség kedvéért kell megemlitenem — még Hahn Károly közölte a vasajtó sikerültnek nem mondható homályos képét és feliratának töredékét *A «Borsodi Bányatársulat» vaskő bányászatának monografiája»* czimü érdekes értekezésében, a *Bányászati és Kohászati Lapok* 1904. évi novemberi számában.

Hogy az ily sok emlegetésen és ismertetésen átment vasajtóval ujból foglalkozom, azért történik, mert az eddigi ismertetők egyike sem mutatott rá a műemlék czimertani fontosságára.

E tekintetben csodálatos, érthetetlen mellőzésben részesült vasajtónk. Több szerencséje volt a leleszinek, a melyet br. Nyáry Albert heraldikájában is bemutatott, (IV. tábla 26. á.), pedig ennek heraldikai jelentősége — mivel csak a vágásokból és keresztből egyesitett országczimer fordul elő rajta, későbbi időből — távolról sem mérkőzhetik a rudóbányaival. Legyen szabad tehát előbb pontos, fénykép után vett rajzát bemutatnom és rövid leirását adnom, hogy heraldikai jelentőségét ismétlések nélkül, annál könnyebben kidomborithassam.

A kovácsolt vastag vaslemezből álló ajtó a templom déli, csucsives, tölgyfával béllelt kapunyilásában van és régi, rongált voltára való tekintettel ma már nem használtatik. A lemez erősitésére szolgál 11 : 10 ferde és találkozásuk által 55 dűlény alaku mezőt képező vaspánt, a melyeket a keresztezéseknél egymással és közben is a lemezzel diszitett fejü szögek tartanak össze. A mezőket fél domborművü égi testek képei, gót nagybetük és czimerek töltik be a következő sorrendben:

I. sor. Tökéletlen üres mezők.

II. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. Hatágu csillag. 3. Nap, félkörivben hajló csillagokkal. 4. Fogyó holdsarlóval kisért telihold. 5. Csöbör sisakon kettős kereszt; felső keresztfája félmankós. 6. ***M.*** 7. Tökéletlen mező.

III. sor. 1. Tökéletlen mező. 2. ***M.*** 3. ***A.*** 4. ***R.*** 5. ***I.*** 6. ***A.*** 7. ***H.*** 8. Tökéletlen üres mező.

IV. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. ***I.*** 3. ***L.*** 4. ***F.*** 5. △-ön álló mellét tépő pelikán, a melyet a *Mittheilungen* irója skorpiónak nézett. 6. ***C.*** 7. ***A.*** 8. ♌. 9. Tökéletlen üres mező.

V. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. ***P.*** 3. ***A.*** 4. ***R.*** 5. Csucsives pajzsban kettős kereszt, melynek felső keresztfája félmankós. 6. ***M.*** 7. ***E.*** 8. ***L.*** 9. ***C.*** 10. Tökéletlen üres mező.

VI. sor. 1. Tökéletlen üres mező, 2. ***H.*** 3. ***I.*** 4. ***O.*** 5. ***R.*** 6. Csucsives pajzsban egyesitve az apostoli kettős kereszt és vágások. 7. ***B.*** 8. ***A.*** 9. ***L.*** 10. Tökéletlen üres mező.

VII. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. ***T.*** 3. ***H.*** 4. ***A.*** 5. ♑. 6. ***A.*** 7. ***R.*** 8. Rongált mező, ma már kivehetetlen alakkal, a mely a Vereby rajza szerint valami mesterjegy lehetett. 9. ***C.*** 10. Üres mező.

VIII. sor. 1. Tökéletlen üres mező 2. Csucsives

mezőket képeznek, Kassán egy magánházban került elő, de igen rongált állapotban. Feliratából csak *Caspare, Melc* betük látszanak. L. «*Archaeologiai Értesitő*» 901. évf. 397. l.

[1] *Archaeologiai Értesitő* XXI. évf. 385. l.

pajzsban lebegő, széles végü kereszt, mely alatt a kulcslyuk. 3. Szembenéző oroszlánfej rongált állapotban. 4. Rongált mező, a melyben Vereby rajza szerint *T.* betü volt. 5. *C.* 6. *N.* 7. *K.* 8. Üres mező. 9. Tökéletlen üres mező.

IX. sor. 1. Tökéletlen üres mező. 2. Csucsives pajzsban valami mesterjegy. 3. Csöbörsisakon az Anjouk sisakdisze: két toll között (a csőrében patkót tartó) strucz fej. 4. Rongált mező, a melyben Vereby rajza szerint *H.* betü volt. 5. *T.* 6. *W.*

X. sor. Tökéletlen üres mező. 2. Rongált mező. 3. *V.* 4. Kitörve.

XI. sor. 1., 2. Tökéletlen üres mező.

Mellőzve a tökéletesen meg nem fejthető betüket és jelképes alakokat, lássuk a vasajtó czimeradatait.

Közülök legérdekesebb mindjárt az első, mert az az apostoli kettőskeresztet — ha nem is hibátlan ábrázolásban — mint sisakczimert mutatja be. Ez eddig az egyetlen ismert adatunk arra, hogy az ország czimerének sisakdiszéül a kettőskeresztet is használták, mert eddigi ismereteink szerint sisakdiszül csakis a pávatoll forgó, két strucztoll, két zászló és az Anjouk sisakdisze, a struczfej fordult elő. Azonban, ha kritikai szemmel nézzük, jelentőségéből sokat veszit.

Először is vidéki mester művéről lévén szó, hivatalosnak nem tekinthetjük, belőle általánosságban nem következtethetünk, úgy hogy csak mint érdekes curiosum jöhet szóba mindaddig, a mig használatát esetleg pecsétmaradvány vagy már elfogadhatóbb emlék is nem igazolja.

Különben is nagy kérdés, hogy a sisakczimert sisakdisz adatnak elfogadhatjuk-e oly korban, a mikor még a sisakdiszek használata nem volt állandó és általános. Mert minden jel arra mutat, hogy a sisakczimer nem úgy szerepel, mint a pajzsnak szükségszerü kiegészitő része, hanem az a már használt czimeralaknak a sisakon való ábrázolása; még pedig azon nézet alapján, hogy czimerül maga az alak szolgál minden járulék nélkül, s eképen ez egyformán ismertető és megkülönböztető jel akár a pecsét kerek mezején, akár pajzsban, akár négyszögü zászlón, akár sisakon, akár minden keret nélkül ruhadarabon fordul elő. E szerint bizonyos korszakban a sisakon levő alakok nem tekinthetők mai értelemben vett külön sisakdiszeknek, hanem ugyanolyan jelentőségü valóságos czimerek, mint a pajzsalakok. Ez alapon a szóban forgó sisakczimert nem tekintem az országos czimer sisakdiszének, hanem egyszerüen az országczimer ismétlésének.

Ez mindenesetre sokat von le értékéből, sőt szokatlanságától eltekintve, egyértékűvé teszi az V. sor 4. mezejének pajzsczimerével, ha csak fel nem tesszük azt, hogy a mezők kis területe miatt a teljes czimer alkalmazása nehézségekbe ütközvén, a mester a sisakot és pajzsot külön mezőkön ábrázolta, a mire különben még pecséteken is van adatunk. Akár helyes a feltétel, akár nem, megmarad érdekessége és az ajtóra vonatkozólag korhatározó fontossága is, mert ebből és a többi sisakczimerekből következtethetjük, hogy műemlékünk esetleg még a XIV. század első feléből, de mindenesetre a XIV. századból származik.

A IV. sor 5. mezején a pelikán nem czimer, hanem jelkép.

Az V. sor 4. mezején csucsives pajzsban a kettős kereszt, nagyobb jelentőség nélkül való.

A VI. sor 6. mezejében látható pajzsczimer azonban kiváló jelentőségü, mert ez igen korai, sőt ha a sisakczimerek hazánkban nem lettek volna oly hosszu ideig használatban,[1] bátran mondhatnók, hogy első adatunk arra, hogy az ország czimere a hasitott pajzsban egyesitett kettős kereszt és vágások. Eddig ismert első adatunk ugyanis az Iványi megállapitása szerint 1362—1382 közé tehető[2] a második[3] 1385-ből származik, a harmadik pedig már Zsigmond korabeli, a melynél a szóban forgó adat minden esetre fiatalabb.

A IX. sor második mezejében csucsives pajzsban oly alak fordul elő, a melyet meghatározni nem tudok. Valószinü, hogy nem is czimer, hanem pajzsba foglalt mesterjegy.

Ugyanazon sor harmadik mezejét az Anjouk ismert sisakczimere foglalja el, a mi szintén határozó fontosságu és valószinüleg azt jelzi,

[1] Ezért nem lehet ugyanis az ajtó készitésének idejét pontosan meghatározni.

[2] Nagy Lajos érme. L. *Iványi:* A magyar birodalom czimerei II. f.

[3] A *Sigillum Regnicolarum Hungariae* köriratu pecsét. L. Archæologiai Értesitő 1871. évf. 271. l. és 1878 155. l.

hogy vagy Róbert Károlynak, vagy Nagy Lajosnak része volt a templom épitésében.

Ime, ily becses heraldikánk szempontjából e kis ajtó. Czimertani adatainak értékét növeli az, hogy a kor meghatározásra biztosabb adatot nyujtanak, mint az egész mű izlése, készitési módja és a betük alakja, a melyek Paurt és Ipolyit — mint láttuk — megtévesztették.

Templomocskánk másik nevezetes műemléke Perényi István 1437. évi pompás sirköve.

Hiányos műérzékünk jeleként szokták emlegetni heraldikánk gyarló, romlott voltát. Sokat hangoztatta ezt, sokat kesergett e fölött a nagy érdemü Csergheő Géza, a ki külföldi műremekeken túlfinomult izlése, az elméletekhez való ragaszkodása miatt sokszor méltatlanúl támadt czimereink gyarlósága ellen ; de hazafias büszkeséggel is mutatott rá egy-egy kiváló remek alkotásra. Sok érdeme van neki és munkatársának, Csoma Józsefnek abban, hogy a modern heraldika elvei nálunk győzedelmeskedtek, viszont a külföld itélete enyhült, sőt elismeréssé változott. Mindenki önként meghajol érdemeik előtt és nem azok kisebbitése, hanem az igazság szolgálata késztet annak megállapitására, hogy a Perényi István sirkövét külföldnek szánt német nyelvü munkájukban, egy rossz tollrajz miatt nagyon kedvezőtlen alakban mutatták be.

Honnan kapták a gyönge vázlatot, nem emlékeznek meg róla, én pedig régészeti és czimertani irodalmunkban hasztalan kerestem fölvilágositást. Vereby Soma említett munkájában megemlékezik a rudóbányai templomban levő két régi sírkőről is, de ennél többet nem tud a Mittheilungen névtelen irója sem.

Tudtommal ezután az *Archaeologiai Értesítő*-1888. folyamában volt szó erről, a hol Csoma és Csergheő a Perényiek középkori siremlékeit mutatták be, *Alte Grabdenkmäler aus Ungarn* czimü munkájuk mutatványaképen, a mely csak két év mulva jelent meg és változás nélkül adta a Perényi István sirkövének hibás rajzát.

Hasonlóan változtatás nélkül nyomatta le Dr. Lind Károly: *Sammlung von Abbildungen mittelalterlicher Grabdenkmale aus den Ländern der österreich-ungarischen Monarchie* czimü képesatlaszában.[1] Csak sajnálnunk lehet, hogy ezen tökéletlenség idegen műbe is belekerült, mert hibás a legenda, a czimer, a rendjelek ábrázolása, szóval minden, a mi a sirkövön látható. Természetes, hogy igy elesnek azon kifogások is, a

melyeket ellene — a mint szavaiból kiérezhető — Csergheő emelt az Alte Grabdenkmäler-ben.

Mert ha van igazán szép czimerünk a középkorból ha van emlékünk, a mely a tökéletes,

[1] I. Abtheilung. Wien, 1892. P. 38. Taf. XIX. Fig. 7.

szép szerkezetet igazán művészi kivitellel egyesiti, a Perényi István 1437. sirköve bizonyára az.

Az Alte Grabdenkmäler tudós szerzői nagy dicsérettel illetik az 1458. évi terebesi Perényi sirkövet — meg is érdemli a dicséretet; de durvább kivitele és túlterheltsége miatt az előbbivel nem mérközhetik, pedig az két évtizeddel fiatalabb is. Méltó tehát arra, hogy igazságot szolgáltatván neki, művészi becsének megfelelő ismertetését adjuk.

A vörös márványból faragott sirkő jelenleg a templom keleti oldalán a szószéktől jobbra van befalazva, eredetileg azonban a padlózatba volt foglalva, úgy, hogy alsó fele az Úr asztala közelébe esett és a sok járás következtében elkopott. Szerencsére azonban ez által csak a felirat egy része pusztult el, a paizs pedig, ha nem is érintetlen, de elég ép maradt. A góth minuszkulás legendából tisztán olvasható a következő rész:

hic * obīt * magnificꝰ * dn̄s * ſtĥnus * filius * emerici * de * peren * ſe'nīſſimi * Principis * dn̄mi * ſi — — — — s * dapiferorum * magr * Anno * domini * m * cccc * xxx * vȷ.

Megfejtése: Hic obiit magnificus dominus Stephanus filius Emerici de Peren serenissimi Principis domini Si[gismundi — — — —]s dapiferorum magister. anno domini 1437.

Tehát a sirkő Zsigmond király étekfogó mesterének, a Perényi Imre fiának, Istvánnak emlékére készült az 1437. évben.

A sirkő mélyitett mezejét a Perényi czimer és a boldogult rendjelei diszitik.

Jobbra dőlt körives pajzsban liliomos koronán [1] két karmas — sasszárny között jobbra fordult hajfonatos emberfő [2] van hosszú, előre álló szakállal. A sisakdisz a csinos kivitelü csőrös sisakon a pajzsalak, a sirkő mezejének betöltése kedvéért aránytalanul nagyitva. A foszlányok a késői gót izlésnek megfelelően négy ágra oszolva kecsesen övezik a pajzsot és a sisak körül is csinosan töltik ki a mező üres részét.

[1] Pontosabban koronában, mert a saskarmok a korona alsó pántja alatt is látszanak.

[2] Ezt a szörnyalakot heraldikusaink harpiának tartják, Rudóbányán azonban *bányarémnek* nevezik, a mi mindenesetre igen érdekes kifejezés, ha műszóúl nem is fogadható el.

A sisaktakaró fölött jobb oldalt kereszt látható, a melyről gyürü alakban görbült, farkát nyaka köré tekerő, négy lábú sárkány függ. Ez a sárkányrend belső tagjainak jelvénye,[1] a mely ugyan legtöbbször a pajzs körül fordul elő, de a pajzs mellé is alkalmazták még armalison is, ha az elhelyezés nehézségekbe ütközött.[2]

Ismerjük a sárkányrend 1408. évi alapitó levelét, mely nemcsak a rend alapitásának czéljaival ismertet meg, de felsorolja a rend báróit is, a kik között előfordul Perényi Péter, a székelyek és Mármaros ispánja és Perényi Imre királyi cancellár [3] tehát a Perényi családból két tag. Hogyan jutott később István és János is a korlátolt számu (24) beltagok közé, közelebbről nem tudjuk, de valószinüleg valamelyik tag elhalálozása folytán. A király ugyanis kötelezte magát, hogy az elhalt tagok helyét új tagokkal pótolja, ezzel is biztositani kivánván a rend maradandóságát.

Csoma-e, Csergheő-e, nem tudhatni, erről a sirkövön kifejezett, de rajzukon értelmetlenül és gyarlón visszaadott jelvényről kisütötték, hogy liliomos kanna és az Arragoniai V. Alfonz által alapitott mértékletességi, vagy kanna-rend jelvénye. Bámulatos játéka a véletlennek és nagy diadala a tapintatos képzelet játékának, hogy ez a jelvény tényleg előfordul a sirkövön, de nem a jobb, hanem a baloldalon; előfordul a három természetes liliom azon két fülü vázában, a melyet Csoma és Csergheő szórakozott művésze a liliom nélkül talált lerajzolni. Meg volna tehát a liliomos váza, de hogy ez a kanna-rend jelvénye-e, sem állitani, sem tagadni nem merem határozottan. Ismeretes ugyanis, hogy e rend jelvénye igen szövevényes,[4] a mi miatt czimerekkel kapcsolatos, különösen sirköveken való alkalmazásában egyszerüsitik. Előfordul épen

[1] A külsők keresztet nem viselhettek.

[2] Pld. a Garai Miklós 1416. évi armálisán. L. *Nyáry Albert*: A heraldika vezérfonala, 238. l. Hasonlóan kiséri a czimert u. e. jelvény a terebesi sirkövön is.

[3] V. ö. *Fejérpataky L.* A Chapy cs. czimere és a sárkányrend. Turul I. k. 117. l.

[4] Apró, 3—3 liliommal diszlő kannákból álló láncz közepén násfa, mely félholdon állva Máriát ábrázolja, a mint jobb karján Jézust, bal kezében kormánypálczát tart. Erről egy kis lánczon griff függ, mely a rend jelszavával ellátott (per bon amour) szalagot tartja.

a Csergheő-Csoma állitása szerint a kannákból font láncz a pajzs körül, a jelmondatos szalagot tartó griff, karikára füzött kannák, de hogy egy liliomos váza minden más jel (griff, vagy jelszalag) és adat nélkül a rend jelvényének tekintessék-e, legalább is kérdéses. Mindenesetre jogunk van annak feltételezésére, hogy rendjel, mert bizonyos, hogy Perényi János tagja volt e rendnek és valószinü, hogy az István sirkövére sem szépészeti okból került oda, mint különben igen szokásos és kedvelt diszlet, mert tulterheltséget okozván, a szemlélőre rossz hatással van. Bizonyára nem rontja el becses művét ily felesleges diszlettel az a művész, a ki ily remeket tudott alkotni. Mert a sirkő méretei, beosztása, alakjainak művészi, könnyed, tökéletes kidomboritása a körirat betüinek bevégzettségétől kezdve a szárnytollak mesteri stilizálásáig, a mesés emberi arcz ijesztő tekintetéig, (valószinü innen származik bányarém neve) mind művész kezére vall, még pedig bizonyosan azon művész kezére, a kitől a terebesi sirkő is származik. E meggyőződésre vezet egy pár futólagos, összehasonlitó pillantás és e meggyőződést csak erősiti a gondos összevetés. A czimeralakok hasonló kivitele, a sisaktakaró azonos csipkézete, a liliomos váza hű ismétlődése minden kétségen felül egy mesterre mutat. Hogy a 21 évvel idősebb terebesi sirkő valamivel durvább kivitelü (legalább a rajz szerint, mert magát a sirkövet nem ismerem), azt már a 21 év is megmagyarázza, mely a mesterre sem lehetett hatástalan, hogy pedig rendjelekkel túlterheltebb, nehézkesebb, azt sem lehet a hasonlóság ellen érvül felhozni. Azok csak rontják a hatást, előnyt adnak a mester fiatalkori alkotásának, a melynek ismertetését azzal az óhajtással fejezem be, hogy hű mása legyen oly széles körben ismeretes, mint karikaturája és vivja ki megérdemlett tetszését azoknak, a kiknek szigoru, elitélő kritikájában már része volt.

A Perényi István sirkövétől jobbra, közvetlenül mellette van egy hasonlóan vörös márványból faragott 91 cm. széles és 1·93 m. magas sirkő, a mely ugyan sem művészi becsénél, sem koránál fogva nem érdemel oly nagy figyelmet mint amaz, de tekintettel a czimer érdekes voltára és arra, hogy még ez ideig kiadva nincsen, nem tartom feleslegesnek közlését és ismertetését.

A sirkő felső, mélyitett felét erőteljesen faragott czimer, az alsót lapidaris betükkel vésett 16 soros vers, széleit pedig az időre és sirkő állitására vonatkozó körirat foglalja el. Mivel a hosszú vers és körirat reprodukálása nehézségekbe ütközik, azért rajzban csak a czimert adjuk a fénykép után, feliratát pedig, a röviditések feloldásával, itt közlöm:

SI ROGITAS: QUIS SIT TUMULO CONCLUSUS IN ISTO,
O QUICUNQUE INDE SOEPE MEARE SOLES,
ECCE EGO SUM, QUONDAM SOMOLNAE NATUS [ERHARDUS
QUI PATRIO SAURER NOMINE CLARUS ERAM.
EGREGIUS CASPAR SAURER, DOROTHEAQUE MATER
ME GENUERE, AMBO NOBILITATE GRAVES.
A PRIMIS ANNIS FUERAM VIRTUTIS AMATOR
NOBILE CONFIRMANS PER MEA FACTA GENUS.
MATURUS BELLO PATRIAM DEFENDERE AB HOSTE
CURAE ARAT *(igy)* ILLIUS PROQUE SALUTE MORI.
POST FAVENTE SACRA MIHI MAIESTATE PROVISOR
IN SAARD ET SLNDREO *(igy)* SEDULUS EXTITERAM
ADQUE ALIOS VIRTUS QUOQUE ME VEXISSET HO- [NORES,
VENISSET LETHO SERIOR HORA MEA;
SED QUIA SIC PLACUIT DOMINO IUVAT ESSE SUB [UMBRA
ULTIMA DUM MUNDO FULGEAT ORTA DIES.

Körirat:

NATUS ERAT SEXTO NONAS JUNII ANNO MDXLIIII OBIIT AUTEM OCTAVO KALENDAS JANUARII ANNO MDLXXVI. STATUIT VERO MONUMENTUM HOC FRATER SUPERSTES, EGREGIUS FRIDERICUS SAURER CUM CONIUGE DEFUNCTI

E felirat szerint tehát, a korán elhunyt, 1544—1575) nagyreményü vitéz, nemes Saurer Erhard czimeres sirköve áll előttünk, a melyet a boldogult felesége és testvére, Frigyes emeltetett. Mivel ő sárdi és szendrői provisor volt önkéntelenül felmerül e kérdés, Rudóbányán temették-e el, vagy később szállitották valami okból oda a sirkövet.

A csinos czimer leirása a következő: barokizáló pajzsban jobbra fordult koronás vadkan fő. Sisakdisz: liliomos koronából czölöp mentén növekvő helyzetben korona nélkül a pajzsalak.

A család neve és a czimeralak között (Sau) összefüggés lévén, beszélő czimernek kell tartanunk.

A Saurer czimert e kőre való hivatkozással közli a Siebmacher is azon tévedéssel, hogy a sirkövet a Sauer Frigyesének mondja és a sisakdiszen a kan fejét balra, a pajzsalakkal ellentétes irányunak ábrázolja, a mi a heraldikai szabályokba ütközik. (V. ö. Taf. 403.)

* * *

Ime ily becses műemlékeket őriz az igénytelen kis templom! Ezeken kivül a templom keleti falán látható egy fekete fatáblán rimaszombati Vitéz Katalin 1669. évi sirirata és több a templom épitésére illetve renoválására vonatkozó felirat. Kiváló figyelmet érdemelnek még a templom 1664—66 évi renoválásakor készitett mestergerendás famennyezetének több táblára osztott magyaros motivumú, járatlan kézre valló, de jó hatást gyakorló festményei.

Ismertetésem nem fejezhetem be a nélkül, hogy hálás köszönetemet ne nyilvánitsam dr. Fábry Árpád orvos úrnak, a kinek a fényképfelvételeket köszönhetem és az ev. ref. egyház lelkészének, a ki kétszer is készséggel megengedte a templom és műemlékei megvizsgálását.

Dr. R. KISS ISTVÁN.

A GENEALOGIA KÖZÉP- ÉS ÚJKORI FEJLŐDÉSE.

(Második közlemény.)

Henning(e)s Jeromos «Theatrum genealogicum, ostentans omnes omnium ætatum familias» (Magdeburg 1598) czimü nagy munkájával a genealogiai irodalomnak egy uj korszakát nyitja meg; azért szükséges, hogy művével behatóbban foglalkozzunk.

Henningsnek az volt a czélja, hogy Reineck példáját követve, az ő idejében ismert összes genealogiai anyagot egyetemes munkába foglalja össze. E czélból az ó-keleti genealogiából indúlt ki, ezután átment Görögországra és a rómaiakra, bizantinusokra, a népvándorlásra, Olaszországra (Sziczilia, Nápoly stb.) s igy fokozatosan a keresztény államokra.

Ha tekintetbe vesszük, hogy a Henningsnek rendelkezésére állott ókori források — az ó-keleti ék- és képirásokat kivéve — nagyban és egészben véve ugyanazok voltak, a melyeket ma is használunk, továbbá, hogy Hennings idején az ókori genealogia összeállitására csak az akkor ismert kútfőknek némileg kritikai és szabatos kiaknázása volt szükséges, akkor a Theatrum genealogicum első részénél ki kell mondanunk, hogy szerzőnk műve nem olyan alapos, mint aminő lehetne.

A zsidó főpapok genealogiai sorrendjére vonatkozó szakasz legkevésbbé sikerült, sokhelyütt zavaros. I. Herodes nővére, Salome szerinte fivérének, Józsefnek neje volt. A munka második része szintén az ó-héber genealogiát tárgyalja, de már az összes nem héber kutfők felhasználásával, miből — mert az összes bibliai és nem bibliai kútfőket belső összefüggésük kritikai vizsgálata nélkül használja, — a legkülönnemübb genealogiai és kronologiai eredmények roppant zürzavara keletkezik. E részben még az összes régi német, spanyol, gall, kelta uralkodóknak a legkülönbözőbb források felhasználása mellett egyöntetü alakba hozott genealogiája is szerepel. Hogy a babilón-asszir, phœnikiai, damaszkusi

és egiptomi genealogia a források korlátoltsága következtében a mai követelményeknek meg nem felelhet, azt nem szabad szerzőnek rovására tennünk; hisz akkor, midőn ő a Theatrumot irta, az embereknek az ék- és képirásról leghalványabb fogalmuk sem volt.

Nagyobb hibája, hogy még a méd-perzsa genealogiát tárgyazó fejezete sem sikerült, miután a görög források a perzsa Achæmenidákkal elég részletesen és behatóan foglalkoztak.

Merőben hasznavehetetlen továbbá nála a Pontosziak, Arzakidák, Örmények, Kappadókok és a Szaszanidák nemzedékrendje.

A harmadik rész Görögország genealogiájának van szentelve.

Ennek legsikerültebb fejezetei a Heraklidák, a hellenisztikus korszak, a tudósok, művészek, költők, hadvezérek genealogiái. Legnagyobb szorgalomról tanuskodik a görög isteneknek genealogiája, melynek összeállitása (hisz kritikáról nem lehet itt szó) a görög isteneknek házassági s nemi életéről való, tudvalevőleg igen laza és szabadelvü nézeteknél fogva nem valami könnyü feladat lehetett.

Negyedik része a római nemzetségek ismertetésével kezdődik, melyeket Streinn, Glandorp, Augustinus és Orosius szerint igen jól feldolgozott. Arra törekszik, hogy a nemzetségek lehetőleg tökéletes nemzedékrendjét nyujtsa s mindazon személyeket, kiket nem lehetett az összefüggő táblákba felvenni, külön-külön sorolja fel. A nyugat-római császárok genealogiája jobban sikerült, mint a bizánciaké.

A középkori nemzetségek feldolgozásának jellemzésére szolgáljon szerzőnk munkájából meritett azon egyetlen egy példa, hogy a Schalai, Burghauseni, Clammi grófokat, a bádeni és hochbergi őrgrófokat, a Machlandi, Neuenburgi, Peilsteini és Regensburgi grófokat, a Veronai őrgrófokat, egynéhány boszniai királyt *és a magyar királyi Hunyadi-családot* együttesen egy és ugyanazon családból, a Scaligerekéből származtatja le, Hautevillei Tankrédot, a normann grófok és a szicziliai királyok ősét pedig Ördög Róbert fiának tartja.

Az eddigieket összegezve szerzőnk következő főhibáira akadunk:

1. A régiek hitregéit és mesés tudósitásait készpénznek veszi.

2. Kútfői adatait nem veti össze; sem az ellentmondásokat nem egyenliti ki, sem két hasonló hangzásu nevet, mely egy és ugyanazon személyre, vagy különböző iróknál még több személyre is vonatkozik, nem tud felhasználni és az egyes kútfőkben előforduló különhangzásu neveket egyszerüen mint külön személyekét veszi fel nemzedékrendi jegyzékeibe.

3. Nincsen szabatos nemzedékrendi terminologiája.

4. Helyenként forrásainak bizonyos adatait vagy egyáltalában nem veszi észre, vagy nem megfelelő helyen emliti. Forrásainak megjelölésében pedig általában nem eléggé gondos.

5. Azon kevesekhez tartozik, kik korában a czimertant belevonták a genealogiai dolgozatok keretébe, csakhogy azon hibát követi el, hogy ezen eljárást az ókori genealogia tárgyalásánál is alkalmazza. Igy történik, hogy számos helyen képzelt czimereket és jelvényeket használ, melyekben már a nevetségesség netovábbja pl. az, hogy a Krisztus előtti ó-keleti koronákon a kereszt szerepel.

Minden lényeges hibái mellett Hennings mégis megérdemli a «*klasszikus*» jelzőt és Theatrumja helylyel-közzel még mai napság is érdemes rá, hogy egyes esetekben hozzá forduljunk. Hogy megjelenése annak idején irodalmi eseményszámba ment, nagyon természetesnek és magától értetendőnek vesszük, hisz vannak számos előnyei is!

Főérdeme nem annyira a feldolgozás minőségében, mint inkább a mennyiségben található. Ő volt az első, ki művébe nemcsak uralkodó és féluralkodó, hanem alsóbbrendű családok egész seregét is felvette. Ez által példát mutatott arra, hogy a történelmi genealogia szereplői közé nem csak azon kiválogatottakat kell sorozni, kik embertársaik felett uralkodtak, hanem mindazokat, akik az emberiség történetében kiváló helyet vivtak ki maguknak. Az ókori genealogia feldolgozása pedig már magában véve is nagy dolog, és ha valaki ebben oly teljességet ér el, mint Hennings, akkor műve már az enciklopédia czimet is meg érdemli.

Hennings még a genealogiai anyag mikénti feldolgozásában is eltért elődeitől. Művében nem csak azt találjuk meg, hogy valaki született, nősült és meghalt, hanem bővebb életrajzi ada-

tokat is; úgyannyira, hogy történelmi vázlatokkal egybekötött életrajzai helylyel-közzel az illető személy monographiájaként szerepelhetnének. Emellett a nagy mondásoknak, idézeteknek, jelszavaknak, siriratoknak, különféle történeti adomáknak és jellemző apróságoknak oly sokaságát találjuk munkájában. amekkorát a korabeli legkörülményesebb egyetemes történelmi művekben, monografiákban hiába keresnénk. Érthető tehát, hogy Hennings Theatrum genealogicum-ja sokáig irányadónak tekintetett és hogy még napjainkban is — mint már jeleztem — sokféle utbaigazitást merithetünk belőle.

II.

Tudományos genealogia s ujkor.

A genealogiának terv- és rendszernélküli művelése, a tudomány czégére alatt űzött visszaélések, a megvásárolható irók és nagyravágyó családok szertelen arczátlansága elvégre felkeltették az egészséges visszahatást.

Egyfelől valódi tudományos férfiak arra törekedtek, hogy véget vessenek az elődök tudósitásaiba való vak hitnek, a tekintélyek szavára való meggondolás nélküli esküvésnek s azon fáradoztak, hogy az eddigi genealogiai zagyvalékot a kritika fáklyával megvilágitsák és az okirati források megnyitásával az Augias-istállót kitisztitsák.

Másfelől azok a családok is, kiknek ősrégi eredete minden kétségen felül állt, ösztönszerüleg érezték annak szükségességét, hogy a homályos eredetü olyan családokat, amelyek bitorolt, koholt, vagy vásárolt leszármaztatás utján velük egyenranguak akartak lenni, illő határok közé kell szorítani és tolakodásuknak véget kell vetni, hogy részint saját őseiknek a kellő elismerést megszerezzék, másrészt pedig a kellemetlen versenytől megszabaduljanak. Ennek kapcsán rájöttek, hogy a hamisitatlan nyilvános és magánokiratok a családok genealogiai viszonyainak felderitésére a legalkalmasabb anyagot szolgáltatják.

Valamint a modern jellegű nemesi intézmény franczia eredetü, úgy a genealogiának tudományos reformálása is Franciaországból indult ki. E reformnak az volt a czélja, hogy az eddig használt kútfőket valódi értékükre visszavezesse és elvitázhatatlan forrásokra való hivatkozás által a genealogiának a valódi történeti jelleget megadja, kapcsolatba hozva az egyetemes történettel, az okiratok ismeretével, valamint a czimer- és pecséttannal.

E munkára nagy nevü férfiak vállalkoztak, köztük első sorban *Chifflet* János Jakab, *d'Hozier* Péter [1] és fia *Károly*, *Duchesne* András, a *St. Marthe* fivérek, *le Laboureur*, *Guichenon*, *Bouchet János*, *de la Roque Egyed*, *Dominicus Márk Antal*, *Párisi Anzelm*, *Jourdain Adorján*, *Goth Keresztelő János* voltak azok, akik a régi iránynyal szakitva a tudományos genealogiát diadalra segitették; a mire — igaz — egy egész század kellett.

Egészen természetes, hogy a franczia ujitók mindenek előtt a franczia királyi család genealogiájának tisztázásával kezdték meg munkájukat egyrészt, mert ez állt hozzájuk legközelebb, másrészt, mert a Capetingek családja a leghatalmasabb és legterjedelmesebb dinasztiák közé tartozott, amely magas kora és számtalan házassági összeköttetései által ezer karral nyult bele majdnem az összes európai családok genealogiájába s végre mert roppant kiterjedésü «természetes» elágazásokat tudott felmutatni.

A Capetingek családi történetének tisztázása valóságos versenynyé alakult, melyben főleg a következők vettek részt:

Duchesne András, egyike a legtermékenyebb sokoldalu genealogusoknak. Született 1584-ben Isle-Bouchardban (Touraine-ben), királyi historiographus, meghalt 1640-ben. Számos kiváló becsü történeti és genealogiai munkát irt:

Duchesne, a Capetingok ősét Vitéz Róbertet, a Karoling Childebrand-tól származtatja le.

Ugyanezen álláspontón állt *Jourdain* is, csak hogy «La critique de l'origine de l'auguste maison de France. 1683» czimü müvében Vitéz Róbertet harmadik izig Childebrandtól származtatta le.

Epernon herczeg «Histoire de la veritable origine de la troisième race des Rois de France

[1] d'Hozier Péter, született Marseille-ben 1592. julius 12-én. Emlékező tehetsége és a genealogiai adatidézésekben való jártassága oly rendkivüli volt, hogy d'Ablancourt róla az állitotta, hogy «a világ összes házasságkötéseiben és kereszteléseiben közreműködött». Meghalt 1660. decz. 1-én.

1680» czimü müvében csak az ötödik nemzedéket ismeri el.

A Capetingeknek a Karolingoktól való leszármaztatását ezeken kivül még a következők is tanulmányozták:

Bouchet János, Combaud Auteuil Károly, St. Marthe, Gaucher Scaevola és Lajos fivérek,[1] *Zampini M., St. Julien, Tournemine*, csak hogy a három utóbbi nem Childebrandot, hanem más nevü Karolingokat tart a Capetingek ősatyjáinak.

Chifflet[2] más álláspontot foglalt el. Ő a Capetingokat Welf Konrádtól származtatja le; *Le Gendre* pedig Dezső longobárd királytól.

De még a Karolingok eredetének kérdésében is eltértek egymástól a nézetek.

Bouchet, St. Marthe, Dominicus és Chifflet a Merovingektől származtatták le, mig *Valois Adorján,*[3] *le Févre-Chanterau Lajos* (Faber Chanterellus) «la critique contre l'histoire du sieur de Bouchet» művében és *Espernon* ellenkező álláspontra helyezkedtek.

A franczia királyok nemzedékrendjével még foglalkoztak: *Mezeray Ferencz Eudo,*[4] *Bussier Ferencz, Varillas Antal,*[5] *Thou Jakab Ágost*[6] és *Vignier Jeromos,*[1] s végül, aki valamennyiöket tulszárnyalta, *Anselmus de Virgine Maria.*[2] Müve a korszakalapitó «Histoire genealogique et chronologique de la maison royale de France et des grands officiers de la couronne etc. Paris 1674» (azóta többször kiadva) mely a franczia genealogiának egyik korszakát fejezi be.

El nem hagyhatjuk a franczia genealogia e korszakát, a nélkül, hogy a nagy polemikust, *Blondel Dávidot* ne emlitenők. Született 1591-ben Chalonsban; 1614-ben református hitszónok a Páris melletti Houdanban; 1650-ben történettanár Amsterdamban, hol 1655-ben meghalt. Sok hittani munkán kivül egyetlen egy genealogiait irt, a «Genealogiæ Francicæ assertio, Amsterdam 1654» czimüt. Munkája tulajdonképen Chifflet ellen van irányitva, csakhogy szerző benne majdnem az összes európai uralkodó családok és számos franczia nemzetség genealogiáját tárgyalja. A kútfőkben felhalmozott anyagot nem csak Chifflet állitásainak czáfolására használja, hanem tovább is megy, a mennyiben a házassági összeköttetések megállapitása utján a legkülönfélébb családok közös eredetét és egymással való genealogiai összeköttetéseit kikutatja.

Művének utolsó kötetéhez tartozó nemzedékrendi táblái a családtörténelmi anyag nagy mennyiségét nyujtják, melyet ugyan elővigyázattal kell használni, de amely mindamellett minden kutatóra nézve még ma is fontos és hasznavehető. Leginkább sajnálandó, hogy szerző számos franczia kisebb dinaszta-család korábbi korszakát hanyagúl tárgyalja (pl. Alençon-t, Provence-t, [e kettő teljesen hasznavehetetlen], Champagne, Maine, Toulouse, Monthléry, Bretagne, Soissons, Beaux-t), előnye azonban az, hogy mesés levezetésekbe bele nem bocsátkozik és a rendelkezésére állt forrásokhoz szigoruan ragaszkodik. Még az Árpádok nemzedékrendjét is felvette.

[1] Munkájuk a a kétkötetes «Histoire genealogique de la Maison de France» (1628), a melyen 50 évig dolgoztak és mely talán még napjainkban is genealogiai bibliának tekintetik. «Gallia christiana» czimü művük csak később (Tom. I.—XIII. Paris 1715—1785. Tom. XIV. 1857) jelent meg. Ezeken kivül még irták a «l'Histoire Genealogique de la Maison de Beauvau» czimü munkát is.

[2] Chifflet János Jakab, tudós-család ivadéka, született Besanconban 1588-ban. Sok utazás után, melyek folyamán mindenütt tudósokkal érintkezett, Besanconban telepedett le mint orvos. Innen Erzsébet-Klára-Eugenia főherczegnőhöz került Németalföldre, hol udvari orvos lett. Később IV. Fülöp spanyol királynak háziorvosa lett. Meghalt 1660-ban.

[3] Valesius, született Párisban 1607-ben; királyi történetiró, meghalt 1692. jul. 2-án. Irta a «Notitia Galliarum» czimü Párisban 1675-ben és «Gesta Veterum Francorum» Párisban 1646-ban megjelent müveket.

[4] Született 1610-ben Ry-ban; történetiró s a franczia akadémia állandó titkára; meghalt 1668-ban. Irta az «Abrégé de l'histoire de France, Páris 1683» «de l'origine des Francois, Amsterdam 1688» és «Histoire de France 1643» czimü müveket.

[5] Született 1624-ben Guéret-en; 1648-ban az orleansi herczeg történetirója, meghalt 1696-ban; megirta a franczia történetet XI. Lajostól IV. Henrikig, Páris 1683—1684.)

[6] Latinosan Thuanus; Champagnei nemes család sarja, született Párisban 1553 okt. 9-én; meghalt Párisban 1617 máj. 17-én. Főmüve: saját korának története 1545-től 1607-ig, mely számos kiadásban megjelent és melyet annak idején ókori klasszicitással irottnak neveztek.

[1] Hires genealogus, aki különösen a lothringiai, ausztriai, bádeni, luxemburgi és elzászi családok eredetével foglalkozott.

[2] Anselme de Paris, eredetileg Guibours Péter, született 1625-ben Párisban, meghalt 1694 jan. 17-én; szerzetes.

Magától értetődik, hogy a reformátorok a heraldikát is belevonták működésük körébe, a mint ezt *Le Laboureur János*[1] a következő művében tette: «Discours de l'origine des armes et des termes . . . pour d'explication de la science heraldique. Lyon 1658».

Felesleges annak hangsulyozása, hogy a királyi ház genealogiáján kivül még a franczia ősnemesség, a pairek családai monographiákban különös méltatásban részesültek s a genealogiai irodalom egyátalán hova-tovább, mind szélesebb rétegeket ölelt fel munkássága körébe.

Lancelot le Blond tovább ment, a mennyiben 1721-ben Bruxelles-ben a «Quartiers genealogiques des illustres et nobles familles d'Espagne, d'Allemagne, d'Italie, de France, de Bourgogne, de Lorraine et de XVII. provinces» czimü művét már az összes családok czimereivel adta ki.

Követte őt *Bresler* 1722-ben, következő művel: «Les souverains du monde, conténant leurs genealogie et alliance etc.», mely munka úgyszólva a genealogia-statisztika alapját vetette meg.

Diplomatikai kritikával vannak megirva az elzászi *Koch Kristóf Vilmos*[2] genealogiai munkái, főleg a «Tableaux des revolutions de l'Europe 1807» és «Tables genealogiques des maisons souveraines du Nord et de l'Ouest de l'Europe, Paris 1808» czimüek. Mindkét munka német nyelven is megjelent.

A királyi családról szóló ujabb genealogiai termékek sorából a következőket emeljük ki:

Anzelm munkájának uj kiadása M. *Potier de Courcy*-tól. 1868.

Dussieux L. Genealogie de la maison de Bourbon de 1256.—1871. Második kiadás, 1872.

A d'Hozier-féle művek uj kiadása (heraldikai és genealogiai természetüek) 1868-ból.

Gróf *Boselli Gyula*: Tableaux genealogiques de la dynastie Capétienne, Paris 1885.

A franczia családokról irtak közül kiválóbbak:

Saint-Allais, Nobiliaire universel de la France, 1814. (ujabban kiadva 1873—1877 husz kötetben).

La Chenaye-Desbois F. A. Dictionnaire de la noblesse conténant les genealogiees,. . . des familles nobles de la France; harmadik kiadás 1863—1876.

Br. la Roche-Lacarelle Ferdinánd, histoire des sires de Beaujeu. Lyon, 1853.

Az egyetemes genealogiát képviseli *Oppelt G.* műve: «Gallerie hist. genealogique . . . des souverains Européens» Bruxelles 1865. és *Lehr E.* munkája: «Études sur l'histoire et la genealogie de quelques-unes des principales maisons souveraines de l'Europe». Strassburg, 1866.

A genealogia történetének ezen fejezetét azon megjegyzéssel végezzük be, hogy a franczia irodalom következő óriás munkái: «L'art de vérifier les dates» és «Histoire de Languedoc» (eredetileg Vic és Vaissette által, jelenleg ujonnan kiadva) habár tartalmuk nem éppen a szigoruan veendő genealogia, mégis az egyetemes történet genealogiai művelésének mintaképei gyanánt tekintendők.

A francziák reformáló és tisztitó törekvései nem hagyhatták érintetlenül Németország genealogusait sem. Náluk Buzlin, Rittershausen és Spener, voltak az irány előharczosai.

Buzlin Gábor[1] főművei a következők: «Germania topo-chrono-stemmatographica sacra et profana, Tom. I—IV. 1655—1672, Frankfurt és Ulm» és «Rhætia sacra et profana, Augsburg 1666.»

[1] Született Montmorencyban 1623-ban. Alig 18 éves korában a párisi Coelestinusok templomában eltemetett hires személyek sirköveit és életrajzi viszonyait felölelő művet irt, mely daczára tökéletlen voltának, második kiadást ért meg. Különös figyelembe vette a czimereket, a genealogiát, a jelmondatokat. — 1644-ben, mint udvari tisztviselő Lengyelországba utazott, mely utazást egy 1647-ben kiadott művében ismertette. Később megkapta a juvignéi perjelséget. 1656-ban közzétette Guébriant tábornagy történetét és egynéhány bretagnei család genealogiáját; 1659-ben folytatta genealogiai közzétételeit. Meghalt 1675 juniusában. Halála után 1682-ben Menéstrier kiadta «Tableaux genealogiques, ou les seize quartiers des Rois de France depuis S. Louis» czimü művét. 1684-ben «Traité de l'origine des Armoiries» czimü művét kiadták.

[2] Született az elzászi Buchsweilerben 1737-ben; 1802-ben jogtanár Strassburgban; 1810-ben a strassburgi egyetem rektora; meghalt Strassburgban 1813-ban.

[1] Latinosan Bucelinus, született 1599. decz. 28-án a thurgaui Diessenhofenben; 1612-ben belépett a weingarteni benczés kolostorba; később tanár és perjel lett a feldkirchi Szt. Jánosról czimzett zárdában; meghalt — teljesen megvakulva — 1681. jun. 9-én. Állitólag 53 történelmi s genealogiai tartalmu művet irt.

Rittershusius Miklós[1] idevágó műve a következő czimet viseli:

«Genealogiæ imperatorum, regum, ducum, comitum aliorumque procerum orbis Christiani ab anno 1400 ad annum 1664»; harmadik kiadás Tübingen, 1669; hozzá «Exegesis historico-genealogica. 1674.»; az egész ujra Tübingen, 1683; két kötetben kiadva Nürnbergben, 1769-ben, Strobel által.

Spener Fülöp Jakab[2] számos hittani s heraldikai munkán kivül két nagyobb genealogiait is irt: Theatrum nobilitatis Europeæ. 1668—1678, Frankfurt. (Tom. I—IV.) és Sylloge genealogico historica e numero præcipuarum familiarum, quibus suos principes Germania nostra debet duodecim exhibens. 1668. Frankfurt.

E három kutató érdemeit a következőkben lehet összefoglalni.

Egyaránt arra törekedtek, hogy az eddigi genealogiai irodalom meséit a kritika fáklyájával megvilágitsák; csakhogy azon hibát követték el, hogy elődeik állitásaiban és adataiban nem bizva és attól félve, hogy elmult századokra visszavezető leszármaztatások által szintén gyenge, megbizhatatlan és kritikanélküli eredményeket szolgáltatnának, a legtöbb esetekben nem merték a XV. század határait túllépni, kivéve az egy Bucelinust.

Mind e hármat pedig későbbi követőjük, Imhoff, a genealogia második klasszikusa, alaposság, tartalmasság és sokoldalusság tekintetében messze felülmulta s azért megérdemli, hogy vele, illetve munkáival kissé behatóbban foglalkozzunk.

Imhoff Jakab Vilmos (1631—1723.) Nürnbergben többrendbeli előkelő hivatalt viselt. Genealogiai téren mozgó főbb művei a következők:

Notitia Sacri Romani Germanici Imperii procerum historico-heraldico genealogica. Tübingen, 1684 (még sokszor ezután is — Köhler J. D. által — kiadva.)

Excellentium in Gallia familiarum genealogia; Nürnberg, 1687.

Regum Pariumque Magnæ Britanniæ historia genealogica. Nürnberg, 1691.

Historia Italiæ et Hispaniæ genealogica. Nürnberg, 1701.

Genealogiæ XX. illustrium in Italia familiarum. Amsterdam, 1710.

Spicilegium Ritterhusianum. Tübingen, 1683—1685 (oly német családok kimutatása, melyeket Ritterhaus figyelmen kivül hagyott.)

Stemma regium Lusitanicum. Amsterdam, 1708.

A «notitia procerum Germaniæ» a német főuri családokról szóló történelmi és genealogiai kézikönyv, mely a góthai zsebkönyvek voltaképeni előfutárjának tekinthető. Az egyes családoknál először a családnak kritikai vizsgálódás utján összefoglalt történetét vázolja, ezután következik a szerző idejében kimutatható családi állás. Mindenütt az elővigyázó kutatóval van dolgunk, ki a források pontos tanulmányozása mellett felette szerencsés kombináló tehetséggel és jártassággal rendelkezik és ezáltal sok kétséges és homályos kérdést megvilágit.

Legszebb munkája kétségkivül a franczia családok genealogiája, habár — a mint ez a tárgy természeténél fogva nem is lehetett máskép — itt kizárólag kiadott franczia előmunkálatok alapján dolgozott.

A munkának majdnem fele a Capetingek nemzedékrendjét tárgyalja, még pedig igen bőven. A portugál ág kivételével 28 táblán állitja össze a Capetingek *összes* ágazatait, belefoglalva a «természetes» ágakat is. Minden táblához kisebb-nagyobb kiterjedésü magyarázatot is csatol, mely az életrajzi és családtörténelmi jegyzeteken kivül a szereplő személyek birtokviszonyait tárgyalja. Imhoff forrásai itt főleg St. Marthe, d'Hozier Károly, Mezeray, Bussier, Oihenard Arnold,[1] Froissart, mig Anzelm nagy műve csak

[1] Tulajdonképen Rittershaus Miklós született 1597-ben Altdorfban. Tanulmányai bevégzése után Franczia-, Angol-, Olasz-, Lengyel-, Holland- és Dánországban utazott, mialatt számos tudóssal ismerkedett meg. Hazatérve 1634-ben megkapta a tudori méltóságot, Altdorfban jogtanár lett; meghalt itt 1670-ben.

[2] Született 1635. jan. 13-án a felső-elzászi Rappoltsweilerben; 1663-ban Straszburgban, 1666-ban majnai Frankfurtban hitszónok. Az ortodox vitaszónoklatok elleni küzdelme következtében sok ellenséget szerzett magának. 1686-ban Drezdába jött, mint udvari főhitszónok és a szentszék tagja. 1691-ben Berlinbe került mint szentszéki ülnök és a Miklós-templom prépostja, hol 1705. febr. 5-én meghalt.

[1] Oihenard Arnold született Mauléon-ban; a navarrai parlament ügyésze; «Notitia utriusque Vasconiæ» czimü,

munkájának bevégzése után jutott tudomására, úgy hogy csupán a javitások alkalmával vehette hasznát. Legkevésbbé jól (főleg kortani tekintetben) az Anjou-Nápolyi, és Dauphinée-beli ágak vannak kidolgozva nála.

Imhoff arra törekszik, hogy kútfői alapján a tárgyalt családokról lehetőleg kritikai genealogiai képet alkosson. Minden családnál összegező bevezetést bocsát előre, melyben a különböző szerzőknél előforduló, a családok eredetét tárgyaló, egymástól eltérő nézeteket addig elemzi, illetve birálja, mig végre egy történelmileg elismerhető ősatyát állapit meg, kitől azután a megbizható nemzedék-rendet levezeti. Mesés ősökkel nem foglalkozik. A hol csak lehet, felveszi a család összes tagjait, ellenőrzi a kortani adatokat és a házassági összeköttetésekre a legnagyobb figyelmet forditja; kiemelendő továbbá, hogy a franczia nemzetségi és családi neveket nem torzitja el annyira, mint ezt Blondel erőszakos latinizálásával tette.

Imhoff ezen művét különös előszeretettel dolgozta ki, mert többi genealogiai munkái közül egy sem közeliti meg ezt pontosság és megbizhatóság tekintetében. Még az egyes családok czimereinek leirása is elég szabatos és körülményes.

Csak sajnálnunk lehet, hogy szerző a franczia ős-dinaszta családokat (az Auvergne-család kivételével) teljesen mellőzte.

Sokkal gyengébb «Nagy-Britannia genealogiája» czimü műve. Mindenekelőtt hiányoznak itten Skót- és Irország uralkodó családai; a Balliol és a Bruce-családról szóló egynéhány adat pedig ki nem elégit bennünket. Hiányoznak itt is a dinaszta-családok és czimerek csak egynehány családnál találhatók. A könyv beosztása s irányzata máskülönben a «Genealogia Gallica»-éval azonos.

A «Historia Italiæ et Hispaniæ genealogica» nem felel meg czimének, mert az, a ki benne az olasz és spanyol családok nemzedékrendjét keresné, nagyon csalódnék. Az olasz családok között csak a Sforza, Visconti (összes mellékágaikkal együtt) és a St. Martin családokat tárgyalja, mig a spanyolok között a Burgundi Rajmond herczegtől származó királyi családok csak arra a czélra szolgálnak, hogy szerző a «természetes» ágazatoknak (Henriquez, Cerda, Noronna) igen terjedelmes genealogiáját adhassa. De mi leginkább jellemzi e könyvet és a mit épen Imhofftól legkevésbbé várnánk ez azon körülmény, hogy szerző a könyvében szereplő *összes* családokat egy és ugyanazon ősatyától akarja leszármaztatni, és miután ezen közös ősatyát Desideriusban, a régi longobárd királyban véli felfedezni, e longobárd király közvetlen utódainak oly egyenes és szakadatlan nemzedékrendet készit, amely bennünket Henningsre és a kritikanélküli genealogiának korábbi korszakaira emlékeztet.

Szerzőnk, már csak a következetesség kedvéért is, burgundi Rajmondnak, a spanyol uralkodó-családok ősatyjának elődeit is közli s igy magyarázható, hogy a burgundi szabad grófság (Franche-Comté) urai, továbbá Vienne, Maçon, Chalons és Orange urainak nemzedékrendjét is ezen «olasz és spanyol» genealogiába vette fel.

Ezzel azonban hálára érdemes munkát végzett, mert éppen ezen fejezet könyvének legjobb része, amely heraldikai és általános történelmi szempontból a «Genealogia Galliæ»-t is tulszárnyalja.

Imhoff genealogiai dolgozatai annak idején kellő elismerésben részesültek és módszerük tekintetében, hogy t. i. mikép kelljen a már feldolgozott anyag kiaknázása mellett uj kútfőkből meriteni, még sokáig mérvadók fognak maradni.

Imhoff dicsőségét röviddel utóbb egy új iró homályositotta el, aki népszerüsége révén közmondásos alakká vált s akinek neve — bár erre tudásával alig szolgált rá — a genealogiában valóságos fogalommá lett. Ez az iró *Hübner János.*

Hübner János született 1668. márcz. 17-én Türchauban, Zittau mellett; 1694-ben merseburgi iskolaigazgató, 1711-ben a hamburgi Johanneum igazgatója; meghalt Hamburgban 1791 márcz. 31-én.

Műveiből a következők váltak világhirüekké:

1. Genealogische Tabellen etc. 1708—1713. I—IV. (Uj kiadásban — Krebeltől — I—IV. Lipcse, 1737—1766. Hozzá Zsófia dán királyné pótkötetet adott ki. 1822—1825. I—IV. füzet, Kopenhága). 2. Lexicon genealogicum, Hamburg. 1729.

Párisban 1639-ben megjelent művével nagy hirnévre tett szert.

Tabellái magukban foglalják az első kötetben az egyetemes genealogiát, azaz az uralkodó s egynéhány féluralkodó európai és Európán-kivüli családokat, mig a többi három kötet a német főrendeket tárgyalja.

Hübner eredetileg azon tervből indult ki, hogy Reineck és Hennings példáját követve, az *összes* genealogiát feldolgozza, de terve dugába dőlt, hihetőleg, mert nem rendelkezett hozzá elegendő ismerettel. Egyátalán jobb lett volna, ha az ókornak szentelt kevés genealogiai táblát is egészen mellőzi. Jellemzésére különben az európai uralkodó családokról szóló táblái a legalkalmasabbak.

A bizánci császárokat egészen a Palailogosokig mellőzi, mig a román családokat nagyobb figyelemmel tárgyalja.

A Merovingokat egyenesen Antenor-tól, a trójai származásu kimmériai királytól származtatja, ki a világ teremtése utáni 3509-ik évben halt meg. A Merovingoktól származnak fiágon a Karolingok, ezektől szintén fiágon a Capetingek, kik között azonban csak az uralkodó királyi ágakat méltányolja.

Az Egmont-család a régi fríz királyoktól származik; szakadatlan nemzedékrendje 791-től datálódik. Angolország királyai csak Egberttel († 837) veszik kezdetüket; a skót királyok pedig már Kr. e. 332-ik évben szerepelnek. A dán genealogia a világ 2910-ik évében veszi kezdetét, a svéd királyoké pedig csak a 221-ik uralkodótól kezdve.

Az Árpádokat egyenesen Atillától származtatja le. Mohamedet és utódait egészen Ismael-ig (Ábrahám fia Iismuél) vezeti vissza. Az Andechsi grófok Rapoldtól, Arnulf császár egyik fiától származnak.

A szász Wittekind-től a következő családok származnak: 1. szász német császárok, 2. szász herczegek Bajorországban, 3. szász őrgrófok Braunschweigban, 4. szász herczegek a Weser partján, 5. Oldenburgi s Delmenhorsti hercegek, 6. Scheswig-Holsteini herczegek, 7. dán királyok, 8. montferratói őrgrófok, 9. szavóyai herczegek, 10. meisseni őrgrófok, 11. thüringiai tartománygrófok, 12. a szász palota (Pfalcz)-grófok, 13. a Wettin-család Szászországban, 14. a Capetingok, 15. a Welf herczegek Bajorországban, Szászországban, Braunschweigban stb. stb.

A Zollern család a Kr. u. 460-ban elhalálozott Pharamund nevü frank királytól származik.

A Liechtenstein család Estei Azzo-tól ered, ki 1083 táján Ausztriában élt. A Fürstenberg család tagjai a bajor Agilolfingoktól erednek; első ősük már 670-ben szerepel. A Seinsheimiak és a Schwarzenbergek az allemán Erchanger nevü herczegtől (916 táján) származnak; a schwarzburgi grófok az ismert szász pogány vezértől, Wittekind-től († 795), a lotharingiai herczegek a Merovingoktól, a Viscontiak Dezső longobárd királytól, a Este család a régi Actius-tól 390 táján, ez pedig azon Actiustól származtatja le magát, ki Kr. e. 600 körül élt stb. stb.

Ezen szemelvényekből eléggé kiviláglik, hogy Hübner számos család eredetének és korának felkutatásában teljesen kritika nélkül járt el és hogy vele szemben Blondel ezerszer nagyobb mesterként tünik fel.

Forrásait Hübner minden kritika nélkül használta fel; távol attól, hogy elődeinek minden hitregei és mesés zagyvalékát, minden üres feltevéseit — ha ezeket már minden áron emliteni akarta saját művében — valamikép mint történetileg el nem fogadható adatokat megjelölte volna, odáig jutott, hogy — nem tudni vajjon hizelgési vágyból vagy azon gyöngeségtől vezettetve, hogy «szép» genealogiai levezetésekkel kedveskedjék — mind ezt oly módon közölte az olvasóval, hogy az mindenki előtt a valódiság látszatát nyerte.

A családtagok felsorolásában következetlen; helyenként jelentékeny személyeket mellőz, mig másutt az összes jelentékteleneket is felveszi. Mellékágakat — nevezetesen a korábbi korszakokból valókat — teljesen mellőz, mig másrészt a házassági összeköttetéseket és egynéhány uralkodó család «természetes» ágait különös gonddal dolgozza ki; de a mi saját napjainak anyagát illeti, bátran mondhatjuk, hogy e tekintetben kifogástalan.

Ha Hübnernek mindezen roppant hibái és fogyatkozásai mellett sikerült oly elismerést és eredményt felmutatni, a minőt előtte minden bizonynyal egyetlen egy genealogus sem tudott elérni s a minőt utána e téren aligha fog más valaki elérni, akkor felette érdekes lehet, ha e példátlan siker genezisét és inditó okait kissé

közelebbről megvilágitjuk, már csak azért is, mert Hübner nemzedékrendi tábláit még napjainkban is bizonyos körök genealogiai evangeliumnak tekintik.

A Hübner előtti genealogusok részint a latin nyelv használata, részint a genealogiának nagy kiterjedésü történelmi magyarázatokkal való összekapcsolása és részint a nyomatott vagy irott kútfőkhöz való ragaszkodás által arra törekedtek, hogy a genealogiának szigoruan tudományos jelleget ádjanak s művelését minden beavatatlanra nézve hozzáférhetetlenné tegyék; minek következtében azonban egyoldalu eredményt értek el; a genealogia t. i. csak a tudós körök részéről vétetett figyelembe, mig az érdekelt családok és személyek benne csak valamely noli me tangere-félét láttak és miután a genealogiai kutatás többnyire csak az uralkodó és féluralkodó családok keretében mozgolódott, a nagy közönség előtt mindig csak abszolut idegen, hozzáférhetetlen és népszerütlen valami maradt.

Hübner e tekintetben mint hatalmas ujitó lépett fel.

Az által, hogy a német nyelvet használta, hogy művének keretébe majdnem az összes német főuri családokat belevonta, hogy saját napjainak statisztikai adatait leggondosabban felhasználta, *főleg pedig az által, hogy kutfőinek kiegészitésére az illető családokkal egyenes összeköttetésbe lépve, tőlük a hozzájuk intézett kérdőivek kitöltése utján sok anyagot beszerzett*: sikerült neki az, *hogy a genealogia számára az eddig hiányzott népszerüséget páratlan fokban kivivja, a mivel a genealogiában örök érdemeket szerzett.*

Hübner hatása — bár munkái tudományos szempontból Imhofféit utól nem érik, — a genealogia müvelésén igen sokáig meglátszik.

Miután mindenki arról volt meggyőződve, hogy az egyetemes genealogia Hübner művében már a tökéletesség netovábbjáig ki van dolgozva s hogy e téren már nem lehet babért aratni, arra törekedtek, hogy oly egyes részleteket dolgozzanak fel, amelyeket Hübner vagy teljesen mellőzött, vagy csak nagyon felületesen dolgozott ki; ennek következtében a genealogiai különlegességek keresése vált általánossá, s ebből magyarázható, hogy a XVIII. és XIX. század genealogiai termékei leginkább csak a monografia keretében mozogtak. Hogy Hübner az egyes családokkal egyenes érintkezésbe lépett, annak a következménye az lett, hogy a családok most már a genealogiai nyilvántartásra különös figyelmet forditottak, a családi levéltárak tudományos értékét is mindinkább méltányolták s mindezek alapján *életre kelt a genealogiai periodikus irodalom.*

Dr. WERTNER MÓR.

A TÖRTÉNELMI SEGÉDTUDOMÁNYOK OKTATÁSA ERDÉLYBEN 1848 ELŐTT.

Erdélyben, a XVIII. század vége előtt alig találjuk nyomát a történelem segédtudományai oktatásának. Csak elszórtan akad rá egy-két adat. 1779 szeptember 30-án Marx Gratianus, a kolozsvári kegyesrendü gymnasium igazgatója javaslatot nyujt be a középiskolai oktatás reformját illetőleg, ehhez a javaslathoz becsatol egy nyomtatott tanrend-tervezetet is,[1] a melyből látjuk, hogy a rethorikai (V.) osztály második félévében a délután előadandó tantárgyak közt a negyedik helyen a «*prima principia heraldicae et chronologiae* »szerepelnek. Az erdélyi középiskolákban valóban adtak elő kortant. Az 1778-ban megtartott vizsgálatokról szóló jelentés szerint a beszterczei gimnazium husvéti vizsgálati kérdései közt kortaniak is vannak, azonban e kérdésekből azt látjuk, hogy az előadott tárgy nem volt diplomatikai kortan, hanem csak a kortan elemeivel foglalkozott, a közönséges polgári naptárral, meg a rómaival és ezzel a kronologia ki volt meritve.[1]

[1] O. L. 1779 : 1275. erd. udv. canc. szám. «Ordo et distributio docendorum et agendorum per singulas classes scholarum humaniorum.»

[1] O. L. 1779 : 42. erd. udv. canc. szám. Kérdések «ex chronologia pro syntaxistis.»

Quid chronologia? quid tempus? quæ eius partes? quid hora et quottuplex? quid hora æqualis et inæqualis? quæ horæ partes, quid quadrans, quid minutum? quid dies et quottuplex? quot horis constat dies politicus? quod tempus exordium diei, quæ diei politicæ partes, quid diluculum, mane, meridies, vesper et crepusculum?

Ennyi körülbelül az egész, a mit a történelmi segédtudományok oktatásáról tudunk egészen addig, mig a szükség arra nem kényszeriti az erdélyi intéző köröket, hogy a paleografiának a kolozsvári főiskolán tanszéket állitsanak.

Két marosvásárhelyi kir. táblai itélőmester, névszerint Cserei Farkas és Székely Mihály, észrevevén, hogy a táblához szolgálattételre kerülő jogász-ifjuság sok minden egyében kivül a régi okleveleket sem olvasni, sem pedig megérteni nem tudja, 1815 június 28-án kérvényt intéznek a «Felséges királyi főigazgató Tanáts»-hoz, melyben kifejtik, hogy tapasztalataik szerint az ifjuság nevelésének hármas főhiányossága van. *Először* is nem tanitják meg őket, következésképen nem is tudnak, «calli- és orthographice» irni, *másodsorban* nem tudnak latinul, pedig — mint mondják — bár «jól tudjuk mi hazánknak azon óhajtását, hogy a magyar nyelv pallérozódjék, de tudjuk másfelől aztat is, hogy törvényeinknek nagy része és azoknak első szerződési deák nyelven vagynak. Abban vagynak minden adomány és beiktató leveleink, abban minden privilegiumaink», mégis meg kell vallani, . . . hogy «ifjaink keveset, vagy rosszul tudnak deákul.»

De, mondják a kérvényezők, «még volna egy óhajtásunk, hogy mivel tapasztaltuk napról-napra kevesbedni azoknak számát, a kik a régi irásokat olvasni tudják, a milyenek kivált a királyi táblán gyakorta fordulnak meg, ebben pedig gyakorolni az ifjakat Kolozsvárt, — hol a kolozsmonostori convent minden századbeli több irásokkal bővelkedik, — legjobban lehetne, melyre nézve a' volna a vélekedésünk, hogy a felsőbb iskolák esztendei félcursusokhoz ragasztatnék a régi irások olvasásában való gyakorlás, melyben a XIV. század eleitől elkezdve, minden század elein, közepén és végén költ irások olvasásával és azoknak clavissai megmutogatásával, ha félesztendőn át minden héten bár egy óra fordittatnék is ezen gyakorlásra, a kivánt czélt elérni lehetne.»

A főkormányszék úgy látszik belátta azt, hogy ezen az állapoton segiteni kell, de mivel a tárgyhoz megkivántató szakértelemmel nem rendelkezett, azért augusztus 23-án leirt Szabó János kolozsvári esperes plébánoshoz, a kolozsmonostori conventi levéltár conservatorához, hogy e tárgyban mondjon véleményt, továbbá adjon kimeritő feleletet arra nézve is, hogy a Lyceum magasabb évfolyamainak hallgatói milyen feltételek mellett gyakorolhatnák magukat a régi oklevelek olvasásában, olyan formán, hogy a legszükségesebb tudnivalókat a nyilvános közokievelek kárvallása és sérelme nélkül meritheinék ?[1]

Szabó János szeptember 11-én a fenti meghagyásra már beküldi a maga jelentését, melyben bemutatja «catalogum quarundam literarum veterum in membranis scriptarum», melyeket a levéltár mindig nélkülözhet s melyeken a tanuló-ifjuság a régi irások olvasásában a XIII. századtól kezdve successive egészen az ujabb korig gyakorolhatja magát; ha pedig az ifjuság «formam externam, stylum et omnem denique solemnitatem t. i. diplomatum» is meg akarja ismerni, engedje meg a gubernium, hogy az ifjuságnak némely armálisok, manumissionalis és más egyéb privilegiális oklevelek megmutathatók legyenek a convent cancelláriájában a conservator[2] vagy a requisitorok egyikének jelenlétében; legalább is az, a kinek meghagyatik, hogy a régi irások ismeretében oktassa az ifjuságot, legyen jelen ennél az oklevéltani gyakorlatnál.

Azon oklevelek jegyzéke, melyeket a levéltár nélkülözhet és a melyekből az ifjuság olvasni tanulhat, a következő:

1. Testimonium Capituli de Castro Ferreo super possessione Sáár vocata. Anno 1288.
2. Indulgentiæ papales de anno 1395.
3. Litteræ de piscina in Szék per Nicolaum de

quid nox et quæ eius partes ? quid prima fax, concubium, media nox, gallicinium et conticinium ? quid hebdomas, quæ nomina dierum apud hebræos, Latinos et Christianos ? quid mensis et an omnes æquales dierum numerum habeant ? in quot et quas partes Romani mensem dividebant ? quid sunt Kalendæ, Nonæ et Idus ? quot nonas, idus atque calendas singuli menses habeant ? tandem quomodo dies communes ad Kalendas, Nonas, Idus revocentur et more Romano enuncientur ?

[1] O. L. 1815 : 7941. erd. udv. canc. szám.

[2] A gyulafehérvári és kolozsmonostori levéltárak őre (conservator) rendszerint egy kanonok volt, a ki mellett Kolozsmonostoron még három világi requisitor működött. (Lásd: Wenczel: Magyar magánjog 1863. I. 406.; 1885-iki kiadás I. 378. Jakab Elek: A levéltárakról. 106 és kk. ll.)

Vizakna fratribus prædicatoribus conventus Kolosvariensis collata, anno 1464.

4. Privilegium Leonis decimi papæ, iisdem dominicanis collatum, anno 1518.

5. De quadam vinea in comitatu Tolnensi sita iisdem dominicanis legata, anno 1514.

6. Articuli diætales anni 1498. In corpore juris typis expressi.

7. Litteræ Uladislai regis de sale fratribus prædicatoribus Kolosvariensibus administrando 1492.

8. Litteræ dispositionales in favorem eorundem dominicanorum, anno 1443.

9. Transsumptum literarum Mathiæ regis in favorem franciscanorum Kolosvariensium, anno 1545.

10. Mandatum Alexandri papæ contra fratres prædicatores Kolosvarienses (sine dato).

11. Commissio quædam principis Rákótzi, anno 1647, in charta.[1]

A mint látjuk, a conservator véleménye tulajdonképen nem is vélemény, mert ő a tanszék felállításának módozatairól egy szót sem szól, hanem e helyett kimegy a levéltárba, ki keres egy pár — nézete szerint — haszontalan oklevelet, a mely majd jó lesz tanulási czélra, ezeknek még időrendbe sem szedett kivonatát becsatolja és — ezzel a dolgot a maga részéről befejezettnek tartja. Ha a gubernium még többet akar, hát intézkedjék maga, a hogyan akar, ettől az ő feje ne fájjon.

A guberniumnak ez a felelet, úgy látszik, teljesen elég volt, mert szeptember 7-én már értesiti a két itélőmestert, Csereit és Székelyt, hogy az ifjuságnak a régi irások olvasásában való tanitására megtette már a kellő intézkedéseket.[1]

A gubernium ezen intézkedését bejelentette az erd. udv. cancelláriának is, mert ez 1815 decz. 1-én — reflectálva Cserei és Székely beadványára — leiratot intéz a főkormányszékhez, melyben meghagyja, hogy jövőben a helyesirás és a latin nyelv gondosabban tanittassék, továbbá a régi irások megismeréséhez és az oklevél-olvasáshoz szükséges könyveknek jegyzékét, abból a czélból, hogy azokat a tanárok megszerezzék és vezérfonalul használják, szintén megadja. Ilyen segédkönyvek például a következők:

Waltheri: (Johannis Ludovici) Lexicon diplomaticum, cum tabulis æneis Folio. Ulmæ, 1756.

Baringii: (Danielis Eberhardi) Clavis diplomatica. 4. Hannoveri, 1754. cum figuris. (Ez a mű II. kiadása.)

Gruber: (Gregorii) Lehrsystem einer allgemeinen Diplomatic. 8. Viennæ, 1783. atque eiusdem liber: De optima methodo scribendi docendique artem diplomaticam. 4. Viennæ, 1795. Nec non.

Schwartner: (Martini) Introductio in rem diplomaticam ævi intermedii præcipue Hungaricam. 8. Budæ, 1802.[2]

Hogy ki volt az a szakértő, a ki ezeket a müveket a cancellaria utján ajánltatta, azt nem tudjuk, de annyi tény, hogy 1815-ben már a külföldi diplomatikai irodalom ujabb termékeit, igy pl.: Schönemann müveit inkább ajánlhatta volna, kinek «Versuch»-ja már 1801—2-ben megjelent, igaz hogy német nyelven, ugyanekkor jelent meg gyakorlati kézikönyve a «Codex für die praktische Diplomatik» is.

Azonban a régi oklevelek olvasásának tanitását nemcsak a főiskolában rendelte el a cancellaria, hanem meghagyta a főkormányszéknek,

[1] Mivel a kolozsmonostori levéltár ezrekre menő oklevelei az Országos Levéltárba kebeleztettek be, a Szabó conservator által megadott regeszták alapján megkiséreltük az eredeti okleveleket megkeresni, de a 11 közül csak az 1288-iki (1. sz.) oklevél eredetijét sikerült megtalálni. Az alig kilencz soros oklevelet itt közöljük:

A *B* *C* *D*

Nos capitulum ecclesie sancti Michaelis de Castro Ferreo, notum facimus tenore presentium vniuersis. Quod Vincencius filius Vincencii de genere Thurdos, coram nobis constitutus, possessionem suam Saar vocatam cum omnibus vtilitatibus suis racione quarte domine Elsebeth filie Egidi relicte comitis Petri de Saar, sororis sue dedit contulit et donauit eidem domine Elsebeth, Ehelles et Martino filiis Petri perpetuo iure possidendam, obligando se quod si predicta domina vel eius heredes racione prædicte possessionis a quoquam fuerint molestati, eosdem teneretur expedire. Quod ut ratum sit presens scriptum contulimus, nostro sigillo communitum. Magistro Michaele præposito, Jacobo custode, Cosma decano ecclesie nostre existentibus. Anno ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo octogesimo octauo.

Eredetije kis hártyán, cyrographummal; a róla lógó vörös selyemről a pecsét már leveszett, a szöveg 8 és fél sor olyan irással irva, mely nagyon alkalmas arra, hogy kezdők eredeti oklevél olvasásában gyakorolják magukat. Signaturája MODL. 26554.

A 2. alatt közölt kivonat oklevele nem volt feltalálható, mert 1395-ből eredeti pápai bulla nincs az Orsz. Levéltárban.

A 4. szám oklevele átirt és közjegyző által megerősitett formában meg van. Az 1518 jún. 26-án kelt oklevelet 1519 márcz. 3-án irja át a kolozsmonostori convent, ugyanekkor kelt a közjegyzői megerősités. Signaturája M.O.D.L. 38739. Régi jelzete Szeben XXII. fasc. 13.

A többi oklevelet nem sikerült megtalálni, részint nincsenek már meg, részint a regeszták hiányosak.

[1] 1815 : 9030. erd. guberniális szám.

[2] 1815 : 3280. erd. udv. canc. szám.

gondoskodjék arról, hogy e tantárgy a más vallásuak gimnaziumaiban is tanittassék, a gubernium azután e rendeletről 1816 január 2-án értesiti a «recepta religio»-k előljáróságait, meghagyván nekik többek közt azt, hogy a régi irások olvasásához szükséges tudnivalókat tanittassák és az erre a czélra szükséges, fent felsorolt könyveket a tanárok számára vegyék meg.[1] A rendeletet a consistoriumok tudomásul vették, de nem csináltak semmit; ment minden tovább a régi módon.

A főkormányszék a szóban forgó tantárgynak a kolozsvári Lyceumon való előadását *Nagyernyei Kelemen Zsigmond* kormányszéki irnokra bizta, a ki e szerint a paleografiának Erdélyben első tanára volt. Kelemen a tanitást 1816 május 15-én kezdte meg, hetenként 3 órát adván és julius 24-én fejezte be; ugyanekkor beküldte a tanfolyamról, illetve annak hallgatóiról szóló jelentést. A főkormányszék csak most, — miután már egy félévi próbatanfolyamot tartatott, — fordult a cancellaria utján ő felségéhez, kérve őt arra, hogy eddigi intézkedéseit, a miket a tanszék felállitása ügyében tett, approbálja. Ugyanekkor megállapitották az előadó tanár fizetését is, mert Kelemen a már megtartott előadásokért, meg a jövőre nézve is évi 100 rénes forint fizetést kért, a mit a főkormányszék pártolólag terjesztett föl.[2]

1816 nov. 15-én Ferencz király megadta beleegye zését a tanszék rendszeresitéséhez (Placet opinio Cancellariæ), a miről decretumban november 22-én már értesitik a főkormányszéket.[3]

Ha összehasonlitjuk e tanszék felállitásának körülményeit a budapesti egyetemen és Kolozsvárt, a kettő közt lényeges különbséget találunk. A pesti egyetemen 1777-ben már megindulnak a tárgyalások az oklevél-, czimer-, pecsét- és éremtan rendkivüli tanszékeinek felállitása iránt[4] és 1784-ben a rendkivüli tanszékek már rendszeresitetnek,[5] mig Kolozsvárt ideiglenes marad a tanszék mindvégig. Budapesten e tantárgyak, mint elvont teoretikus tudományok tanittatnak, ott a hol helyük van, t. i. a bölcsészeti karon. Kolozsvárt bele telik jó 35 év, (a mikor már a budapesti egyetemen a harmadik tanár — Schwartner — tanitja a diplomatikát,[1] mig nagy immel-ámmal, külső emberek nógatására egyáltalán felállitanak egy tanszék-félét, de azt is csak a paleografia számára; a többi segédtudományról szó sincs. Hogy miért csak az irástant tanitják, azt a cancellariai felterjesztés indokló része eléggé illusztrálja. Kolozsvárt *a jogi karon* adják elő ezt a tárgyat mint a közigazgatási és jogi élet segédtanát gyakorlati czélból, melyre a jogászoknak a gyakorlati életben épúgy szükségük van, mint akár a hazai jogszabályok ismeretére. Mivel pedig a czimer- vagy a pecséttan tanitásának gyakorlati haszna és igy értelme nem lett volna, ezeket nem adták elő.

A diplomatika tanitásának ilyen gyakorlatias felfogása Erdélyben nem állott egyedül. Van adatunk rá, hogy a nagyszebeni jogakadémián 1845-ben a diplomatikát, mint jogi segédtant adják elő.[2] Ugyanebből az időből fenmaradt egy kolozsvári lyceumi tanrend, melyben azt olvassuk, hogy a bölcsészeti karon, mint «auxiliaria historiæ» csak a kronologia és a földrajz tanittatik.[3]

Mig a budapesti egyetemen a diplomatikát két féléven át heti egy órában adták elő, addig Kolozsvárt egy félévén át, de heti három órában. A vezérfonalul előirt könyvek Budapesten Gruber és Gatterer müvei;[4] Kolozsvárt Gatterer nem volt előirva, mig Gruber igen, a mit az a körülmény magyaráz meg, hogy bécsi

[1] 1816 : 230. és 8548. gubern. szám.

[2] 1816 : 6804. gubern. és 2733. erd. udv. canc. szám.

[3] 1816 : 11627. guberniális szám.

[4] 1777 : 4322. m. udv. canc. szám. — Első tanárai: Pray György az oklevéltané, Wagner Károly a czimer- és pecséttané, Schönvisner István a régiség- és éremtané. (Lásd: Pauler: A bpesti egyetem története 155. o.)

[5] Pauler: I. m. 233. old.

[1] 1784-ben Wagner a czimer- és pecséttan tanára 400 frtos saláriummal nyugdijba menvén, ezt a tanszéket Pray György veszi át, mig az oklevéltant 1785-től Cornides Dániel, a szaknak tehát második tanára, adja elő, egészen 1787 október 4-én bekövetkezett haláláig. Ekkor, 200 forint jutalom mellett, Pray Schönvisnert ajánlotta, másrészt Koppi Károly is folyamodott a tanszékért, a császár azonban a Bécsben tanult soproni ev. lyceumi tanárt — Schwartner Mártont — nevezi ki, a ki Praynak nagyváradi kanonokká történt kinevezése után a czimer- és pecséttani tanszéket is átvette. Pauler: I. m. 261. o.

[2] 1845 : 5945. guberniális szám; 1846 : 627. udv. cancelláriai szám.

[3] 1844 : 3240. cancell. szám.

[4] Pauler: I. m. 232. l.

egyetemi tanár volt. Gatterer helyett, mint fentebb láttuk, Kolozsvárt más szerzők müvei szolgáltak előadási vezérfonalul.

Kelemen, mint ez évi jelentéseiből és tiszteletdijának évenkénti kiutalványozásából[1] kitünik, 1823-ig tanitott; 1823 elején már meghalt, mert özvegye, Istvánffy Mária ezen év márczius 3-án meginditja a nyugdijért való tárgyalásokat.[2]

A Kelemen halálával megüresedett tanszékre hárman folyamodtak. Az egyik volt Jánosi György, a Bold. Szüz Máriáról elnevezett kolozsmonostori konventi levéltár gondozója és kolozsvári senator. Ez a régi irások tanszékét a következő okokból kéri a maga számára; mert

1. A királyi főkormányszék 1815 : 7941. számu rendeletében, — melyet a kolozsmonostori konventi levéltár akkori conservatorához Szabó János plébánoshoz intézett, kijelentette, hogy a kolozsmonostori káptalani (!) levéltárban (capitulari archivo) legjobb alkalma van a tanuló ifjuságnak arra, hogy elsajátitsa a régi irások karakterét és a régi oklevelek olvasásának tudományát.

2. Ezen tudomány, a (nyilvános) közokiratok kárvallása nélkül, a folyamodó által annál könynyebben oktatható volna, mert a főkormányszék az 1816 : 3237. számu rendelkezése szerint, ezen tudomány csakis vagy magának a conservatornak, vagy valamelyik requisitornak jelenlétében, vagy legalább a conventi irnok assistentiája mellett, a conservator által meghatározott szobában adható csak elő.

3. A requisitoroknak, de főleg a katholikus vallásuaknak joguk van ezen állás elnyeréséhez, már csak azért is, mert a tanári honorárium a katholikus tanulmányi alapból fizettetik.

4. Azoknak kivételével, kik saját költségükön külföldi akadémiákat látogathattak, vagy pedig otthon Mabillont, Gatterert, Schwartnert, Perger Jánost és más diplomatikai irókat olvashattak és igy saját szorgalmukból sajátitották el a régi irások olvasásának tudományát, a többiek mind a konventi requisitoroktól tanulták azt, a mit tudnak.[3]

[1] 1816 : 6804; 1818 : 10070 és 10063; 1819 : 9010 és 10952; 1820 : 8384 és 9071; 1821 : 7987; 1822 : 8930. guberniális számok.

[2] 1823 : 2356 és 2775. guberniális számok.

[3] 1823 : 1740. guberniális szám.

A másik folyamodó, Radzivil Antal, exactoratusi napidijas volt. Ez azon a czimen kéri a tanszéket, hogy a kolozsmonostori konventnél irnok volt hét évig, mint ilyen a régi irások olvasásának tudományát annyira elsajátitotta, hogy nemcsak bármiféle expeditiót megtudott csinálni, hanem az olyan régiségeket, melyeket a conventi requisitorok is alig-alig tudtak elolvasni, ő minden nehézség nélkül elolvasta.[1]

A harmadik, a ki ezen állásért folyamodik, Lőcsei Spielenberg Sámuel főkormányszéki irnok volt. Szerinte ezen állást neki a következő okoknál fogva kell megkapni:

1. Mert ezen tanszék a kegyes királyi rendelvény szerint kifejezetten főkormányszéki subaltern tisztviselőnek, nem pedig *városi tanácsosoknak* vagy polgári egyéneknek lett szánva. (?!)

2. Mint cancellista, de főleg mint «juratus notarius» a régi irások és régi okleveles bizonyitékok (instrumentum diplomaticum) olvasásának ismeretében járatos.

3. Olvasta Schwartnert és általában foglalkozott diplomatikával.

4. Az az állitás, hogy oklevelet csak requisitornak adnak ki, tehát az állás is csak ilyennek adható, — téves és nem áll meg, mert Kelemen is a levéltárbói annyi oklevelet vett ki az oktatás czéljaira, a mennyi csak kellett és sohasem veszett el a kezén egy oklevél sem, mindig pontos és megbizható ember volt.[2]

Azonban Lőcsei, úgy látszik, nem érezte a maga dolgát egészen biztosnak, mert még egy pót-folyamodványt adott be, melyben kifejti azt, hogy Schwartner munkája alapján megirta a röviditések első elemeiről «*Prima linea brachygraphiae*» szóló müvét és ezt 3—4 óra alatt elő is lehetne adni, tehát még ennélfogva is magának kéri a tanszéket.[3]

A pályázók ügyében a gubernium úgy intézkedett, hogy mind a hárman f. é. márcz. 4-én jelenjenek meg egy, az erdélyi püspök elnöklete alatt összeülő vizsgálóbizottság előtt, melynek tagja lenne Jouly Károly kanonok, kolozsvári plébános és kolozsmonostori conservator is, a mely aztán a régi irások olvasásában és tudo-

[1] 1823 : 2047. guberniális szám.

[2] 1823 : 2153. guberniális szám.

[3] 1823 : 2540. guberniális szám.

mányában való jártasságukat puhatolja ki és a püspök a legmegfelelőbbet terjessze fel a főkormányszék elé. Erről a határozatról 1825 febr. 26-án értesiti a főkormányszék dr. Szepessy Ignácz erdélyi püspököt, a három pályázót és Joulyt, ez utóbbit azzal a felszólitással, hogy elkészitve az ország levéltárából különböző nemü régi okleveleket, azokkal a pályázaton (vizsgán) jelenjen meg.[1]

A megtartott vizsgáról három nap mulva, azaz márczius 7-én Szepessy már jelentést tesz, elmondja, hogy a pályázókat a káptalani (!) conservator által megvizsgáltatta és közülük Jánosi György vitte el a pálmát.

Hogy a vizsga tárgya csak az irástan volt, az kitünik abból, hogy — mint a püspök jelentésében emliti,— Lőcsei egyuttal a diplomatikából való examinálást is kivánta, ezt a kivánságát a püspök teljesitette is, de ebben a tudományban is Jánosi György, a ki 19 esztendeje müködik már e szakban, nemcsak hogy jártas volt, hanem kitünt, hogy a másik két pályázó tulajdonképen e tárgyban ő tőle kapott oktatást, mivelhogy az ő tanitványai voltak. Összegezve tehát a vizsgálóbizottság véleményét, e tanszékre legalkalmasabbnak Jánosi György itéltetett.

A gubernium e jelentés alapján tényleg ki is nevezte *Jánosi Györgyöt* e tanszékre, a ki igy Kolozsvárt a paleografiának második tanára volt. Erről a főkormányszék 1823 április 9-én értesiti Szepessy püspököt, egyuttal tudatja vele azt is, hogy Jánosit, Bánó István, a Lyceum aligazgatója fogja állásába beiktatni, a miről ugyanekkor a gubernium Bánót is értesiti.

Jánosi is ugyanekkor kapta meg a kinevezéséről szóló értesitést, a következő utasitásokkal:

1. Hogy beiktatni Bánó lyceumi aligazgató fogja, előadásait május, június és júliusban tartozik megtartani, kedden és pénteken délután a szokott órában. *A diplomaticai ismereteket röviden, csak főbb vonásaiban tárgyalja és csak az általános tudnivalók elemeinek előadására szoritkozzék*, a mi természetes is, mert hiszen a főczél az oklevelek olvasni tudása volt, a mihez főleg és elsősorban a paleografia tudását tartották szükségesnek. Úgy látszik diplomatikát csak annyit és azt volt szabad előadni, a mennyi a gyakorlati ismeretek kiegészitéséhez szükséges volt, mint az utasitás mondja, ezen elemi ismeretekből csak annyit kell tanitani, a mennyi szükséges arra, hogy a régi irások olvasásának tudománya *világosabb és könnyebb* legyen a hallgatóságnak.

2. Az utasitás eme pontjában meghagyatik az uj tanárnak, hogy Kelemen Zsigmond örököseitől követelje be azon régi irásokat és okleveleket, melyeket Kelemen a kolozsvári plébánia oklevéltárából, engedélylyel, személyes használatára kölcsön vett. Jánosi pedig a conservator tudtával és beleegyezésével vegyen ki a kolozsmonostori országos levéltárból régi irásokat és hallgatóit a régi irásmódok olvasásában, — természetesen a könnyebb fajtájuakkal kezdve — szorgalmasan gyakorolja.

Ebből azt látjuk, hogy a Szabó-féle 1816-ban összeállitott oklevélsorozat a paleographia sikeres tanitására édes kevés volt, ezt már Kelemen érezte és igyekezett a hiányon úgy segiteni, hogy a plébánia okleveleit vette erre a czélra igénybe. Most már a gubernium maga is rájött erre, mert utasitja az uj tanárt, ki különben is requisitor volt, hogy maga állitsa össze magának az előadások, illetve gyakolatokhoz szükséges oklevélsorozatot.

3. Ez a pont mintegy kiegészitője az előbbinek, mert itt a gubernium a következő concessiókat teszi: Hogy ha Jánosi az *ifjuság müveltségének emelésére* a régiek aláirásainak, pecséteinek ismeretére, továbbá a hamis oklevelek ismérveinek bemutatására, nemesi, adomány, privilegiális leveleket vagy egyéb okiratokat akar a levéltárból kiemelni, ezt megteheti ugyan, de csakis a magánosok, egyes családok kárvallása nélkül és figyelemmel arra, hogy őt, mint requisitort, visszaélés esetén büntetés éri.

Ezt a demonstrativ oktatást tehát már nem számitják szorosan a paleographiához, hanem a tanár magánszorgalmának tekintenik, a mely az ifjuságnak müveltségét, de nem gyakorlati tudását emeli.

4. A tanfolyami előadások befejeztével, miután már a tanulók előmeneteléről a félévzáróvizsgán meggyőződést szerzett, az évenként

[1] 1823 : 1740. guberniális szám.

neki járó jutalmazásért a guberniumhoz tartozik fordulni.[1]

Jánosi kinevezésével ugyancsak április 9-én tudósitják Lőcseit és Radzivilt, hogy az általuk is kért állás másnak adatott.[2]

Jánosi mindössze csak egy félévig tanitott. Már 1824 tavaszán folyamodik a főkormányszékhez, hogy mivel paleografiai előadások csak a nyári hónapokban vannak, ő pedig akkor gazdaságát saját hasznának elvesztése és kára nélkül ott nem hagyhatja, mentsék őt fel ezen állás alul.

A főkormányszék április 8-án már felmenti s helyére kinevezi Lőcsei Sámuelt.

Lőcsei Spielenberg Sámuel, főkormányszéki cancellista, a paleografia harmadik tanára 1824-től 1846-ig, tehát huszonkét esztendeig tanitott a Lyceumon. A tanárok közt ő volt az egyetlen, a kiről tudjuk, hogy tárgyával irodalmilag is foglalkozott: Müködését beadványai, jelentései, kérvényei alapján figyelemmel lehet kisérni[3] egészen 1846 november 13-án bekövetkezett[4] haláláig, mint azt az erdélyi püspök, Kováts Miklós, jelentéséből tudjuk.

Lőcsei halála után pár nappal, 1846 november 18-án Kováts már jelentést tesz a tanszék megüresedéséről a főkormányszéknek és kérdi, hogy mit szándékoznak tenni, eltörlik-e a tanszéket vagy pedig ujra betöltik-e?

A főkormányszék az egész ügyet felterjeszti a cancelláriához,[5] (deczember 23-án), ez pedig nem tudván vele mit kezdeni, felszólitja a főkormányszéket: adjon véleményt arra nézve, hogy van-e olyan egyén, a ki képes lenne ezen tudományt rendszeresen előadni és a ki hajlandó volna mindjárt egy pályázati vizsgálóbizottság elé állani, vagy ha nincs, nem kellene-e inkább ezen állást egy docensnek adni, vagy pedig egyáltalában micsoda modalitások mellett lehetne ezen állás betöltéséről gondoskodni?[1]

Az erdélyi püspöknek, mint az erdélyi katolikus iskolák főigazgatójának javaslatára Medvés Mihály guberniális cancelláristát nevezték ki ezen tudomány ideiglenes előadójának. Medvés Mihály a régi irások, oklevelek olvasásában járatos ember, a kire a tanitást rá meri bizni a püspök.

Medvés 1847-től kezdve tanitott, bár a főkormányszék csak 1847 november 9-én egyezik bele alkalmaztatásába. A főkormányszék approbatiója azonban szórul-szóra úgy hangzik, hogy beleegyezik abba, hogy Medvés tanitsa ideiglenesen 100 bécsi forintért *a diplomatikát és a bányajogot* és ezt is csak azért engedi igy meg, mert a «concursualis examen»-re senki sem jelentkezett és nec adsit spes fore, ut pro exigua 100 W. n. floren. remuneratione semet aliquis insinuaturus sit», a mi elég baj volt.[2]

Erről az intézkedésről a főkormányszék csak 1848 jún. 13-án tesz jelentést az erd. cancellaria utján ő felségének, melyben elöször elpanaszkodik, hogy a Lyceum paleografiai tanszékére hirdetett pályázati vizsgálatra senki sem jelentkezett, ennélfogva ideiglenesen Medvést bizta meg a tanitással, de Medvés a paleografia tanitására csak azon feltétel alatt vállalkozott, hogy ha fizetése 40 pengő (conventionalis moneta) forinttal emelve lesz; azonban interim, addig a mig ezen irányban a legmagasabb elhatározás le nem érkezik, értesitette a főkormányszék az erdélyi püspököt, hogy hivja fel a kinevezendő tanárt arra, hogy — tekintettel a dolgok mai állása mellett a tanulmányi alap megterhelt voltára, — adja elő ezen tudományt a hallgatóságnak a jövőben is az eddig megadni szokott 100 bécsi frt remuneratio ellenében.[3]

Közben azonban az erd. cancellaria megszünt és helyét tanulmányi ügyekben a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszterium foglalta el. A miniszter, báró Eötvös, 1848 augusztus 3-án leir a még fennálló «Tisztelt kormányszéknek», melyben hivatkozva a fenti «felterjesztvényre», azt válaszolja, «miszerint

[1] 1823 : 2808. guberniális szám.

[2] 1823 : 2047 : 2153 és 2540. gubern. szám.

[3] 1824 : 8755; 1825 : 12696. guberniális; 1826 : 3868 erd. udv. cancell.; 1826 : 8889. guberniális; 1827 : 8217; 1828 : 8652; 1829 : 8485 és 9015; 1830 : 10155; 1831 : 6967; 1832 : 8235; 1833 : 8937; 1834 : 5416; 1835 : 7099 stb. guberniális számok.

[4] 1846 : 6346. erd. udv. cancelláriai és 1846 : 13611. gubern. számok.

[5] 1846 : 6346. erd. udv. cancelláriai és 1846 : 13611. gubern. és 1847 : 179. erd. udv. cancelláriai számok.

[1] 1847 : 646. gubern. szám.

[2] 1847 : 2066 és 2375. canc. szám.

[3] 1848 : 7255. guberniális szám.

annak idejében a szükséges lépések a végre, hogy a régi iratisme-tan a kolozsvári főtanodánál, akár a most volt helyettes, akár más alkalmas egyén által illendő dij mellett tanittassék, meg fognak tétetni.»

A miniszter ezen leiratára a gubernium szeptember 19-én még a következő megjegyzést teszi: «Minthogy a jelen évi 7255. gubern. szám alatt gondoskodva van arról, hogy a régi irat- és oklevélisme tanszékét, kormányszéki jegyző Medvés Mihály továbra is, mint *helyettes* tanár lássa el, ezen miniszteri irat tudomásul vétetett.»[3]

[3] 1848 : 9831. guberniális szám.

A paleografia ezen négy tanárának kinevezési körülményeiből azt lehet következtetni, hogy majdnem minden üresedés alkalmával szinte ujra felállitják a tanszéket is. Különösen feltünő ez Lőcsei halála után, Medvés megbizásakor, a mikor is az illetékes tényezők egyenesen felteszik a kérdést arra nézve, hogy vajjon fentartassék és betöltessék-e ujra a tanszék, vagy pedig egyáltalában ne töröltessék-e el? Szerencsére Kováts Miklós véleménye után ez utóbbit még sem merték megtenni.

Dr. IVÁNYI BÉLA.

UJABB NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Hetedik közlemény.)

12. Kán.

Ily nevü helységet jelenleg Baranyamegyében ismerünk: a legrégibb korszakokban azonban a Kán csak mint nemzetségi név ismeretes, amennyiben egyszer «Kan», máskor a «Kean» alakban szerepel; ami az utóbbi megnevezést illeti, azt hisszük, hogy az illető okirat[1] eredetijében nem is «Kean», hanem «Kaan» áll.

A főleg Baranyamegyében szerepelt nemzetség két főágra oszlott, melyeket legjobban alapitójuk nevéről nevezhetünk el.

a) Simon ága.

A pécsi káptalan egy 1191. évi keltezéssel ellátott okmányban tanusitja, hogy *Kan nb. Simon fiai Siklósi Botyk*[2] és *Gyula* előtte személyesen megjelenvén, előadták, hogy ősi birtokaikat maguk között következőleg osztották fel: Botyk, az öregebb fivér megkapja *Siklós*, *Lak*, *Azarjas* (= Aderjás) felét, a két *Szomorfalvával Osztróval*; Gyula: Lak, Siklós és Aderjás felét, *a két Kémest* és *Szaporczát*.[3]

Ezen okirat már sok vitára adott okot, és pedig helytelen keltezése miatt. Igaz ugyan, hogy az okmánynak az országos levéltárban Dl. 26 alatt őrzött és előttem feküdt eredetije, melynek hitelességéhez kétség nem férhet, világosan az 1191. évi keltet mutatja, de ez helytelen.

Az okmányban Farkas préposton kivül még Péter kanonok, Péter olvasó, Gyurka éneklő, Tivadar őr-kanonok és Venczel dékán szerepelnek. A pécsi káptalan XII-ik századbeli kiadványában (mert én csak egyetlen-egyet ismerek) ezeknek egyikére sem akadunk; a XIII-ik században pedig csak 1234-ben akadunk Tivadar dékánra, 1239-ben Farkas prépostra, Gyurka éneklőre és Tivadar őrre. Egyetlen-egy év van, a melyben Farkas prépostot, Gyurka éneklőt, Tivadar őrt, Vencel dékánt és Péter olvasót együtt találjuk, ez pedig *1251*, amint ezt két okirat tanusitja.[1] Ami pedig ezenkivül még legnyomósabban hat, az azon körülmény, hogy mind a három okiratban irálybeli azonosságok vannak; így pl., hogy az «universitati vestre presenti cedula innotescat» kettejükben, a kiállitási év hónapja pedig mind a háromban előfordul. Hogy mi okozta annak idején a hallatlan hibát, nem tudjuk. Hogy az, ki az okiratot irta, két C helyett csak egyet irt, nem éppen szokatlan, van rá egyéb példánk is; a «nonagesimo» valószinüleg úgy került az okiratba, hogy az irnok irás közben

[1] Wenzel, VII. k. 100. l.

[2] Az okmányban áll Buchk; miután Baranyamegyében még most is van Botyka nevü helység, azt hiszem, hogy ez a «Buchk»-nak helyes kiejtése.

[3] Hazai okmánytár VI. k. 5. l.

[1] Fejér, IV/II. k. 121. l. és Zichy okmánytár, I. k. 6—7. l.

egy az 1190-es években történt dologról hallott beszélni és hogy a nonagesimo belecsuszott a tollába.

Siklósi Simonról nevén kivül mit sem tudunk; fiairól a következő adatok szólnak.

I. Botyknak egy szintén *Botyk* nevü fia volt, kinek fia *Péter* először 1281 október havában kerül szemünk elé. Úgy látszik, hogy e Péter vagy atyja és nagyatyja a siklósi örökségen túladtak, mert II. Botyk fia Péter már a «*Beremendi*» nevet viseli és nem is nevezi magát Kán-nembelinek, hanem «Gyula bán nemzetségéből való»-nak, ami arra vezetendő vissza, hogy a Kán nemzetség legkiválóbb tagjának, a hires Gyula bánnak emléke 1281-ben még igen élénk lehetett. Pétert előbb zilált vagyoni viszonyok között találjuk: Beremendi birtokát — amelyről nem tudjuk, miképpen jutott a családhoz — birói itélet alapján elvesztette, minek következtében rokonához, Marcell fia Kustándi Bekéhez fordult, hogy segitsen rajta. Segitett is, ameynnyiben 60 márka kiadás mellett Beremendet visszanyerte s Péternek visszaadta. Kárpótlásul már most Péter a szintén Baranyamegyében feküdt *végbalai* pusztát engedte át, mibe a következő nemzetségbeli rokonai és szomszédai is beleegyeznek:

a) *nemzetségi rokonai: 1. Miklós fiai Orbán és Kaján, 2. Mihály fia Balázs.*

b) Szomszédai: Lippói Vid fia Lőrincz és Miskócz fia Benedek, továbbá László comes fia János.[1]

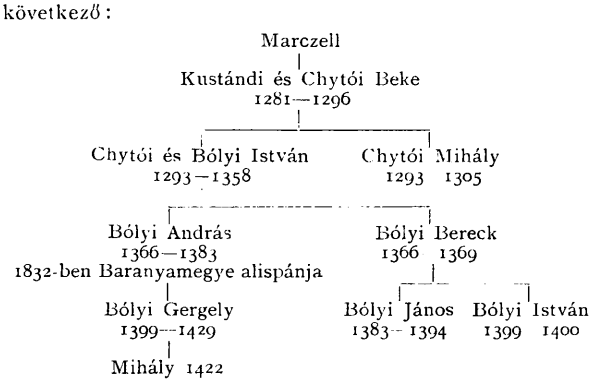
1293 januárbanBeremendi Péter saját, úgy mint *fia István* nevében Baranyamegyében fekvő *végi* birtokát, melyet a szöveg Végbalá-nak is nevez, rokonának, fentebbi Beke mesternek 20 márkáért örökbe vallja. Ezuttal azonban már csak Miklós comes fiai, Gyula és Péter szerepelnek mint nemzetségi rokonai, mig a «ceteri cognati», kiket az okirat csak úgy általánosságban emlit, holmi anyai és sógorsági rokonok.[1] Beremendi Péter fiai Miklós és András, kik a többi szomszédokkal együtt az eladáshoz hozzájárulnak, az okmány értelme szerint más családhoz tartoznak.

Beremendi Péter 1296 márcziusában a Sági és Béndi családbeliek közötti birtokperben fogott biróként szerepel[2] Ez a róla szóló utolsó hir.

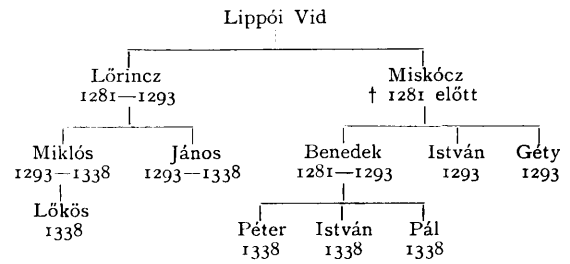
Fiáról Istvánról, kivel 1293-ban találkoztunk, többet nem tudunk. Beremendi Miklós fia István, ki 1326-ban mint Kán nb. Siklósi Péternek proximusa szerepel[3] és kinek nyomát 1350-ig követhetjük,[4] úgy látszik, nem a Kán nemzetség sarja.

Siklósi Gyula, Simonnak ifjabb fia, ki 1251-ben Szaporczát kapta, 1257-ben valószinüleg már nem él, mert akkor (október 18-án) a Szaporcza folyó mentén lévő föld *Gyula fiáé-nak* mondatik.[5] Miután azonban tudjuk, hogy II. Botyk fia Péternek legközelebbi nemzetségi rokonai 1281-ben Miklós fiai Orbán és Kaján, és Mihály fia Balázs, helyes uton járunk, ha Miklóst és

[1] Hazai okmánytár VII. k. 176. l. Péter és Beke között csak anyai rokonság lehetett. Beke 1296-ban a «Chytou»-i (talán Csatói) nevet használja, melyet fiai 1305-ben is viselnek; később pedig állandóan a «*Bólyi*» nevet használják, mely utódaikra átszállt. Nemzedékrendjük a következő:

(V. ö. Anjoukori okmánytár, III. k. 485, 524 l. IV. k. 215. l. V. k. 74. l. Fejér, IX/IV. k. 456. l. Wenzel, X. k. 229. l. Zichy-okmánytár, II. k. 290. l., III. k. 373., 469 l. V. k. 1. l. stb. Zichy-okmánytár III. k. 247 l. szerint 1364-ben bizonyos Chyto-i Lőrincz a báthai apátnak bizalmi férfija. A Lippóiak nemzedékrendjének egyik töredéke a következő:

(V. ö. Anjoukori okmánytár II. k. 488. l. Zichy-okmánytár, I. k. 542. l. III. k. 230. l. IV. k. 503. l. V. k. 461. l. stb.)

[1] Wenzel, XII. k. 543. l.

[2] Ugyanott, X. k. 229. l.

[3] Anjoukori okmánytár, II. k. 262. l.

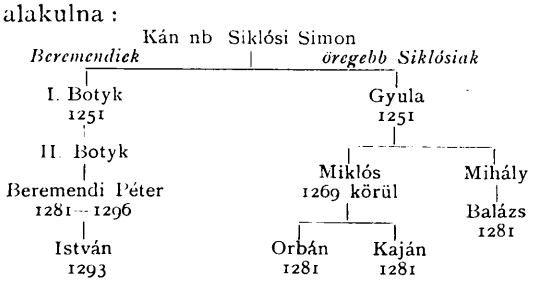
[4] Zichy-okmánytár, II. k. 155, 295, 421. l.

[5] Wenzel, XI. k. 435. l.

Mihályt az 1251-ben felmerült Siklósi Gyula fiainak vesszük. Gyula fia, *Siklósi Miklós*, a ki azért, mert IV. Bélának hive és a «Siklósi» nevet használja, Gyula bán unokájától, ki V. István pártját fogta s kit az okiratok egyetlen egyszer sem neveznek Siklósinak, megkülönböztetendő, IV. Bélának már a tatárok ellen (de aligha 1241-ben), később pedig fiának, Béla hgnek nagy szolgálatokat tett, melyeknek elismeréséül nevezett herczegtől a Baranyamegyében, a szentmihályi monostor közelében fekvő *Bezen* nevü pusztát kapta, mely adományozását a herczeg anyja, Mária királyné egy évvel később megerősitette.[1]

Ehhez azonban két megjegyzésünk van. Az illető okiratot Fejér szerint Béla herczeg 1266-ban, herczegségének első évében, Mária királyné pedig 1267-ben állitotta ki. Miután pedig tudjuk, hogy Béla herczeg 1269-ben kiállitott okiratait szintén herczegségének első évében kiadottaknak mondja,[2] a fentebbi keltezést — bár az okirat hitelességéhez kétség nem fér — gyanusnak tartjuk. Bezen vagy Bezim fekvése még nincsen megállapitva. Van Baranyamegyében 1181-ben villa Becen,[3] 1256-ban villa Bozun;[4] egyik kiváló irónk[5] azt hiszi, hogy a mai Bisse-nek felel meg; de miután ez utóbbi már 1292 körül mint villa Bysse ismeretes,[6] azt hiszem, hogy sokkal inkább a mai *Besencze* értendő alatta.

Miután Beremendi Péter rokonai sorából 1293-ban már csak Gyula bán unokái szerepelnek, azt hisszük, hogy Siklósi Gyula utódainak fiága akkor már kihalt, és hogy Gyula bán unokái mint a legközelebbi atyafiak szerepeltek. A nemzedékrendi tábla tehát következőleg alakulna:

[1] Fejér, IV/III. k. 399—401. l.
[2] Legujabban pl. a Blagay-okmánytár 18. old.
[3] Fejér, II. k. 200. l.
[4] Wenzel VII. k. 438. l.
[5] Csánki, II. k. 473. l.
[6] Wenzel, X. k. 107. l.

b) Gyula bán ága.

A monda azt tartja, hogy a hét magyar vezér egyike, Töjtöm (= Tuhutum) az Erdélyben fekvő Hid-Almás táján Gyeló oláh fejedelmet megverte és hogy a Kán nemzetség Töjtöm unokája Gyula révén vele összeköttetésbe hozandó. A névtelen jegyző krónikája Töjtömöt nevezi vezérnek, a Képes Krónika szerint pedig «a harmadik vezér Gyula volt, kitől László fia Gyulát vezetik le».

Mi ebből igaz, mi nem, ezúttal ne kutassuk; annyi áll, hogy tekintettel a Kán nemzetségnek erdélyi vonatkozásaira, a mondának kétségkivül van valami genealogiai magva. Ami pedig a krónika genealogiai levezetését illeti, ezt egyik kiváló irónk azon Kán nb. László fiára, Gyulára alkalmaztatja, kiről egyik oklevelünk 1263-ban is emlitést tesz. Szabadjon ezzel szemben ellentétes álláspontot elfoglalnom. Ha t. i. a krónikás szükségesnek találta egy az ő korában virágzott nemzetség tagjáról kiemelni, hogy ez a hires vezértől ered, akkor kétségkivül a nemzetségnek egy oly tagját szemelte ki magának, aki — tekintet nélkül arra, vajjon életben volt-e még akkor — kortársainak emlékezetében mint nemzetségének legkimagaslóbb tagja volt ismeretes. Már most igaz ugyan, hogy László fia Gyula, kiről 1263-ban tesznek emlitést, a Kán nemzetség tagja,de az sehogy sem áll, hogy valami hirneves ember lett volna; mindössze csak annyit tudunk felőle, hogy a IV. Béla és V. István közötti viszálykodások alatt előbb Istvánnak, később pedig Bélának hü embere volt. *Én azért azt hiszem, hogy a krónikás Gyulája alatt nem az 1263. évi Gyula, hanem a Kán nemzetségnek valóban leghiresebb tagja: Gyula bán értendő*, ami annál is hihetőbb, amenyniyben atyjának neve — László — utódainak egyik sorában, mint valamely majoratus, örökül szállt át.

I. vagy (amint az okiratok őt némelykor nevezik) öregebb *Gyula* 1201-ben erdélyi vajda, 1202—1204. országbiró, a mellett (1202—1203) csanádi és (1204) nyitrai főispán; 1206-ban bodrogi és 1207-ben amellett még soproni főispán is; 1208—1211. csak Bodrogmegye főispánja; 1212—1213. másodszor országbiró és mellette Bácsmegye főispánja; 1213-ban szlavoniai bán és Vasmegye főispánja; 1214-ben vajda, bán, somogyi és szolnoki főispán; 1215—1218

nádor és 1215-ben soproni főispán; 1219-ben szlavoniai bán, somogyi és szolnoki főispán, 1220—1221 bodrogi, szolnoki és kevei főispán, 1221-ben a királyné udvarbirája és Bodrogmegye főispánja; 1222-ben másodszor nádor, mely hivatalban 1226-ig marad és mely mellett (1222—1224) bodrogi, (1224) aradi és (1224—1226) soproni főispán is volt; 1229—1231 szlavóniai bán; 1232-ben amellett még országbiró is; 1233-tól 1235-ig szlavóniai bán, és ez a róla szóló utolsó hir.

II. András halála után őt is felségsértéssel vádolták, mire a király és az országnagyok egybehangzó itélete alapján börtönnel sujtották. Micsoda főbenjáró büntetteket követett el? nem tudjuk, de nem szenvedhet kétséget, hogy elitéltetése Dénes volt nádor, Sámuel kamaragróf, Szakállas Mikó és Száty nb. Miklóséval összefüggésben állt. Hogy börtönben halt meg, tudjuk; halála éve azonban nem bizonyos. Gergely pápa elrendeli 1238 deczember 22-én, hogy azon pénzösszeg, melyet Kálmán herczegnek «quondam» bánja, Gyula, a boszniai hæretikusok ellen menesztendő hadjárat költségei fejében a pécsi domonkosrendieknél letett, a boszniai püspöknek adassék át,[1] miből azt következtetjük, hogy Gyula akkor már nem élt; 1240-ben már határozottan mint néhairól van róla szó.

Neje *Ilona* a pápánál nagy kegyben állt. 1230 deczember 23-án megerősiti Gergely pápa a templomosok számára azon *nekcsei* adományt, melyet Gyula bán és neje Ilona nekik tett,[2] 1232 augusztus 11-én pedig megengedi ugyanazon pápa Gyula bán neje Ilonának, hogy általános kiközösités idején is egyházi épületeket látogathasson.[3] Hogy férjét tulélte, bizonyos; halála évét nem ismerjük, 1250-ben már nem élt.

Gyula bánnak két fia maradt: László és Gyula. Birtokviszonyairól pedig a következőket tudjuk:

Legrégibb birtoka *Nekcse* (ma Nasicz, Verőczemegyében), melynek egy részét, nejének hozzájárulásával, 1230 előtt a templomosoknak adta. A baranyamegyei *Szilvás* egy részét 1231 előtt Monoszló nb. Istvántól birság fejében kapta, de azt megint Monoszló nb. Tamásnak adta el;[1] a verőczemegyei *Novák*-ot még Kálmán királyfi idejében a szent sir szerzeteseinek adományozta.[2] Neje, bizonyos *Giez* (úgy látszik, a verőczemegyei Gazje) nevü birtokot vett, melynek birtokában Béla király 1238-ban a fejérvári kereszteseket megerősiti.[3] A borsodmegyei *Tardonát* 1240 augusztus 12-én Gömörmegye főispánja, György fia Miklós kapja meg;[4] e helység határleirásában találjuk, hogy valahol a «Bágyon-kút»-tal határos, mire meg kell jegyeznünk, hogy Gyula comes rokona (cognatus) Bágyon 1229-ben, a valamikor a borsodi várhoz tartozott Szuhogy (= Zymhud) birtok statuálásával meg volt bizva.[5] Erdélyben pedig az övéi voltak: *Gyula*, *Megyes*, *Mikeszásza*, *Miklósfalu*, *Tóbiásfalu és Abrudbánya*, mely utóbbit (királyi adományozás) halála után a király bizonyos Szoboszló nevü székelynek adta,[6] mig az előbbiek csak 1266-ban (l. alább) kerültek vissza a bán unokájának kezéhez. Végre még Pozsegamegyében is van 1232-ben Gyula mesterföldje.[7]

a) *az ifjabb Siklósiak.*

Gyula bán fia, ifj. vagy *II. Gyula* 1222-ben kir. pohárnokmester; 1228-ban ugyanaz és Mosonmegye főispánja; 1229-től 1233-ig Kálmán királyfi tárnokmestere.[8] Miután majdnem kivétel nélkül atyja oldalán müködött és ennek politikáját mindenben magáénak vallotta, világos, hogy II. András halála után az országnagyok sorában már nem szerepel; annak azonban, hogy atyjával együtt őt is felelősségre vonták és megbüntették volna, nyomát sem találjuk; az okiratok 1233 után még mint magánemberről sem tesznek róla említést. Mindamellett mégis hiszem, hogy még 1259-ben is nyomára akadunk. Nevezett év juliusában tanusitja t. i. a pécsi káptalan, hogy azon perben, melyet Kórógyi Csény asszony, a tolnamegyei Apari

[1] Fejér, IV/I. k. 129. l.
[2] Wenzel, I. k. 277. l.
[3] Fejér, III/II. k. 303. l.

[1] Wenzel, XI. k. 225. l.
[2] Ugyanott, 407. l.
[3] Fejér, IV/I. k. 150. l.
[4] Wenzel, VII. k. 100. l.
[5] Wenzel, I. k. 263. l.
[6] Székely okmánytár, I. k. 18. l.
[7] Wenzel, XI. k. 513. l.
[8] 1229-re lásd a Tört. Tár 1898. évf. 340. old., hol «Jule, Bene» helyett «*Jule bani*» olvasandó.

Péter comes özvegye, leánynegyedi követelés ügyében a Kórógyiak ellen inditott, Káta nb. Gyula volt az asszonynak felhatalmazottja és képviselője.[1] Már most igaz ugyan, hogy egy Káta nb. Gyulát is ismerünk, ki 1279-ben a pestmegyei Kartal nemzetség és a margitszigeti apáczák között a pestmegyei jenői birtok miatt létrejött pörben közreműködik;[2] de tekintettel arra, hogy a Káta nemzetségnek eléggé ismert birtokai az ország északkeleti részében feküdtek, hogy 1259-ben a pécsi káptalan előtt baranyamegyei családtagok között baranyamegyei bizalmi férfiak közvetitésével baranyamegyei birtok körül forgott a per, és hogy ama bizonyos Gyula minden valószinüség szerint Kórógyi Csény asszonynak valami rokona volt, nem tartom valószinűnek, hogy Káta nb. ember volt, hanem majdnem bizonyosnak veszem, hogy itt olvasási vagy sajtóhiba van és hogy *nem Káta, hanem Kán nb. Gyulával van dolgunk!*

Egyetlen egy fiát ismerjük: Miklóst.

E *Miklós* a IV. Béla és V. István között kitört viszályok alatt Istvánnak fogta pártját, mire ez neki nagyatyja, öregebb Gyula ősi birtokait, az Erdélyben fekvő *Gyula*, *Megyes*, *Mikeszász*, *Miklósfalu* és *Tóbiásfalva* nevü birtokokat 1266 május 14-én visszaadta.[3] Ezenkivül Miklósról csak egynehány birtokrendezésre vonatkozó adatot ismerünk. Igy van neki 1276 körül *Szetke* birtok ügyében Győr nb. Óvári Konráddal egy pöre, melyben őt Aradia nevü tisztviselője támogatja;[4] egy meg nem határozott évben bizonyos János fia Etelének *Sári* nevü birtokára vonatkozó peres ügyébe van belekeverve[5] és végre még kiemelendő, hogy a baranyamegyei *Bajcs*-on Minden Szentek tiszteletére egyházat alapitott. Midőn Jób pécsi püspök (1252—1279) ezt fel akarta szentelni, előállt a szenttrinitási apát, Fábián, azon állitással, hogy az uj egyház kegyurasága őt illeti, mire Miklós az ügy eldöntését fogott birákra bizta, kik között Gyurka pécsi prépost (1255—1261) is ott volt; az ügy azzal végződött, hogy Miklós a szenttrinitási apátságnak *Kis-Harsányon*, melyet már atyja Gyula, midőn még királyi tárnokmester volt, maga számára megerősittetett, 50 hold földet adományozott.[1]

Fiai, *III. Gyula* és *I. Péter* atyjuknak ez utóbbi intézkedését 1283-ban megerősitik.[2] 1293-ban mindkét fivér beleegyezését adja abba, hogy Beremendi Péter végbalai birtokát eladja (l. f.), 1294 márczius 31-én elzálogositja nekik *rokonuk* (cognatus), Kökényes-Rajnald nb. Mikod bán a baranyamegyei *Nagyfalu*-ban lévő birtokrészeit.[3] Gyula, ki 1294-ben Baranya- és Tolnamegye főispánja, ez évi november 30-án Lőrincz volt nádor fia, Kemény elleni pörét egyezkedés utján végzi be.[4] 1296-ban közte és a Kórógyiak között *Iványtelke* nevü birtok miatt van per.[5] 1297 május 1-én egyezséget köt a Győr nembeliekkel vitt pörére nézve.[6] 1298-ban arról értesülünk, hogy Miklós comes fia Gyula mester «de genere Magni Jula» Győr nb. Óvári Konrádnak (kivel 1297-ben kibékült) a rokona (cognatus[7]). Gyula 1300 aug. 1-én már nem él. E napon tanusitja Aba nb. Amadé nádor, hogy e Gyula az ő bátyjának, néhai Finta nádornak leányát, Klárát feleségül vette, hogy úgy Gyula mint Klára meghalt és hogy Gyula öcscse, Miklós fia *Siklósi Péter*, őt Klárának hitbéri és hozományi követeléseire nézve teljesen kielégitette.[8] Miután Gyula bán ivadékai mindeddig családi név nélkül szerepeltek és Pétert ez okiratban már «Siklósi»-nak nevezik, el kell fogadnunk, hogy Siklósi Simon egyenes utódai kihaltak és Péter a Siklósi birtokrészt mint legközelebbi agnátus örökölte. 1300 óta már mindig a Siklósi nevet használja.

Mielőtt őt és utódait tárgyalnók, még fel kell emlitenünk, hogy Miklósnak még egy *Ilona* nevü leánya is volt, ki 1336 április 29-én mint Győr nb. Óvári Jakab özvegye él.[9] Miután e

[1] Fejér, IV/II. k. 519. l.
[2] Hazai oklevéltár, 87. l.
[3] Hazai okmánytár, VIII. k. Nr. 93. (117. old.); kelet nélkül. Meghatározására lásd az «Erdélyi Muzeum» 1901. évf. 232—234. old. megjelent czikkemet.
[4] Hazai okmánytár, VI. k. 162. l.
[5] Wenzel, XII. k. 448. l.
[1] Ugyanott, XII. l. 352. l.
[2] Ugyanott, 410. l.
[3] Ugyanott, 553. l.
[4] Ugyanott, X. k. 162. l.
[5] Fejér, VII/V. k. 601. l.
[6] Ugyanott, XII. k. 613. l.
[7] Ugyanott, 624. l.
[8] Ugyanott, 377. l.
[9] Anjoukori okmánytár, III. k. 274. l.

Jakab azon Konrádnak a fia, ki III. Gyulát 1298-ban «rokonának» nevezi, világos, hogy Ilona 1298-ban már Jakabnak a neje volt.

Péternek 1301-ben a Tétény nb. Pekriekkel volt pöre. Ő még fivérével, Gyulával együtt Pekri Lőrinczet abban támogatta, hogy az aszúágyi birtokot visszakapja, mely támogatásért az ehez tartozó két Zsigér nevü falut kellett megkapnia, amit azonban Lőrincz nem adott meg.[1] 1303-ban (akkor «de progenie magni Jule Bani»-nak nevezi magát) a szentháromságról czimzett monostorba cziszterczitákat helyez.[2] 1313-ban Péter Baranyamegyének főispánja ugyan, de mindamellett még sem tudunk valamit a közpályán véghezvitt dolgairól, mert a róla szóló okiratok csak birtokviszonyairól tesznek említést. Ugyanazon évi májusban komájával, Viszlói Jakabbal, az utóbbi egy szolgájának az ő emberei által történt megöletése miatt inditott perében egyezséget köt, amennyiben Baranyamegyében feküdt *Szentegyed* és *Makófalva* nevü birtokait vérdijul átengedi;[3] ugyanazon évben visszavonja az országbiró egy ellene hozott itéletét, valamint arról is értesülünk, hogy *Harsány* és *Ebes-Harsány* az ő birtokaihoz tartoznak.[4] 1315-ben Güssingi János siklósi várát vette ostrom alá, mire ezt Péter a vele rokonságban (proximus) álló Beremendi Miklós fia István védelmezésére bizta. Istvánnak sikerült is a várat 1315 május 27-én Péternek visszaadni, csakhogy Istvánnak majdnem 1000 márkát érő értéktárgyai szintén Péter kezében maradtak; az e miatt kettejük között folyt pörnek még 1326 november 18-án sem lett vége.[5] Dorozsma nb. Garai Andrásnak 30 márkával adósa volt, minek következtében az országbiró 1325-ben András részére Péternek bodrogmegyei egyik birtokát megbecsültetni rendeli;[6] ugyanazon évben idézik őt *Sári* nevü falvában a Bátmonostoriak ellen.[7] 1336-ban sikerült neki bebizonyitania, hogy *Aranyos*, *Szomorrév* és *Petend* nevü baranyamegyei birtokok az ő ősi tulajdonát képezik, mire az országbiró azokat neki itéli;[1] 1335 körül tiltakoznak nővérének, Ilonának fiai, Óvári Miklós és Konrád az ellen, hogy Siklósi Péter (nagybátyjuk) és fiai *Pál*, *István* és *Miklós* a szenttrinitási monostorhoz tartozó *Iván* nevü birtokot tudtuk és beleegyezésük nélkül el akarják zálogositani;[2] 1337-ben maga és fiai nevében az Aba nb. Atinaiakkal akként egyezkedik, hogy a *szenterzsébeti* birtok az övé marad, miért is kötelezi magát arra, hogy a kőrösmegyei Atinára, Novákra és Darnóczra vonatkozó, az ő kezeiben lévő okiratokat az Atinaiaknak visszaadja;[3] 1338-ban fiaival együtt *Bezencze* (= Olbescen) nevü birtokát Fodor Pálnak,[4] ugyanazon évben *Almás* és *Szalóktelke* nevü birtokát fiainak beleegyezésével Tatamér székesfejérvári prépostnak és fivéreinek adja el.[5] Vagyoni viszonyai ilyformán már igen ziláltak lehettek, mert midőn nővérének Ilonának fiai az anyjuk után őket illető 80 márka értékü leánynegyedet követelték, már nem volt képes ezt készpénzben kifizetni, hanem helyette *Kápolnás-Sári* és *Tőttös* nevü birtokait 1339-ben Ilona fiának zálogba adta.[6] 1341 április 30-án végrendelkezik és pedig, miután fiaival már osztozkodott, csak a visszatartott birtokokról, nevezetesen *Letenyé*-ről. Bizonyos Honta fia Miklós fia Péter, nagyanyjának, Kán nb. nőnek (valószinüleg II. Gyula leányának) leánynegyedét követelte rajta, aminek Péter nem tudott másként eleget tenni, mint úgy, hogy fél Letenyét a követelőnek zálogba adta. Péternek sógora, második nejének *Katalin*nak fivére, Koboli László zágrábi püspök (későbbi kalocsai érsek) kiváltotta a birtokot és odaadta Katalin és Péter fiának: *László*nak. Ez utóbbinak hagyományozza tehát Letenyét és a többi még kezében lévő jószágait.[7] 1341 deczember 14-én azonban még életben van és akkor Kápolnát, Sárit és Tőttöst, miután kellő időben ki nem váltotta, az Óváriaknak véglegesen átengedi;[8] ezután teljesen nyomát vesztjük.

[1] Anjoukori okmánytár, I. k. 8. l.
[2] Századok, 1870. évf. 380. l.
[3] Anjoukori okmánytár, I. k. 305. l.
[4] Ugyanott, 325. l. Zichy-okmánytár I. k. 144. l.
[5] Anjoukori okmánytár, II. k. 262. l.
[6] Ugyanott, 203. l.
[7] Zichy-okmánytár, I. k. 270. l.

[1] Anjoukori okmánytár, II. k. 472. l.
[2] Ugyanott, 168. l.
[3] Ugyanott, 331. l.
[4] Ugyanott, 455. l.
[5] Ugyanott, 509. l.
[6] Ugyanott, 616. l.
[7] Anjoukori okmánytár, IV. k. 87. l.
[8] Ugyanott, 175. l.

Fia *László* 1341 május 5-én mostoha fivérétől, Miklóstól, ennek letenyei birtokrészét kapja zálogba;[1] azután csak kétszer hallunk még valamit felőle, midőn t. i. 1364-ben egyik jobbágyát tolvajnak deklarálja és midőn 1368-ban rokonaival együttesen a Bátmonostoriak birtokán hatalmaskodik.[2]

Péter fia *II. Miklós* 1346 november 30-án a Győr nb. Derzs fia Miklósnak a veje. Ennél sem tudunk sokkal többet felőle. 1351 julius 14-én olvassuk, hogy e Miklósnak siklósi birtokrésze részben fivérének, Istvánnak kezébe került, miből minden kétséget kizáró módon kiviláglik, hogy Miklós akkor már nem élt és fiörökös nélkül halt meg. Házassága — mint majd alább meglátjuk — a Kán és a Győr nembeliek között kitört viszályoknak vált okává.

István 1344 augusztus 5-én Siklóson lévő szombatszegi birtokrészét Seliber nevü pécsi polgárnak zálogositja el.[3] 1345 január 13-án folytatja e müveletet, amennyiben Siklóson a sánczon belül való birtokrészét ugyanezen polgárnak elzálogositja;[4] szükségén azonban ezzel sem segitett, mert még ugyanazon évben *tótfalui* birtokát Szentgyörgyi Miklósnak és fiainak adja zálogba.[5] Pörei is sok pénzt nyeltek el; így azon perben, melyet Bátmonostori Tőttös, Győr nb. Derzs fia Miklós és ennek fia Derzs ellen viselt, a fivére Miklós után reászállt siklósi birtokrészt zálogul elfoglalták.[6] Hogy vagyonának még hátralévő részét családjának megmentse, 1352 augusztus 4-én a pécsváradi konvent előtt kijelenti, hogy összes baranyamegyei birtokait *nejének Annának*, *fiának Imrének* és *leányának Margitnak* adja.[7] Ez Imréről utoljára 1368 február 19-én hallunk valamit, midőn arról van szó, hogy a többi Siklósiakkal együttesen Bátmonostori Lászlónak szenttrinitási birtokán hatalmaskodott.[8]

I. István elhalálozásának évét pontossággal meg nem határozhatjuk, de azt tudjuk, hogy fivérével, Pállal együtt erőszakos halállal mult ki.

Pál, ki 1337 márcziusáig atyja és fivérei társaságában szerepelt, 1337 október 24-én vagyonának egy részét nejére ruházta át. Ez *Ilona*, Bogár István baranyamegyei földesurnak a leánya, aki szép hozományt kapott, melyből férjének, hogy adósságait kifizesse, 200 finom ezüst márkát adott kölcsön; ez viszont ráiratta *Rádfalva*, *Sártó*, *Kovácshida* és *Szerdahely* nevü birtokait.[1] Pál mindamellett kedvet kapott e birtokokon tuladni, miért is az asszony 1342 május 17-én a pécsi káptalan előtt *fiaival*, *Gyulával* és *Istvánnal* együtt a nevezett jószágok elidegenitésétől férjét tilalmazza.[2] Halála évét nem ismerjük. Tudjuk, hogy fivére, II. Miklós, Szerdahelyi Miklós leányát vette nőül és hogy Miklós halála után fivérei és a Szerdahelyiek között a czivódások napirenden voltak. Pálnak és fivérének, Istvánnak hulláit a vizből fogták ki, minek következtében a Siklósiak a Szerdahelyieket azzal vádolták, hogy a két fivér megöletésében részesek. A vádlottak 1356 május 2-án mindegyikük részéről századmagukkal letett eskü által magukat e vád alól kitisztázták.[3] A két fivér halála tehát 1352 és 1353 között történhetett.[4]

Pál fiai: IV. Gyula, II. István, III. Miklós és Mihály. *Mihályt* csak 1355 deczember 20-án emlitik,[5] midőn fivéreivel együtt a Szerdahelyiekkel egyezkedik. 1356 május 2-án már nem szerepel, ami arra enged következtetni, hogy akkor már nem élt.

II. István, kivel 1355-ben találkozunk, 1364 után azon pört veszi át, melyet fivére Gyula a baranyamegyei Tótfalu miatt a Bátmonostoriak ellen inditott; 1366-ban szintén van pöre Bátmonostori Lászlóval; 1368-ban rokonaival együtt

[1] Ugyanott, 89. l.
[2] Zichy-okmánytár, III. k. 237—344. l.
[3] Anjoukori okmánytár, IV. k. 435. l.
[4] Ugyanott, 481. l.
[5] Zichy-okmánytár, II. k. 168. l.
[6] Anjoukori okmánytár, V. k. 509. l.
[7] Zichy-okmánytár, II. k. 491. l.
[8] Ugyanott, III. k. 345. l.

[1] Anjoukori okmánytár, III. k. 425. l.
[2] Ugyanott, IV. k. 218. l.
[3] Ugyanott, VI. k. 452. l.
[4] V. ö. Anjoukori okmánytár, VI. k. 123. l., hol 1353 okt. 25-én már csak Pál és István *fiairól* van szó. Németh Béla «Történeti adatok Baranyamegye multjából» czimü dolgozatának 119-ik oldalán azt mondja, hogy az országos levéltárban DL. 5315. sz. a. őrzött okirat szerint Siklósi Péter fia Pál még 1364-ben életben van és Szerdahely felét Derzs (fia) Miklósnak zálogba adja. Itt tehát — ha az eredeti okirat valóban az 1364. évi keltezést tartalmazza, hiba van.
[5] Ugyanott, 413—415. l.

Lászlónak szenttrinitási birtokán hatalmaskodik. 1372 május 8-án László nádor még az István és Bátmonostori László között fennforgó, Tótfalura vonatkozó pört ugyanazon évi október 6-ára halasztja, de István e határnap előtt halt meg, mire az ügy Gyula fia Miklósra ment át.[1] Úgy látszik, hogy Istvánnak nem maradt fiutódja.

Pál fia *III. Miklós,* kivel szintén 1355-ben találkoztunk, Sz. Ágoston-rendi szerzetes lett. Birtokai: Kovácshida, Rád, Szerdahely, Palkonya, Szabolcs és Pály. 1395-ben Garai Miklós és János Siklóst élete tartamára Miklósnak engedte át; 1399-ben pedig kineveztetik a Garaiak e Miklóst, ki akkor az Ágostrendiek provinciálisa volt, oserói püspöknek. Vele kihalt az ifj. Siklósiak fiága.[2]

Fivére, *IV. Gyula* 1350-ben panaszt emel Csukmai Pál fiainak jobbágyai ellen, kik siklósi birtokán hatalmaskodtak;[3] 1355 deczember 20-án saját és fivérei nevében a Szerdahelyiekkel oly feltétel alatt köt egyezséget, hogy utóbbiak kötelesek a Siklósi Pál által nekik zálogba adott *Tesenfa* helységet tiz márka váltságdij mellett előbbieknek bármikor visszaadni. Egy ugyanazon napon kötött másik egyezségi levélből kitünik, hogy a Szerdahelyiek Siklósi Gyulát megfogták és a Dráva vizébe dobták, hogy megfulasszák és 500 márkáig érő kár okoztakt neki. Ezért kötelezik magukat a Szerdahelyiek, hogy *Szomorfalva*, *Pále* birtokokat és a kovácshidai vámot, melyet néhai nagybátyjok II. Miklós náluk elzálogositott, Gyulának és fivéreinek feltétlenül kiadják.[4]

1363-ban Teremhegyi Miklóssal *Hernyetelke* nevü birtok miatt állt perben,[5] és ugyanazon évben megveszi a Szentmártoniaktól Kovácshidának és a hozzátartozó vámnak azon felét, mely eddig még nem volt az övé.[6] 1364 május 20-án Gyula még a nádori gyülésen müködő esküdtek sorában szerepel,[1] de úgy látszik, hogy még ez évben meghalt. Ugyanazon közgyülésen azzal állott elő, hogy mindazon családi birtokokat, melyeket nagyatyja Péter és ennek fiai Pál és István elzálogositottak, ki akarja váltani. Ezzel szemben kijelentette Bátmonostori László képviselője, hogy Tótfalu felét nem a Gyula elődei, hanem vele nem rokon személyek zálogositották el, mire az elnöklő nádor, Kont Miklós elrendelte, hogy mindkét fél ez ügyben 1364 augusztus 27-én előtte a királyi udvarban jelenjék meg. Az erre vonatkozó okirat[2] már most azt mondja, hogy az ügy e határnap után Gyula, aztán ennek elhalálozása folytán fivére István által részint Kont Miklós nádor, részint Opuliai László nádor előtt tárgyaltatott, amiből Gyulának halálozási évét pontosan meg nem állapithatjuk.

Fia, *III. Miklós* atyja halálakor oly zsengekoru volt, hogy a Tótfalu miatti pört nagybátyja, István volt kénytelen átvenni. Ennek 1372-ben történt elhalálozása után őt bizonyos János fia László képviselte.[3] A pernek 1374-ben az lett a vége, hogy Miklós a tótfalui birtokért *Száva* és *Csarnota* jószágokat adta. Miklós a Horvátiféle lázadásban is részt vett, mire Zsigmond király Siklóst és a hozzátartozókat 1387-ben a Ratold nb. Pásztóiaknak és Kakasoknak adta, kiknek ez adományt 1391-ben ujra megerősitette.[4]

Mindamellett mégis úgy találjuk, hogy Siklós és a hozzátartozott birtokok Miklós fiának kezeiben is voltak. Zsigmond király kijelenti t. i. 1395 április 19-én, hogy Garai Miklós és János mindazon baranyai birtokokat, nevezetesen a Siklósi várt, melyek a magbanszakadt Gyula fia Miklós fia: *néhai Siklósi Györgyéi* voltak, bizonyos temesmegyei jószágokért a királytól csere utján kapták,[5] ebből azonban Siklósi György halálának évét meg nem állapithatjuk.

Dr. WERTNER MÓR.

[1] Zichy-okmánytár, III. k. 314, 344, 349, 354, 358, 422, 465, 546. l.

[2] Csánki, II. 458. l. Fejér, X/II. k. 744. l. V. ö. Németh Béla urnak fentebbi müve 121—122-ik oldalával.

[3] Anjoukori okmánytár, V. k. 355. l.

[4] Ugyanott, VI. k. 414—416. l.

[5] Orsz. Levéltár DL. 5199. V. ö. Németh urnak idézett müve 120. old.

[6] Orsz. Levéltár, DL. 5318; v. ö. Németh 120.

[1] Zichy-okmánytár, III. k. 236. l.

[2] Ugyanott, 543. l.

[3] Ugyanott, 475.

[4] Országos Levéltár DL. 7243 és 7679. V. ö. Németh 121, Csánki II. k. 457—458. l.

[5] Temesmegyei okmánytár, I. k. 252. l.

VEGYES.

A Keszői Jakab czimerlevele.

(Szines czimerképpel.)

Bárczay Oszkár «A heraldika kézikönyve» czimü müvében, azon czimeres levelek jegyzékében,a melyekhez annak idején hozzá nem férhetett, de a melyeknek létezéséről tudomással birt, a 4. pont alatt a következőket mondja: «Recsky? 1415 vagy 1418-ban kelt armalisa, melyet Bajai úr a Siebmacher számára lemásolt. Eredetijét Recsky? úrnál lévőnek mondja Csergheő; lásd Siebmacher IV. Band 15. Abtheilung. Supplement.» A Bárczay Oszkár által idézett műben a Retsky családénak tulajdonitott ezen czimeren (Supplement 103. lap) kivül a Retsky család másik, szinjelzés nélküli czimerét is (Ungar. Adel 538. lap) megtaláljuk, s ez balra fordult koronás sas, melyet Csergheő Recsky György és János 1692 és 1697-ben kelt pecsétjéről rajzoltatott. A család egész a XVII. század végéig az utóbbi czimerrel élt, mig a XVIII. század elejétől kezdve a mai napig, eddig meg nem állapitható okokból, a fentebbi, 1415-beli czimert használta, amely pedig, mint az azóta előkerült eredeti armális bizonyitja, *nem* a Recsky-családnak, hanem bizonyos Keszői Jakabnak és rokonainak adományoztatott.

Ezt a czimerlevelet óhajtom most a Turul olvasóival megismertetni.

Keszői Pál fia Jakab (Jacobus filius Pauli de Kesew) és rokonai, név szerint György fia Miklós, János fia György, Mihály fia Jakab, Miklós fiai Gáspár és Balázs 1415 április 12-én nyerték Zsigmond királytól czimerüket.

A oklevél szövege igy szól:

Sigismundus dei gracia Romanorum rex semper augustus, ac Hungarie, Dalmacie, Croacie, etc. rex omnibus Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris, presencium noticiam habituris salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni regii, velud e sole radii, nobilitates legittimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regie dignitatis. Sane ad universorum tam presencium, quam futurorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster *Jacobus filius Pauli de Kesew* coram nostra celsitudine personaliter constitutus, propositis et recensitis suis fidelibus serviciis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis, sincerisque complacenciis, utique acceptis et laudandis, quibus ipse sacro diademati ac celsitudini nostre maiestatis a longinquis temporibus et signanter in presentibus Almaniæ *(igy)* partibus in prosperis nostris agendis et adversis, persone et rebus suis non parcendo, indefesse complacere studiit, reddiditq ue se gratum et acceptum : arma seu nobilitatis insignia, in presencium litterarum nostrarum capite depicta maiestati nostre exhibendo, ab eadem majestate nostra eadem arma, seu nobilitatis insignia sibi et per eum *Nicolao filio Georgii, Gregorio filio Johannis, Jacobo filio Michaelis, Gaspar et Balthazar filiis Nicolai de predicta Kesew* patruelibus frasribus suis, ac heredibus et posteritatibus ipsorum universis ex liberalitate nostra dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos, præfati Jacobi filii Pauli gratis affectibus intuentes obsequiorum merita, quibus studiis diligentibus ac indefessis hactenus erga nostram claruit majestatem, cottidieque claret et in antea eo quidem studiosius clarere poterit, quo se et suos singularioribus honorum graciis senciet decoratos, animo deliberato ac ex certa nostra sciencia eidem Jacobo filio Pauli et per eum prefatis Nicolao, Gregorio, Jacobo, Gaspar et Balthazar de Kesew patruelibus fratribus suis, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ad prefati Jacobi filii Pauli supplicationis instanciam prescripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta, ac pictoris magisterio distincte descripta virtute presencium conferimus, ymo de habundanciori plenitudine specialis nostre gracie, ad maiorem eiusdem Jacobi filii Pauli et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam proprio motu concedimus, ac presentibus elargimur, ut idem Jacobus filius Pauli et alii supradicti, eorumque heredes et posteritas universa nata et nascitura hec arma seu nobilitatis insignia, prout presentibus litteris circa principium appropriatis et coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat amodo in antea in preliis, hastiludiis, torneamentis, et in omni exercicio militari gestare valeant et deferre, gaudeat igitur favore regio, ac de tanto munere singularis gracie antefatus Jacobus filius Pauli, necnon alii supradicti, eorumque posteritates merito exultent, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intencio, quanto ampliori favore preventos se conspiciunt munere graciarum. Presentes eciam ad premissorum memoriam perpetuam cum pendenti secreto nostro regio sigillo, quo ut rex Hungarie utimur, prelibato Jacobo filio Pauli et aliis supradictis duximus concedendas. Datum Constancie duodecima mensis Aprilis anno domini millesimo quadringentesimo quintodecimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. vicesimo nono, Romanorum electionis quinto, coronacionis vero primo.

Hártyán : függő pecsétje hiányzik. Hátán a következő feljegyzés: *En Retsky János vettem kezemhez ezen Armálissunkatt Török Sigmond Eötsém Urtúl, Podrocsán, Anno Domini 1726, die 30. Septembris.*

A czimer, mely az oklevél egész oldalát elfoglalja, nagyon hasonlit a Hasságyi Farkas család czimerleveléhez, melyet e folyóirat lapjain már ismertettünk. Leirása a következő: ezüsttel és veressel vágott balra dőlt paizsban balra fordult, természetes (vagy ezüst) szinü farkas, bal előlábával a torkán átdöfött aranymarkolatu, hegyesvégü egyenes kardhoz nyul, jobb elő-

lábát ragadásra nyujtja, szájából és nyakából vér csepeg alá. Sisakdisz a paizsbeli farkas. Takaró mindkét felől veres — ezüst.

A czimerkép aranynyal szegélyzett kék kárpiton nyugszik, melynek két felső szegletében egy-egy kiterjesztett szárnyu angyal áll, az alsó sarkak fehér virágokkal vannak diszitve.

Maga az oklevél teljesen ép állapotban van, a czimerrajz dus aranyozása sem kopott le, csak a selyemzsinór és a pecsét hiányzik. Eredetije Retsky Margit úrhölgy tiszaburai birtokosnál őrizletik.

Mint az oklevélre vezetett záradékból láthatjuk, a XVIII. század elején a Retsky család e czimert magáénak tekintette, de minő okokból erre nem sikerült rájönnünk.

A Keszői család is azok közé tartozik, melyek Zsigmond király konstanczi időzése alatt nyertek czimeres levelet.

Eddig is számos család czimeres levelét ismerjük, mely Konstanczban kelt. Igy: Somkereki Erdélyi Antal, Vadkerti Benedek, Mellétei Barócz János, Kőszeghi László, Tamásfalvi György, Hothvafői Tamás, Halmaji Bor Mihály, Zaversyei András és Keszöi Jakab mindannyian 1415-ben nyertek czimerlevelet. Előljáró Gálé is 1415-ből való, tehát valószinüleg szintén Konstanczban kelt.

Sok rokon vonás van a Keszői és Becse-Gergely nemből származott Somkereki Antal birodalmi czimere közt is, mely utóbbit Zsigmond 1415 jan. 26-án adományozta. A festmény látszólag egy kéztől ered. A diszités is rendkivül hasonlit egymáshoz. Az angyalok is meg vannak a czimer sarkaiban, csakhogy mig a Somkereki család czimerénél mind a négy sarokban vannak alkalmazva, addig a Keszői családnál csak a két felső sarokban.

A czimerszerzőről azonban egyáltalán nincsenek adataink. Az oklevél kiemeli ugyan érdemeit, melyeknek elismeréseül e királyi kitüntetésben részesült, de ennél többet nem tudunk a családról. Volt-e valaminő kapcsolat közte és Retskyek között, vagy nem állunk-e puszta névváltoztatással szemben, ez idő szerint nem ismeretes.

A Retsky család, mely e czimert átvette, nem ismeretlen a szakirodalomban. Nagy Iván is ir róla alapvető munkájában s legutóbb a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv II. sorozatában is alkalmunk volt e család jelenleg virágzó nemzedékét bemutatni.[1]

Recsk helység, honnan a család nevét vette, a mai Heves vármegyében fekszik, mely az egykori Mátra-Ujvár, vagy Pata-Ujvár területéhez tartozott s már az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékben előfordul.

[1] Magyar Nemzetségi Zsebkönyv, 534—35. l.

A Retski családra vonatkozó okleveles adataink egészen a XIV. század közepéig nyulnak vissza. Ekkor már Recsk helység birtokában voltak. 1336-ban Retski László fia Miklós comes, továbbá Marczel fia Farkas és Mihály fia András, az egri káptalan előtt egyezségre lépvén Nagymihályi András fiaival, minden köztük folyó pert és viszálykodást beszüntetnek.[1]

A XV. századtól kezdve bővebb adatok birtokában vagyunk, melyek egyszersmind világot vetnek a család elterjedésére és birtokaira, a melyek ekkor már három vármegyében terültek el.

Retsky Tamás, valamint fiai Pál, Miklós és Tamás 1427 máj. 22-én a hevesvármegyei Dománházát (Damaháza) és a gömörvármegyei Péterfalvát vették zálogba a Figei Csathó családtól.[2]

Ugyanezen évben eszközölt összeirás adatai szerint Retsky Tamás (Thomas de Rechk) a gömörvármegyei Utason 13, Sároson 8, Eperjesen 9, Dobfenéken 4, Kissároson 7 porta ura.[3] 1456-ban a család a Dormánháziakkal a Szentmártoniakkal és az Abafalviakkal új adományul nyeri Márkegyháza és Vilyó pusztákat (Heves), továbbá Szentmárton helységet és Endretelke pusztát (Borsod várm.).[4] Egy 1467-ben kelt oklevél szerint Dobszögön és Péterfalván (Gömör várm.) is birtokos.

Tagjai már ekkor a közpályán is szerepelnek. Miklós Heves vármegye egyik követe volt az 1447. évi országgyülésen, mig István 1505-ben Borsod vármegyét képviselte a rákosi országgyülésen.

István kortársa lehetett Demeter, a ki első izben egy 1513-ban kelt oklevélben emlittetik s a kitől a leszármazás szakadatlan.

1513-ban a hangonyi (Gömör vm.) pálosok priorja Benedek tiltakozott Hatoki Zsigmond és ennek nejétől, Retsky Demeter leányától született Lázár fia ellen Péterfalva nevü birtok elpusztitása miatt.[5]

Retsky Demeternek ezen leányán kivül, kinek keresztnevét, elhallgatta az oklevél irója, még két fia és egy leánya volt. Másik leánya, Erzsébet, a ki Kis-Rhédei Lászlóhoz menvén nőül, fia Pál a Derecske és Recsk helységekben levő birtokrészek miatt követelést támasztott Recsky Erzsébet fivérei Zsigmond és György ellen, mely ügyben Heves vármegye 1572-ben itélkezett.

E két fitestvér, Zsigmond és György, a mo-

[1] Gr. Sztáray oklt. I. k. 117—118. l.
[2] Gr. Sztáray oklt. II. k. 255. l.
[3] Thallóczy Lajos, A kamara haszna.
[4] Csánki D., Magyarorsz. tört. földrajza a Hunyadiak korában, I. k. 192, 69., 158. l.
[5] Eredetije a család leveles ládájában, Tiszaburán.

ULLMANN J. FIA BUDAPEST.

KESZŐI JAKAB CZIMERE 1415-BŐL.

hácsi vészt követő időben, mint I. Ferdinánd hivei tüntek ki; György Egerben vitézkedett. Hüségükért 1561 ápr. 23-án uj adományt nyertek. Recsk, Derecske, (Heves), Dobfenék, Péterfalva, Kökényes, Sáros (Gömör) és Domaháza (Borsod) ősi birtokaikra, a melyek a mohácsi vészt követő belzavarok közepette Nádasdy Farkas és Saari Tamás neje Ilona asszony kezébe kerültek.

Retsky György még ebben az évben uj adományt nyer Bura (ma Tiszabura), Köre-Alattyán (Heves vm.), Jánoshida, Tóthkér (Pest vm.) birtokaira, melyeket a törökök elfoglaltak. Ezen utóbbi adománylevélnek azonban nem sok hasznát vette a család, mert 1682 után a premontrei rend — jure postlimini — visszaszerezte e jószágokat; Körét, mely azelőtt puszta volt, az egri püspök foglalta el. 1724-ben Retsky György és János ugyan gróf Erdődy Gábor püspök ellen pert inditottak, s jogaikat tanuvallomásokkal igyekeztek érvényesiteni, de ily hatalmas ellenféllel szemben nem sokra mehettek.

A fenti Zsigmondnak három leánya volt. Anna, a ki Both Istvánhoz ment nőül, Margit, a ki Mikófalvi Bekény Farkas neje lett és Kata, a kiről azonban közelebbi adatok nem állanak rendelkezésünkre.

Retsky Zsigmond még 1588 előtt elhalálozván, leányai testvérének, Györgynek gyámsága alá kerültek.

Mikor a leányok 1588 jun. 9-én a gyámság alól felszabadultak, Margit még hajadon volt, de 1589-ben (aug. 16-án), mikor az egri káptalan a Retsky Erzsébettől és Rhédey Lászlótól született Rhédey Pál osztályperében Zsigmond és György gyermekeit törvény elé idézi, már Mikófalvi Bekény Farkas neje.[1]

Bekény Farkas, a jelenleg is virágzó Mikófalvi Bekény család őse, a ki 1553 decz. 12-én nyert czimeres nemes levelet, e házasság révén, jelentékeny részbirtokos lett, az I. Ferdinánd királytól 1562-ben új adomány czimén nyert Retsky-féle javakban. (Alattyán, Tiszabura, Köre, Recsk, Derecske, Jánoshida, Kér, Utas, Péterfalva, Sáros, Kökényes, Dobfenék és Domaháza.)

De nem sokáig élvezhette e részjószágokat, mert Retsky Margit 1609 jun. 2-án már, mint Szentpéteri Literati Farkasné osztozik Bay Gáspárné született Retsky Katával, Retsky Istvánné, Melitics Erzsével és Daróczy Györgyné, Retsky Borbálával, a még osztatlan Utas, Dobfenék, Sáros, Kökényes, Recsk és Derecske jószágokon. Retsky Zsigmondnak fiai nem voltak, a családot György terjesztette tovább.

György első neje Kátai László fia Tamás leánya Borbála volt, a ki 1561-ben nővérével Annával, néhai Ghyczy János özvegyével néhai Balay István örökösei ellen perel bizonyos Szele-Györgye, Kér, Cseke, Káta és Szent-Márton-Káta (Pest vm.) helységekben zálogban levő részjószágok miatt, melyek Balay István után Bárczay Jánosra szállottak.[1]

György a fivérével, Zsigmonddal együttesen nyert királyi adományon kivül ujabb birtokokat is szerzett. 1562-ben Zeky (Széky) Péterrel együtt Sáp pusztába iktattatott. 1561-ben Zsigmond testvéreivel egyetemben Alattyán, Jánoshida és Kér helységekben levő részjószágokat szerzi meg, melyekre azonban utóbb, Székely Istvánnak fiágon történt magvaszakadása után, annak Anna nevü leánya nyervén adományt, Retsky György 1575-ben Székely Annának az ezen birtokokba történt beiktatása alkalmával ellentmondott.

György második nejéről, Thegzes Kláráról, csupán a családi leveles-ládában őrzött feljegyzések emlékeznek meg. Györgynek négy gyermeke volt, László, Kata, István és János. Ezek közül csak István maradékait ismerjük. Kata Bay Gáspár neje lett.

László még 1589 előtt elhalálozott; özvegye született Body Margit ebben az évben Domaháza, Dobfenék, Péterfalva, Recsk és Derecske helységekben levő részeit Retsky Ilonának az egri káptalan előtt visszaadja.

Istvánnak három gyermeke maradt, Borbála, a ki Daróczy György neje lett, továbbá György és István; az utóbbiak 1617-ben osztoznak az atyjuk után rájuk szállott birtokokon.

Györgynek Szendrői Török Katától hat gyermeke született: György, István, Zsigmond, Miklós, János és Kata, az utóbbi később Tahy Ferenczhez ment nőül.

A testvérek 1654 április 18-án osztoztak az atyai örökségen. Az osztály Szendrőben köttetett, hol — úgy látszik — Retsky György idősebb fiai, Miklós és János akkoriban katonáskodtak. Az osztály alkalmával Kata még hajadon, János még kiskorú volt, kinek nevelése a legidősebb fiura, Györgyre bizatott.

Az ősi javakon kivül Szánta és Tállya határában szőlők s Gersében egy ház, azonkivü nagy mennyiségü ingóság szállott a gyermekekre, a lovakat, lószerszámokat és a fegyvereket Miklós és János kapták.[2]

Az ősi javak közül a gyermekek Alattyánt vehették birtokukba, de ezt is csakhamar prédálni kezdték.

Zsigmond még 1654-ben felszabaditotta egyik alattyáni jobbágyát — névszerint Kalapaty Andrást — s neki 100 aranyért egy telket elzálo-

[1] Illéssy János, A mikófalvi Bekény-család 109—110. l.

[1] Báthori Miklós országbiró kiadványa a család leveles ládájában Tiszaburán.

[2] Eredeti osztálylevél a család birtokában.

gositott. Miklós 1658-ban ugyancsak Alattyánban 5 jobbágyát Széky Péternek elzálogositotta, mig Katalin 1665-ben bocsátotta egy telkét zálogba Mészáros Lászlónak.

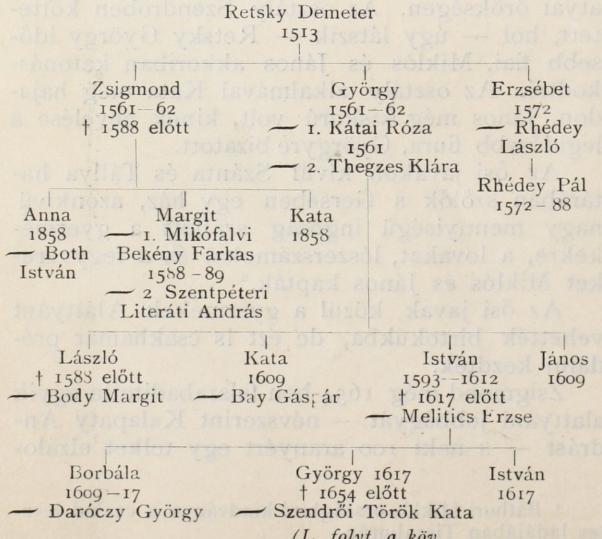
De a szőlők megtartása is nehézségekkel járt. Zemplén vármegye 1659 febr. 5-én tanuvallomást rendelt el, Retsky György kérésére, a szőlőknek atyjuk által miként történt megszerzése ügyében.

György gyermekei közül István, Zsigmond, Miklós és János hagytak hátra utódokat. István és János utódait csak két nemzedékben ismerjük. Miklós utódai unokájában magvaszakadtak. Egyedül Zsigmond ága virágzik, kinek neje Ujhelyi Mária, mint Rozsályi Kun utód, a Kun család javaiban az 1659. évi 117. törvényczikk határozmánya értelmében részesedett.

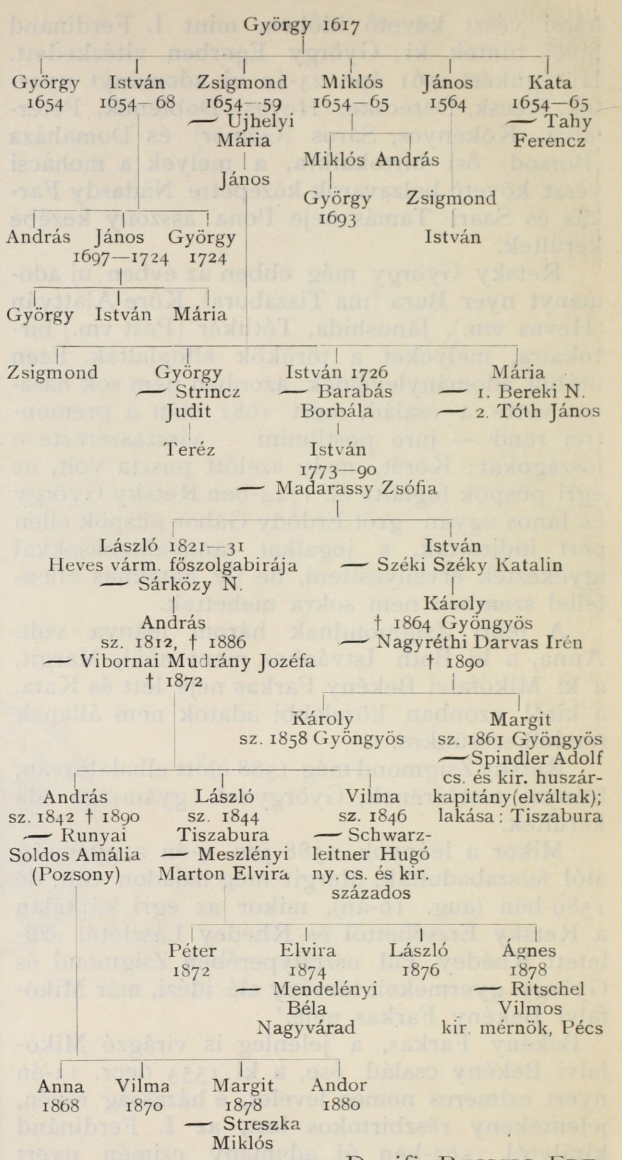
Zsigmondnak fia János volt, kinek gyermekei közül István terjesztette tovább a családot. Ez az István valószinüleg egy személy azon Retsky Istvánnal, a ki 1726-ban a Keszői család czimeres levelét kézhez vette. Fia, István 1773 jun. 17-én egyezkedik Podmanitzky Jánossal és Sándorral a Telekszállása nevü puszta (az akkori Heves- és Külső-Szolnok vármegyében) ügyében megindult perben.

István neje Madarassy Zsófia volt, kinek révén 1790 aug. 14-én kötött egyezség értelmében a gömörvármegyei Gortvapusztán szerzett részeket.

Retsky István két fia, László és István, a család jelenleg virágzó két ágát alapitották; utódaikat az alábbi leszármazási tábla tünteti fel, melyet addig is, mig alkalmunk leend a család teljes genealogiáját egybeállitani, Nagy Iván után közlünk, kiegészítve a rendelkezésünkre álló adatokkal.

(L. folyt. a köv. hasában).

Dr. ifj. REISZIG EDE.

Czimeres emlékalbum Egerből.

(Hat czimerképpel.)

Az egri érseki könyvtár szebbnél-szebb kéziratai között nem a legutolsó egy egyházi társulati album a XVIII. századból, a melynél fényesebb alig ha akad Magyarországon.

Az óriás ivrétü, gazdagon aranyozott marokinkötésü kézirat[1] a gróf Barkóczy Ferencz egri püspök által alapitott *Legszentségesebb Oltári Szentség*ről elnevezett egyesületé volt s ennek feloszlása után került az érseki könyvesházba.

[1] Könyvtári jele H_2. I. 1.

Eltekintve műtörténeti értékétől, a bele festett számos czimer heraldikai szempontból is érdekessé teszi, a miért is rövid leirásban bemutom a Turul olvasóinak.

A kötet czime az első (hártya-) lapon szép, vizfestvényü keretbe foglalva olvasható. A czim középre esik, felette a fényözönben ragyogó oltári szentség angyalok által környezve látható; alatta térdelő s könyörgő egyháziak és világiak serege. Hangzik pedig eképen: *Album sodalitatis Sanctissimi Altaris Sacramenti in Cathedrali Ecclesia Agriensi per indulta apostolica authoritate Excellentissimi Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Francisci Episcopi Agriensis e Comitibus Barkoczy de Szala perpetui in Pálocz Inclitum Comitatuum Heves et Exteriaris Szolnok supremi ac perpetui comitis, Sacratissimarum Caesar. Regiarum Majestatuum Status-Consiliarii actual. int., Excelsae Tabulae Septemviralis assessoris erectae. Anno a partu Virginis MDCCLVII.*

A második (hártya-) levélen Ferencz császár igen szépen és finoman festett arczképe látható. Az uralkodó teljes pánczélba öltözve, bibor-palástosan, térdelve ábrázoltatik; előtte barok emelvényen a császári és egy (képzeleti) királyi korona. Az emelvény oldalán saját kezével irva: *1757. In Te Domine speravi. Franciscus m. p.*

Két üres papirlap után ismét hártyalap következik Mária Terézia királynő arczképével. Az egész alakban festett királynő remek magyar diszruhában van, vállain biborpalásttal, hasonló szinü selyempárnán térdelve; előtte három királyi korona. A háttérben tábor látható sok katonával; felette először sugarakkal környezett *kenyér* ezen felirással: *Panem quem vidimus, non est aliud*, lejebb: *Clementia*, ez alatt pedig magyaros szablya ezen felirással környezve: *Nisi gladius Gedeonis — Justitia.* A koronák alatt van a királynő aláirása: *1757. justitia et clementia. Maria Theresia mp.* A festmény igen csinos, de az arcz nem hű.

Ismét két papirlap után jövő hártyalapon négy magyar öltözetü gyermek alakját látjuk, a királyi pár négy fiugyermekének, (József, Lipót, Ferdinánd és Miksa) képmásait, térdelő helyzetben. A kép alatt két aláirás van, kettőnek a helye üres. Elől: *Fortitudo et prudentia. Carolus, 1757.* (Alatta apró betükkel: *Obiit 1761*), azután: *Pietate et armis. Leopoldus. 1757.*

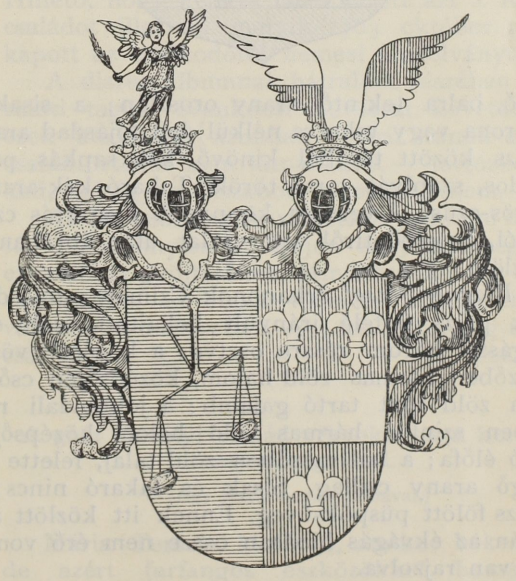
Két papirlappal elválasztva az ötödik hártyalapon hét, diszes öltözetben térdelő, különböző koru leány arczképe következik, felettük angyalok nyitott könyvet tartanak LIBER VITAE felirattal; a lap alján a képmásoknak megfelelő keretekben négy aláirás; három keret — nem tudván a kis főherczegnők még irni — üres. Az aláirások közt első a szerencsétlen Mária Antóniáé: *1757. Pietate et mansuetudine. Maria Anna.* Azután sorban jönnek: *Non mihi sed Deo. Maria Christina. — Pietate et benignitate. Amalia — Ad nutum Dei. Elisabeth;* a két utóbbi gyermekes vonásokkal irva.

A következő, ismét kettős papirlap által megelőzött pergament-lapon az alapitó püspök képe van megfestve. Függönyös oszlopcsarnokban, zöld párnán térdel a lila öltözete fölött csipkés karinget viselő, hófehér göndör fürtü, piros arczu főpap; jobbját mellére szoritja, balját előrenyujtja, mintegy lelkét ajánlva fel a fölötte lebegő angyalok által emelt Oltáriszentségnek. Kétségtelenül ez a kép a kötet legjobban sikerült darabja, bizonyosan élet után festve. A kép alatt barok izlésü lapon a püspök kezeirása:

1757.
Svaviter et fortiter.
Franciscus Episcopus
Agriensis
Comes Barkóczy m. p.

Több képmás nincs a kötetben; a következő papirlapokat már csak aláirással ellátott többékevésbbé szépen festett czimerek diszitik. A czimerek sorrendben igy következnek.

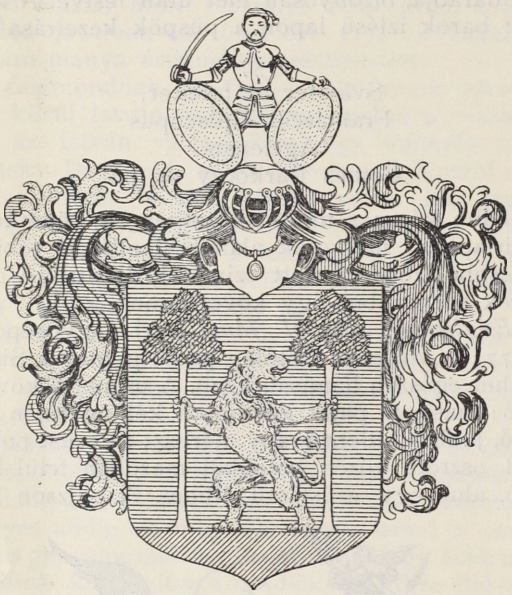
Englmajer Sámuel János egri nagyprépost. († 1773.) Czimerét, állitólag pecsétje után a Siebmacher egészen hamisan közli. A czimer a következő: hasitott pajzs jobboldali kék mezején lebegő, jobbra billent arany mérleg; az ezüst pólya által osztott vörös baloldali mezőben felül két (**), alul egy ezüst stil. liliom. A pajzson két

sisak van; az elsőnek koronáján arany öltözetü, zöld pálmaágat tartó, féllábán álló angyal; a másodikon koronába tüzött váltakozó szinü, ezüsttel s vörössel osztott szárnypár van. Az első sisak takarója kékarany, a másodiké vörös-ezüst.

Püspöki András cz. püspök, olvasókanonok. († 1760.) Czimerét egy másik egri egyházi társulat albumából előbb a Turul (III. évf. 132. l.), azután innen a Siebmacher is közölte.

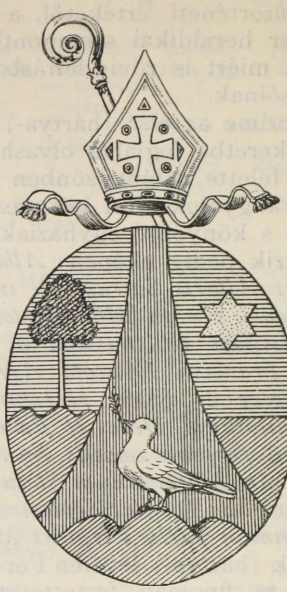
Gusztinyi János éneklőkanonok. Egészen más czimer, mint a minőt a Siebmacher Nagy Iván után, ez pedig Adami czimermásolatairól közölnek, mint az 1782-ben nemesitett Gusztinyi András és János czimerét, a miből világos, hogy az utóbbi nem lehet — mint felteszik — a kanonokkal s későbbi nyitrai püspökkel azonos. A czimer különben elég szokatlan: kék mezőben, zöld talajon, két élőfa között jobbra

lépő, balra tekintő arany oroszlán; a sisakon (korona vagy tekercs nélkül) két tojásdad arany pajzs között térdből kinövő, kék sapkás, pánczélos, szablyát tartó török. Takaró kék-arany, vörös-ezüst. A czimert, könnyebb megértés czéljából, az eredetiről vett vázlat után ábrában is közlöm.

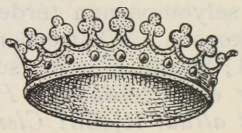
Wagner József őrkanonok. Czimere: tojásdad kék pajzs, felfelé irányult behajtott szélü ékvágással három részre osztva; a középső vörös mezőben hármas zöld halom, középsőjén csőrében zöld ágat tartó galamb; a jobboldali mezőben szintén hármas zöld halom középsőjén álló élőfa; a bal mezőben zöld talaj, felette lebegő arany csillag. Sisak és takaró nincs; a pajzs fölött püspöksüveg. Ennek itt közlött ábráján az ékvágás hibásan össze nem érő vonallal van rajzolva.

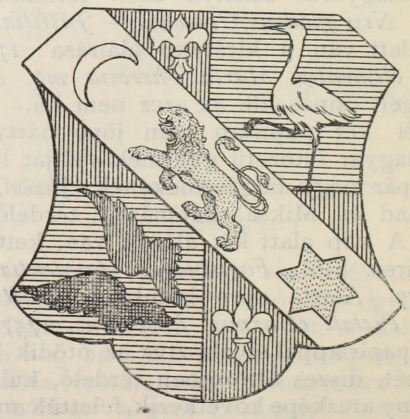
Wagner családot közkeletü forrásaink egyáltalán nem emlitenek, holott az 1754/55-iki nemesi vizsgálatkor kettő is igazoltatott, egyik Nógrád-, a másik Sárosmegyében. Melyikből eredt az egri kanonok, nem ismeretes.

Hubert Mátyás vegliai cz. püspök, egervári prépost és kanonok († 1770.) czimere olyan tarka, hogy leirását meg sem merem kisérleni; helyette ábráját közlöm. A czimer fölött lebegő korona van, ezen felül pedig főpapi kalap, mellette püspöksüveg és pásztorbot.

A forrásainkban található Hubert (előbb Eutelhuber) család, a mely 1762-ben Mária Terézia királynőtől kapta magyar nemességét, egészen más czimert nyert. Az itt bemutatott czi-

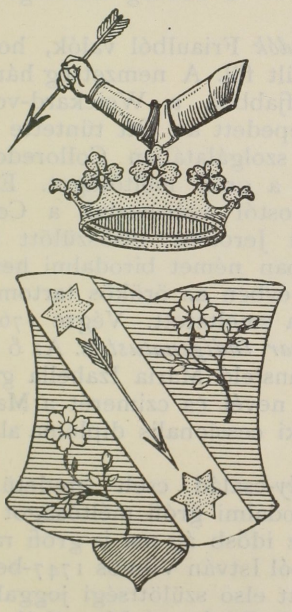

mer már csak azért sem lehet ezé a Hubert családé, mert jóval az adomány kelte előtt, 1757-ben festették az albumba. Sajnos, a püspök eredetéről semmit sem tudunk. Feltünő, hogy ilyen nevü család az 1754/55-iki nemesi összeirásnál nem fordult elő.

Ambrosovszki Mihály egervári prépost, egresi apát és szabolcsi főesperes († 1792. II. 2.) czimere csak mázaiban tér el a Siebmacherben közlöttől. A Siebmacher szerint ugyanezen Ambrosovszky Mihály prépost és általa három testvére 1760-ban kapták a nemességet s a czimert. Ez az állitás téves; a mondott évben Ambrosovszky Ferencz, János és István (Mihályról nincs szó) régi nemessége és czimere megujittatik (Bécs, február 11. L. Reg. XLV. 272). E szerint az albumban levő változat a régi, 1760 előtti alakban mutatja be a család czimerét. Ez pedig: vörösben, zöld talajon (a Siebmacherben: kékben háromhalmos fehér kősziklán) jobbra fordult arany griff áll, jobbjában szablyát, baljában három nyilvesszőt tartva; sisakdisz a pajzsalak koronából kinőve; takaró kék-ezüst, vörös-ezüst (a Siebmacher szerint forditott sorrendben).

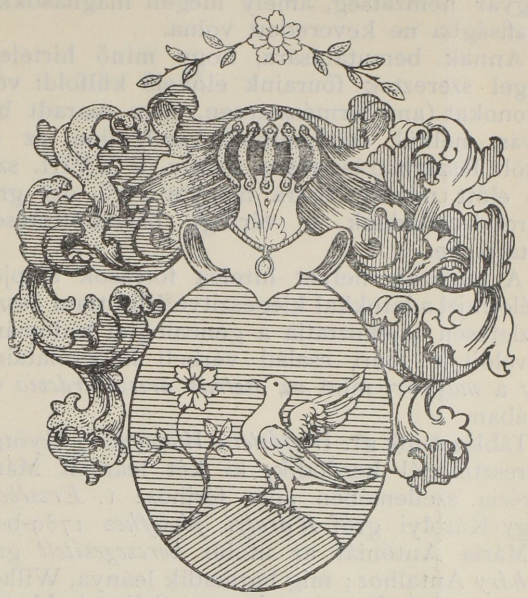
Androvits Miklós kanonok, egervári Sz. Péterről nevezett prépost, ungvári főesperes czimere a következő: Jobbharánt ezüst pólyával osztott kék pajzsban a jobb alsó mezőn zöld halomba tüzött, ferdén álló leveles és bimbós term. rózsaszál, a bal-felső mezőben ugyanez lebegve, zöld halom nélkül; a pólya két arany csillag által kisért lefelé irányult nyilvesszővel

van megrakva. A pajzs felett lebegő arany koronán nyilvesszőt tartó pánczélos kar könyököl.

Forrásaink mit sem tudnak az Androvics családról, a melynek neve különben az 1754/55-iki nemesi összeirásban sem található.

A kötet utolsó czimere *Kálmán János* kanonok, tarczafői és pankotai főesperesé († 1775.). Leirása a következő: kékben zöld halmon álló jobbra fordult, bal szárnyát leeresztve, a jobbat felemelve tartó ezüst galamb áll, előtte a halomból kinövő zöld leveles, rózsaszin szirmu vi-

rágszál. A pajzson koronátlan sisak van, a mely *fölött* két, ékalakban állitott, zöldleveles vessző között hétszirmu rózsaszin virág *lebeg*. Takaró kék-arany, vörös-ezüst.

A Siebmacher csupán egy, az itt leirottól teljességgel különböző Kálmán-czimert ismer. Hihető, hogy a most bemutatott azt a Kálmán családot illeti, a melyik 1763 október 12-ikén kapott az uralkodótól nemesi igazolványt.

A diszes albumnak hátralevő részében a társulati tagok évenkénti névsorai következnek; ezek közlésétől azonban — bár annak a hazai családtörténet nem látná kárát — tartózkodnom kell, nehogy a kiszabott teret tullépjem.

Az itt ismertetett czimerkönyv kiáltó bizonyság rá, mennyire az elején vagyunk még honi czimereink gyüjtésének. Mindössze nyolcz czimer van benne, és ebből teljesen ismeretlen *hat*, változat az ismerethez *egy*, kiadott pedig ugyan csak *egy*.

CSEKEI.

A gróf Károlyi család vérrokonsága herczegi nemzetségekkel.

(Egy leszármazási táblával.)

Mária Terézia királynő, amikor békességes, de azért furfangos eszközökkel hozzáfogott Magyarország pacifikálásához, nemcsak udvarába édesgette a magyar nemességet, hanem egész tekintélyével oda törekedett, hogy a magyar és osztrák arisztokraczia tagjai összeházasodjanak, és ez uton főnemességünk — az ő

kedvencz eszméje szerint — «eleurópaiasodjék». Minő sikerrel jártak ezek a törekvések, ismeretes; nehány évtized alatt alig akadt főrendü magyar nemzetség, amely idegen mágnásokkal atyafiságba ne keveredett volna.

Annak bemutatására, hogy minő hirtelenséggel szereztek főuraink előkelő külföldi vérrokonokat (ami természetesen, nem maradt befolyás nélkül érzelmeikre), szolgáljon az itt közölt leszármazási tábla, amely, a XVIII. század előtt mindig tiszta magyar vérű, ősi gróf Károlyi-családnak a vérségi összeköttetéseit mutatja be.

A táblázat, melyet hiteles források alapján és életrajzi adatokkal kiegészitve állitottam össze, részletesen tájékoztatja a genealogiai tudomány müvelőit e főuri család vérbeli kapcsolatairól ugy a *magyar*, mint az *osztrák arisztokráczia* világában.

Táblázatunk gr. *Waldstein-Wartenberg* György Keresztélynél kezdődik, ki két leányát Mária Terézia szellemében adta férjhez: 1. *Erzsébetet* Nagy-Károlyi gróf *Károlyi Józsefhez* 1789-ben, 2. Mária Antóniát az utóbb *herczegesitett* gróf *Koháry* Antalhoz; mig harmadik leánya, Wilhelmina osztrák főnemes, *herczeg Colloredo-Mannsfeld* Ferencz Gundaccar másodszülött fiának, gróf Colloredo-Mannsfeld Jeromosnak felesége lett.

A herczegi rangra emelt Kohárynak egyetlen leányát, Mária Antonia herczegnőt 1816-ban *Coburg Ferdinand György uralkodó herczeg* vette feleségül. Igy a fenséges Coburg-Koháry nemzetség már a másodizen sógorsági viszonyba jutott gróf *Károlyi* József ivadékaival. De e közben gróf Károlyi József legifjabb lánya, *Károlyi Józéfa* grófnő 1821 okt. 16-án szintén herczegi családba házasodott: férje gróf *Trauttmansdorff* József, e család *herczegi ágának* secundo genituráját alapitotta meg vele; hasonlóan *gróf Károlyi Lajos*, József gróf középső fia, szintén herczegi ivadékot vett nőül *herczeg Kaunitz-Rietberg Alajos* leányát, Ferdinanda grófnőt.

Legkiterjedtebbé lett a Károlyiak rokonsága az ausztriai főnemességben a *harmadik Waldstein leány* révén. Férje — mint már emlitém — herczeg *Colloredo-Mannsfeld* volt. Lányukat Wilhelminát *herczeg Kinsky Rudolf* vette nőül, kinek fia, Ferdinánd herczeg 1856-ban *Liechtenstein* Mária *herczegnővel* esküdött meg; ezek gyermekei közül Ferdinánd és Wilhelmina egy-egy *Auersperg herczegi* sarjjal, Franczi-ka egy *Montenuovo* herczeggel[1] kelt egybe, mig herczeg Kinsky Ferdinand másodszülött fiának, Rudolf grófnak lánya, Gabriella grófnő *Thurn és Taxis Erich* herczeghez ment nőül.

[1] Montenuovo Alfréd herczeggel gróf Neipperg Ádám Bélának és nejének, Mária Lujza osztrák főherczegnőnek, az előtt I. Napoleon császár nejének unokájával.

Épp igy olvadt át más osztrák herczegi családokba gróf Colloredo-Mannsfeld Jeromosnak a harmadik Waldstein lánytól származott elsőszülött *fiuivadéka is*. Fiuk, Ferencz Gundaccár herczeg egyetlen lányát, Wilhelminát herczeg *Auersperg Vinczéhez* adta nőül, ennek lányát: Gabriella herczegnőt pedig herczeg *Windisch-Graetz* Alfréd vette el; — mig herczeg *Auersperg Vincze* elsőszülött fiától, herczeg Auersperg Ferencz Józseftől öt ma is élő gyermek származott: Krisztina Mária herczegnő, ki 1903-ban *Croy Klemens herczeghez* ment nőül, továbbá Auersperg Vincze és Ferdinand herczegek, végre Mária és Sarolta herczegnők.

A gróf Károlyiak vérrokonsága tehát egyenes ágon a Coburg-Koháry, Kaunitz-Rietberg és Trauttmansdorff herczegi nemzetségekre, a harmadik Waldstein-leány utján pedig a Colloredo-Mannsfeld a Kinsky, Liechtenstein, Auersperg, Mentenuovo, Thurn és Taxis, Windisch-Graetz és Croy herczegi nemzetségekre terjed.

E nemzetségek történetéből álljon itt nehány tájékoztató adat.

A *Kohárvak* a grófságot I. Lipót király alatt 1685. évben kapták. Herczegi rangra 1815-ben emeltettek, s családi nevük az utolsó Koháry leány férjhez menetelekor — *atyja határozott kikötése folytán* — a Coburg herczegekével egyesittetett.

A *Colloredók* Friaulból valók, hol ősi váruk 1302-ben épült föl. A nemzetség három fővonalából a legifjabbik, a Weickard-vonal, Csehországba telepedett át. Ott tüntette ki magát a Habsburgok szolgálatában Colloredo Ferdinand és nyerte el a grófi méltóságot. Ennek idősb fiától, Jeromostól származtak a Colloredo-herczegek, mert Jeromos elsőszülött fia, Rudolf József 1763-ban német birodalmi herczeggé lett s következő évben az örökös tartományok herczegei sorába emeltetett. Végre 1765-ben megkapta a *magyar indigenatust* is. Az ő fia, Ferencz herczeg, Mannsfeld Mária Izabella grófnőt vette nőül s azóta nevét és czimerét a Mannsfeldekével, az 1789-ki cessionalis diploma alapján egyesitette.

A *Kinsky*-család cseh eredetü. I. Lipót 1687-ben birodalmi grófi méltóságot adományozott neki. Az idősb ág ma is grófi rangban van. Az idősb ágból István Vilmos 1747-ben birodalmi herczeggé lett első szülöttségi joggal.

A *Kaunitz-Rietbergek* Morvából származnak. A grófi méltóságot 1642-ben nyerték el, s két ágon fejlődtek tovább: morva és cseh ágon. A herczegi méltóságot Kaunitz Venczel Antal, a hires főkanczellár kapta 1764-ben Mária Teréziától s e rang elsőszülött fiutódaira nézve örökletes maradt.

A *Trauttmansdorff*-család multja a messze középkorba, 984-ig nyulik vissza. Tagjai német

A GRÓF KÁROLYI CSALÁD VÉRROKONSÁGA HERCZEGI NEMZETSÉGEKKEL.

Gróf Waldstein-Wartenberg György Keresztély
gróf Waldstein-Wartenberg János József György-nek és nejének gróf Trauttmansdorff Jozefának fia
sz. 1743 április 14-én, † 1791 október 6-án. Cs. és kir. kamarás és v. b. t. tanácsos.
Neje: *gróf Corfiz-Ulefeld Erzsébet,* sz. 1747 szeptember 19-én, † 1791 január 27-én.
Esküvő: 1765 augusztus 29-én.

I. íz: János-György
sz. 1768 április 11-én.
Neje: *gróf Hohenfeld Mária Franciska,*
sz. 1771 október 16-án, † 1831 julius 27-én.

Erzsébet
sz. 1769 október 28-án, † 1813 január 3-án, Bécsben.
Férje: **Nagy-Károlyi Gróf Károlyi József,**
gróf Károlyi Antal táborszernagynak és-nejének báró Harruckern Jozefa,
cs. és kir. csillagkeresztes hölgynek fia, sz. 1768 október 7-én,
† 1803 április 4-én, Bécsben. — (2-ik férje Buzini gróf Keglevich Ágoston volt.)
Esk.: 1789 február 8-án Bécsben.

Mária-Antonia
sz. 1771 márczius 4-én, † 1854 január 17-én.
Férje: **gróf utóbb herczeg Koháry Ferencz,** sz. 1760 szeptember 4 én,
† 1826 január 27-én fiutód nélkül, herczegi rangra emeltetett 1815 ben.

II. íz: Herczeg Koháry Mária-Antonia
sz. 1793 julius 2-án.
Férje: ***Szász Coburg Ferdinand György,*** uralkodó herczeg.
Esk.: 1816 január 2-án.

Emanuel
sz. 1773 október 12-én, † 1829-ben.
Neje: *gróf Sztáray Terézia.*

Wilhelmina
sz. 1775 augusztus 9-én, † 1849 február 2-án. Cs. és kir. ph. és csk. h.
Férje: ***gróf Colloredo-Mannsfeld Jeromos,*** herczeg Colloredo-Mannsfeld Ferencz
Gundaccar-nak és nejének Mannsfeld Mária Izabella grófnőnek fia, sz. 1775 márczius 30-án,
† 1822 julius 23-án. Táborszernagy, a Mária Terézia rend nagykeresztese.
Esk.: 1801 február 2-án.

II. íz: 1. Mária
sz. 1793 szeptember 25-én
Bécsben.
Férje: **gróf Königsegg Ferencz.**
Esk.: 1811 julius 14-én
Tót-Megyeren.

2. István
sz. 1797 november 18-án, ker. 19-én, Bécsben, † 1881 január 12, Fóthon.
Cs. és kir. kamarás, v. b. t. tanácsos, a Szent István rend nagykeresztese.
1-sö neje: *gróf Dillon Georgine,* gróf Dillon Edward vezérőrnagy, a Szent
Lajos francziа királyi rend vitézének és Puilhery Pocquet Emíliának leánya,
sz. 1799 május 10., † 1827 május 3., Drezdában. Esk.: 1820 május 25., Párisban.
2-ik neje: *Galanthai és Fraknói Gróf Esterházy Franciska,* gróf Esterházy Miklós és gróf Roisin Franciska leánya, sz. 1810 november 17-én,
† 1844 február 15., Fóthon. Esk.: 1831 január 24., Bécsben.

3. Lajos
sz. 1799 szept. 15., Bécsben, † 1863 augusztus 28.,
Bécsben, cs. és kir. kamarás, v. b. t. tanácsos,
I. oszt. vaskorona rend vitéze.
Neje: ***gróf Kaunitz-Rietberg Ferdinanda,***
hg Kaunitz-Rietberg Alajos és gróf Weissenwolf
Franczіska leánya, sz. 1805 április 20-án,
† 1862 május 20., Bécsben, (törv. elvált 1846-ban).
Cs. és kir. ph. és csk. h.
Esk.: 1822 november 11-én, Bécsben.

4. Franczіska
sz. 1800 október 19-én,
Bécsben.
Férje: **gróf Sztáray Albert.**

6. Jozefa
sz. 1803 nov. 7-én, Bécsben,
cs. és kir. ph. és csk. h.
Férje: ***gr. Trauttmansdorff József,*** a herczegi ágból,
sz. 1788 február 19-én, † 1870
aug. 22., cs. és kir. kamarás,
v. b. t. tanácsos,
követ a porosz udvarnál.
Esk.: 1821 október 16-án.

5. György
sz. 1802 márcz. 28., Bécsben,
† 1877 nov. 9-én, Budapesten,
cs. és kir. kamarás, v. b. t. tan.
és magyar kir. főudvarmester.
Neje: *Zichi és Vásonkeöi*
Gróf Zichy Karolina,
gróf Zichy Károlynak és nejének
Német-Újvári gróf Batthyány
Antoniának leánya, sz. 1818
nov. 8., Pozsonyban, † 1903
január 30-án, Budapesten.
Esk.: 1836 május 16-án,
Pozsonyban.

II. íz: Herczeg Colloredo-Mannsfeld Ferencz Gundaccar
sz. 1802 november 8-án, † 1852 május 28-án,
cs. és kir. kamarás és v. b. t. tanácsos az aranygyapjasrend vitéze.
Neje: *gróf Clam-Gallas Krisztina*
sz. 1801 február 24-én, cs. kir. ph. és csk. h.
Esk.: 1825 szeptember 25-én.

Gróf Colloredo-Mannsfeld Wilhelmina
sz. 1804 julius 20-án, † 1871 deczember 3-án,
cs. és kir. ph. és csk. h.
Férje: ***Wchinitzi és Tettaui Herczeg Kinsky Rudolf***
(herczeg Kirsky Ferdinandnak és nejének báró Kerpen Saroltának fia)
sz. 1802 márczius 30-án, † 1836 január 27-én.
Esk.: 1825 május 12-én.

III. íz: 1 től: Ede
sz. 1821 junius 18-án, ker. 21-én, Párisban,
† 1879 szeptember 28-án, Budapesten.
Neje: *Göncz-Ruszkai Gróf Kornis Klarisse,*
gr. Kornis Mihály és gr. Bethlen Katalin leánya,
sz. 1834 február 28-án. cs. és kir. palotahölgy.
Esk.: 1851 márczius 1-én, Pesten.

2-től: Sándor
sz. 1831 november 10-én, Pesten,
v. b. t. tanácsos,
az aranygyapjas-rend vitéze.
Neje: *Göncz-Ruszkai Gróf Kornis*
Klarisse, gróf Károlyi Ede özvegye.
Esk.: 1881 augusztus 10-én, Budapesten.

Geraldine
sz. 1836 nov. 23-án,
Bécsben,
cs. és kir. ph. és csk. h.
Férje: **gr. Pálffy Pál.**
Esk.: 1855 május 9-én,
Bécsben.

III. íz: László
1824—1852.
†

Alajos
sz. 1825 augusztus 8-án, Bécsben, † 1889 deczember 28-án, Tót-Megyeren,
cs. és kir. kamarás, v. b. t. tanácsos, angol nagykövet, a Szent István rend
nagykeresztese és az aranygyapjas rend vitéze.
Neje: *Monyorókereki Gróf Erdődy Franczіska,* gróf Erdődy Lajos és
Képinski Johanna Nepomucena Máriának leánya, sz. 1842 október 24-én,
Prágában, cs. és kir. palotahölgy. Esk.: 1867 augusztus 8-án, Bécsben.

III. íz: Wilhelmine grófnő
sz. 1826 julius 16-án, † 1898 deczember 19-én,
cs. és kir. ph. és csk. h. a máltai lovagrend hölgye.
Férje: ***herczeg (Prinz) Auersperg Vincze***
(Prinz Auersperg Vinczének és nejének hg (Princessin)
Lobkowitz Maria Gabriellának fia)
sz. 1812 julius 16-án, † 1867 julius 7-én,
cs. és kir. kamarás és v. b. t. tanácsos.
Esk.: 1845 április 29-én.

III. íz: Kinsky Mária Karolina grófnő
sz. 1832 szeptember 22-én Bécsben,
† 1881 deczember 9-én,
cs. és kir. ph. és csk. h.
Férje: **gróf Thun-Hohenstein Tódor**
sz. 1815 julius 30-án,
† 1881 dec.z. 9-én, Ouchy-ban, Svájczban.
Esk.: 1850 október 18-án, Cotzen-ben.

Kinsky Ferdinand herczeg (7-ik)
sz. 1834 október 22-én Bécsben,
† 1904 január 2-án, Hefmanméstec-ben,
cs. és kir. kamarás és v. b. t. tanácsos.
Neje: *herczeg Liechtenstein Mária*
sz. 1835 szeptember 19-én,
cs. és kir. ph. és csk. h.
Esk.: 1856 április 5-én, Bécsben.

IV. íz: Georgine
sz. 1852 január 13-án,
ker. 15-én, Fóthon,
† ugyanott, 1878 február 12.
Férje: **gróf Károlyi Gyula.**

László
sz. 1859 junius 12-én, ker. 16-án, Pesten.
Neje: *Nagy-Apponyi Gróf Apponyi Franczіska,*
gróf Apponyi Lajos és Scherr-Thoss Margit grófnő leánya,
sz. 1879 április 16-án, ker. május 3-án, Bécsben.
Esk.: 1897 augusztus 15-én és 17-én, Nagy-Apponyban.

IV. íz: Ferdinanda
sz. 1868 szept. 4., ker. 6., Stomfán,
cs. és kir. ph.
Férje: **gróf Berchtold Lipót.**
Esk.: 1893 január 25-én, Budapesten.

Geraldine
†

Lajos
sz. 1872 augusztus 10-én,
Heiligen Dammban (Mecklenburg).
Neje: *gróf Széchenyi Hanna,*
sz. 1872 október 14-én.
Esk.: 1902 márczius 4., Budapesten.

Zsófia
sz. 1875 julius 25-én, ker. 26-án,
Egyházas Füzesen.
Férje: **gróf Károlyi Imre,**
az ő másod-unokabátyja.

IV. íz: Gabriella herczegnő
sz. 1855 február 21-én,
cs. és kir. ph. és csk. h.
Férje: **herczeg Windisch-Graetz Alfréd.**
Esk.: 1877 junius 18-án, Bécsben.

Ferencz József herczeg (Prinz)
sz. 1856 október 20-án Bécsben,
cs. és kir. kamarás és v. b. t. tanácsos.
Neje: *gróf Kinsky Wilhelmina,*
sz. 1857 április 5-én,
cs. és kir. ph. és csk. h.
Esk.: 1878 január 10-én, Bécsben.

V. íz: Istvánn
sz. 1898 decz. 9-én, Fóth on.

Fruzsina
sz. 1899 nov. 11-én, Budapesten.

Klára-Mária-Klarissa
sz. 1903 szept. 27-én, Abauj-Radványban.

V. íz: Sándor
sz. 1904 január 17-én, Stomfán.

Alice-Sarolta
sz. 1905 május 26., Tót-Megyeren.

V. íz: Christina Mária hgnő
sz. 1878 november 24-én Slatinan ban.
Férje: **herczeg (Prinz) Croÿ Klemens.**
Esk.: 1903 január 31-én.

Vincze hg ◄◄ ikrek ►► Mária hgnő
születtek 1880 január 15-én
Bécsben.

Sarolta hgnő
sz. 1885 junius 27-én
Slatinan ban.

Ferdinand hg
sz. 1887 április 18-án
Slatinan-ban.

III. íz: Gyula
sz. 1837 julius 5-én, ker. 6-án,
† 1890 november 23, Budapesten,
cs. és kir. kamarás, v. b. t. tanácsos,
az aranygyapjas-rend vitéze.
1-sö neje: *gr. Károlyi Georgine,*
gróf Károlyi Edének és nejének
gróf Kornis Klarisse-nak leánya,
sz. 1852 január 13-án, ker. 15-én
Fóthon,
† ugyanott 1878 február 12-én.
2-ik neje: *Erdődi Gróf Pálffy*
Geraldine, gr. Pálffy Pálnak és
nejének gr. Károlyi Geraldine-
nak leánya, sz. 1859 szeptember
5-én, Malaczkán, cs. és kir. ph.
Esk.: 1881 julius 17, Malaczkán.

Victor
sz. 1839 február 17., ker. 19., Pesten,
† 1888 április 1-én, Csurgón.
Neje: *Orczi Bíró Orczy Irma,*
sz. 1842 február 27-én, Zsombolyán.
Esk.: 1863 augusztus 1-én, Pesten.

Gábor
sz. 1841 november 19-én, ker. 20-án, Pesten,
† 1895 augusztus 31-én, Budapesten.
Neje: *Major Amília,* sz. 1841 aug. 29-én,
Komáromban, † 1892 jul. 11, Bpesten (Tabán).

Endre
sz. 1876 nov. 16, Genuában, † 1884 április 30,
Párisban. Földi porai a kaplonyi cs. sirboltban.

Tibor
sz. 1843 szept. 26, ker. 28, Pozsony-
ban, † 1904 április 5, Abbaziában,
v. b. t. tanácsos.
Neje: *gr. Degenfeld-Schonburg*
Emma, gróf Degenfeld-Schonburg
Imrének és nejének Bökönyi Bek
Paulinának leánya, sz. 1844, nov.
25-én, Tégláson, † 1901 decz 22,
Arad-Mácsán, (ev. ref. v.),
cs. és kir. ph.
Esk.: 1868 jun. 9, Pesten.

István
sz. 1845 február 2-án, ker. 4-én, Pesten.
Neje: *Zsombolyai és Janovai Gróf Csekonics*
Margit, gróf Csekonics János és Kisfaludi
báró Lipthay Leona leánya, sz. 1848 január 24-én,
cs. és kir. ph. Esk.: 1869 szept 27-én, Pesten.

Pálma
sz. 1847 márczius 28-án, Bergamoban,
cs. és kir. ph.
Férje: **Cserneki és Tarkeöi**
Gróf Dessewffy Aurél, v. b. t. tanácsos.
Esk.: 1869 október 16-án, Pozsonyban.

IV. íz: Klára
sz. 1865 okt. 18., Nagy-Károly,
cs. és kir. ph. és csk. h.
Férje: **Zeleńkai**
Gróf Zeleński Róbert,
v. b. t. tanácsos.
Esk.: 1885 julius 11-én, Parád.

Georgine
sz. 1866 nov. 2, N.-Károly,
cs. és kir. csk. h.
Férje: **Bihaini Báró Piret**
Lajos.
Esk.: 1890 november 21-én,
Budapesten.

Margit
sz. 1868 aug. 3., Nagy-Károly,
cs. és kir. ph.
Férje: **Csömöri Gróf Zay**
Miklós.
Esk.: 1889 január 12-én,
Budapesten.

IV. íz: György
sz. 1871 márczius 1-én, Pesten,
cs. és kir. kamarás, országgyülési képviselő.
Neje: *Frank Boriska.*
Esk.: 1891 febr. 2-án, Oaklandban (Kalifornia).

Melinda
sz. 1872 szept. 15-én, Zsombolyán,
cs. és kir. csk. h.
Férje: **gróf Károlyi Gyula.**

IV. íz: Gabriella
sz. 1869 márczius 15-én, Pesten,
cs. és kir. ph.
Férje: **gróf Almásy Dénes,**
Esk.: 1888 ápr. 28., Budapesten.

Gyula
sz. 1871 május 7-én, Nyir-Bakta, cs. és kir. kamarás.
Neje: *gróf Károlyi Belinda,* gróf Károlyi István
és gróf Csekonics Margit leánya, cs. és kir. csk. h.
Esk.: 1894 október 20-án, Budapesten.

Imre
sz. 1873 január 10-én, Mácsán.
Neje: *gróf Károlyi Zsófia,* gróf Károlyi Alajos és
gróf Erdődy Franczіska leánya, sz. 1875 julius 25-én.
Esk.: 1896 április 13-án és 14-én, Budapesten.

Ferencz
sz. 1875 augusztus 23-án,
osztrák-magyar követségi attaché
Londonban,
† ugyanott 1899 január 6-án.

Antal
sz. 1877 julius 15-én, Mácsán.

V. íz: Margit
sz. 1896 febr. 25, Arad-Mácsán.

Gabriella
sz. 1899 jun. 4, Nagy-Károlyban.

Emma
sz. 1902 jan. 2, Budapesten.

V. íz: Tibor
sz. 1897 jun. 20, Mágocs, † 1905 jan.

Ferencz
sz. 1900 máj. 21, Mágocs.

Victor
sz. 1902 ápr. 26, Mágocs.

György
sz. 1903 aug. 23, Felső-Remete.

Mária
sz. 1905 ápr. 10, Cannes.

IV. íz: 1-től: Erzsébet
sz. 1872 május 17-én, ker. 21-én, Pesten.
Férje: ***Pappenheimi Gróf Pappenheim Szigfried.*** — Esk.: 1903 jan. 15, Mentone-ban.

Mihály
sz. 1875 márcz. 4, Budapesten,

2-től: Zsuzsánna
sz. 1882 máj. 24, Budapesten.

Julia
sz. 1883 jun. 1, Parádon.

József
sz. 1884 nov. 8, Budapesten.

Geraldine
sz. 1886 decz. 5, Parádon.

IV. íz: Wilhelmina grófnő
sz. 1857 ápr. 5, Bécs,
cs. és kir. ph. és csk. h.
Férje:
herczeg (Prinz)
Auersperg
Ferencz József.
Esk.: 1878 jan. 10, Bécs.

Károly hg (8-ik)
sz. 1858 nov. 9, Bécs,
cs. és kir. kamarás és
v. b. t. tanácsos.
Neje:
gr. Wolff-Metternich
Erzsébet, cs. kir. csk. h.
sz. 1874 nov. 19,
Münster.
Esk.: 1895 jan. 7,
Herdringen-ben.

Rudolf gróf
sz. 1859 decz. 11,
Hefmanméstec,
cs. és kir. kamarás.
Neje:
gr. Wilczek Mária,
cs. és kir. csk. h.
Esk.: 1881 szept. 20,
Bécs.

Franczіska grófnő
sz. 1861 decz. 26, Bécs,
cs. és kir ph. és csk. h.
Férje:
herczeg Montenuovo
Alfréd,
cs. és kir. kamarás,
v. b. t. tanácsos,
ő felsége főudvarmestere,
az aranygyapjas r. vitéze,
Esk.: 1879 okt. 30, Bécs.

Erzsébet grófnő
sz. 1865 jul 4,
Chotzen-ben,
cs. és kir. csk. h.
Férje:
gr. Wilczek János
Esk.: 1884 jan. 21,
Bécs.

Ferdinánd gróf
sz. 1866 szept. 18,
Dornau,
cs. és kir. kamarás.
Neje:
hercseg Auersperg
Aglaé (Princessin)
cs. és kir. csk. h.
Esk.: 1892 jul. 14,
Prag.

Mária Klotild grófnő
sz. 1878 máj. 30,
Hefmanméstec,
cs. és kir. csk. h.
Férje:
Chudenitzi
Gróf Czernin Ottokar.
Esk.: 1897 jul. 1,
Hefmanméstec.

V. íz: Gabriella grófnő
sz. 1883 márcz. 28,
Bécs,
cs. és kir. csk. h.
Férje:
herczeg (Prinz)
Thurn és Taxis
Erich.
Esk.: 1903 febr. 21,
Bécs.

Mária Anna grófnő
sz. 1885 máj. 25,
Seebarn,
cs. és kir. csk. h.
Férje:
Chudenitzi
Gróf
Czernin Theobáld.
Esk.: 1903 aug. 31,
Bécs.

Emma grófnő
sz. 1888 márcz. 13,
Bécs.

Wilhelmine grófnő
sz. 1891 jul. 6,
Chotzen-ben.

Rosa grófnő
sz. 1896 jun. 13,
Bécs.

Terézia grófnő
sz. 1902 jan. 13,
Bécs.

V. íz: Ulrich gróf
sz. 1893 aug. 15,
Chotzen-ben.

Ernestina grófnő
sz. 1895 jun. 7,
Loosdorf.

Mária Valeria grófnő
sz. 1896 aug. 28,
Bécs.

Rudolf gróf
sz. 1898 jun. 13,
Bécs.

Mária grófnő
sz. 1900 febr. 23,
Bécs.

Johanna grófnő
sz. 1902 aug. 24,
Morva-Kromau

lovagok voltak, kik a morvamezei csatában Habsburgi Rudolf ügye mellett harczoltak s közülük 14-en estek el; mig 1322-ben a mühlbergi csatában 23 Trauttmansdorff közül 20 maradt a harcztéren. A család 1623-ban birodalmi grófságot, 1805-ben pedig elsőszülöttségi joggal birodalmi herczegi rangot kapott.

Az *Auersperg-nemzetség* első sasfészke Illiriában feküdt, ott élt az alapitó ős 1060 körül s vára, a hozzá tartozó uradalommal, ma is a nemzetség tulajdona. Az utódok később Krajnában telepedtek meg. Közülük Auersperg János Weickard államminiszter 1653-ban birodalmi herczeggé lett. 1791-ben családi birtoka, a gottscheei grófság is herczegséggé emeltetett s a tulajdonos, herczeg Auersperg Károly József rangja összes fiu- és leányági utódaira örökjogon kiterjesztetett.

A *Windisch-Grätz dinasztia* ősrégi német nemzetség; 1557 nov. 24-én birodalmi grófi méltósága megujittatott és 1658-ban megerősittetett; *1565 jun. 25-ike óta magyar indigena.* 1804 máj. 24. birodalmi herczeg elsőszülöttségi joggal és 1822-ben ezen rang a család minden ivadékára kiterjesztetett.

A *Liechtenstein-család* birodalmi herczeggé lett 1608-ban, megerősítést nyert 1623-ban, magyar indigena lett 1688 jan. 25., Troppaui herczeg 1614 apr. 26-án. Jägerndorfi herczeg 1622 és 1623. A Badutz és Schellenberg grófságokból álló herczegség 1719 jan. 23-án birodalmi uralkodó herczegséggé emeltetett *Liechtenstein* név alatt.

Thurn és Taxis család. Báró 1605-ben. Birodalmi gróf 1621 okt. 27. Spanyol-németalföldi herczeg de la Tour et Taxis 1681 febr. 19. Birodalmi herczeg I. Lipót császár alatt 1686 okt. 4.; e méltóság kiterjesztése a család minden ivadékára 1695 okt. 4-én kelt. Kiterjedt birtokai vannak Csehországban, Tirolban, Bajor- és Poroszországban és Würtembergben.

Milyen vérségi viszonyban vannak a gróf Károlyiak a magyar és külföldi főnemesség többi nemzetségeivel, — a mellékelt leszármazási táblából megállapithatja az olvasó.

ÉBLE GÁBOR.

A Gányi Mochkos család czimerlevele 1434-ből.

Régi panasza történetírónknak, hogy történeti emlékeink jelentékeny része elpusztult, részint a háborúkkal járó dúlás, tűzvész s gondatlanság által, vagy a történelmi érzék hiánya miatt. Szinte páratlan azonban a pusztulás azon neme, mely a Gányi Mochkos család czimerlevelét érte.

A gróf Khuen-Héderváry család levéltárát rendezvén, XVIII. századi csonka pörös iratokat találtam, piszkos hártya-lapba csomagolva Megtekintvén a két darabból összevarrt boritékot, nagy csodálkozással láttam, hogy Zsigmond király csonka czimerlevele s egy XV. századi oklevél, — mely Nagylúcsei Dóczi Orbánnak székesfehérvári kanonokká való kinevezését tartalmazza, — takarja az értéktelen s csonka periratokat. Az armálist szélességében, a czimerkép irányában vágták el. Szövegét az egykorú czimerlevelek alapján ki tudjuk egészíteni, de a czimert már nem lehet megállapítani, mert a leirása — mint a legtöbb Zsigmond korabeli armalisban — hiányzik s a családot illető pecsétet sem sikerült találnom.

A főczímerszerző Gányi Mochkos Péter fia István, kinek érdemeiért testvérei, Mihály és Miklós is czímert kapnak. A Hédervári s később a Viczay családnak Gányon volt birtoka, az oklevél esetleg a család kihalta után kerülhetett a hédervári levéltárba. — A mint a töredékből gyanitható, a czímerkép hossza a kerettel együtt mintegy 14 cm. volt. Bár az armalis leglényegesebb része hiányzik, mégis teljesség szempontjából szükségesnek tartottam a szöveg közlését.

Az 1434 julius 15. körül kelt oklevél szövege igy hangzik:

Relacio Emerici, filii wayuode de Marczaly. Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex, tibi fideli nostro Stephano, filio Petri dicti Mochkos de Gan salutem gratiamque nostram et omne bonum. A claro lumine troni cesaree aut regie maiestatis, velut e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia serenitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat cesaree, aut regie claritatis. Sane consideratis tuis fidelitatibus et fidelium serviciorum meritis, quibus tu cum omni fidelitatis [con]stancia tuo semper pro posse maiestati nostre studuisti, eoque fervencius et diligencius in antea studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum graciis a nostra celsitudine conspexeris fore insignitos, tibi et per te Michaeli et Nicolao fratribus tuis carnalibus, vestrisque heredibus et posteritatibus universis hec arma seu nobilitatis insignia, que in principio seu capite presencium literarum nostrarum [su]is appropriatis coloribus arte pictoria figurata, designata, sive depicta sunt, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis sciencia dedimus et contulimus, ac ex habundanciori plenitudine nostre specialis gracie concedimus et presentibus elargimur, ut vos, vestrique heredes ac posteritates universe pretacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utencium amodo imposterum ubique in preliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac in omnibus aliis exerciciis nobilibus et militaribus, necnon in sigillis, anulis et cortinis, velis, papilionibus, sive tentoriis et generaliter [in quibuslibet rerum et expedi]cionum generibus, sub mere et sicere nobilitatis titulo gestare ac omnibus et singulis graciis, hono[ribus et libertatibus, quibus] ceteri proceres, nobiles, militesque et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet consuetudine vel de [iure, freti sunt et gavisi, gaud]ere et frui valeatis atque possitis,

de talique singularis et specialis gracie antidoto merito exultetis [ac tanto ampliori studio ad] honorem cesaree aut regie maiestatis vestra in antea solidetur intencio quanto vos largiori cesareo [ac regio favore preventos] conspicitis et munere graciarum. In cuius rei memoriam perpetuam presentes literas nostras sigillo nostro [secreto, quo ut rex Hungarie] utimur, in pendenti communitas, vobis duximus concedendas. Datum in Vlma, civitate nostra imperiali ..... festum beate Margarethe virginis et martiris, anno domini millesimo quadringentesimo tricessimo [quarto, regnorum nostrorum anno] Hungarie etc. quadragesimo octavo, Romanorum vigesimo quarto, Bohemie quartodecimo, imperii vero secundo.

Megcsonkitott eredetije a gr. Khuen-Héderváry cs. levéltárában Fasc. 48. Nr. 55. jelzet alatt őriztetik. Dr. ZÁVODSZKY LEVENTE.

A Liptay családokról.

A Kisfaludi Lipthay, törzsökös liptómegyei nemes család irodalmunkban kellően ismertetve van, róla a Turul régebbi köteteiben elég adatot találunk; azonkivül a nemrég megjelent *Nemzetségi Zsebkönyv*[1] is közli a család rövid történetét és — sajnos, igen hiányos — leszármazását.

Ezuttal nem is erről, hanem a többi, kevésbbé ismert Liptay családról óhajtok egyet-mást közölni, a melyeket nem ritkán összetévesztenek a Kisfaludi Lipthay családdal. Ez ujabb hasonló nevü családok a következők:

1. Liptay Lőrincz és Mihály, azután Lőrincz fiai György, András, Ferencz és Ignácz, fenti Mihály fia: István, és leánya Katalin, Bécs, 1722. decz. 5-iki kelettel kaptak nemességet.[2] A család Bars megyében lakott.

A családnak csak a nemeslevélben felsorolt tagjait ismerjük; két-nemzedékes törzsfája tehát a következő:

Liptay Lőrincz — Liptay Mihály

György, András, Ferencz, Ignácz, István, Katalin

2. Liptay Ferencz fejérmegyei adószedő, felesége, Posgay Erzsébet, leánya, Juliánna, és Ferencz fitestvére, János, Bécs, 1726. jun. 23-ikán nyertek czimeres nemeslevelet.[3]

E szerint a leszármazás ez:

Liptay Ferencz — Posgay Erzsébet — Juliánna

János — ?

3. Liptay Márton, felesége Kerepessi Erzsébet, fia, János, leányai Erzsébet és Mária, Bécs, 1759. decz. 28-án nyertek nemességet.[4]

[1] Nemes családok, I., (1905.) 394—397. l.
[2] Kir. könyvek, XXXIV. k. 119. l.
[3] Kir. könyvek, XXXV. 395, és köv. l.
[4] Kir. könyvek, XLV. 287. és köv. l.

Ez a család Zemplén megyei, illetve a nemesités idején Tállyán lakott.

A jelenleg szabolcsmegyei birtokos Liptay család, a mely a Kisfaludi Lipthay-akkal semmiféle kapcsolatban sincs, ezeknek leszármazója nem lehet, mert a fentebbi családnak magva szakadt.

Az 1759. évben nemességet nyert *Liptay Márton* Jánosnak a fia, a ki Okolicsányi Mihálynak, Árva, Likava és Liptóujvár præfectusának, kispalugyai jobbágya volt, és a kit Okolicsányi Kis-Palugyán, 1705. jan. 12-én a jobbágyság alól felszabaditott.[1]

A nemességet Zemplén vármegye és az akkor már néhai gróf Csáky Miklós primás ajánlatára nyerte. Kihirdették pedig Zemplén vármegyének Sátoraljaujhelyen, 1760. jún. 16-án megkezdett, és folytatva tartott közgyülésén.[2]

Ezek szerint tehát a leszármazás ez:

Liptay János
kispalugyai jobbágy, 1705-ben felszabadittatik
|
Márton
1759 deczember 28-án armálist nyer.
— Kerepesi Erzsébet
† Tállyán, 1765 május 19-én
|
János — Erzsébet — Mária

sz. Tállyán, 1747 junius 17-én[3]
† Tállyán, 1815 julius 26-án[3]
Nős, de utóda nem maradt.

[1] A felszabaditó levél így szól:
Én Okolicsányi Mihály, Arvay, Likavay és Liptó Ujváry dominiumoknak præfectussa, tudtára adom mindeneknek, az kiknek illik, hogy én méltó tekéntetben vévén Arvay Mártonynak és Liptay Jánosnak (kik az előtt ideváló kis Palugyai jobbagyim voltanak) alázatos instántiajokat, s egyszersmind az néhai édes Attyok hiv szolgálattyát magam előt viselvén, minthogy az attyok halalával arvájul maradtak volt, azokat jobbágyságbéli köteleségektül fel szabadétottam, ablicentiáltam, és el bocsátottam személyekben, nem különben azoknak maradékit is, kik éránt fel nem hagyván magamnak tovább semminemü just, vagy prætensiót, szabad akarattyukra hagyom, hogy valahol fog tetzeni nékiek, akár melly ezen Magyar országi korona alatt lévő városokban, vagy falukban lakojul menni, vagy akár melly ur uraságha alá adni magát, szabadon el mehessenek, úgy az maradékiok is. Minthogy pediglen az én birodalmom alatt jámborul és becsületessen viselték magokat, lévén tovább is reménységem, hogy azon jámborságban meg maradnak, ha valahogy más ur alá nem agyák magokat, hanem tsak ugy maradnának, mint szabad gazdák és szabad legények ahoz képest, ha valakitul valami rövidségek találna lenni, s hozzám folyamodnának, azoknak saját kérésekre fel hadtam magamnak protectiojokbéli fakultást, ugy mindazonáltal, ha magok fognak kívánni. Kirűl adtam nékiek ezen pecsétes levelemet, mellyet is ezen Tekéntetes nemes Lyptó vármegyének referálván, kérem méltóztassék az Tekéntetes Vármegye nagyobb hitelnek s solemnitásnak kedvéért, szokot pecsétye alatt kiadni. Költ Kis-Palugyán, die 12. Jan. anno 1705. (Zemplén várm. 1755. ápr. 16-iki közgyülésének átiratából, egysz. másolat. Orsz. Levéltár, Conc. Exp. 56. e Martio, 1760.)

[2] Zemplén várm. 1827. évi máj. 11-én kelt, és Bécs, 1837. nov. 6-án a m. udv. kancellária által hitelesitett nemesi bizonyságlevél-másolata szerint.

[3] Zemplén várm. id. bizonyságlevele szerint.

Ezen Jánosnak utódai nem voltak, és így a család 1815-ben férfi-ágon kihalt. Ezekhez a kétségtelen nemes Liptayakhoz azután egy bodrogkereszturi lakos, *Lipták-Liptay (?) György*, a következő agyafurt okoskodással iparkodott magát Zemplén vármegye közönsége előtt hozzákapcsolni.

A legkülönösebb módon megkisérelte, hogy bebizonyitsa, miszerint a fenti Mártonnak 1747. jun. 17 én született János fián kivül volt egy, szintén Tállyán, 1731. okt. 10-én született János fia, a ki később a katholikus hitre térvén, a Szepességbe költözött, és itt Krompachon, 1794. aug. 7-én, mint iskolai tanitó meghalt. *Elköltözése folytán azonban halottnak tartották, és az 1759. évi czimeres nemeslevélbe fel sem vétetett.* Mindennek daczára, ennek fia, Lipták György, a ki Krompachon, 1769-ben született, arra kérte Zemplén vármegyét, hogy az ő és fiai *János*, *Alajos* és *György* részére állitson ki nemesi bizonyságlevelet.

És csodálatos, hogy a megye ezt a meséjét elhitte; de még különösebb az, hogy daczára annak, hogy ezen, a Szepességbe kiment *Jánosról* egész bizonyossággal tudta azt, hogy a többször emlitett czimeres nemeslevél szövegébe felvéve nincsen, *ezen János* utódai részére a nemesi bizonyságlevelet mindamellett kiállitotta! Ezen, ebből a szempontból érdekes bizonyságlevél szövege így hangzik:

Mi Zemplény vármegye egyházi fő rendeinek, ország zászlóssainak, nagyjainak és nemesseinek közönsége, adjuk emlékezetül, hogy midőn mi az alól irt helyen és időben öszve gyülekezve, dicsőségesen országló Felséges koronás Fejedelmünknek szolgálatját, adózó népünknek felmaradhatását, s a közjót érdeklő több más tárgyaknak is felvétele és elintéztetése végett köz gyülést tartanánk: köz tanácskozásaink alá terjesztetvén tiszti fiskálisunknak bényujtott vélekedése mellett azon esedezésnek tárgya, melly megyénkbeli Bodrog Keresztúr mező városában lakozó nemes *Liptay másképpen Lipták György* által ugyan ezen esztendei május hónapnak 9-ik napján a végett intéztetett hozzánk, hogy mivel ő Levelestárunkban, az 1815-dik esztendei jegyző könyveknek 1387-dik számja alatt eredetiképpen található nemesi czimeres levélben kitett *Liptay Mártonnak unokája* lenne, s azon környülállás: hogy gyermekkorában a római catholica hitre tért *attya János*, Tályáról, nemes Szepes vármegyébe lett elvitele után, *többé élőnek nem tartódván*, a nemesi czimeres levelet nyerő nagy attyának 16. esztendők múlva *ismét más, János névre kereszteltetett, és a nemes levélben is béiktatott fia született légyen*, az e részben kiadott tanubizonyságok, s az egyházi keresztelő könyveknek kivonásai, és ezeknek egybenvetése által szinte kivilágosíttatva volna, ezeknek értelmében a kivánt nemesi bizonyságlevelet önnön maga, és törvényes fiainak nevekre is kiadatni méltóztatnánk; ugyan akkor kéréséhez képpest a folyamodónak az általa előadott próbaleveleknek egybenvetése után nemességének talpkövéül előadott nemesi czimeres levelet 1815-ik esztendőben, július hónapnak 26-ik napján, néhai *Liptay Jánosnak halála után nagyobb biztosság és bátorság tekintetiből leveles tárunkba betétettetve*, eredeti valósága szerént is a következő módon találtuk:

(Következik az 1759. évi czimeres nemeslevél átirása.)

Melly nemesi czimeres levél kiadattását követő 1760-dik esztendőben, június hónapnak 16-ik napján tartott köz gyülésünkben annak rendje szerént *nemes Liptay Márton és fia Liptay János* részére kihirdettetvén, s az, hogy ezen Liptay Márton, minek előtte megnemesedett volna, *másképpen Lipták Mártonnak* is hivattatott,[1] folyó esztendei mártzius hónapnak 21-ik napjain öszveült törvény-székünk által meghiteleztetett koros tanúk által kivilágositttatván, továbbá pedig az is, hogy ezen előbocsájtott kivilágositással, elébb Lipták és azután Liptay nevezet alatt előforduló Mártonnak *1731-dik esztendőben october hónapnak 10-dik napján Tályán János, s később azután 1747-ik esztendőben ismét János név alatt előforduló fia született légyen*, mind a tályai keresztelő könyvnek a törvényes bizonyság által megerősittetett kivonásával, mind a fellyebb érdeklett koros tanúk által, kik a nevezett Lipthay Mártonnak egymás után János névre kereszteltetett két fiaira magok is emlékeznek, s ennek abban, hogy az első fia János nevezeten Tályáról elköltözködvén, meghóltnak tartattatott, s annak el nem felejthető emlékezetére a másik is Jánosnak kereszteltetett, világos okát adják, szintúgy kibizonyittatván; sőt ezekhez képest különösen arra is: hogy Tályán meghalálozott néhai Liptay János saját előadása szerént életének csak utolsó esztendeiben tanúlhatta ki, hogy hóltnak tartatott testvérje nemes Szepes vármegyében Krompachra vitetvén, ottan lett megházasodása után a folyamodót, ki most már onnan kebelünkbe, Bodrog Keresztúrba költözött által, nemzette légyen, szintúgy több tanubizonyságok, jelesen pedig az e folyó esztendei május hónapnak első napján meghiteleztetett ugyan azon levélirónak, ki a Tályán meghalálozott Liptay János meghagyásából levél által adta a folyamodónak tudtára, hogy ő az elveszett, és meghólt gyanánt tartatott Liptay János, testvér báttyának fia légyen, tanúvallomása, továbbá az ezeket ugyan Tályán, azon Liptay Jánostól környül állásosan előadattatni halló egyik tábla biránknak, tábla-birói hite alatt kiadott bizonysága, úgyszinte a már időközben meghalálozott azon Monoki lakosoknak is, kik által Tályáról Liptay János ezen izenetet tétette, tanuvallomások, és végre a nemesi czimeres levélbe nevezet szerént kitett nemes Liptay János elmaradott özvegyének törvényszékünk előtt folyó esztendei mártzius hónapnak 21-ik napján meghiteleztetett saját megesmérése is arról: hogy ferje Nemes Liptay János életében gyakran, s utólsó beteg ágyában is erősitette, hogy akkor nemes Szepes vármegyében *lakozott Liptay György*, folyamodó az ő testvérjének innen elszármazott, és többszöri kerestetésére is, a leveleknek általvétele végett meg nem érkezett Liptay Jánosnak fia légyen, a többi próbáknak sorában szinte törvényes próbául mutattatván be, s ezeknek az illető kereszt levelekkel, halotti bizonysá-

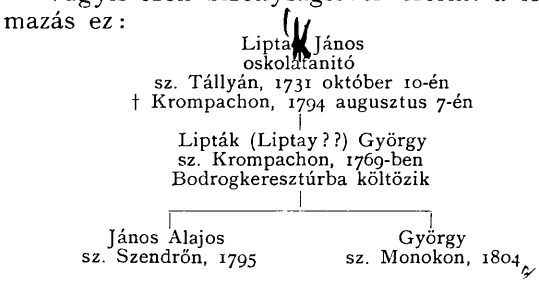
[1] Hogy ez nem áll, azt bizonyítja az 1705. évi felszabaditó levél.

gokkal, és a nemes Szepes vármegyében meghiteleztetett tanuvallatással abban tett egyben vetése által, hogy Liptay Márton önnön maga csakugyan Tályán, 1765. esztendőben május hónapnak 19-ik napján, úgyszinte az 1747-dik esztendőben, június hónapnak 17-dik napján született második János fia is szinte Tályán halálozott meg, de az 1731-dik esztendőben october 10-dik napján Tályán kereszteltetett elsőbb János fia, telyességgel nem ott, hanem 1794-dik esztendőben, augusztus hónapnak 7-dik napján, Krompachon, mint oskolatanitó, anélkül, hogy oda, honnan lett származása, az odavaló koros tanúk által is tudattatott vólna, a krompachi tisztelendő plébánus által kiadott, s a törvényes bizonyság részéről is meghiteleztetett bizonyság szerént hólt légyen meg, a felyebb előadottaknak valósága szintúgy erősittetvén: minekutánna illy módon a folyamodó attyának a nemesi czimeres levelet nyerő nemes Liptay Mártontól lett leszármazása, azon környül állásoknak, hogy ugyan egy János névre egy atyának 16 esztendő közben született két fiai mi okon és módon keresztelődhettek, s a Lipták és Liptay nevezetek is felváltva miképpen fordúltak légyen elő, több hiteles tanubizonyságok által lett kivilágositása után kétségben többé nem hozattathatna, és a tanúk vallomásai szerént, ugyan ezen nemes Liptay Jánosnak, a folyamodó attyának, tévedésből és nem szüleinek tudtával lett elszármazása is további kérdés alá, a felforgó környülállások között szinte nem vétetődhetne: ezek mellett pedig az, hogy a nemes Szepes vármegyében Krompachon, 1794-dik esztendőben augusztus 7-dik napján meghalálozott Jánosnak, mint oskolatanitónak 1769-dik esztendőben a folyamodó György fia kereszteltetett légyen, a krompachi keresztelő könyvnek, annak rendje szerént meghiteleztetett kivonásával és a tanúk vallomásával is nyilvánvalóvá tétetne, és egyszersmind az is, hogy valamint a Krompachon meghalálozott János, az oda való tanúknak vallomásai szerént adót nem fizetett, úgy különösen az is, hogy a folyamodó nemes Liptay György, itten nemesi szabadságban élt, az idő szakaszonként előfordúlt nemesi felkelés, segedelem, és más ajánlásbeli fizetésekről szólló számos nyugtatókkal hasonlóképen kimutatódna. Mind ezeknél fogva semmi kétséget sem tapasztalván a hozzánk folyamodó nemes Liptay Györgynek levelestárunkban találtató, s magára alkalmaztatott nemesi czimeres levélben gyökerezett nemességére nézve, s e részben az általunk különösen kihalgatott tiszti fiskálisunknak sem fordúlván legkissebb észrevétele is elő, törvényes kéréséhez képpest, az itt kebelünkben Bodrog Keresztúr városában lakozó nemes Liptay György folyamodónak, mind saját nevére, mind pedig a törvényes bizonyság aláirása alatt előmutatott szendrői és monoki egyházi keresztelő könyvek kivonása szerént 1795-dik és 1804-dik esztendőkben született *János Alojz*, és *György*, két fiainak nevekre is kiadtuk ezen nemesi bizonyságlevelünket, hiteles pecsétünk alatt megerősitve. Ezernyóltzszáz huszonhetedik esztendőben, május hónapnak tizenegyedik napján, Sátor Allya Ujhelyben folytatva tartott köz-gyülésünkből.

Kiadta a fenn tisztelt Megye hites fő jegyzője Dókus László, m. p. (L. S.)

Præsentem copiam cum producto originali collatam, eidemque in omnibus conformem esse in fidem subscriptus testor, adpresso officii sigillo. Viennæ, die 6-ta mensis Novembris, anno 1837. Mathias Sztankovics, Consil. Reg. et Canc. regio Hung. aul. regestrator et archivi director. s. k. (P. H.)

Vagyis ezen bizonyságlevél szerint a leszármazás ez:

Mivel azonban a czimeres nemeslevél szövege így szól: «*eundem Martinum Liptay, ac per eum consortem Elisabetham Kerepessi, filiumque Joannem* (aki 1747. jún. 17-én született), *necnon filias Elisabetham et Mariam, suos iam natos, et expost dei benedictione e propriis lumbis legitime nasciturос haeredes et posteritates eiusdem*», továbbá «*eidem Martino Liptay, ac per eum praespecificatis consorti, filio, et filiabus suis, iam natis, ac in futurum dei benedictione legitime nascituris, ipsorumque haeredibus*», vagyis pontosan megjelöli a megnemesitetteket, és a «*iam natos*» csak ezen Jánosra és két hugára vonatkozik, az az első, állitólag Tállyán, 1731. okt. 10-én született, *de elvándorolt János, jogilag is a király kegyéből kirekesztettnek tekintendő!* Úgy, hogy ha szomoru elszakadása való tény lenne is — a mit alig vagyunk képesek elhinni — őt és Lipták néven fellépő utódait a nemesség, és az 1759-ben adományozott czimer, nem illetheti meg!

Az adott czimernek leirása pedig ez: *Scutum videlicet militare erectum, palariter bipartitum, priore sui parte aureum, posteriore argenteum, in quo brachium humanum ad cubitum inclinatum, rubra vestitum manica, manu prehensum palum coerulei coloris circumacta vite pampinis viridantibus et duobus maturis coeruleis botris ubere sustinens conspicitur. Scuto superincumbit galea tornearia clatrata, seu aperta, ccronataque, situ pro more ad dextram obliquo, nobilibus propria, duplici vite naturaliter effigiata sibi invicem implexa, afforis pampinis, introrsum vero quasi circulo inclusis duobus botris coeruleis dependentibus in altum surgente fastigiata. Phaleris a dextris aureis et coeruleis, a sinistris vero argenteis et rubris*, stb.[1] Az itt leirt czimer tehát ugyanaz, mint a Szabolcs vármegye monographiájában, 525., illetve 524. oldalakon, — 1732. évi, téves keltezés alatt — közölt czimer. Hogy a családnak ottan rövid pár sorban adott eredete és története mit ér, azt a fentebbiekből könnyű megállapitani.

HORVÁTH SÁNDOR.

[1] Kir. könyvek, XLV. köt. 287. és köv. ll.

Az esztergomi szenátorok társas-pecsétje.

(Négy pecsétképpel.)

A Turul mult számában Horváth Sándor úr rendkivül érdekes pecséttani emléket mutatott be az Országos Levéltár kimerithetetlen gazdagságu anyagából, volt pedig ez egy, eddig a középkorból sehol sem ismert alaku, függő viaszpecsét Esztergom városának 1337. márczius 3-án kelt oklevelén.[1]

Ezen ismertetés kapcsán óhajtok egyet-mást erről a pecsétről elmondani, megkisértve a szokatlan körülményeknek, melyek közt az megjelenik, megvilágositását.

Az oklevél egyszerü adásvételről szóló bizonyság, a minő városi hatóságoktól nagy számban maradt. Az van benne elmondva, hogy Jakab mester aranymüves és fia, Domonkos az okiratban meghatárolt területen fekvő házaikat István visegrádi várnagynak és pilisi ispánnak eladják. Alakilag is megfelel a szokásnak; elől a városbiró és a főbb tanácsbeliek nevei következnek, a kik — mint olyan fényes városhoz, a minő Esztergom ez időben volt, illik — részben előkelő urak, ispánok. E névsort szükséges itt ismételnünk, mert a pecséteket segitségével kell megfejtenünk. Szól pedig eképpen: *Comes Georgius judex, Comes Nicolaus filius Michaelis, comes Stephanus filius Godini, Thomas filus Hunchel, Stephanus filius Hermanni, Stephanus filius Geleti, comes Valentinus, Stephanus filius Frank, Johannes filius Nicolai, Stephanus filius Hurnichi, Magister Anda, Gelesus filius Endree et Godinus filius Godini iurati.....cives.* Szükséges azután idéznünk a megpecsételési záradékot, a mely igy hangzik: *In cuius rei memoriam, perpetuamque firmitatem, ad instantes petitiones parcium premissarum presentes ipsi nobili viro magistro Stephano concessimus, duplicis sigilli nostri munimine roboratas.* A pecsétet, a mely ez oklevelen függ, nem kell leirnom, azt a felfedező irásban és képben megismertette az olvasókkal. Alakjáról és a rajta levő pecsétképekről különben alább fogok pár szót szólni.

Horváth ur nézete szerint az oklevelet, a melyen — szövege értelmében — Esztergom városa jól ismert kettős-pecsétjének kellene lógni, azért látták el egy, három tanácsbeli gyürüjének lenyomatát viselő, szokatlan pecséttel, mert «az emlitett kettős-pecsét — valami okból — nem állott a tanács rendelkezésére.»

Ez a magyarázat nem egészen megfelelő. Igen merész dolog azt feltenni, hogy az oklevél irása idején ne tudták volna, megvan-e a város pecsétje, vagy nincs. De feltéve, hogy a pecsétnyomó épp akkor tünt volna el,[1] mi akadályozta a jelenlevő birót és esküdt polgárokat, hogy erről, valamint saját pecsétjüknek a városé helyett való használatáról ne tegyenek az oklevél végén egy záradékban emlitést? Az idegen pecsét használata a középkorban elég gyakori, még a királyi ház tagjain is megesett, hogy más pecsétjét nyomatták oklevelükre *propter absentiam vel carentiam proprii sigilli;* ez az oklevél hitelességét még nem tette kétségessé. De hogy abban a korban, a mely az oklevél hitelességének megállapitásánál majdnem kizárólag a pecsétre támaszkodott, valamely oklevélre merőben más pecsétet függesszenek, mint a minőről a megpecsételési záradékban emlitést tettek, az elképzelhetetlen.[2] Ilyen oklevelet István ur, a visegrádi várnagy, bizonyosan nem fogadott volna el.

Egészen másként áll a dolog, ha azt a sokkal valószinübb esetet tesszük fel, hogy az eredetileg szabályszerűen kiállított oklevélnek a pecsétje kibocsátása után oly módon rongálódott meg, hogy az többé, mint Esztergom város pecsétje elfogadható nem volt. Ez esetben — ismét a középkori viszonyokat tartva szem előtt — az oklevél hitelessége erősen megrendült s majdnem bizonyosra lehetett venni, hogy azt per esetén teljes bizonyság gyanánt a bíróság el nem fogadja. Mit lehetett tehát tenni? Az oklevelet ujra való megpecsételés czéljából a város tanácsához benyujtani több okból nem volt tanácsos; első sorban azért, mert ezt a kérést az előljáróság nem teljesithette, miután ezzel valóságos hamisitást követett volna el. Nem is tudunk példát az ilyen utólagos megpecsételésre. Ujból való kiállitását kérni éppen ilyen veszedelmes lett volna; ez tulajdonkép annyit jelentett, mint ujra megkötni a szerződést Jakab mesterrel és fiával. De vajjon, nem éltek volna-e ezek az alkalommal s nem tagadták volna-e le a szerződés hitelességét? A dolgot bajossá tette az is, hogy — mint ez alább, a pecsét tárgyalásánál kitünik — közben a régi biró letette hivatalát s az egyszerü szenátorok sorába lépett. Az egyedüli ut és mód maradt, ha István ur nem akarta

[1] Kiadva: Anjoukori Okm. III. k. 124. l.

[1] Ismeretes, hogy Esztergom város pompás ezüst kettős pecsétnyomója a XIV. században (de jóval oklevelünk kelte után) elveszett s csak a XVIII-ikban került elő.

[2] Erre vonatkozólag a nagytekintélyü *Günther Miksa* véleménye a következő: «Oft... hatte die Abwesenheit eines Siegels einen..... Grund verschiedener Art, z. B. wenn es abhanden gekommen oder auf andere Weise der Gewalt des Eigenthümers entzogen war. Dass solches in der That vorgekommen, ist nicht nur an sich wahrscheinlich, sondern lässt sich auch durch Beispiele erweisen. Es ist begreiflich, dass man, wo solches der Fall war, sofern man nicht mehrere eigne Siegel besass, zum Gebrauch eines fremden *und der Erklärung, dass man des eignen ermangele genöthigt war.*» (Das Siegelrecht des Mittelalters. Uebersetzt von Dr. K. L. [Fürst Hohenlohe.] Stuttgart, 1870).

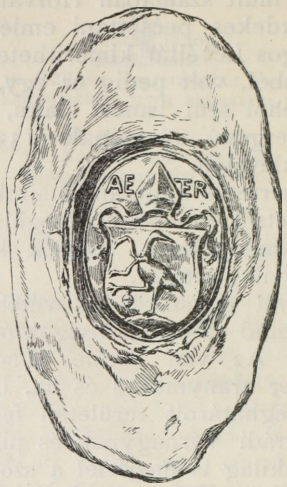
a házai tulajdonjogát egyedül biztositó (s mint a szövegből látszik, egyetlen példányban kiadott) bizonyságlevelet, illetve annak érvényességét megsemmisiteni: *felkérni azokat, a kik az oklevél kiállitásánál közreműködtek, lássák ők el pecséteikkel utólagosan az oklevelet* s kölcsönözzenek annak személyes tanuságuk által, ha nem is tökéletes, de legalább részleges hitelességet.

Az oklevélben felsoroltak közül hárman vállalkoztak a megpecsételésre, és pedig — a mi bizonynyal István ur kivánsága volt — a legtekintélyesebbek; azok, a kiket az oklevél comeseknek czimez s a kiknek pecsétje ennélfogva bizonyos hitelességgel birt. Hogy eljárásuk nem volt egészen kifogástalan, az kétségtelen; kötelességük lett volna a megpecsételés tényét rávezetni az oklevélre.[1] Miért mulasztották ezt el, természetesen meg nem állapithatjuk; bizonyosan nem ok nélkül választották az oklevélhitelesitésnek *ezt* a formáját.

A milyen szokatlan ez az eljárás, épp oly rendkivüli az a pecsét, a melyet az ujra megerősitett oklevélre tettek.

A legegyszerübb lett volna, ha a három tanu (mert diplomatikai értelemben a megpecsételők ez esetben ennek tekintendők) magára a hártyára nyomja rá pecsétjét. Ez esetben azonban elveszett volna az oklevél privilegialis jellege. Három függő-pecsétet tenni a hártyára, tekintve, hogy az alkalmazásba jövő pecsétek igen kicsinyek voltak, szintén nem lehetett czélszerü. Felhasználták tehát az elromlott kettőspecsét zsinórját (s talán megmaradt viaszát is) és e körül alakitottak puszta kézzel egy hengert, a melyre azután pecsétgyürüiket lenyomták. Kétségtelen, hogy nem valami megszokott módon jártak el, csak a véletlen szülte ötletet testesitették meg, a miből az is világos, hogy pecsétünk aljára nézve mindenha csak különlegesség, kuriozum marad, *de nem lesz képviselőjévé egy eddig ismeretlen tipusnak.*

Ilyen módon alakitott pecsétet sem a külföldi kiadott anyagban, sem a hazai szerény pecsétkészletben nem ismerek. Az ismertető ur azon feltevése, hogy «a pecsét ezen alakja olasz jelleget hord magán», semmivel sem támogatható; legkevésbbé az irodalomban ismert itáliai pecsétekkel. Véletlen szülte, a mely kétszer alig ismétlődött. Ismerek ugyan a magyar pecsétek között egyet, a mely alakra némileg hasonlit erre, ez azonban még sem állitható vele párhuzamba. Ez Nagyrévi András thermopiléi püspök, esztergomi érseki helyettes és pesti plebános azon pecsétje, a mely egy 1496-ban Rauscher Farkas esperessé avatásáról kiadott oklevélen függ.[1] Ez a pecsét körülbelül olyan alaku, mint lenne az esztergomi szenátorokénak a fele, ha az egészet hosszában két egyenlő részre hasitanák; méretei a következők: hossza 65, legnagyobb szélessége 34, vastagsága 20 mm. Lapos oldalának közepén egy rendes tojásdad fejü gyürüpecsétnek megfelelő, körülbelül 2 mm.-nyi bemélyedés van, a melybe vörös viaszra van nyomva a püspöknek a pesti plebánia-templom szép pastoforiumáról ismert czimere, A(ndreas) E(piscopus) ER(mopylensis) névbetükkel. Ezzel az esztergomi szükségpecsétet nem lehet egy csoportba foglalni, már csak azért sem, mert az három, ez pedig csak egy lenyomatnak szolgál fészkeül.

Az esztergomi pecsétnek különleges volta és diplomatikai fontossága nem is annyira alakjában, mint inkáb azon körülményben rejlik, hogy egy darabban, három személynek szolgál pecsételő anyagúl. A pecsét, mint a hitelesités legfőbb eszköze, merőben egyéni s mint ilyen megkivánja a külön állást. Ha ez a tétel a középkorban kodifikálva nem is volt, a köztudatban benne élt s ellene a legritkább esetben vétettek. Ott, a hol több pecsétet kellett egymás mellé tenni, igen sokszor nyilt alkalom az áthágására, hogy még sem tették, legfeljebb elháritathatatlan okokból, mutatja, minő nézetei voltak e tárgyról a középkor emberének.

Ilyen társas-pecsétekből (jobb műszó hiányában nevezzük igy őket) a sokat látott *Seyler Gusztáv* csak kettőt mutat be; az egyik egy kettős pecsét a XII. század végső évtizedéből, a mely egyik felén Rudolf admonti apát, a másikon Wildoni Herrand pecsétjét viseli.[2] Ez azonban gyanus. A oklevélre, amelyen lóg, «a be-

[1] A mint ez történt például akkor, mikor Nagy Lajos király ujabb pecsétjével látta el 1363 előtti okleveleit.

[1] Eddig kiadatlan. Sopron város levéltára, Lad. LV. Fasc. I. No 29. Az ábra nem kifogástalan; eredetiben a pecsétfészek jóval keskenyebb.

[2] Seyler, Geschichte der Siegel, Leipzig, 1894. 177. l.

vágásokról itélve, eredetileg két, hártyaszalagon lógó pecsét volt szánva», a mostani kenderzsinóron lóg s a tipáriumokat fejjel lefordítva nyomták bele. A másik, a mely alakjára Nagyrévi pecsétjére leginkább hasonlit, úgy, mint az esztergomi, három gyürüpecsétet viselt, a melyek, mig ki nem hullottak, mint fészekben nyugodtak benne.[1] Ez sem egészen megbizható, mert már nem lóg oklevélen, hanem a brüsszeli állami levéltár lehullott pecséttöredékei közül került elő.

Nem kétlem, hogy a külföldi levéltárakban jobb, hitelesebb példák is akadnának a társaspecsétekre, én azonban mást, mint a Seyler-idézte kettőt nem ismerek. Tudok azonban példát saját hazai pecséteinkből.

1236-ban, Bertalan veszprémi püspök elnöksége alatt, mint a király által kiküldött «*inquisitores de terris in Simigio*» müködik egy bizottság, a mely a mondott évben Sümegen kelt oklevelével György ispánnak bizonyos borhódi birtokrészt itél meg. Az erről szóló kis hártyaoklevélre[2] hasonló anyagu szalagokon nyolcz pecsétet függesztettek, jóval kevesebbet, mint a kibocsátók száma, akik közül tizenegyet név szerint is felsorol az oklevél. A pecsétekből ma már csak négy van meg, de e négyből kettő *két-két pecsétnyomatot visel.* Mind a négy más-más személy gyürüjéről van nyomva s világos, hogy csupán azért kerültek együvé, mert a kis oklevélre nyolcznál több pecsétfészket nem tudott az iródiák ráakasztani.

Messze vezetne tárgyunktól, ha ezuttal ezeket is egyenként ismertetném; azon reményben, hogy erre már legközelebb alkalmam nyilik, most csak azért hozom fel ezt a két pecsétet is, hogy megemlitsem, minő korai példánk van a társaspecsétekre s hogy rámutassak arra a körülményre: itt is, mint később az esztergomi szenátorok pecsétjénél csak a szükség vitte rá az embereket arra, hogy egy pecsétfészket több személy számára használjanak fel.

Befejezhetném reflexióimat, ha nem kellene még az esztergomi pecsét ábráit illetőleg az első közlés némely tévedéseit helyreigazitanom.

A viaszhengeren levő három pecsét közül a szokásnak megfelelően a legtekintélyesebb kiállitóét középen kell keresnünk. Ez 13 mm. átmérőjü köriratos és czimeres gyürüpecsét, a melynek egyszerü körvonallal határolt mezején, nem lépkedő sárkány, hanem *két, kártyafigurák módjára egymással ellentétesen állitott sárkányfő van.*[3] Szép és ritka czimerábra, amelyhez hasonlót heraldikánk keveset mutathat fel. A pecsét köriratát az első közlővel együtt én is igy olvasom;

✠ S·GHORGI SR vagy SR.

Megfejtése minden esetre: *Sigillum Georgii senatoris.*

Oklevelünk kibocsátói között csak egy *Georgius* van; ez pedig a városbiró, a kinek neve az oklevél élén áll. Az a körülmény, hogy pecsétjén szenátornak s nem birónak nevezik, azt mutatja, hogy az oklevél ujra pecsételése oly időben történt, *amikor György ispán már nem volt birája Esztergom városának.*[1]

A felülről számitva első pecsét a középsőnél valamivel kisebb (átm. 12 mm). Jó mélyen bele van nyomva a viaszanyagba, ugyannyira, hogy még a gyürü karikája is ott hagyta a nyomát. A pecsétnek sem kerete, sem körirata nincs, rajta csak ügyetlenül vésett *ágaskodó oroszlán* látható.[2] Hihető, hogy ez a pecsét az oklevélben másodikul megnevezett Mihály-fia Miklós ispáné volt.

Legérdekesebb a harmadik pecsét. Alakja a ritkák közül való: *haránt tojásdad.*[3] Daczára, hogy (éppen alakjánál fogva) rosszul nyomódott le, mégis meg lehet állapitani, hogy *köves gyürüről* nyomták le, és pedig olyanról, a melynek erősebben kidomborodó, jó mélyen vésett intagliója csak a czimert tartalmazta, mig a körirat a mélyebben fekvő foglalásra esett.[4]

A pecsétmezőre helyezett czimer szépen sti-

[1] Ugyanott

[2] Országos Levéltár, D. O. 213. Az oklevél szövege kiadva Wenzelnél. Á. Ú. O. VII. k. 22. l. A pecsétek közül kettő ki van adva, kettő még kiadatlan.

[3] Szükségesnek látom a három pecsét képét itt körülbelül felényivel megnagyitva ujra közölni.

[1] 1341-ben, tehát alig négy évvel a szóban forgó oklevél kelte után *Comes Stephanus Frank* a város birája, Rubin fia György, a régi városbiró pedig már csak egyszerü szenátor. Megjegyzendő, hogy a város kettős nagy pecsétje ez időben még használatban van. Anjoukori Okmánytár, IV. köt. 123. l.

[2] A pecsétkép a korábbi ismertetés szerint «lépkedő kutya». Bármennyire el van is torzitva az állat feje, a középen kirojtozott fark semmi kétséget sem hagy fenforogni az iránt, hogy oroszlánnal van dolgunk.

[3] Méretei közül csak 15 mmnyi hossza határozható meg pontosan; szélességet hozzávetőleg 12 mmre tehetjük.

[4] Ilyen «befoglalt» pecsétekre úgy nagyobb, mint kisebb alakuakra külföldön számos példát találunk, — nálunk ritkák, de nem példátlanok. A régibb időkből most csak egyre emlékezem: Csák nbeli Gug fia Csák soproni ispán szintén haránt tojásdad, de a fent ismertetettnél jóval nagyobb pecsétjére, 1237-ből. OL. D. O. 220. sz. (kiadatlan).

lizált, balra lépkedő oroszlán, éppen olyan, mint a minőket II. András király második kettős-pecsétjén látunk. A köriratból ugyan csak nehány betü látható, de ez elég arra, hogy a tulajdonost meghatározhassuk. A körirat kiegészitve igy hangzik:

S·STΘ (phani F) ILI (i . . .)

Alig foroghat fenn kétség aziránt, hogy a hiányzó utolsó szó igy hangzott: GODINI, a mely esetben a tulajdonos az oklevelünk élén harmadiknak emlitett *comes*, Gödény fia István.

Mind a három férfiu, akiknek pecséteit itt megállapitottuk, többször szerepel okleveleinkben. György biró, a ki 1328-tól kezdve mint szenátor fordul elő, *Rubinus* (Ruben) ispán fia; a birói tisztet Esztergomban már atyja is viselte a XIII. század 60-as éveiben. Mihály fia Miklós ispán is régi tanácsbeli oklevelünk keltekor; ilyen Gödény fia István is, kit 1323 óta hites személyül emlegetnek Esztergom város oklevelei. Ez utóbbinak atyja, szintén comes, a XIII. század végső negyedében előkelő esküdt polgára Esztergomnak, a ki a város ügyeiben nem egyszer megbizottként szerepel. Mindezek, úgy az apák, mint fiaik érseki nemesek s előkelő tisztségeket viselő emberek, akiket a czimeres pecsét joggal megilletett. Sajnos, az első generáczió pecsétjeiből egyet sem ismerünk s igy nem tudjuk megállapitani (a mit különben hazai és külföldi példák alapján jogosan feltételezhetünk): öröklött czimerekkel van e dolgunk a három szenátor pecsétjén?

Az esztergomi szenátorok társas-pecsétje mindenképen érdekes emléke hazai pecséttanunknak s megismertetéseért a felfedezőt elismerés illeti.

VARJÚ ELEMÉR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1905 szeptember 28-ikán ülést tartott, melyen *báró Radvánszky Béla* elnöklete alatt *Barabás Samu*, *dr. Békefi Remig*, *Éble Gábor*, *dr. Fejérpataky László*, *dr. Karácsonyi János*, *ifj. dr. Reiszig Ede*, *id. Szinnyei József*, *Varjú Elemér* ig. vál. tagok, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, *dr. Áldásy Antal* jegyző felolvassa *dr. R. Kiss István* r. tagnak «A rudóbányai ev. ref. templom czimeres emléke» czimü dolgozatát, mely a Turulban jelenik meg.

A folyó ügyek élén a társulat tagjaivá megválasztattak: pártoló tagul *özv. gróf Szápáry Gyuláné*, Taskony (aj. a titkár), évdijas tagokul *a beszterczebányai városi múzeum könyvtára* (aj. a titkár), *Louis Bouly de Lesdain*, Dunquerque, Belgium, (aj. Ghyczy Pál), *dr. Gábor Gyula* ügyvéd, Budapest (aj. a jegyző), *dr. Kardos Samu* ügyvéd, Debreczen (aj. a titkár), *Keczeli Mészáros Dániel* földbirtokos, Nagyszénás (aj. Horváth Sándor), *Osváth Lajos* várm. főlevéltárnok, Nagyvárad (aj. a titkár), *Thaly István* ny. műszaki tanácsos, Budapest (aj. Szily Kálmán).

A nagygyülés napjául deczember 14-ike tüzetett ki s azon Varjú Elemér ig. vál. tag fog felolvasást tartani a magyarországi lovaspecsétekről.

A titkár jelentést tévén a felől, hogy az igazgatóválasztmány kebelében két hely vár betöltésre, mig levelező tagok korlátlan számben ajánlhatók, az igazgató-választmány tagjai felkérettek, hogy az igazgatóválasztmányi és levelező tagságokra ajánlataikat a november 30-iki ülést megelőző napig adják be.

Bemutattatván Nógrád vármegye alispánjának augusztus 6-ikán kelt meghivója, melyben a társulatot az 1705-iki szécsényi országgyülés 200 éves évfordulója alkalmából szeptember 12-ikén tartandó ünnepélyen való részvételre szólitja fel, a titkár jelenti, hogy az elnökség a társaságnak ez ünnepen való képviseltetésére *dr. Fejérpataky László* másodelnökét kérte fel, s miután nevezett másodelnök közbejött akadályok miatt nem tehetett eleget a megbizásnak, üdvözlő távirattal vett részt Nógrád vármegye ünnepén.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig befolyt 3340.71 kor., kiadatott 2654.68 kor., maradvány 686.03 kor. A Nemzetségi Zsebkönyv II. része alapjába befolyt 4365.28 kor., kiadatott 4345.29 kor., maradvány 19.99 kor. Vagyonállás: *A)* Vagyon: 1. Alapitványi tőke *a)* értékpapirokban 21,800 kor., *b)* kötelezvényekben 4400 kor., *c)* kötelezvény nélküli alapitványokban 800 korona, össz. 27,000 kor. 2. Alapitványi jelleggel nem biró értékpapirokban 3400 kor. 3. A Nemzetségi Zsebkönyv alapja 50 kor., 4. Pénztári készlet 706.02 kor. 5. Tagdijhátralékok 3740 kor. Összes vagyon 34,896.02 kor.

B) Teher: 1. Nyomdai tartozás 3569.99 kor. Tiszta vagyon: 31,326.03 kor.

A pénztárnok jelentése tudomásul vétetvén, annak kapcsán az elnök inditványára az igazgató-választmány elhatározta, hogy a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv eladásából várható bevétel a Zsebköny alapjához csatoltatik s a vállalat folytatására fog felhasználtatni; a tagdijhátralékok ügyében pedig a pénztárnok előterjesztése alapján kimondta, hogy a két évi hátralékosok elnöki uton, a régebbiek pedig az ügyész utján fognak tartozásuk kiegyenlitésére felhivatni.

Ifj. dr. Reiszig Ede ig. vál. tag, a Magyar Nemz. Zsebkönyv egyik szerkesztője kérésére az igazgatóválasztmány felhatalmazást adott arra, hogy az uj kötet anyagából egy családra vonatkozó rész kinyomatva mintául csatoltassék a szétküldendő kérdőivekhez.

Varjú Elemér ig. vál. tag inditványára az igazgatóválasztmány elhatározta, hogy a Turul füzeteihez hirdetéseket vesz fel s megbizta az inditványtevőt, mint a folyóirat egyik szerkesztőjét, hogy ez irányban a szükséges lépéseket megtegye s eljárása eredményéről a legközelebbi ülésen jelentést tegyen.

Ugyancsak *Varjú Elemér* ig. vál. tag inditványt terjesztett elő az iránt, hogy a Turulhoz az 1907. évi folyam befejezte után, tehát a 25-ik évfolyam lezártakor uj Tárgy- és Névmutató adassék ki, mely az összes évfolyamok anyagára kiterjeszkedjék. Az igazgatóválasztmány *dr. Fejérpataky László* másodelnök felszólalása után, tekintettel a társulatot ez időszerint terhelő tartozásokra, az inditványt elvben magáévá tette, de annak kivitelére vonatkozó határozatát a következő év pénzügyi eredményétől tevén függővé, későbbre tartotta fent.

A napirend ezzel ki lévén meritve, az elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *id. Szinnyei József* és *Varjú Elemér* ig. vál. tagokat kérte fel s ezzel az ülést bezárta.

SZAKIRODALOM.

Farkasfalvi Mauks Ernő. Ungmegye multjából. Adalékok a vármegye középkori történetéhez, feltüntetve a Nagymihályi család történetének keretében. Szeged, Endrényi Lajos, 1905. Ara 1 korona. 8r. 127 old.

Szerző eredetileg Ungvármegyétől nagyobb terjedelmü, összefoglaló monografiát szándékozott irni, csakhogy körülményei megakadályozták terve kivitelében. Hogy fáradtsággal gyüjtött jegyzetei ne veszszenek kárba, a fentebbi czim alatt főleg genealogiai adatait állitotta össze, első sorban arra törekedve, hogy egy család, a nagy szerepet játszott Nagymihályiak történetének keretében a megye nemesi társadalmának életével ismertesse meg olvasóit. Sajnos, a nyomtatott forrásokra levén utalva, munkáját ott zárta le, a hol fő forrása, a Sztáray-oklevéltár is befejeződik, az 1457-ik évnél s igy csupán a középkorral foglalkozik, a mely egyrészt a nagy időbeli távolság, másrészt az adatok gyérebb volta miatt ránk nézve nehezebben érthető és nehezeben is rajzolható meg, mint a közelebb letünt századok képe.

Kiváló érdeme szerzőnek, hogy ezen rég mult időkről is élvezhető rajzot nyujt könyvében. A száraz okleveles adatokból nagy ügyességgel nem csupán az eseményeket állitja össze, megeleveniti a korszak emberét is, elénk állitva a XIII—XIV. század hevülékeny, kissé kapzsi, de a lovagi erényekkel is fénylő magyarját.

A vármegye régi családai közül nemcsak a Nagymihályiakkal foglalkozik bővebben, hanem úgyszólván valamennyi kiválóbb szereplő családdal. A Boksa, Beche-Gergely, Gutkeled, Bogáth-Radván, Ákos nemzetségek ungi ágain kivül a Lesztemériek, Bethleniek és Zbugyaiak, Nátafalusiak, Csicseriek és Ormosok, Pálócziak, Dobók, Csebiek és a Drugeth dinasztia vannak sürübben megemlitve. Sok uj adatot nem találunk róluk, mert, mint emlitettük, szerzőnk nyomtatott forrásokat használ, de azért a genealogus haszonnal forgathatja könyvét, a sok szétszórt apró adalékot jól csoportositva együtt találja s meg van kimélve az oklevéltárak átböngészésétől.

A kötethez a vármegye fő- és alispánjainak névlajstroma s a Nagymihályiak családfája van mellékelve.

E kis munkát sokat igérő mutatványnak tekintjük Ungvármegye megirandó monografiájából, a melyre való hivatottságát a szerző kellőképen megbizonyitotta.

Veridicus.

Der deutsche Herold. Zeitschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde, herausgegeben vom Verein Herold in Berlin. XXXV. évf. 1904. 1—12. füzet.

A német szakfolyóirat mult évi folyamában bennünket közelebbről érintő dolog alig találkozik. Mindössze két rövid értesitést tudtunk kiböngészni a társulati ülésekről szóló jelentésekből. Az egyik egy «*Urkundenfund*»-ról szól, amelyre Richter Ede «Direktor des *archäologischen Museums zu Schemnitz* (Ungarn)» akadt. A nagy lelet egy XVI. századi ügydarab, amelyből kitünik, hogy Selmecz városa 1586-ban János-György brandenburgi választó tejedelem Blinykling nevü alkimistáját gyilkosság miatt felakasztatta. A másik valamivel érdekesebb tudositás I. Lipót királynak 1681. XII. 22. kelt azon armálisáról szól, amelylyel bizonyos *Wirth Györgyöt* a magyar nemesség kebelébe felvesz. Az armálist a következő évben Pozsony vármegyében hirdették ki. Nevezettnek az utódai azonban hamarosan hazát cseréltek; két fia, Mihály-Gottfrid és György-Frigyes, I. Józseftől 1710 nov. 18-án birodalmi nemességet nyert és Szászországba költözött át. 1740. VI. 4-ikén VI. Károly császártól birodalmi lovagságot és «*Edler von Weydenberg*» előnevet kaptak. A család Poroszországban ma is virágzik.

Az évfolyam czikkei között általános érdeklődésre számottartó nem egy találkozik; azonban azt kell látnunk, hogy kevés van köztük, a mely valamely komoly tárgyat tudományos szempontból tárgyalna; a többség a legaprólékosabb heraldikai és genealogiai különösségekkel kedveskedik az olvasóknak. Ez körülbelül megmutatja, hogy a Herold körül csoportosuló közönség merőben műkedvelőkből áll, akiket rendszerint csak az csatol a családtörténethez és czimertanhoz, hogy a maguk és rokonságuk leszármazása és családi története iránt érdeklődnek.

A legbecsesebb s a tudományt leginkább szem előtt tartó dolgozat a kiváló diplomatikustól, Mülverstedt magdeburgi főlevéltárnoktól való s ez a hübérur czimerének alattvalóira átruházásáról szól. A szerző a Puli Strutz (Strausz) család XIII—XIV. századi pecséteiről vett példán mutatja be, miként cserélték el a régi családi sisakdiszt a hübérúréval, jelen esetben az anhalti herczegekével. Ez a középkorban szokásos czimerváltoztatás főleg azért érdekel bennünket, mert e közt s a magyar főrendüek azon szokása közt, hogy czimereikbe az ország — illetve az uralkodó-jelvényeit vették fel, bizonyos rokonságot látunk.

Gaisberg-Schöckingen Frigyes báró a tornatársaságok jelvényeiről nyujt tájékoztatást. Természetesen csak a németországiakkal foglalkozik s az egyebütt fennállottakról (Anglia, Franciaország, Svájcz) nem vesz tudomást.

Már az egzotikumok közé tartozik *Ströhl* terjedelmes és számos ábrával kisért czikke a japánok családi czimereiről, amelyeknek a nyugati, középkori eredetü czimerekhez ép annyi közük van, mint akár a vadak totemjeinek. Hasonló jellegü *Knud Hansen* (Detroit, Michigan, Egyesült-Államok) terjedelmes dolgozata az északamerikai Egyesült-Államok családtörténeti mozgalmairól. Az ebben felhozott adatok mutatják, hogy a «szabad» jenkik földjén gonoszabbul szedi áldozatait a czim- és rangkórság, mint az öreg Európában. Boldog, a ki valamely uralkodóháztól eredettetheti le magát, habár huszszoros töréssel is, és külön specialistájuk van, Mr. Charles H. Browning, aki ezekkel

foglalkozik. Minő módon, arra példa a Dewey család története, a melyben az első Browning-féle ős — *a szászok istene: Thor.*

Dr. Hauer (Pekingből) a kinai uralkodóház terjedelmes leszármazásával szolgál, amely «az eddig ismérteknél sokkal hitelesebb». Mi hasznát veszik német szaktársaink s mi örömük telik benne, nem tudjuk.

Van azután az évfolyamban, részben igen rövid és hiányos ismertetés kiséretében, nehány szép siremlék képe. Érdekes közöttük a 10 napos korában elhunyt Woyrisch Menyhértnek kb. a XVII. század közepéről való *alakos* emlékköve, a melyen a kis babának kifaragott képmása inkább idős egyházi férfiut, mint piczike gyermeket mutat. Durván faragott, de gót izlésben szépen megszerkesztett sirkő Wilhelm vom See bajor apáté, 1452-ből. Egy 1474-ből való emléken, a melyet Neuvestedt Kristóf nagyanyjának állittatott, a legrégibb páros-czimerek egyikével találkozunk.

Több közlött régi, czimeres üvegfestmény között feltünik a magyarországi sz. Erzsébetről nevezett marburgi templom két pompás XIV. századi ablakának szines képe, mindkettő a Schweinsbergi Schenk bárók czimerével. Régi czimerkönyvek és tekercsekről is történik említés; a legrégibb, a melyből szines mutatványokat is kapunk, egy XV—XVI. századi olasz armorial, nem éppen szép, itáliai jellegü czimerábrákkal.

A németek a legkitünőbb heraldikai forrásokat, a régi czimerleveleket rendszerint mellőzik. Ez évfolyamban is mindössze három középkori armális rövid ismertetését találjuk; az első III. Frigyes császártól való s 1459. IV. 18. Bécsujhelyben kelt Ulentaler mk. Herwart Jakab, Henrik és Lukács részére; a második teljes szövegében *Theiner* Monumenta Poloniae-jéből van átvéve; ezt II. Pál pápa adta 1469-ben a boroszlói Eysenreich Lukácsnak és rokonainak; a harmadik pedig Cornaro Catalin, cziprusi királynő czimeradománya a szintén boroszlói származásu Raszlawitzi Rindfleisch János részére 1485-ből, még pedig olasz nyelven. A két utóbbi szövegére nézve meg sem közeliti hasonló korú armálisaink kifogástalan diplomatikai stilusát; egy ik sem áll e tekintetben magasabb fokon Anjoui királyaink armálisai szövegeinél. Igy a cziprusi királyné minden pontosabb körülirás nélkül Cziprus czimerképét adományozza kitüntetettjének, megengedve, hogy azt az illető saját czimerével tetszése szerint egyesithesse.

Jellemző különösség számba megy az a hir, a melyet a társulati ülések egyikén jelentett be a társaság pénztárnoka s legbuzgóbb munkatársa Kekule István kamarás, amely szerint Németországban az Urnak 1904. évében a polgári czimerleveleket osztogató legutolsó hatóság is beszüntette müködését, még pedig — önszántából. Volt pedig ez a hatóság

«Die Kaiserlich Leopoldinisch-Karolinische Deutsche Akademie der Naturforscher»,

a mely *még ujabb időkben is osztogatta czimeres diplomáit.* Valóban, néha megdöbbentő adatok kerülnek napvilágra a legönérzetesebb *Kulturvolk* életéből.

Azonban tagadhatatlan, hogy mindig lehet valamit tanulni német szomszédainktól. Az, a mit a Herold mult évi 4. számának szerkesztői üzeneteiben olvasunk, minden esetre megszivlelendő lenne a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság részéről is. Történt ugyanis, hogy a Heroldnak egy társulati tagja beküldte a saját családjára vonatkozó jegyzeteit «közlés céljából». A válasz elutasitást tartalmaz. «Ezek a tudósitások — irja a szerkesztőség az illetőnek — Önt és családja tagjait ugyan érdeklik, de a Herold többi olvasóit alig. A Herold szerkesztősége a társulati tagokkal szemben közleményeik kiadásában a legmesszebb menő előzékenységet tanusitja, hanem (a mint többszörösen, egyhangú társulati határozattal is megállapittatott) *megengedhetetlen, hogy valaki még élő családokról terjedelmes adatokat a társulat költségén nyomasson ki, ha csak ezek az adatok nem közérdekűek. Ha azonban Ön hajlandó a nyomdaköltségeket viselni, akkor a közlésnek semmi sem állja utját*».

Azt hiszem, ehez nem kell magyarázatot füzni.

Csekei.

Kérelem a Turul olvasóihoz!

Két oldalról is megkeresés érkezett hozzám az iránt, vajjon nem tudnék-e családi irataimból a zalamegyei Hanyi családra, nevezetesen a 16-ik század végén élt Hanyi Balázsra vonatkozólag felvilágositást nyujtani.

Irataim igazolták, hogy a Hanyiak a Gyömöreyekkel együtt birtak Gyömörőn és Sárosdon is ingatlanokat; hogy Hanyi Balázs és fiai a Gyömöreyekkel együtt pereltek a devecseri Choron család örökösével, Nádasdyval; hogy Hanyi Balázs 1611-ben még élt és főbirája volt a megyének.

Ezen minőségében a Gyömöreyeknek bizonyos dolgában Hanyi Balázs és esküdtje jártak el és az eljárásról felvett bizonyságlevél el van látva Hanyi Balázs czimerpaizsának lenyomatával.

A czimerpaizsban, egyezőleg a Gyömöreyekével, egy szivet találunk, melyből 3 stilizált rózsa emelkedik ki. Csupán a Gyömörey czimer holdja és csillagja hiányzik.

Hogy Hanyi Balázs a saját czimerét használta, kitünik abból, hogy H. B. betüt is vésetett a rózsák fölé.

Már most arra nézve kérek utbaigazitást:

1. Volt-e szokásban az akkori időben, hogy egymással nem rokon családoknak ugyanazon jelvényü czimer adományoztatott?

2. A czimer hasonlóságából lehet-e arra következtetni, hogy azok tulajdonosai ugyanegy családnak tagjai, habár az egyik más nevet vett is fel?

Szives válaszokat a szerkesztőséghez czimezve kér

Gyömörey Vincze.

Helyreigazitás.

A Turul ez évi II. füzetébe két értelemzavaró sajtóhiba csúszott be. Az egyik a 87. lapon, a hol a 8. és 9. sorban e helyett: «a melyet N. Lajos királyunk körülbelül haláláig használt», ennek kellene állni: «a melye körülbelül N. Lajos királyunk haláláig használt» (t. i. a város). A másik a 88. lap utolsóelőtti sorában van, a hol *alguatzonius* áll, *alguatzirius* helyett. *Szerk.*

ADATOK A KAR HERALDIKAI SZEREPLÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ.

(Egy táblával és egy czimerképpel a szöveg között.)

A heraldikai kutatásnak egyik érdekes tárgya: egyes czimeralakoknak fejlődését és átalakulását különféle nemzeteknél, különböző korszakokon át követni. A heraldikai izlés majdnem minden nemzetnél másképen érvényesül; itt a természetből vett képek uralkodnak, ott pedig a heroldalakoknak van nagyobb kelete. Vannak ismét motivumok, melyek bizonyos határok közé szoritott területeknek heraldikai különlegességét képezik; mint például, hogy mást ne említsünk, a régi német birodalom némely vidékén az üsthorog (Kesselhacken), másutt pedig a stilizált párducz. Spanyolországban a mohamedán mór befolyásra vezethető vissza ama szokás, hogy a pajzsba szókat, mondatokat, néha egész verseket beleirnak; a skót czimerekben pedig gyakran található a királyi pajzsból kölcsönzött, kivül-belül liliommal diszitett lebegő kettős keret.

A magyar heraldikának ha nem is kizárólagos tulajdona, de igen gyakran használt, kedvelt alakja a *kar*, mely többnyire harczra, néha békés foglalkozásokra emlékeztető tárgyakkal kapcsolatosan szokott szerepelni. Nincs olyan czimergyüjteményünk, mely a magyar czimereknek csak megközelitőleg is teljes számát adná; hiányzik tehát az anyag, mely pontosabb számitást lehetővé tehetne, de nem igen fogunk csalódni, ha azt állitjuk, hogy a magyar czimereknek 25%-ában kar fordul elő. A társaságunk által 1905. évben kiadott Nemzetségi Zsebkönyv második része *kétszázhat* (nem kétszázötven!) család czimerét közli; ezek között — pajzsban és sisakdiszben — *ötvenötben*, tehát több mint negyedrészében találtuk meg a kart.

Tudvalevő, hogy a karnak, mint czimerképnek közkedveltsége folytán nemcsak a czimerrel nem birók választották azt jelvényül; akadtak családok, melyek érette régi czimerüket is feláldozták. A Hunt-Pázmán genusból származó Vajday († 1500 táján) és Jánoky († 1740 körül) családok ősi czimerüket, a holdat és csillagot, a Zsigmond király által 1431. évben adományozott uj czimerrel cserélik fel: kék pajzsban arany koronából két ezüstruhás kar emelkedik ki, markaikban három-három leveles és száras rózsát tartva (Turul, 1890. 112. l.) A Békássy család pedig kardot tartó karral helyettesitette 1417. évben adományozott czimerét (Turul, 1898. 39. l.). Mások megtartják ugyan régi czimerképüket, de azt — például halat, liliomot stb. — kar markába helyezik. Különösen a törökkel való hosszu háboruskodások korszakában a kardot, hegyes-tőrt, zászlót stb. tartó kar a harczias nemesség par excellence jelképévé válik; czimerbővitések alkalmával ezzel «javitják» meg a királyok a kitüntetendők régi czimerét; példa erre a Ghyczy család 1564. évben, Erdődy cs. 1565., Kubinyi cs. 1578. és Abaffy család 1609. évben adományozott czimerbővitése. Kevésbbé érintette e divat a czimerükhöz jobban ragaszkodó Zrinyi, Drugeth, Széchy, Perényi-féle nagy dinasztiákat.

Figyelmére méltatta e czimerképet heraldikánk nagymestere, Csoma József is; nagy tudo-

mánnyal megirt terjedelmes dolgozata: A kar a magyar heraldikában (Turul 1898. 14. l.) teljes képét adja annak, hogyan jelentkezik és fejlődik a kar a magyar czimerekben, és hogyan jut itt bizonyos körülmények között olyan szerepre, mely a hazai heraldika jellemző különlegességét képezi.

Talán nem lesz érdek nélkül való, ha magyar czimereink ezen kedvelt alakját a külföldre követve, összehasonlitjuk, mennyiben tér el ottani szereplése a hazaiétól.

Mig nálunk a kar általában a harczias vitézségnek, a férfias tetterőnek kifejezője: addig nyugaton a legkorábbi példái, melyekre már a tizenkettedik században, a mai értelemben vett czimerek keletkezésével majdnem egyidőben akadunk, teljesen más jelleget mutatnak. E korszakban a franciáknál, angoloknál, németeknél stb. ezen czimeralak rendszerint nem a bátor harczosnak félelmetes fegyverforgató karja, hanem *női* kar, a szerelemre gerjesztő, bájos női test gyöngéd tagja. Ennek magyarázata a lovagias középkor romantikus nőkultuszában található meg. «Ha a világon nő nem volna, hová lennének a lovagok? mi által lennének hiresek? mi adna nekik bátotságot?» kérdezi a «Frauenehre» szerzője (1230 előtt). A lovag, hadbaszállás vagy harczi játék alkalmából, választott hölgyétől szerelmi zálogképen valami ruhadarabot, kendőt vagy más ilyenfélét kap, melyet pajzsára, sisakjára erősit vagy zászló gyanánt kopjájára tüz. Ezen czélra leggyakrabban a hölgy *ruhájának ujja* szolgált. G. A. Seyler; «Geschichte der Heraldik» czimü nagy munkájában erre nézve sok érdekes adatot sorol fel (142. lap. Das Minne Kleinod cz. fejezet); azokból, melyek tárgyuknál fogva czikkünk keretébe bele illenek, néhányat alábbiakban fel fogunk használni. Wolfram von Eschenbach «Parcival»-jában (1212. év táján) egy kis leányka, Obilôt, ruhájának ujját Gâwân királyfinak adja, ki azt sajátkezüleg pajzsára erősiti; a leányka jobb karja meztelen marad. A viadal után Gâwân pajzsáról lefejti az átszurt és összevagdalt ujjat, és visszaadja Obilôtnak, ki azt karjára ölti. Hartman von der Aue (1190. kör.) Erec czimü művében leirja a lovag három pajzsát; mindegyiken női ruhaujj van. A ruhaujjat e régi német verselők *frouwenermel* vagy *mouwe* néven emlitik; *mouw* hollandi nyelven most is ruhaujjat jelent; innen származik a «muff» szó.

Az ilyen szövetből kiszabott ruhaujjat a pajzsra erősitették, és rendesen odafestették a kezet is. Hogy e ruhaujj és a kar között nem igen tettek különbséget, azt abból is látjuk, hogy a két alak váltakozva szerepel ugyanazon család czimerében. Különben is az egykoru pecsétek igazolják, hogy az emlitett költők olyan eseményeket beszélnek el, melyeket az életből vettek, vagyis kortársaik is akként diszitették pajzsaikat, mint a verses regények hősei. Egyednek, a Trier felett fekvő Conz várnagyának 1199. évi pecsétje mezején: bő ujjba bujtatott kar kezében rózsaszerü virágot tart; a ruhaujj elől a kézfejnél zsákszerüen lelógó nyulványnyal van ellátva.' Ugyancsak virágot tartó női kar, hasonló ruhaujjban szerepel Lössnich-i János 1268. évi pajzsalaku pecsétjén. A virág itt mindenesetre a kar női jellegének kifejezése; ismeretes, hogy a középkori heraldikai ábrázolás a species megjelölésére ilyenféle járulékokat használ fel; azért tart a farkas fogai között bárányt, a róka ludat vagy tyukot.

Itt önként felmerül azon kérdés: valjon a legrégebbi magyarországi példák nem női kart ábrázolnak-e? Egerváry Mihály vasvármegyei alispán 1365. évi pecsétjén meztelen (?) kar *égerfaágat* tart; Szepesi Jakab országbiró 1378. évi pecsétczimere: pávatoll legyezőt tartó kar. A Szente-Mágócs nemzetségből eredő családok czimerének közös ábrája: három virágot (rózsát vagy liliomot) tartó kar, mely az Alsáni család czimerében koczkás pajzsfő alatt szerepel. A Kende és Kölcsey czimerben, valamint az emlitett Egervároryban is — a modern ábrázolás szerint a kar pánczélos; ebben alkalmazkodik az általános magyar divathoz, mely a karban férfias, harczias jelvényt lát ott is, a hol az a növényvilágból stb. vett békés, nőies tárgyakat tartja. Igaz ugyan, hogy a női kar a XIV. században már a külföldön is — hogy úgy mondjuk — divatját multa, de mint látni fogjuk, a határozottan férfias jelleg inkább a későbbi korszakban mutatkozik.

[1] Prof. Dr. Hauptmann: Zehn mittelrheinische Wappengruppen. II. *Die Gruppe mit dem Frauenarm.* Jahrbuch der K. K. heraldischen Gesellschaft Adler. 1900. 8 l. és 3. tábla 39. a. szám.

Igen korán jelentkezik a kar a flandriai és franczia nemesség czimerében. Balduin, Mortagne ura és Tournai (Doornick) várnagya, 1191. évi lovaspecsétjén, pajzsán kart visel. Ugyanezt használják utódjai 1217., 1226. és 1234. évi pecsétjeiken; utóbb a kar helyett keresztet vesznek fel, mely már az 1238. évben előjön; ez a Mortagne család végleges czimere: aranyban veres kereszt.[1] Mortagne-i Roger, Espierres ura, 1275. évi lovaspecsétjének ellenpecsétjén a két jelvényt egyesiti: a keresztes zászlót kar tartja; itt tehát a kar női jellegét már elvesztette, ámbár — különösen pecséteken — nem ritkán látható zászlót tartó női alak, a pecsét tulajdonosnője.[2]

Lille várnagyai közül Vilmos 1235. évi és II. János 1237. évi pecsétjeiken a kart evetbőrös (vairé) pajzsban viselik. Később ezen család is más czimert: arany pajzsfős veres pajzsot vesz fel; ezen ujabb jelvény már egy 1242. évi pecséten szerepel.[3]

Touraine egyik legfényesebb nemesi háza a Preuilly család; Geoffroy de Preuilly már az 1066. esztendőben lovagias harczijátékot rendezett, mely állitólag Franciaországban a legelső volt. Utódja, szintén Geoffroy, 1218. évi négy sasos czimerpajzsán kar is ábrázoltatik; ez, úgy látszik, személyes jelvény, igazi Minne Kleinod; utódjainál, kik aranyban váltakozó számu (3—16) kék sasocskákat viselnek, a kar nem fordul többé elő.[4]

A heraldikus karnak több rajzát közöljuk Gelre heroldnak a tizennegyedik század végén keletkezett Wapenbockjából.

Lössnich. Veres pajzsban, mely kereszteságu, hegyeslábu sárga keresztecskékkel (croisettes recroisetées au pied fiché) van beszórva, kékköves sárga gyürüt tartó, sárgával diszitett fehér ujjba öltöztetett kar. Sárga sisak, zöldbélléses hermelin takaróval. Sisakdisz: hermelinkalap, két oldalt egy-egy pávatoll-forgóval. (1. ábra.)

Mint fentebb láttuk, a keresztecskék és a virágot helyettesitő gyürü ujabb járulék ezen 1376. esztendőben kihalt család czimerében.

Villiers (a franczia király kiséretében). Sárga pajzsfős kék mezőben hermelin ujjba öltöztetett kar fehér kézzel. (5. ábra.)

A fényes, történelmi hirü de Villiers de l'Isle-Adam család czimere. A modern heraldikusok félreismerve a kar női jellegét, a ruhaujj lelógó részét az egyházi ruhatár egy darabja után: manipule néven blazonálják. Összehasonlitásképen itt adjuk a czimert mai alakjában, melynél a mező arany, a pajzsfő kék. (13. ábra.)

Hardouist (Rajna-menti család). Sárga pajzsban az oldalokból benyuló, könyökeiknél egymást keresztező két kar, zölddel diszitett veres ruhaujjban; a kéz fehér. H. Henrik lovag czimere. (8. ábra.)

Ezen beszélő czimer: harde vuist, Gelre herold művében talán az egyetlen, mely minden kétséget kizárólag, határozottan férfikart, még pedig kemény öklüt, ábrázol.

Névtelen (a magyar király kiséretében). Sárgában fekete vadkanfőt, veresruhás kar támaszt; a ruhaujjat sárga gombok diszitik. (7. ábra.)

A vadkanfő és kar eme sajátságos egyesitése a lengyel Swinka czimertörzsé. Modern források más mázakkal, és *növekvő nőalakot* ábrázoló sisakdiszszel adják.

Hee Yrnmerain. (A magyar király kiséretében) Veresben alul félgyürübe végződő fehér nyilvas, hegyével felfelé. Sisakdisz: kékruhás karpár; a kéz természetes szinü; a ruhaujjon kivül sárga gombsor. Ez a lengyel Ogoúczyk czimer; ujabb adatok szerint a hozzávaló sisakdiszben két meztelen *női* kar fordul elő. (4. ábra.)

Kettős kar — úgy pajzsban mint sisakon — már a legrégibb időkben is előfordul; példákat erre a lovagi költészetben is találhatunk. Az 1260. táján keletkezett Meleranz-ének hosszadalmasan irja le hősének sisakját; két kar: egy kékruhás lovagkar, és egy veresruhás női kar disziti; az aranygyürüs ujju, fehér kezek egymásban nyugszanak «mint mikor a férfi hüséget fogad a nőnek, hogy soha el nem hagyja». Meleranz királyfi pajzsán is kettős kart visel. A karinthiai ✠ Welz család ősi czimere a fenti idézetnek mintegy megérzékitése: veressel és ezüsttel hasitott pajzsban, elől ezüst pánczélos lovagkar, hátul veresruhás női kar, egymás kezét szoritja (14 ábra).

A férfi kar tehát mindkét esetben csak a női karnak kisérője és mintegy kiegészitője.

[1] Louis Bouly de Lesdain: Notes sur quelques changements d'armoiries aux XIIe et XIIIe siècles. 9. lap.

[2] Id. 12. lap.

[3] Id. 7. lap.

[4] Id. 13. lap.

A zürichi Wappenrolle 388. sz. czimere a pajzsban és a sisakon két feketeruhás kart mutat olyan helyzetben, mint az Inmerain sisakdiszében, úgy, hogy csak a két kiterjesztett kéz hüvelykujja érinti egymást. Ezt — az elzaszi *Ezelmarx* család czimerét, H. Runge, a Wappenrolle kiadója, *beszélőnek* tartja; szerinte a szamárfület mutató kezek jelentése: Esel, merk's!

Ananderdeel (Annandale, a skót király hübérese). Sárgában, veres pajzsfő alatt ugyanolyan harántkereszt. Fehér sisak; disze: czölöpösen állitott jobb kar, természetes szinü kézzel, két ujj áldólag felemelve; a kar ruházata, a csuklónál három gombbal ellátott szűk fehér ujj, e felett bő veres ruhaujj; a korona vagy tekercs helyett felhőkoszoru, mely alatt a bő veres ruhaujjon a pajzsbeli czimer ismétlődik. (2. ábra.)

Ide tartozik a Bruce család czimere is. Ennek a tagjai Annandale grófságot birták s belőle erednek I. Róbert és II. Dávid skót királyok. Gelre herold a skót király czimerében a sisaktakarón a Bruce czimert ábrázolja. A Bruce család másik régi jelvénye: ezüstben veres nyelvü és karmu kék oroszlán. Több ágban virágzik, (Bruce Earl of Elgin and Kincardine; Bruce lord Burleigh, Bruce baron Aberpare stb.); némelyik megtartotta a régi sisakdiszt, de változott alakban: pánczélos kar arany királyi pálczát tart; a hozzá tartozó jelmondat: Fuimus, czélzással a család azon tagjaira, kik a skót királyi trónra kerültek.

A felhőből kinyuló karnak érdekes blazonálását találjuk a Vadkerti és Szentgyörgyi Vincze családnak Zsigmond király által adományozott czimerlevélben, hol az leirásában angyali karnak mondatik: ... angelicæ manus cum brachijs subrubei seu præsilini coloris *de coelo* prodeuntes ...; a felhőből kinyuló karokat baraczkvirágszinü mez fedi.[1]

Sitr Robbert Colleuille (Sir Robert Colleville skót lovag.) Fehérben fekete, horgonyvégü kereszt, erősen behajlitott ágakkal (croix recercelée). Sárga sisak zöld takaróval; sisakdisz: sárga torony, melyből kékruhás kar emelkedik ki; az ujjat az előkaron három sárga gomb disziti; a fehér kéz sárga nyelü ostort tart, melynek három ága csillagban végződik. (3. ábra.)

[1] Turul, 1883. 82. lap.

A Colville lord Colville of Culross skót család czimerében a kar kezében levő ostor hasonlit az önostorozók által használthoz.

A vallásos vonatkozásu Bruce és Colleville czimerhez sorakoztatjuk még Gelre herold Wapenbockjából egy aragoni ur czimerét:

Die Marques de Villena (Villena marquis-ja). Hasitott pajzs: elől a prades-i grófok czimerpajzsának jobb fele; czimerük haránt négyelt: 1. és 4. Aragon: sárgában négy veres czölöp; és 2. és 3.: kékben elszórt sárga liliomokon veres tornagallér három függővel; — hátul vágott; fenn veresben sárga szárnyas fehér kéz, sárga markolatos fehér kardot tart; lenn mint a Prades czimer 2. és 3. mezeje. Gelre heroldnál a tornagallér fehéren maradt. (9. ábra.)

Az ezen czimer szerkezetében szereplő kardos szárnyas kéz a Manuel család czimere; a régi heraldikusok ezen czimeralakot is *angyali karnak* blazonálják.

Itt emlitjük fel a karral olyan rokon és vele olyan szoros viszonyban álló női ruhaujjnak további szereplését, mely majdnem kizárólag Angolországra szoritkozik. Láttuk a Villiers de l'Isle-Adam czimernél, hogy annak fő motivumát menynyire félreismerték és elferditették; ugyanez történt más esetekben is. A mai belga és németalföldi tartományokban gyakran találunk *csuklyát* ábrázoló czimerképeket; ez többnyire a női ruhaujjnak értelmetlenség folytán elferditett alakja.

Azon angol családok közül, melyek a női ruhaujjat viselik czimerükben, első helyen a Hastings családot emlitjük; különféle mázakban már a tizenharmadik század óta használják; a főág, a prembroke-i grófok vonala, aranyban veres ujjat viselt; másik ágazata pedig ezüstben feketét, ez látható itt a Gelre herold után közölt ábrán, és ugyanezt viseli máig a huntingdon-i gróf.

A cærlaverocki verses krónika igy énekli (1300. évben) meg a vár vivásánál szereplő család egyik tagját:

Celui ki honour enseigne
Johan de Hastingues a nom . . .
Escu avoit fort e legier
E baniere de œvre pareille
De or fin a la manche vermeille . . .

A ✠ Mohun család tagjai a ruhaujjat és a női kart is használták; itt látható a Somerseti gróf

1.

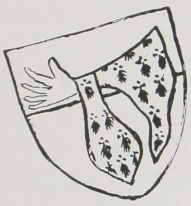
2.

3.

4.

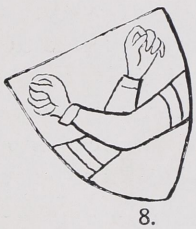
5.

6.

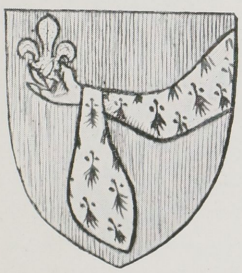
7.

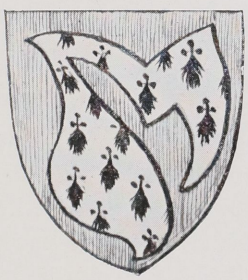
8.

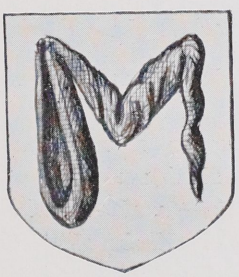
9.

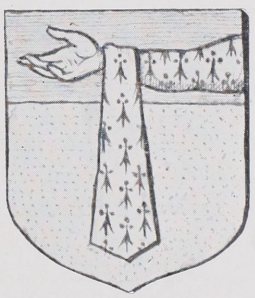
10.

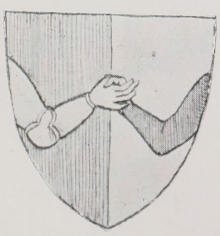
11.

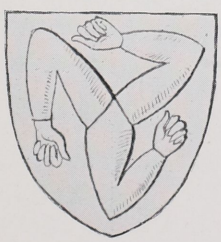
12.

13.

14.

15.

16.

A KAR A HERALDIKÁBAN.

1. Lössnich.
2. Ananderdeel.
3. Colleville.
4. Heer Inmerain.
5. Villiers (régi).
6. Hastings.
7. Swinka.
8. Hardouist.
9. Villena.
10. Mohun (Sommerset).
11. Mohun.
12. Hastings.
13. Villiers (új).
14. Welz.
15. Tremaine.
16. Sz. Ferencz-rend.

czimere: veresben hermelinujjas kar kezében arany liliomot tart; lord Mohun pajzsán hasonló mázakkal pusztán a ruha ujját viseli (l. a 11. és 12. ábrákat).

Bár megmaradt a tudat, hogy e czimerkép ruhaujjat ábrázol, a stilizálás annyira kivetkőztette eredeti formájából, hogy az ujabb heraldika a «rosszul szabott» jelzőt adta hozza (mauche mal taillée). Itt adjuk a huntingdoni gróf czimerpajzsát, a mint azt a modern Peerage-könyvek ábrázolni szokták, a természetet megközelitő formában.

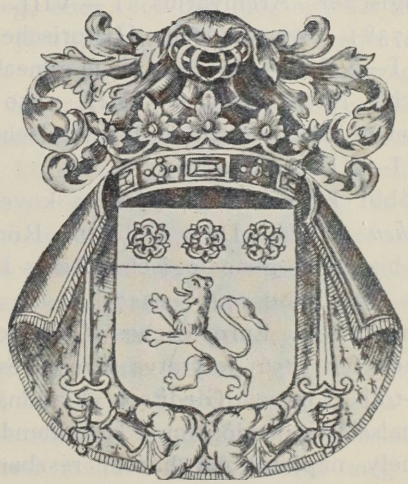
Ugyanezen naturalizáló törekvés észlelhető a mecklenburgi herczegek nagy czimerében is, hol a stargardi czimer női karját, a «mouwe» nélkül, meztelenül ábrázolják; a ruhaujj lelógó részét pedig a csuklóra kötött lebegő kendő pótolja.

A karnak heraldikai szereplésére még egy angol példát mutatunk be, a cornwallisi Tremaine család beszélő czimerét, veresben három aranyruhás kar a pajzs szivén össze illesztve; természetes szinü kezük ökölbe szoritva. Emberi lábnak ilyen hármas összetétele már az ókorban is ismeretes. (15. ábra.)

A kar az egyházi és világi rendek jelvényeiben is szerepel. A középkori lovagrendek vagy lovagi társaságok között az Albrecht osztrák herczeg által 1433. évben alapitott sasrend jelvényében: felhőből kinyuló kar vesszőcsomót tart. Ugyancsak valamely lovagi társaságnak jelvénye: arany felhőből alányuló, bő, lelógó, csipkésszélü ujjba öltöztetett két kar, egymás kezét szoritja; a jobboldali kar ruházata sárga, széles fehér szegélylyel, a bal karé egészen sárga; ez az arlbergi szent Kristóf confraternitás könyvében a magyar sárkányrend jelvényével együttesen szerepel a *von Dachsperg* család egyik tagjának czimere mellett.[1]

Az assisi szent Ferenczről nevezett kolduló szerzetesrend (Ordo Seraphicus Sancti Francisci) a szent alapitó életéből vett esemény emlékét őrzi meg czimerében: veresben (vagy kékben) dicsfénytől körülsugárzott latin kereszt lábánál két, a felhős pajzstalpból előnyuló kar keresztezi egymást; az egyik a rend barna csuhájának bő ujjába van öltöztetve; a másik meztelen; mindkettőnek nyitott tenyerén a véres stigma (l. a 16. ábrát). A mázakat illetőleg ingadozók az adatok.[1]

Bizonyos esetekben a kar nemcsak a pajzsban és a sisakon szerepel, hanem mint külső járulék a pajzs mellett talál helyet. Így V. Gerhard holsteini gróf 1342. évi pecsétjén két haránt-keresztbe helyezett kar látható, a jobbkar a sisakot, a bal pedig a pajzsot tartja.[2] Bernát regensteini gróf pecsétjén pedig a pajzsot mintegy átölelő kar, föléje emeli, a czimeres sisakot.[3] Tekintetbe véve, hogy a veringeni grófoknak több[4] XIII. és XIV. századbeli pecsétje a tulajdonos és nejének képét adja, a mint utóbbi a sisakját férjének nyujtja: nem habozunk a holsteini és regensteini grófok czimerét kiséró karokat szintén *női karnak* nyilvánitani. Seyler szerint a legrégebbi ismert példája a valódi pajzstartóknak Scharfeneck-i Henrik 1292. évi pecsétjén található fel; a pajzs mindkét oldalán egy-egy hölgy áll, belső kezét a pajzs felső szélére támasztva; a jobb oldalon álló hölgy *rózsát*, a másik pedig *liliomot* tart.[5] Az előbb emlitett két esetben feltehető, hogy egész nőalak helyett annak karja — pars pro toto — ábrázoltatik.

A régi franczia királyság heraldikájában a kar mint hivatali rangot jelző külső járulék, a

[1] Prof. H. G. Ströhl: Herald. Atlas. Tafel XXX. Nr. 1. és Tafel XXVI. Nr. 4.

[1] Joh. E. V. Kirchberger, Die Wappen der religiösen Orden. Jahrbuch der K. K. herald. Gesellschaft Adler, 1895. 507. lap.

[2] Seyler id. m. 464. l.

[3] Id. Tab. II. Nr. 4.

[4] Id. 143. lap.

[5] Seyler, Geschichte der Heraldik. 464. lap.

legfőbb országos méltóság jelzésére volt hivatva. A connétable czimerpajzsa alá két, felhőből előtörő kifelé fordult pánczélos kart helyezett, mely markában a pajzs oldala mentén királyi kardot emel. Rajzunk az 1626. évben elhalt François de Bonne, Duc de Lesdignières connétable egykoru czimerét ábrázolja.

Itt megemlitjük, hogy az ujabb franczia heraldikának a jobbkar és balkar megjelölésére külön műszavai vannak, de ezeknek használatában nincs egyöntetüség; egyesek ugyanis eltérően a szószerinti értelemtől; dexter, a, um — sinister, a, um és a χειρ: szókból csinált megjelöléssel a pajzs baloldalából benyuló kart *dextrochère*nek, és a jobboldalról benyulót *senestrochère*nek nevezik.

A heraldika hanyatlásával a külföldi czimerekben is elszaporodnak a kardot, bárdot stb. tartó karok; jellegük nem igen üt el a magyar czimerekben olyan gyakorta előforduló karokétól. Általában azt tapasztaljuk, hogy a franczia, angol stb. heraldikai izlés szivesebben a sisakdiszben látja a kart; pajzsban aránylag sokkal ritkábban fordul elő mint nálunk, hol annyira divatos a sisakdisztermészetü alakoknak a pajzsba való helyezése.

Összegezve a czikkünkben felsorolt adatokat, eredmény gyanánt azt a tételt állithatjuk fel, hogy az élő heraldika korszakában a czimerekben szereplő karban többnyire női kar ismerhető fel; az egykoru csekély számu magyar példák is ilynemüek. GHYCZY PÁL.

A GENEALOGIA KÖZÉP- ÉS ÚJKORI FEJLŐDÉSE.

(Harmadik, befejező közlemény.)

A genealogia időszaki irodalmát *Ranfft Mihály*[1] nyitotta meg a következő folyóiratokkal: Genealogischer Archivarius I—VIII. Lipcse 1731—1738; Genealogisch Historische Nachrichten I—XII. 1739—1749; Neue genealogisch-historische Nachrichten I—XIII. 1750—1762; Fortgesetzte neue genealogisch-historische Nachrichten I—XIV. 1762—1777.

További kiadványok e téren a következők:

Gauhen J. Fr. Des heiligen Römischen Reischs historisch-genealogisches Adels-Lexicon, Band I—II. Lipcse 1740—1747.

Schumann G. Europäisches Genealogisches Handbuch für 1756 (folytatva Krebel és Jacobi Chr. F.-tól). Lipcse, Gleditsch kiadónál.

Gotha'scher genealogischer Hofkalender, 1763 óta, amely napjainkban három részben (uralkodók, grófok és bárók) jelenik meg, és pedig a «Gothacher Taschenbuch der gräflichen Häuser» 1825. «Taschenbuch der freiherrlichen Häuser» 1848 óta jelenik meg.

«Taschenbuch der Ritter-und Adelsgeschlechter» Brünn 1870—1894.

[1] Született 1700-ban a Lipcse melletti Güldengossán; 1749 óta lelkész az Altenburg melletti Grosstechauban; meghalt 1774-ben.

«Taschenbuch der bürgerlichen Familien.» Berlin, 1889 óta, melyből 1903-ban már a 10-ik kötet jelent meg.

A monographiák első sorban a császári családokat tárgyalják, pl:

Bettinger János Ádám (Zweibrückenből), Exercitatio genealogica de familia augusta Carolingica, Altdorf 1725.

Köhler irt 1722-ben a frank császárokról, 1725-ben a Karolingokról, 1731-ben a szász császárokról és a Hohenstaufiakról. *Hoffmann János Vilmos* 1731-ben a Babenbergekről. *Pregitzer János Ulrik* 1730-ban a Würtembergi családról.

Nagyobb szabású müvek:

Schöpflin János Dániel[1] «Historia Zaeringo-Badensis» Karlsruhe 1763—1766. Tom I—VII. (a II. kötettől kezdve Koch-tól folytatva).

Hergott «Genealogia diplomatica augustæ gentis Habsburgicæ». Bécs, 1737—1738, 3 köt.

Eccard J. G. 1721-ben szintén a Habsburg családról.

Furer C. G. 1722-ben a frank császárokról.

Gebhard I. L. 1736-ban a Merovingokról.

Az országos és az egyetemes genealogia tágabb terén működtek többek között a következők:

König Bálint Genealogische Adelshistorie der chursächsischen Geschlechter. Lipcse, 1727—1736.

Hörschelmann F. L. A. Sammlung zuverlässiger Stamm- und Ahnentafeln verschiedener adelicher und freiherlicher Familien. Koburg, 1774.

Gebhardi L. A. Genealogische Geschichte der erblichen Reichsstände Teutschlands, Bd. I—III. Halle, 1776—1785.

Gatterer János Kristóf Handbuch der neuesten Genealogie und Heraldik, Nürnberg 1761.

Pütter János István,[1] Tabulæ Genealogicæ ad illustrandam Historiam imperii Germanici. Goettingæ, 1768 (többnyire Hübner szerint, házassági összeköttetések nélkül).

Estor I. G. Praktische Anleitung zur Ahnenprobe. Marburg, 1750.

Voigtel Traugott Gotthelf: Genealogische Tabellen zur Erläuterung der europäischen Staatengeschichte. Halle, 1811, Supplementband 1829.

Oertel F. M. Genealogische Tabellen zur Staatengeschichte der germanischen und slavischen Völker im XIX. Jahruhunderte. Lipcse, 1846. Ujonnan kiadva 1857-ben. Igen kedvelt és annak idején nagyon elterjedt mű.

Broemmel Frigyes, Genealogische Tabellen zur Geschichte des Mittelalters bis zum Jahre 1273. Bázel 1846.

Ezen munka többnyire a Heeren és Ukert-féle «Geschichte der europäischen Staaten» czimü gyüjtőmunka egyes részeinek genealogiai kivonata; de oly kritikai érzékkel, a kortani és birtokviszonyoknak oly szabatos figyelembevételével összeállitva, hogy a legjobb és megbizható munkák sorába számithatjuk. Sajnos, a mü csak 1273-ig terjed, szerző azt irja, hogy a mű folytatása felette nagy költséggel járt volna, mert egy kitünő szedőnek egyetlen egy nyomtatott iv kiszedésére négy heti idő kellett!

Behr Kamill, Stammtafeln der europäischen Fürstenhäuser 1854 (azóta ujonnan kiadva 1870-ben Lipcsében). Pompás kiállitásu és nagyon kedvelt mű, nem mindig kellő kritikával szerkesztve.

[1] Született 1725-ben Iserholm-ban; előbb ügyvéd és magántanár Marburg-ban, 1748-ban az államjog tanára Göttingában, hol mint emeritus 1807-ben meghalt. Irt számos jogi művet is.

Hopf Károly, sokoldalu kutató, ki első sorban Görögország genealogiájával foglalkozott. Ernyedetlen szorgalommal a helyszinén kutatva, ő az első, ki a középkori görög hűbéres államok történetét biztos alapra fektette, a számtalan idegen származásu görög dinaszta-család genealogiáját okirati kutatások alapján tisztázta, és «Chroniques Grèco-Romanes inédites, ou peu connues» (Berlin 1873) cimű műve függeléke gyanánt önálló nemzedékrendi táblák alakjában tette közzé. Ezen táblákat gondos kritika, a kortani s birtokviszonyi adatok rostálása, az archontologiai adatok minuciózus beható vizsgálata és a házassági összeköttetések kifogástalan megállapitása és páratlan teljesség jellemzi.

Hopfnak másik hatalmas műve, a «Historisch-Genealogischer Atlas seit Christi Geburt bis auf unsere Zeit.» Hopfnak az volt a szándéka, hogy összes elődeit túlszárnyalva, az egész genealogiai anyagot, a mennyire az uralkodó és féluralkodó családokra vonatkozik, összeállitsa és kiadja. A munka hét osztálya Európát, két osztálya pedig a többi földrészeket tárgyalta volna. Tervét azonban nem valósitotta meg. Munkájából az első kötet Gothában, 1858-ban jelent meg, ehez 1866-ban még egy kis függelék (4 füzet) járult, s ezzel a vállalat teljesen megszünt. A megjelent részek Németország uralkodó és fél-uralkodó családait tárgyalják. Ezen műről már nem beszélhetünk oly elismerőleg, mint a középkori görög családok tábláiról. Hopf elég megrostálatlan anyagot is felvett, a mivel munkája megbizhatóságát különösen a legrégibb korszakbeli adatokra vonatkozólag, kétes alapokra fektette. Egyik főhibája továbbá, hogy a családok női tagjait egyáltalán nem, a házassági összeköttetéseket pedig csak ott méltányolta, hol ez a birtokok átruházása folytán kikerülhetetlennek mutatkozott. Mindezen fogyatkozásai mellett Hopf Atlasza még számos kutató nemzedékeknek nélkülözhetlen útmutatóul fog szolgálni.

Cohn Lajos Adolf, 1871-ben a Voigtel-féle nemzedékrendi táblákat adta ki ujra, melynek Németországot és Németalföldet magában foglaló kötetét oly önállósággal dolgozta ki, hogy Voigtelnek már nyomait sem lehet benne felfedezni. Voigtel könnyelmü gondatlansággal másolta le Hübner hibáit Cohn dolgozata pedig,

az irodalomnak lelkiismeretes felhasználása mellett mindenütt, a hol csak lehetett, még az okirati anyagot is magában foglalja.

Grote Hermann (1802.—1895.), a kiváló érmész, szintén kitünő munkával gyarapitotta a genealogia irodalmat; munkája «Stammtafeln» czim alatt Lipcsében 1877-ben jelent meg és még sokáig nélkülözhetetlen útmutató marad.

Kneschke Ernő Henrik kiváló szemész genealogiai téren is hatalmas munkásságot fejtett ki. Művei: Die deutschen Grafenhäuser der Gegenwart, Lipcse 1853—1855, négy kötetben. Die Wappen der deutschen freiherrlichen und adeligen Familien, ugyanott 1856—1858. Neues deutsches Adelslexikon. 1858.

Európa többi országainak családtörténeti irodalmából csak némi szemelvényeket nyújthatunk.

Angolországban Dugdale Vilmos[1] «Baronage of England» czimü művével (1675, 2. kötet) kezdődik a tulajdonképeni tudományos genealogia irodalma.

Őt követték: *Douglas Betham Vilmos* hasonló czimü müvével és újabb időben *Gordon*.

Olaszországból kiemelendők a következők:

Tinto G. Ferencz, La Nobilta di Verona. Verona 1590.

Pigna Keresztelő János (Ferrarából), De principibus Atestinis (= Este). Ferrara, 1595.

Crescenzi G. P., Corona della nobilta d'Italia, Bologna, 1639.

Sansovino Ferencz, «Origine e fatti delle famiglie illustri d'Italia. Velencze, 1670.

Biffius, Nobilitas illustris familiæ Vicecomitum etc. Milano, 1671.

Lellis C.: Discorsi degli familie nobili del regno di Napoli. Nápoly, 1654—1701.

A legkiválóbb olasz genealógus azonban kétségkivül *gróf Litta Pompejusz*. Született 1781-ben Milánóban; akadémiai tanulmányai után franczia katonai szolgálatba lépett, melyet mint őrnagy elhagyván, magát történelmi és genealogiai tanulmányokra adta. Az 1848. évi forradalom alatt hadügyminiszter és a nemzetőrség parancsnoka; meghalt 1852 aug. 17-én. Főműve az óriási kiterjedésü «Famiglie celebre italiane». Milano, 1819—1875. Tekintve az anyag rengeteg voltát, nem lehet csodálni, hogy Litta művének vannak kevésbbé sikerült, a szigorú birálatot ki nem álló részei is.

Gravina V. P. Genealogia della familia a Colonna Romano di Sicilia. Pisa, 1876.

Famiglie Notabili Milanesi. Milano, 1875—1881 (folytatódik azóta).

A jelenlegi olasz nemesség nyilvántartását a Pisában megjelenő Annuario della Nobilta italiana adja, mely 1892-ben már a tizennegyedik évfolyamban volt.

Spanyolországban a következők tünnek ki:

Garsia a Saabedra J., Tractatus de Hispanorum nobilitate. 1597.

De Salazar y Castro L., Historia genealogica de la Casa de Lara. Madrid, 1696—1697.

Florez Henrik: Memorias de las Reynas catolicas, hist. genealog. de la Casa de Castilla y Leon; Madrid 1770.

Piferrer F.: Nobiliario de los reinos y señorios de España, Madrid 1857.

Portugália legnagyobb genealogusa *Sousa*, kinek munkája a köv. czimet viseli: Historia geneal. da Casa Real Portugueza.

Dániában kiváló tekintélynek örvend *Gerschow J.* Munkája: Genealogia Regia Danica et Regio-Ducalis Holsatica. Schleswig, 1639.

Közismert a «Lexikon over adelige familier s Danmark, Norge og Hertugdommene. Kopenhága, 1787» czimü mű.

Svédországból a következőket ismerjük:

Törsök till en Historia om Sveriges Adel etc. Stockholm 1822.

Stiermann, Rehbinder és *Rothlieb*, Matrikel ofwer Swea Rikes Ridderskap. Stockholm, 1754—1823.

Klingspor Károly Arvid,[1] Sveriges Adel under 1600—1700 talen. Upsala, 1872—1877. «Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok, Stockholm, 1874—1879. (5 kötetben).

Az *osztrák tartományokból* ismereresek:

Balbini Boleszló jezsuita, született 1611-ben Königgrätzben,; kidolgozta a *cseh* genealogiát;

[1] Született 1605-ben a Warwicki grófságban fekvő Coleshill-ben; 1638-ban királyi czimernök; elkisérte I. Károlyt ennek hadjárataiban; később czimerkirály és 1677-ben a térdszalagrend első heroldja; meghalt 1665-ben (mások szerint 1688-ban.)

[1] Svéd királyi országos czimernök, dragonyos őrnagy.

főműve: Miscellanea histor. regni Bohemiæ, Dec. I—II. Prága 1679—1687; 4 kötet.

Gróf Coronini Rudolf, született 1731-ben, titkos tanácsos és görczi alkormányelnök; meghalt 1790-ben; a *görczi* genealogia művelője. Főműve: Tentamen genealogicum promovendæ seriei comitum Goritiæ. Bécs, 1759.

Hoheneck J. G. A. Die löblichen Stände des Erzherzogthums Oesterreich. Band I—III. Passau, 1727—1747.

Wissgrill Ferencz Károly. Schauplatz des landsässigen niederösterreichischen Adels. Band I—V. Wien, 1794—1824.

Mindkét munka még mai nap is az ausztriai genealogia fő-forrása, bár Wissgrill sok helyen nem megbizható és zavaros. Tervbe vett művéből csak 5 kötet jelent meg, s jelenleg (teljes példányban) a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. A bécsi «Adler» czimü heraldikai-genealogiai társulat *évkönyvében* a mű folytatása megkezdődött.

Belgiumban Goethals F. V. vált ki, a ki önálló munkáin kivül, másokkal együtt még a következő gyüjtőmunkát is kiadta: L'indicateur nobiliaire de France, de Belgique, de Hollande, d'Allemagne, d'Espagne, d'Italie et d'Angleterre, d'après les collection mss. des bibliothéques publiques en Belgique. Paris, 1869.

A jelenkori genealogiai kutatók egyik főképviselője *gróf du Chastel de la Hovarderie Pál Armand;* született 1847 május 26-án a hennegaui Kain les Tournai-ben. Főműve: «Notices genealogiques Tournaisiennes» 1881—1887, három kötet. Számos családtörténelmi dolgozatai közül minket leginkább a Crouy-Chanel családra vonatkozó, 1885-ben kiadott dolgozata érdekel, melyben e családot egyszerüen «kalandor család»-nak (famille roturière) nevezi.

Az *orosz* genealogusok közül kiválik: herczeg *Dolgorukij Péter*, kinek főműve: Notices sur les principales familles de la Russie, először 1843-ban Bruxelles-ben, azután, már 1858-ban harmadik kiadásban jelent meg. Ezen mű miatt kegyvesztett lett. 1856-ban egy nemességi lexikont adott ki 4 kötetben. Oroszországból kiutasítva, részint Párisban, Bruxellesban és Angolországban, utoljára Genfben élt, hol 1868 aug. 18-án meghalt.

Lengyelország legnagyobb genealogusa *Niesiecki Gáspár*, kinek műve a következő czimmel jelent meg: Korona Polska przy zlotey wolności, starożytnemi wszystkich katedr, Prowincyi, i Rycerstwa kleynotami, etc.» 4 kötetben, Varsóban, 1728—1743. E munkát oly tekintélynek tartották, hogy az, kinek családja benne előfordult, nemességének bebizonyítása czéljából egyébre nem szorult. Bobrowicz 1832-ben ujra kiadta.

Az ujabb irodalomból emlitendők:

Gr. Lodia-Czarniecki Kázmér, született 1839 márcz. 4-én Tifliszben, kinek «Herbarz Polski» czimü, Gnézenben 1882-ben megjelent műve számos lengyel család genealogiáját tartalmazza.

Gr. Corvin-Kossakowski, született 1837 jul. 3-án az orosz Kowno nevű kormányzóságban levő Wojtkuszki-ban. Főműve: Monographie historique et généalogique de 70 familles polonaises; 3 kötet. Varsó; az első kötet második kiadása 1876-ban jelent meg.

Zychlinski Tivadar Szeliga, született 1837 jun. 24-én Grzymizlaw-ban. Főműve: «Zlota Ksiega Szlachty Polskiéj», Pózen 1877—1889 tizenkét kötetben.

Balzer Ozsvát, lembergi egyetemi tanár «Genealogia Piastów» czimű művét a krakói tudományos akadémia 1895-ben adta ki. Szerző a lengyel-magyar genealogiai érintkezésekre vonatkozólag a magyar kutatás eredményeit kellőleg figyelembe vette.

Görögországban tulajdonképeni genealogiai irodalom csak a legujabb időben fejlődött ki. Főképviselője pedig *Christomanos Konstantin Atanáz*, Erzsébet magyar királynénak görög nyelvmestere. Főművei: «Genealogiai tanulmányok Athén középkori archon-nemzetségéiről (görög nyelven), Athén 1887» és «Feudal-Organisation des Königreichs Klein-Armenien» 1890 (a bécsi «Adler» czimü herald. genealogiai társulati évkönyv 145—153-ik oldalán.

Hg. Rhodocánakis Dömötör. A Chiosi Marnesi-család történetéhez». czimü genealogiai munkát irta.

Hogy a görög középkor, nevezetesen pedig a Görögországban letelepedett latin családok genealogiáját egy nem görög nemzetiségü ember, hanem a német *Hopf Károly* gyüjtötte össze, azt már fentebb hangsulyoztuk.

A *magyarországi* genealogia fejlődési me-

netéről e helyen szintén csak rövid vonásokban szólhatunk, mert e sorok feladata nem annyira az irodalmi termékek részletezésében, mint inkáb a legkimagaslóbb fejlődési pontok megjelölésében rejlik. Reméljük azonban, hogy a magyar heraldika és genealogia fejlődésének története talán már nem igen távol időben szakavatott monografusra fog akadni.

Nálunk a rendi felosztás és a nemesség jogainak szigoru megőrzése már a legrégibb időktől kezdve a genealogiai érzék kifejlődésére és gyakorlati alkalmazására vezetett; mindamellett azonban még sem mondhatjuk, hogy a XIX. század második harmada előtt szorosan veendő genealogiai irodalom létezett volna. Valódi genealogiai munkák ezen korszak előtt nagy ritkaságok.[1]

Kiemelendő, hogy már legrégibb krónikásaink közül Keszői Simon (IV. László alatt) és Turóczi János nagyon becses genealogiai adatokat nyujtanak, hogy az Árpádok családtörténetével — bár felületesen és nagy szófukarsággal — egy kis genealogiai krónika foglalkazik és hogy okirataink genealogiai szempontból nézve sokkal figyelmesebbek és részletesebbek, mint a külföldéi. Hogy Imhoff Nadányi Jánosnak, «Florus Hungaricus» czimü művére hivatkozik, legyen szintén megemlitve.

A későbbi korszak történelmi munkáiból, melyekben genealogiai adatokat már számbaveendő mértékben találunk, vagy melyek már kizárólag családtörténettel foglalkoznak, a következőket akarjuk kiemelni:

Palma Károly Ferencz, Notitia rerum Hungaricarum; Nagyszombat, 1770. Még kétszer kiadva.

Kéri György Ferencznek a bizánczi császárokról, Nagyszombatban 1744-ben megjelent művét csak azért emlitjük e helyen, mert ő volt az első, ki «Szynadene» magyar királyné családi hovatartozandóságát kritikailag tárgyalta.

Benczur József «Ungaria semper libera» (Bécs, 1764.) czimü művében Péter királyunk származásával foglalkozik.

Schier Xystus «Reginæ Hungariæ primæ stirpis» (kiadta Rosnak Márton 1776-ban) tisztán csak a királynék genealogiájával foglalkozik.

Ide sorozhatjuk *Gánóczy Antal* prépost munkáját «de Sancto Ladislao rege». Bécs, 1775.

Cornides Dániel genealogiai munkája: «Regum Hungariæ qui seculo XI. regnavere, genealogiam illustrat atque ab objectionibus Antonii Gánóczy vindicat Daniel Cornides . . .», Pozsony és Kassa, 1778. Polémiai természetű munka, kiterjedt kritikai apparatussal sok helyütt szerencsésen összeállitva. Cornides a kútfők alapos tanulmányozója, bár eredményeiben elég lényeges hiba is van.

Wagner Károly,[1] több nagy okirattáron kivül a következő családtörténelmi művet adta ki: «Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariæ Familiarum,quæ jam interciderunt» 1778-ban és még később is. Helylyel-közzel még ma is hasznavehető mű, mely némely helyen azonban minden kritika nélkül, a személyek és a kortani adatok felcserélésével van kidolgozva.

1796—1798-ban *Lehotzky András* a következő munkát adta ki: «Regni Hungariæ et partium eidem annexarum IV. status et ordines, seu nobiliarum familiarum stemmatographia, etc. Ez Wagner után az első mű, mely a magyar családok genealogiáját terjedelmesen tárgyalja. Sokáig az egyedüli útmutató e téren és így magától érthető, hogy genealogiai bibliának tekintették. Elődeinél jobb ugyan, de számtalan helyen — egyes archontologiai adatait kivéve — nem megbizható.

Horvát István 1820-ban «Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről» czimü kis munkájával a magyar genealogiai kutatókat uj irány felé vezette, a mennyiben az ő idejéig alig figyelembe vett «nemzetségek» kikutatását kezdeményezte s ezáltal a napjainkban annyira elterjedt nemzetségismének alapitója lett. Mint minden kezdet, úgy ez is nehézségekkel járt. A szerző-

[1] Hogy újabb időben erősen lebecsült XVIII. századi jobb genealogusaink kritikai érzék dolgában az egykorú németeknél nem állnak hátrább, azt a szekemberek előtt felesleges hangsúlyozni. Családtörténeti irodalmunk egészen más szinben tünnék fel, ha a külföld irodalmát is olyan szigorúan birálnók el, mint a hazabelit s ezen az alapon ejtenők meg az összehasonlitást. Természetesen a nagyszámú kéziratban maradt munkákat is figyelembe kellene veuni. *Szerk.*

[1] Született 1724 ápr. 11-én; jezsuita; a rend feloszlatása után a pesti egyetemi könyvtár őre és tanár; meghalt 1790. jan. 7-én.

nek 1820-ban még vajmi kevés okirati anyag állhatott rendelkezésére s így meg kell neki bocsátanunk, ha műve hézagos és helylyel-közzel helytelen.

Kőváry László «Erdélyország családai» czimü művével az erdélyi főrendü és kiválóbb köznemes családok ismertetését szolgálta

Ezen többé-kevésbbé pusztán családtörténelmi munkákon kivül, még *Budai Ferencz*, «Magyarország polgári historiájára való Lexicon a XVI. század végéig» czimü, Nagyváradon 1704—1705-ben három kötetben megjelent műve, melyet öcscse *Ezsaiás* adottt ki, tekintélyes családtörténeti anyagot szolgáltat. A mű ezen téren annyira bevált, hogy 1866-ban második kiadásban is megjelent.

Korszakot alapitott a magyar genealogia terén *Nagy Iván*,[1] kit teljes joggal a magyar Hübnernek nevezhetek. «Magyarország családai» czimü műve 1857—1868-ban tizenkét kötetben és egy pótkötetben jelent meg. Nem lehet e sorok feladata, hogy ezen mennyiség és minőség tekintetében óriási művet kritizálja, történt ez már sokkal avatottabb oldalról a legmérvadóbb helyen; csak annyi legyen itt is kiemelve, hogy ezen alapvető munka, bár szerkesztésekor a mai szigorú bizonyitó módszer még nem volt általánosságban elfogadott irány és habár ezért, részint pedig a felhasználás végett beküldött anyag megbizhatatlansága következtében számos helyen fogyatékos, hü utmutatója lesz mindenkor a magyar genealogusnak.

* * *

Uj lendületet kapott a genealogia a XIX. század utolsó harmadában a heraldikai-genealogiai társulatok által, melyek közül a következőket akarom betüsorrend szerint kiemelni.

1. *Bécs.* Heraldisch-genealogischer Verein «Adler» (később *cs. kir.* heraldikai társulat) 1870 máj. 10-ike óta. Közlönyei: *a)* Heraldisch-genealogische Zeitschrift, 1871—1873, *b)* Jahrbuch des herald. Vereins «Adler», 1874—1882, *c)* Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft «Adler» 1883 óta, *d)* Monatsblatt der k. k. heraldischen Gesellschaft «Adler» 1881 óta (5 évfolyam képez egy kötetet).

2. *Berlin.* «Herold» czimü heraldikai-genealogiai egyesület. Alapittatott 1869 decz. 8-án. Kiadványai: «Der deutsche Herold» czimü havi folyóirat és «Vierteljahrsschrift für Genealogie, Heraldik und Sphragistik», mely évnegyedenként jelenik meg. Ezeken kivül 1894-ben, 25 évi fennállása alkalmából egy diszesen kiállitott «Festschrift»-et adott ki, mely többek között egy Magyarországra vonatkozó dolgozatot is foglal magában.

3. *Boroszló.* Genealogiai társulat. Czélja különösen sziléziai családokról szóló genealogiai adatok gyüjtése s ezeknek a boroszlói városi levéltárba való későbbi letéteményezése; továbbá nemesi családok számára kiadandó archivum összeállítása.

4. *Boston.* «New England» czimü történelmi s genealogiai társulat.

5. *Budapest:* Magyar heraldikai és genealogiai társulat, 1883 óta. Közlönye: «Turul» czimü évnegyedes folyóirat. Kiadványairól e helyen felesleges lenne szólni.

5. *Hága: a)* «de Nederlandsche Héraut» 1881 óta. Hasonló czimü közlönye 1883 óta jelenik meg, évnegyedes füzetekben.

b) «De Nederlandsche Leeuw» czimü heraldikai s genealogiai társulat, 1883 óta. Közlönye a «Maandblad».

6. *Lipcse:* «Rother Löwe» czimü egyetemi egyesület a történelmi társtudományok ápolására.

7. *Paris:* «Societé héraldique et genealogique de France» 1880 óta. Közlönye (1881 óta): a «Bulletin de la societé héraldique et généalogique de France». Megjelenik minden hó 10-én és 25-én, 16 oldalból álló füzetekben.

8. *Pisa:* «Reale Academia araldo-genealogica» 1876 jun. 25-ike óta: Közlönye a havonként megjelenő «Giornale araldico-genealogico-diplomatico.»

9. *Svájcz:* «Societé Suisse d'Héraldique» 1891 óta. Közlönye (1892 óta) «Archives héraldiques suisses».

Azon álláspontot, melyet ezen egyesületek a genealogiával szemben, Magyarország határain kivül, elfoglalnak, — csekély kivétellel — ko-

[1] Született 1824 jun. 18. Balassa-Gyarmaton; 1852-ben Budapesten az egyetemi könyvtár tisztje, később első őre, azután a képviselőház napló-szerkesztője. Meghalt Horpácson, 1898 okt. 27-én.

rántsem lehet olyannak nevezni, a minőt a genealogia mint *tudomány* érdemelne. Egészen eltekintve attól, hogy a legtöbb társulat első sorban *csak* a heraldika különös művelését tüzte ki magának főfeladatul és hogy ennek következtében a genealogia náluk csak alárendelt szerepet játszik, azt tapasztaljuk, hogy még a genealogia művelésében, illetve a vele szemben tanusitott bánásmódban is több irány felé szükkeblüen és egyoldaluan járnak el.

A legtöbb egyesületben csak hazai, illetve nemzeti genealogiát művelnek[1]; helylyel-közzel befolyásolják őket politikai s felekezeti korlátok; az ókor genealogiájáról mit sem akarnak tudni; az egyetemes, vagy az országos történelembe vágó genealogiai kérdések elől állhatatosan kitérnek, kivételes kegyelem számba megy, ha évek alatt ily természetü dolgozatot közlönyeik hasábjaiba felvesznek; főtörekvésük oda irányul, hogy a hozzájuk intézett, a legkülönfélébb egyéni czélok és igények kielégitésének szolgáló kérdésekre válaszoljanak és igy a mindennapi szükségletnek megfeleljenek vagy — hogy valamely kevésbbé sujtó kifejezéssel éljünk — az úgynevezett gyakorlati (alkalmazott) genealogiát üzzék.

Hiba lenne ezeknek alapján ezen egyesületek müködését teljességgel rosszalni, vagy létjogukat egyáltalában eltagadni; a genealogia fejlődési menetéről szólva okvetlenül szükség volt arra, hogy e társulatok jelentőségét rövid elbirálás tárgyává tegyem, de viszont ki kell emelnem azt is, hogy a dolgok jelen állásában a viszonyok nem is lehetnek kedvezőbbek. A hatóságok, a közművelődési intézmények nem támogatják őket; azok, a kiknek legtöbb szolgálatot tesznek, a kiknek családjaik multjának felderitésével és felkutatásáával, a történeti szereplés kideritésével társadalmi felsőbbségét és fokozott jelentőségét biztosítják, megelégednek azzal, hogy némi csekély tagdijak lefizetése mellett a társulat kötelékébe lépjenek, a nélkül, hogy a társulat czéljait, felvirágzását és fennállásának biztositékait anyagilag és erkölcsileg kellőleg támogatnák. Pedig: sint Mæcenates, non deerunt Flacci Marones.

Másrészről tapasztaljuk, hogy ezen társulatok szellemi, vagyis irodalmi tevékenysége még a tudomány emberei részéről sem méltányoltatik kellőképen.

* * *

Elértük elmélkedéseink végpontját.

Láttuk, hogy a genealogia a római világuralom bukása után több századig teljesen parlagon hevert, mindaddig, mig a frank állami rendszer által kezdeményezett és a Karolingok által megszilárditott európai nemesi intézmény neki uj lendületet nem adott; hogy erre delelő korszakát érte el; oly korszakot, melyben a genealogia, bár helytelen alapokon, a gazdagok, nagyok és hatalmasok kedvencz tárgyává vált és hogy elvégre, hosszas irodalmi harczok után a komoly, kutató és szabatos tudományok sorában tudott magának helyet kivivni. E helyet minden ellenséges áramlat daczára mai napig elfoglalja, és most már, bár nem minden tekintetben kielégitőleg, a genealogiai egyesületek körében állandó és biztositott ápolásra akadt.

Záradékul még egy észrevételünk van.

Első pillantásra úgy látszik, hogy éppen napjaink nem igen alkalmasak arra, hogy a genealogiai tudományt ápolják és népszerüsitését emeljék.

Napjaink uralkodó iránya a demokratikus (de a valódi szabadelvütől még nagyon távol álló) szellem és jelenkorunk túlbecsülése, A demokrata irány attól tart, hogy a genealogiának különös művelése az egyén túlbecsüléséhez és a család bálványozásához vezethetne s hogy ellentétben napjaink haladó irányával a maradiság és hűbériség, szóval a politikai, társadalmi és szellemi életben kisebb-nagyobb mérvben hanyatlást okozó tényezők győzelmét mozdithatná elő.

A másik irány abban mutatkozik, hogy saját korszakunkat a tökéletesség mintaképének tekintjük, minek következtében annyira jutottunk, hogy elődeinket szeretjük lebecsülni s magunknál tökéletlenebbeknek tartani. Miután pedig a genealogia a történelem valamennyi társtudományainál nagyobb mérvben hivatva van arra, hogy a mult alakjait előtérbe helyezze, attól kel-

[1] Mint a hogy valamely nemzet történetirói is első sorban hazájuk multjával foglalkoznak. A meddig az emberiség nyelvek és nemzetek szerint tagolódik, addig a humanisztikus tudományokat nemzetközivé tenni merő ehetetlenség. *Szerk.*

lett tehát félnünk, hogy napjaink fentérintett iránya a genealogia törekvéseit csak szánalomteljes vállvonással fogja kisérni.

Csakhogy a genealogiának a nevezett mai áramlatok egyikétől sem kell félnie; harczol mellette oly tényező, mely elég gyakran már élesebb áramlatokkal szemben is győzött, harczol — a társadalmi közfelfogás. Mert ha még a legszélsőbb demokrata is zokon veszi, hogy fia nem «jó» családból származó feleséget vesz magának, — ha még a segélyt keresőt is bővebben és szivesebben támogatjuk, ha «jó» családból származik, ha «jobb» napokat látott és ha végre a biró is a bünösnek «jó» családból való származását veszi tekintetbe: akkor el kell ismernünk, hogy ezen az emberi kedélyi életnek semmi górcsővel észre nem vehető végpontjaiban székelő genealogiai érzék mindaddig fenn fogja magát tartani, mig egyáltalában emberek lesznek. Dr. WERTNER MÓR.

A KÁLNÁSI KÁLNÁSSY CSALÁD.

Ambár kétségtelen, hogy az emberi faj természetes gyarapodásának folytonosságánál fogva minden család őseredetü, a különböző családokat — akár a történetiró akár a természettudós szemével nézzük a dolgot, — mégsem lehet egyenlően elbirálni. Ha ugyanis azt mondják, hogy valamely cslád *régi*, akkor ez alatt azt kell értenünk, hogy azon nemzetség a társadalomban hosszabb idő óta szerepelt és az ország dolgainak intézésében régóta tevékeny részt vett. Előfeltétele ezen tevékenységnek azonban, a régebbi időkben, a nemesség birása volt. Hogyha tehát, a ma is nagy ingerrel biró, de sokszor előitéletet ébresztő mondást használjuk, hogy «ez régi familia», akkor ezzel valamely nemzetségnek nemcsak a régi időkből eredő nemes voltát jelezzük, de főképen az állam föntartásában való érdemeit ösmerjük el.

Ily értelemben vett ősrégi nemzetséget mutatok be a Kálnási Kálnássy családban, a mely, ha nem is származik — mint némely régi irások regélik — Lehel vezértől, több mint hétszáz év óta szerepel, s egyes tagjai által a közéletben tevékenyen részt vesz.

A család története a tatárjárás utáni időkben, Magyarország egyik legsiralmasabb korszakában kezdődik, akkor, a midőn a nemzet egy a csatatéren összetiport hőshöz hasonlit, kibe azonban az őserő ismét akaratot és erélyt önt és a ki halálos álmából új életre ébred. A temetőhöz hasonló országban a menedékhelyéről visszakerült IV. Béla király csodás erővel fogott az elalélt nemzet feltámasztásához. Hogy azonban nemes munkáját háboritás nélkül végezhesse, biztositania kellett magát a külországi beütések ellen, békeszövetségek kötése által.

Ily czélú küldetésben részesiti a király Vizibor fia *Gyármánt* (Germanus), a Kálnássyak ősapját, a midőn 1249—50-ben *Damilla* ruthén vagy orosz herczeghez meneszti. Hogy ezen megbizatást Gyármán a király kedve szerint intézte el, kitetszik abból, hogy Béla király 1251-ben kelt privilegiális levelében[1] ezen és már fiatal korától végzett egyéb hüséges és eredményes szolgálatai jutalmául, őtet és két testvérét, *Rinardust* (Rinold) és *Jundot* mindezek fiú örököseivel egyetemben királyi szabad jobbágyokká, vagyis nemesekké teszi, Novum Castrumban.[2] A midőn Gyármánt a külbéke biztositására szolgáló küldetéssel bizza meg a király, tanuságot tesz a nagy bizalomról, a melylyel iránta viseltetik. Ebből következtetve Gyármánnak országos- és külügyekben egyaránt járatosnak kellett lennie, a miért igen valószinü, hogy ő és apja Vizibor már előbb sem éltek szolgai rendben.

Gyármán nemcsak mint államférfiu, hanem mint családalapitó is emlékezetre méltó, miután hat fiunak volt az apja. — Ezek egyike korán elhalt; a többiek külön ágakat és családokat alapitottak, ősapáivá vállva öt, hosszu időkön át virágzott nemzetségnek. Az öt család közül a *Bagos* és *Gyármán* familiák kihaltak, mig a másik

[1] 1402. évi átirata a Kolosy cs. levéltárában.

[2] Ujvár, Kis-Szeben szab. kir. város kerületében, a melyet — a hagyomány szerint Bors vezér az ország határa védelmére épittetett. Ezen vártól nevezi el Róbert Károly király Ujvár megyét, a későbbi Sáros vármegyét.

három, a *Bánó*, *Kükemezey* és *Kálnássy* ma is él. Az öt fivér utódai birtokaikat egész a XIV. század közepéig osztatlanul birták, hogy osztályt tegyenek maguk között, arra az első inditó okot az adta, hogy Simon (Kükemezey) 1349-ben panaszt tesz László (Bánó) ellen, egy földterületnek jogtalan és erőszakos eltulajdonitása miatt.[1] Az 1350-ben a jászói konvent előtt lefolyt osztozásnál[2] Komlós és környéke földjeit minden hozzátartozandókkal az 5 fiu között 5 egyenlő részre osztották, örökös és fiuról-fiura átörökölhető joggal. Ebből:

az első részt kapja Arnold fia László, a mai *Tapoly-Lucskai és Kükemezei Bánó* család őse;

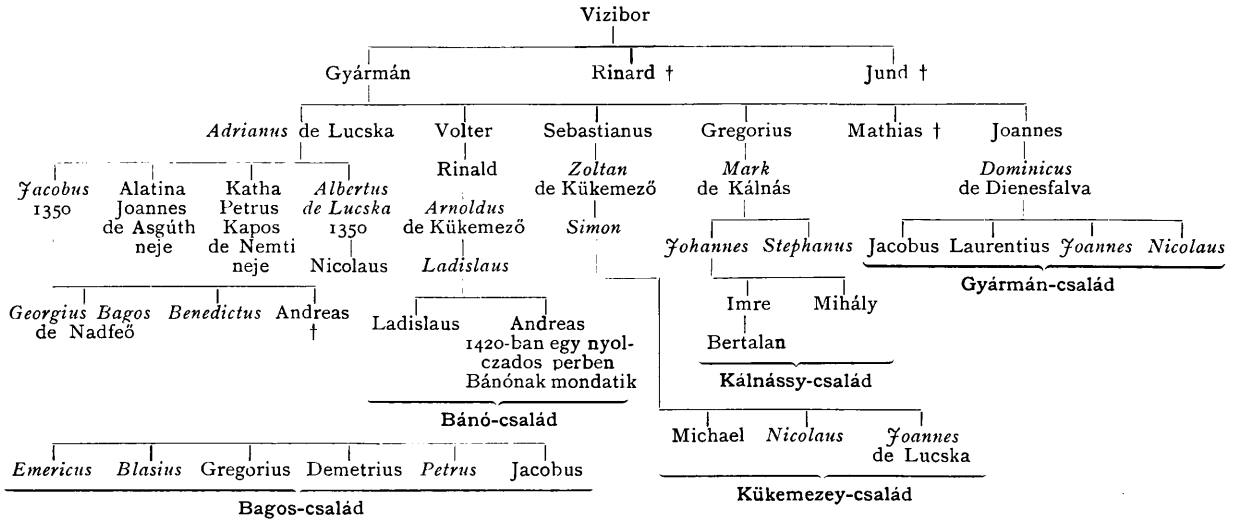
a második részt Jakab és Albert, az Adrianus fiai, úgyszintén György és Benedek az előbbi Jakab fiai kapják; az 1698-ban kihalt *Nádfeői és Kükemezei Bagos* család ősei;

a harmadik részt kapják Simon, a Zoltán fia, Miklós és János fiaival, valamint Bagosi György fiai: Imre, Balázs és Péter. Közülük Simon a mai *Kükemezei Kükemezey* család őse;

a negyedik rész Márk fiainak, Istvánnak és Jánosnak, a mai Kálnási Kálnássy család elődeinek jut;

az ötödik részt pedig, Domonkos fiai, János és Miklós, a kihalt Dienesfalvai (ma Prócs) Gyármán család ősei kapják.

Álljon itt először is a közös őstől leszármazó öt család nemzetségfája:

Az 1350-ik évi osztály után az osztályos atyafiak azt remélték, hogy Komlós földjén levő területeiket nyugodalmasan birhatják; ezen reményükben azonban csalatkoztak, miután 1400 táján a kir. kamara kétségbe vonta a Gyármán utódok igazi nemességét. Ez okon 1402-ben megjelennek Visegrádon Bebek nádor előtt és adományleveleikkel bebizonyitják, hogy birtokaikat és czimeiket jogosultan használják, hivatkozván a jó emlékezetü IV. Béla királynak 1259, 1261 és 1264-ben kiadott privilégialis leveleire s magukat birtokaik használatában biztositatni kérik.[3]

E veszedelmet elháritván a nemzetégük feje felül, uj, ezuttal végleges osztályra határozták el magukat. Közakarattal felmennek 1412-ben Rozgonyi Simon országbiró elé s ott a következőkép osztoznak meg:

Kálnási Imre fia Bertalan kapja Kálnás falut a malommal, mindennémü megmüvelt és müveletlen földekkel és szolgálmányokkal;

a Gyármán családnak jut Pósfalu, Dienesfalu és Dukafalunak a fele;

a Kükemezey, Bánó és Bagos családok kapják Lucska, Kükemező, Salamonfalu (ma Zsálmán), Cservélyes és Istvánfalu helységeket.

A törzsbirtokot, Komlóst, továbbá Nádfőt és Töltszéktől a Tapoly folyóig terjedő erdőket továbbra is közösen használják és birják. Ezen osztálylevélben az ős, Gyármán minden utódja

[1] Az oklevél eredetije a Kolosy család levéltárában.
[2] Az osztálylevél eredetije a Bánó család levéltárában.
[3] Az erről szóló oklevél a Kolosy cs. levelei között.

ismét egy törzs és vérből eredő nemes embernek neveztetik.[1]

Kálnási Bertalanról mindössze annyit tudunk, hogy 1414-ben Nyirjesi Henrik ellen inquisitiót tartatott, mert ez a Tapoly folyó melletti birtokrészét elfoglalta.[2]

Ennek a Bertalannak két fia maradt: György és Mátyás.

György, mint a Czudar Simon tulajdonát képező Makovicza várának kapitánya tünik fel. Mint ilyen hüséges szolgálatai jutalmául I. Ulászló királytól kálnási birtokaira uj adománylevelet kap 1444 július 2-án.

Györgynek még ezenkivül vannak részbirtokai a két felesége után, a sárosmegyei Nagy- és Kis-Ternyén, Nagyfaluban, Tarnón és az abauji Baktán, ezen utóbbiakat azonban 1492-ben Duka György sárosi kapitánynak zálogositja el. 1465-ben nagy kitüntetésben részesül: Mátyás király pallosjoggal ruházza föl. Két felesége volt: Ternyei Petronella és Ternyei Anasztázia, a ki 1490-ben halt meg.

Első feleségétől születtek: II. János, I. Ilona, I. Erzsébet, a másodiktól; I. László. III. János.

György öcscse, *I. Mátyás* Sáros várának a várkapitánya. Egyidejüleg Makovicza várának is parancsnoka lett, bátyjának I. Györgynek onnan való elmenetele után.

Mátyás gyermektelenül hunyt el; a családot bátyja gyermekei terjesztették tovább.

Ezek közül 1468-ban, apjuk, György halála után *II. János*, *Ilona* és *Erzsébet* osztozkodnak örökségükön. Ugyanazon esztendőben Corvin Mátyás király privilegialist ad *János* és fivére *László* részére, a Tapoly melletti Long falu egyik felére nézve. 1482-ben Bagosi Lucska János magszakadásával, ennek részbirtokai a királyi fiscusra szállanak, ez pedig azokat More János váradi prépostnak adományozza. Ezen donátió ellen Kálnássy II. János továbbá a Bagos és Kükemezey családok ellentmondást adnak be, az ősiségre hivatkozván, mely szerint a birtoknak Lucskai János testvéreire és azok maradékaira kell szállani.

1500-ban János királyi adószedő. Jánosnak felesége Raszlaviczy Anna 1518-ban a jászói konvent előtt osztoztatja gyermekeit a terhek arányában, a miből világos, hogy férjének már ez év előtt el kellett hunyni.

II. Jánosnak a mellékelt genealogiai táblán feltüntetett ivadékai közül csupán unokája *I. Ferencz* lett életerős, egész a XIX. századig viránzott s *gálszécsinek* nevezett ág ősapjává. Ferencz a XVI. század közepén Gyulavár præfectusa, Szatmár és Sáros-vára főkapitánya, lovassági dandárnok.

Harczias élete regényességét még változatosabbá teszi az, hogy a sok veszély és zavarban mindig vigasztalóra volt szüksége s alig hunyta be szemét egyik felesége, már is másikat keres élettársul. Feleségei voltak:

1. Eszenyi *Csapy* Ilona, † 1556.

2. *Szinyey* Potenciana, szül. 1536, † 1575. febr. 24, ettől nincs gyermek.

3. *Valkay* Anna, († 1577-ben,) első férje Malomvizi Kenderessy, második férje Kálnássy I. Sándor.

Ferencz 1547-ben Kálnássy I. Simon özvegyének, Duka Ágnesnek megbecstelenitése miatt Kende Tamástól fegyveres elégtételt vesz és az özvegyet becsületébe visszaállitja.

1557 július 10-én Ferdinánd király Ternye, Dukafalu egész portiókat és Sóri, Pusztafalu részportiókat adományozza Ferencznek és Kristófnak.

1560-ban Gyármán utódai — a Bagos család kivételével — régi birtokaik jogos tulajdonában megerősittetnek.

1569-ben Miksa király Bocskay Györgyöt pártosságáért az országgyülés elé idézi, a hová ez meg nem jelenvén proscriptus lesz és számkivettetik, birtokai pedig az ezen esztendőben kelt adománylevél értelmében Rákóczy György, Kálnássy Ferencz és Deregnyey Pál lovassági dandárnokoknak adományoztatnak. Bocskay birtokai voltak: Bacskó, Gálszécs, Dargó, Csabalócz, Alben, Kohány, Zebegnyő, Tárnoka, Agócz, Luka, Csernő, Szeghi és Visnyó puszta Zemplénben (Szirmay, Comitat Zemplén Topog. 275. oldal).

Bocskay István közbenjárására Bocskay György fiai a bodrogközi javakat visszakapják, de a gálszécsvidékieket nem, a melyek Kálnássy Ferencz tulajdonában maradnak. Gálszécsen második felesége Potentiána nyugszik, kinek élete

[1] Az osztálylevél eredetije a Kolosy-levéltárban.

[2] U. ott.

folyását az ottani r. kath. templomban hosszu sirfelirás dicséri.

1573 szept. 11-én kelt Miksa király protectionálisa, melyben Ferenczet biztositja, hogy minden birtokaiban megvédelmezi.

1574-ben pünkösd után transactió van a királyi biztos előtt Ferencz és Zoltay István örökösei között Szakácsi, Sassa (Borsod), Czencze, Hollóháza, Thokos (Abauj) és Zubogy (Gömör) birtokok felett, a melyeket Ferdinándtól adományképen kértek s melyekből Ferencz a maga részét kiveszi.

Miksa 1576 május 27-én Ferenczet szatmári várkapitánynyá nevezi ki. 1576 nov. 6-án Kis-Merkócz, Thegenye és Feketemező ungi részbirtokokat kapja. 1580 szept. 1-én Rudolf király biztositja Ferenczet és nejét Valkay Annát, hogy Vid és *Álmosd* biharmegyei birtokaikat, melyeket némely nemesek eltulajdonitottak, nekik visszaszerzi.

Gyermekei közül csupán Ferencz nevü fia alapitott családot.

III. Ferencz is a harcznak szenteli élete javarészét. Vitézségéért 1595-ben Tisza-Várkonyra donátiót kap másokkal együtt. A házasságban atyja példáját követte, a mennyiben neki is három felesége volt. Első neje Kálnói *Bornemissza* Anna, a kinek apja 1600-ban a törököket a Tisza mellől elüzi s 1602-ben testamentumában Tisza-Várkonyt, Kálnót és Péterföldjét, Ferencz feleségének és második leányának, Sárának, Szinyey Miklósnénak hagyja.

Második felesége Semsei *Semsey* Margit.

Harmadik felesége *Balpataky* Zsófia, később Pihony Jánosné. Ferencz jó és hü szolgálataiért Gálszécsben kap birtokot, melyet már a következő évben osztály alá bocsát.

Ferencz a Kálnássy-ak között ez időben a legvagyonosabb, mert sok más vidéken levő birtoka mellett még Kálnás határának a fele is az övé. Gyermekei:

1. III. Gergely, kinek neje Báncsy Erzsi.
2. IV. György.
3. III. Zsigmond szül. 1599., † 1660., neje Felsőpulyai Bükk Judit, † 1637.
4. II. Margit.
5. III. Ilona. — Első férje Szegedy János, második férje Athal István.
6. III. Anna, férje Lucskai Bánó Zsigmond.
7. I. Judit, férje Zathureczky László.
8. IX. János.

1624 június 29-én Zsigmond és Gergely a gálszécsi, ágócsi és kálnási birtokokon megosztoznak.

Zsigmondnak felesége Bükk Judit 1637-ben hal meg s ekkor Zsigmond az asszonynak borsodi és hevesi jószágaiból kap egy részt.

Gyermekeik: IV. Pál, II. id. Sándor, V. Pál, II. Judit.

Id. II. Sándor († 1706.) igen durva természetü ember volt, a ki szegény jobbágyait ok nélkül is minden módon sanyargatta. Rossz tulajdonságai fiára, V. Gergelyre is átháramlanak, a ki az embereket kalodába veti, a falusi kupaktanácsot bíróstól szétveri, elfogott embereket a börtönből erőszakosan szabadit ki, stb.

A felesége, Boronkai Boronkay Mária révén Nagy-Mihályban, Zemplénben lakik. Egy ideig a vármegyének táblabirája.

1745-ben Gálszécsre kir. adományt kap.

V. Gergelynek, kinek Sándor testvére magtalanul halt el (VI.) Ferencz nevü fia folytatta a családot.

Ferencznek (1646—1766 január 26.) első neje Komlóskeresztesi Fejérvári Borbála, a kivel rövid ideig él s nincs is gyermeke tőle. Második felesége Rájzinger Anna-Mária (szül. 1714, † 1790. február 6. Ettől való gyermekei közül csak *V. Sándornak* (szül 1735 nov. 23, † 1802 aug. 27.) voltak utódai. Ez a milyen jó természetü volt fiatal korában, oly erőszakossá válik öregebb napjaira. Fiával, I. Lajossal sok kellemetlenséget okoz III. Istvánnak és más rokonainak, a miért a bírósággal is sokszor akadt bajuk.

Igazi szerelemből veszi el a szepesmegyei Hadussoveczről Újházi Juliát (szül. 1749 január 25, házasság 1765 okt. 5., † 1836 január 8.).

A kálnási felső kastély homloktáblájának bizonyitéka szerint, ezen századokra készült erős alkotmányt ők épitették 1776-ban. Sándor halála után az asszony leginkább Nyirjesen lakik sógornőjénél, Zsuzsannánál, kinek férje, Tahy Menyhért, ámbár a Kálnássyakkal sokat viszálykodott, kedves embere volt.

Sándornak öröklött birtokai voltak Zemplénben: Gálszécs, Kohány, Gerenda, Bacskó, Dargó, Tarnóka, Zebegnyő és Kis-Azar. 1792 márczius 12-én ezeket Kolosy Pál cseleji jószágával cse-

réli el olyképen, hogy miután Sándor birtoka 22.000 frt, a Kolosy Pálé pedig nyolczezerre becsültetett, Kolosy 14.000 frtot fizet a cserére.

Sándornak tiz gyermeke volt: II. Károly, III. Terézia, II. Ádám, IV. Júlia, I. Lajos, I. Klára, VI. Sándor, XIV. Anna, VII. Sándor, II. Zsuzsánna. Közülük *(I.) Ádám* († 1769 szept. 16.) a katonaságnál szolgált és alezredesi rangot ért el.

A katonaéletet elhagyva Ádám öröklött birtokára megy, Gálszécsre, a hol tetemei is nyugszanak. A gálszécsi református templomnak egy nagy harangot adományozott, a melyen e latin emléksor olvasható: «*Sacra Reformatis, ut Galszecsienoibus ornem, de Kálnás Dominus me fundi jussit Adamus.*»

A felesége Csoma Erzsébet, a ki 1787 okt. 20-án halt meg.

Egy leányuk volt, IX. Erzsébet, a ki gyermekkorában hunyt el.

(II.) Juliannát 1760 február 6-án Saárossy Zsigmond-Sebestyén vette nőül, a kivel Ér-(Köbölkuton lakott. — Egy levelében bátyját, V.) Sándort arra kéri, hogy miután *a hires eperjesi festők* úgyis mennek a debreczeni vásárra, tehát a neki járó 200 forintot azokkal küldje el. Másodszor Dobay Gáspárnak lett a felesége.

A testvérek közül családot csupán *(I.) Lajos* (szül. 1772 márczius 31. † 1828 aug. 7.) alapitott. Ennek élete különben a szerencsétlenségek lánczolata. Dajkájának hanyagsága folytán csecsemő korában a földre esett és némává lett, de a margonyai pap legalább gagyogni megtanitotta s igy beszédjét nagy nehezen meg lehetett érteni. Elmebeli szomoru állapota és magával való tehetetlensége miatt és rész szerint italra hajlandó szokása folytán azonban gyámság alá helyezik. Lajos ezen szerencsétlen állapota daczára 1880-ban elhamarkodottan nőül vette Demke Rozáliát (sz. 1772, † 1835 aug. 8.), a ki a férje gyengeségét különféle helytelen lépésekre és a vagyon elpazarlására használta fel. Férjét egy megyei bizottság által önállóvá tette, csak azért, hogy javait el lehessen adni s a rokonok kénytelenek voltak ujra gyámság alá helyeztetni, nehogy ősbirtokuk idegen kézre jusson. I. Lajossal vagyis ennek 1803-ban, egy éves korban elhunyt fiával, (VIII.) Györgygyel ezen ág fiágon kihalt, s daczára, hogy a kálnási javakat a donationális záradék értelmében csak fiu-örökösök kaphatták, Lajos nővérei némely rajta fekvő terhek szine alatt mégis ezek egy részének birtokába léptek. Ez ellen III. Tamás és a többi Kálnássyak tiltakozást adtak be, miből hosszadalmas per keletkezik, melynek az a vége, hogy részint birósági itélet, részint pedig visszavétel utján. Kálnás birtoka a Kálnássy család és ennek leszármazói kezében marad.

(II.) János testvére (I.) László több népes ágnak az ősapja volt. Ezek közül: (V.) János nevü fiától a szabolcsi ág vette kezdetét.

(V.) János gyermekei közül a legkiválóbb *(II.) Mihály* († 1608 táján). Neje a főrendü családból való Cseleji Cselei Zsuzsanna, a ki kedves lirai verseket irt. — Férje elhunyta után, 1610-ben Kolosi Kolosy Bálint neje lett.

Mihálynak öt gyermeke volt: VII. János, III. Mihály, I. Pál, III. Mátyás és I. Johanna.

Közülök csak *(III.) Mihálynak* voltak ivadékai. A felesége Gulácsy András beregi főispán leánya s ezen a réven Mihály és testvére VII. János Szabolcsban laknak, Kemechén és Bogáton, a miért kálnási elhagyatott nemesi kuriájukat Pongrácz Gábornénak Újfalusi Klárának adják zálogba 20 évre 1000 körmöczi aranyért. A zálogos részt id. XI. János ismét visszaszerezte.

Mihály 1681-ben beregi főispán. Két gyermeke maradt: Katalin és Gábor.

Gábor katona lehetett, mert egy hivatalos iratban úgy emlitik, *mint a ki császár fizetésén levő hadakban távol van.*

Különben Szabolcsban lakott s ott volt birtokos. Gyermekei: Márton és Gábor, a kiknek elhalása után a Kálnássy javaknak Szabolcsban fekvő részeit a Jármy, Gulácsy és Ormos családok kapják.

Visszatérve a XVI. századra, úgy találjuk, hogy *I. Lászlónak (II.) Mátyás* nevű fia két főág alapitója lett. Két fia volt: *János* és *Miklós.*

Az előbbinek ágát tárgyaljuk előbb, miután ez a XVIII. sz. folyamán kihalt.

Kálnálssy (VI) Jánosról mindössze annyit tudunk, hogy három fiunak volt apja. Ezek:

Gáspár († 1622), kiről nincsenek adataink, *Pál* és *Tamás*.

(II.) Pál (1540—1623.) Felesége volt Bors Borbála asszony, a kit Pál halála után Rokonoki Péter vett nőül.

Az asszonynak Felső-Dobsza abauji faluban volt birtoka, a melyet Balassa Gergelynek perköltség fejében kötött le. Miután Borbála asszony a terminusra nem fizetett, a birtokát lefoglalják. Idővel azonban a hatvankét magyar forint és *két ezüst kalán* tartozást, négy üsző ökörrel és egy fejős tehénnel megváltja.

Gyermekeik: (III.) Pál és id. (II.) Gábor.

A második testvér *(I.) Tamás* († 1618.) Kende Erzsébetet (született 1585) vette nőül. Csak leánygyermekei maradtak: Potentiana és Anna.

(II.) Pál fia, *id. (II.) Gábor* (1614—1668.) egész életét perlekedés közt tölti el. Anyja, Bors Borbála után Borsodban Paraszt-Bikk, Geszt, Dorogna, Nagy-Mihály, Pály, Leányfalva és Várallya helységekben vannak részbirtokai.

Első nejétől Egry Katától († 1689 február 21. Kassán) elvált. Második felesége Fekete Anna.

Gyermekeik: VI. Pál († 1723.), a kit a vármegye az elszaporodott rablók, latrok ellen felállított statárium itélőbirájává tett meg, Balpataki Jánossal és Passut Gáspárral egyetemben és (IV.) Gergely.

János testvére *(IV.) Gergely*, labanczságának lett áldozata. Rákóczy hadai Makovicza vár alatt elfogták, azután egy Eperjes melletti várba vitték, a hol árulása miatt 1671 aug. 1-én lefejeztetik.

Id. (XI.) János (1660 jún. 13 — 1724 júl. 13.) a katholikus ág feje s e minőségében III. Ferencz ellen inquisitiót tétet azért, hogy a kálnási egyház kelyhét, tálát és harangját adja vissza. Nagy vallási buzgalmában sógornőjétől, (V.) Gergely özvegyétől erőszakkal elveszi a templom berendezési tárgyait és az 1639-ben alapitott protestáns templomot 1713-ban katholikussá teszi. Hogy a templomot ujjá épithesse és szükséges egyházi ruhákat szerezhessen, adományokat gyüjt. A kálnási egyház anyaegyház volt Vaspatak filiával. Fából épült kápolnából állott; volt három harangja, két kelyhe és egy albája. Volt papja, tanitója, a jövedelme is jó.

János felesége, Hermányi *Sztankay* Judit 1736 május 14-én bátyjánál, Bornemisza Istvánnál halt meg Adámföldén s Kis-Szilván temettetett el. Gyermekeik: Gábor, Julia, Erzsébet és György.

Ez ág egyedüli folytatója a következő nemzedékben (XI.) János fia, *(IV.) Gábor* († 1760 február 23-án).

Anyjának, Sztankay Juditnak szeretetét nem érdemelte ki; végrendeletében ugyanis azt olvassuk, hogy: «Gábor nemhogy fiúi engedelmességből mi hozzánk tartozó szeretettel viseltetett volna, de sőtt inkább attyaj szeretettet és engedelmességet fére tévén, minket gyakorta megszomoritott,» miért is az anyja szerzeményeiből Gábornak semmit sem, de annál többet hagy leányainak.

1721 február 25-én Gábor feleségül veszi özv. Kálnássy Ferencznét szül. Sirokai Hedry Zsuzsannát (1685—1749 aug. 24.) hat gyermekkel.

Az előbb emlitett (II.) Mátyás másik fiától, (I.) Miklóstól származnak le az összes most élő Kálnássyak.

Ennek fia volt:

I. András. Az 1633 június 14-én kelt vallomási-jegyzőkönyv, a mely özv. Kálnássy I. Pálné, Bors Borbála kérelmére vétetik fel, I. Andrást durva és erőszakos ember színében tünteti fel. Kende Erzsébet ugyanis ezt vallja: «tudja biztosan, hogy Kálnássy András rugdosta Bors Borbála asszonyt és a kékeket is látta.»

Ennél sokkal kényesebb kifejezésekkel vallanak a többi tanuk.

Felesége, özv. Trocsányi Zsófia, kinek első férje Bánó András 1663-ban 48 éves korában halt meg.

I. András mint hív lutheránus a kálnási templom tornyába harangot állit ily felirással:

«Isten tiszteletére és dicsőségére alapitotta nemzetes Kálnássy András úr 1686-ban, július hónap 5-én.

Gyermekei közül III. László folytatta a családot.

Róla igen keveset tudunk. Nem lehetett rossz ember, mert felesége, Görgey Flóra (szül. 1634-ben) egy levelében férjének halálát igy siratja: *«mely édes kedves urammal 18 esztendeig való együttlakásunk csak mint egy 18 órának tetszett.»*

III. László utódaiban eloszlik a Kálnássy-család.

Négy fia közül három alapit családot. Az első

fiu (X. János) ága rövid életü, már ennek leányában teljesen kihal.

Ő maga Sztropkó várának (Zemplénmegyében) a kapitánya 1710 óta. A várbeli irott instrukczió szavai szerint:

1. Az egész uraság megedgyezett consensussából lett megnevezett Kálnássy János uram a vár kapitánya.

4. A várbeli rendszerint tartott fegyveresek és minémü Porkoláb uram commandóját agnoscálni tartoznak, kiket ő kglme disciplina alatt tartson, megvizsgáltatván kinek-kinek fegyverét, etc.

5. Jóllehet az réghi szokás szerint tartattatni szoktak vala az várban strásák, mindazonáltal kiváltképpen való gondviselésében lészen a strásáknak felállitása mind gyakorta megjárattatása, hogy a strása személy annyival is éberebben strásállyon.

8. Kedvetlen vendég lévén az tüz, a ki ilyen szorosságban nem kevés kárt okozhatt, kinek eltávoztatására a várbeli haydukkal minden kéményt megvizsgáltattván 's gyakran megtisztitassa. Dohány szivássokat penig a cselédeknek az széna körül absolute ne engegyen.

9. Ha látszik szünni a pestis . . . és addig is kiki maga tanyáját tisztán tarcsa.

14. Interveniálhattnak olyan casusok is, kikről semmi emlékezet sincsen, az olyak kap. uram igaz keresztyén hiti sinceritására bizattattnak.

Petthő Zsigmond.

János felesége Kosovics leány volt.

III. László második fia *II. András* († 1713) eleinte Kálnáson, később pedig Gálszécsen lakott. A Rákóczy-féle szabadságharczban tevékenyen részt vett.

Első felesége Kolláth-Helmeczi Kolláth Mária,[1] második felesége Kriványi Dessewffy Zsuzsánna.

Fiai közül *(XII.) János* szül. 1701 febr. 20, † 1782 jan. 20.) Erélyes, igen erős testalkatu férfi, a ki mint hires prókátor tette magát ismertté. Irodalmilag is képzett férfiu, a ki családja hirnevesebb alakjait könnyen gördülő hexameterekben énekeli meg.

Neje Tahvári és Tarkői Tahy Éva (1715 január — 1775 augusztus 27-én, házasság 1742. évi januárban).

III. István (sz. 1744 április 30, † 1801 júl. 11.) A jóravaló tisztes táblabirónak jellemzetes alakja. Ifju korában a lovasságnál szolgál s 1766-ban kadét. 1776 július 23-án unokahugát, Kálnássy Borbálát (szül. 1749 decz. 3, † 1814 szept. 15.) veszi nőül, protestáns léte daczára az egri püspök áldásával. Hét gyermeke közül öt fiu és egy leány korán haltak el. Csak (III.) Tamás alapitott családot s vitte előbbre ágát, de ő is csak egy nemzedékkel.

(III.) Tamás sz. 1782 máj. 27, † 1858 aug. 19.) Szikár, hosszu szakálú, egyszerü modorú és életü férfi, a ki naphosszant a krónikákat és öreg irásokat bujja és bár szivvel-lélekkel magyar s az 1849 után való korban érthető gyülölettel viseltetik minden német iránt, mégis szinte jobban beszél latinul, tótul és németül, mint anyanyelvén. Üres óráiban irogat is. Megirja «a pápák büneit» egy félarasz vastagságu kötetben, a melyben erélyesen sürgeti, mint buzgó lutheránus ember ezen «*felesleges intézmény*» megszüntetését. Maradtak továbbá «Utleirásai», családtörténeti adatai és birtokügyekre vonatkozó számtalan irásai.

1809 január 8-án Kükemezei Kükemezey Terézt (szül. 1790 szept. 12, † 1840 május 29.) veszi nőül pusztán anyja óhajtására. Hogy menynyire ráerőszakolták a leányt, bizonyitja a házassági szerződés is, a melyben a menyasszony apja kiköti, hogy a mely fél a házasságtól visszalép, 2000 forintot tartozik fizetni. 1828 május 9-én a Tahy-család osztályakor Tamás is kap részt Tahy Lászlóné után Nyirjesen és a Petrecz pusztán.

Miután ezen korban gyakori volt azon eset, hogy egy tulajdonosnak birtoka számtalan apró széjjeleső darabból állott, úgy hogy nemcsak a gazda nem tudta bizonyosan melyik az ő része, de ezenfelül a jogtalan eltulajdonitásoknak is ki volt téve, azért Tamás is egy darabban akarta birtokát tudni s 1848-ban a kálnási földek commassátióját véghez is vitte. Az urbériség megváltásakor a telkes gazdáknak jutott részekért körülbelül 8000 forint váltságdij állapittatott meg.

Midőn 1849-ben az osztrák sereg segitségére bejövő orosz katonák a Tamás curiáját is pusztitják, barmait elszedik, szembeszáll az oroszok-

[1] Érdekes jegyzőkönyv maradt fel ennek testvéréről, Kolláth Lászlóról, a melyben is azt a kérdést vetik fel az egyik tanunak: Tudod-e 's láttad-e tanu, ha valaha az megholt Kolláth László a kuruczokkal járt-e, avagy társalkodott e velek? Az első tanu ezt vallja: tudja bizonyosan, hogy Kolláth L. soha nem társalkodott a kuruczokkal, a kik megsarczoltatták, kinzották, verték; a kishelmeczi házától rabúl vitték, hanem 400 ftokig való sarczon bocsátották ki rabságából, a mikor megromlott annyira, hogy csak pálczán és nem különben járhatott maga erejével, de még is Ungvár várába, Ő Felsége hűségébe megh is holt.

kal, a mi miatt elfogják, halálra itélik, de a rokonok kérésére megmenekszik.

Az öreg urnak kedvencze az unokája, Kolosy Miklós, s azért is tanittatja maga, hogy a maga egész tudását és becsületét beleönthesse. A mint azonban megtudta, hogy Miklós a «gymnastika» tanulásába is belekezd, ez ellen erélyesen fellép, azt irván neki, hogy a tornázás csak német komédiásnak, de nem magyar embernek való; az uszást pedig rövidesen egészen eltiltja. Tamás 76 évet élt egészségben.

Miután fiutódja nem maradt, vagyonát leánya, *Petronella* (1812 április 28—1849 április 6), illetve ettől származott unokái örökilk. Férje Kolosi és Cseleji *Kolosy* István (szül. 1794 okt. 27, esküvő 1831 júl. 24, meghal 1840 febr. 6), eleinte 10 évet Bécsben töltött mint az udvari cancellária hivatalnoka, később pedig haza jött s itt táblabiróvá választották.

Miután Petronella ágazata fiágon kihalt és a privilegiális donationális levél azt mondja, hogy a kálnási birtok csakis fiuágot illet, akár 100, 200, 300 sat. év mulva is, tehát Petronellát sem illette volna a kálnási birtokrész. Apja, III. Tamás azonban a Kálnássy I. Károlyban még fiágon virágzó család ezen ágával nem lévén jó viszonyban, birtokát leányára, és ennek maradékaira hagyta, Annak gyarapitására különben az asszony férje is nagyon belefolyt, mert miután az I. Lajos ágának kihaltával ennek nőtestvérei és ezek férjei a családi irások egy részét elégetik és ezen bizonyitékok hiján az ellenük folyó birtokpert a maguk javára tudják irányitani és a birtok egy részét a maguk kezébe tudják juttatni, akkor Petronella férje, nehogy az ősi birtokot szétporladni lássa, a Lajos testvéreinek részét 35.000 forinton megveszi, erre cessiót kér és kap.

Miután III. Kálnássy Károly 1898-ban bekövetkezett halála után gyermekei kálnási birtokrészüket eladóvá tették, a 7 évszázadon a Kálnássy nemzetség tulajdonában levő birtok a Kolosy család kezére ment át.

Négy gyermekük maradt: *Kolosy Matild* (Bizáki *Puky* Mártonné), *Ödön* és *Miklós*, kinek neje Bizáki *Puky* Ilona.

III. László családalapitó 3-ik fia *id. (IV.) Ferencz* volt.

Ferencz († 1720) a protestáns Kálnássyaknak a feje és a vallási villongás vezetője akkor, a midőn a család a katholikus és protestáns ágra szakad szét.

A lutheránus IV. Ferencz és a katholikus XI. János annyira rossz viszonyban voltak egymással, hogy még a többször kiküldött megyei bizottságok sem birták őket összebékiteni.

A felesége Sirokai Hedry Zsuzsánna (sz. 1685, meghalt 1749 aug. 24), a kit a Ferencz elhunyta után az unokaöcscse, Kálnássy IV. Gábor vett el. — Gyermekei közül hárman alapitanak családot: *Zsigmond*, *András* és *László*.

Lássuk ágaikat egyenként.

(IV.) Zsigmond (1703 máj. 1—1766 jún. 16) a Kálnássy család *porosz ágának* megalapitója. Fiatalságát Kálnáson tölti el. Huszonöt éves korában, a midőn egyszer Pesten jár, a kellemetes modoru fiu megösmerkedik *Grabowski* Szaniszló ermelandi (Posen) püspökkel, a ki miután megtudja, hogy Zsigmondnak nem sok a vagyona, fölszólitja, jönne el vele Poroszországba. Zsigmond csakugyan utnak indul, de kiköti, hogy testvéreit, V. Ferenczet és IV. Andrást is magával vihesse, kálnási birtokát pedig unokatestvérére, Sándorra bizza.

A püspök Kálnássy Zsigmondot Hartenburg várának főkapitányává s a vár őrségének parancsnokává tette.

Testvéreit Zsigmond eleinte maga tartja, német irásra és beszédre tanittatja. 1729-ben egy porosz kisasszonyt a von Geritz családból vesz el; ez azonban nemsokára meghalt úgy hogy ettől maradékai sincsenek.

Zsigmond testvére, *Ferencz* katonai szolgálatba lépett; 1731-ben már kadét s azután hadnagy, azonban miután nagyon iszákos s egy csatában megsebesült, visszakerült Kálnásra. A másik testvér, *András* gazdagon házasodott s Ganglauban a gazdaságának élt.

Zsigmond jó módja daczára sem feledkezett meg kálnási rokonairól s azokkal — a mint az sok leveléből kitünik — szeretetteljes összeköttetésben élt, de sőt háromszor maga is eljött Kálnásra atyafiságos látogatásra. Nemes jellemének egyik bizonyitékául szolgál azon intézkedése is, a midőn kijelenti, hogy bár idegen országban telepedett meg, fiaitól azonban megkivánja, hogy azok hazájuk szolgálatába álljanak s katonákká legyenek. Zsigmond idővel maga is szerez birtokot Allensteinben és Demuthban

(Posen). Második nejétől, gróf Hertzberg Borbálától *17 gyermeke született.* Ezek:

1. *Joachim* (1741 október — 1797), a krakói püspökségben kanonok és nagyprépost.

2. *Anna* (1743 febr. 1—1757), egy varsói kolostorban élt s ott is halt meg.

3. *József-Sándor* (sz. 1746 május 31), katona lett, eleinte a gyalogságnál szolgál, később pedig a magyar nemesi gárdába lép. 1784-ben nőül veszi gróf Salburg Jozefint. A házasság először némi akadályba ütközött, mert a fiatalok nagy szerelme daczára is, a menyasszony szülei megkívánták Józseftől, hogy az az esküvő előtt régi nemes családból való származását bizonyitsa be. Egy vármegyei bizonyitvány alapján ezt meg is teszi s igy a lakodalom meg is tartatik. Érdekes, hogy a 6000 ftnyi házassági *Cautiós szerződésben* még az esküvő előtt azt irja a menyasszony: *«női szabadságaimról ezennel lemondok és igérem, hogy férjemmel ellenkezni soha nem fogok.»*

József 1790-ben kapitányi ranggal elhagyja a katonaságot és ramingdorfi (alsóausztriai) uradalmán gazdálkodik 1813 január 1-én bekövetkezett haláláig. Vagyonának örökösévé br. Lingke Jánost, sógorát teszi, azon kikötéssel, hogy a jövedelmet testvéröcscse, János generális huzza életfogytáig. — Gyermekei nem maradtak.

4. *Ferencz* (1747—1750 május 30).

5. *Mária-Terézia* (1748—1751).

6. *Borbála-Mariánna* (1749—1826 decz. 17). Ennek férje *Grzymala Romulus auf Damrau und Terka, 1752 július 10.* Trautzigban gazdálkodik és ott hal meg 1801 szept. 1-én.

7. *János* (1750—1754).

8. *Magdalena-Zsuzsánna* (1752—1830 április 4). Férje br. Lingke János auf Ditrichsdorff. Schweidnitzben laknak. — Magdalena Gross-Glogauban (Porosz-Szilézia) halt meg.

9. *Mária*, (kis korában halt meg).

10. *János* (1754 január 19 — 1839 január 29). 12 éves, midőn apja meghal és ekkor, hogy kivánságának megfeleljen, bátyjával, Józseffel előbb haza, aztán Bécsbe megy. József a Ponyatovszky herczeg ezredében már főhadnagyságig vitte; most János áll be ide. 19 éves korában alhadnagy a gránátosoknál, 5 év mulva főhadnagy, 1788-ban pedig, a midőn századával a török hadjáratban kitünteti magát, bátorságáért kapitánynyá nevezik ki. 1797-ben még őrnagy, de már egy év multán, 1798 júl. 26-án a Sztáray gyalogezred ezredese. 1804 október 9-én vezérőrnagyi kineveztetését kapja meg s mint a Bailet és Mytrowsky ezredek brigadérosa, Pozsonyban állomásozik.

1813 augusztusban altábornagygyá lép elő, de miután a köszvény úgyannyira gyötri, hogy télen az egyik lábán csizmát, a másikon pedig papucsot hord, 1815-ben nyugalomba vonul és Budán lakik, egészen 1838 júniusig, a mikor Eperjesen vesz lakást s ott is él haláláig. Tetemei Kálnáson nyugszanak. Testamentumában azt rendeli, hogy a hatóság megmaradt vagyonát adja el, az ebből befolyó pénzösszeget pedig egyenlően ossza el nővére Constance, br. *Clausenné* és unokaöcscse, *Grzymala* Vilmos között, mig a másik öcscse a néma Henrik, legátumot kapjon.

János jellemes és nagyon pontos katona, a kit azonban száraz modoráért alantasai nem szeretnek. Jó szivét egynémely rokonai a tolakodásig kihasználták és a mint naplójából kitetszik, körülbelül 7000 forint évi jövedelméből magára 1700-at költött, a többit pedig mind szegényebb atyafiai tartására forditotta.

11. *Karolina* († 1756-ban kicsi korában).

12. *Albert* (1756 júl. 21, csak egy napig élt).

13. *Katalin* (1759—1762 aug. 30).

14. *Amália* (1760 jan.—1762 szept. 9).

15. *Justus* (1761 decz. 13—1823 febr. 27). Csaknem egész életét a porosz hadseregben töltötte és alezredesi rangot ért el. 47 évig szolgált állandóan, 7 hadjáratban vett részt s ezekben 6 ostromnál, 6 csatában és 2 ütközetben vitézül harczolt, a miért már az 1806/7. hadjáratban Danzig ostrománál a «pour le mérite» rendjelt érdemelte ki.

Halála előtt még röviddel igen jó erőben volt, de főtörekvése, hogy a hadseregben előkelő állásban levő fiainak a grófi rangot megszerezze, már nem sikerült. Tüdőgyuladásban halt meg Thornban. Felesége özv. Frau von Knoblauch, szül. Zitzewitz († 1833 szept. 29), kitől 4 gyermeke van: Eduárd, Konstantin, Henrik és Natália.

16. *Katalin-Konstanczia* (1763 decz. — 1856). Első férje báró Clausen, (lakik Wormditbauban,) második férje von Wittig.

17. *Ismeretlen nevü fiu*, ki mint porosz huszártiszt lovával szerencsétlenül elesvén, fiatalon végezte életét.

Utódai csak Justusnak maradtak s ezek igy következnek:

Eduárd (1803 szept. 20. — 1872 április 2). Fiatal korában a porosz hadseregben szolgált, de azt, a mint megnősült, elhagyta. Az ő ágazata a sok poroszországi közül az egyetlen, a mely ma is Kálnássy néven szerepel.

Első neje Catharina *Hörner* szül 1822, meghalt 1853-ban. Ettől származik II. Natália, (szül. 1839 június 21).

Második neje Johanna *Fettin*, (szül. 1838 okt. 10). Ettől ered: Pál, György és Olga.

I. Konstantin szül. 1805), előbb katona, később országos tanácsos Posenben. Neje Marie von *Schmeling*. Gyermekeik nem voltak.

I. Henrik (1811 június 1). 1839-ben Lembergben nyoma vész s többé hirét sem hallani.

I. Natália (sz. 1814 febr. 2). 1. férje *Suleritzki*, a kivel 1833 májusban kelt össze, Starnitzban, Pommerániában lakott. 2. férje br. Putkammer. 3. férje La-Roche őrnagy.

A Poroszországba vándorolt testvérek közül *András* Ganglauban, felesége birtokán gazdálkodott. Jólétben élt s talán ez az oka, hogy hazájával és Kálnáson maradt rokonaival semmit sem törődött.

Felesége báró *Burchardt* Amália, kitől csak leányai maradtak.

Népes ág alapitója lett ellenben az itthon maradt legifjabb fitestvér: *IV. László* (1704—1782 decz. 24), kinek neje Regéczy Erzsébet (1754 — 1790 február 6).

(V.) András (1743 nov. 23—1801 márcz. 28). Könnyen vette az életet, mert mint egyik fennmaradt levelében irja: «*egyszer úgyis meg kell halni*», a miért is a házában örökös volt a dinomdánom. A bor- és szeszivásnak a határát nem ösmerte s állitólag úgy ő, mint fia, János és felesége, Bárczy Mária (1747—1799 május 14.) a sok ivástól deliriumban haltak meg.

András testvére *(II.) József* (1750—1810 május 23). Utódaiban a Kálnássy család katholikus ága elfajulásnak indult. József tanultsága igen kevés; a gazdaságnak él s háromszor házasodik. — Első felesége Sándor Mária († 1810-ben), a második Trencsényi Anna, a harmadik Balkó Jusztina.

Számos gyermekei közül csak ketten alapitottak családot: *Károly* és *József*.

Károly 1792—1847), nem sokat adott magára és a bornak sem volt megvetője. Azt irják róla, hogy «miután Károlynak nincs elegendő capacitása, tehát a szülei lakatos mesterségre tanittatják».

Miután Károly feleségének, Ladomérszky Máriának birtokán, Tarczalon lakott, tehát kálnási birtokát Tahy Mihálynak adta bérbe, a miből számtalan kellemetlenség és egyenetlenség támadt.

Testvére, *(III.) József* (1802 decz. 26.—1864 márcz. 17) fiatal korában szintén nem részesül kellő nevelésben. A midőn 1832 május 1-én a Varannó-ra való Drótos (Dudics) Rozáliát nőül vette, ennek unszolására elhatározta, hogy kálnási ősi jószágát eladja és Varannóra költözik. — Felesége 1853 decz. 24-én 56 éves korában halt meg, József még 11 évvel élte túl. Ő a Varannón még ma is nagy számban élő iparos mesterséget folytató Kálnássyak ágának a feje.

Károly fia, *ifj. Károly* (1829 nov. 25.—1898 febr. 24), a család ezen ágát végső hanyatlásra juttatta. Egykedvüsége folytán és sok gyermekének neveltetése által teljesen elszegényedett s utódainak 1901-ben el kellett adni a még fennmaradt ősi birtokot, mi által Mark de Kálnás utódai talán örökre letüntek Kálnás határáról.

Igy szállt alá az egykor hatalmas nemes család, tagjainak tehetetlensége folytán közrendü, szegény sorba, fog-e onnan valaha ismét felemelkedni, ki tudná megmondani.

* * *

A család eleinte egy, később pedig két «*s*»-sel irja nevét. Az első irásmód mindenesetre a helyesebb, miután a családnevet a birtok-helység nevéből eredő melléknévnek kell tekintenünk, vagyis Kálnás községbe való, kálnási lakos, röviden kálnási.

Vallása a családnak eredetileg római katholikus. I. András 1639-ben egy lutheránus ágat alapit, templomot épittet, melyet azonban XI. János elfoglal s 1713-ban katholikussá tesz. A templom később összeomlik, de a mai napig is megmarad a katholikusok haranglábja s azon a lutheránusoknak 1686-ból eredő harangja.

A vallás különfélesége folytán a családtagok

A KÁLNÁSI KÁLNÁSSY-CSALÁD LESZÁRMAZÁSA.

Melléklet a Turul 1905. évfolyam 167. lapjához.

(Yssabor) Visibor (1230 körül)
Gyármán (Germanus)
I. Gergely
I. Mark de Kálnás
I. István † — I. János 1359
I. Mihály † — I. Imre
I. Bertalan
I. Mátyás † városi várnagy — I. György † 1468 makoviczai várnagy
1. — Petronella de Ternye — 2. — Anasztazia de Ternye † 1490
László

I. Erzsébet — Hosszúmezey László
I. Ilona — Körtvélyessy Pál
II. János (sz. 1460 † 1508) — Raszlaviczi Kasztalviczey Anna
Magda — Cseleji Cseley Lőrincz
I. László — III. János

I. Zsigmond
I. Margit † 1518
I. Simon † 1549 — Dukafalvai Duka Agnes
IV. János
Zsófia — Tamás

II. Ferencz
II. György
I. Kata — Jancsó Ferdinánd
II. Zsófia — Sárudy András
I. Anna — Kükemezey Gergely
I. Kristóf (sz. 1540)
I. Ferencz † 1587 — 1. Eszenyi Chapy Ilona; 2. Szinyey Potmeczkána; 3. Valkay Anna; 4. Kenderessy Anna
V. János † 1582 — Bogáthi Bogáthy Anna
II. Gergely — Kisazari Azary Ilona
II. Mátyás tokaji várparancsnok — Polyánkai Chapy Orsolya
I. Zsófia † 1550

1.-től II. Kata — Fricsi Frichy János
III. György († 1593) — Vékey Ilona
I. Klára — Bethlenfalvi Fajgel János
II. Zsigmond († 1591)
III. Ferencz † 1627 — 1. Bornemissza Anna; 2. Semsey Margit; 3. Balpatakay Zsófia
3.-tól I. Sándor — 1. Semsey Mária; 2. Valkay Johanna
II. István († 1590)
II. Anna — Ukotyovity István
II. László
II. Mihály († 1609) — Cseleji Cseley Zsuzsanna († 1621)
I. Miklós — Regáldi Szikszay Eufrozina († 1622)
II. Erzsébet — Vitézi Bertóthy Ferencz

III. Gergely — Bánchy Erse
IV. György
III. Zsigmond (sz. 1599 † 1660) — Felsőpulyai Bükk Judit † 1637
II. Margit
III. Ilona — 1. Szegedy János; 2. Athal István
III. Anna — Lucskai Bánó Zsigmond
I. Judit — Zathureczky László
IX. János
VII. János
III. Mihály — Gulácsy Júlia
I. Pál — Komjáthy Kriszt[ina]
III. Mátyás
I. Johanna
I. András — Trocsányi Trochányi Zsófia (1. férje: Bánó András)
VIII. János
II. Tamás †
II. Ilona — Csáky-né

V. György † 1642
VI. Anna
IV. Pál † 1648
II. id. Sándor († 1706) — 1. Vinnai Drávecky Erzsébet; 2. Kraszanai Nagy Erzsébet
V. Pál († 1672)
II. Judit — Mladosevits Horváth István
III. Márton †
III. Gábor (sz. 1657 † 1676 decz. 26 Gulács)
X. János munkácsi kapitány — Kosovics N
II. András † 1713 — 1. Kolláth Mária; 2. Desseffy Zsuzsanna (2. férje: Kálnássy III. Sándor)
I. Gábor — Fekete Klára
III. László — Görgey Ilona (sz. 1634)
IV. Anna — Kükemezei Kükemezey Mihály (esk. 1663)

1.-től V. Gergely — Boronkay Boronkay Mária
III. Sándor — Desseffy Zsuzsanna (1. férje: Kálnássy II. András)
III. Erzsébet — 1. Bessenyey Zsigmond; 2. Gondol Ferencz
2.-tól VII. Anna — Görgey Kristóf
I. Éva — 1. Szögyényi N.; 2. Horváth György
I. Mária † 1779 aug. 11) — 1. Kiszely Sándor; 2. id. Kubinyi László
IV. Sándor †
III. András †

VI. Ferencz (sz. 1696 † 1766 jan. 26, Kálnás) — 1. Fejérváry Borbála; 2. Rajzinger Anna-M. (sz. 1714 † 1790 febr. 6)
VI. Erzsébet — Vályi Ferencz
I. Ádám († 1769 szept. 16, Gálszécs) — Csoma Erzsébet († 1787 okt. 20, Gálszécs)
I. Éva — 1. Szögyényi N.; 2. Horváth György
XII. János (sz. 1701 febr. 20, Kálnás † 1782 jan. 29, Kálnás) — Talvári és Tarkői Tahy Éva († 1775 aug. 27, Kálnás)
I. Mária († 1779 aug. 11) — 1. Kiszely Sándor; 2. id. Kubinyi László
IV. Sándor †
III. András †

V. Sándor (sz. 1735 nov. 23, Kálnás † 1802 aug. 27, Kálnás) — Ujházy Julianna (sz. 1749 január 25 esk. 1765 okt. 5 † 1836 jan. 8)
II. Julia — 1. Sáarossy Zsigmond (esk. 1760 febr. 6); 2. Dobay Gáspár
II. Borbála (sz. 1749 decz. 3, Kálnás esk. 1776 júl. 23, Kálnás † 1814 szept. 15, Kálnás) — Kálnássy István (sz. 1744 április 30 † 1801 júl. 11)
VIII. Ferencz (1756—1802)
VIII. Erzsébet († 1815 jan. 25) — Teőke Lőrincz
VII. Mária †
IX. Erzsébet († 1759 márcz. 18)
III. István (sz. 1744 április 30 † 1801 júl. 11, Kálnás) — Kálnási Kálnássy Borbála (sz. 1749 decz. 3, Kálnás esk. 1776 júl. 5, Eger † 1814 szept. 18, Kálnás)
II. Marianna (esk. 1779 nov. 25) Tahy László (sz. 1746 † 1784)
I. Rozina (sz. 1753 jan. 29 † 1796 jan. 11)

II. Károly (sz. 1766 decz. 10)
III. Terézia (sz. 1768 márcz. 31) — 1. Eszenyi Mihály (esk. 1791 decz. 1.) — 2. Lászlóffy József
II. Adám (sz. 1769 április 23 † 1828 aug. 7)
IV. Julia (sz. 1770 júl. 3)
I. Lajos (sz. 1772 márcz. 31 † 1828 aug. 7) — Demke Rozália (sz. 1772, esk. 1800 † 1835 aug. 8)
I. Klára (sz. 1773 okt. 13)
VI. Sándor (sz. 1777 május 30 † 1782 decz. 16)
XIV. Anna (sz. 1780 okt. 8 † 1801 május 13)
VII. Sándor †
II. Zsuzsanna (sz. 1787 aug. 16, Kálnás † 1860) — Tahvári Tahy Menyhért (sz. 1782, esk 1807 szept. 29 † 1833 febr. 28, Nyírjes)
IV. István (sz. 1777 szept. 27)
XI. Anna (sz. 1780 jún. 23)
V. István † (sz. 1784 május 17 † 1787 márcz. 24)
N. fiú † N. fiú † N. fiú †

VIII. György (sz. 1802 április 11 † 1803 márcz. 18) †

I. Eduárd (sz. 1803 szept. 20 Thorn † 1872 ápr. 2) — 1. Hörner Katharina (sz. 1822, esk. 1839 † 1853 Trier) — 2. Johanna Petrin (sz. 1838 okt. 10, esk. 1860 febr. 10)
I. Konstantin (sz. 1805) — Maria v. Schmeling
I. Henrik (sz. 1811 jun. † süketnéma szobrász)
I. Natália (sz. 1814 febr. 2 Starnitz, Poroszország — † Sülerlzky (esk 1833 május † 1833 szept. 29) — 2. báró Puttkammer — 3. La-Roche
I. Ottilia (sz. 1823 febr. 24 † 1852 márcz. 12 Kálnási)
II. Amália (sz. 1825 márc. 30)
IX. Ferencz (sz. 1827 máj. 30 † 1830 decz. 6)
III. ifj. Károly (sz. 1829 nov. 25 † 1898 febr. 24, Kálnás) — 1. Rády Mária (sz. 1833, † 1873 márcz. 6) — 2. Maléter Etelka (sz. 1848 febr. 8)
X. Erzsébet (sz. 1888 okt. 17 † 1890 márcz. 15)
V. József (sz. 1861 febr. 3 † 1898 ápr. 14, New-York) — Kohányi Borbála (sz. 1888 júl. 21 New-York)
XI. Mária (sz. 1863 ápr. 20 Varannó)
VIII. István (sz. 1865 † — Rokiszky Anna)
XVIII. János (sz. 1867 okt. 10)
IV. Teréz (sz. 1870 jan. 6) — Adamcsák József (esk. 1893 júl. 23)
VII. Júlia (sz. 1872 márcz. 15 † 1873 ápr. 25 Varannó)
XIX. János (sz. 1874 márcz. 23 † 1898 jún. 4)
IV. Károly (sz. 1876 júl. 20 Varannó)
IV. Ilona (sz. 1879 ápr. 16 † 1881 márcz. 4 Varannó)
VIII. Pál (sz. 1881 nov. 18)

1-től: I. Natália (sz. 1839 jun. 21 Trier)
2-től: VII. Pál (sz. 1864 jan. 2 Berlin) — Gutzeil Amália (sz. 1863 aug. 30, esk. 1899 ápr. 18)
VII. György (sz. 1867 aug. 10) — Kölpes Márta (sz. 1873 aug. 10, esk. 1900 jun. 24, Berlin-Charlottenburg)
I. Ölga (sz. 1870 okt. 30)
V. Júlia (sz. 1820 † 1822)
II. Petronella — Révay István
I. Erné (sz. 1868 szept. 30) — Vojnár Anna (sz. 1865 júl. 24)
XVII. János (sz. 1872 május 28) — Szoha Mária (sz. 1874 márcz. 14)
III. Miklós (sz. 1872 decz. 1, esk. 1898 nov. 24) — Conrády Margit
2-től: I. Géza (sz. 1875 ápr. 30)
I. Zoltán (sz. 1882 júl. 10)
X. Erzsébet (sz. 1890 okt. 5 Bártfa)
I. Verona (sz. 1833 április 20 † 1900 márcz. 19) — Jurasik János (esk. 1865 júl. 5 Varannó)
III. Károlina (sz. 1835 jún. 21 † 1837 szept. 20 esk. 1859 okt. 25 † 1885 nov. 6) — Palyó Julianna
XVI. János (sz. 1837 május 7 † 1885 nov. 11, † 1813 júli 18)

1-től: I. Lúcia (sz. 1902 jún. 30)
I. Ruth (sz. 1903 jún. 15 Nürnberg)
I. Kurt (sz. 1905 márcz. 25 Nürnberg)
X. Erzsébet (sz. 1901 május 6 Carwinden)
VI. Katalin (sz. 1902 márcz. 22 Carwinden Poroszország.)
I. Erika (sz. 1903 jún. 1.)
I. Hans-Jürgen (sz. 1904 okt. 2 Carwinden)
2-től: X. Mária (sz. 1859 decz. 1 † 1897) — Conrády † 1865 nov. 19 Kálnás) (sz. 1856, esk. 1893 febr. 11 Kálnás)
VII. István (sz. 1863 decz. 13 † 1865 nov. 14 Girált)
II. Ernő (sz. 1903 jún 8 Girált)
IX. István (sz. 1894 nov. 24)
II. Janka (sz. 1897 júl. 4)
XV. Anna (sz. 1899 nov. 14 Girált)
II. Ernő (sz. 1903 jún 8 Girált)
II. Sára (sz. 1896 decz. 24)
I. Emma (sz. 1892 nov. 21)
I. Ilelti (sz. 1895 ápr. 30 † 1897 aug. 7 Varannó)
XVI. Anna (sz. 1897 máj. 22 † 1897 máj. 25)
XVII. Anna (sz. 1896 okt. 21)
I. Matild (sz. 1899 márcz. 2)
XI. István (sz. 1900 nov. 3)

VI. János † 1625 — Pelejthey Kata (2. férje: Boeskay Mihály)
I. Gáspár († 1622)
II. Pál (sz. 1540 † 1623) — Born Borbála, később Rokonoky Péterné
III. Pál (sz. 1619 † 1634)
I. Tamás († 1618) — Kende Erzsébet (sz. 1585)
id. II. Gábor (sz. 1614 † 1668) — 1. Egry Katalin † 1699 febr. 21.) — 2. Fekete Anna
I. Potentiana (sz. 1607) — Lehotay György-Ambrus
V. Anna (sz. 1611) — 1. Horváth Mátyás; 2. Udvardy Pál
VI. Pál († 1723)
XI. id. János (sz. 1660 jún. 13 † 1724 júl. 13 Kálnás) — Hermányi Sztankay Judit († 1736 május 14, Kis-Szilva)
IV. Gergely (lefejeztetik 1671 aug. 1.)
IV. Gábor (sz. 1706 febr. 23) — Hedry Zsuzsanna (sz. 1685 esk. 1721 febr. 25 † 1749 aug. 24) 1. férje Kálnássy IV. Ferencz
I. Júlia — Medveczky Mátyás
V. Erzsébet-Kata — Viczmándy Gábor †
VI. György †
IV. László (sz. 1704 † 1782 decz. 24 Kálnás) — Regéczy Erzsébet (sz. 1724 † 1790 febr. 6 Kálnás)
I. Terézia († 1756)
II. Károlina († 1742 jan. 18)
I. Susanna († 1744 júl. 2) — Witzenhausen
VI. Marianna († 1747 sept. 22)
IX. Anna † — v. Witzel

II. Miklós †
id. IV. Ferencz († 1720) — Hedri Hedry Zsuzsánna (sz. 1685 † 1749 aug. 24 Kálnás) (Utóbb Kálnássy IV. Gábor neje)
III. Judit — Csécsery Mihályné
IV. Zsigmond (sz. 1703 május 1 Kálnás † 1766 jún. 16 Wartenburg, Posen) — 1. Geritz Johanna — 2. Hertzberg Borbála († 1756 jul. 21) — 3. Sztrachovszka Katalin (esk. 1759)
IV. Ferencz — Makay Zsigmond
V. Ferencz († 1763)
IV. András († 1760 Ganglas, Poroszország.) — báró Burchart Amália
I. Susanna († 1744 jul. 2) — Witzenhausen
VI. Marianna († 1747 sept. 22)
IX. Anna † — v. Witzel

2-tól: I. Joachim (sz. 1741 okt. † 1797 Varsó)
VIII. Anna (sz. 1743 febr. † 1757)
I. József (sz. 1746 máj. 31 Wartenburg) — gróf Saalburg Josefa († Rammingdorf, Ausztria)
VII. Ferencz (sz. 1747 † 1750 máj. 30)
III. Mária-Terézia (sz. 1748 † 1751)
I. Borbála (sz. 1749 † 1826 decz. 17) — Grzymala Romulus (sz. 1752 jul. 10 † 1801 szept. 1 (Trautzig)
XIII. János (sz. 1750? 1754)
I. Magdolna (sz. 1752 † 1830 ápr. 4) — br. Lingke János († Gr.-Glogau)
V. Mária
XIV. János (sz. 1754 † 1839 jan. 19 Warenburg † 1756) — Eperjes) altábornagy
I. Carolina
I. Albert (sz. 60 † 1756 jul. 21)
IV. Katalin (sz. 1759 † 1764 aug. 30)
I. Amália (sz. 1760 jan. 10 † 1762 szept. 9)
3-tól: I. Justus (sz. 1761 dec. 13 Thorn) — 6ov. Knoblauch szül. Zitzewitz) († 1833 szept. 29)
I. Katalin-Constance (sz. 1763 dec. 1 † 1856) — 1. báró Clausen — 2. von Wittig
N. N. huszár-tiszt †
V. András (sz. 1743 nov. 23 † 1821 márcz. 28) — Bárczy Mária (sz. 1747 † 1799 máj. 14)
II. József (sz. 1756 † 1810 máj. 23 Kálnás) — 1. Sándor Mária († 1810) — 2. Trencsényi Anna — 3. Balkó Justina (sz. 1754 † 1822 febr. 21)
N. N. fiú †
X. Anna †
VII. Erzsébet — Dominik András

V. László (sz. 1770 † 1776 jan. 10)
XV. János (sz. 1773 † 1792 ápr. 5 Kálnás)
VI. István (sz. 1778 † 1781 júli 14)
III. Júlia (sz. 1780 † 1781 jun. 23)
I. Sülerlzky (esk 1833 május † 1833 szept. 29) — 2. báró Puttkammer — 3. La-Roche
I. Natália (sz. 1814 febr. 2 Starnitz, Poroszország.
I. Ottilia (sz. 1823 febr. 24 † 1852 márcz. 12 Kálnási)
II. Amália (sz. 1825 márc. 30)
1-tól: II. Imre (sz. 1778 † 1782 máj. 8 Kálnás)
III. József (sz. 1780 † 1782 ápr. 27)
XII. Anna (sz. 1791 máj. 20 Kálnás)
2-tól: I. id. Károly, (sz. 1792 † 1847 Kálnás) — Ladomérszky Mária (sz. 1800, esk 1816, † 1865 aug. 6 Kálnás)
II. Terézia (sz. 1793 máj. 17)
I. Zsuzsanna (sz. 1839 decz. 15 † 1840 júl. 21)
VI. Júlia (sz. 1840 † — Tamasik János (sz. 1836 esk. 1860 okt. 29)
I. Ferdinánd (sz. 1831 márcz. 17 † 1840 május 27)
X. Ferencz (sz. 1835 † 1840 júl. 14, Kálnás)
III. Károlina (sz. 1835 jún. 21 † 1837 szept. 20 esk. 1859 okt. 25 † 1885 nov. 6) — Palyó Julianna
XVI. János (sz. 1837 május 7 † 1885 nov. 11, † 1813 júli 18)

1-től: I. Ferencz (sz. 1803 szept. 30 † 1802 júl. 11, Kálnás) — Kálnási Kálnássy Borbála (sz. 1749 decz. 3, Kálnás esk. 1776 júl. 5, Eger † 1814 szept. 18, Kálnás)
2-től: I. Ferencz (sz. 1812 ápr. 28, Kálnás † 1849 ápril 6) — Kolosi és Cseleji Kolosy István (sz. 1794 okt. 27, Gálszécs esk. 1831 júli 24 † 1840 febr. 6, Eperjes)
III. Tamás (sz. 1782 május 27, Kálnás † 1858 aug. 19, Kálnás) — Kükemezei Kükemezey Teréz (sz. 1793 szept. 4 esk. 1809 január 8 † 1840 május 29, Eperjes)
I. Petronella (sz. 1782, esk 1807 szept. 29 † 1833 febr. 28, Nyírjes)

életrajzi adatai is különböző anyakönyvekben találhatók és pedig:

I. Ferencz ágára a zempléni Gálszécs ref. egyházánál találhatunk adatokat.

II. János és I. András ágazatára a kükemezei (Sáros m.) ág. ev. egyháznak körülbelül 1740-től vezetett anyakönyvei használhatók.

XI. János és IV. László, valamint III. Ferencz ága egy részére a karácsonymezei (Sáros m.) és a varannói (Zemplén m.) katholikus egyház könyvei adnak felvilágositást.

II. Ferencz ágazatának legtöbb tagjáról a Poroszországban lévő Wartenburg, Allenstein és Warmia kath. egyházaiban vannak a feljegyzések.

Az anyakönyvi és a családi adatok sok helyütt különböznek, miután többek között az anyakönyvben a temetés, a családi irásokban azonban a halál napja van feljegyezve.

A Kálnássy nemzetség temetkező helyéül a Kálnás falu közepén fekvő lapos dombtető szolgált. A holttetemeknek nagy száma folytán 1800 táján megtörtént, hogy egy nagy árviz idején a domb mellett folyó patak egyes csontvázdarabokat kimosott és magával ragadott s midőn Kálnássy III. Tamás 1806-ban az egyház gyülésén e tárgyban előterjesztést tett, engedelmet kapott arra, hogy a csontvázak a falu napnyugati oldalán fekvő uj temetőbe helyeztessenek által, azért, hogy a régi temető az ujabb nemzedék temetkező helyéül szolgálhasson.

A Kálnássy család levéltára, a mely a megye multjára igen fontos adatokat tartalmazott, s a melynek Sárosban csak az Úsz és Kapy család leveles ládája lehetett párja, 1827-ben idegen kezek között nagyrészben elégett. Pedig épen kevéssel a tüz előtt hozták 300 forintért rendbe.

A Kálnássy birtokkal együtt a levéltár megmaradt része is a Kolosy család tulajdonává lett, a mely azt 1903-ban a tulajdonjog fenntartása mellett a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezte el.

A család czimere, mely az egy törzsből eredt öt családnak közös és teljesen egyező jelvénye s a mely a monda szerint azt fejezi ki, hogy Gyármán a tatárok elleni harczban egy magyar herczegasszonyt szabaditott ki, később pedig egy csatában egy ellenséges ausztriai herczeget ölt meg, a következő:

Kék mezőben diszes öltözetü női alak fejére két oroszlán koronát tesz fel. Sisakdisz: kiemelkedő harczos, kezében buzogányt tartva. Takaró: kék-arany és vörös-arany.

Kolosi és Cseleji KOLOSY ISTVÁN.

VEGYES.

Kassa varos czimerlevelei.

(Egy fénynyomatu melléklettel.)

Kassa városa, mielőtt Nagy Lajos királytól czimeradományt nyert, pecsétjén magyarországi sz. Erzsébet alakját viselte s polgársága ezzel a pecséttel, a melynek körirata: S.(ancta) Elisabet. Sigillum civium de Cassa, — a XIV. század hetvenes éveiben is él. Sz. Erzsébet alakja visszavezet arra az időre, midőn Kassa, mint a király tulajdonában levő falu, — villa regia, — a szent asszony bátyjától, IV. Béla királytól községi szabadalmakat és pecsétet nyert; ez az 1234- és 1249 ik évekre eső időszakban történt, valószinüen a tatárjárás után; az első évben avatták ugyanis a királyi hölgyet szentté, Kassa privilegiumairól pedig az 1249-ik évben [1] nyerünk első izben tudomást.

[1] Wenzel. VII. 281. l.

Henszlmann tévedett, midőn leirván szülővárosa «ó-német stylü» templomait, ezeket mondja: «sz. Erzsébet feje felett» — a sz. Erzsébet egyház éjszaki kapuzatán — «két angyal, az egész templom legjelesebb szobrászati műve, paizsot tart, melyen egy liliom fordul elő, és e liliom bizonyitja, mikép e kapu 1369 előtt épittetett, mert ez esztendőben Nagy Lajos a város czimerét bövitvén, ezentul azon már három liliomok láthatók.»[2]

Az ujabb kutatások megdöntötték azt a véleményt, hogy a templomi épület, tehát az éjszaki kapuzat is már 1369-ik év előtt épült volna; de nem támogatja a nagy archæologus állitását az ott kifaragott czimer sem, mert az nem Kassa város czimere; a paizsban ugyanis nem liliom, hanem stilizált akanthuslevél látható.

[2] Dr. Henszlmann Imre, Kassa városának ó-német stylü templomai. Pesten, 1846. 21. lap.

Kassa czimerében a liliomok mindig hármasával virágoztak. Nagy Lajos király 1369-ik évbeli adományának e királyi szavai: «donis cupientes ampliare», nem a czimer bővitésére, hanem az adományok gyarapitására vonatkoznak. Az egy-liliomos czimernek összes okleveles és tárgyi bizonyitékai tehát hiányoznak.

Nagy Lajos király adománylevele s a későbbi czimerlevelek a város titkos levéltárában őriztetnek.[1] Az 1369-ik évben kelt oklevelet a király Diósgyőrött, papiroson, rányomott, titkos pecsétje alatt adta ki. Szövege igy hangzik:

Nos Lodovicus dei gracia rex Hungarie memorie commendamus tenore presencium, quibus expedit universis, quod commodose utilitati fidelium civium et hospitum nostrorum de Cassa regia liberalitate invigilare cupientes et eosdem graciarum donis gliscentes ampliare, ad devotam et humilem ipsorum supplicacionem iisdem civibus nostris de Cassa annuimus ex gracia speciali, ut iidem a modo in sigillo ipsius civitatis secreto et missivo ac vexillo formam clÿpei de signo nostro regio extortam et desuper videlicet unum tractum seu lineam flavei coloris, tribus imaginibus liliorum compaginatam et de subtus quatuor lineas ruffas et totidem albas lateraliter habentis inperpetuum gestare valeant atque possint, harum sub nostro sigillo secreto testimonio literarum, quas in forma nostri privilegii sub magno nostro sigillo pro ipsis civíbus redigi faciemus, dum nobis fuerint reportate. Datum in Diosgeur feria secunda proxima ante festum Ascensionis Domini, anno eiusdem millesimo tercentesimo sexagesimo nono.

Az oklevélen festett czimerkép nincs, mert az akkor még nem volt szokásban. A czimeradományozó okleveleken a czimer festett képének feltüntetése Zsigmond király alatt jött divatba; ennek megfelelően, midőn a király az 1423-ik évben Kassa czimerét megbővitette, az oklevél bal felső sarkán ott pompázik annak festett képe, valamint V. László és II. Ulászló okleveleln is. Az oklevelek diszes kiállitása, — hártyán, függő pecséttel — Pozsonyban, Ulászlóé Budán történt s ez okból a czimerképeket joggal hazai miniatorainknak tulajdonithatjuk; ez oklevelek tehát műtörténeti szempontból is érdekelhetnek bennünket.

Nagy Lajos király oklevelének fontossága rendkivüli, mert belőle nyerjük *az ország czimerében levő osztásokról a legelső hiteles tudomást.* Az okiratban a király elmondja, hogy saját, tehát a magyar király czimeréből «—de signo nostro regio» — adományozza a kék[2] mázra illesztett három liliomot és a czimerlábban «quatuor lineas rufas et totidem albas lateraliter»; az ország czimere is tehát vörössel és fehérrel nyolczszor vágott volt.

Kassa czimere, mely kezdettől összetett czimer, még három izben bővült.

Zsigmond király Pozsonyban, az 1423-ik évben Knol László városi tanácsosnak Kassa közönsége nevében előterjesztett kérelmére czimertartó angyallal bővitette a város czimerét s e kegyességének okául kiemeli, hogy a város törhetetlen hűséggel viseltetett mindenkor uralma iránt. Az oklevélben a czimer leirása elmaradt s csak utalás van a czimernek az oklevél élén levő, a miniator aprólékos gondosságával megfestett szines képére. Ennek az oklevélnek a szövege igy hangzik:

Commissio propria domini Regis.

Sigismundus dei gracia Romanorum rex, semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex. Omnibus Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris presencium noticiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. Et si regie liberalitatis copiosa benignitas cunctos sibi subiectos piis favoribus prosequitur, illis tamen gracie sue munera propensius impertitur, a quibus grata devocionis obsequia iuxta ingruencium negociorum et temporum qualitates certis experiencie argumentis se conspicit suscepisse. Proinde ad universorum noticiam tam presencium, quam futurorum harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus magister Ladislaus dictus Knol, iuratus civis nostre civitatis Cassoviensis nostre serenitatis adiens conspectum nostre maiestati in sua ac iudicis iuratorumque civium et tocius communitatis eiusdem nostre civitatis Cassoviensis nominibus et personis humiliter et devote supplicavit, ut ipsis de nostre regie liberalitatis benignitate id concedere et annuere dignaremur, ut ipsi arma in presencium literarum nostrarum capite depicta, in sigillo ipsius civitatis missili et secreto ac vexillo deferre valerent atque possent. Nos itaque animadvertentes fidelia servicia eorundem civium et hospitum, quibus ipsi circa nostram maiestatem et negocia regni nostri ab eorundem serviciorum ipsorum exordio in continuata fidelitate semper adstiterunt et prefati regni nostri Hungarie commodis studiosius intenderunt, nulla temporis adversitas eos pervertit, nulla tempestatis clades ipsos in duas partes claudicare coegit, neque a nobis, tanquam a naturali et proprio domino ipsorum ullo unquam tempore recedentes deviarunt, sed gressus ipsorum in semitis sollicite fidelitatis plena solliditate perficientes et in commocione qualibet immobiliter perseverantes, non sunt passi eorum laudabilia vestigia commoveri, neque aliquatenus commutari, sicuti in omnibus premissis nos facti experiencia docuit et evidencia palpate veritatis instruxit. Et quanquam ipsi pro huiusmodi eorum fidelitatibus et fidelium serviciorum preclaris meritis et sinceris complacentiis per ipsos nobis multipharie multisque modis ad commodam perpetuamque utilitatem eiusdem regni nostri cum omni sinceritatis zelo et sollicitudine indefessa exhibitis et impensis

[1] Az oklevelek szövegét (számos hibával) kiadta Tutkó József, Kassa városának történelmi évkönyvében, Kassán, 1861. A czimerek hasonmása pedig megjelent a Felsőmagyarországi Muzeumegylet IV. évkönyvében.

[2] Az okirat a *flavei coloris* szóval él, de ezzel jelezték a heraldikai kék szint a franczia oklevelek is. Lásd Fejérpataky, Czimeres emlékek. II. k. 68. lap és Teleki, Hunyadiak kora. X. k. 66. l. «in campo flaveo seu celestino.»

Divald műintézetéből, Budapesten

KASSA SZ. KIR. VÁROS 1423-BAN KAPOTT CZIMERLEVELE.

(EREDETIJE A VÁROS TITKOS-LEVÉLTÁRÁBAN.)

digniori dono et amplioris regii muneris antidoto per nos non immerito forent premiandi, verumtamen in aliqualem premissorum obsequiorum et meritorum ipsorum retribucionis beneficium et ad particularem recompensacionem, ut regia munificencia exhilarati et eciam alii eorum exemplo ad fidelitatis opera complenda fervencius animentur et incitentur, supplicacionibus prefati magistri Ladislai per ipsum nominibus, quibus supra nostre maiestati porrectis, exauditis et clementer admissis eisdem civibus et hospitibus animo deliberato et ex certa sciencia nostre maiestatis duximus annuendum et concedendum, ut ipsi prescripta arma in capite seu principio presencium literarum nostrarum depicta et pictoris magisterio distincte descripta in eorum sigillo secreto et missili ac vexillo in perpetuum gestare et deferre valeant atque possint. Harum nostrarum, quibus sigillum nostrum appensum est testimonio literarum mediante. Datum Posonii, die dominico proximo ante festum purificacionis virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo tercio, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. trigesimosexto, Romanorum decimotercio et Bohemie tertio.

Az oklevél végső sorai után ez a név áll: *Johannes Hebenstreyt*, s közvetlen alatta egy 2 cm. magas és 1 cm. széles czimer. S mindenről a várost érdeklő szövegben nincs szó és a biró — Hebenstreyt az 1423., 1433—1435. és 1444-ik évben volt a város birája — nevén kivül e czimerről az oklevél egyáltalában semmi felvilágositást nem nyujt. Ez azonban nem volt példátlan e korban. Midőn V. László az 1453-ik évben Bártfa városának czimert adományoz, az adománylevélre a város czimere alá szintén egy kisalaku czimert festettek, mely egykoru irás szerint: «Leonardi notarii, qui hec arma attulit».[1]

Hebenstreyt cimerének leirása a következő: a czimer alúl kerek, háromszögü, hasitott paizs. A hasitás a paizsalakot, — szárnyas nyilvas tokjából[2] kinövő hatágu csillag, — két egyenlő félre osztja. Úgy a csillag, mint a nyilvas sárga szinnel szegett s ugyanily szinü a hasitás vonala is. A paizs jobb felének máza fekete, a balarany, mig a czimeralaknak a mező jobb felére eső része arany, a bal fekete. A paizs háttere aranykeretbe foglalt négyszögü szőnyeg, melynek földje rózsaszinü s ez testszinnel damaszkolt.

Mindkét, az oklevelen levő festett czimerkép technikája jeles; a festés pasztózus, a szinek élénkek s valószinüleg egy palettáról kerültek; az alakok konturjait mindkét czimerképen elütő szinnel élesen kihuzta a képiró ecsetje; mindkét czimert négyszögü aranykeret fogja körül, melynek csillogását ponczolás mérsékli; a damaszkolás kacskaringóiban is sok a rokonság. Hebenstreyt és a város czimere tehát egyidőben, ugyanegy műhelyben készült.

A város czimerében a czimertartó angyal szöghaju; fején aranyos párta, melybe elől arany kereszt van tüzve; testét a veresszinü ruha lágyan burkolja körül, puha redőket alkotva; szárnyai kékek. A képiró jobb festő, mint rajzoló; a mell kissé szükös s a szárnyak alakitása nem természetes, tekercsszerü, a mint az ebben a században, az olasz reneszánsz heraldika feltünéséig, gyakran előfordul. Azonban az arcz kifejezése angyalias, ártatlan és áhitatos, s a fej, — hisszük, hogy pozsonyi miniator, vagy Bertalan királyi festő[1] műve —, dicséri alkotóját. Feltünő, hogy az ország czimeréből kölcsönzött czimerláb fehérrel és veressel vágott.

Az az állhatatosság, melylyel a város Zsigmond király unokája, V. László iránt viseltetett, ujabb czimerbővitést vont maga után az 1453-ik évben. Ha nem is hirdetné kőbe vésett egykoru felirat a kassai sz. Erzsébet egyházban azt a hő ragaszkodást «a primævo natalis nostri ortus tempore», mint az oklevél is bizonyitja, szól arról a város levéltárában őrzött számos, tartós hártyára irt kötelezvény, melyekre a város Giskra, a felsőmagyarországi főkapitány zsoldosai részére mintegy 26,686 arany forintot vett, fel polgáraitól és idegenektől.[2]

Ennek méltó jutalmául, egyéb kiváltságokon felül, a király a hozzá és koronájához való hűségükért eddigi czimerüket az 1453-ik évben Pozsonyban arany koronával tetézte, melyet a czimerpaizsra illesztett. A heraldika története tanusitja, hogy ez a kiváló kitüntetés rendesen csak a nemes uraknak járt ki, a kik azt jutalmúl kérték az uralkodótól nemességük fényének emelésére.

Ugyanekkor a király jogot adott a városnak a veres pecsétviasz használatához is, Buda város módjára, akár függő pecsét alakjában, akár, hogy az oklevelekre reáüthessék, legyenek azok privilegia, literæ iuridicæ, testimoniales, causales, sententionales, missiles vagyis epistolæ.[3]

Ezen oklevél szövege igy hangzik:

Commissio propria domini regis.

Ladislaus dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex Austrieque et Stirie dux. necnon marchio Moravie etc. vobis fidelibus nostris grate dilectis iudici, iuratis ceterisque civibus et toti communitati nostre civitatis Cassoviensis salutem graciamque nostram regiam et favorem. Magna magne fidei et fidelitatis vestre excreverunt merita, stabili obsequio et constanti animo cumulata, quibus publico iure et honesta quadam necessitate impellimur, ut vestris votis tam favoris, quam honoris a nobis

[1] Turul. X. 129. lap.

[2] Hasonló nyilvas látható a Petneházyak 1417-ik évbeli czimerében. Lásd Fejérpataky id. m. I. 46. lap.

[1] Fejér. X. 8. 603. lap.

[2] Kemény Lajos, Kassa város régi számadáskönyvei. 1892. 30. lap.

[3] Körmöczbánya és Raguza 1456-ban nyertek jogot a veres pecsétviasz használatára. Teleki, Hunyadiak kora, X. 503. és 510. l.

emeriti debita persolvamus. Cum enim precipua sit condicio regalis cure nostre, ut singuli fideles statum nostrum promoventes premii quesiti vicem recipiant, vobis tamen et vestre communitati tanto propensius afficimur, quanto magis vos plurime tribulationis igne probatos in fide constantes fidelitate integros et in omni operum virtute prestantes cognovimus. Quamobrem inter alia, quibus laude dignam fidelitatem vestram honorare decorareque et in altiora status vestri ornamenta sublevare intendimus, considerantes et attendentes fidelissima vestra obsequia fidemque puram et affectionem ad nos servatam, quibus a primevo natalis nostri ortus tempore inter multas regni et regnicolarum nostrorum dissensiones ac turbines, inter quos videlicet nos orbatam parentibus infantiam etatemque apud alienam educacionem agebamus per continuum successum varia et magna propter nos et nostrum ius ac nomen hostilia passi gravamina experti, insultus insuper duros et casus nostro culmini, usque ad hos regiminis nostri dies constantissime adherendo placere et complacere studuistis, vobis et consequenter civitati nostre pretacte arma seu decoris insignia, videlicet clipeum cum forma armorum regalium, ut puta octo lineis latis *vulgo streh* transverse productis per vicem interpositam rubeis et albis cum differencia et supposicione trium liliorum aureorum in campo flavo compositum, quibus hactenus ex benefica collacione predecessorum nostrorum divorum Hungarie regum usi estis ex certa nostra sciencia innovantes eisdem armis seu clipeo armorum, coronam auream superaddidimus et incorporavimus atque iugiter et perpetua in eodem armorum clipeo deferendam superposuimus ac dedimus, ymo addimus, incorporamus et conferimus presentibusque mera regie potestatis plenitudine et speciali gracia elargimur, ea scilicet racione et causa, ut ex hoc constantissime fidelitatis vestre, qua in nostris et corone nostre multum opportunis obsequiis inviolabiliter prestitistis apud posteros et presertim futuros successores nostros efficax pro vestra laude ac decorum memoriale permaneat. Quibus quidem armis iam expressis, videlicet clipeo supra specificato cum corona aurea superposita et eisdem armis incorporata, necnon cum imagine seu forma angeli in fronte cruce signati, eundem clipeum armorum cum corona tenentis aliisque opportunis ipsorum ornamentis prout et quemadmodum in principio seu capite presencium literarum nostrarum pictoris arte suis appropriatis coloribus depicta sunt, vos vestrique successores cives scilicet et communitas dicte civitatis nostre more aliarum liberarum civitatum nostrarum armis utencium a modo perpetuis semper futuris temporibus in sigillis, vexillis, cortinis, velis et generaliter in quibuslibet actibus et exerciciis ac locis uti et gaudere ac ea deferre possitis sub eisdem graciis, prerogativis, honoribus et libertatibus, quibus alie libere civitates armis utentes de iure vel consvetudine gaudent et fruuntur. Ceterum ex habundantiori plenitudine nostri favoris et gracie volentes pretactam armorum innovationem, que inter alia opportuna eciam in vestre communitatis sigillis deferetis amplioribus ornamentis decorare, indulgemus tenore et vigore presentium ac concedimus vobis et eidem communitati vestre, ut hinc in posterum perpetuis temporibus universis quoad huiusmodi sigillum seu sigilla communitatis vestre cera rubea uti, cum eademque more civitatis nostre Budensis omnia privilegia omnesque literas iuridicas, testimoniales, causales, sentenc'onales, missiles quoque seu epistolas et alias quascunque sigillare et consignare in pendenti vel in appresso valeatis et ad id plenam et liberam habeatis facultatem ex presenti nostra annuencia et concessione speciali. In quorum omnium robur et testimonium presentes concessimus literas nostras pendentis secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur, munimine roboratas. Datum Posonii feria quarta proxima post festum beate Dorothee virginis et martyris anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, regni autem nostri Hungarie anno tredecimo. Commissio propria domini regis ex deliberacione consiliariorum. Joannes episcopus Waradiensis cancellarius.

A czimerképen a festék itt-ott töredezik; a czimertartó angyal arczának vonásai — pedig ez érdekelne bennünket a művészet szempontjából leginkáb — ma már alig ismerhetők fel. A képiró, a mint a kezekről lehámlott festék alatt kitünik, az alakot tollal vázolta s az angyalnak a késő gótikus művészet szellemében dusan tört ruházatát s kék sárga szárnyain a tollazatot a rajzoló toll segedelmével, gyakorlott kézzel, biztos vonásokkal részletezte. A koronának a paizs mögül előtörő fényével a képiró az oklevél szavait tette előttünk szemlélhetővé.

Kassa czimere mai formáját II. Ulászló királytól Budán, az 1502-ik évben nyerte, s ekkor a kezdettől fogva összetett czimer úgy a király, mint neje, Anna «de Candalle, ex regia stirpe Fuxorum oriunda»[1] ősi czimeréből vett

[1] Kassa város nyilvános levéltára, 818. sz. a.

alakokkal gazdagodott. A franczia szent királyokkal rokonságban levő hölgy ez évben lett magyar királynévá s ez tehette alkalomszerüvé az adományozást, melyre a város ismét bőven rászolgált. Kassa ugyanis bástyája, az oklevél szava szerint propugnaculuma volt II. Ulászló uralmának kezdettől fogvást, s midőn a király öcscse, János Albert versengett vele a magyar trónért, a város tartós ostromot állt ki, melyért a király mint győzhetetlen athlétákat magasztalja őket.

Az oklevél szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Wladislaus dei gracia rex Hungarie et Bohemie etc. Fidelibus nostris prudentibus et circumspectis iudici et iuratis ceterisque civibus et toti communitati civitatis nostre Cassoviensis salutem et graciam. Cum ad regie dignitatis celsitudinem eiusque maiestatem augustam, cuius ad exemplum, ut plurimum subditorum animi componuntur, hoc imprimis pertineat, ut suorum merita, virtutes et servicia semper equa lance perpendat, ut neque delinquentibus nimia indulgentia se facilem semper prebeat, quo ex impunitate licencia et ex ea audacia delinquendi crescat, neque bonorum egregiis facinoribus rebusque preclare gestis immortalisque glorie memoria dignis premium desit, quorum altero malorum improborumque petulancia et insolencia refrenatur coherceturque, altero vero

benemerencium animi et his virtutum igniculi insiti excitantur inflamanturque, omnium denique malorum et periculorum constanti fortique animo in rebus duris et adversis perpessorum non solum immemores, sed eciam in posterum ad quevis aggredienda tollerandaque adversa, et quo virtuti omnia parent ceduntque maiori studio zeloque alacriores redduntur. Quod cum natura ipsa in rebus humanis ita redditum comparatumque sit et ut eciam preter hec ex regie dignitatis nostre officio sincerum privati publicique muneris tenorem servaremus, iam sepius illa fidelitatis et constancie vestre argumenta, quo semper in hoc regno nostro Hungarie unice claruistis, animo nostro repetentes, nolentes ea obscuritate quadam neglecta iacere repultaque tegi aut oblivione e memoria mortalium intercipi, sed pocius eciam posteris omnibus perpetua nominis et fame vestre testacione signari, aliqua saltem vel hisce literis, que in felici nostra exaltacione et in ingressu ad hoc regnum nostrum pulcherrime edidistis, commemorare statuimus et imprimis laudandam illam et nullo unquam seculo delendam constanciam vestram, quam tunc nobis et huic regno nostro declarastis, recensendum duximus. Nam dum superioribus his annis et in principio regiminis nostri varii motus variaque bella pociundi huius regni gracia orti fuissent et inter alios principes serenissimus princeps quondam dominus Albertus Polonie rex, frater noster charissimus felicis memorie, tunc solummodo dux existens, cum valida manu ac numeroso exercitu contra nos et hoc regnum venisset hocque ipsum regnum ambiens inter alia loca, que iam in dedicionem suam devenissent, eciam civitatem illam Cassoviensem occupare volens ipsamque ob id dura obsidione cinxisset, vos tunc revocatis in animo pristinis vestris virtutibus, quas semper et potissimum in adversis huius regni divis Hungarie regibus predecessoribus nostris sincera fidelitate magnaque integritate more progenitorum vestrorum ostendistis, statuistis consueta vestra gravitate et fidei firmitate omnia extrema pocius perpeti, quam a nobis et sacra huius regni nostri corona desciscere labeque aliqua infidelitatis candorem nominis vestri contaminare hostiumque circumfusorum, vos pre ceteris omnibus ambiencium nunc blandas appellationes, pollicitaciones multas, nunc minas feroces fortissime sprevistis, tandem cum obsidione longa et dura cincti essetis murique vestri variis tormentorum generibus quaterentur prosternerenturque, quid virtus in adversis valeat, vos speciosissimo exemplo declaratis. Nam nec fame, ferro, vigilia, neque ullius rei penuria, neque labore ullo fracti estis, sed huiuscemodi longe et seve obsidionis incommoditates, qua vos sine intermissione premebat, semper invicto animo vel in anni parte sevissima propriis sumtibus non sine grave sanguinis effusione pertulistis corporibusque vestris pro custodia stacioneque murorum die noctuque obiectis hostium terribiles impetus, tela adversa, infestos ictus, vulnera crebra, pericula multa semper erecto animo, pectore adverso excepistis ; et quod admirabilius est, nonmodo toti ipsorum hostium impetus fortiter sustinuistis, verumeciam in tantis vestris laboribus sepe numero in hostium staciones magno animo irrumpentes, pulchram inde victoriam cum ingenti hostium clade et spolio reportastis, nec ullis modis ac viis ad dedicionem compelli potuistis, quin forti animo tam gravem obsidionem ferentes, quousque nos tandem vos invictos athletas e manibus hostium ductus et auspicio nostro liberavimus ruptisque obicibus et portarum vestrarum repagulis, que diu clause hostium conatibus nulla via potuere redditusque vobis conspectus noster, quo miro desiderio tenebamini, nos unacum prelatis, baronibus et proceribus regni nostri hilari vultu, animo letissimo, facie sincera, fide inviolata excepistis vobisque dies ille ingressus nostri omnium merito pulcherrimus, gratissimus et lucidissimus effulsit talique ac tam memorabili et preclaro facinore, dum pro defensione et conservacione illius auspicatissime urbis nostre, que huius regni nostri in eo loco singulare existit propugnaculum, animo infracto acerrime decertatis, nobis abunde illam eximiam vestram fidelitatem costancia invincibilem, quibus semper maiores vestri claruerunt, testatam reliquistis. Ut igitur tantam virtutem vestram, que in adversis semper clarior enitescit, perpetua laudis et glorie vestre testificatione immortalitati commendaremus utque vestra merita amplissimo premio digna vestraque preclara facta eciam testimonio nostro locupletissimo omnibus Hungarie regibus, successoribus nostris comprobaremus, posterisque omnibus vestra constancia fidelitas summis efferenda laudibus clarissime innotesceret, hec arma: videlicet angelum, veste auro intexta coloris amethistini succinctum flavam et calamistratam comam strophio sive serto gemmato pressam, in cuius fronte ex huiuscemodi corolla capitis diademati crux aurea prominet utraque ala angeli coloris cœlestini micis aureis interlucet, tenens ambabus manibus scutum insigne, summum eius in formam mete everse effigiatum, intum vero in modum turbinis fastigiatum, in scuti angulo gemino superiore ex utroque latere galea aureis fibulis locata, quarum summitate flores penduli variorum colorum, veluti vento agitati, sparguntur, utrique galee corona aurea imposita, ex coronis singulis singule ale prominent, quarum plume et pinnule tenniores brachia alarum vestientes sunt coloris celestini punctis aureis splendicantes, penne vero protensiores longioresque et extreme in altumque prorumpentes sunt coloris crocei, in medio vero singulorum alarum sunt singula lilia aurea ; scuti autem pars suprema est coloris cœlestini continens per longitudinem tria lilia aurea ; in medietate autem scuti pene usque ad infimum est campus ruber, in quo fluunt stagnandoque labuntur quatuor flumina nominantissima Danubius, Tibiscus, Dravus, Savus, primaria specialiaque huius regni nostri insignia, suo colore depicta, que ipsis tamquam defensoribus et propugnatoribus eiusdem regni nostri per nostros predecessores Hungarie reges graciose collata existunt, quibus usque in presencia usi fuerint ; in medio autem ipsius campi rubri quatuor fluminum prefatorum est aquila media stans erectaque collo tamen et capite integra coronam auream capite gestans, rostro aurato pedeque sinistro unguiculorum tenus aurato, lingua exerta vibranteque, a cuius pectore linea aurea ad sinistram alam usque protracta summitasque eiusdem linee figura trifulca terminatur, que est insigne nostrum gentilitium et avitum, quo vos ex singulari favore nostro regio ornavimus, quem iam tempore felicis nostri regiminis sibi immortalibus facinoribus peperistis. Scuti autem pars inferior in campo coloris

celestini, linea satis ampla rubra quatuor tessellis aureis intextis seiugata a primo dextro angulo in imum angulum sinistrum descendens intersecatur, supra quam lineam in eodem campo est lilium unicum aureum, infra autem eandem lineam in eodem campo sunt duo lilia aurea, quequidem illustris domina Anna, consors nostra charissima ex beneplacita voluntate sua ex suis propriis armis eisdem fidelitatibus vestris ob perpetuam rerum bene feliciterque pro defensione regni huius et conservacione istius civitatis nostre Cassoviensis gestarum memoriam benigne favorabiliterque concessit, prout hec omnia in capite seu principio presencium literarum nostrarum pictoris non indocta manu suis caracteribus et figuris et coloribus facta et depicta sunt, vobis animo deliberato et ex speciali gracia nostra regia et plenitudine auctoritatis nostre eciam consensu et beneplacito prefate serenissime domine Anne regine, coniugis nostre charissime, cuius armorum certam partem in his inseri et invecti voluimus dandum duximus et concedendum vosque et omnes posteros vestros huiuscemodi laudis et virtutis testimonio sempiterno ornandum immo ex abundantiore plenitudine nostre specialis gracie damus, concedimus et presentibus elargimur, ut vos vestrique heredes et posteritates universe prescripta arma et virtutis vestre insignia a modo in posterum ubique in preliis, bellis, troiis et aliis quibusvis rebus et exerciciis militaribus, necnon sigillis, velis, cortinis, papilionibus et in universum in quarumlibet rerum et expedicionum generibus uti possitis et valeatis vestrique heredes in signum et testimonium paternarum virtutum, a quibus simili dono et gracia nostra regia provocati studeant non degenerare, ferre gestareque possint et valeant eisdemque nomine communitatis perpetuo uti, frui et gaudere tantoque vehemenciori studio in posterum nobis et regibus Hungarie successoribus nostris et sacre corone regni Hungarie totis viribus, summa fidelitate, precipua constancia instar virtutum maiorum suorum inservire contendant quanto se largiore amplioreque premio et gracia nostra regia donatos et ornatos esse conspexerint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, in pendenti communitas vobis ac heredibus et posteritatibus vestris universis duximus concedendas. Datum Bude in festo concepcionis virginis gloriose anno domini millesimo quingentesimo secundo, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno tredecimo, Bohemie vero tricesimo tercio.

(Hártyán, függő pecséttel, Kassa városa titkos levéltárában.)

Mindennek magyarázatául szolgál a czimerkép, mely Mátyás király hátrahagyott olasz illuminatorai valamelyikének műve lehet.

A czimerpaizs kétszer osztott s középső része hasitott. A paizsfőben kék mázon a három liliom a régi; a hasitott középső részt az ország czimeréből vett osztások töltik be s baloldali felére, mintha a hasitás vonalából nőne ki, illeszkedik a lengyel Jagellók ősi nemzetségi czimeréből vett stilizált, ezüst fél-sas, szárnyán három ágban végződő arany szalaggal; a pólyák az oklevél szavai szerint a Duna, Tisza, Dráva és Száva folyók jelképei s azokból áll az ország-czimer, «primaria specialiaque huius regni nostri insignia».

A paizsláb uj adomány s teljességében a királyné czimeréből vétetett: kék mázon a jobb felső sarokból harántosan lefelé végighuzódó pólya, mely aranynyal és veressel nyolczszor koczkázott s az így kettészelt mezőben fent egy, alól két arany liliom van.

Anna királyné fenmaradt pecsétjén[1] a czimer ez: nyilt korona alatt a hosszában kétfelé osztott paizs jobb fele négyelt; az első és negyedik mezőben a magyar pólyák, a második és harmadikban a cseh oroszlán, a szivpaizsban a lengyel sas; a paizs bal fele szintén négyelt s az első mezőben a navarrai rostély, a másodikban az aragoniai czölöpök, a harmadikban két tulok, a negyedikben a franczia liliomok a mellékágat jelző koczkázott töréssel, az európai gótok czimere,[2] s ez került Kassa czimerébe; mig a szivpaizsban levő két oroszlán talán az angol királyok czimerréből való.[3]

A király a czimerpaizs két felső sarkára egy-egy koronás csőrsisakot helyeztetett[4] s a belőle kinövő szárnyak egy-egy liliommal ékeskednek. A paizstartó angyal ékességei közül az oklevél különösen kiemeli a homlokán levő gyöngyös pártát (sertum gemmatum), a magyar szüzeknek akkor divatos ékszerét.

Utoljára nyert czimerét a város az adományozás után két évre vésette fel uj pecsétnyomójára Antal ötvösmesterrel, a mint arról a Kassai Muzeumban őrzött ezüst pecsétnyomó hátlapján olvasható hexameterek és évszám tanuskodik:

«Liber ab officiis gaudens Antonius arte Hoc celavit, maius quod habet mea Cassa sigillum 1494.»

KEMÉNY LAJOS.

A Brankovicsok.

A magyar nemzedékrendi irodalomban ketten foglalkoztak bővebben a fejedelmi Brankovics-házzal. *Thallóczy Lajos* (Századok 1888: 689—713. l.) az Ál-Brankovicsokkal foglalkozik és munkáját Brankovics György szerb fejedelemmel (1367—1456) kezdi, a kinek csupán második nejét, Irént nevezi meg, mint második feleségét. A gyermekeket mind Irén gyermekeiül szerepelteti, a mi tévedés.

[1] A Magyar nemzet története, IV. k. 372. lap.

[2] Bárczay A heraldika kézikönyve. 1897. 25 l.

[3] Kropf L. Anna királyné, II. Ulászló neje. Századok. 1895.

[4] A hős Jaksics Demeternek ez a kitüntetés nem szólt. L. Istvánfi. I. 13. lap.

Thallóczy után *dr. Wertner Mór* foglalkozik (Turul 1890: 31—39. l.) a fejedelmi Brankovicsokkal, a kiknek egész családi történelmét felöleli kihalásukig. Brankovics György fejedelemnek ő is csak egyik feleségét ismeri. Azt, a ki Thallóczy szerint a második. Ámde Wertner forrásai szerint Irén, Kantakuzénosz Mánuel leánya, csak 1435-ben ment férjhez, egyik fiuk, Brankovics István azonban 1422-ben született. Ez Wertner szerint lehetetlen vagy pedig kellett a fejedelemnek már előbb is feleségének lenni, Kantakuzénosz Irén pedig csak második hitves volt. És ebben Wertnernek igaza van.

Az első feleséget sem Thallóczy, sem Wertner nem ismerik, pedig a magyar nemzedékrendi történelemre lényeges a személye, mert hiszen ősanyja a Frangepánoknak, Zrínyieknek és az utolsó Rákóczyaknak a következő hiteles vonal szerint:

1. Brankovics György, sz. 1367, szerb fejedelm: 1427, † 1456. Fia:

2. Brankovics istván, sz. 1422, † 1477. Neje: Komnensz Arianites Angelina, † 1516, a nagynak nevezett Komnenosz Arianites Györgynek és nejének, Musachi Máriának a leánya. Komnenosz Arianites György az albán történelem egyik hőse, a ki 1434-ben fölkelt a törökök ellen és bárha küzdelme eredményeit nem tudta tartóssá tenni, Albánia ura maradt mégis haláláig, 1461-ig. Neje a Musachi házból, Castoria urainak a házából való. Brankovics Istvánnak és Komnenosz Arianites Angelinának a fia:

3. Brankovics Iános despota, † 1502. neje: Jaksics Ilona, † 1521. Leánya:

4. Brankovics Mária. Férje: *Frangepán* Ferdinánd őrgróf. Leánya:

Frangepán Katalin őrgrófnő, † 1562 előtt. Férje: gr. *Zrínyi* Miklós horvát bán, Szigetvár hőse, † 1566. Fia:

6. Zriny György gr. főtárnok mester, sz. 1549, † 1603. Második neje: Stubenberg Sófia. Fia:

7. Zriny György gr., sz, 1598, † 1626. Neje: gr. Széchy Magdolna (Katalin). Fia:

8. Zriny Péter gr., sz. 1621, † 1671. Neje: 1641: Frangepán Anna Katalin őrgófnő, † 1673. Leánya:

9. Zriny Ilona grófnő, sz. 1643, † 1703. Első férje 1666: I. *Rákóczy Ferencz* fejedelem, sz. 1645, † 1676, a kinek valamennyi kihalt és virágzó águ utódját közöltük már e lapokban (Turul 1903: 145—153) *Aspremont-Rákóczyutódok* czim alatt.

Ebből látható, hogy az utódok tekintetéből igen lényeges, hogy ki volt Brankovics Istvánnak az anyja, mert hiszen az anya személye szerint változnak természetesen az ősvonalak is.

Brankovics Györgynek első felesége, Istvánnak az anyja, a mint a trapezunti császárok történelméből (Fallmerayer: Gecshichte des Kaiserthums Trapezunt, 1825 — Pfaffenhofen: Essay sur les aspres Comnenats, 1847 — Stokvis: Manuel, II. — L'art de vérifier, IV. — Nouvelle biographie universelle. — Grande encyclopédie etc., etc.) megállapitottuk, egy keresztneve szerint ismeretlen trapezunti herczegnő volt a Komnenosz házból, a kinek hiteles ősvonala a következő:

1. Komnenosz Mánuel. Fia:
2. Komnenosz Kuropalatesz János, † 1067. Fia:
3. Komnenosz I. Elek, sz. 1048, Bizáncz császárja: 1081, † 1118. Neje: Dukász Irén, † 1118 után Fia:
4. Komnenosz Izsák. Fia:
5. Komnenosz I. Andronikosz, sz. 1110, Bizáncz császárja: 1183, † 1185. Fia:
6. Komnenosz Mánuel, † 1186. Fia:
7. Komnenosz I. Elek, sz. 1182, Trapezunt despotája (vagy a hogy görögül nevezte magát: Egész Anatólia királya és önkényuralkodója, Basileus Kai Autokrator); 1204, † 1222. Fia:
8. Komnenosz I. (harczias) Mánuel, Trapezunt despotája: 1238, † 1263. Második neje: Irén, † 1253 előtt. Fia:
9. Komnenosz II. János, Trapezunt (első) császárja: 1280, † 1297. Neje 1282: Palaiologa Eudokia bizanczi herczegnő, † 1302, a kinek ősvonala:

— 1. Palaiologa Elek. Neje: Angela Irén bizanczi herczegnő, a kinek ősvonala:
— — 1. Komnenosz Mánuel (mint előbb!). Fia:
— — 2. Komnenosz Kuropalatesz János, † 1067. Leánya:
— — 3. Komnenosz Theodóra. Férje: *Angelosz* Konstantin. Fia:
— — 4. Angelosz Andronikosz. Fia:
— — 5. Angelosz III. Elek, Bizáncz császárja: 1195—1203, † 1203 után. Neje: Dukász Eufrozina. Leánya:
— — 6. Angela Irén bizanczi herczegnő. Férje: *Palaiologosz* Elek. Leánya:
— 2. Palaiologa anonyma (ismeretlen keresztnévvel). Férje: *Palaiologosz* Andronikosz. Fia:
— 3. Palaiologosz VIII. Mihály, sz. 1224, Nikaea császárja: 1259 és Bizancz császárja: 1261, † 1282. Neje: Dukász Theodóra. Leánya:
— 4. Palaiologa Eudokia bizanczi herczegnő, † 1302. Férje 1282: *Komnenosz* II. János, Trapezunt (első) császárja: 1280, † 1297. Fia:

10. Komenosz II. Elek, sz. 1283, Trapezunt császárja; 1297, † 1330 Fia:
11. Komnenosz Vazul, Trapezunt császárja: 1333, † 1340. Első neje: Palaiologa Irén bizanczi herczegnő, elkergetve; 1339, Trapezunt csá-

szárnője: 1340—1341, a kinek ősvonala (mint előbb!):

— 3. Komnenosz Palaiologosz VIII. Mihály, sz. 1224, Nikaea császárja; 1259 és Bizáncz császárja: 1261, † 1282. Neje Dukász Theodóra. Fia:

— 4. Palaiologosz II. Andronikosz, sz. 1260 körül, Bizancz császárja: 1282—1328, † 1332. Első neje 1271: *Árpádházi Anna magyar herczegnő, † 1281, V. István magyar királynak (1239—1272) és Erzsébet kún herczegnőnek a leánya.* Fia:

— 5. Palaiologosz IX. Mihály, Bizancz társcsászárja: 1295, † 1320. Neje 1296: Mária arméniai herczegnő, †1333, a kinek ősei:

— — 1. Medz I. Rhupin a Bagratidák házából, Arménia fejedelme: 1080, † 1092. Fia:

— — 2. I. Gosdantin (Konstantin), Arménia fejedelme: 1092, † 1100. Fia:

— — 3. I. Lévon (Leo), Arménia fejedelme: 1129, † 1141. Fia:

— — 4. Sdéfané (István) hg., † 1164. Fia:

— — 5. II. Lévon, Armenia királya: 1185, † 1219. Leánya:

— — 6. Zabel (Izabella), Arménia királynője: 1219, † 1251. Második férje 1224: I. *Héthum*, Arménia királya: 1224, † 1268, Konstant arméniai connetablenak a fia. Fia;

— — 7. III. Lévon, Arménia királya: 1268, † 1289. Neje: Guitana, Konstantinnak, Lambron vára urának a leánya. Leánya:

— — 8. Márta arméniai herczegnő, † 1333. Férje 1296: *Palaiologosz* IX. Mihály, Bizancz társcsászárja: 1295, † 1320. Fia:

— 6. Palaiologosz III. Andronikosz, Bizancz császárja: 1328, † 1341. Természetes leánya:

— 7. Palaiologa Irén bizanczi herczegnő, férjétől elüzve 1339, Trapezunt császárnője: 1340—1341. Férje: *Komnenosz* Vazul, Trapezunt császárja: 1333, † 1340. Fia:

12. Komnenosz III. Elek, sz. 1339, Trapezunt császárja: 1349. † 1390. Neje 1352: Kantakuzéna Theodóra. Fia:

13. Komnenosz III. Mánuel, sz. 1364, társcsászár: 1375, Trapezunt császárja: 1390, † 1417. Első neje 1376: Eudokia Georgiából, † 1395 előtt. Fia:

14. Komnenosz IV. Elek, sz. 1382, Trapezunt császárja: 1417, † 1446. Neje 1396: Kantakuzéna Theodóra, † 1426. Leánya:

15. Komnena ismeretlen keresztnevű trapezunti herczegnő, † 1435 előtt. Férje: Brankovics György, sz. 1367, szerb fejedelem: 1427, † 1456. Fia:

16. Brankovics István, sz. 1422, † 1477. Neje: Komnenosz Arianitesz Angelina, † 1516.

Ezeknek a vonalát a Frangepánokon és Zrinyeken át a Rákóczyakig már láttuk.

A trapezunti császárok történelme egyuttal megadja a kulcsot Brankovics György törökbarát viseletéhez is. Már III. Elek csaszárnak két testvére lett töröknek a felesége: Mária, a ki 1352-ben a fehér horda vezéréhez, Kutlubejhez és Theodóra' a ki 1358-ban Hadji-Omerhez ment nőül Chalybiában. III. Mánuelnek is két nővére lett török asszony: az egyik Tahartannak neje Arsingában, a másik; Eudokia, 1380-ban Tadj-Eddin felesége lett Limniában. Tadj-Eddin 1386-ban meghalván, özvegye V. János bizánczi császárhoz ment feleségül.

Brankovics György első nejének is két nővére, a kiknek nevét szintén nem ismerjük, temetkezik el háremben. Az egyik Djihan sahnak, a másik Ulugh bejnek lesz a felesége. Idősbik fivérük, IV. János trapezunti császárnak leánya, Katalin, Mezopotámiába megy Usun-Hasszánhoz; az ifjabbik fivérnek, Trapezunt utolsó császárjának, Dávidnak gyermekei: Anna és György pedig apjuknak és hat fivéreiknek meggyilkolása (1466) után áttérnek az izlámra és nyomuk vész.

Eddig úgy tudtuk, hogy Európában csupán Szerbia, Montenegró és Törökország uralkodói nem Árpád vérei. Tekintettel azonban az V. István magyar király vérségebeli sok trapezunti császárleányra, a ki török főnökökhöz ment nőül, nem valószinütlen, hogy száz meg ezer török családban lüktet az ősi magyar nemzeti uralkodóház vére. Sajnos, hogy ez soha sem lesz kimutatható. ZARÁNDY A. GÁSPÁR.

A hajduk közös czimeres nemeslevele 1605-ből.

(Czimerképpel.)

Szomoru, de egyuttal dicső korszak emléke Bocskay István, Magyarország és Erdély fejedelme által a 13 hajdu-kapitány *Csomaközy András, Szylassy János, Kövy Miklós, Palay Pál, Kovács Albert, Somogy György, Farkas Mihály, Elek János, Chatáry János, Szénássy Mátyás, Nagy Mátyás, Füzy István* és *Hajdu Gergely)* és az ezek vezérlete alatt szolgált 9254 hajdu részére adományozott czimeres nemeslevél, a mely a fejedelem kedvelt vitézeit egyuttal birtokadományban is részesitette.

Az a körülmény, hogy a hajduk azelőtt földönfutó, rakonczátlan és kegyetlenkedő népség voltak, a kik ellen az országgyülések a legszigorubb törvényeket hozták, nem válhatik szégyenükre, mert a megélhetés kényszere szoritotta őket kihágásokra; Bocskayval való szövetkezésük és a magyar szabadság érdekében kifej-

tett hősi tetteik valóságos nemzeti hősökké avatták őket.

A korponai országgyülésen 1605 nov. 10-én a magyar karok és rendek hozzájárulása alapján, *1605. decz. 12-én* kelt[1] a fejedelemnek vitéz hajdui nagy szolgálatait megjutalmazó kiváltságlevele.[2] A mint ismeretes, egyenkint és összesen nemesekké tette őket, azonkivül *Kálló* városát, a szabolcsmegyei *Nánás*, *Dorogh* és *Varjas* lakatlan birtokokat, *Hadház*, *Vámospércs*, *Sima* és *Vid* részeit adományozta nekik.[3] Maga az eredeti oklevél mind ez ideig kiadatlan maradt, csak kivonatos forditását közölte *Sillye Gábor*;[4] pedig megérdemli, hogy teljes szövege közismertté váljék. Meghatóan szép, bibliai idézetekben bővelkedő bekezdésében az Istent és annak igazságosságát, bölcseségét dicsőitve, elmondja a vitéz fejedelem, hogy az Isten akkor kötötte oldalára a kardját, a mikor a német császári csapatok zsarnokoskodása és kegyetlenkedései folytán a magyarnak már «*mukkannia*» sem volt szabad, annál kevésbbé felemelt fővel járni-kelnie! Azután leirja *belgiojosoi Barbiano János*, kassai generálisnak, *a ki egyébként fogadott fia volt*, jogtalan, szemérmetlen támadásait és hajduinak ezekkel szemben dicső győzelmeit. De hadd beszéljen maga a szöveg:

Nos Stephanus, dei gratia Hungariæ, Transylvaniæque princeps et Siculorum comes etc. ad perpetuam rei memoriam. Cum supremus rerum omnium arbiter, Deus, qui non minus splendidioris machinæ, æternarum videlicet cœlestium regionum universitatem una cum ipsis choris angelicis, in iisdem habitantibus, verum etiam terrestre, mortale, ac caducum genus humanum, singulosque elementaris et sublunaris regionis inhabitatores, sacrosanctæ iustitiæ æquilibrio, quæ suum cuique reddere iubet, sine personarum rerumque discrimine gubernet, quamvis sæpissime ob impunitatem malorum irrefrenatæ libidinis hominum prosperos successus, tam patientissimus[5] [longanimis ac omnis teræ *(igy!)* non modo indignationis et iræ, sed et providentiæ, a tenellis fidelibus expers existimetur, ob idque sæpe clamoribus ad auditum alias expergefactionibus et incitamentis advigillantiam a fidelibus sollicitetur, attamen non dormire, neque somno esse deditum, custodem Izraelis, certum est, fidelibus suis non secus in prosperis, ac in mediis tentationibus, cum pergunt in viam, cum transibunt flumina, cum se in confertissimas hostium acies implicant, præsto adesse, passus dirigere, brachio tenus illos sustentare, digitosque ad prælium, si ita occasio tulerit docere, clamores in necessitatibus non solum auribus immittere, sed sæpius, antequam clamarent, auxilio prævenire; e diverso autem superbos et laxate licentiæ peccatores, quanto maiorem prosperis eventibus securitatem sibi spondent, ac promittunt, nihil æternæ illius sapientiæ dulcius, nihil oblectabilius habetur, quam ut tam infractæ superbiæ turgidæ elationis nunquam pœnitere scientes, animos effrenatos et fortes in fortitudine ipsorum, sapientes in sapientia, astutos in ipsorum astutia depræhendat, ac nihil quicquam tale cogitantes subito et ita insperato evertere, ut ne locus quidem impiorum re]periatur,[1] et tunc tandem auream, victricemque iustitiam et veritatem, velut clarissimam aurovæ lucem, velut splendidissimum solis fulgorem, ob oculos omnium proponere, iustosque ex carceribus ad laxitatem, e tenebris ad lucem, et captivitate in perpetuam vindicare libertatem. Talis autem illibatæ æquitatis semperque victricis iustitiæ (ut ad tempus pati videatur), quamquam a primordio rerum uno tenore invariabilis administratio ab omnibus piis observata, manibusque quasi palpata est; nostro tamen ævo contra infensissimos imperatoriæ maiestatis exercitus, sole ipsius clarius enituit, qui nomine et specie auxilii ob Turcarum imminentes vires patriam nostram ingressi, munitissima quæque regni Hungariæ præsidia non solum occupaverant, verum extremo prorsus excidio, immanique et inaudita crudelitate, deleta Transylvania, universaque nobilitate oppressa, orthodoxarumque religionum et patriarum legum libertatem omnem in amplissimo etiam Hungariæ regno infestare et penitus sufferre præsumpserant, ita, ut nemo sub eorum tyrannide vel hiscere, nedum caput erigere audebat, nisi præpotentissimus Deus, præter omnem hominum spem, accincto femori nostro gladio suo, et animo addito, manu admodum exigua Gedeonis instar, victricia nobis ab hostibus reportare trophæa concessit. Si quidem delati falsis criminationibus apud *generalem Joannem Barbiannm Cassoviensem*, alias filium nostrum adoptivum, is præter omnem viam iuris, nil tale merentibus, arcem unam nostram Zent Joob nuncupatam, per insidias occupavit; alteram Kerekianam aperta obsidione tentavit, sed opera militum Haydonum bene nobis faventium repulsam, inde passus clam et palam, vitæ nostræ necem et extrema quæque machinatus est, metuentes igitur paratissimas illius copias (cum plusquam decem millia armatorum in castris præ manibus haberet), eorundem militum haydonum opera ex tertia arce nostra Solyomkœ vocata, quæ loco impeditissimo inter cautes montium sita est, in campum deducti, raptim cursim collecto validiore exercitu, cum generalis adventum dumtaxat magnifici Joannis Baptistæ Pæczen præstolaretur, qui cum peditum tribus millibus et mille quingentis cataphractis Sylesianis iam-iam appropinquabat, quo coniunctis viribus facilius in perniciem iam non modo

[1] A Magyar Nemzet Tört. V. k. 559. l. hibásan 1-ről keltezi.

[2] Eredetije Hajdu vármegye levéltárában. Az érdekes oklevelet *Tagányi Károly* orsz. levéltárnok úr szivessége folytán tanulmányozhattam; jelenkori másolata — czimerfestménynyel együtt — a Magy. Nemz. Múzeum levéltárában van.

[3] A hajduság kérdésére nézve bőséges adatokat nyujt *dr. Károlyi Arpád* jeles műve: A korponai országgyülés; továbbá *dr. Komáromy András* értekezése: «A szabad hajduk történetére vonatkozó levéltári kutatások», lásd Értekezések a Tört. Tud. köréből. XVII. k.

[4] Hajdumegye tört. viszonyai: a *Varga Géza* szerkesztésében megjelent: «*Hajdumegye leirása,*» kiadja a magyar orvosok és természetvizsgálók 1882. Debreczenben tartott XXII. nagygyülésének alkalmából Hajdumegye közönsége czimü (Debreczen, 1882.) mű 5—10. ll.

[5] A szöveg ezen szóig aranynyal irott.

[1] A [ ]-be tett rész vörös tintával van irva.

nostram, sed totius gentis Hungaricæ conceptum virus effunderet, nos celeritate coniunctionem illorum præsentissimo misericordis Dei auxilio prævenientes, ante crepusculum Auroræ illucescentis, decimi quinti diei mensis Octobris, anni millesiumi sexcentesimi quarti, ad villam desertam Almosd nuncupatam Pæczianas copias, quæ pars non modo fidentior, sed etiam validior omnium illorum exercituum fuit, ipso etiam duce, in captivitatem nostram redacto, inopinate adorti, ad internecionem delevimus, quam cladem, cum generalis intellexisset, incredibili perculsus formidine, fuga nimis tumultuaria sibi consulendum putavit, quibus nostri a tergo inhærentes, partim in itinere, partim vero ad ripam Tybisci fluminis, maximam præsertim in exercitu Rasciano ediderunt stragem. Tybisco vero itidem traiecto, et Cassovia, regia civitate occupata, maiorem superioris Hungariæ partem, quæ iam antea a Cæsareanis multorum annorum spatio, æque in immunitatibus nobilitaribus, ac etiam religionis libertate multis modis erat oppressa, ac earum vindicandarum occasionem avide expectabant, in verba nostra alios invitos non nullos spontaneos iurare coëgerunt. Cui tam late furenti incendio imperatoria maiestas obviam ire statuendo rata *Georgio Basta* in mandatis dedit, ut cum expeditissimo et validissimo illo exercitu, quem eo anno contra vires Turcarum et summum Vezerium præparaverat, nobis occurreret, cum eo postea varia fortuna dimicantes, ad villam quidem et castellum Osgyan, pars quædam nostratium infeliciter, alias ad pagum Edelyen longe fœlicius deinde nunc victi, nunc victores, omnem fortunæ aleam, et belli iniurias tam constanter et fortiter, tota ea hyeme pertulimus, ut insequenti vere, tentatis aliquott contra hostes impressionibus, ex superiore Hungaria vix ordinibus, uti par erat, servatis, et fere præpropera festinatione Bastam, cum omnibus suis copiis eiecerimus, quibus nostri ubique a tergo inhærentes Posonium usque persequuti, ibique aperto Marte manus conserentes, victores facti, pars Moraviam illico, pars vero traiecto Danubio inferiorem Austriam et Styriam incendio, rapinis et depopulationibus late vastarunt. Unde factum est, ut imperatoria maiestas, per certos legatos, pacem a gente Hungarica petere, et amissas legum, relligionumque libertates haud gravatim et clementer, in integrum restituere non dedignata fuerit. Talium igitur et tam præclarorum, æternaque memoria dignorum meritorum intuitu, universos et singulos milites nostros haydones, tanquam strennuos libertatis nostræ antiquæ assertores, ut ad posteros fortiter pro salute patriæ ab ipsis pristinæ operæ, et nostræ erga ipsos vicissim declaratæ gratitudinis monimenta transmitteremus, summumque honorem et libertatis prærogativam in ea, pro qua pugnarunt patria adipiscerentur, publico omnium statuum et ordinum regni Hungariæ, voto et suffragio in diæta generali Carponensi, ad diem decimum mensis Novembris, anni millesimi sexcentesimi quinti, indicta congregatorum, eos omnes singillatim et expresse, signanter autem præsentibus literis nostris, *numero quattuor et quinquaginta supra ducentos et novem millia*, sub capitaneatu generosi *Andreae Cyomakeozy*, ac egregiorum *Ioannis Szylassy*, *Nicolai Keovi*, *Pauli Palay*, *Alberti Kovacz*, *Georgii Somogy*, *Michaelis Farkas*, *Ioannis Elek*, alterius *Ioannis Chyatary*, *Mathiae Szenassy*, alterius *Mathiae Nagy*, *Stephani Fuzy*, et *Gregorii Haydu*, militantes, e statu et conditione plebea ac ignobili, in qua nati sunt et hactenus extiterunt, clementer eximentes, ac in cœtum et numerum verorum regni nostri Hungariæ et Transylvaniæ nobilium annumerandos, aggregandos, cooptandos et asscribendos duximus, prout anmeramus *(igy!)* aggregannus, cooptamus et asscribimus. Decernentes expresse, ut iidem milites nostri hæredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universæ, pro veris natis et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi veræ et perfectæ nobilitatis eorum, *haec arma, seu nobilitatis insignia: scutum videlicet ovatae figurae coelestini coloris, cuius extranitatem, seu circumferentiam interiorem, draco aureus in ovatam similiter figuram convolutus, cauda tripliciter per collum reflexa ambit, cruce rubea in ventre draconis clare et expresse eminente, quem illis ex propriis nostris signis gentilitiis, favoris et benevolentiae nostrae erga ipsos declarandae impertiri voluimus; intra ambitum vero draconis, et scuti meditullio, dextrum brachium hominis lorica indutum, acinacem recenti sanguine rubentem fortiter vibrare, ad manubrium vero acinacis bombarda manuaria pulvere sulphureo incenso explosa, sclopetumque emissura cernitur. Ex parte porro acinacis altera, flamma ingens, fumo permixta, que in terrorem hostis aliquoties militibus nostris causa victoriae fuit, summo cum impetu ardere, altera vero sol aureus, radiis fulgidissimus ex rubicundo micantis Aurorae gremio emergens, in monimentum primae illius salutaris victoriae nostrae, quae circa auroram contigit, glorioso splendore conspicitur. Supra scutum galea militaris aperta est posita, quam contegit corona regia, gemmis atque unionibus apprime ornata, ex qua miles gladio deaurato succinctus, et laurea serta ornatus, dextra ensem, sinistra pugionem, utrosque nudatos tenere, et ovans pro adeptâ libertate, triumphum canere et arma victricia hilariter vibrare condecenter visitur. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci, hinc rubri et cerulei, illinc vero aurei et argentei colorum defluentes, utrasque oras, seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant*, prout hæc omnia in medio præsentium literarum nostrarum docta manu, et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur, animo deliberato et ex certa scientia, liberalitateque nostra præfatis militibus nostris, ipsorumque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus, donavimus et contulimus. Annuentes et concedentes, ut ipsi præscripta arma, seu nobilitatis insignia, more aliorum verorum et insignitorum nobilium, armis utentium, ubique in præliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, et aliis quibusvis exercitiis, nobilitaribus, et militaribus, necnon vexillis, cortinis, velis, aulæis, annulis, domibus, clypeis, tentoriis, et generaliter quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub meræ et synceræ nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cuiuscumque status, dignitatis, conditionis et præeminentiæ homines existant, dici, teneri, nominari et reputari volumus, ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus et immunitatibus, quibus cæteri veri, nati et indubitati prædicti regni nostri Hungariæ et Transylvaniæ nobiles et militares homi-

nes, quomodocunque de iure et antiqua consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere valeant, atque possint. Ne autem dicti milites nostri passim et in incertis sedibus dispergerentur, aut alienæ subiicerentur iurisdictioni, quin semper et omni tempore in uno certo loco, ambitu ac fixa sede simul omnes, quo commodius, utilius et ructuosius, in morem fidelium nostrorum Siculorum Transylvaniensium, regno nostro Hungariæ et Transylvaniæ inservire possent, pompti ac parati comperirentur, totale et integrum oppidum nostrum *Kallo*, ac totales similiter et integras desertas possessiones nostras, *Nanas*, *Dorogh* et *Varyas*, portionesque possessionarias in *Hatthazy*, *Vamosperczy*, *Sima*, et *Wid*, possessionibus sic vocatis, in comitatu de Zabolcz existentibus, habitas, antea ad arcem nostram Tokay tentas et possessas; totum item et omne ius nostrum regium, si quod in eisdem etiam aliter qualitercunque existeret et haberetur, aut eadem et idem, nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent collationem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fœnetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promonthoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis, et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum, et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad eadem et idem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus memoratis *novem millibus ducentis et quinquaginta quatuor militibus nostris*, hæredibusque et prosteritatibus ipsorum utriusque sexus, universis, ea conditione dandas, donandas et conferendas duximus, ut ipsi hæredesque et posteritates ipsorum universæ, vinculo iurisiurandi nobis, regnoque nostro Hungariæ et Transylvaniæ prius sese obligantes, more aliorum donatariorum nobilium, bonis armis, et instrumentis militaribus optime instructi, ad mandata nostra, ac successorum nostrorum omnibus bellicis expeditionibus, tam generalibus, quam partialibus interesse, fidelemque patriæ operam navare debeant et sint adstricti. Et nihilominus pro ampliore erga eosdem munificentiæ nostræ principalis declaratione, annotatum oppidum *Kallo*, possessionesque *Nanas*, *Dorogh* te *Varjas*, ac portiones possessionarias in *Hatthazy*, *Vamosperczy*, *Sima*, et *Wid*, possessionibus in dicto comitatu de Zabolcz existentes habitas, universasque earundem pertinentias, ab omni censuum, taxarum et contributionum nostrarum, tam ordinariarum, quam extraordinariarum, subsidiique et lucri cameræ nostræ solutione, item decimarum, nonarum et capetiarum quarumlibet pensione, servitiorumque quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione, in perpetuum eximendos et supportandos duximus, prout damus, donamus et conferímus, iure perpetuo et irrevocabiliter tenendas, possidendas, pariter et habendas, salvo iure alieno. Eximimusque et supportamus harum nostrorum vigore et testimonio literarum mediante. Quo circa vobis spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus bonorum nostrorum fiscalium administratori item comiti, vicecomiti et iudicibus nobilium, dicatoribus, decimatoribus, connumeratoribus et exactoribus quarumcunque contributionum nostrorum, dicti comitatus de Zabolcz, necnon provisori prædictæ arcis nostræ Tokay, tandem iudicibus et iuratis civibus dicti oppidi, et antefatarum possessionum, modernis et futuris quoque pro tempore constituendis, cunctis etiam aliis, quorum interest, seu intererit, præsentium notitiam habituris, harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus vos quoque a modo in posterum, *praefatos novem mille ducentos et quinquaginta quattuor milites nostros*, hæredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universas, ratione toties repetiti oppidi, antefatarum, possessionum portionumque possessionariarum, ad aliquam censuum, taxarum et contributionum nostrarum, tam ordinariarum, quam extraordinariarum, subsidiique et lucri cameræ nostræ solutionem, item decimarum, nonarum, et capetiarum pensionem, servitiorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitionem, cogere et compellere, aut propterea eosdem in personis, rebus et bonis quibusvis impedire, turbare, molestare, seu quovismodo damnificare nequaquam præsumatis, aut sitis ausi modo aliquali. Secus non facturi. Præsentibus perlectis exhibenti restitutis. Quas nos in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatæ. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, præsentes literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas, prædeclaratis novem millibus ducentis et quinquaginta quattuor militibus nostris, hæredibusque et posteritatibus ipsorum utriusque sexus universis clementer dandas duximus et concedendas. Datum in libera civitate nostra Carponensi, die duodecima mensis Decembris, anno domini millesimo sexcentesimo quinto.

Stephanus manu propria. Simon Pechi m. p. secretarius.

Az oklevél hátán: Anno domini millesimo sexcentesimo sexto, quarto die mensis Decembris, in generali congregatione universitatis dominorum nobilium comitatus de Zabolch, in possessione Karaz celebrata, præsentes literæ suæ serenitatis tam donationales, quam armales exhibitæ sunt et præsentate, ac per iuratum notarium eiusdem comitatus lectæ, publicatæ, ac solenniter proclamatæ sunt.

Idem notarius Stephanus de Cegled, manu propria.

A hártya, valamint a czimerfestmény teljesen ép állapotban maradt reánk; az oklevelen selyemsodraton a fejedelem következő pecsétje függ:

Gyöngykoszorun belül egyes kör, ezen belül kettős kör; ennek közepén egy farkát háromszor nyaka köré csavaró sárkánynyal bezárt kerekalju pajzs mezejében jobbra fordult ágaskodó arany oroszlán, a mely a jobb szemén keresztüllőtt nyilat jobbjával megragadja; a pajzson sisak nyugszik, a melyről jobbra-balra sisaktakarók lengenek; a sisakon a pajzsbeli oroszlán áll, az oroszlán fején kereszt, fölötte a magyar szent korona; ezen középső pajzstól jobbra Magyarország czimere: háromszögü hasitott pajzs jobb részében a hármas halom középsőjén,

a koronából növő kettős kereszt; a bal mezőben pedig a négy pólya; balra Erdély czimere: háromszögü, vágott tárcsapajzs felső mezejében növő, kiterjesztett szárnyu, balra tekintő sas; a pajzsfő jobb sarkában sugárzó nap, a balban fogyó hold; az alsó mezőben hét vár, felül négy, alul három, elhelyezéssel. A középső pajzs sisakdiszétől jobbra-balra: 16—05 évszám. A magyar szent korona a kettős kör alá is benyulik és a korona keresztje érinti a gyöngykoszorut.

Körirata:

STEPHANVS . DEI . GRATIA . HVNGARIAE . TRANSIL(vaniæ) . PRINCEPS . ET . SICVL(orum). COM(es).[1]

A kiváltságlevelet Szabolcs vármegyének Kárászon, 1606 decz. 4-én tartott közgyülésén hirdette ki Czeglédy István, esküdt jegyző.

Beiktatásuk iránt Bocskay 1605 decz. 12-én, tehát még ugyanazon a napon, adta ki a parancsot; a beiktatás 1606 decz. 2-án kezdődött és az ellen több ellenmondó jelentkezett, a mint ez Bocskaynak Kassán, 1606 decz. 17-én kelt okleveléből olvasható.[2]

Az adományozott czimer a német birodalmi gyakorlat szerint a szöveg közepére van festve. Bocskay István az előbbeni években Rudolf császár és magyar királynak udvari tanácsosa lévén, alkalma volt ezen gyakorlattal megismerkednie; festőjét is valószinüleg a prágai udvar alkalmazottjai közül szerezte.

A czimer a következő:

Aranynyal keretelt táblán oszlopokon nyugvó bolthajtásos oszlopcsarnokban, barok keretben aranynyal szegélyezett tojásdad, fekete-aranynyal damaszkolt kék pajzs, melynek körületén belül egy, farkát háromszor a nyaka köré csavaró, hasán vörös kereszttel ellátott arany sárkány látható; ezen mező alján egy lánczszemes pánczélba öltözött jobbkar, a mely hosszu, egyenes, friss vértől csepegő kardot tart; a kar fölött és a kard mögött rövid, éppen elsülő kézi puska, csövéből kicsapó tűzlánggal; a kardtól jobbra nagy füstben gomolygó tűzláng; balra, úgy, hogy a sárkány mellső bal lába mintegy rajta nyugszik, a fényében ragyogó, sugárzó nap látszik. A szemközt álló nyilt sisak leveles koronájából vörösruhás arany pitykegombos, fekete öves, fején zöld babérkoszorus hajdu emelkedik, kinyujtott jobbjában hosszu egyenes, szivéhez szoritott baljában pedig vége felé szélesedő görbe kardot tart. Sisaktakarók jobbról: kék-arany, balról: vörös-ezüst. Csakhogy itt a festő tévedett; a leirás szerint vörös-kék és arany-ezüstnek kell lennie! A boltozat jobb és baloldali oldalfalán egykoru fegyverzetek; a jobboldali oszlop talapzatán a bibliai Sámson áll oroszlán kiséretében, jobbjában szamár állkapcsot tart; nincsen kizárva, hogy Bocskay Istvánt, az erdélyi fejedelmet ábrázolja; a bibliai vonatkoztatás pedig ugyancsak illenék reája; baloldalt pedig Achilles, baljában villámmal diszitett kék pajzsot, jobbjában vállára fektetett buzo-

gányt emel. Ez a kettő a sisakdisz alakjával együtt kitünő hajdu-typus. Kétségtelen, hogy ugyanezen kéztől ered Sennyey Miklósnak 1606 május 1-én kelt bárói oklevelén látható czimer.[1] Az izléssel megfestett czimernek jelképes magyarázata van. A sárkányt Bocskay a saját czimeréből adományozza nekik, irántok érzett jóindulatából; a nagy tűzláng, mely gyakran volt a hajduk győzelmének az oka, ezt akarja megörökiteni. A ragyogó nap az 1604 okt. 15-ének hajnalán Álmosdnál kivivott győzelmükre akar czélozni; a sisakdisz hajduja ujjongva, győzedelmi dalt énekel. A bibliai Sámson és az ókori Achilles — ámbár nem tekinthetők pajzstartóknak — a hajduk rettenthetetlenségét és ke-

[1] A pecsét pontos leirását azért is szükségesnek tartottam, mert a *Siebmacher* (Erdélyi rész, 8. tábla, szöv. 9. lap), noha kétségtelen, hogy egy és ugyanazon pecséttel van dolgunk, elrajzolva közli azt; hibás az oroszlán nyila; hiányzik a sisakdiszbeli oroszlán fejéről a kereszt; hibás a vésetés évszáma; hibás a korona elhelyezése és végül hibás és hiányos a körirata.

[2] Orsz. Levéltár, Acta Partic. No. 341., F. 6., hit. másolat. Ugyanebben az adománylevél teljesen átirva.

[1] Károlyi Oklevéltár, IV. k. 51. l.

vés létszámuk mellett is tanusitott vitézségét és erejét akarja feltüntetni. És valóban, ha a történelem idevágó lapjait forgatjuk, úgy találjuk, hogy nem üres jelképek voltak ezek! A hajduság részletes története még csak ezután várja szerzőjét; érdekes és sok tekintetben merőben új adatokat gyüjtött *dr. Komáromy András* már emlitett értekezésében. Az eddig kiadatlan kiváltságlevél szövege alapján egynehány eddig általánosan szereplő téves adatot igazithatunk helyre. A kassai generálist rendszerint Belgiojosonak vagy Belgiojoso Barbianonak olvassuk; pedig helyesen belgiojosói Barbianonak kell neveznünk; azt, hogy ezen jeles alak Bocskay Istvánnak *örökbe fogadott fia volt*, most olvassuk első izben. Annál arczátlanabbnak, alávalóbbnak kell minősitenünk azt a rablóhadjáratot, a melyet örökbe fogadó atyja és főleg annak vagyona ellen vezetett; a köztük keletkezett ellenségeskedés — az elfogott levelektől eltekintve — onnan származott, mert Bocskay nem volt hajlandó az általa kért 20,000 frt kölcsönt megadni.[1]

Barbiano serege meghaladta a 10,000 embert. Bocskay hadvezéri ügyességére vall, hogy Petzzel való egyesülését megakadályozta.[2] Tévesen szerepelt továbbá Petz János ezredes csapatainak létszáma is; nem 3500 emberből állott az ő csapatosztálya, hanem 3000 gyalogosból és 1500 szileziai vasas vitézből, összesen 4500 emberből.

* * *

A 9254 hajdunak adományozott czimer Kálló városa czimerévé is lett; mivel azonban az itt megtelepedett hajduk a kállói végvár őrsége miatt nyugton meg nem maradhattak, Báthory Gábor erdélyi fejedelem őket Böszörmény városába telepitette át és nekik kárpótlásul Böszörmény városát és Bod birtokot adta; ezen adománylevél Váradon 1609. szept. 13-án kelt.[3] Az ide áttelepedett hajduk a Bocskaytól kapott czimert is magukkal vitték; igy vált a hajduság 1605. évi közös czimere Hajdu-Böszörmény város czimerévé is. Sőt azután, mivel ezen város a későbben alakult hajdu kerület székhelye is lett, pecsétje egyuttal az egész kerület pecsétjévé lőn. 1838-ban a felség a kerület régi pecsétjét megerősitvén, azt magyar körirattal látta el.[4]

Ezt a czimert az 1876. évi XXXIII. t.-cz. által a hajdukerületből a Szabolcs vármegyéből 9, és Bihar vármegyének 3 községéből és Debreczen városából megalkotott Hajdu vármegye elfogadta és átvette.[1] Lényegében ugyanaz, mint az 1605. évi; eltérései a következők:

A sárkány a farkába harap; a lánczszemes pánczélos kar egyszerű pánczélba öltöztetett; a sisakdisz vitéze nem vörös, hanem kékruhás és másféle kardot és tőrt tart; az oroszlán kiséretében lévő bibliai Sámson és az ókori Achilles itt már határozott pajzstartóként szerepel. A szamár állkapocs, a melyet Sámson az 1605. évben tart, itt már buzogánynyá változott át. Természetes továbbá az, hogy a jelképes ábrázolás ebben az időben már elvesztette eredeti, igaz jelentőségét; a nagy tűzláng, a fejedelmeik ügyében tanusitott vitézséget jelképezi — általánosság ban; a többinek jelentősége pedig megszünt.[2]

HORVÁTH SÁNDOR.

Egy oláh szakmunka, vonatkozásban a magyar heraldikával és genealogiával.

Az Oláhország országczimerének megállapitása végett az oláh kamarákban s ezek bizottságaiban folyt tárgyalásokat, a bennük vezérszerepet vivő Grecian D. István szenátor 1900-ban Bukarestben «Eraldica româna» czim alatt egy nagy gonddal szerkesztett s diszes kiállitású munkában adta ki, melynek terjedelmes bevezetésében bő forrásismeretre s komoly kritikai módszerre való tanulmányt közöl, hol a Bazarab vajdacsalád leszármazását s az utána következő vegyes házakbeli vajdáknak, majd aztán az idegen fanariotáknak időrendi sorozatát adja egészen a jelenlegi királynak a fejedelmi székbe lépteig.

Azután kiterjeszkedik arra a kérdésre, menynyiben szólhatni náluk heraldikáról, majd azt is fejtegeti, létezik-e ottan nemesség s mily értelemben, úgyszintén megemlékezik egyes ottani családok részére külfejedelmek által adományozott czimerek és rangokról is.

A munka nyugodt és komoly hangja, s benne, erős nemzeti érzés mellett is, a tulzásoknak ellenséges kifakadásoknak kerülése, már magában is érdekessé teszik azt a magyar tanulmányozó előtt. — Még inkább megérdemli a figyelmet a magyar genealogia szempontjából. Hisz az oláhországi bojércsaládok a gyakori érintkezés, olykor a politikai zavarok folytán hazánkba menekülésük, s részint magyar családokká alakulásuk, részint azokkal összeháza-

[1] Lásd *Jakab Elek* czikkét, «Uj adatok Bocskay István életéhez», Századok, 1894. 782. l.

[2] Magyar Nemzet Tört., V. köt. 588. l.

[3] Orsz. Levéltár, Acta Partic. No. 341. c. 7.; hivatalos másolat.

[4] Kir. Könyvek, LXVI. k. 638. l.

[1] *Jagányi Károly*, Magyarország czimertára czimü művében (27. l.) a hibásan beküldött adatok alapján tévesen közli.

[2] Kivánatos lenne a megnemesitett, de névszerint fel nem sorolt 9254 hajduvitéz neveit is kikutatni s közölni.

sodásuk folytán a magyar családfejlődésnek is többszörösen feltalálható tényezőivé váltak.

Elég erre nézve a pitesti logofetek (kanczellárok) még eddig fel nem deritett családnevü nemzetségének, — mely azonban hazai okleveleink tanusitása szerint is leányágon kétségtelenül a Havas-Alföld ősrégi Bazarab vajdanemzetségéből vette eredetét, — Erdély előkelő családaival, a Ráczokkal, Bálintittokkal, Barátiakkal, Sebesiekkel való összeházasodására; egy másik vajdaleánynak gibárti Keserü Istvánhoz, majd (a lengyel eredetü, de Erdélybe települt s itt Springen birtokossá lett Nysovszky után) végre Markházi Pálhoz történt férjhezmenetelére; aztán az 1583—5-diki Péter havasalföldi vajdának a kiváló előkelőségü Bogáthi családunkból származott nejére hivatkoznunk.

A hazai genealogiára nézve tehát nagy hézagot képezett, hogy a havasalföldi bojér nemzetségeknek, kik közül különben is sok átköltözött hozzánk s itt ma is virágzó, vagy kihalt bár, de egykor történelmünkben néha előkelő szerepet játszó magyar családokká honosult, régi leszármazásáról mondhatni semmit sem tudunk. Még ezek legelőkelőbbikéről, a Bazarabokról is, kik Havas-Alföldön, — miként Moldovában a hazai okleveleinkből szintén ismeretes Musáth nemzetség is, — jelentékeny törzsuralmi dinasztiát képeztek, vajmi kevés genealogiai tudomást voltunk képesek eddig szerezni.

Fokozhatta pedig érdeklődésünket az is, hogy Oláh Miklós esztergomi érsek, a Hunyadiak rokona, szintén Bazarab-házbeli vajdákat emleget elődei gyanánt. És ha figyelemmel követjük azt az érdekes vitát, mely alig pár évvel ezelőtt Dr. Wertner Mór, Sólyom-Fekete Ferencz és Karácsonyi János s más tudósaink között a Hunyadiak származása kérdésében vivatott meg, kétségtelen, hogy ezek tisztábahozatalát s a régibb historikusok s más irók ellenmondó állitásaiból az igazság magvának kihámozását csakis a havasalföldi nemzetségek eredetének, összeköttetéseinek, leszármazásának és heraldikájának tüzetesebb ismerete hozhatná meg.

Véleményt ma még nem mernék koczkáztatni; de van valami, a mi egy bizonyos irányban kutatásra ösztönöz. S mivel a valóság felderitése annál remélhetőbb, mentől többen érdeklődnek iránta, már most bevallhatom, hogy a régi Hunyadi tradicziók, az itt-ott előjövő feljegyzések s a legujabb genealogiai polemiák hatása alatt nem zárkozhatom el azon benyomástól, hogy a Bazarabok teljesebb leszármazásának, bolgár, szerb és magyar összeköttetéseinek lehetőleg kimeritő tanulmányozásából várhatunk több világosságot a Hunyadiak eleire.

Ettől ma még távol vagyunk, mert Grecian idézett munkája is még csak úttörő a havasalföldi genealogiában, s táblázatai is csak a Bazarab-ház *azon tagjainak* nemzedékrendi összeköttetését állitják elénk a «Fekete» Radu Thucomertől (1290—1310) a «Görög»-nek nevezett Mihályig (1658—9), *kik tényleg a vajdai uralomra jutottak.*

A vajdaságot nem viselt tagok s a nőtagok és hitvesek, sajnos, teljesen hiányoznak e táblákról, ha szintén a szerző, miként a szövegből kitünik, egyik-másikról okleveles tudomással birt is.

Oly gazdag oklevélforrások mellett, milyenekkel a szerző rendelkezni látszik, s melyeket a tábláin feltüntetett leszármazás bizonyitására tüzetesen is idéz, a tudományra nézve igen becses volna, ha fáradtságot venne magának tovább kiterjesztett kutatás folytán a Bazarab nemzetség összes megállapitható tagjait s oklevelesen ismert hitveseiket egy ujabb munkájában felölelni, egy szóval e nemzetségnek lehető legteljesebb nemzedékrendét s családtörténetét kidolgozni.

Igy sajnos, hogy az e családból leányágon kiszakadt «Pîrvulești»-nek elnevezett ágacska vajdáiról is csak egy töredékes leszármazást kapunk, melyből az sem tünik ki teljesen, hogy hol és mikép füződnek ezek össze a fiágon való Bazarabokkal.

Különben e nemzetség eredetére nézve a szerző Jornandes és Dio Cassiusra hivatkozik, kik a dákok királyait és főpapjait a Zarabok törzséből valóknak mondják. Elfogadja azt a tradicziót is, hogy a Bazarabok egyik ága Fogarasban s a másik Krajovában élt. A román modern történetiróknak amaz állitását, hogy Erdélyből, jelesen Fogaras vidékéről népesült volna be Havas-Alföld, Grecian inkább azon alakban látszik magáévá tenni, hogy a Fogarasban élő Bazarabok s bojérjaik, élükön Radu Negruval, a XIII. század végén átkelvén az Olton, a Krajóvában élő másik Bazarab ággal egyességre léptek, mely azonban nem maradt fenn irott emlékben, csak a hagyományban, s megalapitották Havas-Alföldön a Bazarab-család kizárólagos törzsuralmát; úgy hogy az uralkodó vajdák, minden meghatározott örökösödési rend nélkül, a klérus és bojérok választása folytán csak e család valamelyik ágából voltak választhatók, mi egyideig függetlenül és békésen, majd aztán a szomszédos nyugati (magyar vagy lengyel) és keleti (török) hatalmaknak, s néha, bár csak futólagosan, Moldova tulhatalmasodásának befolyásával történt.

Történelmi áttekintésében érdekesen bizonyitja be, hogy kellett lennie kölcsönös, habár nem irott, megállapodásnak a Bazarab-ház kizárólagos uralma iránt; de ez semmi örökösödési rendhez nem volt kötve, hanem csak az

egyideig szabad, azután pedig különböző befolyások által irányitott választásoktól volt függővé téve.

A Bazarabok legitim uralma 1290-től 1659-ig csakis István (1591—2) és Sándor (1592—3), majd aztán a két Movila (Simon 1601—2 és Gábor 1618—20) s a másik Sándor (1616—18 és 1628—9) és Leon (1630—2) moldovai származásu vajdák rövidéletü uralkodása által volt ideiglenesen áttörve.

Erdekesen mutatja ki a szerző alapos történelmi kritikával irt fejtegetésében, hogy «Nagy» István moldvai vajdát (kit pedig a mult 1904. évben a dakorománizmus a nagy román eszme első megtestesitőjeként ünnepelt) koránt sem a nemzeti egység eszméje s Havas-Alföldnek Moldvával való egyesitése iránt való törekvés vezette, hanem csakis Moldva külön érdeke s ottani hatalmának úgy a törökkel, mint Havas-Alfölddel szemben való megszilárditása. Ezért midőn szerét tehette, ledöntötte ugyan a vajdai székről havasalföldi ellenségeit s a vele egyetértőket ülteté helyökbe, de mit sem tett azért, nem is törekedett arra, hogy a két vajdaságot egyesitse.

Azután vázolva látjuk a Dán és Drakula ágain kétfelé oszlott Bazarab-család eme két főágának egymás közt való véres versengéseit. Dánnak kisebbségben levő utódai a Krajovánál megtelepülve maradt régi Bazarabokkal egyesülve, ezek támogatásában keresnek erőt; a Drakula utódok ellenben a nyugoti befolyás felé fordulnak, a katholiczizmushoz hajlanak, azzal, főleg Erdélyben össze is atyafiságosodnak, s magyar erővel s néha vallásváltoztatással is szilárditják meg magokat. Végre azonban a török tulerő áldozataivá lesznek. A vajdafiak tuszokul a konstantinápolyi légkörbe kerülve eltörökösödnek, vagy legalább elgörögösödnek, s a Bazarabok végsarjai a «törökké lett» Melina (1577—83, 1586—91) unokájában, a «görög»-nek elnevezett Mihályban (1658—9) nemzeti mivoltukból kivetközve zárják be 1659-ben e nemzetség férfiivadékainak sorozatát.

Ezután 1659-től 1716-ig többnyire a Bazarab-családtól leányágon leszármazó vajdák jutottak, — hol választás utján, hol nem, — uralomra. A török önkényileg tette meg s üzte el a minden igazságérzet nélkül uralkodó, csupán saját gazdagodásukra törekvő fanariotákat, kiknek 1803-tól kezdve már orosz befolyás is juttatott érvényesülhetést, mig aztán az 1821-iki lázadás elseperte őket. Erre a nemzeti megujhodás és rendezettebb viszonyok következtek, mignem 1859 január 24-én Moldva és Oláhország egyesült, s 1866-ban Károly alatt oláh fejedelemség öröklési joggal szerveztetvén, később örökös királysággá alakult át.

E futólag érintett részletek már csak történelmi, nem pedig genealogiai érdekűek. Áttérek tehát annak ismertetésére, a mit a szerző az oláh heraldikáról mond.

A heraldika tekintetében Grecian felfogása tulságosan szigoru. Azon nézetből indul ki, hogy a lovagság, tornák, czimerek stb. nyugati intézmények s a latin katholiczizmus befolyása alatt kifejlődöttek levén, azok a keleti orthodox Oláhországban annál kevésbé honosodhattak meg, mert volt ugyan uralkodó nemzetsége, de ebben örökösödési rend nem állott fenn, az e nemzetséghez tartozóság is egyes, nem sokak előtt ismeretes, okleveleken kivül, csak a köztudatban gyökerezett, s a bojérek családi vagyona is a sorban következő vajdák megujitott megerősitő leveleivel nyert jogbiztonságot. Az atyáról fiura átöröklődő czimek és czimerek tehát a katholikus nyugotról ide áthonosithatók nem voltak.

Azt a következtetést vonja ebből le, hogy Havas-Alföldön tulajdonképeni heraldika nem létezett. Szoros határvonalat huz a czimerek és a pecsétek között; s elismeri ugyan, hogy léteztek pecsétek, de ezeknek különösebb jelentőséget nem tulajdonit, azokat az egyes avatatlan metszők szeszélyétől függőnek mondja, s szépen illustrált példákban is igyekszik bebizonyitni ez állitásának jogosságát, feltüntetve, hogy a vajdák által használt pecsétek is mekkora eltéréseket mutatnak.

E negativ álláspontot tulszigorunak tartom s nem ismerhetem el teljesen jogosultnak. Hazánkban sem volt czimeradományozás az Árpádházbeli királyok alatt, s királyságunknak csaknem négy százada telt el, mig az első czimeradományozásoknak nyomára akadunk. De azért régi törzsökös családainknak meg voltak saját czimereik amint azt éppen a pecséttani emlékek tanusitják.

Voltak a mi őscsaládaink czimereiben sőt még az utóbb armalisok utján szerzettekben is, számos variansok s még nagyobb eltérések is, mint a milyeneket Grecian a havasalföldi vajdák pecséteinél szemünk elé állit, a nélkül, hogy azért e czimerektől minden heraldikai megállhatóságot megtagadhatnánk. Az, hogy a vajdapecsétek madáralakja jobbra vagy balra fordult, s mellette több vagy kevesebb s másként elhelyezett csillagok, néha pedig csillag helyett nap fordul elő, a félhold ilyen vagy amolyan alakján kivül, s hogy csőrében kisebb vagy nagyobb keresztet s minő helyzetben tart, az nem nagyobb különbség, mint a minőket például a Ratold nem hárslevelének különböző alakjai s variansai között találunk. Sőt hazai heraldikánkban látunk példát arra is, hogy a czimeralak egészen mássá, például delfinből nemtővé módosult, csak egyes markans részletei

maradtak meg az előbbi alaknak. Igy nem tartom lehetetlennek, hogy az egyik vajdai oklevelen látható ama két oroszlán is, melyek egy közben álló fához támaszkodnak, s mely czimerképet Grecian megfejthetlennek s legfeljebb az okmányt ellenjegyző logofet önkényileg felvett jelvényének tart, csupán csak a Constantin- és Helena-féle szentképnek elferdülése lehetett, melyet Mihály vajdának egyik a Siebmacherben közölt pecsétén a madáralakos, csillagos és holdas felső udvar alatt, a czimer alsó udvarában — ugyancsak ily fa két oldalán — találunk, s mely talán inkább az ottani keleti egyház jelvénye mint Kis-Oláhországé, a melynek azt a Siebmacher-féle munka tartja.

A heraldikát kellő kritikával kell ugyan kisérnünk, de azt tulságos és szőrszálhasogató szigorral kezelnünk nem szabad; különben nemcsak Oláhországban, hanem bárhol is, létalapjai rendülnének meg.

Igen érdekes Grecian munkájának azon része is, melyben azt fejti ki, volt-e a Havas-Alföldön nemesség vagy sem?

Sikerül megállapitania, hogy formális nemességadományozás ugyan nem volt; de az ottani bojér nemzetségek, kik a papi-renddel egyetemben kizárólagosan gyakorolták a vajdaválasztási jogot, s kik az ősiségszerüleg s a családtól elidegenithetlenül szervezett földbirtoknak és számos jobbágyrenden levőknek örökös urai voltak, a lényeget tekintve mégis valóságos nemességnek tekinthetők.

Megemliti, hogy Mihály vajdától maradt ugyan fenn czimereslevél és nemességadományozás 1600 február 18-áról Chioconesthy György és testvérei részére, de ezt ő nem mint havasalföldi vajda, hanem Gyulafehérvári kelettel, mint császári biztos adta, és pedig nem havasalföldi tiszteknek, hanem sidóvári castellanusoknak. Külföldi nemességet, czimert és czimeket is szerzettek oláhországiak, például Trajan vagyis Dregics Cantacuzino de Filipest 1658 szeptember 13-án II. Rákóczi György erdélyi fejedelemtől (kék mezőben arany koronából kiemelkedő s egyenes pallosra szurt fejet tartó oroszlán czimeralakkal), továbbá Constantin Brancovan vajda, ki I. Lipót által 1688-ban leszármazóival együtt birodalmi grófságra, s 1695 január 30-án elsőszülöttségre szoritkozólag birodalmi herczegségre emeltetett, aztán Cantemir Demeter vajda, ki utódaival együtt 1711-ben orosz herczegi rangot nyert. A Bălăcian-családból való Constantin Aga, ki mint I. Lipót ezredese halt el, utódaival együtt osztrák gróf lett; 1733 február 25-én pedig III. Károly osztrák császár mint magyar király Logofet Rossetti Miklósnak a magyar grófi czimet adományozta. Találkoznak még más, idegen méltóságot és nemességet nyert oláh családok is: de mindezek a nyert idegen czimeket, czimereket és nemességet otthon hazájukban soha sem használták s nem is használhatták; s ha elvétve, különösen a lapokban, mégis egyiket vagy másikat ily czimeken nevezgetik, ez csak jogtalanul történik.

Az érdekes munkát Oláhország czimerének megállapitására vonatkozó összes jegyzőkönyvek s egyéb tárgyalási iratok s kamarai határozatok zárják be.

Ismertetvén már annak tartalmát, legyen szabad még pár szóval visszatérnem czimertani részére.

Bárha tagadja Grecian, hogy az országczimer megállapitása előtt Romániában létezett volna tulajdonképeni heraldika, s a pecséttani emlékek értékét is nagyon kevésre becsüli, de mégis kénytelen megengedni, hogy voltak jelvények, emblemák, melyeknek bizonyos jelentőségük volt.

Ilyen emblemának tekinti a vajdák pecsétein látható madaras czimert, hol a felemelt szárnyu madár (szerinte *sas*) csőrében keresztet tart, s a felső oldalrészeken mellette egyfelől félhold, másfelől csillag vagy e helyett csillagalaku szélekkel megrajzolt nap látható. Vannak aztán ennek különféle variansai, néha több csillaggal, stb.

A mi a madáralakot illeti, ez, ha ama pecséteket nézzük, voltaképen meg nem határozható biztosan. Lehet sólyomnak vagy karvalynak mondani, sasnak vagy hollónak is. Csőre inkább sasra mutat, testidoma inkáb hollóra.

De nem szabad fennakadnunk e kicsinységeken; mert maga Grecian figyelmeztet arra, hogy néha mily primitiv tehetségü vésők készitették a vajdák pecsétnyomóit, okiratot is idézvén, melyben a vajda fiához azt irja, hogy a neki küldött pecsétnyomót egy czigány által vésette.

Nekem az a nézetem, hogy e jelvényszerü madarat annak kell tartanunk, a minek maguk a pecséteiken azt használó vajdák tartották, ők levén erre nézve legauthentikusabb értelmezők.

És ime, Grecian könyvében idézve találjuk a Bazarabok leányágon való leszármazójának s a vajdai székben utódjának, Constantin Brancovan havasalföldi vajdának 1689 április 10-én a brassói bíróhoz intézett levelét, melyben felkéri, hogy számára a mintául küldött régi pecsét hasonlatosságára egy ujabb pecsétet készittessen, melyen legyen rajta *ugyanaz a holló* (corb), ugyanaz a nap, ugyanaz a hold, betük is ugyanazok mint az előbbi pecséten, csakhogy a *holló* lábainál az évszám latin jelekkel legyen † 1689. †

Én tehát ez illetékes kijelentés által megállapithatónak tartom, hogy az a madáralak, mely a régi vajdák pecsétein látható, *hollót* akart jelképezni.

Grecian ezt Havas-Alföld emblemájának veszi. Látjuk, hogy a Bazarab-ház fiágának uralma alatt az e házból származó vajdák mind ezt használták. Hazai levéltárainkban is feltalálható különböző időbeli pecséteiken. A Siebmacherben is többszörösen láthatjuk; a leányágból származott Brancovan Constantin is, miként ép az imént láttuk, ezt használta. Használták-e aztán a merőben idegen törzsből származott későbbi vajdák is? Arról nincs tudomásom.

De mivel valódi, megállapodott államokban is azt látjuk, hogy rendesen az uralkodó család nemzetségi czimere volt az országczimer alapja, s ennek motivumai, például nálunk az Árpádház vörös-fehér pólyái, fenmaradtak az illető dinasztia kihalta után is s országczimerré állandósultak: igy joggal fejezhetem ki ama nézetemet, hogy Havas-Alföldön is ama madarat, — mondhatnók már a Brancovan vajda irányadó nyilatkozata után: *hollót* — ábrázoló emblema *eredetileg a Bazarab nemzetség családi jelvénye volt.*

És most egy magyar szempontból nagyon is jelentős körülménynyel fejezem be e szerény vizsgálódásokat.

Nézzük meg a Siebmacher erdélyi kötetét. Találunk benne pecséteket a Bazarab nemzetség vajdáitól, hol ezeknek a félhold és csillag között repülni készülő madara, hollója, nem keresztet, hanem országalmát, de olyant is, hol *gyürüt* tart csőrében.

S viszont találunk Hunyadi czimereket, hol a holló megemelt szárnyakkal látható, sőt olyant, *hol a holló szintén félhold és csillag között* jelenik meg.

Többet ma még nem mondhatok.

Vajha Grecian úttörő munkája ne csüggesztené el az oláh kutatókat a heraldikus nyomok tanulmányozásától s fokozná — viszont — érdeklődésüket az ottani genealogia művelése iránt. Első sorban a bő forrásokkal rendelkező s azokat komoly objektivitással felhasználó Grecian adhatna tovább terjesztett tanulmányaival nagy lendületet e tudományágaknak a szomszéd országban, minek eredményétől mi is igen sokat várhatnánk. KIS BÁLINT.

A Muronyi Weér czimer.

A Turul mult számában *Horváth Sándor* leirja, a füzetben szinnyomatban is közölt Weér czimert.[1] Ehez bátorkodom hozzászólani.

Szinte feleslegesnek látszik annak hangsulyozása, hogy ily fontos heraldikai emlék tárgyalásánál az ismertetőnek utalnia kell az emlék irodalmára is. Ez esetben tehát föl kellett volna emliteni, hogy ezt a czimert már kiadta *Csoma József*[2] s hogy szinnyomatban először a «Magyar viselet történeti fejlődése» czimű munkámban jelent meg.[1]

Magának a czimernek a leirását is több tekintetben hibásnak tartom.

1. Nem lehet azt irni, hogy a «kerek aljú arany pajzs felső pereme a két sarkon *kakassarkantyu alakban* hajlik lefele;» hanem a kerek aljú arany *tárcsa* pajzs két csücske erősen hornyolt, vagy behajló.

2. Az alak bal *lábfejét* eltakaró stilizált fehér rózsát tartalmazó kis vörös *tárcsa* pajzsról legalább annyit kell mondania a heraldikusnak, hogy az a Weérek ősi nemzetségi czimerét tartalmazza s hogy ennek pajzsa szolgált mintául a későbbi czimer pajzsához.

3. Nem lehet azt mondani, hogy a pajzsra helyezett sisak tetejéről jobbra-balra arany-ezüst «*levéldisz lobog*»; — hanem «az arany sisaktakaró bélése ezüst», vagy «a sisaktakaró foszladéka mindkét oldalt arany és ezüst».

A középkori sisak körül az élő heraldika korában nem loboghat levéldisz. Ismeretes, hogy a sisakra selyem béllésü szövet volt vetve, melynek eredete még a keresztes hadak idejére vezethető vissza — midőn a hőség ellen a keleten, az áthevülő *fémsisakot reá vetett szövettel*, gyakran a levetett finom szövetü fegyverkabáttal védelmezték a nap izzó heve ellen. Épen oly módon, mint az arabs lovasok, vagy az indiai angol katonák fehér kendővel letakart turbánjai és parafa sisakjait.

A pajzsban álló czimeralak leirása nem kevésbbé helytelen.

1. A pánczélos alak nem *szemközt* áll, hanem határozottan *jobbra fordul*, miközben jobb lábával előre kilép.

2. A sisaknak nincs külön *nyakvédője*, az vassüveg vagy *salade feltolt ellenzővel.*

3. Téved a leiró, midőn azt mondja, hogy «a vitéz a pánczél alatt egészben *feketével diszitett vörös ruhát* visel».

A vitéz a pánczél alatt *vörös ruhába van öltözve*, melyre a vértezet *keskeny fekete szijakkal, vagy fekete bársony szalagokkal van fölcsatolva.* Ez utóbbiakat nézte a leiró a ruha diszítéseinek.

4. Azt sem lehet irni, hogy «maga a pánczél (a vitéznek) *lábaszára feléig ér le*», — hanem «*rákfarkas csipővértet visel*».

5. Azt sem lehet irni, hogy a vitéz «*könyökben hajlott jobbjában* hosszú, egyenes — kardot tart» — hanem a kardot «*mezítelen kezében vágásra emeli*».

Ezeken kivül a leiró a czimeralak leirásánál több lényeges szempontot mellőz — a melyekre nézve fentebb idézett munkámra utalok.

Dr. SZENDREI JÁNOS.

---

[1] *Turul* 1905. évf. 84. l.

[2] *Csoma József.* Magyar nemzetségi czimerek. Budapest, 1904. 145. l.

[1] *Szerző:* A magyar viselet történeti fejlődése. Budapest, 1905. 50. lap. III. Tábla.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1905 november 30-ikán tartotta meg ez évi utolsó ülését, melyen *dr. Fejérpataky László* társ. másodelnök elnöklete alatt jelen voltak: *id. Bánó József* másodelnök, *dr. Békefi Remig*, *dr. Csánki Dezső*, *id. Dániel Gábor*, *dr. Karácsonyi János*, *dr. Komáromy András*, herczeg *Odescalchi Arthur*, ifj. *dr. Reiszig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József*, *Tagányi Károly*, *Varjú Elemér* ig. vál. tagok, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok.

Az elnök az ülést megnyitván, *dr. Schönherr Gyula* titkár felolvasta Nagybánya város XIV. századi pecsétei czimű dolgozatát és bemutatta a város megkerült nagy pecsétje typariumának és lenyomatának másolatát. A felolvasás tudomásul vétetett s a Turulban közzé fog tétetni; s az igazgató-választmány az elnök inditványára köszönetet mondott a felolvasónak, hogy a hazai sphragistika ez érdekes emlékét e helyütt mutatta be a nyilvánosságnak.

Czakó Elemér vendég felolvasta a «nagybányai typarium» czimű tanulmányát. Az igazgató-választmány köszönetet mondott a felolvasónak és dolgozatát a Turulban való közlésre elfogadta.

Uj tagokul felvétettek: 200 koronás alapitó tagul *Pór Antal* pápai prælatus, apátkanonok, évdijas tagokul 1905-től *Hanny Gábor* pápai prælatus, apátkanonok, Pécs (ajánlja Gyömörey Vincze), *Hanny Tódor* kir. közjegyző, Kismarton, (aj. ugyanaz), *dr. Kemény Lajos* városi főlevéltárnok, Kassa, (aj. Varju Elemér) és 1906-tól *dr. Farkasfalvi Mauks Ernő* tanfelügyelőségi tisztviselő, Szeged, (aj. a titkár) és *Papi Visolyi Ákos* földbirtokos, Alsó-Pél, (ajánlja Sárközy Imre).

Az üresedésben levő két igazgató-választmányi tagsági helyre az előirt határnapig három ajánló levél érkezett be. Az ülésben felbontott levelekben igazgató-választmányi tagokul ajánltattak: *Dőry Ferencz* évdijas tag, ajánlják dr. Áldásy Antal és Varjú Elemér, *Horváth Sándor* évdijas tag, ajánlják dr. Csánki Dezső és Tagányi Károly és *Nagy Géza* évdijas tag, ajánlják dr. Áldásy Antal és Szinnyei József. Az együttes szavazólapok beadásával megejtett titkos szavazás utján beadott 16 szavazó-lapon egy üres szavazat mellett *dr. Dőry Ferenczre* 12, *Nagy Gézára* 12, *Horváth Sándorra* 7 szavazat esvén, *dr. Dőry Ferencz* és *Nagy Géza* a társaság igazgató-választmányi tagjaivá megválasztattak.

Az elnök jelentvén, hogy *id. Bánó József* másodelnöki megbizatása ez év végén lejár, s az ekként megüresedő másodelnöki hely a nagygyülésen betöltés alá kerül, az igazgató-választmány a másodelnöki szék betöltését a nagygyülés tárgyai közé felvette s a nagygyülés végleges napirendjét a következőkép állapitotta meg: 1. Elnöki megnyitó. 2. Varjú Elemér ig. vál. tag felolvasása a magyarországi lovaspecsétekről. 3. Másodelnök választása. 4. Titkári jelentés. 5. Pénztárnoki jelentés. 6. Esetleges inditványok.

Varjú Elemér ig. vál. tag, az előző ülésből nyert megbizás alapján jelentést tett arról, hogy a Turulban közzéteendő hirdetések ügyében hirdetési vállalatokkal tárgyalásokat folytatott és azoktól igéretet kapott, hogy legközelebb határozott ajánlatokat fognak a társasághoz benyujtani. Az igazgató-választmány az előzetes jelentést tudomásul vette és az elnökséget megbizta a benyujtandó ajánlatok alapján a tárgyalások folytatásával.

A pénztárnok jelentést tesz a pénztár állapotáról s a társaság vagyoni állapotát az ülés napjáig a következőkben mutatta fel: Bevétel 5969·26 kor., kiadás 5208·08 kor., maradvány 761·18 kor., a Nemzetségi Zsebkönyv alapjánál bevétel 4375·28 korona, kiadás 4348·56 kor., maradvány 26·72 kor. A társaság vagyona 35,017·90 kor., ezzel szemben teher nyomdai tartozás czimén 2229·02 kor., tiszta vagyon 32,788·88 kor. A pénztárnok egyuttal jelentette, hogy a két évnél régebbi tagdij-hátralékoknak behajtása iránt az előző ülés határozata alapján a társaság ügyésze utján, a többi hátralékok behajtása iránt pedig elnöki uton megtétettek az intézkedések s azok eredményéről a legközelebbi ülésen az évi számadások megvizsgálása és az uj költségvetés megállapitása alkalmából fog jelentést tenni.

E jelentést a titkár azzal egészíti ki, hogy az elnökség néhai Beőthy Ákos 200 koronás alapitványának befizetése iránt szükséges lépéseket megtette, de azok még eredményre nem vezettek.

Az igazgató-választmány, mielőtt ez ügyben további intézkedés tételét elhatározná, *id. Bánó József* másodelnököt kérte fel, saját ajánlkozására, hogy az örökösöknél közbenjárni sziveskedjék.

A pénztár állapota és az évi számadások megvizsgálására, valamint az 1906. évi költségvetés előkészitésére az igazgató-választmány számvizsgáló-bizottságul *id. Szinnyei József*, *dr. Borovszky Samu* és *Éble Gábor* ig. vál. tagokat küldte ki.

Inditványok nem tétetvén, elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *dr. Békefi Remig* és dr. *Karácsonyi János* ig. vál. tagokat kérte fel s az ülést bezárta.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904 deczember 14-ikén tartotta meg ez évi nagygyülését, melyen *dr. Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt *Barabás Samu*, *dr. Békefi Remig*, *Boncz Ödön*, *dr. Borovszky Samu*, *id. Daniel Gábor*, *dr. Dóry Ferencz*, *Kammerer Ernő*, *dr. Karácsonyi János*, *Kollányi Ferencz*, *Nagy Géza*, *Nagy Gyula*, *Pettkó Béla*, *id. Szinnyei József*, *Thaly Kálmán* és *Varjú Elemér* ig. vál., *br. Győrffy Soma*, *Reza Arthur* és *Ujj György* évdijas tagok, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldássy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Dr. Fejérpataky László másodelnök a következő beszéddel nyitotta meg a nagygyülést:

Tisztelt Nagygyülés!

Ismét egy hosszu, küzdelmekben, fáradságban eltöltött esztendő áll mögöttünk s szerény társaságunk rohamosan közeledik negyedszázados fennállásának éve felé. A küzdelemből, az aggodalomból kijutott bőven nekünk is. A feladat, melynek megoldására, a czél, melynek elérésére szövetkeztünk, nagyobb, hogy ahhoz anyagi és szellemi erőink arányban volnának. A szakférfiaknak kis csoportja, a társadalomnak az a szük köre, mely művelésre kitüzött tudományszakaink felvirágoztatására lelkesen mellénk állt, nem elégséges, hogy megküzdjön a még tisztázandó kérdések hosszu sorával, hogy rendszeresen felkutassa levéltárak, gyüjtemények rejtekéből a felderitésre váró rengeteg anyagot s hogy ennek feldolgozására, közzétételére megfelelő anyagi eszközöket bocsájthasson rendelkezésünkre. Az elmult esztendő is társaságunk életében csak a munka, az önzetlen kötelesség-teljesités, de nem a felvirágzás időszaka volt. Ha az a szigoruan tudományos irány, melyet folyóiratunk soksok éveken át követett s melytől ujabban is csak igen kivételesen, hasonló társadalmi egyesületeknél nem mellőzhető személyes tekintetek miatt tér el egy kevéssé, akadálya annak, hogy társaságunk az anyagi virágzás terére jusson: ez a jövőre nézve kevésbé volna biztató; de meg vagyok győződve, hogy nem működésünk, tudományos jellegében van a hiba, hanem abban, hogy kevesen vagyunk, a kik a tudományt a benne rejlő igazságért szeretjük s a kik érette áldozunk, nem egy, hanem sok oltáron. Nézzünk körül hasonló czélu társulataink között; mindegyikben úgy a tudományos működés, mint az áldozatkészség terén oly nevek hosszú sorával találkozunk, melyeknek viselői három-négy, esetleg több rokontársulat tagjai közt is megtalálhatók; ők képezik a törzset, melyre minden ujabb hazafias tudományos törekvés biztosan számithat; de ennek a törzsközönségnek anyagi ereje már elérte a legszélsőbb határt és ujabb áldozatokra nem képes. Ennek a nem nagyszámu törzsközönségnek növelése, a tudományos kutatások igazságainak lankadatlan hirdetése, a nemzeti mult szakunkba vágó emlékei iránt a közönség érdeklődésének mennél nagyobb arányu felköltése legyen továbbra is törekvésünk; és jutalmul egyszer csak bekövetkezik az az idő, mikor nemcsak fáradozásokról, hanem anyagi eredményekről, virágzó állapotról is adhatunk számot.

A szaktudományunk terén elért eredményekre azonban önérzettel tekinthetünk vissza. Heraldikai emlékeink legbecsesebbjeit, középkori czimeradományainkat oly gazdag sorozatban tettük közzé, hogy ez külföldi szaktudósok teljes elismerését vivta ki. Középkori czimerképeink első centuriája nemsokára teljes és nincs messze az idő, hogy felfedezésként kell majd üdvözölnünk egy-egy ujabb leletet. Van magyar czimertanunk, mely ha nem is társaságunk kiadványaként látott napvilágot, de megjelenésére a mi működésünk hatott buzditólag, a munka a mi kutatásaink eredményein épült föl s általunk közzétett emlékekkel világositotta meg a nyugati heraldikának nálunk is érvényben lévő törvényeit. Ősrégi nemzetségeink genealogiai bonyodalmait folyóiratunk közleményei számtalanszor tisztázták; mi készitettük elő a talajt arra, hogy egyik tisztelt tagtársunk monumentális műben szedje rendszerbe régi okleveleink ezernyi leszármazási adatát. Históriai multu és legfényesebb nevü családaink hosszu sorozatának történetét hoztuk tisztába, vagy adalékokat nyujtottunk ahhoz, hogy azt valaki azután ezek alapján tisztázza. Hála régi irók lankadatlan támogatásának s a fiatalok nemes buzgalmának, folyóiratunk szaktudósok fényes gárdáját egyesitette és tartja együtt hasábjain. A csekély anyagi eszközökkel huszonhárom év alatt elért eredmények valóban elismerést kell, hogy keltsenek társaságunk zajtalan, de folytonos és czéltudatos tudományos működése iránt.

Megoldandó feladatokban a jövőre nézve sincs hiány. Folyóiratunk kibővitésének, a Nemzetségi Zsebkönyv egymásutáni gyorsabb megjelenésének akadályai csak anyagi természetüek. Mi jól tudjuk, hogy a szakunkba vágó történelmi emlékek közül melyeknek felkutatásával, közzétételével, megmentésével kellene a teendőket nagyobb arányban megkezdenünk. Sphragistikai emlékeink azok, a melyek napról-napra pusztulnak; pedig, hogy ezek között mennyi a tanulságos anyag, az érdekes rejtély, a megoldandó probléma, erre nézve példa lehet az a XIV. századi esztergomi pecsételési mód, mely folyóiratunkban becses eszmecserére adott alkalmat. Bölcsen határozta el a M. Tud. Akadémia történelmi bizottsága, hogy királyi és fejedelmi pecséteinknek teljes sorozatát a kor igényeihez méltó módon teszi közzé. Reánk első sorban a magánpecsétek felkutatása, közzététele és méltatása vár. A XIII. századtól kezdve gazdagságunk e téren ma még igen nagy; de az anyag romlandósága, a gondatlan kezelés napról-napra szegényebbé tesz. Itt az ideje, hogy folyóiratunk megmentse azt, a mi még megmenthető. Ez a reánk váró feladatok közt a legsürgősebb, de fontos a többi is. A Habsburg-házból eredő királyaink s az erdélyi fejedelmek czimeres leveleinek felkutatása, tanulmányozása, a magyar genealogiai intenzivebb művelése mindennemü czimeres és nemzedékrendi emlék rendszeres méltatása, diplomatikai feladatok megoldása: társaságunk legközelebbi teendői közé tartozik. A *voluntas* megvan, de hogy ennek nagyobb mértékben megfelelhessünk, ehhez ez idő szerint még *desunt vires*.

Azzal a meleg óhajtással és abban a reményben, hogy a legközelebbi jövő az akarathoz a módot is megadja, szerencsém van a nagygyülést megnyitni.

Az éljenzéssel fogadott megyitóbeszéd elhangzása után *Varju Elemér* ig. vál. tag felolvasta értekezését a magyarországi lovaspecsétekről. A nagyérdekü és osztatlan tetszéssel fogadott dolgozat, melyhez *Thaly Kálmán* ig. vál. tag, a hübéres tartományokban használt lovaspecsétek szempontjából füzött figyelemreméltó megjegyzésekben, a Turulban fog megjelenni.

Az elnök bejelentette, hogy *id. Bánó Józsefmásodelnök*, ki 1900 deczember 20-ikán választatott meg öt évi időtartamra ez állásra, most, megbizatása lejártakor, előhaladott korára hivatkozva, végleges visszavonulását jelentette és kéri a társaságot, hogy az uj választásnál tekintsen el az ő személyétől. Miután az elnök jelentése szerint id. Bánó Józsefet szándékáról lebeszélni nem sikerült, a nagygyülés mély sajnálattal vette tudomásul a másodelnöki helyről való távozását és a társaság vezetésében szerzett érdemeit hálás elismeréssel örökiti meg jegyzőkönyvében.

Az ekként megürült másodelnöki szék betöltésére az alapszabályokat illető pontjainak felolvasása és a nagygyülés választóképességének megállapitása után a titkos szavazás megejtetvén, a beadatott 21 szavazat közül *Csoma József* ig. vál. tagra 19, *Boncz Ödön* ig. vál. tagra egy s *Thaly Kálmán* ig. vál. tagra egy szavazat esett és igy *Csoma József* ig. vál. tag az 1906—10. évekre a társaság másodelnökévé választatott.

Dr. Schönherr Gyula társ. titkár felolvasta jelentését a társaság 1905. évi müködéséről. A nagygyülés a jelentést, mely egész terjedelmében a Turul jelen füzetében közöltetik, egyhangulag tudomásul vette.

Ezután *Tóth Árpád* társ. pénztárnok felolvasta jelentését a pénztár állapotáról, mely a pénztári eredményt a nagygyülés napjáig a következő adatokban tünteti fel:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése az 1905. évre.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány 1904-ről	68 kor.	81 fill.
2.	Értékpapirok kamatai (25,200 kor.	1008 «	15 «
3.	Be nem fizetett alapitvány után 5%	60 «	— «
4.	Tagdijakból:		
	a) pártoló tagok után 2120 K		
	b) évdijas tagok után 2860 K	4980 «	— «
5.	A társulati kiadványok eladásából:		
	a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből		
	b) egyéb kiadványokból	519 «	90 «
6.	Alapitvány-befizetés	200 «	— «
	Átvitel	6836 kor.	86 fill.
	Áthozat	6836 kor.	86 fill.
7.	Postai megbizások költségeiből megtérülés	48 «	48 «
8.	Rendkivüli bevétel	— «	— «
	Összesen	6885 kor.	34 fill.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok	1600 kor.	— fill.
2.	A Turul irói és szerkesztői tiszteletdijai	995 «	20 «
3.	Nyomdai költségek	1296 «	97 «
4.	Szinnyomatok készitése	313 «	— «
5.	Metszetek, rajzok készitése	343 «	48 «
6.	Postai megbizások	80 «	26 «
7.	Irodai átalány	120 «	— «
8.	Társulati szolga dijazása	120 «	— «
9.	Ujévi ajándékok, pénzbeszedési dijak, másolatok stb.	232 «	44 «
10.	Alapitvány-tőkésités	191 «	60 «
11.	Rendkivüli kiadás	50 «	— «
12.	Egyenleg	1542 «	39 «
	Összesen	6885 kor.	34 fill.

Vagyonállás.

1.	Alapitványi tőke:		
	a) értékpapirokban 22,000 kor.		
	b) kötelezvényekkel biztositott alapitványok 4400 kor.		
	c) kötelezvény nélküli alapitványok 800 kor.	27,200 kor.	— fill.
2.	Alapitványi jelleggel nem biró tőkésités értékpapirokban	3400 «	— «
3.	A Nemzetségi Zsebkönyv II. rész, 2. köt. alapja	50 «	— «
4.	A kimutatott két egyenleg	1606 «	12 «
5.	Tagdij-hátralékok	3410 «	— «
	Összes vagyon	35,666 kor.	12 fill.
	Teher:		
	Az 1904. évi nyomdai tartozás	2229 «	02 «
	Tiszta vagyon 1905. decz. 12-én	33,437 kor.	10 fill.

Az elnök jelentvén, hogy az igazgató-választmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyülés a pénztári jelentést ideiglenesen tudomásul vette.

Thaly Kálmán ig. vál. tag a tárgysorozat lezárta előtt inditványozza, hogy a másodelnöki székről távozó id. Bánó József érdemeit megörökitő jegyzőkönyvi határozat vele megfelelő módon közöltessék. A nagygyülés az inditványt helyesléssel elfogadta.

Egyéb inditvány nem tétetvén, az elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *dr. Borovszky Samu* ig.-vál. és *br. Győrffy Samu* évdijas tagot kérte fel s a megjelenteknek a társaság ügyei iránt tanusitott érdeklődésükért köszönetet mondva, a nagygyülést bezárta.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1905. évi működéséről.

Mélyen tisztelt Nagygyűlés!

Mai évzáró összejövetelünk alkalmával társaságunknak fennállása huszonharmadik évében kifejtett működéséről kell titkári tisztemből kifolyólag megtennem jelentésemet.

Mielőtt azokat az eredményeket ismertetném, a melyeket a rendelkezésünkre álló anyagi és szellemi eszközök felhasználásával ez év folyamán végzett munkásságunk révén elérnünk sikerült, a társaság számbeli állapotáról, az abban beállt változásokról és ügykezelésünk menetéről kivánok számot adni.

Első sorban arról a veszteségről kell megemlékeznem, mely társaságunkat a tagtársaink sorában bekövetkezett elhalálozások utján érte, s mely nem kevesebb, mint 14 taggal csökkentette a társulati tagok létszámát. S azok közül, a kiket a halál sorainkból elragadott, megemlékezésünk első sorban dr. Illésy Jánosnak szól, igazgató választmányunk buzgó tagjának, a genealogia tudományszaka jeles művelőjének, kinek élete derekán, munkaereje teljes birtokában, váratlanul bekövetkezett halála egyik legbuzgóbb munkatársunktól, üléseink legszorgalmasabb látogatójától fosztott meg bennünket. Alapitó tagjaink közül kettő hunyt el, ugymint idősb Petrovay János, örökös alapitó tag és gróf Kuun Géza, s a pártoló és évdijas tagok közül elhunytak sorából gróf Andrássy Tivadart, dr. Beniczky Ferenczet, dr. Esztegár Lászlót, Kandra Kabost, Ráth Györgyöt és gróf Szapáry Gyulát kell névszerint megneveznünk, mint olyanokat, a kik társaságunk iránt tanusitott érdeklődésük s müködésünkben való részvételük által nyomot hagytak maguk után a társaság történetében.

Társaságunk a mult év zártakor 488 élő tagot számlált, ezek között volt örökös alapitó 4, 400 koronás alapitó 23 és 200 koronás alapitó 22, továbbá 124 pártoló és 315 évdijas tag. A jelen évben 200 koronás alapitóink száma egygyel gyarapodott, és 2 pártoló s 21 évdijas tagot vettünk fel tagjaink közé, de ezzel szemben a halálozás által okozott veszteségen kivül kilépés által 6 pártoló és 10 évdijas taggal csökkent tagjaink száma.

Névjegyzékünk tehát ez év zártakor, az elhunyt alapitókat nem számitva, 1000 koronás örökös alapitót 3-at, 400 koronás alapitót 23-at, 200 koronás alapitót 23-at, összesen 49 alapitó tagot, továbbá 113 pártoló és 321 évdijas tagot sorol fel: összes élő tagjaink száma tehát 483, öttel kevesebb a tavalyinál.

Igazgató-választmányunk kebelében az év folyamán a két utolsó év halálozásai folytán két hely volt üresedésben; e két hely a nagygyülést megelőző ülésen dr. Dőry Ferencz, orsz. levéltári fogalmazó és Nagy Géza magyar nemz. muzeumi igazgató őr személyével választás útján betöltetvén, az igazgató-választmány immár ismét teljes létszámmal folytathatja működését.

Az igazgató-választmány az alapszabályok által előirt évnegyedes üléseit ez évben is a rendes időben tartotta meg. Február 28-iki ülésén mutattatott be a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv második sorozata, a Nemes Családok I. kötete, mely *Pettkó Béla* és *ifj. dr. Reiszig Ede* igazgató választmányi tagok szerkesztésében látott napvilágot; s ugyanez ülésen hagyta jóvá az igazgató-választmány a társaság 1904. évi zárószámadásait és állapitotta meg folyó évi költségvetését.

Az április 27-iki ülésen jött létre a megállapodás a Franklin-társulattal a Nemzetségi Zsebkönyv uj kötetének bizományba vétele tárgyában. A folyó ügyek elintézésével foglalkoztak még a szeptember 28-iki és november 30-iki ülések; ezek elsején ezenkivül a Turul Tárgy- és névmutatója kiadásának ügye is megbeszélés tárgyát képezte, s az igazgató-választmány az eziránt tett inditványt elvben magáévá téve, a kérdés pénzügyi részének megoldásától tette függővé annak a 25-ik évfolyam befejezése után leendő kiadását. Az utolsó ülésnek pedig legfontosabb tárgyai voltak az igazgató-választmány uj tagjainak megválasztása és a számvizsgáló-bizottság kiküldése.

Az üléseken öt szakbeli dolgozat került felolvasásra, illetve bemutatásra, u. m. *dr. Wertner Mór* ig. vál. tagnak «A genealogia közép- és ujkori fejlődése» czimü tanulmánya, *R. Kiss István* évdijas tagnak Radvánszky László családtörténeti munkájáról szóló dolgozata és egy következő alkalommal a rudóbányai ev. ref. templom czimeres emlékeiről szóló ismertetése; az utolsó ülésen a jelentést tevő titkár Nagybánya város XIV. századi pecsétnyomóját mutatta be, méltatva annak történelmi és sphragistikai jelentőségét és ismertette egyuttal a város ugyane korból való kis pecsétjét, *Czakó Elemér* pedig mint vendég ugyanez alkalommal a nagybányai pecsétnyomó technikai kiviteléről értekezett.

Mindezen dolgozatok a Turul ez évi folyamában részben már napvilágot láttak, részben az ezután megjelenendő füzetekben fognak közzététetni.

Fentebb emlitettem a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv uj kötetének megjelenését.

Társaságunk régi igéretét teljesitette és tagjainak, valamint a családtörténelem kedvelőinek s az ősi mult iránt kegyelettel érző nemes társadalomnak régi óhajtását töltötte be, midőn e zsebkönyvnek a nemes családok ismertetését tartalmazó sorozatát megindította s abból az első kötetet közre bocsátotta. A kö-

tet 250 nemes család származásának s czimerének leirását és mai nemzedékrendjének ismertetését foglalja magában, s az érdeklődés, melyben minden oldalról részesült, reményt nyujt arra, hogy a hosszu szünet után felelevenitett vállalatot tovább folytatva, egymást gyorsabban követő kötetek utján eleget fogunk tehetni munkaprogrammunk ama részének, mely a hazai nemes családok nyilvántartását teszi egyik fő feladatunkká.

Rendes kiadványunk, a «Turul» a jelentésttevő titkár és Varjú Elemér ig.-vál. tag szerkesztésében negyedévenként a megszokott időben, 24 ivnyi terjedelemben jelent meg, közleményeivel hű képét adva a társaságunk által képviselt tudományszakok művelése terén tagtársaink által kifejtett munkásság egy évi eredményéről.

Az első czikk, mely folyóiratunkban mult évi nagygyülésünk óta megjelent, Pauler Gyula emlékének volt szentelve. *Karácsonyi János*, ig.-vál. tagtársunknak az elhunyt tudós felett e nagygyülésen elmondott emlékbeszéde méltóképen örökitette meg az utókor számára azt a kegyeletet, a mely társaságunk kebelében emléke iránt él.

Szakbeli közleményeink tulnyomó része ezuttal is a genealogiai irodalmat gazdagitja uj anyaggal. E szakba vágó dolgozataink között, általános kérdést tárgyaló tartalmánál fogva *dr. Wertner Mór* ig.-vál. tagtársunknak «A genealogia közép- és ujabbkori fejlődésé»-t tárgyaló közleményét kell első helyen emlitenünk. Ez a hosszabb tanulmánynak igérkező dolgozat, a családtörténet irodalmi művelésének korszakain vezet végig bennünket, érdekesen és tanulságosan ismertetve azt a folyamatot, a melyen az a gyakorlati czélt szolgáló feljegyzésekből önálló tudományággá fejlődött. Eddig megjelent fejezetei a középkort és a genealogiai irodalmat tárgyalják Hübner János korszakalkotó fellépéseig, a ki genealogiai műveiben lerakta e szak tudományos művelési módszerének alapjait.

A tulajdonképeni genealogiai kérdések tanulmányozása terén ugyancsak Wertner Mór tagtársunk foglalja el a legtöbb helyet, tovább folytatva mult évben megkezdett, «Ujabb nemzetségi kutatásai» czimü tanulmányát, melyekben a Gutkeled, Héder és Huntpázmán nemzetségekre vonatkozó uj adatgyüjtésének eredményei vannak feldolgozva.

A nemzetségek kérdésének tisztázásához járul *Sörös Pongrácz* két ismeretlen nemzetség, a Hetény és Kajár nemzetségek létezését deritve ki eredeti oklevelek adatai alapján, melyek ez adatokból gyanithatólag Komárom és Nyir vármegyékben voltak honosak. E közlés kiegészitéseül *Sárközy Imre* tagtársunk a Somogyban létezett Hetény községre hivja fel a figyelmet s itt véli a hasonnevü nemzetség ősi fészkét feltalálhatni.

Dr. Karácsonyi János ig.-vál. tagtársunk egy kisebb közleményében a sajómezei csatában elesett esztergomi érsek, Mátyás eredetének kérdését igyekszik megvilágitani, egy a Rátót nemzetséget érdeklő birtokperben viselt szerepéből azt következtetve, hogy e nemzetség sarja volt. A nemzetségekkel foglalkozó dolgozatok sorában kell megemlékeznünk ama polemia felől, mely *Pázmány Zoltán* tagtársunknak a családja történetéről irt munkája felől mult évi folyamunkban közölt birálatból kifolyólag a szerző és a munka birálója között folyóiratunk hasábjain azóta lefolyt, s melyben a biráló uj érvek alapján vonta kétségbe a kérdéses családnak a Hont-Pázmán nemzetségből való leszármazását.

Bartal Béla tagtársunknak, a Karcsayakról szóló közleménye Pozsony vármegye csallóközi járása egy ősrégi nemesi családjának XIII. századi történetét és a XVI. századig terjedő elágazását ismerteti. *Dr. Wertner Mór* a Bethlenfalvi-Thurzó család eredetéről közöl hosszasabb dolgozatot, melyben e család középkori történetének adatait összegyüjti s arra az eredményre jut, hogy az osztrák Lichtensteinoktól való származásnak semmi alapja nincs, a család a törzsökös szepességi családok közé tartozott s azokkal együtt származhatott valamely német vidékről hazánkba.

Herczegh Mihály tagtársunk a zekchewi és zilahi Herczegh család történetét ismertette egy rövid dolgozatban, mely a hagyományok és az okleveles emlékek egyenlő mérlegelésével igyekszik kimutatni a most élő Herczegh családoknak emez, a XVI. században kihalt családdal való rokonságát.

Érdekes adat középkori genealogiánkhoz *Horváth Sándor* tagtársunk közleménye az átkos emlékü János diák leszármazásáról, melyben okleveles alapon mutatja ki, hogy a hires okirathamisitó diák atyja Benedek, nagyatyja pedig Domen nevet viseltek, s Liptó vármegye nemesei közé tartoztak.

Hattyuffy Dezső levelező tag egy terjedelmes dolgozatban azokat a családtörténeti adatokat ismerteti meg velünk, a melyben Károly Jánosnak Fejér vármegye történetéről irt munkája foglal magában, s azok csoportositásával élénken világitja meg e vármegye nemesi társadalmának történetét, belső életét és a köztéren való szereplését az első századoktól korunkig.

Középkori vonatkozásu közleményeinket *dr. Bártfay Szabó László* tagtársunk «Proscriptio I. Mátyás király korából» czimü dolgozata zárja be, egy érdekes jogtörténeti emléket ismertetve, mely a hazai biráskodás akkori menetébe enged bepillantást vetni és érdekesen világitja meg a XV. századi vármegyei társadalom belső életét. Heves vármegye 1467-ben jegyzéket küldött a nádorhoz ama nemesekről, a kik ellen em-

berölés, rablás, orgazdaság, eretnekség, oklevélhamisitás és egyéb bünök miatt proscriptionalis eljárást inditott meg. 36 vádlott szerepel e jegyzékben, köztük az egri káptalan, mely oklevélhamisitással van vádolva.

A közleménynek genealogiai szempontból is kiváló érdeket kölcsönöznek azok az adatok a melyekben az ismertető a jegyzetekben szereplő családok származását és ama korabeli nemzetrendi viszonyait megvilágitja.

Az ujabbkori genealogia anyaga számos közlemény révén gyarapodott uj adatokkal. *Thaly Kálmán* ig.-vál. tag ama kutatásainak eredményeit közölte, melyeket a Rákóczy ház utolsó sarjának, György herczegnek elhunyta idejének pontos meghatározása érdekében kifejtett, s melyek alapján megállapitható, hogy az utolsó Rákóczy 1756 június 17-ikén halt meg St-Dénisben. A czikkben még érdekes adatok foglaltatnak Rákóczy József végrendeletéről és mostanig törvényesnek hitt leányáról Jozefinről, kiről most kiderül, hogy természetes gyermek volt.

A Rákóczy-házra vonatkozik *Zarándy Gáspár* közleménye melyben figyelemre méltó pótlásokkal egészitette ki a Turul 1903. évi folyamában Aspremont-Rákóczy utódok czim alatt megjelent közleményét, s egyuttal közölte Rákóczy Julia herczegnő teljes ősfáját és a gróf Bossányiak, gróf Dégenfeldek és gróf Szapáryak családfáihoz járul kiegészitő adatokkal.

A régi magyar genealogiai irodalom egy mostanig rejtve maradt termékét ismerjük meg a XVIII. század derekán élt Radvánszky László családtörténeti munkájában, mely a Radvánszky család kritikai alapon, okleveles forrásokból megirt történetét foglalja magában. Az adatainál és feldolgozása módjánál fogva egyaránt érdekes genealogiai irodalmi emlékről *R. Kiss István* tagtársunk irt tanulságos ismertetést.

Horváth Sándor tagtársunk három Lipthay családról értekezik, a kik csak névleg rokonok a Kisfaludi Lipthayakkal; egyikük 1722-ben, a másik 1726-ban, a harmadik 1759-ben szerzett nemességet, és a régi vármegyék nemesség igazoló eljárásának jellemzéseül ismertet egy esetet, melyben egy Lipták nevü krompachi tanitó a mult század elején hamis adatok segitségével szerez vármegyei bizonyitványt a felől, hogy ez utóbbi, 1759-ben megnemesitett Lipthayaktól származott.

Éble Gábor ig.-vál. tag rövid közleménye «A gróf Károlyi család vérrokonsága herczegi nemzetségekkel» ama házassági összeköttetésekről ad képet, a melyekbe a gróf Károlyiak a XVIII. század folyamán osztrák herczegi és más főuri családokkal jutnak, annak a törekvésnek diadalául tüntetve fel azt, a mely a magyar főnemességet az osztrák arisztokráczia tagjaival való összeházasitása utján igyekezett nemzeti jellegéből kivetkőztetni.

Kállay Ubul ig.-vál. tag, Simonyi obester származása czimü közleményében a nagykállói kath. egyház anyakönyveinek bejegyzései alapján tárgyalva a vitéz katona származását és születésének kérdését, megerősiti azokat a kétségeket, melyek az erre vonatkozó eddig ismert adatok hitelessége iránt fentforognak.

Ahoz a mult évi folyamunkban tárgyalt kérdéshez, mely a Csapó családnak az angol főkamarási méltóságra való igényjogosultsága körül forog, járult kiegészitéssel *Daróczy Zoltán* tagtársunk, kinek két közleményéből megtudjuk, hogy Dyllon Károlynak Csepreghy Teréztől való leszármazói s ezek között a Nyáryak egy ága e jognak voltaképen közelebbi örökösei, és csak arról való lemondásuk révén szállott az a Chapó és gróf Coreth családokra.

Zarándy A. Gáspár egy a mult év folyamán történt grófi rangemelés alkalmából a Tholway grófok leszármazását ismerteti, kimutatva, hogy e család a XIX. század elején fiágon kihalt és csak leányágban nyert folytatást.

Heraldikai tárgyu közleményeink között első helyet foglalnak el középkori armálisaink ismertetései, a melyek közléseit társaságunk kezdettől fogva egyik fő feladatának ismeri. A régi magyar heraldika e nagybecsü emlékei közül ez évben hármat tettünk szines hasonmásban közismeretüvé. A legrégibb közöttük, Keszői Jakab 1415-iki czimerlevele, melyhez *ifj. dr. Reiszig Ede* irt magyarázatot, a Zsigmond királytól konstanczi tartózkodása alatt kelt czimeradományok számát növeli. A czimert a Recsky család, mely az eredeti armális birtokában van, a XVII. századtól kezdve, eddig ki nem mutatható alapon, magáénak tekinti s mint ilyet használja, a mi a czimerlevél ismertetőjének alkalmul szolgált arra, hogy e család nemzedékrendjét összeállitsa.

A másodikat, Nagykapusi Hofmaister Miklós küküllői főesperes és testvérei János, Bertalan és Gáspár 1454-ben V. Lászlótól kapott czimeres levelét *Horváth Sándor* ismertette az országos levéltárban őrzött eredetije után. Ez főleg azért érdekes, mert a czimer az oklevél közepére van festve s igy a Zsigmond alatt is előforduló birodalmi kanczelláriai gyakorlat egy későbbi termékével ismertet meg bennünket. Szintén *Horváth Sándor* tollából származik II. Ulászlónak Muronyi Weér András részére czimer- és pallosjog megujitás felől adott oklevelének ismertetése, melynek czimerképe, mindkét kezében kivont pallost tartó pánczélos vitézt ábrázolva, a beszélő czimerek közé tartozik s e mellett a benne lévő motivummal a hazai viselettörténet érdekes emlékeinek számát gyarapitja.

Középkori czimeres leveleink sorozatát uj számmal

gyarapitja a Gányi Mochkos család 1434-ben kelt ármálisa, melynek töredékét *Závodszky Levente* tagtársunk találta meg a gróf Khuen-Héderváry család héderváry levéltárában. A csonka állapotban levő oklevelen a czimert, sajnos, nem lehet kivenni s igy annak megtalálója csak a szöveg közlésére szoritkozhatott ismertetésében.

A középkori és az ujabb heraldika emlékei között átmenetet képez Gyulay Balázs 1591. évi czimere, melyet tollrajzban már korábbi közlésben ismertünk. Társaságunk elnöke, *báró Radvánszky Béla* áldozatkészsége folytán most szines hasonmásban mutathattuk be, megfelelő ismertetés kisérétében, ezt a czimert, melyben az olasz renaissance-heraldika Erdélybe szorult iskolájának egyik legutolsó termékét van alkalmunk megismerhetni. Ugyancsak mélyen tisztelt elnökünk ezenkivül Csókássy Mihálynak 1582-ben Báthory Istvántól, Iwchych Mátyásnak 1572-ben Rudolftól, Almássy Istvánnak 1632-ben II. Ferdinándtól és Almási másként Kőmüves Istvánnak 1696-ban Apafi Mihálytól kapott czimerét rajzokkal ismertetve s armálisaik szövegét közölve, ama feladatunkat kivánta szolgálni, hogy lehetőleg eredeti forrásokból gyüjtsük össze a régi hazai czimerek teljes sorozatát.

Thaly Kálmán a II. Rákóczi Ferencz által kiadott czimerlevelek gyér sorozatához járult egy adattal, mely az Almásy Mihálynak 1708-ban adott ármális emlékét őrizte az annak Heves vármegyében történt kihirdetéséről a vármegye levéltárában meglevő feljegyzésben.

Abból a gazdag heraldikai anyagból, mely nem armálisokon, hanem egyéb emlékeken áll czimerkutatóink rendelkezésére, *R. Kiss István* a rudóbányai ev. ref. templom három czimeres emlékét ismerteti, ugymint a XIV. századból származó vasajtót, mely maig is megfejthetetlen gót betüs felirata mellett a rajta levő czimermotivumok, köztük az ország czimeréből vett kettős kereszt és a vágások által kelti fel a kutatók figyelmét; továbbá Perényi Istvánnak, Csergheő Géza és Csoma József közléséből ismert 1437. évi sirkövét, melyet ez alkalommal ismerünk meg a maga teljes szépségében, és Saurer Erhard nevü 1575-ben elhunyt vitéz siremlékét, melynek czimere disznófejet ábrázol és igy a beszélő czimerek közé tartozik.

Egy *Csekei* név alatt iró tagtársunk pedig az Oltári szentségről elnevezett egri ájtatos társaságnak, gróf Barkóczy Ferencz egri püspök alapitásának, XVIII. századi czimeres emlékalbumát mutatja be, mely az egri érseki könyvtárban őriztetik, s Mária Terézia és családja arczképein s az alapitó püspök czimerén kivül a társaság nyolcz tagjának, mind magas egyházi állásu férfiunak kettő kivételével eddig ismeretlen czimerét foglalja magában.

A czimerek gyüjtésének történetéhez járul *Gárdonyi Albert* évdijas tag, «Fejedelmi czimergyüjtő» czimü kis közleményével, melyben arról ad hirt, hogy V. Ferdinánd királyunk fiatal korában czimerek gyüjtésével foglalkozott és a magyar főnemes és nemes családok czimereit a helytartótanács közvetitésével gyüjtette össze.

Czimertani közleményeink között kell felemlitenünk a Nagykapusi czimer szövege «persevandus» szavának hibás olvasása körül a czimer ismertetője *Horváth Sándor* és *dr. Wertner Mór* között kifejtett eszmecserét, melynek révén *Horváth Sándor* egybefoglalja a középkori heroldsegédek, a persevantok intézményére vonatkozó adatokat, s kimutatja, hogy ez intézmény emléke hazánkban eddig csupán ez egyetlen esetben fordul elő.

A pecséttan müvelése az utolsó években aránylag kevesebb tért foglalt el folyóiratunk hasábjain. Az idén is csupán három pecséttani közleményről adhatunk számot, de mindannyia érdekes adattal járul a hazai sphragistika anyagának gyarapitásához. *Pór Antal* ig.-vál. tag «Pecséttani apróságok» czimü közleményében Nagy-Lajos királyunk lengyel királyi nagy pecsétjének, idősb Erzsébet királyné két rendbeli titkos pecsétjének, melyek egyike a királynő arczképét ábrázolja, továbbá Boleszló toszti herczeg, esztergomi érsek pecsétjének rajzban és leirásban való ismertetésével járul az anjoukori sphragistikai emlékek sorozatának kiegészitéséhez. Ugyane korból egy érdekes pecsételési esettel foglalkozik *Horváth Sándor* «Egy XIV. századi városi pecsét mint pecséttani különlegesség» czimü közleményében, Esztergom város 1337-ben kelt oklevelének pecsétjét mutatva be, a melyen a városi pecsét helyét hengeralakúvá gyürt viaszba nyomott három gyürüpecsét pótolja. Ez ismertetés alkalmat adott *Varjú Elemér* ig.-vál. tagtársunknak a kérdés behatóbb vizsgálatára, a melyből kiderül, hogy egy az eredeti városi pecséttel ellátott oklevélnek a pecsét elvesztése folytán szükségessé vált ujbóli hitelesitésével van dolgunk és hogy az e czélból használt pecsétek három e korbeli esztergomi városi tanácsostól származnak.

Mint müvelődéstörténeti szempontból kiválóan érdekes közleményről, meg kell még emlékeznünk *Iványi Béla* évdijas tagnak «A történelmi segédtudományok oktatása Erdélyben 1848 előtt» czimü dolgozatáról, mely a kolozsvári főiskola paleografiai tanszéke 1815-ben történt felállitásának és sorsának történetét vázolja tanulságos előadásban.

A szakirodalom rovatában Karácsonyi Jánosnak Az első Lónyaiak czimü müvéről, Szilágy vármegye Petri Mór által irt monografiája V. és VI. kötetéről, Zarándy A. Gáspár «Árpád vére», Mauks Ernő «Ung vármegye multjából» cz. müvéről s a turopoljei nemes-

ség okirattáráról, továbbá a Siebmacher, a Deutsche Herold uj füzeteiről és a «Vitezovic» czimen megindult horvát szakfolyóiratról jelentek meg ismertetések és birálatok, melyek révén igyekeztünk olvasóinkat a heraldika és genealogia művelése terén a szakirodalomban elért ujabb eredmények felől tájékoztatni.

Az itt felsorolt adatok elég meggyőző módon tanuskodnak a mellett, hogy társaságunk tudományos feladatai megoldásánál legjobb akarattal igyekezett felhasználni a rendelkezésére álló erkölcsi és anyagi eszközöket.

Hogy eszközeink ez utóbbi csoportja kissé szük arányokban van kimérve számunkra, azt nincs miért eltagadnunk. S az utóbbi években még itt is csökkenés állott be ama közöny folytán a melyet tagjaink egy része tagsági kötelezettségei teljesitése körül társaságunk irányaban tanusitott. Pedig feladataink nem kevesbedtek, sőt a fejlődés törvényének megfelelőleg folyton növekedőben vannak és a jövőben is fognak növekedni Ily körülmények között nem volt könnyü a feladat társaságunk háztartásában az egyensulyt fentartani. Tagjaink állandó érdeklődése a társaság erkölcsi és anyagi érdekei iránt tette eddig lehetővé, hogy feladatainkat megoldhassuk ; ez érdeklődés fokozásától és a müvelt társadalom áldozatkészségétől várjuk, hogy a jövőben erőnk növekedésével, eszközeink gyarapodásával az eddiginél tágabb keretek között is eredményesen folytathassuk munkásságunkat.

Kérem a tekintetes nagygyülést, hogy jelentéseimet tudomásul venni kegyeskedjék.

Budapesten, 1905 deczember 13-ikán.

Dr. Schönherr Gyula
társ. titkár.

SZAKIRODALOM.

A magyar viselet történeti fejlődése. A Magyar Tudományos Akadémia régészeti bizottsága megbizásából irta dr. Szendrei János. Budapest, Franklin Társ. ny. 1905. 2°. 223 oldal ; hat táblával és 174 szövegközti képpel.

E munka ugyan szorosan véve nem tartozik a folyóiratunk által művelt szakmák körébe, mindazonáltal foglalkoznunk kell vele, mert anyagának tekintélyes részét czimer- és pecséttani emlékeink sorából veszi.

Czime nem egészen felel meg a tartalomnak, miután benne a magyar viselet fejlődésének összefüggő tárgyalását hiába keresnők. Valójában csak a feldolgozásra többé-kevésbbé előkészitett anyag gyüjteménye (jórészt a szerző tulajdonát képező emlékekből), amelyhez, bevezetés gyanánt, a régi viseletet futólagosan vázoló rövid áttekintés járul. A laikus sem ebből, sem a gazdag adatkészletből nem fog megismerkedni őseink ruházatával ; a szakember azonban rendkivül sok, becses és eddig kevéssé ismert, vagy merőben ismeretlen adatot találhat benne s a munkának — ha adatait kellő kritika alá veszi — jó hasznát fogja venni.

Szerző — mint már emlitettük — egyet-mást meritett középkori pecséteinkből s jóval többet czimeroklevéleinkből. Sajnos, az előbbiek között igazi viseletképet mutató alig nehány akad ; az utóbbiak pedig, ha a kevés középkoritól eltekintünk, már olyan időkből valók, amelyekből a pontosabb, nagyobb, tehát részletesebb festett s faragott ábrázolások, eredeti öltözet és fegyver-darabok sem tartoznak a ritkaságok közé. E XVI—XVIII. századi viseletképes czimerek tehát nem birnak valami kiváló fontossággal s még emellett nem is egészen megbizhatók. A magyar királyok által osztogatott czimerleveleket a mohácsi vész óta idegen földön, idegen művészek készitik. — Mindazonáltal e czimerek különleges magyar jellegét elfogadni lehetetlen ; összeállitásuk, alakjaik megválasztása és szinezésük határozottan nemzetünk szokására vall, még pedig azon oknál fogva, mert az adományozandó czimerek tervezetét mindig a kitüntetést kérő maga nyujtotta be a kanczelláriába. Ám a kivitelbe, a részletek kidolgozásába, az alakok megrajzolásába már nem folyt be a magyar fél; ezt a munkát saját tetszése szerint csinálta (s csinálja ma is) a kanczelláriának idegen nemzetiségü, talán honunkban soha sem járt alkalmazottja. Innen van, hogy az utolsó négyszáz évben királyaink által adományozott czimerek heraldikai szempontból ugyan teljesen magyar alkotások, művészeti tekintetből azonban nem azok. S ki áll jót róla, hogy a Bécsben, Prágában vagy akár Passauban dolgozó német vagy cseh festő élethűen festette le a magyar vitézt, papot, pórt, stb., vagy, ami sokkal valószinübb, egyszerüen olyannak ábrázolta a soha, vagy ritkán látott magyart, aminőnek — képzelte. Ha tehát a czimerbeli viseleteken másféle, megbizhatóbb emlékekről nem ismert részletekkel találkozunk, úgy azokat jogos gyanuval kell fogadnunk, épp úgy, mint a külföldön készült magyarokat ábrázoló metszeteket, amelyeknek «magyar» viseletképei rendszerint teljességgel hamis fogalmat adnak őseink öltözetéről.

Lássuk ezek után röviden a dr. Szendrei János könyvében található szakmánkba vágó emlékeket.

Pecsétekből mindössze három régóta ismert lovaspecsétet sorol fel a szerző és pedig László somogyi ispánét 1326-, Opoy bánét 1239- és István erdélyi herczegét 1361-ből. Mindhárom régóta ismeretes s róluk ujat szerzőnk sem tud mondani.

Középkori, oklevéllel adott czimerekből a következőket ismerteti :

1414. *Bocskai István* Zsigmond királytól kapott czimere. Az oklevél eredetije a gróf Erdődy cs. monyorókereki levéltárában van, szines hasonmása a Turul egyik közelebbi füzetében fog megjelenni. A czimerkép : balra ugrató lovas, amelynek leirásánál szerzőnk kissé megtéved. A lovason ugyanis nem — mint irja — *csőr(ös)sisak* (= Stechhelm) hanem *arczvértes vassüveg* (Bacinet, Kesselhaube mit Visier, Hundsgugel) van, ami határozottan arra vall, hogy harczra s nem tornára fegyverzett lovag áll előttünk.

1509. *Muronyi Weér András*nak II. Ulászlótól kapott czimere (Országos Levéltár). Szines képe a Turulban is megjelent.

1514. A *Radák* családnak II. Ulászlótól nyert

czimere. Szinezetlen ábrája ismeretes a Turul olvasói előtt ; a Szendrei művében közölt háromszinnyomású hasonmás nem mondható sikerültnek.

1511. *Vátyoni* (Wathyoni) *Mátyás* czimere II. Ulászló királytól. (O. L. D. O. 29,089.) kiadatlan. A czimeralak: *kékben felhőből kinyúló ruhás kar, kézfején ülő sólyommal, amely karmaiban kis madarat tart.*

1520. *Várkonyi Ambrus* és testvérei czimere II. Lajos királytól. (Turul, 1892. 162. l.) Leirása könyvünk szerint a következő: «*Vörös paizs lábában folyóból (?) kinövő háromágú rózsató, melynek középső rózsáján sólyom ül, szájában kerecsen-tollat tartva.*»

1526. *Pándi Ferencz* czimere II. Lajostól. Benne kinövő buzogányos férfialak. A czimer későbbi festésünek látszik. (O. L. D. O. 29,093. sz.) kiadatlan.

Mindössze ennyit közöl szerzőnk mohácsi vész — előtti czimerképes okleveleinkből, szemmel láthatólag csak a kevésbbé ismerteket válogatva. De ha ilyenekkel akart olvasóinak kedveskedni, miért nem használta fel péld. — hogy többet ne említsünk — az 1414-iki *Előjáró-*, az 1432. évbeli *Herencsényi-* (női alakkal !), az 1467-iki *Gosztonyi-*, az 1493-iki *Sivkovics*-czimert vagy *Somogyvármegye* 1498-ik évi szép czimerét, a Herkfiekét, 1507-ből, a melyek mind becses adalékot nyujtanak viseletünk történetéhez ? S joggal felhasználhatta volna ezeken kivül mindazokat, amelyek heraldikai szempontból ugyan ismertetve vannak, de művelődéstörténeti tekintetből még kiaknázatlanok.

A XVI. század második nagyobb felét mindössze két czimer képviseli és pedig a *Karvalyi Orlié* családé, 1571-ből, melynek armálisán *czimertartóul* magyar vitéz szépen festett alakja szerepel és *Ócsai Mihály* egy évvel később kelt czimerlevele, amelynek czimerképe (koronából kinövő kar előtte álló s felé szuró törököt dől át) mint kuriozum érdekes ugyan, de viselettörténeti forrásul már csak picziny volta miatt sem szolgálhat.

Emlitsük még meg a XVIII. századból felsoroltakat.

1600. *Ferenczy György* czimeres-nemeslevele. (Hajdu vármegye lta.) Sisakdisze kinövő emberalak, ráklemezes mellvassal és rosszul festett magyaros sisakkal.

1606. *Ismeretlen* (!) czimerének sisakdisze ; szablyára tüzött török főt tartó fedetlen fejü emberi alak derékig. (Hajdu vm. lta.)

1611. *Bányász Márton* czimere, a melyet Báthory Gábor erd. fejedelem adományozott. Czimeralakja magyaros öltözetü férfi, oldalán szablyával, jobbjában hegyes-tőrre szurt török-fővel. (Magy. Nemz. Múzeum levéltára.)

1636. *Dragomér János*nak I. Rákóczy Györgytől nyert czimere. (Magy. Nemz. Múzeum.)

1651. *Demjén István* czimere ; adományozta III. Ferdinánd. (Ugyanott.)

1690. *Horváth Mihály* czimere I. Lipót királytól. (Ugyanott.)

XVII. sz. Thúry István czimere (kitől ?) A kép másolata Ernszt Lajosnál, Budapesten. Ábrája nincs közölve.

A XVIII. századból emlitett czímerekről a királyi könyvekben található festmények után beszél a szerző, ezeknek felsorolását tehát bátran mellőzhetjük. Ő maga sem sokra becsüli munkájának ezen adalékait ; mutatja az, hogy közülük egyet sem közöl ábrában.

Még egy érdekes hazai czimeres emlékről van szó a munkában. Ez *Zmeskál* Jóbné sz. Stupnoki *Geléthfi* Petronella emléktáblája a berzeviczei róm. kath. templomból. A festett tábla, melynek jól sikerült szines képe a kötetnek legszebb ékessége, a megnevezett urhölgy halála évében, 1600-ban készült, bizonyos Khien Jakab beszterczebányai festő által. Rajta, az ilyen képek szokott modorában, templom belsejét látjuk, a háttérben oltárral, az előtérben a családtagok térdelő alakjaival. Jobbról az apa, négy serdülő és két csecsemő korban elhunyt fiával, balról az anya és két leánya, valamennyien diszes öltözetben. E képnek két, ajtószárny módjára záródó szárnya van, a férj és nő czimerével. Az előbbi csupán (hibás) változata az ismert Zmeskál czimernek: kékben zöld talajon álló balra fordult, arany szarvu, vörös ökör, hátára vetett arany takaróval ; sisakdisz három szál, piros, fehér és kék strucztoll ; takaró kék-arany, vörös arany. A nő czimere a következő : kékben gerezdes buzogányt tartó pánczélos jobb karon álló, jobbra néző, koronás, természetes fekete sas, feje fölött arany félhold és hasonló csillag által kisérve ; sisakdisz a sas, a sisakon állva, takaró mindkét oldalon vörös-zöld.

E czimer, ha a sisakdisztől eltekintünk, tökéletesen azonos azzal, amelyet a Dessewffy család 1525-ben II. Lajos királytól nyert. Hogy pedig semmi kétségünk se maradjon fenn, a kettőnek azonos volta felől, mondjuk meg azt is, hogy a Geléthfi Petronella czimerét ugyanolyan farkuknál fogva összekapcsolt szirénes emelik, aminőket a XVI. századi miniátor a Dessewffyek armálisán alkalmazott.

Nyilvánvaló, hogy itt a Dessewffy czimerrel van dolgunk, a melyet — hogyan, azt ma már megállapitanunk lehetetlen — a Geléthfi családé gyanánt festettek a szóban forgó képre. Mi volt a Geléthfiek igazi czimere, nem ismeretes ; állitólagos ősük Gelét Miklós nádor puszta négyelt pajzsot használt czimerül.

Hogy valaki merőben idegen czimert használ magáé gyanánt, sőt azt utódaira is átörökiti, nem ritkaság ebben a korban. Legkönnyebben megtörténhetett az ilyesmi olyan, már csupán női tagokban élő családnál, mint a Geléthfi volt ebben az időben.

Könnyü megmagyarázni, miként jutott Zmeskál Jóbné éppen a Dessewffyek czimeréhez. Úgy, hogy atyjának *első* neje *Dessewffy* Ferencz leánya, Anna volt. Valamely ettől maradt czimeres emlék téveszthette meg Petronella asszonyt, vagy a táblát csináltató férjét s e réven került idegen czimer a Geléthfi család egyik (úgylehet utolsó) tagjának sirtáblájára.

Azt hisszük, az itt bemutatott szemelvények meggyőzték az olvasót arról, hogy dr. Szendrei János szép kötetét nemcsak a viselettörténet kutatói, hanem más történeti szakmák művelői is haszonnal és élvezettel forgathatják. A hangyaszorgalommal összegyüjtött nagy anyaghalmazban sok ujat, sőt meglepőt lehet találni ; haszon és tanulság nélkül senki sem fogja letenni kezéből. S a kinek munkájáról ezt el lehet mondani, annak fáradtsága nem volt hiábavaló.

B. G.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1905-ben.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és czélja.

1. §. A társaság neve: «*Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság*». — Székhelye: Budapest.

2. §. Czélja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palæographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok náromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság czéljaihoz 100 osztr. ért. forinttal; *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítványnyal járulnak; *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frtnyi alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejárati határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapirosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk czélját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tíz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenkint tíz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módozatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenkint 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúlta után is fenmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másodelnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnökölnek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztet végez, a határozatokat végrehajtja, a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javúltával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgató választmány intézkedik.

Rendkivüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frtig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálati szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bízza meg a szerkesztői teendőkkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudományszakok terén jeles munkálkodásuk által kitüntek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által irásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtetik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenkint legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kötelességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módozatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekeltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székök és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivévén, ha valamelyik a tisztikarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísze- és javára. Ezeknek minden ülésen székök és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanoly módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosíttatnak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja címmel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnöklő, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e czélra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesítteknek.

28. §. Az igazgató választmány ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó felolvasásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár élőszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezésöket előbb be kell nyújtani az igazgató választmánynak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évnek első választmányi ülésén döntik el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököket, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgymint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosúlt tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképessége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlnék ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határnapra tűzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése czéljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ívszámát és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos czikkeken kivül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítva.

37. §. A társaság egyes családok megbizásából elfogadhatja okleveleik sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot bíz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdíja fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kivül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyonát képezik a 3. §. és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természettel nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmány rendeletéből, részben a társaság pénzbeli kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyonát képeznék még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia vagy a Nemzeti Muzeumban helyezendők el, az igazgató választmány rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségkép a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen czélra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen czélból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», másod sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» czímén tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományszakok művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott czélt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni értéke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.
Ötödizben megválasztatott 1902 deczember 20-án.

MÁSODELNÖKÖK:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Másodizben megválasztatott 1903 deczember 10-én.

CSOMA JÓZSEF.
Megválasztatott 1905 deczember 14-én.

TITKÁR:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.
Másodizben megválasztatott 1904 február 25-én.

JEGYZŐ:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.
Másodizben megválasztatott 1904 február 25-én.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KALMÁN.
Megválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.
Megválasztatott 1892 október 6-án.

A TURUL SZERKESZTŐI:

Dr. SCHÖNHERR GYULA
Megválasztatott 1897 február 27-én.

VARJU ELEMÉR
Megválasztatott 1901 február 28-án

II. Igazgató választmány.

Gróf Apponyi Sándor. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Áldásy Antal. *Megválasztatott 1896 november 26-án.*
Barabás Samu. *Megválasztatott 1892 november 24-én.*
Gróf Bánffy György. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Idősb Bánó József. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Békefi Remig. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Boncz Ödön. *Megválasztatott 1892 november 24-én.*
Borovszky Samu. *Megválasztatott 1897 november 27-én.*
Bunyitay Vincze. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
Dr. Csánki Dezső. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Csoma József. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Id. Daniel Gábor. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
Dr. Dézsi Lajos. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Dr. Döry Ferencz. *Megválasztatott 1905 deczember 14-én.*
Emőkei Emich Gusztáv. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Éble Gábor. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
Dr. Fejérpataky László. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Fraknói Vilmos. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Géresi Kálmán. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Ghyczy Pál. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
Kammerer Ernő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Karácsonyi János. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
Kállay Ubul. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Dr. Károlyi Árpád. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Baczkamadarasi Kis Bálint. *Megválasztatott 1893 november 30.*
Kollányi Ferencz. *Megválasztatott 1901 november 28-án.*
Dr. Komáromy András. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Kőváry László. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Ifj. Kubinyi Miklós. *Megválasztatott 1903 november 26-án.*
Lehoczky Tivadar. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*
Makay Dezső. *Megválasztatott 1894 november 29-én.*
Báró Mednyánszky Dénes. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Nagy Géza. *Megválasztatott 1905 deczember 14-én.*
Nagy Gyula. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Némethy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Báró Nyáry Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Megválasztatott 1883 február 25.*
Dr. Ortvai Tivadar. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Lovag Óváry Lipót. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Petrovay György. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Pettkó Béla. *Megválasztatott 1899 november 28-án.*
Pór Antal. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*

Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Ifj. Reissig Ede. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
Soós Elemér. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Szent-Iványi Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Idősb Szinnyei József. *Megválasztatott . . . . február 25-én.*
Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Csekei Varjú Elemér. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

Levelező tagok.

Királydaróczy Daróczy Zoltán. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
Doby Antal. *Megválasztatott 1884 april 24-én.*
Dudás Gyula. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Nádudvari Győry Árpád. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
Hattyúfy Dezső. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Dr. Hodinka Antal. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Jedlicska Pál. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 april 24-én.*
Magyary Kossa Sámuel. *Megválasztatott 1904 november 24-én.*
Sárközy Imre. *Megválasztatott 1904 november 24-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítványnyal:

† Gróf Andrássy Manó.
† Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
† Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony.*
Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
Liptószentiváni Szent-Iványi Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítványnyal:

Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Arva-Váralja.*
† Báró Atzél Béla. *Budapest.*
Gróf Bánffy György. *Budapest.*
Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
† Gróf Csáky László.
Gróf Csekonics Endre. *Zsombolya.*
† Gróf Cziráky János.
Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
Gróf Erdődy Rudolf. *Novimarof.*
Gróf Esterházy Ferencz. *Tata.*
Herczeg Esterházy Miklós. *Kis-Marton.*
Gróf Festetich-könyvtár. *Keszthely.*
Báró Inkey Imre. *Budapest.*
† Ipolyi Arnold.
† Gróf Károlyi Gyula.
Gróf Károlyi László. *Budapest.*
† Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*
† Lanfranconi Grazioso Enea.
Gróf Majláth György. *Zavar.*
† Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
† Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Skiczó*, u. p. Kis-Tapolcsa.
Szerémi herczeg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
† Báró Radák Ádám.
Báró Révay Gyula. *Budapest.*
Sigmund Ákos. *Budapest.*
Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erdő-Tárcsa*, u. p. Aszód.
† Gróf Sztáray Antal.
† Gróf Tisza Lajos.
† Idősb báró Vay Miklós.
Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
Gróf Wass Jenő. *Czege.*
Gróf Zselénski Róbert. *T.-Ujfalu.*

III. 100 forintos alapítványnyal:

Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
Babics József. *Zsombolya.*
Balásházy Bertalan. *Kődombpuszta*, u. p. Henczida.
† Báró Bánffy Ádám.
† Bay Gábor és neje sz. Ormos Katalin.
Bay Ilona. *Debreczen.*
† Beöthy Ákos. *Budapest.*
† Báró Bésán N. János.
Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
Budapest székesfőváros könyvtára.
Burchard-Bélaváry Konrád. *Bpest.*
Csapó Vilmos. *Tengelicz*, u. p. Gindly-család.
Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
† Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
Karczag István. *Magyar-Egres.*
Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
† Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi*, u. p. Déva.
Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
† Kellemesi Melczer István.
† Alsó-Szopori Nagy Imre.
† Báró Nyáry Albert.
Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
† Ormós Zsigmond.
Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanoi herczeg. *Stübing.*
Pettkó Béla. *Budapest.*
Pór Antal. *Esztergom.*
Sopron vármegye közönsége.
Szilassy Aladár. *Budapest.*
† Szontágh Pál. *Horpács*, u. p. Nagy-Oroszi.
Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
Tisza Kálmánné, sz. gróf Dégenfeld Ilona. *Budapest.*
Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

*Gróf Almássy Dénesné. *Gyula.*
*Báró Ambrózy István. *Malonya.*
Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely.*
Dr. Andrásovics Béla. *Budapest.*
*Gróf Andrássy Géza. *Betlér.*
*Gróf Andrássy Gyula. *Budapest.*
Andreánszky Antal. *Budapest.*
*Báró Apor István. *Abosfalva,* u. p. Dicső-Szent-Márton.
Antal János. *Budapest.*
Dr. Áldásy Antal. *Budapest.*
Baán Elemér. *Körmöczbánya.*
Baditz Lajos. *Kapuvár.*
Dr. Baghy Béla. *Kengyel.*
Szentkatolnai Bakk Endre. *Vizakna.*
Dr. Ballagi Aladár. *Budapest.*
Bődi Balogh Gyula. *Szombathely.*
Balogh Tihamér. *Puszta-Szent-Kozma,* u. p. Berettyó-Ujfalu.
Barabás Samu. *Budapest.*
*Baranyay Mária. *Budapest.*
Baranski Emil László. *Budapest.*
Barlanghy Árpád. *Temesvár.*
Bartal Béla. *Fadd.*
*Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár.*
Ludányi Bay Ferencz. *Jász-Kisér.*
Dr. Bán Ágoston. *Budapest.*
*Idősb Bánó József. *Budapest.*
Bárczay Elemér. *Puszta-Szárazbeö,* u. p. Átány.
Komoróczi és Szentandrási Bencsik István. *Király-Helmecz.*
*Beniczky Ádám. *Zsámbok,* u. p. Tura.
*Beniczky Elemér. *Heves-Csehi.*
*Beniczky Géza. *Homok,* u. p. Tisza-Földvár.
Beniczky Kálmán. *Turócz-Szent-Márton.*
*Benke Gyula. *Budapest.*
Benkó Imre. *Nagy-Kőrös.*
Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-Tengelicz.*
*Berczik Árpád. *Budapest.*
Berseny Béla. *Arad.*
Berwalszky Kálmán. *Igló.*
Berzeviczy Béla. *Szob.*
Beszterczebányai városi múzeum.
*Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres.*
*Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest.*
Bécsi m. kir. testőrségi könyvtár.
Dr. Békefi Remig. *Budapest.*
Ifj. Bobula János. *Budapest.*
Dr. Boldizsár Kálmán. *Debreczen.*
Bolgár Emil. *Budapest.*
Dr. Boncz Ödön. *Budapest.*
Dr. Borovszky Samu. *Budapest.*
Borsay Jenő. *Báthmonostor.*
Bosnyák László. *Kaposvár.*
Bothfalvi Both Tamás. *Eperjes.*
*Botka Béla. *Bánlak.*
Bouly de Lesdain, Louis. *Dunkerque.*
Bölöni László. *Bánfi-Hunyad.*
*Bronts Viktor. *Susa.*
Veskóczi Budaházy Béla. *Nyiregyháza.*
Budapesti egyetem tört. szemináriuma.
Budapesti kegyesrendiek főgymnasiuma.
Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad.*
Felsőpulyai Bük Géza. *Magyar-Valkó.*
Csanády Béla. *Kraszna.*
Csatay Gyula. *Pozsony.*
*Gróf Csáky Albin. *Budapest.*
*Gróf Csáky Ödön. *Főrév.*
Gróf Csáky Vidor. *Szepes-Görgő.*
Dr. Csánki Dezső. *Budapest.*
*özv. Csergheő Gézáné. *Budapest.*
Csernátony Gyula. *Besztercze.*
Csernovics Diodor. *Arad.*
Csizmadia János. *Késmárk.*
*Báró Csollich Géza. *Budapest.*
*Csoma József. *Devecser,* u. p. Forró-Encs.
Eördöghfalvi Csuha Malva. *Császlócz,* u. p. Ungvár.
*Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa,* u. p. Czirák.
Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest.*
Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks.*
*Szamosujvári Dániel László. *Ó-Lécz,* u. p. Szerb-Bóka.
Debreczen város könyvtára.
Dedek Crescens Lajos. *Budapest.*
Deési kaszinó-egylet.
*Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás.*
*Gróf Degenfeld József. *Debreczen.*
*Gróf Degenfeld Lajos. *Sziràk.*
*Gróf Degenfeld Sándor. *Erdőszáda.*
Dely Imre. *P.-Peres,* u. p. Furta.
Dr. Demjanovich Emil. *Budapest.*
Dessewffy Antal. *Nagy-Atád.*
Délmagyarországi rég. és tört. egylet. *Temesvár.*
Dévai főreáliskola.
Dr. Dézsi Lajos. *Budapest.*
Doby Antal. *Homonna,*
Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely.*
Domahidy Viktor. *Budapest.*
Dorgó Albert. *Kolozsvár.*
Dr. Döry Ferencz. *Budapest.*
*Dráveczky Gyula. *Ér-Mihályfalva.*
Dudás Gyula. *Budapest.*
*Báró Duka Géza. *Kádár,* u. p. Rittberg.
*Dr. Duka László. *Nagy-Becskerek.*
*Br. Edelsheim-Gyulay Lipót. *Budapest.*
*Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest.*
Eölvedi-Bresztóczi József. *Budapest.*
*Gróf Erdődy Ferencz. *Galgócz.*
Gróf Erdődy Imréné szül. gróf Migazzi Irma. *Aranyos-Maróth.*
*Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár.*
*Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész.*
*Gróf Esterházy Miklós Móricz. *Budapest.*
Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kismarton.*
Esztergomi főegyházmegyei könyvtár.
Eble Gábor. *Budapest.*
Fáy Béla. *Dédács,* u. p. Piski.
*Fáy István. *Serke,* u. p. Feled.
*Fáy László. *Nyustya.*
Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest.*
Dr. Fejérpataky László. *Budapest.*
Fekete Albert. *Szkáros,* u. p. Zsadány.
Fest Lajos. *Eperjes.*
*Gróf Festetich Andor. *Szeleste.*
Dr. Fialka Gusztáv. *Budapest.*
Fiáth István. *Nagy-Hantos.*
özv. Fogarassy-Kende Klementin. *Susák.*
Gróf Forgách László. *Mándok.*
Dr. Fraknói Vilmos. *Róma.*
Freyseysen Virgil. *Sopron.*
*Gyulai Gaál István. *Büssü.*
Gachal Sándor. *Budapest.*
Dr. Gábor Gyula. *Budapest.*
Dr. Gárdonyi Albert. *Budapest.*
Gerold és társa. *Bécs.*
Dr. Géczy Dezső. *Budapest.*
Géresi Kálmán. *Debreczen.*
Ghyczy Pál. *Csendespuszta,* u. p. Nagy-Lapás.
Gombos Kálmán. *Kismarton.*
Bilkei Gorzó Nándor. *Gyoma.*
Dr. Goszthony Mihály. *Bárdi-Bükk.*
Gózony László. *Budapest.*

Graenzenstein Béla. *Budapest.*
Gyarmathy Sándor. *Budapest.*
Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó.*
Gyömörey Vincze. *Ukk.*
Báró Győrffy Samu. *Budapest.*
Nádudvari Győry Árpád. *Bécs.*
Gyulay Kálmán. *Kerepes.*
*Hajós József. *Budapest.*
Halmágyi Sándor. *Budapest.*
Dr. Hampel József. *Budapest.*
Hanny Gábor. *Pécs.*
Hanny Tódor. *Kismarton.*
Harmos István. *Sopron.*
Hattyúfy Dezső. *Székesfejérvár.*
Hedry József. *Alsó-Láncz*, u. p. Buzita.
Hedry Lőrincz. *Kassa.*
Dr. Herczeg Mihály. *Budapest.*
Hets Ödön. *Budapest.*
Hodinka Antal. *Bécs.*
Hontvármegyei múzeum-társaság. *Ipolyság.*
Horváth Emil. *Budapest.*
Horváth Sándor. *Budapest.*
Huszár Dezső. *Duna-Adony.*
*Báró Huszár Károly. *Abafája*, u. p. Szász-Régen.
Ibrányi Mihály. *Galga-Györk.*
*Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nagy-Váth.*
Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Budapest.*
*Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde.*
*Iványi Tihamér. *Budapest.*
*Draskóczi és Jordánföldi Ivánka László. *Budapest.*
Dr. Iványi Béla. *Budapest.*
Jalsoviczi Jalsoviczky Sándor. *Budapest.*
Jankovics József Mihály. *Munkács.*
Jasztrabszky Kálmán. *Budapest.*
Jedlicska Pál. *Nagyszombat.*
Jeszenszky Alajos. *Nyitra.*
*Jeszenszky Imre. *Gödre.*
Jékey Zoltán. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
*Jékey Zsigmond. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
Juhász Zsigmond. *Bécs.*
Junkovich Gyula. *Samobor.*
*Ifj. Justh György. *Neczpál.*
Kalocsai érseki könyvtár.
Kammerer Ernő. *Budapest.*
Karakas Károly. *Nagyvárad.*
Dr. Karácsonyi János. *Budapest.*
*Gr. Karátsonyi Jenő. *Budapest.*
Dr. Kardos Samu. *Debreczen.*
*Kazy József. *Budapest.*
Kállay András. *Nagy-Halász.*
*Kállay Lipót. *Budapest.*
Kállay Ubul. *Nagy-Kálló.*
Dr. Károlyi Árpád. *Bécs.*
*Gróf Károlyi Sándor. *Budapest.*
*Kecskeméti kaszinó.
Aszalói Kecskés Dezső. *Sopron.*
*Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalu.*
*Báró Kemény Gyula. *Puszta-Kamarás*, u. p. Mocs.
Kemény Lajos. *Kassa.*
Kempelen Béla. *Abauj-Szántó.*
*Pázmándi Kempelen Imre. *Székesfehérvár.*
*Kölcsei Kende Péter. *Ungvár.*
Kenessey László. *Székesfejérvár.*
*Dr. Kenessey Pongrácz. *Budapest.*
Képviselőházi könyvtár. *Budapest.*
*Gróf Khuen-Héderváry Károly. *Hédervár.*
Kilián Frigyes. *Budapest.*
Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen.*
Kisfaludy László. *Budapest.*
Kiss Emil Károly. *Baltavár.*
Kiss István. *Rugonfalva.*
*Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles.*
Kollányi Ferencz. *Budapest.*
Kolosy István. *Kecskemét.*
Dr. Komáromy András. *Budapest.*
Komlósi Komlósy Béla. *Bereg-Ilosva.*
Dr. Konkoly Balázs. *Komárom.*
Dr. Koós Jenő. *Budapest.*
Korizmics Antal. *Alexandria.*
Dr. Kormos Béla. *Budapest.*
*Ruszkai Kornis Ferencz. *Debreczen.*
Lovag Kotz József. *Arad.*
Berenczei és Járdánházi Kovács Jenő. *Homok*, u. p. Mikola.
Kőszeghy Antal. *Budapest.*
Kőszeghy Sándor. *Budapest.*
*Kőváry László. *Kolozsvár.*
Krahl Ernő. *Bécs.*
Ifj. Kubinyi Miklós. *Arva-Váralja.*
Dr. Küffer Béla. *Budapest.*
Kürthy Lajos. *Beszterczebánya.*
*Gróf Laszberg Rudolf. *Győr.*
Láng Mihály. *Budapest.*
Lehóczky Tivadar. *Munkács.*
Leleszi prépostság.
Leövey Sándor. *Budapest.*
Bilkei és Gorzói Lipcsey József. *Budapest.*
Bilkei és Gorzói Lipcsey Mór. *Szolnok.*
Lippich Gusztáv. *Szolnok.*
Kisfaludi Lipthay Kornél. *Budapest.*
Losonczy István. *Miskolcz.*
Luby Károly. *Szathmár.*
*Magyary-Kossa Sámuel. *Nagy-Káta.*
Makay Dezső. *Budapest.*
Makkay József. *Nagyvárad.*
Malatinszky György. *Budapest.*
Bohuszlaviczi Malobiczky János *Budapest.*
Dr. Mauks Ernő. *Szeged.*
Máriássy Ödön. *Mád.*
Meczner József. *Korlát*, u. p. Vizsoly.
Melhard Gyula. *Attala*, u. p. Csoma.
*Meszleny Bencze. *Velencze.*
*Meszleny Pál. *Velencze.*
Mészáros Dániel. *Nagy-Szénás.*
Apsai dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget.*
*Báró Miske Kálmán. *Kőszeg.*
Miskolczy Imre. *Vönöczk.*
Miskolczy Jenő. *Debreczen.*
Miskolczi ref. lyceum könyvtára.
*Bocsári Mocsáry István. *Budapest.*
*Bocsári Mocsáry Sándor. *Lapujtő.*
*Mosonmegyei történelmi és régészeti egylet. *Magyar-Óvár.*
Nagy Géza. *Budapest.*
Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest.*
Eözbéghi Nagy Ignácz. *Puszta-Varjas*, u. p. Böös.
Sz. Nagy Lajos. *Budapest.*
Dr. Borzovai Nagy Ottó. *Szolnok*
Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
Nagyiday Ferencz. *Verbőcz*, u. p. Tisza-Ujlak.
Nagyszebeni városi levéltár.
Nagyváradi közs. iskolai könyvtár.
Naláczi Ödön. *Hátszeg.*
*Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest.*
*Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest.*
Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár.*
Németh Titus. *Budapest.*
Némethy Lajos. *Esztergom.*
*Báró Nyáry Béláné. *Pozsony.*
Orczy Zoltán. *Budapest.*
Orosz Ernő. *Eger.*
Orosz György. *Nyiregyháza.*
*Országh Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
*Országos kaszinó. *Budapest.*
Országos levéltár. *Budapest.*
Dr. Ortvay Tivadar. *Pozsony.*
Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa.*
Osváth Lajos. *Nagyvárad.*
Lovag Óváry Lipót. *Budapest.*

285 *Őrgróf Pallavicini Ede. *Budapest.*
Pannonhalmi főapátság.
Payzsos Andor. *S.-A.-Ujhely.*
*Gróf Pálffy Sándor. *Marchegg.*
Pálfiszegi Pálffy László. *Pacsa.*
290 Páll Albert. *Ungvár.*
Pálmay József. *Székely-Udvarhely.*
Dr. Pázmány Zoltán. *Kecskemét.*
*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék.*
Peőcz Elek. *Budapest.*
295 Peőcz Ferencz. *Torda.*
Dolhai és Petrovai PetrovayGyörgy. *Nagy-Kürü.*
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Eperjes.*
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Haraszt*, u. p. Verseg.
300 Gróf Pongrácz Frigyes. *Pozsony.*
Gróf Pongrácz Jenő. *Bashalom.*
Pongrácz Kálmán. *Nyitra.*
Dr. Pósta Béla. *Kolozsvár.*
Pozsonyi kir. jogakadémia.
305 Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony.*
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky József. *Félegyháza.*
Radocza János. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza.*
310 *Dr. Radvánszky György. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Varsány*, u. p. Hatvan.
Báró Ragályi-Balassa Ferencz. *Ragály.*
Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse.*
Rakovszky Endre. *Kassa.*
315 Rakovszky György. *Budapest.*
Rákóczy Aladár. *Budapest.*
Reiner Zsigmond. *Budapest.*
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest.*
Relkovič Néda. *Budapest.*
320 *Reviczky Ambró *Budapest.*
Rexa Arthur. *Budapest.*
Dr. Récsey Viktor. *Győr-Szent-Márton.*
Dr. Réthy László. *Budapest.*
Révai Leó. *Budapest.*
325 Romhányi János. *Nyitra.*
*Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor.*
*Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskerek.*
Rudnay Béla. *Budapest.*
Rumbold Bernát. *Budapest.*
330 Báró Salamon Mihály. *Székesfehérvár.*
Sarlay Sámuel. *Budapest.*
Sárközy Aurél. *Komárom.*
Sárközy Imre. *Nagy-Bajom.*
Schiller Bódog. *Budapest.*
335 Dr. Schönherr Gyula. *Budapest.*
*Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa.*
Sigmund József. *Budapest.*
Kissolymosi Simó Ferencz. *Budapest.*
Simonffy Imre. *Debreczen.*
340 Simonyi Béla. *Aranyos-Maróth.*
Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p. Nemsova.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi.*
Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor.*
Somogyi Zsigmond. *Budapest.*
345 Soproni kaszinó-egyesület.
Sóvári Soós Elemér. *Budapest.*
*Báró Staudach Adolf. *Budapest.*
Stessel József. *Kis-Marton.*
Dr. Sussich Károly. *Karán-Sebes.*
350 Szabadkai közs. főgimnázium.
Dr. Szalacsy Lajos. *Győr.*
Szalay Gábor. *Budapest.*
*Szalóki Tamás. *Nemes-Szalók.*
Szamosujvári főgymnasium.
355 Szatmár vármegye közönsége. *Nagy-Károly.*
*özv. Gróf Szápáry Gyuláné. *Taskony.*
Szegedi Somogyi könyvtár.
Szemere Lajos. *Budapest.*
Dr. Szendrei János. *Budapest.*
360 Liptószentiváni Szent-Iványi Gyula. *Bikszád.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Gyula. *Budapest.*
*Liptószentiváni Szent-Iványi Károlyné szül. Szent-Iványi Margit. *Liptó-Szt-Iván.*
*LiptószentivániSzent-IványiOszkár. *Bélád*, u. p. Nagy-Herestyén.
*Báró Szentkereszty Béla. *Árkos*, u. p. Szepsi-Szt-György.
365 *Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár.*
Szentmihályi Dezső. *Andorháza*, u. p. Pacsa.
Szentpály Miklós. *Nagy-Szöllős.*
Dr. Szentpétery Imre. *Budapest.*
370 Özv. Négyesi Szepessy Andrásné született Okolicsányi Mária. *Miskolcz.*
Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz.*
Széll Farkas. *Debreczen.*
Nagyszigeti Szily Dezső. *Ollár.*
Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest.*
375 Idősb Szinnyei József. *Budapest.*
Dr. Szombathy Ignácz. *Budapest.*
Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos. *Eger.*
Szögyény Béla. *Alvincz.*
Sztankay Béla. *Kassa.*
380 *Sztankovánszky János. *Kajdacs.*
Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár.*
Tagányi Károly. *Budapest.*
*Tahy István. *Galgagyörk.*
*Széki gróf Teleki József. *Tetétlen.* via Solt.
385 Széki gr. Teleki Sándor. *Budapest.*
*Özv. Széki gróf Teleki Sándorné szül. gróf Teleki Jozefa. *Gyömrő*, u. p. Üllő.
Temesvár sz. kir. város.
Temesvári állami főgymnasium.
Terray István. *Rimaszombat.*
390 Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs.*
Thaly István. *Budapest.*
Dr. Thaly Kálmán. *Budapest és Pozsony.*
*Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt.*
Tisztviselők orsz. Egyesülete. *Budapest.*
395 Torkos László. *Budapest.*
Tóth Arpád. *Budapest.*
Tóth Endre. *Torda.*
Dr. Tóth-Szabó Pál. *Nagyvárad.*
Török Kálmán. *Munkács.*
400 Törös Sándor. *Ipolyság.*
Töttössy Gyula. *Nyulas.*
Turócz-szentmártoni múzeumi tót társaság.
*Ugron István. *Varsó.*
Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly.*
405 Ujhelyi Hugó. *Nagybánya.*
Ujj György. *Budapest.*
Ullmann József. *Budapest.*
Ungvári kir. kath. főgymnasium.
*Dr. Gróf Üchtritz-Amadé Emil. *Budapest.*
410 Csekei Varjú Elemér. *Budapest.*
Vasvármegyei kultur-egyesület. *Szombathely.*
*Báró Vay Béla. *Alsó-Zsolcza.*
*Gróf Vay Tihamér. *Felső-Vadász.*
Városy Gyula. *Kalocsa.*
415 Vecsey Imre. *Debreczen.*
Vende Aladár. *Budapest.*
Venter Gerő. *Arad.*
Veress Endre. *Kolozsvár.*
*Báró Vécsey Józsefné szül. gróf Dessewffy Blanka. *Budapest.*

Viczián Antal. *Budapest.*
*Bojári gróf Vigyázó Sándor. *Budapest.*
Vojth Gergely. *Deés.*
Dr. Wertner Mór. *Muzsla.*
*Báró Wodianer Albert. *Budapest.*
Závody Albin. *Rózsahegy.*
*Gróf Zichy Ágoston. *Kálóz.*
Zirczi apátsági könyvtár.
Zombory Géza. *Kassa.*
Dr. Zubriczky József. *Budapest.*
Zsilinszky Mihály. *Budapest.*
Zsivkovics Lajos. *Budapest.*
Zsolnai kir. kath. főgymnasium.

Az alapító tagok száma
(1000 koronás alapitványnyal élő 3, elhunyt 3, = 6 --- --- --- --- --- --- --- —
400 koronás alapitványnyal élő 23, elhunyt 13, = 36 --- --- --- --- --- --- --- —
200 koronás alapitványnyal élő 23, elhunyt 11, = 36) --- --- --- --- --- --- --- 76
A pártoló tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 111
Az évdíjas tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 321
Az összes tagok száma --- --- --- 508

1905. év folyamán elhaltak:

500 frtos alapító tag:

öreg Petrovay János.

100 frtos alapító tagok:

Gróf Kuún Géza.

Évdíjas és pártoló tagok:

*Gróf Andrássy Tivadar.
*Baross Károly.
*Beniczky Ferencz.
Dr. Esztegár László
Dr. Illéssy János.
Kandra Kabos.
*Paulovics József.
Ráth György.
*Báró Rédl Béla.
*Gróf Szápáry Gyula.